45:

12

K 6.

Ex libris Josephi Zolae

DE VETERVM

ACCLAMATIONIBVS

ET

PLAVSV

LIBRI SEPTEM

FRANCISCI BERNARDINI

FERRARII

MEDIOLANENSIS

Theologi, ac

AMBROSIANI COLLEGII

Doctoris.

MEDIOLANI

Ex Ambroſiani Collegij Typographia. MDCXXVII.

Cum Priuilegio.

Digitized by the Internet Archive
in 2017 with funding from
Getty Research Institute

https://archive.org/details/deveterumacclama00ferr

Facultas Collegij Ambroſiani.

TIbi Franciſco Bernardino Ferrario, Ambroſiani Collegij Doctori, Opus de *VETERVM ACCLAMATIONIBVS, ET PLAVSV*, omnium eiuſdem Collegij Doctorum ſuffragijs, conſenſuque receptum, imprimendi facultatem concedimus.

Franciſcus Collius, Collegij Ambroſiani Præſes, ſuo, & Collegarum nomine.

Imprimatur.

Fr. Paulus Ayroldus Mediol. Ord. Prædic. S. T. Magiſter, Commiſſarius S. Officij Mediol.

Fr. Aloyſius Bariola Auguſtinianus, Conſultor S. Officij; pro Illuſtriſs. D. Cardinali Archiepiſcopo.

Vidit Saceus pro Excellentiſſimo Senatu.

CAPITA,

QVÆ, QVA DE RE

IN HORVM LIBRORVM PARTIBVS SINGVLIS AGATVR, PAVCIS VERBIS EDVNT.

LIBRI PRIMI

Caput I.

O*PERIS* totius Argumentum, & Partitio.

Caput II.

ACCLAMATIONIS, ac *PLAVSVS* nomine, quid ſit à nobis intelligendum.

Caput III.

Quibus potiſſimum *NOMINIBVS* Veteres appellarint *ACCLAMATIONEM*, & *PLAVSVM*.

Caput IV.

VOCIS etiam, ac *LINGVAE PLAVSVM* fuiſſe in Veterum dictione. Philoſtratus, & Eunapius illuſtrati: emendati eorundem Interpretes. Declaratum, quid eſſet huiuſmodi *PLAVSVS*.

Caput V.

FACTAS raro *ACCLAMATIONES*, quin *MANVVM* etiam *PLAVSVS* darentur.

Caput VI.

QVANDONAM potiſſimum fuerit, vel PLAVSVS SINE ACCLAMATIONE datus, vel facta SINE PLAVSV ACCLAMATIO.

Caput VII.

In quo maxime DIFFERAT ab ACCLAMATIONE PLAVSVS. Factas VOCIBVS Acclamationes, Plauſus MANIBVS datos. Vocem, *Mouere manus*, perinde, atque, *Plaudere*, acceptam.

Caput VIII.

SINE ARTE fuiſſe ab initio PLAVSVS. Eoſdem poſtea nonniſi ARTIFICIOSE datos.

Caput IX.

De MANVVM in plaudendo CONFORMATIONE ac MOTV. Pierij Valeriani hac de re inanis Opinio. Arriani locus de SARDANAPALI STATVA perpenditur. Strabo, & Athenæus illuſtrati. ARTIFICIOSA MANVS VTRIVSQVE ILLISIONE plauſum effici ſolitum; palmâ nimirum cum palma collata interdum, interdum dexteræ digitis paullulum contractis, & læuæ palmam apte ferientibus.

Caput X.

MVLTIPLEX omnino fuiſſe PLAVSVVM GENVS, ex multiplici SONO, quem plaudentes manus redderent. CYMBALORVM etiam, ac TYMPANORVM ſonitum artificioſâ manuum colliſione expreſſum. Tria Plauſuum genera à Suetonio commemorari, BOMBOS nimirum, IMBRICES, ac TESTAS.

Caput

Caput XI.

Declaratum, quid eſſent *BOMBI* in Plauſibus, quid *TESTAE*, quid *IMBRICES*.

Caput XII.

PLAVSVS nonniſi *PRAESENTIBVS* datos, at factas interdum *ABSENTIBVS ACCLAMATIONES*.

Caput XIII.

A *FOEMINIS ACCLAMATVM* nonnũquam, forte *NON ITEM PLAVSVM*.

Caput XIV.

A *STANTIBVS* æque & factas *ACCLAMATIONES*, & *PLAVSVS* datos.

Caput XV.

ARTIFICIOSE conceptas *ACCLAMATIONES* omnes.

Caput XVI.

CONTENTIS omnino *VOCIBVS* factas olim *ACCLAMATIONES*. Etiam vſque *AD RAVIM*, hoc eſt, *AD VOCIS VSQVE DEFECTVM* fuiſſe nonnunquam *ACCLAMATVM*.

Caput XVII.

Ad *RYTHMVM*, *MVSICOS*que *MODOS* pronunciatas olim *ACCLAMATIONES*, tàm *FAVSTAS*, quàm *INFAVSTAS*.

INDEX

Caput XVIII.

MVSICVM in acclamando *CONCENTVM ALTERNIS* factitatum interdum, interdum ab *OMNIBVS SIMVL ACCLAMANTIBVS*. Acclamandi *SIGNVM* fuiſſe in Auditorijs à *MESOCHORO* datū, quemadmodum vel *CANENDI* in Veterum Choris à *CORIPHAEO*, vel à *PORTISCVLO* ſeu *PAVSARIO* in nauibus *REMIGANDI*.

Caput XIX.

CARMINE conceptas aliquando & pronunciatas *ACCLAMATIONES*.

Caput XX.

Fuiſſe *MVLTA* identidem inter *ACCLAMANDVM* iiſdem verbis *ITERATA*. Indicatur eius rei cauſa.

Caput XXI.

NON PLENAS interdum, ac veluti *DECVRTATAS* fuiſſe *ACCLAMATIONES*; ita nimirum pronunciatas, vt ad perfectam earum intelligentiā aliquid omnino *SVBAVDIRI* oporteret. Has etiam acclamandi formulas, *Hoſanna filio Dauid*, &c, *Chriſtianos ad Leonem*, *Chriſtianos ad beſtias*, *SEMIPLENAS* fuiſſe, & quaſi *IMPERFECTAS*.

Caput XXII.

IVREIVRANDO firmatas nonnunquam & concluſas à Veteribus *ACCLAMATIONES*, vt ſe, non *FICTE* ac *SIMVLATE*, ſed *VERE* & *EX ANIMO* acclamaſſe teſtarentur.

Caput XXIII.

ACCLAMATIONES omnes, ſiue Sacras, ſiue Prophanas,

BO-

BONA VOTA habuiſſe & *LAVDATIONES*, ſi *FAVSTAE* eſſent; ſi *INFAVSTAE*, *EXECRATIONES*, & *CONVICIA* eorum, quibus fiebant. Declaratum, *QVIBVS* potiſſimum *VERBIS* concipi ſolerent & *BONAE VOTA*, & *EXECRATIONES*.

Caput XXIV.

Fuiſſe *CLARISSIMORVM* Virorum *NOMINA* ad *LAVDATIONEM* ijs, quibus *FAVSTE* acclamabatur: quibus autem *INFAVSTE*, *DETERRIMORVM* ad *VITVPERATIONEM* quandoque tributa.

Caput XXV.

In *ACTA PVBLICA* referri olim, atque *IN AERE* etiam incidi ſolitas *ACCLAMATIONES* omnes, tam Sacras, quàm Prophanas. Afferuntur eius rei cauſæ.

Caput XXVI.

ADNOTATVM diligenter *IN ACTIS*, *QVOTIES* quidque inter Acclamandum fuiſſet *ITERATVM*.

Caput XXVII.

CONSECRANDARVM PVBLICIS MONVMENTIS Acclamationum *CONSVETVDO QVANDONAM* potiſſimum *INVALVERIT*.

Caput XXVIII.

Indicatum, *QVIBVS* maxime *IN LOCIS* ſolerent olim *PLAVSVS* excitari, fierique *ACCLAMATIONES*.

LIBRI SECVNDI.

Caput I.

THEATRALIVM ACCLAMATIONVM nomine quid debeat à nobis intelligi.

Caput

Caput II.

ILLVSTRIBVS quandoque VIRIS in THEATRVM INTROEVNTIBVS à ſpectante populo honoris cauſa ASSVRRECTVM, ACCLAMATVM, & PLAVSVM. Communior, ac fere conſueta THEATRALIVM ACCLAMATIONVM formula, FELICITER.

Caput III.

ACCLAMATVM ijs, & PLAVSVM, qui SPECTACVLA, & LVDOS AGEBANT. PLAVDITE, ſeu VALETE ET PLAVDITE, vſitatam fuiſſe Comœdiarum, Tragœdiarumq; CLAVSVLAM.

Caput IV.

FAVOR, & FAVERE, maxime propria fuiſſe SPECTACVLORVM VERBA. Exprimi ijs non tacitam modo, & occultam animi beneuolentiam, ſed quæ voce etiam, ac geſtu ſignificaretur. atque adeo hac vna, FAVORIS, voce FAVSTAS omnes SPECTACVLORVM ACCLAMATIONES, & PLAVSVS comprehendi conſueuiſſe.

Caput V.

POLLICIS VTRIVSQVE COMPRESSIONE ſignificatum olim THEATRI FAVOREM.

Caput VI.

VESTES quandoque MOTAS ad FAVOREM. IACTARE, ſeu, MOVERE TOGAM, quid ſit Ouidio, nunc primum explicatur, confutatâ eruditorum opinione. VESTIBVS olim CONCVSSIS, ac MOTIS, quemadmodum fit nunc agitatâ manu, VOCATOS eos, qui adeſſe iubebantur, atque accedere.

Caput

Caput VII.

ORARIA quoq; *AD FAVOREM* interdum *CONCVSSA ET AGITATA*. Imperatorem *AVRELIANVM* fuiſſe huiuſce conſuetudinis principem, & *AVCTOREM*. Penetraſſe nonnunquam eandem conſuetudinem in *SACROS* etiam Chriſtianorum *CONVENTVS*.

Caput VIII.

ORARIORVM ad fauorem AGITATORVM quæ ſit nominis *ORIGO*, quæ *FORMA*, qui *VSVS*, aperitur commodius, quàm quomodo eruditi Viri docuerint.

Caput IX.

PRETIO quandoque *REDEMPTOS*, qui *PLAVDERENT* in Theatris, & *ACCLAMARENT*.

Caput X.

INFESTE etiam, ac *TVRPITER FAVTVM* olim in Theatro.

Caput XI.

Indicatum, *QVO* olim *MODO TVRPIS FAVOR*, *QVO* item *INFESTVS* exprimi ſoleret.

Caput XII.

INFESTVM olim Spectatorum in Gladiatorijs ludis *FAVOREM*, *POLLICIS* potiſſimum *CONVERSIONE* expreſſum.

Caput

INDEX

Caput XIII.

Declaratum, *QVO* potiſſimum *MODO PREMERETVR* olim *VTERQVE POLLEX à propitijs fautoribus*, *QVO* item *ab infeſtis ALTER* duntaxat *VERTERETVR*. Perpenditur hac de re Porphyrionis, Acronis, ac Cruquij opinio. *INFESTI* ſpectatores apud Suetonium, idem, quod, *INFESTE*, ſeu, *CONTRA FAVENTES*. Pollex *INFESTVS* à Pentadio Poeta pro *CONVERSO* poſitus.

Caput XIV.

SIBILVM proprie fuiſſe *inflatæ Fiſtulæ ſonum*. *Sibilare*, & *Fiſtulari*, idem Latinis. Græcis etiam σύριγξ, *Fiſtula* erat, & *Sibilus*: συρίζειν item, ſeu συρίττειν, & *fiſtulâ canere*, & *ſibilare*. Spectantium & Audientium *ſonum ore factum*, *compreſſis dentibus*, *labris parum diductis*, fiſtulæq; *ſibilo* ſimilem, *SIBILVM* appellatum. Sonitum hunc emittere, *ſibilare* & *exſibilare* Latini dixerunt; Græci συρίττειν, συρίζειν, κλώζειν, χλευάζειν, διαμυλλαίνειν.

Caput XV.

SIBILVM hunc *PLAVSVI* contrarie *OPPONI*. *PEDES* olim *SVPPLODEBANT EXSIBILANTES*. expreſſam eam rem à Græcis voce, πτερνοκοπεῖν.

Caput XVI.

SPECTACVLORVM, ac *LVDORVM ACTORES*, ſi minus probarétur, *SIBILIS* olim *EXPLOSOS* ab infeſto populo.

Caput XVII.

Etiam *SPECTATORES* interdum, ſi odioſi populo & inuiſi, ab infeſte fauentibus *SIBILIS* in Theatro *EXPLOSOS*. Illuſtratus obſcurior Ciceronis locus.

Caput

Caput XVIII.

VOCIFERATIONE, atque *INCONDITO CLAMORE*, expreſſum nõnunquam *TURPEM THEATRI FAVOREM*.

Caput XIX.

ORIS DISTORTIO ad illudendum. *VALGIA*, ideſt, *labellorum obtortiones; à voluendo* dicta, quaſi, *VOLVIA*. *Labiorum ductus, rictuſque oris*.

Caput XX.

Illudentes olim *LINGUAM* quandoque *EXERUISSE*.

Caput XXI.

PINSENTEM ROSTRO CICONIAM ad deridendum digitis aliquando expreſſam. Quomodo fieret hæc irriſio, & cur ita vocaretur. Falli Caſaubonum, qui ciconiam, non digitorum, ſed colli motu repræſentatam ſcripſiſſe B. Hieronymum arbitratur. *ASINI* etiam *AURICULAS* manibus imitatos Veteres illudentes. *Stupidum & aſinum* hac irriſione ſignificabant.

Caput XXII.

MEDIUS DIGITUS ſupremi olim contemptus, ac ignominiæ index. *Verpus* ob id, *infamis*, & *impudicus* appellatus. Ad aliquem per ſummam ignominiam notandum porrigebatur hic, compreſſis cæteris digitis, atque in eum, cui illudebant, intendebatur. Sanna hæc multis nominibus appellata. *Interponebatur* etiam quandoque *pollex inter medium, & indicem*, contractis in pugnum cæteris digitis, brachioque intento, ad deridendum. Dicitur ſanna hæc ab Italis, *Far le fiche*.

INDEX

Caput XXIII.

THEATRALIS FAVORIS TVRPITVDINEM gradus olim habuiſſe. Etiam in *SANNIS* erant contemptus,& ignominiæ gradus. Quæ digito medio, cæteris compreſſis, porrecto, atque in eum, qui irridebatur, intento, fiebat ſanna, eam omnino fuiſſe extremæ contumeliæ indicem. Concluſum tandem, quid ſit apud Capitolinum, *TVRPISSIME CONTRA ALIQVEM FAVERE.*

Caput XXIV.

LAPIDIBVS nonnunquam in Theatro *APPETITOS* ab infeſte Fauente populo & *LVDORVM ACTORES*, ſi diſplicerent in agendo, & *SPECTATORES*, ſi minus chari & accepti.

Caput XXV.

BONOS LVDORVM ACTORES nonnunquam ab amice fauentibus & *varia accepiſſe MVNVSCVLA*, & *FLORVM ac FRONDIVM CONIECTIONE fuiſſe honoratos. MVNERVM COLLECTIONEM* ἐπαγερμὸν, φυλλοβολίαν *FLORVM AC FRONDIVM CONIECTIONEM* Græci dixêre. Emendatus ac illuſtratus obſcurior & corruptus Clementis Alexandrini locus. Declaratum, quæ potiſſimum eſſent *MVNVSCVLA* in hanc rem dari & accipi ſolita.

Caput XXVI.

Spectantem populum fuiſſe nonnunquam ab ipſis ludorum actoribus *ADORATVM. ADORATIONEM* hanc, ita dictam, quòd manus *AD ORA* admouerent adorantes. Factam eam, non *manu prius porrecta, deinde ad os relata, ſed ori prius admota, mox protenſa in eos, quibus honos deferebatur. ADORARE* hoc modo, appellatum, *A facie iactare manus; Iactare baſia; Oſcula iacere; Manu venerari.*

Ab Imperatoribus etiam adoratum quandoque populum in Theatro. *FLAGELLO VENERARI.* προσκυνεῖν τῇ μάστιγι. Cur maxime fieret hæc adoratio à ludorum Actoribus.

LIBRI TERTII.

Caput I.

Quæ ſint *SCHOLIASTICAE* Acclamationes, & cur ita appellatæ.

Caput II.

STVDIOSISSIME QVAESITAS à Scholiaſticis *ACCLAMATIONES* & *PLAVSVS*. Eam ob cauſam *INVITATOS* ambitioſius ac *CORROGATOS* Auditores, & Acclamatores. *Corrogandi*, ac *inuitandi* morem quis primus inuexerit.

Caput III.

Audientium, & Acclamantium *INVITATIO* varie facta. *INDICEBATVR* Recitatio ac Declamatio, vel *in craſtinum*, vel *in perendinum*; forte etiam *in menſtruum diem*; declamantis, ac recitantis *voce* interdum, interdum per *codicillos*, ac *libellos*; (indicatum, quid eſſent hi *libelli*, ac *codicilli*) aliquando *per nuncios*; quandoque etiam, qui recitaturus erat, vel declamaturus, *inueſtigabat* qui audirent, *ipſas* quoque *ſingulorum ædes ambiendo*. Declaratum, quibus potiſſimum verborum formulis fieret huiuſmodi *INVITATIO*.

Caput IV.

MOLESTIVS TVLISSE Scholaſticos, ac *STOMACHATOS FASTIDIOSE*, ſi, dicentibus ipſis aut recitantibus, minime *ACCLAMASSENT* & *PLAVSISSENT* Auditores.

Caput V.

REDEMPTAS MERCEDE à Scholaſticis *ACCLAMATIONES*. Factam huiuſmodi *redemptionem COENARVM* plerunque *IMPENSIS*, vel *SPORTVLIS*, cœnarum loco, *DATIS*.

Caput VI.

VESTIVM item *LARGITIONE* interdum, interdum *PECVNIA*, aliquando etiam *SPONDENDO* pro acclamaturis, aut eos *LITIBVS ERIPIENDO*, factam *PLAVDENTIVM ET ACCLAMANTIVM REDEMPTIONEM*.

Caput VII.

Conſueuiſſe nonnunquam Scholaſticos, vt inter dicendum aut recitandum certi magis eſſent de Plauſibus & Acclamationibus, *ALERE DOMI acclamantium*, & *plaudentium CHORVM*. Hic dicturo, aut recitaturo, *ſemper aderat, prodeuntem comitabatur, & in ipſa etiam deductione acclamabat*. Varijs eundem nominibus ſignatum à priſcis. *Fautores, Fautores delegati, Delegati ad plaudendum, Comites, Diſpoſita ad clamorem multitudo, Familia*.

Caput VIII.

Solitos quandoq; Scholaſticos, quò & ſplendidius recitarent ipſi, aut dicerent; & frequentiores, aptiuſque diſpoſitos haberent Auditores & Acclamatores, *MAGNIFICAS POTENTIORVM AEDES* ad dicendum, aut recitandum *MVTVARI*, vel *CONDVCERE*.

Caput IX.

Quò plauderent commodius & acclamarent Auditores, frequentiuſque conuenirent, conſueuiſſe interdum Scholaſticos *IPSVM* etiam *EXTRVERE AVDITORIVM*, & *NVMEROSA CONDVCERE*, inibique *COLLOCARE SVBSELLIA*.

Caput X.

Recitantibus, aut Dicentibus Scholaſticis, large omnino effuſeque plauſum & acclamatum ab Auditoribus. *IN PRIMA* quandoque *POST EXORDIVM TRANSITIONE*; *AD OMNEM CLAVSVLAM* interdum; interdum *AD OMNEM GESTVM*; aliquando etiam *AD SINGVLA VERBA*, & *SYLLABAS*.

Caput XI.

Valde laboratum olim, vt *ACCLAMATIONES PERSONIS*, *AC REBVS*, quibus fiebant, maxime *CONVENIRENT*.

Caput XII.

Communiores, & magis vſitatæ Acclamationum formulæ in Latinos, ſiue Orantes, ſiue Recitantes, emiſſæ enumerantur, ac illuſtrantur. *SOPHOS* frequentiſſima Latinorum Acclamatio; à Græcis tamen etiam aliquando vſurpata. Eam perinde valere, atque, *SCITE*, ſeu *DOCTE*. Indicatum, cur *SOPHOS* appelletur *GRANDE*, *INSANVM*, *MAGNVM*, *TERGEMINVM*. *Sophoclæs*, & *Laudicæni*.

Caput XIII.

Quàm varie fuerit olim acclamatum ad Græcorum Recitantium, vel Dicentium laudem. Auctores plures illuſtrati.

Caput

Caput XIV.

Acclamationum omnium cumulus, ac veluti ſumma, Θείως: hoc eſt, *DIVINITVS*. Quæſitum, quando hæc Acclamatio primùm fuerit in Auditoria & Scholas inuecta. Inanis quorundam opinio, Aeſchini illam Sophiſtę dicenti primum impertitam exiſtimantium. Obſcurior Philoſtrati locus in Aeſchine illuſtratus. Plutarchi omnino temporibus eam primo introductam. Damnatur hæc acclamandi formula. Recenſentur Acclamationes quædam illius ſimilitudinem habentes.

Caput XV.

Admirantis interiectionem, οὐά, tùm emittebant acclamantes, cùm, vel ob rei ſiue nouitatem, ſiue magnitudinem, vel ob dicentium aut recitantium excellentiam, in admirationem traducebantur. Vox erat Græcorum æque ac Latinorum propria & quaſi legitima, charactere duntaxat immutato. οὐά, illi; hi, *VAH*, ſcribebant. Arriano in Epicteti Diſputationibus lux allata. Obſcurior item Dionis Caſſij locus illuſtratus, forte etiam emendatus.

Caput XVI.

COERCITAS nonnunquam Magiſtratuum auctoritate immoderatas Audientium Acclamationes.

Caput XVII.

Voce, *OHE*, *ſatietatem* ac *faſtidium* deſignari. Vſurpatam interdum eam vocem à dicentibus, aut recitantibus, vt *effuſiores* & *immodicas* Audientium *Acclamationes coercerent*. Perſio, & Horatio lux allata. Eam vocem forte *manibus alte elatis* pronunciatam.

Caput

Caput XVIII.

Ab Audientibus etiam interdum acclamatum, *OHE*; tum ſcilicet, cùm Dictio, aut Recitatio, in longum nimis produceretur. *CITO*, eandem ob cauſam ab ijſdem quandoque acclamatum. Forte etiam, *DESINE*, *DESINE*. Senecæ loco lumen allatum. *RECITA*, *RECITA*, eoſdem nonnunquam acclamaſſe Recitatori, ſi vellet, nondum perfectâ recitatione, deſinere.

Caput XIX.

Alia multa feciſſe identidem Auditores ad dicentium ſeu recitantium laudem, præter Acclamationes & Plauſus. *ASSVRREXISSE* interdum *honoris, fauoriſque cauſâ*.

Caput XX.

Ad dicentium, ſeu recitantium laudem *EXVLTASSE* etiam interdum Auditores, *EXCVRRISSE*, *PROSILVISSE*, ac *SVBSVLTASSE*.

Caput XXI.

MANVS item *IACTABANT* nonnunquam Auditores *honoris fauoriſque cauſâ*, *VESTES EXCVTIEBANT*, *SVPPLODEBANT PEDES*, totumque *CIRCVMAGEBANT CORPVS*.

Caput XXII.

Ad Scholaſticorum fauorem, inter recitandum, *DATA* interdum ab Auditoribus *OSCVLA ipſi Recitationis Libello, ſeu Exemplari*. *EADEM* etiam nonnunquam *in Recitantes* honoris cauſâ ab ijſdem *IACTATA*.

Caput

Caput XXIII.

IPSOS quandoque *SCHOLASTICOS*, finitâ Declamatione, aut Recitatione, fuiſſe ab Auditoribus *OSCVLIS EXCEPTOS*; & *DOMVM* item ex auditorio *HONORIFICE REDVCTOS*.

Caput XXIV.

Scholaſticos, ſi inter dicendum, aut recitandum, Auditoribus diſplicuiſſent, *ADVERSIS* ac *CONTVMELIOSIS* fuiſſe exceptos Acclamationibus; *EXSIBILATOS* etiam, & *EXPLOSOS*; nec non *LAPIDIBVS* interdum *APPETITOS*. In malos etiam Auditores *IACTA* quandoque *SAXA* à ceterâ audientium turba. Locus in Senecæ Patris Controuerſijs illuſtratus.

LIBRI QVARTI.

Caput I.

Omnia pene publica negotia *SENATVS ACCLAMATIONIBVS* actitata ac terminata.

Caput II.

Quadruplici potiſſimum condita olim modo Senatuſconſulta. *In ijs condendis FACTAS ſemper A SENATV ACCLAMATIONES*. Vſitatiorem earum formulam fuiſſe hac vna voce, *OMNES*, conceptam.

Caput III.

COMMVNEM omnium in Senatu Conſcriptorum Patrum *CONSENSVM Acclamatione* olim *expreſſum*. Hanc acclamandi formulam vnica voce, *OMNES*, interdum; interdum geminata, *OMNES*, *OMNES*; aliquando his

verbis,

verbis, *AEQVVM EST, IVSTVM EST*, fuiſſe conceptam. Declaratum, in hanc rem quid nobis ſignificet vox, *OMNES*. Plinij, ac Vopiſci locus illuſtratus.

Caput IV.

Imperatorum ELECTIONEM SENATVS ACCLAMATIONIBVS *factam* olim interdum & *confirmatam*.

Caput V.

SENATVS item *ACCLAMATIONIBVS* & *delectos Cenſores*, & *Conſules deſignatos*.

Caput VI.

De Republica *bene meritis FAVSTE* olim *acclamatum A SENATV: male meritos INFAVSTIS* ac *CONTVMELIOSIS* oneratos *Acclamationibus*.

Caput VII.

PECVLIAREM etiam & *EXCELLENTEM* alicuius *VIRTVTEM fauſtis* nonnunquam *SENATVS Acclamationibus* laudatam.

Caput VIII.

Olim *Imperatorum LITTERIS PVBLICE RECITATIS* eum plerunque tributum honorem, vt *ipſis Imperatoribus à cuncto Senatu FAVSTE ACCLAMARETVR*.

Caput IX.

Aliæ quædam Senatoriarum Acclamationum formulæ. *ACCEPTO DE VICTORIA NVNCIO* fauſte olim Imperatoribus *A SENATV ACCLAMATVM*. Fauſtas item à C. P. Acclamationes emiſſas in Imperatores ſiue

c TRIVM-

TRIVMPHANTES, ſiue *RECITANTES IN ROSTRIS*, ſeu *SPECTACVLA ET LVDOS AGENTES*.

LIBRI QVINTI.

Caput I.

Quæ hîc à nobis *ECCLESIASTICAE* intelligantur Acclamationes.

Caput II.

Ad *CONCIONANTVM* eloquentiam comprobandam fauſte olim ab audiente populo *ACCLAMATVM*, & *PLAVSVM* compoſite.

Caput III.

CLAMORES interdum excitatos, *VOCES*que emiſſas ab audiente populo, vt *ASSECVTVM* ſe, quæ à *CONCIONANTE* dicebantur, ſignificaret.

Caput IV.

Etiam ad ea, quæ *MINIME INTELLIGERENT*, *ACCLAMASSE* aliquando in *CONCIONE* Auditores.

Caput V.

EXCITATOS quandoque ab audiente populo *CLAMORES*, cùm inter *CONCIONANDVM* in earum rerum mentionem incideretur, quas per ſe *ODIOSAS*, & *DETESTABILES* refugerent & auerſarentur Auditorum mens & aures.

Caput VI.

EDITOS nonnunquam in *CONCIONIBVS* Sacris *CLAMORES*

CAPITVM.

RES CONFVSOS & NIHIL CERTI DECLARANTES ab audiente populo, in admirationem ob dicentis eloquentiam traducto. Indicatum, quibus maxime vocibus exprimeretur confuſus iſte Clamor.

Caput VII.

CONTINVIS ac CONTENTIS Audientium CLAMORIBVS fuiſſe ipſum quandoque CONCIONIS CVRSVM INTERRVPTVM.

Caput VIII.

Quæ ſolerent olim ad CONCIONANTVM laudem fieri ab Auditoribus Acclamationes. SACERDOTIO DIGNVM, ac TERTIVM DECIMVM APOSTOLVM quandoq; appellatum ab acclamante populo CONCIONANTEM; aliquando etiam ORTHODOXVM.

Caput IX.

Præter Acclamationes fauſtas alia multa identidem factitaſſe audientem olim populum ad Concionantum honorem. SVBSVLTASSE, MOVISSE MANVS, PEDES AGITASSE, CIRCVMEGISSE CORPVS, CONCVSSISSE PLVMAS, ARMA TETIGISSE, IACTASSE etiam ORARIA, ſeu FASCIOLAS.

Caput X.

Sanctorum Patrum iudicio REPVDIATOS in Concionibus Sacris PLAVSVS, FAVORISque SIGNA DAMNATA.

Caput XI.

Cur in CONCIONE SACRA TOLERARENT SS. Patres ACCLAMATIONES, & PLAVSVS. Affertur vna eius

rei cauſa. *In Ethnicorum Templis*, ad Deorum, ac Principum honorem, *acclamatum* olim, & *plauſum*.

Caput XII.

Cauſæ aliæ adducuntur, propter quas à Patribus *tolerarentur* olim Acclamationes in Concionibus Sacris. Vſque ad Bernardi tempora perduraſſe acclamandi morem inter Concionandum.

Caput XIII.

Quandonam potiſſimum fuerit olim in *SYNODICIS CONVENTIBVS* acclamatum.

Caput XIV.

In Cœtibus Synodicis *COMMVNEM PATRVM OMNIVM CONSENSVM* fuiſſe *ACCLAMATIONIBVS* ſæpe *EXPRESSVM*. Earum *FORMVLAS* his, aut ſimilibus verbis concipi ſolitas; *OMNES*; *PLACENT OMNIA*; *DIGNVM EST*, *IVSTVM EST*; *FIAT*, *FIAT*.

Caput XV.

CONCILIA pene omnia fuiſſe *ACCLAMANTIVM VOCIBVS TERMINATA*, ac *DIMISSA*. Declaratum, quibus potiſſimum verbis concipi ſolerent huiuſmodi Acclamationum formulæ.

Caput XVI.

CANORAS omnino fuiſſe, & ad *MVSICOS* pronunciatas *MODOS SYNODICAS* olim Acclamationes. *ALTERNIS* eas factitatas, quibus *TERMINABANTVR* Synodi, ac *DIMITTEBANTVR*.

Caput XVII.

SEMIPLENAS, & quaſi *DECVRTATAS* fuiſſe interdum *SYNODICAS ACCLAMATIONES*; ita ſcilicet prolatas, vt ad earum ſenſum perficiendum aliquid ſubintelligi oporteret.

Caput XVIII.

In Synodis *FACTAS ACCLAMATIONES* fuiſſe olim à Notarijs *IN ACTA*, ſeu *GESTA SYNODICA*, *RELATAS*.

Caput XIX.

In *ACTIS SYNODICIS ADNOTATVM*, *QVOTIES* quidque inter acclamandum *REPETITVM* eſſet à Patribus.

Caput XX.

In *SYNODICIS* Conuentibus factas *ABSENTIBVS* etiam quandoque *ACCLAMATIONES*.

Caput XXI.

SENATVI etiam fauſte *IN SYNODIS ACCLAMATVM*; tunc ſcilicet, cùm vota fierent pro Imperij incolumitate.

Caput XXII.

EIECTOS interdum *E SYNODIS* Hæreticos infauſtis *ACCLAMANTIVM* Patrum vocibus.

Caput XXIII.

ANATHEMATE PERCVLSOS à Patribus inter *ACCLAMANDVM* Hæreticos.

Caput XXIV.

INFELICES ANNOS Hæreticis ab Acclamantibus Patribus *OPTATOS*. Eas quoque fuiſſe in Hæreticos Patrum voces, vt *SEPVLTORVM OSSA EFFODERENTVR*.

LIBRI SEXTI.

Caput I.

MILITARIVM, ac *NVPTIALIVM* Acclamationum Partitio.

Caput II.

Tunc fauſte à *MILITIBVS*, ſiue Ethnicis, ſiue Chriſtianis, acclamatum, cùm quis *IN BELLI DVCEM ELIGERETVR*. Militarem iſtam acclamandi formulam fuiſſe his maxime verbis, *DII TE SERVENT*, vel, *DEVS TE SERVET*, conceptam.

Caput III.

IN BELLI CONGRESSV varias omnino fuiſſe olim *MILITARIVM* Acclamationum formulas. Ab Ethnicis, *VICTORIAM*, inclamatum. A Chriſtianis *CRVCIS VICTORIAM*, interdum; interdum, *CRVX VICIT*; nonnumquam, *SIGNVM CRVCIS*.

Caput IV.

Chriſtianos cum hoſtibus congredientes, *ALLELVIA*, aliquando inclamaſſe; aliquando etiam, *PARATI, IVVA, DEVS*.

Caput V.

Fuiſſe, *DEVS VVLT*, ingeminatum quandoque inter acclamandum.

mandum à Militibus Cruce ſignatis, prælium inituris. Aperitur huius acclamandi formulæ Origo. Hæc item interdum ab iiſdem acclamata, *ADIVVET NOS CHRISTVS DEI FILIVS, ET SANCTVM SEPVLCHRVM EIVS.*

Caput VI.

Prœlium inituros inclamaſſe nonnumquam *DEI*, ac *IESV NOMEN*. *SANCTOS* item *TVTELARES* in belli congreſſu contentâ voce inuocatos. Etiam Ethnicos, mox ante prœlium, *IMPERATORVM NOMINA* pro *NVMINIBVS* acclamaſſe.

Caput VII.

Etiam *VLTREIA, VLTREIA*, inclamatum nonnunquam à Cruce ſignatis Militibus. Quæſitum, quæ ſit huiuſce formulæ origo, ac ſignificatio. *VLTREIA* pro *Vltra eia*, breuitatis cauſâ, ſcriptum & pronunciatum. Etiam *HOSANNA* pro *Hoſia*, & *Anna* olim acclamatum. *MVLTIMODIS* item pro *Multis modis*, *OMNIMODIS* pro *Omnibus modis*, *PASSICRINIBVS* pro *Paſſis crinibus*, & pro *Tectis fractis TECTIFRACTIS* Veteres quandoque protuliſſe.

Caput VIII.

IMPERATORIS appellationem tribus olim modis acceptam. pro quocunque *EXERCITVS DVCE* interdum; interdum pro *VICTORE*; aliquando pro *PRINCIPE SVMMO*, ac *REGE*. Belli Duces, re proſpere, ac feliciter geſtâ, fuiſſe à *MILITIBVS*, fauſte *ACCLAMANTIBVS*, *IMPERATORIS NOMINE* conſalutatos: idq; *TOTIES* à militibus factitatum, *QVOTIES VICISSENT* Duces. Quæ *VICTORIBVS* belli Ducibus conſueuit *IMPERATORIS APPELLATIO* à Militibus inter acclamandum

tribui,

tribui, eam fuiſſe ceteris *ANTIQVIOREM*, & *MAGIS VSITATAM*.

Caput IX.

Triumphanti Imperatori, *IO TRIVMPHE*, à gratulabundis Militibus olim acclamatum; tunc maxime, cùm Triumphans in Capitolium curru veheretur. *LAETA VOX*, quid ſit Ouidio; quid Martiali, *TRIVMPHVM CLAMARE*.

Caput X.

Fuiſſe à *MILITIBVS*, dum *TRIVMPHVS* agebatur, *DICTERIA INCONDITOS*que *VERSVS*, inter *ACCLAMANDVM*, iculariter *IACTATOS*.

Caput XI.

INCONDITA, ac *IOCVLARIA* Militum acclamantium *CARMINA*, in Triumphantes iaci ſolita, fuiſſe ad *MVSICOS* omnino *MODOS*, & item *ALTERNIS* pronunciata. *EADEM* in Triumphantes certe quidem ſemper, aliquando tamen etiam *IN ALIOS IACTATA*. Triumphantium *LAVDES IISDEM* quandoq; *CELEBRATAS*, at ſæpius *EXPROBRATA VITIA*. Impudentem hanc Militum in iocando licentiam *TVLISSE* Triumphantes *QVAM LENISSIME*.

Caput XII.

BONI OMINIS cauſâ in *SPONSALIBVS* olim, & in *NVPTIIS* fauſte acclamatum. Senecæ Poetæ *LAETA OMINA*. Nuptias antiquitus, non niſi ſumptis prius augurijs, auſpicibuſque datis, factas. Illuſtratus Appiani Alexandrini locus.

Caput

Caput XIII.

Antiquitus *MOX FACTIS SPONSALIBVS*, acclamatum *FELICITER* interdum; interdum *FELIX*; aliquando, *QVAE RES RECTE VORTAT*, aut, *DII BENE VORTANT*. Nuptiarum ritus aliquot ſummatim perſtricti.

Caput XIV.

HYMENAEVM in *NVPTIIS* ſolitum olim *ACCLAMARI*. Quæſitum, *QVID ESSET HOC VERBI, HYMENAEVS*, & *CVR ACCLAMARETVR*. Probatur præ ceteris Procli hac de re ſententia.

Caput XV.

QVANDONAM potiſſimum in Nuptijs, & à *QVIBVS* ſoleret *HYMENAEVS ACCLAMARI*.

Caput XVI.

THALASSII nomen olim fuiſſe *SCRIBENDO* varie vſurpatum. Eandem *VOCEM IN NVPTIIS* frequentiſſime *ACCLAMATAM*.

Caput XVII.

Veterum nonnullos *THALASSII* nominis originem à *LANIFICIO* deduxiſſe. *CAVSAM* item, *CVR* in Nuptijs *THALASSIVS ACCLAMARETVR*, hanc eoſdem attuliſſe, vt nouæ nuptæ ad *LANIFICIVM* prouocarentur. Ταλασίαν olim pro *LANIFICIO* à Romanis, æque vt à Græcis, vſurpatam. *TALASIVM* omnino, aut *TALASIONEM*, non autem *THALASSIVM*, ſcribendum ijs, qui vocis huius etymon à Ταλασία repetunt.

Caput XVIII.

Antiquitus fuiſſe non paucos, qui *THALASSII* nominis etymon, eiuſque in Nuptijs acclamandi originem, & cauſam, à *ROMVLI DVCE THALASSIO* deriuarent. Rem tamen iſtam ab ijſdem *VARIE* omnino enarrari.

Caput XIX.

Eorum *SENTENTIAM VERISIMILIOREM* videri, qui Nuptialis *THALASSII VOCEM*, & *ACCLAMANDI ORIGINEM*, ac *CAVSAM*, à Romuli Duce *THALASSIO* deducunt. *CVR* hæc *SENTENTIA* magis probetur, plures afferuntur cauſæ.

Caput XX.

THALASSIVM TVNC maxime in Nuptijs olim *ACCLAMATVM, CVM* noua nupta in *VIRI DOMVM DEDVCEBATVR*. Habuiſſe *TVRBAM ID OPERIS* ac *MVNERIS*.

Caput XXI.

FESCENINA CARMINA fuiſſe olim in Nuptijs *ACCLAMATA*.

Caput XXII.

FESCENINORVM CARMINVM quæ fuerit *ORIGO*, nunc primùm explicatur. *FESTA* Agricolarum *CONVICIA* collectis frugibus. Vindemiatorum, ac Viatorum, *MVTVI IOCI*. *SERVIS* etiam permiſſum olim *VINDEMIAE TEMPORE INIVRIAS* in Dominos impune *IACERE*. Nunc etiam alicubi magnam eſſe *VINDEMIAE LIBERTATEM*.

C A P I T V M.

Caput XXIII.

FESCENNINORVM verſuum *NOMINIS NOTATIO* aperitur. *FESNVM, FASNVM, FASCINVM*. Feſti locus illuſtratus.

Caput XXIV.

FESCENINOS, in Nuptijs olim acclamari ſolitos, fuiſſe & *IOCOSIS plenos CONVICIIS*, & *LASCIVIA* maxime *DIFFLVENTES*. Hinc appellati ſunt, *Ioci, Ludi, Riſus, Sales, Feſta conuicia, Probra*; & item, *Procaces, Dicaces, Obſcœni, Petulantes*. *FESCENINA LOCVTIO* apud Catullum.

Caput XXV.

Quæſitum, *CVR* in Nuptijs *ACCLAMARENTVR FESCENINI*. Ad *arcendum faſcinum* Veteres conſueuiſſe *laudationibus præfari*, vel *addere vocem, PRAEFISCINE*, ſeu, *PRAEFISCINI*. Nuptiarum die *NOVAM NVPTAM LAVDIBVS ORNARI* ſolitam. *LAVDIBVS* ijs additos ſtatim *FESCENINOS*, vt *FASCINI VIS ARCERETVR*, quam habere credebantur eæ *LAVDES*. Catullus illuſtratus.

Caput XXVI.

FESCENINOS VERSVS fuiſſe olim in Nuptijs à *PVERORVM* multitudine *ACCLAMATOS*; *TVM* potiſſimum, *CVM* ad *MARITVM DVCEBATVR SPONSA*.

LIBRI SEPTIMI.

Caput I.

MISCELLANEARVM Acclamationum nomine quid debeat hîc a nobis intelligi.

Caput II.

QVAE fierent olim in *noui Pontificis Romani Coronatione ac Conſecratione ACCLAMATIONES*. Vota & Preces ad Deum factas inter acclamandum pro nouo Pontifice. Multa ſæpius ab Acclamantibus iterata. Adnotatum in Actis, quoties quidque repeteretur. Noui Pontificis laudes fuiſſe in ijs Acclamationibus. Eaſdem contentiùs emiſſas, alternis interdum, interdum ab omnibus ſimul Acclamantibus.

Caput III.

Antiquitus *QVAE* fuerint *ACCLAMATIONVM FORMVLAE*, in *EPISCOPI ELECTIONE*, aut *ORDINATIONE* emitti ſolitæ.

Caput IV.

QVAE ſolerent olim in *NOVI* Romanorum *IMPERATORIS ELECTIONE* emitti *ACCLAMATIONES*. Factũ ſepe, vt quis ſtatim *RENVNCIARETVR IMPERATOR*, ſimul ac eſſet *AVGVSTI NOMINE* inter acclamandum appellatus. Factas ad Deos ab Acclamantibus *PRECES* pro noui Imperatoris ſalute. Fuiſſe ijs maxime verbis, *N. AVGVSTE DII TE SERVENT*, conceptas huiuſmodi Acclamationes.

Caput V.

Conſuetam *HEBRAEORVM* acclamandi formulam in *REGVM* ſuorum *CREATIONE* ac *VNCTIONE* hanc fuiſſe, *VIVAT REX*.

Caput VI.

CHRISTIANOS, IMPERATORES renunciatos, AVGVSTI nomine ſolitos inter *ACCLAMANDVM* appellari, eiſq;

VITAM,

VITAM, & *VICTORIAM*, contentis vocibus optari. Chriſtianiſſimo *GALLORVM REGI*, primùm *CORONATO*, *VIVAT REX*, acclamatum.

Caput VII.

EDITOS à populo in Eccleſia gratulationis & admirationis *CLAMORES*, dum ad alicuius Sancti Memoriam patraretur *MIRACVLVM*. His verbis, *DEO GRATIAS*, *CHRISTO LAVDES*, concipi ſolitam huiuſmodi *ACCLAMATIONIS* formulam.

Caput VIII.

OB reſuſcitati Lazari MIRACVLVM Chriſto Domino Hieroſolymam ingredienti *acclamatum* à turbis Iudæorum, *HOSANNA FILIO DAVID* &c.

Caput IX.

Acclamandi formulæ, *HOSANNA FILIO DAVID*, in Matthæi Euangelio, qui ſit verus ac germanus ſenſus. Nonnullorum de ea opiniones confutatæ. Verbum *HOSANNA* ex vocibus *HOSIA* & *ANNA* compoſitum; ſed compendio ſermonis *HOSANNA* pronunciatum. Voces, *FILIO DAVID*, commode poſſe cum *dicentes*, & non cum *Hoſanna* copulari. Non plenas fuiſſe interdum Acclamationes. Acclamationem hanc poſſe congruenter accipi & exponi diſtinctam hoc modo & interpunctam; *HOSANNA. FILIO DAVID*. ita vt illi, tanquam non plenæ, ea ſubaudiantur verba, *Hoc precamur*, ſeu, *Hanc à Deo ſalutem optamus*. Poſſe eandem hoc modo non incommode explicari; *HOSANNA, FILIO DAVID*. hoc eſt, *Solemne illud Hoſanna Dauidicum*, *ſit*, vel *contingat*, aut *accinatur*, ſeu, *acclametur* Filio Dauid. In ſacris Biblijs verbum *Hoſiah*, à quo deriuatum eſt *Hoſanna*, caſui tertio iunctum ſæpe reperiri. Hinc factum, vt Interpretes, & Græcus, & Latinus, verbum *Hoſanna* retinentes in vertendo, phraſim etiam

retinue-

retinuerint Hebraicam;ac proinde *υἱῷ* & *Filio*,non *υἱὸν* & *Filium*,reddiderint. Quocunq; ex dictis modo accepta hæc acclamandi formula, puram ſemper ac ſine vitio efficiet locutionem.

Caput X.

Indicantur *Formulæ variæ*,quibus ſolebant Veteres inter acclamandum *LONGIOREM* alicui *VITAM*, *ANNOS*que *FELICES* à Deo precari & optare.

Caput XI.

Acclamandi Formulæ, *DE NOSTRIS ANNIS TIBI Iuppiter AVGEAT ANNOS*, *quæ* maxime *vis* eſſet olim ac *ſignificatio*; & *cur acclamaretur*. Ad mirificam quandam *vim amoris* in aliquem *verbis exprimendam* ſolitos Veteres edicere; *Cupere ſe*, *ANNORVM*, *ad viuendum fili conſtitutorum*, *PARTEM aliquam AD ILLIVS VITAM ADDI*.

Caput XII.

Ἐπ' αἰῶνας, ſiue, *Εἰς αἰῶνας*, hoc eſt, *IN SECVLA*, cur olim Principibus acclamaretur. Emendantur ac illuſtrantur obſcuriores ac deprauati duo Caſſij Dionis loci.

Caput XIII.

VIVAS, ſeu, *Ζήσειας*, acclamatum olim *IN CONVIVIIS*; & *TVM* maxime, *CVM* quis *VNICO HAVSTV GRANDE POCVLVM EXHAVSISSET*. Illuſtratus Apulei locus. Inanis quorundam apud Suidam opinio de vocis *Ζήσειας* ſignificatione. Vocem, *PROSIT*, qua nunc vtimur *in Propinationibus*, & *in fine Conuiuij*, à formula, *VIVAS*, deriuatam.

Caput XIV.

PRINCIPIBVS AD SANITATEM REDVCTIS gratula-

bundũ populum vniuerſum *FAVSTE* olim *ACCLAMASSE*. Lux allata Phædri loco. Indicatur, quibus verbis ſoleret concipi hæc acclamandi formula.

Caput XV.

Veſpere olim, cùm *LVMEN PRIMO* adferretur, *VINCAMVS*, ab Hiſpanis acclamatum; φῶς ἀγαθὸν à Græcis. Illuſtrantur hæ acclamandi formulæ. *SOLE NVBIBVS OBDVCTO* ſolitos acclamare contenta voce pueros, *EXORERE O AMICE SOL*. In *CALENDARVM FESTO*, ad extorquendam pecuniam, acclamatum fauſte & plauſum. Etiam *NOVAE LVNAE FESTVM* plauſibus & Acclamationibus perſonaſſe.

Caput XVI.

TANTO MELIOR, acclamatum antiquitus, cùm quis plus dediſſet, aut feciſſet, quàm quantum ab eo vere expectaretur, aut poſtularetur. In Saturnalibus, *IO SATVRNALIA*, clamitatum. Aliquibus pugnis decertantibus ſpectantes identidem acclamaſſe, εὖ, hoc eſt, *EVGE*.

Caput XVII.

Infauſtarum Acclamationum formulæ quædam enumerantur. *Tiberius in Tiberim. Sedes ei inter impios. Vncus & Gemoniæ. Galba Cupîdo fruaris ætate tua.* Illuſtratus, forte etiam emendatus, Suetonij locus. *Viuus ardeat N. Ignis, & Saxa.*

Caput XVIII.

Formulam acclamandi, qua quis *AD LEONEM* depoſcebatur, fuiſſe interdum *A SENATV* quidem *IN DELATORES* vſurpatam; ſæpius tamen *A POPVLO* iactatam, cùm *IN CHRISTIANOS QVOSQVE*, tùm *IN EPISCOPOS*. Chriſtianas quoque *FOEMINAS* & *AD*

LENO-

LENONEM, & *AD LEONEM* quandoque vulgi vocibus poſtulatas. *Depoſtulatores*. *Flagitatores*. *AREAE NON SINT*; acclamantium Ethnicorum formula, qua optabant ac precabantur, vt *inſepulta iacêrent* Chriſtianorum *corpora*.

Caput XIX.

Aduerſus Chriſtum Dominum, *TOLLE*, & *CRUCIFIGE*, ingeminatum ab acclamantibus Iudæis. Formulæ, *TOLLE*, *TOLLE*, inter acclamandum, quæ maxime vis eſſet ac ſignificatio.

Caput XX.

In Theatro *FACETE* olim ac *IOCOSE* à ſpectatoribus acclamatum homini *PERPUSILLO*, *HECTOREM* in Scena ſaltanti; & alteri præter modum *PROCERO*, *CAPANEUM* agenti. *PRAEPINGUI* item ac *VENTRIOSO*; *GRACILI*que contra, ac nimium *EXILI*.

Caput XXI.

Etiam inter *DECLAMANDUM*, ac *RECITANDUM* fuiſſe *IOCA FACETIARUM PLENA* ab Auditoribus quandoque *ACCLAMATA*. Illuſtrantur Senecæ Patris, ac Filij loca. Lux item adfertur Iuniori Plinio.

FINIS.

FRANCISCI BERNARDINI

FERRARII

DE VETERVM

ACCLAMATIONIBVS, ET PLAVSV

LIBER PRIMVS,

Qui eſt de Acclamationis, & Plauſus nominibus, ac differentia; deque ijs, quæ vniuerſe, vel communia ſunt omnibus, ſiue Acclamationibus, ſiue Plauſibus, vel certe ad ea poſſunt apte reuocari.

Operis totius Argumentum, & Partitio.

CAPVT I.

ACclamationum, & *Plauſuum*, non ſemel, neque vno in loco, meminere ſcriptores multi Græci, ſimul & Latini Veteres. In recentium etiam Philologorum monumentis multa ſparſim de ijſdem notata videas. Sed qui certo, ac proprio Syntagmate vniuerſam plaudendi, & acclamandi rationem ſit complexus, hactenus, quod ego ſciam, extitit nemo. Atqui multa tamen habet Tractatio hæc &

ad Lectoris delectationem apta mirabiliter, & ad totius antiquitatis cognitionem maxime opportuna. Quapropter crediderim, facturum me operæ pretium, eam ſi rem totam hac vna Diatriba pro meis viribus aperuerim diligenter.

Opus autem totum, vt breuiter inſtituti mei rationem aperiam, in ſeptem Libros partiri commodum duxi. Primus, quid ſit Acclamatio; quid, & quotuplex Plauſus; quæ fuerint præcipua eorum nomina; quid inter vtrumque differat, quidue conueniat; quæ item vniuerſe, vel communia ſint omnibus, ſiue Acclamationibus, ſiue Plauſibus, vel certe ad ea apte poſſint, ac legitime reuocari, continebit. In Secundo Theatrales illuſtrabimus Acclamationes. Dabitur Tertius Scholaſticis, ac Forenſibus. Senatorijs Quartus. Quintus eas comprehendet, quæ in ſacris Chriſtianorum Concionibus, cœtibuſq; Synodicis fieri ſolebant. Sextus Militares, & Nuptiales complectetur. Reliquas, quæ propter varietatem ad certum caput reuocari non poſſunt, ob idque placuit Miſcellaneas appellare, in Septimum conferam Librum: ad quem etiam ſelectiores nonnullæ Acclamationum formulæ addentur. His autem omnibus ea opportune admiſcebuntur, quæ de Exploſione, ac Sibilis explicanda occurrent. Ceterum antequam de ijs ſigillatim diſſero, lubet pauca præfari generatim.

Fauſtas igitur ab Infauſtis, à Profanis Sacras omnino ſeiungere hoc in Opere Acclamationes ab initio decreueram. ſed, quominus in eo ſtarem, cauſa me illa ſane probabilis impulit, quòd multa neceſſe fuiſſet crebro iterare. ineptum eſt autem, id quod res ipſa loquitur, eadem iterata ſæpius inculcare. Quæ item de Plauſibus ſe ſe ad dicendum obtuliſſent, ſeparatim tradere in animo erat. Verum, quia hæc duo, *Acclamatio*, & *Plauſus*, vt loco docebimus, ſociantur ſæpius, ac nectuntur ab Auctoribus, confunduntur etiam, ac permiſcentur, ob eam credo cauſam, quòd raro ad acclamandum ederentur voces, quin manus mouerentur ad applaudendum. idcirco nos etiam, vt quiſque locus poſtulabit, cùm Sacras, & Profanas, Fauſtas, & Infauſtas iungemus Acclamationes, tum confuſe, ac permiſte ipſos Plauſuum, & Acclamationum Ritus perſtringemus.

Acclamationis, ac Plauſus nomine quid ſit à nobis intelligendum.

CAPVT II.

AGgredior rem ipſam, à nomine, vt fieri ſolet, exorſus. *Acclamatio* igitur, à *clamore* nomen ducens, aliud nihil erat; quàm *Voces*, *ſiue plures*, *ſiue pauciores*, *contentius ſemper*, *& in cantici modum emiſſæ: quæ, ſi fauſtæ erant, laudationes habebant, & bona vota; execrationes, & conuicia, ſi infauſtæ.*

Plauſus duplex habetur in Veterum ſcriptis. *dicentium* alter, ac *recitantium*; alter *audientium*, ac *ſpectantium*; *manuum* hic, ille *vocis* ac *linguæ*. Agimus nunc de *manuum Plauſu*, referuata alterius Tractatione in alium huiuſce primi libri locum.

Ac *manuum* quidem *Plauſus*, *ſonus erat*, *nec inſuauis*, *nec abſurdus*, *quem manus audientium*, *ſeu ſpectantium*, *inuicem ſeſe apte ferientes*, *collidenteſque artificioſe*, *ad fauorem efficiebant*. Triplex autem erat; ex triplici vtiq; ſono, quem ſolebant exercitatæ in plaudendo manus reddere. *Bombos* dixere, *Imbrices*, ac *Teſtas*. Atque hæc pro tempore ſummatim de Acclamationis, ac Plauſus nomine dicta ſint, infra diſtincte, & accuratius retractanda.

Quibus potiſsimum nominibus Veteres appellarint Acclamationem, & Plauſum.

CAPVT. III.

FAuſtam porro *Acclamationem*, & *Plauſum* permultis nominibus ſignarunt Scriptores Græci, ac Latini. Δημηγόρους τιμὰς, hoc eſt, *Oratorios honores*, dixit Euripides in Hecuba; quòd nimirum dicentis laudes haberet fauſta Acclamatio, vt loco docebimus. Quam eandem ob cauſam Plato in lib. 6. de Republ. & Beatus Chryſoſtomus in Homil. 2. ad Populum Antiochenum, atque alibi ſæpe, ἔπαινον dixere; & Heliodorus Aethiopic. lib. 10. εὐφήμους βοάς, appellauit Acclamationem; ipſumque acclamare Dio Chryſoſtomus non vno loco τιμῆσαι vocat, & ἐπιφημίζειν. Plutarchus in Sympoſiacis lib. 7. quæſt. 5. θόρυβον, κρότον, ἀλάλαγμον, nominauit, *tumultum* ſcilicet, & *conclamationem*. & in libr. de Auditione κραυγὰς, & θορύβους, ideſt *vociferationes*, *ac tumultus*; ſcilicet ob eam rem, quòd ad rauim vſque, ſeu ad vocis vſque defectum, vt infra dicemus, nonnunquam acclamaretur. Vnde ab eodem Plutarcho, à Beato Chryſoſtomo, ab Euagrio, alijſque Scriptoribus non ſemel βοᾷν, ἐκβοᾷν, ἀλαλάζειν, ἐπικράζειν, ἐπικραυγάζειν, appellatum eſt acclamare. Idem Plutarchus in adducto de Auditione libro, & in eo, qui inſcribitur, *Non poſſe ſuauiter viui ſecundum Epicuri decreta*, κροτοθορύβους, iuncta voce dixit, quaſi *Plauſuum tumultus*. Dio Chryſoſtomus in Orat. 31. ποππυσμόν vocat; ἐκβοήσεις autem, & κρότους Themiſtius ſub Orationis primæ initium; & in Orat. 4. κρότους, ἐκβομβήσεις, καὶ θορύβους. Dio Caſſius in Pertinace, εὐρύθμως ἐκβοᾷν, hoc eſt, *modulate acclamare*; quòd videlicet ad rythmum

mum, modoſque muſicos pronunciari ſolerent Acclamationes; qua de re inferius. Beatus Gregorius Nazianzenus in Carmine de Vita ſua ipſum *Plaudere* ἐπιρροθεῖν nominat, quod eſt, *perſtrepere*; in Oratione autem 4. *Canoram manuum actionem* appellat Plauſum, χειρῶν πρᾶξιν ἔνηχον; nimirum, etſi cum ſtrepitu quodam dabatur Plauſus, non inſuauis tamen, nec abſurdus erat ille ſtrepitus: de quo poſtea dicturi ſumus. Sed ex Græcis hæc quidem ſufficiant Plauſuum, & Acclamationum nomina. Proferam deinceps nonnulla ex Latinis itidem Scriptoribus, à Marco Tullio exorſus, qui ceteris omnibus, vt tempore, ſic iuditio & ſapientia longe antecellit. In primo igitur de Oratore Marcus Cicero *Clamorum, & Admirationum* nomine ſignat Acclamationem, quæ Oratoribus fieri ſolebat: quòd ſcilicet in admirationem traducti interdum Auditores ob dicentis eloquentiam, contentis vocibus dicenti ipſi acclamarent. Etiam Seneca *Clamores* dixit in epiſt. 52. In extrema autem 59. Epiſtola, *Acclamationis ſecundæ fauorem* appellat. Quinctilianus quoque, & Macrobius *fauorem* dixere; is autem hoc etiam amplius, *Laudantis clamorem*, in lib. 10. cap. 1., alter vero in 7. Saturnal. lib. Sanctus Valerianus *ſtudium laudis* appellat, & *vocis fauorem* in Homil. 14. quæ eſt de Humilitate.

Plura certe alia Plauſuum, & Acclamationum nomina adduci poſſent, tam ex Latinis, quàm ex Græcis Scriptoribus: ſed ea ſciens prætermitto, quod & longum nimis eſſet omnia perſequi, & magna eorum pars in promptu ſita eſt. Quapropter de vocis, ac linguæ Plauſu videamus; & an hic eſſet in Veterum dictione, paullulum conſideremus.

Vocis

Vocis etiam, ac linguæ Plauſum fuiſſe in Veterum dictione. Philoſtratus, & Eunapius illuſtrati: emendati eorundem Interpretes. Declaratum, quid eſſet huiuſmodi Plauſus.

CAPVT IV.

PRæmonui in 2. huius libri Capite, duplicem olim fuiſſe Plauſum: *Manuum* alterum, alterum *Orationis*, ſeu *vocis* ac *linguæ*; atque vt *dicentium* hic erat, ac *recitantium*, ſic ille *audientium*, ac *ſpectantium*. Ac de manuum quidem Plauſu & nonnulla iam attigimus, & plura deinceps toto in Opere accurate dicentur. Verum, quia hæc commodius omnino, ac dilucidius aperientur, ſi cognitum erit prius, fuiſſe in veterum dictione *Vocis* etiam, ac *linguæ* Plauſum; ſi item patuerit, quid eſſet huiuſmodi Plauſus: idcirco placet iſta primo loco excutere. Quæ quidem vt coner lubentius, faciunt doctiſſimi alioqui, ac politiſſimi Græcorum Auctorum Interpretes, qui verbi κρότος notione decepti, bona eorum venia dixerim, & falluntur ipſi, & alios fallunt. Animaduertentes enim, *manuum* Plauſum in Græcorum ſcriptis κρότος vocabulo ſæpe demonſtrari; ex eo, vt eadem ſemper eſſet vis illius vocis, ac ſignificatio, confici crediderunt. Quod quidem à vero perſpicue alienum eſſe, atque adeo voce illa, *orationis* etiam Plauſum, nec à paucis, nec raro ſignificari, quæ mox ſubijciam, ſatis oſtendent.

Orationis igitur, ſeu *vocis* ac *linguæ* Plauſum fuiſſe in Veterum dictione, teſtificatur Apuleius in eo libro, quem de Deo Socratis effecit, ſcribens hoc pacto, *Homines ratione*

pollen-

pollentes, *oratione plaudentes*, *immortalibus animis*, *moribundis membris* &c. De re eadem in S. Hieronymi Epiſt. 139. quæ eſt ad Cyprianum, iſta planiſſime dicuntur, *Poſtulas vt difficillimum Pſalmum, qui apud Græcos, & Latinos octogeſimus nonus inſcribitur, tibi ediſſeram, non compoſita verborum oratione, plauſuque populari, qui ſolet imperitos Auditores decipere, atque palpare, ſed oratione ſimplici &c.* Hîc animo, tanquam oculis, aperte admodum cernis, eius omnino Plauſus fieri à Hieronymo, ſicut & ab Apuleio, mentionem, qui, non *manuum* eſt, ſed *vocis* ac *linguæ*, atque adeo in *dicentium* duntaxat *oratione* poſitus. Inuenio etiam ex Græcis Scriptoribus, qui Plauſus in hunc eundem ſenſum meminerint. in eis eſt Lemnius Philoſtratus, & Sardianus Eunapius. quorum vterque, Sophiſtarum in dicendo ſonoritatem diligenter quæſitam, & affectatum linguæ pulſum, vociſque conformationem (in quibus nimirum *orationis* Plauſus conſiſtit, vt proxime dicturi ſumus) exprimere non vno loco intendens, ſimplex verbum κρότον interdum, interdum γλώττης κρότον cum adiunctione vſurpat. In primo itaq; Philoſtrati de Vitis Sophiſtarum libro de Polemone Græce ſic eſt, φθέγμα δὲ ἦν αὐτῷ λεπτὸν, καὶ ἐπίπονον, καὶ κρότος θαυμάσιος, οἷος ἀπεκτύπει τῆς γλώττης. Ideſt, *Vox erat ei tenuis, & laborioſa, plauſuſque mirabilis, prout lingua ſtrepebat*. & ab hoc loco non longe admodum, plaudentem, & altam orationis ſonoritatem eidem Polemoni tribuit Philoſtratus; interrogatum enim aliquando ab Imperatore Marco Sophiſtam Herodem de Polemonis dictione, ita reſpondiſſe ait, Ἵππων ὠκυπόδων ἀμφὶ κτύπος οὔατα βάλλει hoc eſt,

Quadrupedum ſonitus mî aures perculſit equorum.

Atque, vt indicaret Philoſtratus, quid vellet Herodes per eam vocem, κτύπος, intelligi, hæc illico ſubijcit, ἐνδεικνύμενος δὴ τὸ ἐπίκροτον, καὶ τὸ ὑψηχὲς τοῦ λόγου. quæ ſic Latine ſonant, *Per hoc plaudentem, & altam orationis ſonoritatem oſtendens*. Idem Philoſtratus in 2. de Vitis Sophiſtarum libro, de Athenienſis Herodis ſtylo, ac dictionis genere agens, hæc ſcribit, ἡ δὲ ἁρμονία τοῦ λόγου, ἱκανῶς κεκολασμένη, καὶ ἡ δεινότης ὑφέρπουσα μᾶλλον, ἢ ἐγκειμένη. κρότος τὲ σὺν ἀσφαλείᾳ, καὶ Κριτιάζουσα ἠχὼ &c. quod eſt, *Concinnitas*

ſer-

ſermonis admodum caſtigata eſt, & ſubtilitas grauis, ſubrepens potius, quàm premens; & plauſus cum ſecuritate, & ſonoritas Critiæ vocis æmula &c. Et in eodem libro de Ariſtoclis dictione eodem ſenſu ita ſcriptum eſt, αὐτὴ δὲ ἡ Ἀττίκισις ἐν παρὰ τοῦ Ἡρώδου γλῶσσαν βασανίζοιτο, λεπτολογεῖσθαι μᾶλλον δόξει ἢ κρότου τε καὶ ἤχους ξυγκεῖσθαι. *Atticiſmus ipſe*, ait, *ſi cum Herodis lingua expendatur, tenuis potius, & exilis eſſe videbitur, quàm qui conſtet plauſu, & ſonitu*, Vocis nimirum, ac linguæ. ſic enim, quantum video ipſe, Latine ſonant Philoſtrati verba, non quomodo reddidit politiſſimus alioqui Interpres, κρότον, & ἦχον, *plauſum*, & *acclamationem Auditorum* conuertens. In eiuſdem Philoſtrati Hermocrate de eodem linguæ plauſu hæc apertiſſime leguntur, ἐδίδου τι καὶ ἡ εὔροια, καὶ ὁ τῆς γλώττης κρότος. hoc eſt, *Aliquid ei etiam facilis orationis fluxus, ac linguæ plauſus dabat*. Denique in Adriano ita plane ſcriptum eſt, τὴν δὲ παρασκευὴν τῆς λέξεως, ἀπὸ τῶν ἀρχαίων σοφιστῶν περιεβάλλετο ἤχῳ προσάγων μᾶλλον, ἢ κρότῳ. *Ceterum*, inquit, *apparatum orationis ab antiquis Sophiſtis congeſſerat, ſonum vocis potius, quàm plauſum affectans*. Sardianus vero Eunapius in Himerio, ita vt Philoſtratus vocem hanc, κρότος, vſurpauit dicens, εὔκολος δὲ ἀνὴρ εἰπεῖν καὶ ἦχον ἡ συνθήκη πολιτικὸν, hoc eſt, *Sermo illi facilis, & concinnus; compoſitio vero plauſum habet, & ſonitum politicum*, Moderatum nimirum, & à Sophiſtarum pompis alienum, qualis conſueuit eſſe ciuilium orationum plauſus, & ſonus. Et in Acacio, ἡ λέξις, inquit, μετὰ κρότου πρὸς τὸν ἀρχαῖον ἐπίστρεφε τρόπον. Quem locum Hadrianus Iunius ſic tranſtulit, *Dictio eius ad manuum plauſum priſco dicendi generi accedit*. Verum in eo vertendo, quid opinaretur ipſe nobis expoſuit; quæ eſſet Eunapij mens, vel prætermiſit, vel minime aſſecutus eſt. nunquam enim efficiet, vt vox illa, κρότος, *manuum plauſum* hoc loco ſignificet, cum *dicentem* omnino reſpiciat, non *audientes*; ac proinde, non de *manuum*, ſed de *linguæ*, ac *orationis* plauſu accipienda eſt. Nos eum locum ſine exornatione vlla, vt veritatis ratio fert, ſimpliciter ita vertimus, *Dictio cum plauſu ad antiquum modum accommodata erat*. Extat etiam Nyſſeni Gregorij in 12. aduerſus Eunomium Oratione, de voce, κρότος, in hunc eundem ſenſum

vſur-

vſurpata, locus, quem, quòd maxime faciat ad rem, libenter recitabo, *Magiſtrum*, inquit, *noſtrum exagitat, & ſermonem, quem de commentatione habet ille, diſtrahit, ac lacerat, & dictis inſultat; rurſus conſueto dictiuncularum ſono, & plauſu laſciuiens verbis, & luxurians &c.* κατορχεῖ τῷ κρότῳ τῶν λεξειδίων, ἐν σατυρίζων τοῖς ῥήμασι. Ex quibus omnibus plane patet fuiſſe in Veterum dictione *vocis* etiam, *ac linguæ plauſum*. Simul & illud elucet, κρότον, ſeu γλώττης κρότον, hoc eſt, *vocis* ac *linguæ* plauſum aliud nihil fuiſſe, quàm *dicentium plenam dignitatis ſonoritatem, animos audientium quaſi titillantem, & ad eos cum ſuauitate illabentem*: fiebat autem cùm ex verbis, ac ſententijs lectis, & illuſtribus, apteque connexis inter ſe, ac colligatis, tùm ex apta vocis ipſius compoſitione, & pulſu linguæ temperato. Sed omiſſo *vocis*, ac *linguæ plauſu*, ad eum, qui *manibus* edebatur, reuertamur.

Factas raro Acclamationes, quin manuum etiam Plauſus darentur.

CAPVT V.

HOC facillime ex eo deprehendas, quòd conſueuerunt Veteres, tum Græci, tum Latini, ſemper fere Acclamationes, & Plauſus ſcribendo iungere, ac copulare. Quo poſito, quantum ego video, inferre hoc pacto licet; Acclamationes, & Plauſus ab Auctoribus ſcribendo diſiunguntur raro ac ſeparantur, igitur raro fiebant, vel ſine Plauſu Acclamationes, vel ſine Acclamatione Plauſus. hæc enim conſecutio, vt eſt maxime probabilis, ita neceſſaria videtur. Sed ad probationis firmitatem præſtat ipſa Scriptorum teſtimonia de hac Plauſuum, & Acclamationum

coniunctione, ac nexu ſubijcere. Eſt igitur apud Iſocratem in Panathenaico his ipſis verbis ſcriptum, *Lecta eſt Oratio, atque laudata, & cum plauſu excepta; & ea conſecuta omnia, quæ exceſſum Declamationum ſequuntur*. Vbi vides necti ab Iſocrate *Acclamationes*, & *Plauſus*; ait enim, lecta Oratione excitatos ſtatim Plauſus, laudeſque emiſſas, quas nimirum fauſtæ, vt dicturi ſumus, habebant Acclamationes. Theophraſtus in Charactere de Adulatore, *Iam*, inquit, *ſi loquatur ille*, declamando ſcilicet, aut recitando, *hic vero adulator ſilentium omnibus imperare, dicenti voce geſtuque applaudere*. Hic etiam copulatam cernis cum *geſtu vocem*, *acclamationem* nimirum cum *plauſu*; quòd daretur hic *manibus*, *vocibus* ea fieret, vt non ita multo poſt apparebit. Apud Plutarchum etiam in libr. de Auditione ita legimus, *Canities dicentis, geſtus, ſupercilium, ſui iactatio, maxime autem vociferationes, ac tumultus, & ſaltationes eorum, qui interſunt, faciunt ad percellendum Auditorem imperitum*. Et aliquanto poſt, *Ac mihi ſerio conſidera, quid rei ſit, Philoſopho diſſerente, eos, qui foris ſunt, propter Auditorum vociferationem, & fremitum dubitare, tibicen ne aliquis, an citharœdus, an vero ſaltans laudetur*. Et in libro, cuius Inſcriptio eſt, *Non poſſe ſuauiter viui ſecundum Epicuri decreta*, hæc ait, *Cardaces ſecum collocarent, & Agriantas, & Callias ſcurras, ac Thraſonidas aliquos, & Thraſyleontas, vociferationes, & plauſuum tumultus excitaturos*. Ecce tibi in hiſce Plutarchi locis *Vociferationis*, ac *Fremitus*, ſeu *Tumultus*, manuum ſcilicet motu excitati, coniunctio; vt intelligas, raro ad acclamandum edi ſolitas *voces*, quin *manus* mouerentur ad applaudendum. Id quod ex ipſo contextu Græco manifeſtius adhuc apparet: ſiquidem in adductis locis Plutarchus *Acclamationem*, & *Plauſum* vnica voce exprimens, κροτοθορύβους dixit. In eundem autem ſenſum dixerunt & Philoſtratus in Arrichione, *Clamant exilientes à ſedibus, atque hi quidem mouent manus &c.* & Ariſtænetus in libr. 1. epiſt. 26. de Panareta Pantomima loquens, *Populus interea rectus, ac mirabundus adſtat, & voces alternas melodice reſpondet, manuſque mouet*. Caſſius item Dio *Acclamationem*, & *Plauſum* nectit, dum libr. 54. in Auguſto ita ſcribit, *Quinimo Tiberium increpauit,*

crepauit, quòd ludis votiuis, quos pro ſuo reditu faciebat, Caiō iuxta ſe ſedem dediſſet; populumque obiurgauit, quòd plauſu, & laudibus eum proſecutus eſſet. Etiam Themiſtius in eorum numerum, qui *Acclamationem*, & *Plauſum* copularint, adſcribendus eſt; ſiquidem ſub primæ Orationis initium ait in hunc modum, *An quod nouum vobis, inſolenſque videatur, hominem Philoſophiæ nomine inſignitum, ſublimi quodam in ſolio ſophiſtice in primis, & arroganter ſedere, & ſua vos oratione ad clamores, & plauſus excitare velle; cuiuſmodi à vobis multa, identidem in beatos illos Sophiſtas conferri ſolent?* Et in Orat. 4. *Num me etiam nunc creditis, Auditores, veſtro illo plauſu, atque clamoribus indigentem, cuiuſmodi mihi à vobis, cum dico, identidem conferuntur, rurſum hic vos congregaſſe, & hodierna die in ſuggeſtum aſcendiſſe, atque illos auide excipere, & amare ſtrepitus, quibus verba mea proſequi ſoletis?* Et in orat. 17. *Et plauſum quidem, vt apparet, extremis nunc manibus excitatis, ſummaque lingua clamores cietis.* Hoc etiam eſt illud, vt opinio mea fert, quod ſub 31. Orationis initium ſcriptum reliquit Dio Chryſoſtomus, *Relinquitur*, ait, *vt vobis ipſis imperetis, & ciuitatem gubernetis, & aliquem honore afficiatis, & plaudatis*. nam quod ait, *Aliquem honore afficiatis*, hoc proinde eſt, ac ſi dixiſſet, *Alicui fauſte acclametis*: habet enim ſecunda Acclamatio, vt planum faciemus, laudes illius & honores, cui acclamatur. Beatus præterea Chryſoſtomus, vt è noſtris etiam aliquem producam, *plauſum*, & *acclamationem* ſæpe coniunxit. In Homil. 2. ad populum Antiochen. *Quæ mihi*, ait, *horum plauſuum vtilitas? quæ laudum, & tumultuum?* In Homil. 13. in Matth. *Nempe omnia dicta laudaſtis, ſed nequaquam ego plauſum requiro, nec fauentium ſonos, & vocum tumultus &c.* In Homil. 54. in Geneſim, *Nunquid temere & in vanum dicere volumus, vt à vobis laudum fructus recipiamus, & vt plaudentes manibus recedatis? Non hoc ſpectamus, abſit. ſed veſtra vtilitas, mea maxima laus eſt, & ſummus plauſus, ſi quis à vitijs ad virtutem conuertatur.* Et in Homil. 2. de Lazaro, *Tacete, qui hæc auditis; multo maiorem vobis habeo gratiam pro ſilentio, quàm pro plauſibus: propterea quod plauſus quidem ac laudes me faciunt glorioſiorem, ſilentium vero hoc vos reddit compoſitiores.*

Fauſtam igitur Acclamationem, & Plauſum iungi, copularique ſcribendo conſueuiſſe, planum ex Græcis feci, ſed quominus idem faciam ex Latinis, ne nunc quidem res vlla impedit. Senecæ verba ſunt ex epiſt. 59. ſub finem, *Sicut plauſus & acclamationis ſecundæ fauor, qui magna ſolicitudine, & partus eſt & expiandus*. In lib. 6. Epigrammate 34. ita canit Martialis.

Quæque ſonant pleno voceſq; manuſq; theatro.

Crediderim, huc etiam alluſiſſe Tacitum, cum in 16. Annalium lib. ſic ſcribit, *Et plebs quidem vrbis, hiſtrionum quoque geſtus iuuare ſolita, perſonabat certis modis, plauſuque compoſito*. vt perinde ſit, *Perſonare certis modis*, ac, *Conceptis verbis modulate acclamare*. Apertiſſime Suetonius in Tiberio Claudio, *Eoſdem ſpectacula edentes ſurgens & ipſe*, de Tiberio ſermo eſt, *cum cetera turba voce, ac manu veneratus eſt*. quamquam ſcio, aliò flecti poſſe hæc Suetonij verba, vt infra dicemus. Quinctilianus lib. 8. cap. 3. *Nec fortibus modo, ſed etiam fulgentibus armis præliatus in cauſa eſt Cicero Cornelij, qui non aſſecutus eſſet docendo Iudicem tantum, & vtiliter demum ac Latine perſpicueque dicendo, vt populus Romanus admirationem ſuam non acclamatione tantum, ſed etiam plauſu confiteretur*. & lib. 10. cap. 1. *In lectione certius iudicium, quod audienti frequenter aut ſuus cuique fauor, aut ille laudantium clamor extorquet*. Beatus demum Hieronymus in epiſt. 75. quæ eſt aduerſus Vigilantium, *Recordare quæſo*, ait, *illius diei* (ipſum affatur Vigilantium Hieronymus) *quando me de reſurrectione & veritate corporis prædicante, ex latere ſubſultabas, & plaudebas manu, & applodebas pede, & Orthodoxum conclamabas*.

Si eſt autem, vt aliquis adhuc dubitet de iſta acclamationum ac plauſuum coniunctione, lectis Sexti Aurelij Victoris, Tertulliani, Sidonij, Pauli Diaconi, & Africani Corippi locis, is vt opinio mea fert, dubitare deſinet. Hi enim omnes, *Plauſus* & *Acclamationes* ſcribendo ſic copulant, ac confundunt, vt & *Vocem*, quæ Acclamationum propria eſt, Plauſibus concedant; & *manuum motum*, qui Plauſibus duntaxat debetur, ipſis tribuant Acclamationibus. Placet eorum verba apponere, ne quid commentitium attuliſſe exiſtime-

ſtimemur. Sextus igitur Aurelius Victor in Pertinace, *Huic mortuo*, inquit, *Diui nomen decretum eſt; ob cuius laudem ingeminatis ad vocis vſque defectum Plauſibus acclamatum eſt &c.* Expreſſit hoc, vt alia multa, ex Aurelio Victore Paulus Diaconus, & in 10. Miſcellæ Hiſtoriæ libro totidem verbis narrauit. A Tertulliano autem in libro de Spectaculis cap. 25. ſcriptum eſt hoc pacto, *Auertat Deus à ſuis tantam voluptatis exitioſæ cupiditatem. Quale eſt enim, de Eccleſia Dei in Diaboli Eccleſiam tendere? De cœlo, quod aiunt, in cœnum? Illas manus, quas ad Dominum extuleris, poſtmodum laudando hiſtrionem fatigare?* Sidonij vero verba in hanc rem talia ſunt in lib. 9. Epiſt. 3. *Licet Prædicationes tuas*, Fauſti Reienſis Epiſcopi, *nunc repentinas, nunc, cum ratio popoſciſſet, elucubratas, raucus ploſor audierim.* Et Corippi iſta ex libro 2. numero 8.

—————— ingens fremit vndiq; murmur,
Ingeminantque cauos dulci modulamine plauſus.

Hæc igitur atq; alia huiuſmodi, ſicuti planum faciunt, raro diuidi ſolitas ſcribendo ac diſſociari à *Plauſibus Acclamationes*, ita oſtendunt dilucide, factas raro *Acclamationes*, quin *Plauſus* etiam darentur. Nunc, quando potiſſimum diſiungerentur, vt breui dicam, res admonet.

Quan-

Quandonam potiſſimum fuerit, vel Plauſus ſine Acclamatione datus, vel facta ſine Plauſu Acclamatio.

CAPVT VI.

NEque vero exiſtimandum eſt, ita necti conſueuiſſe Acclamationes, & Plauſus, vt non aliquando diſſoluerentur, fierentque aut ſine Plauſu Acclamationes, aut Plauſus ſine Acclamatione. Locus eſt in eodem Iſocratis Panathenaico, qui ea, quæ dico, planiſſime ſic approbet, *Non applauſerunt*, inquit ſub finem, *quod omnibus eleganter diſſerentibus facere ſolent; ſed acclamauerunt, quaſi excellenter peroraſſet*. Quæ quidem Iſocratis verba attento animo legi valde deſidero. etenim non modo docent, factum aliquando, vt vel ſine Acclamatione Plauſus, vel ſine Plauſu Acclamatio daretur; verum etiam ſignificant apertiſſime, dicenti tunc potiſſimum ſine Acclamatione plauſiſſe Auditores, cum ipſum Orationis genus ſummiſſum eſſet, ac humile; cum autem excelſum, & mirabile, tunc ſine plauſu acclamaſſe. Ex quo etiam illud, meo quidem animo, apparet, vulgare quid, ac magis commune fuiſſe Plauſum, Acclamationem autem excellentius, ac præſtantius.

Verum tunc etiam factas ſine Plauſu Acclamationes, cum in abſentes emitterentur, ex eo facillime perſpexeris, quòd, inquirentes inferius Acclamationis, & Plauſus diſſimilitudinem, ac differentiam, illud quoque euincimus, factas interdum abſentibus Acclamationes, Plauſus non niſi præſentibus datos. Tu illinc aſſume, quæ ad hunc locum pertinere videbuntur. *Senatorias* item Acclamationes, *Synodicas*, atque eas omnes fere, quas ſolerent viri graues, non vero imperitum vulgus, facere, ſine Plauſu emitti ſolitas obſeruo.

Id quod ex ijs, quæ infra loco ſubijciam, cum ſingulas recenſebo Acclamationes, manifeſto apparebit. His ita patefactis, iam, quid inter Plauſum, & Acclamationem differat, quidue conueniat, liberius paullo explicemus.

In quo maxime differat ab Acclamatione Plauſus. Factas vocibus Acclamationes, Plauſus manibus datos. Vocem, *Mouere manus*, perinde, atque *Plaudere* acceptam.

CAPVT VII.

HAnc vtique puto fuiſſe præcipuam inter Acclamationem, & Plauſum differentiam, quòd Plauſus daretur manibus, vocibus fieret Acclamatio.

Atque huius quidem poſterioris probationem ſi adferre conemur, fruſtra ſane ſuſcipiatur labor. res enim eſt, quam & ſatis aperit nominis Etymon, vt ſupra poſui, & ipſæ Acclamationum formulæ, quæ loco producentur, dilucidius adhuc patefacient.

De priori vero plena eſt exemplorum antiquitas. ex quibus hæc illuſtria maxime ſupponentur. *Tunc ingreſſus Vagao*, ita habetur in libr. Iudith cap. 14. *cubiculum eius, ſtetit ante cortinam, & plauſum fecit manibus ſuis*. Prouerbiorum cap. 17. *Stultus homo plaudet manibus, cum ſpoponderit pro amico ſuo*. Ieremiæ cap. 5. *Stupor, & mirabilia facta ſunt in terra; Prophetæ prophetabant mendacium, & Sacerdotes plaudebant manibus ſuis*. Thren. cap. 2. *Plauſerunt ſuper te manibus omnes tranſeuntes per viam*. Ezechielis 21. *Quin & ego plaudam manu ad manum, & implebo indignationem meam*. Nazianzenus Gregorius in Oratione 4. *Canoram manuum*

actio-

actionem appellat Plauſum: ſub finem autem Orationis 32. quæ eſt ad 150. Epiſcopos, hæc ait, *Manibus plaudite, acute clamate, Rhetorem veſtrum in ſublime tollite*. Themiſtius in Oratione 17. *Et Plauſum quidem, vt apparet, extremis nunc manibus excitatis, ſummaque lingua clamores cietis*. Loci ſunt pene innumerabiles, tum ſacrorum, tum prophanorum Auctorum, in quibus res iſta apertiſſime confirmata legitur; ſed eos commemorare minime quidem in præſentia neceſſarium ducimus. Tantum perſpici cupio, Voce illa, *mouere manus*, quam ij non ſemel, neque vno in loco ſcribendo vſurparunt, hoc ipſum plane comprobari. Varronis certe, ac Columellæ querelam de ſuorum temporum Patribus familiæ ſi quis legerit, is, dum quidem ſit doctus, & intelligens exiſtimator, *mouere manus*, pariter accipi oportere, ac ſi, *Plaudere*, dixiſſent, iudicabit. adiungamus locos ipſos, vt ex eis, tanquam adhibito lumine, obſcura cùm Latinæ vocis, tùm moris antiqui notio magis illuſtretur. Varronis ergo ex Præfatione libri 2. de Re Ruſtica, hæc ſunt verba, *Igitur quod nunc intra murum fere Patres familiæ correpſerunt, relictis falce & aratro, & manus mouere maluerunt in Theatro, ac Circo, quàm in ſegetibus, ac vinetis &c.* Columellæ vero iſta in primi libri Præfatione, *Omnes enim, ſicut M. Varro in temporibus auorum conqueſtus eſt, Patres familiæ, falce & aratro relictis, intra murum correpſimus, & in Circis potius, ac Theatris, quàm in ſegetibus, & vinetis manus mouemus*. Caius etiam Plinius, ſcribens ad Ariſtonem in lib. 5. epiſt. 3. ita vt duo ſuperiores, ea voce vſus eſt, cum dicat, *Itaque has recitandi cauſas ſequor. primùm, quod ipſe, qui recitat, aliquanto acrius ſcriptis ſuis Auditorum reuerentiâ intendit. deinde, quòd de quibus dubitat, quaſi ex conſilij ſententia ſtatuit. Multa etiam à multis admonetur; & ſi non admoneatur, quid quiſque ſentiat, perſpexit ex vultu, oculis, nutu, manuum motu &c.* Et in epiſt. 17. lib. 6. ad Reſtitutum, *Recitabatur*, ait, *liber abſolutiſſimus; hunc duo, aut tres, vt ſibi & paucis videntur, diſerti, ſurdis mutiſque ſimiles audiebant. non labra diduxerunt, non mouerunt manum, non deniq; aſſurrexerunt &c.* Philoſtratus quoque, & Ariſtænetus eodem pacto, *Clamant*, inquit ille in Arrichione, *exilientes à ſedibus, & hi quidem*

mouent

moueant manus , illi veſtem &c. Alter vero in lib. 1. epiſt. 26. *Populus*, ait, *interea rectus, ac miralundus adſtat, & voces alternas melodice reſpondet, manuſque mouet, & veſtem quatit.* Vt idem omnino eſſe, *Mouere manus, & Plaudere*, iam ſatis appareat. Offert autem mihi ſeſe Tranquilli Suetonij locus, quem prætermittere nullo modo debeo; eam præſertim ob cauſam, quòd, tametſi laberetur res noſtra, nullius Auctoris boni teſtimonio firmata, hoc tamen vno poſſet firmiſſime fulciri, ac ſuſtentari. Etenim in Sulpicio Galba ſcriptum eſt hoc pacto, *Poſtridie quam ad legiones venit*, de eodem Galba loquitur Tranquillus, *ſolemni forte ſpectaculo plaudentes inhibuit, data teſſera, vt manus pænulis continerent*. Ex quibus Tranquilli verbis plane licet videamus, *Datos manibus Plauſus*; & hoc amplius, *fuiſſe manus ſolas Plauſuum effectrices*. Quandoquidem, vt plaudere milites vetaret Galba, teſſeram dediſſe dicitur, quæ manus intra pænulas ita contineret, vt minime poſſent ſe ſe ad applaudendum mouere. ex quo neceſſario conſequi videas, *vt manus ſolæ fuerint Plauſuum miniſtræ, & effectrices*.

Nos quidem ita de loci huius ſententia opinamur. Quæ vero protulimus de verbo, *Manus mouere*, dicenda omnino videntur de vocibus, *A facie iactare manus*, &, *Tendere in ora manus*, quas in eundem forte etiam ſenſum à Iuuenali, & Martiali vſurpatas ſequentibus proxime Capitibus, Octauo, & Nono docebimus.

Sine Arte fuiſſe ab initio Plauſus. Eoſdem poſtea nonniſi artificioſe datos.

CAPVT VIII.

ATque hæc quidem ſuperiora, manibus datos Plauſus, fidem faciunt. quo porro manuum geſtu, flexu, motuque id fieret, vt dicamus hoc loco, res admonet. Sed hoc, meo iuditio, non apte fiet ad docendum, antequam patuerit, Vtrum Arte aliqua darentur Plauſus, necne.

Equidem non dubito, quin fuerint aliquando priſcis temporibus omnino ſine Arte Plauſus; ſic nimirum dati, quales naturæ vis quædam, & impetus ad res nouas, improuiſas, inopinatas, admirabiles, lætas, triſtes, & his ſimiles, exprimere ſolebat. Adducor autem, vt ita credam, Ouidij verbis ex lib. 1. de Arte amandi, ſic habentibus.

In medio Plauſu, Plauſus tunc arte carebat.

Tunc, ait Ouidius; primis ſcilicet Imperij Romuli annis; quando facta fuit Sabinarum Virginum rapina, de qua inibi ſermo eſt. Iuuenalis quoque, & Martialis hûc animum intendiſſe poſſunt videri, cum, de Plauſu verba facientes, ſimpliciter dixere, *A facie iactare manus* alter, alter vero *Tendere in ora manus*. Iuuenalis verba ſunt hæc in Satyra 3. de adulatore loquentis,

——— qui ſemper, & omni
Nocte, dieque poteſt alienum ſumere vultum,
A facie iactare manus, laudare paratus.

Martialis iſta in epigram. 10. libri 10.

Sæpius aſſurgam recitanti carmina? tu ſtas,
Et pariter geminas tendis in ora manus?

ſine arte videlicet, pro vt illas repentinus quidam animi impetus ciebat. Id quod etiam de voce illa, *Manus mouere*, quam

quam non multo ante commemorauimus , haud abſurde dici poſſe videtur. Quamquam ſcio, vt monui ſuperius, licere & hanc ipſam, & mox adductas Iuuenalis, & Martialis voces, veluti lentam materiem, aliò non incommode flectere. quorſum igitur? an eò detorquenda ſunt, vbi nobis indicent, conſueuiſſe plaudentes *Tendere in ora*, ſeu, *A facie iactare manus*, quaſi oſculo iactato venerantes eum, cui plauderent? vel ſuum eidem pollicentes præſidium; ac victoriam deferentes? Niſi forte mauis de artificioſo manuum in plaudendo motu voces illas accipere. qua de re tota non ita multo poſt dicam vberius.

Vt igitur certum eſt, ſine Arte veteres ab initio plauſiſſe, ſic & illud minime dubium, fuiſſe poſtea Plauſus non-niſi artificioſe datos. Id quod ita ſe habere, Taciti locus ex 16. Annalium libro planiſſime confirmat; in quo de Plauſu Neroni in Theatro cithara canenti dato, hæc verba ſcripta ſunt, *Et plebs quidem vrbis, hiſtrionum quoq; geſtus iuuare ſolita, perſonabat certis modis, plauſuq; compoſito. crederes lætari, ac fortaſſe lætabantur, per iniuriam publici ſlagitij. Sed qui remotis è municipijs, ſeueramq; adhuc, & antiqui moris retinentes Italiam, quique per longas prouincias laſciuiæ inexperti, officio legationum, aut priuata vtilitate aduenerant, neque adſpectum illum tolerare, neque labori inhoneſto ſufficere: cum manibus neſcijs fatiſcerent, turbarent gnaros, ac ſæpe a militibus verberarentur, qui per cuneos ſtabant, ne quod temporis momentum impari clamore, aut ſilentio ſegni præteriret.* Hic eſt Taciti locus, quem, quòd rem noſtram apertiſſime explicaret, adſcribere totum minime grauati ſumus. Quod ergo ait, *Plauſu compoſito*, id perinde eſt, quaſi, *artificioſe dato*, dixiſſet. quod vero addit, *cum manibus neſcijs fatiſcerent, turbarent gnaros*, hoc indicat manifeſte, fuiſſe aliquam in plaudendo manuum artem, quam noſſent alij, alij ignorarent. Idipſum autem cognoſcitur æque aperte ex verbis Tranquilli, de eodem Nerone in 6. libro capite 20. ita ſcribentis, *Captus autem modulatis Alexandrinorum laudationibus, qui de nouo commeatu Neapolim confluxerant, plures Alexandria euocauit. Neque eo ſegnius adoleſcentulos Equeſtris ordinis, & quinque amplius millia è plebe robuſtiſſimæ iu-*

uentutis vndiquè elegit, qui, diuiſi in factiones, Plauſuum genera condiſcerent. Bombos, & Imbrices, & Teſtas vocabant. operamque nauarent cantanti ſibi. Quid enim hæc ſibi volunt verba, *Plauſuum genera condiſcerent*? an non apertiſſime oſtendunt, Extitiſſe Neronis tempore, artificioſam Plauſuum doctrinam qui traderent, & qui condiſcerent? mihi quidem videntur; credo item alijs. ſiquidem, quos vndique elegiſſe dicitur Nero è tota iuuentute, ad id potiſſimum electos narrat, vt ad Plauſuum ſcientiam erudirentur. Confirmant hoc idem, vt opinio mea fert, commemorata non multo ante Ouidij ex primo libro de Arte amandi verba,

In medio Plauſu, Plauſus tunc arte carebat.

ex ijs enim, quemadmodum plane licet intelligi, Ab initio quidem, primis nimirum Imperij Romuli annis, ſicuti ante dictum eſt, ſine Arte fuiſſe Plauſus; ita poſtea, ipſius maxime Ouidij temporibus, nonniſi artificioſe datos, tum aperte, tum neceſſario conuincitur. Verum hanc rem eandem, etſi hactenus dilucide patefactam, quæ tamen à nobis deinceps producentur de manuum in plaudendo conformatione ac motu, planius omnino declarabunt.

De

De manuum in plaudendo conformatione ac motu. Pierij Valeriani hac de re inanis Opinio. Arriani locus de Sardanapali ſtatua perpenditur. Strabo, & Athenæus illuſtrati. Artificioſa manus vtriuſque illiſione plauſum effici ſolitum; palma nimirum cum palma collata interdum, interdum dexteræ digitis paullulum contractis, & læuæ palmam apte ferientibus.

CAPVT IX.

NON dubium eſt igitur, quin fuerint Plauſus manibus artificioſe dati. illud adhuc incertum, Quænam eſſet artificioſa hæc manuum in plaudendo conformatio, ac motus. Ageſis ergo, hanc rem quoq; tenebris inuolutam illuſtrare, quantum licet, experiamur.

Artificioſum plaudendi modum, ſunt, qui in eo ſimulachro, quod in Sardanapali tumulo collocatum viſebatur, expreſſum fuiſſe exiſtiment. In eis eſt Pierius Valerianus, vir antiquitatis bene peritus, in 35. Hieroglyphicorum libro ſic ſcribens, *Plauſum, lætitiæ & gratulationis ſignum, manib. in eum geſtum figuratis, vt ſe complodere viderentur, ſignificari, theatra Romana & Poetarum pulpita ſæpius oſtenderunt. Id autem in Sardanapali Statua, quæ Tharſi erat, exprimebatur, cum Inſcriptione, quæ modis omnib. laſciuiendum eſſe*

commo-

commoneret. Hæc Pierius. Ac quod dicit, *manibus ſeſe complodentibus* Plauſum effici, id ego illi dederim ſane non inuitus. quod addit autem, fuiſſe eam *manuum comploſionem in Sardanapali ſtatua expreſſam*; in eo, ſi me dicam hærere, nihil mentiar. in promptu eſt ambigendi cauſa; nam ex Strabone, & Athenæo conſtat, aliud nihil fuiſſe eo Sardanapali ſtatuæ geſtu expreſſum, quàm inutilium & abiectarum rerum contemptum; ſiquidem in ea dexteræ pollex, ac medius digitus ſeſe valide collidentes crepitum edere videbantur. qui ſane geſtus, non plauſus erat, ſed inanitatis ac viliſſimæ rei index; quemadmodum & citati auctores teſtificantur, & notum eſt ex eo, quod nunc etiam, cum lubet vilem & abiectam rem exprimere, non alium geſtum vſurpamus: atque illud, *Ne digitorum quidem crepitu dignum*, ita peruulgatum eſt, vt iam prouerbij locum obtineat, *de re inutili & contempta*. Strabonis & Athenæi verba, quoniam huc apte cadunt, adſcribam libenter. Ἐνταῦθα δὲ, ait Strabo in quartodecimo de Geographia libro, εἶναι μνῆμα τοῦ Σαρδαναπάλου, καὶ τύπον λίθινον, συμβάλλοντα τοὺς τῆς δεξιᾶς χειρὸς δακτύλους, ὡς ἂν ἀποκροτοῦντα & paulo poſt, ipſam monumenti Inſcriptionem commemorans, Ἔσθιε, inquit, πῖνε, παῖζε. ὡς τ᾽ ἄλλα τὰ ἀνθρώπινα οὐκ ὄντα τούτου ἄξια τοῦ ἀποκροτήματος. quæ nos in Latinum ſic vertimus, *Atque ibi Sardanapali monimentum eſſe ac lapideam imaginem, dexteræ manus digitos coniungentem, ac veluti crepitum edentem. Ede, bibe, lude; nam cæteræ res hominum haud dignæ ſunt hocce digitorum crepitu*. Apud Athenæum autem in 12. Deipnoſophiſtarum libro his ipſis verbis ſcriptum videas, Ὅθεν ὁ πάντων εὐδαιμονέστατος Σαρδανάπαλος παρ᾽ ὅλον τὸν βίον τιμήσας τὰς ἀπολαύσεις, καὶ τελευτήσας δείκνυσιν ἐν τῷ τοῦ μνήματος τύπῳ τοῖς δακτύλοις, ὅσου καταγέλωτος ἐστὶν ἄξια τὰ τῶν ἀνθρώπων πράγματα οὐκ ἄξια ὄντα ψόφου δακτύλων, ὃν πεποίηται ποιούμενος οἷς ἐν χορῷ ἢ ... τὰ λοιπὰ σπουδῇ. & aliquanto infra καὶ νῦν οὐ πόρρω τὸ τοῦ Σαρδαναπάλου μνημεῖον, ἐφ᾽ οὗ ἑστάναι τύπον λίθινον συμβεβληκότα τῆς δεξιᾶς χειρὸς τοὺς δακτύλους, ὡς ἂν ἐπικροτοῦντα. Ἔσθιε, πῖνε, παῖζε. ὡς τ᾽ ἄλλα τούτου οὐκ ἄξια τοῦ ἀποκροτήματος ἔοικε λέγειν. Efferamus Latine eadem iſta, e verbo verbum, quoad licet, exprimentes. *Omnium autem felicissimus*

liciſſimus

liciſſimus Sardanapalus, cum toto vitæ decurſu voluptatem plurimi feciſſet, poſt obitum declarat inſculptis monumento digitis, res hominum eſſe ridiculas, & ne digitorum dignas ſtrepitu, quem colliſis inter ſe digitis duobus ſignificauit, inutilem vero curam eſſe, quæ impenditur reliquis. Illinc haud procul aberat Sardanapali monumentum, vbi ſculpta in lapide fuit imago dexteræ manus coniunctis digitis, velut ad ſonum elidendum. Ede, bibe, lude. reliqua ne digitorum quidem ſtrepitu digna ſunt. hæc ſcilicet illa loquebatur inſcriptio. Stephanus etiam in libro de Vrbibus, verbo Α'γχιάλη, Ε῎σθιε, inquit, πῖνε, παῖζε. ὡς τ' ἄλλα τούτου οὐκ ἄξια τοῦ ἀποκροτήματος. quæ ſic Latine ſonant, *Ede, bibe, lude. cætera ne digitorum quidem crepitu digna ſunt*. In quibus ſane locis tria ſunt, quæ in vſum noſtrum obſeruemus. primum eſt, Non ambarum, ſed vnius duntaxat manus, crepitum illum fuiſſe. alterum ſolitum illum edi ex digitis inter ſe colliſis, ſeu compreſſis. poſtremum, fuiſſe eundem inanitatis ac rei contemptæ indicem. Quæ tria de Plauſu neutiquam dici poſſunt. ſiquidem hic, quemadmodum non ita multo poſt dicam vberius, nonniſi artificioſa vtriuſq; manus colliſione fiebat; & amplius erat lætitiæ ac gratulationis ſignum. Primum autē illud, quod animaduertendum diximus, aperte ſignificatur, dum in ijs locis dexteræ ſolummodo manus mentio fit. Oſtenditur alterum ex eo dilucide, quod ad rem illam exprimendam, voces ἀποκροτέω, & ἀποκρότημα adducti auctores vſurpant. quas quidem voces idem omnino valere, quod, *Digitis concrepare*, & *Digitorum crepitus*, quiuis vnus paullo in Græcis exercitatior non magno negotio deprehendet. & docet Euſtathius, vt eſt in linguæ Græcæ Theſauro, verbo ἀποκρότημα, ea voce *digitorum concrepationem*, ſeu, *crepitum*, ſignificari. ſubijcit autem Euſtathius, crepitum illum *ex digito medio pollici primum innixo, deinde in pulpam ei ſubiectam illiſo, excitari*. Quod autem tertio loco poſui, ſatis indicant ea, quę ex ijſdem auctoribus, citatis locis, protulimus in extremo adiectā, ὡς τ' ἄλλα τούτου οὐκ ἄξια τοῦ ἀποκροτήματος, quæ ſententiā habent huiuſmodi, ex Sardanapali ſcilicet mente & laſciuia, *Vt res hominum vniuerſæ, ſi cum cibo, potu, ludo, cæteriſq; voluptatibus conferantur, ne di-*

gitorum

gitorum quidem crepitu dignæ ſint; vt pote contemnendæ omnino ac pro nihilo putandæ. ſiue autem, τοῦ ἀποκροτήματος κ. Inſcriptionis ipſius verbum ſit, vt omnes pene libri habent; ſiue eorundem auctorum Inſcriptionem explicantiũ, quemadmodum ad Strabonem diſtinguit & adnotat vir doctiſſimus, nihilominus ſemper res noſtra manet. Atque hæc quidem omnia quoniam planiſſime ſcripta ſunt, eo fit, vt Valerianum Pierium mirer, qui adducto proxime ſuperius libro, à tantis viris diſſentiens, Sardanapali ſtatuæ geſtum, non ad inanium ac vilium rerum contemptum, ſed ad plauſum, lætitiæ ac gratulationis ſignum, trahere maluerit. Hîc mihi Arrianum afferet Pierius, qui in ſecundo de Alexandri Expeditione libro, tumulum Sardanapali commemorans, in eo collocatum dicit Sardanapalum συμβεβληκότα τὰς χεῖρας ἀλλήλαις, ὡς μάλιστα ἐς κρότον συμβάλλονται, hoc eſt, ex Bonauenturæ Vulcanij interpretatione, *Manus collidentem, vt in plauſibus fieri ſolet*; atque ita confici, vt ex hoc Sardanapali ſimulachro plaudendi modus eluceſcat. Verum, quidquid ſit de horum verborum ſenſu & interpretatione, Arriani certe opinionem inanem & commentitiam eſſe totam, non modo grauiſſimi auctores, vt vidimus, Strabo & Athenæus, quibus non habere fidem in re tali pene ſit nefas, firmiſſime coarguunt, ſed res etiam ipſa clamat apertiſſime. Siquidem fuit Sardanapali ſtatua, vel ipſo teſte Arriano, in eo, quem dixi libro non longe admodum, ob id vnum in tumulo collocata, vt indicaret res hominum vniuerſas præ voluptatibus ridiculas eſſe ac pro nihilo ducendas. Quî autem fieri poteſt, vt ad id exprimendum Plauſus adhiberetur, qui fuit lætitiæ ſemper ac gratulationis, nunquam inanitatis aut contemnendæ rei, ſignum? Quanto igitur Strabonis & Athenæi, quàm Arriani; noſtra, quàm Pierij, ſententia procedit commodius? quàm ſine offenſione vlla? ita quidem res eſt. Quapropter, cum artificioſus plaudendi modus ex Sardanapali ſimulachro neutiquam elici poſſit, aliunde petenda erit huius rei cognitio. Quam quidem vt facilius conſequamur, placet duo præmonere. primum eſt, Vtramque manum in plaudendo adhibitam. alterum, fuiſſe manus eaſdem elatas omnino, ac protenſas ſeu porrectas in eos, quibus plaude-

batur.

batur. Ac primum illud haud obſcure partim ex ijs, quæ ſupra poſui, partim ex ijs, quę mox dicam, poteſt perſpici. Etenim cap. 7. cum in eo potiſſimum differre ab Acclamatione Plauſum probaremus, quòd fieret vocibus Acclamatio, Plauſus manibus daretur, quæcunque ad hoc euincendum Veterum loca protulimus, in eis, non vnius duntaxat, ſed vtriuſque manus mentio fit. mox autem ex Seneca, Philoſtrato, & Ariſtæneto oſtendemus, plauſum ipſum non niſi ex artificioſa manus ad manum colliſione excitari. ex quo ſequi oportet, vt ambæ manus in plaudendo adhiberentur. Alterum vero ex Iuuenalis Satyra tertia cognoſcitur; quo in loco, non ſemel à nobis citato, plaudentem adulatorem exprimens Iuuenalis, tollere eum manus ſcribit, atque à facie ſua in eos iactare, quibus plaudebat; eius verba ſunt hæc,

——————— *qui ſemper, & omni*
Nocte, dieque poteſt alienum ſumere vultum,
A facie iactare manus, laudare paratus.

atque etiam ex Martialis epigram. 9. libri 10. ita ſcribentis de Auditorum plauſu recitantibus Poetis dari ſolito,

Sæpius aſſurgam recitanti carmina? tu ſtas,
Et pariter geminas tendis in ora manus?

in ora ſcilicet *recitantium*. vt idem omnino ſit, *Manus à facie iactare*, &, *Tendere in ora*. Quod ſi hùc etiam vocem illam, *Mouere manus*, de qua ſemel atque iterum ſuperius ex Varrone, Columella, Plinio, & alijs diximus, trahere velis; id ego, ſi minus vt verum, at vt maxime veriſimile, non grauate concedam.

Verum, his ita poſitis, iam, quæ fuerit artificioſa manuum in plaudendo conformatio, videamus. Apud Senecam in Quæſtionum Naturalium libro 2. cap. 27. cum de nubium inter ſe colliſarum ſono verba faceret, hæc de manuum item in plaudendo conformatione ſcripta reliquit, *Quid autem? non quemadmodum illiſæ manus inter ſe plauſum edunt, ſic illiſarum inter ſe nubium ſonus poteſt eſſe magnus, quia magna concurrunt?* quibus è veſtigio attexuit, ipſo Capitis 28. initio, *Videmus nubes impingi montibus, nec ſonum fieri. primum omnium, non quocunque modo illiſæ ſunt, ſonant, ſed ſi apte ſunt compoſitæ ad ſonum edendum. auerſæ inter ſe manus*

colliſæ non plaudunt, ſed palma cum palma collata plauſum facit. & plurimum intereſt, vtrum cauæ concutiantur, an planæ & extentæ. Sed planius omnino ac diſtincte magis rem totam iunior Philoſtratus in Comi imagine ita perſequitur, μιμεῖταί τινα ἡ γραφὴ καὶ κρότον, οὗ μάλιστα δεῖται ὁ Κῶμος. καὶ ἡ δεξιὰ τοῖς δακτύλοις ὑπεσταλμένοις, ὑποκειμένην τὴν ἀριστερὰν πλήττει ἐς τὸ κοῖλον, ἵν' ὦσιν αἱ χεῖρες ξύμφωνοι, πληττόμεναι τρόπῳ κυμβάλων. quæ hoc modo conuertas, *Plauſum etiam imitatur pictura, cuius maxime indiget Comus. Nam dextera contractis digitis ſubiectam ſiniſtram ad cauum plectit, vt manus cymbalorum more percuſſæ conſonæ fiant.* Hæc Philoſtratus; quibuſcum ea, quæ Ariſtænetus in epiſt. 10. libri primi prodidit, maxime congruunt: inibi enim de Plauſu in Cydippi & Acontij nuptijs dato loquens, αἱ δὲ τῆς παιδὸς ἡλικιώτιδες, inquit, ἐνεργὸν ὑμέναιον ᾖδον. καὶ ἡ διδάσκαλος ἐπέβλεπε τὴν ἐκάδουσαν. καὶ εἰς τὸ μέλος ἱκανῶς ἐνεβίβαζε χειρονομοῦσα τὸν τρόπον. ἕτερος δὲ τοῖς ᾄσμασιν ἐπεκρότει, καὶ ἡ δεξιὰ τοῖς δακτύλοις ὑπεσταλμένοις, ὑποκειμένην τὴν ἀριστερὰν ἔπληττεν εἰς τὸν κοῖλον. ἵν ὦσιν αἱ χεῖρες ἔυφωνος συμπληττόμεναι τρόπον κυμβάλων. Conuertamus hæc quoque, ab ijs, qui Græce neſciunt, paruo labore gratiam inituri, *At Virginis æquales perfectum tum demum hymenæum cecinere: e queis ſi qua diſcrepare viſa, reſpicit eam chori magiſtra, & ad modulum commode reducit, manibus ſimul increpans. alius canticis applaudere, dexteræ contractis digitis ſubiectæ læuæ palmam feriens, vt manus comploſæ dulcem ſonum, cymbalorum in modum, ederent.* Seneca igitur apertiſſime omnino, & ſine circuitione dicit vlla, *manum alteram alteri aduerſe, non auerſe, illiſam, palma* ſcilicet *cum palma collata, plauſum facere.* Philoſtratus autem, & Ariſtænetus, *Dexteram manum contractam, & fere in pugnum deductam, læuæ palmam apte percutientem, plauſum conficere.* Vt iam ſatis conſtet, artificioſa omnino manus vtriuſque conformatione ac illiſione plauſum effici, palma nimirum cum palma collata interdum, interdum dexteræ digitis paullulum contractis, & læuæ palmam apte ferientibus. Quæ vero ſunt adiecta in extremo Philoſtrati & Ariſtæneti verba, *Vt percuſſæ manus, cymbalorum more, conſonæ fiant*, &, *Vt manus comploſæ dulcem ſonum, cymbalorum in modum, ederent,* hoc amplius

ſignifi-

ſignificant, Elici ex artificioſo illo manuum motu ſonum, nec inſuauem, nec abſurdum. Quæ res mihi cauſam & iuſtam & neceſſariam attulit, verba hoc loco faciendi de ſonitu, quem ſolerent multiplicem exercitatæ in plaudendo manus efficere.

Multiplex omnino fuiſſe Plauſuum genus, ex multiplici ſono, quem plaudentes manus redderent. Cymbalorum etiam ac Tympanorum ſonitum artificioſa manuum colliſione expreſſum. Tria Plauſuum genera à Suetonio commemorari, Bombos nimirum, Imbrices, ac Teſtas.

CAPVT X.

NAzianzenus certe Gregorius, vir ſanctiſſimus & eruditiſſimus, multiplicem plaudentium manuum ſonitum ac crepitum generatim expreſſit in Oratione 4. ſemel atque iterum à nobis citata, Plauſum, *canoræ manuum actionis* nomine appellans. Quod idem etiam factitatum fuiſſe obſeruo ab Africano Corippo, dum in ſecundo de laudibus Iuſtini Imperatoris libro cecinit in hunc modum,

Ingeminantq; cauos dulci modulamine plauſus.

Singillatim autem Cymbalorum ſonum artificioſa manuum colliſione redditum aliquando, ſatis indicant, quæ proxime ſuperius ex Philoſtrato, & Ariſtæneto adduximus, *Vt*, inquiunt, *manus comploſæ dulcem ſonum, cymbalorum in modum, ederent.*

ederent. Probant hoc idem Plinij verba, in epiſt. 14. libri 2. ſic ſcribentis, *Plauſus tantum, ac potius Cymbala, ac Tympana illis canticis deſunt*. quo loci vides, non Cymbalorum modo, ſed Tympanorum etiam ſonitum manibus expreſſiſſe quandoque plaudentes. Suetonius autem tria omnino Plauſuum genera commemorat; vtique ex triplici ſono, quem artificioſus hic plaudentium manuum motus efficere conſueuit: *Bombos* appellat, *Imbrices*, ac *Teſtas*. quibus autem ſuam ſententiam oſtendit, ſunt hæc illius in Nerone verba, ſuperius etiam à nobis indicata, *Adoleſcentulos equeſtris ordinis, & quinque amplius millia è plebe robuſtiſſimæ iuuentutis vndique elegit* Nero, *qui, diuiſi in factiones, Plauſuum genera condiſcerent: Bombos, & Imbrices, & Teſtas vocabant: operamque nauarent cantanti ſibi*. Talis eſt Tranquilli locus. in quo triplex quidem conſtituitur Plauſuum genus, & ſuum etiam cuique generi nomen imponitur; veruntamen, cur ita nominentur, nulla prorſus redditur cauſa. quæ res nobis curam iniecit minime mediocrem experiundi, poſſetne de ijs nominibus dici aliquid, quod erudito Lectori non incommode dictum videretur.

Declaratum, quid eſſent Bombi in Plauſibus; quid Teſtæ, quid Imbrices.

CAPVT XI.

BOmbus apud Latinos vere apum ſonitus eſt. atque hoc Plinio teſte dicimus; apud quem, de apum operibus agentem ita in lib. 11. cap. 10. ſcriptum legitur, *Ratio operis hæc, interdiu ſtatio ad portas more caſtrorum, noctu quies in matutinum; donec vna excitet gemino aut triplici bombo, vt buccino aliquo.* & in eiuſdem capitis extremo, *Cum adueſperaſcit, in alueo ſtrepunt minus ac minus, donec vna cicumuolet, eodem quo excitauit bombo, ceu quictem capere imperans, & hoc caſtrorum more; tunc repente omnes conticeſcunt.* & Varrone etiam, à quo pauca hæc ex lib. 3. de re ruſtica ſumpſimus, *Ex apibus,* enumerat Varro eximendorum fauorum ſigna, *coniecturam faciunt, ſi intus faciunt bombum.*

Teſtæ vero vaſa erant ex argilla lutoque facta, & ad ignem toſta, vnde & nomen inuenêre. Et has quidem fuiſſe olim apte percuſſas, ſeu pulſatas, multi magna auctoritate viri tradiderunt. In Ariſtophanis Ranis ita eſt, *Sed quid opus eſt lyra ad hanc rem? Vbi illa teſtis crepitans?* ad quem locum Græcus enarrator, *Lyræ,* inquit, *inopia teſtas nonnulli accipientes crepitum faciebant.* De re eadem in 11. Iuuenalis Satyra hæc dicuntur.

Non capit has nugas humilis domus; audiat ille
Teſtarum crepitus.

Teſtas, ait vetus Iuuenalis Interpres ex docti Viri emendatione, *antea percutiebant ſaltantibus pantomimis. quia tunc non erat, vt meſochori percuterent manibus.* Planiſſime etiam Athenæus in 14. libro ex Didymo & Ariſtophane, *Didymus ſcribit, conſueuiſſe quoſdam lyræ vice conchas & teſtas com-*

plodere, ac numeroſum efficere ſaltantibus ſonum, vt teſtatur in Ranis Ariſtophanes. Suidas demum in verbo ξυλυφίων, *Diocles, inquit, Athenienſis primus inuenit harmoniam in teſtaceis vaſis, quæ pulſabant ligno*. & in verbo ὀξύβαφον, *Aiunt, Dioclem Athenienſem inueniſſe harmoniam in fictilibus, quæ pulſauerit bacillo*. Ex quibus omnibus ſex minimum eluceſcunt. primum, Teſtas olim vere pulſatas ſeu percuſſas. alterum, factitatum id ligno, ſeu bacillo. tertium, ſaltantibus potiſſimum pantomimis. quartum, lyræ vice ſolitas illas circumferri. quintum, huius harmoniæ inuentorem ac principem fuiſſe Dioclem Athenienſem. poſtremum, nonniſi procedente tempore factum, vt manuum colliſione teſtarum iſte crepitus exprimeretur. Quæ cum ita ſint, longe fallitur meo iuditio Ioannes Brodæus, vir cæteroqui doctiſſimus, dum in Miſcellaneis libro 9. cap. 17. adductum Iuuenalis locum explicans, *Teſtas* comminiſcitur *inſeri olim ſolitas ab architectis in parietes, in theatris potiſſimum, vt, quemadmodum reciprocas reddit Echo voces, exceptum eæ hominum ſpectantium plauſum cum harmonia quadam redderent*.

Imbrices porro erant tegulæ curuæ & oblongæ ad arcendum imbrem ex primo ſui vſu tectis applicitæ. Crediderim autem, has quoque fuiſſe ad Teſtarum modum apte olim percuſſas, niſi mauis colliſas, vt certum redderent ſonum.

His ita patefactis, in eo, de quo quæritur, ecquid ſit veri, non difficile eſt videre. Nam certe triplicem hunc ſonum, ſiue crepitum, in ſaltationibus, ac ludis ab initio ſolitum vſurpari, didicit poſtea artificioſa manuum plaudentium colliſio in ſpectaculis, publiciſque auditorijs, exprimere. Ac Neroni quidem publice cantanti eos omnes fuiſſe adhibitos cognoſcimus ex Tranquilli loco, à nobis paullo ſuperius adducto.

Bombum igitur in Plauſibus interpretor *ſonitum illum, quem ad apum ſimilitudinem, leuiorem, nec ſatis diſtinctum*, manus aptè ſe ſe in plaudendo collidentes reddebant. Qui vero Plauſus *percuſſarum*, aut *colliſarum*, ſiue *imbricum*, ſiue *teſtarum, crepitum* maxime imitarentur, ij *Imbricum*, ac *Teſtarum* nomine ſunt appellati.

Dixe-

Dixerit hîc aliquis, Imbricum nomen fuiſſe huic Plauſui impoſitum, non quòd imitaretur, vt dictum eſt, pulſatarum, ſeu colliſarum Imbricum ſonitum, ſed quia cadentis ſuper tegulas pluuiæ crepitum exprimeret. equidem contra minime tendam; neque verum, quod eſſe poteſt, inſipienter negabo. quapropter per me quidem liceat vnicuique de duobus vtrum malit probare. hoc enim, an illud, an vtrumque potius ſequatur, ad rem minimum intereſt. Reliqua nunc videamus, ad Plauſuum, & Acclamationum differentiam longo poſt interuallo redeuntes.

Plauſus nonniſi præſentibus datos, at factas interdum abſentibus Acclamationes.

CAPVT XII.

IN hoc etiam videntur à Plauſibus differre Acclamationes, quòd iſtæ fierent quandoque abſentibus, nonniſi præſentibus ij darentur.

Ac de poſteriori quidem, quin ita ſit, nihil eſt, quare quiſquam dubitet, cum omnes tum Græcorum, tum Latinorum loci, qui de Plauſibus poſſunt adduci, idipſum apertiſſime confirment. Eos ego, quòd hoc toto in Opere pateant omnibus, ſintque poſiti in promptu, idcirco de induſtria prætermitto.

Prius vero, factas nimirum quandoque abſentibus Acclamationes, quoniam ab ijs non ſatis animaduerſum video, qui de Acclamationibus multa collegerunt, nos ex grauibus, ac vetuſtis Auctoribus notum faciamus. Quas igitur in Auidio Caſſio commemorat Gallicanus Vulcatius factas Antonino Commodo Acclamationes, eas in abſentem emiſſas paruo labore cognoſcet quicunque legendo meminerit,

optatam maxime à Senatu inter Acclamandum ipſius Antonini, vtpote abſentis, præſentiam. Adiungamus autem Acclamationes ipſas. *Hanc Antonini clementiam*, inquit Vulcatius, *Senatus his Acclamationibus proſequutus eſt. Antonine pie, Dij te ſeruent. Antonine clemens, Dij te ſeruent. Tu noluiſti quod licebat, nos fecimus quod decebat. Commodo Imperium iuſtum rogamus, progeniem tuam robora. Fac ſecuri ſint liberi tui, bonum Imperium nulla vis lædit. Antonino Tribunitiam poteſtatem rogamus. Præſentiam tuam rogamus.* En optatam à Senatu abſentis Antonini præſentiam. Quæ item à Iulio Capitolino in Maximinis duobus recenſentur emiſſæ in Gordianum Imperatorem Acclamationes, eas nonniſi abſenti factas patet ex eo, quòd in Africa tum degeret inter Milites Gordianus, cũ ei à Senatu Romæ acclamaretur. Capitolini verba ſunt huiuſmodi, *Lectis litteris ſtatim Senatus acclamauit, Gordiane Auguſte Dij te ſeruent. Felix imperes, tu nos liberaſti. Per te ſalua reſpubl., omnes tibi gratias agimus.* & mox, *Item Conſul retulit, P.C. de Maximinis quid placet?* erant hi quoque abſentes, vt ex ipſo contextu ſit planum, *reſponſum eſt, Hoſtes, Hoſtes; qui eos occiderit præmium merebitur*. In ijſdem Maximinis ſub finem legimus, nunciata Maximini cæde, Maximo apud Rauennam bellum paranti hæc Romæ à Senatu acclamata. *Hoſtes populi Romani Dij perſequuntur. Iupiter optime tibi gratias. Apollo venerabilis tibi gratias. Maxime Auguſte tibi gratias. Balbine Auguſte tibi gratias. Tibi gratias Gordiane Auguſte. Diuis Gordianis templa decernimus. Maximini nomen olim eraſum, nunc animis eradendum. Hoſtis publici caput in profluentem abijciatur, corpus eius nemo ſepeliat &c. Victores hoſtium omnes deſideramus. Præſentiam Maximi omnes deſideramus.* Etiam narratas ab eodem Capitolino in tribus Gordianis Acclamationes, omnino abſentibus factas neceſſe eſt fateri, cum & ſenior Gordianus, cui potiſſimum acclamabatur, apud Afros in oppido Tyſdro moraretur; & Senatus ipſe, dum acclamat, Gordianorum longe disiunctorum miro ſe teneri deſiderio ſignificat. *Poſt hæc*, inquit Capitolinus, *litteras legit Gordianorum ad Senatum, & ad ſe miſſas. Tunc acclamauit Senatus, Dij vobis gratias. Liberati ab hoſtibus ſumus, ſi penitus libe-*

uemur. Maximinum hoſtem omnes iudicamus. Maximinum cum filio Dijs inferis deuouemus. Gordianos Auguſtos appellamus. Gordianos Principes agnoſcimus. Imperatores de Senatu Dij conſeruent. Imperatores nobiles victores videamus. Imperatores noſtros Roma videat. Longe quoque aberant & Valerianus, & Claudius, cum illi in Cenſorem, huic in Imperatorem delecto fauſte acclamat Senatus; ſi quid eſt, quod Trebellio Pollioni credere poſſimus. cuius verba, in Valeriano quidem Patre & Filio, ſunt hæc, *Vbi primum Prætor edixit, Quid vobis videtur P. C. de Cenſore deligendo? atque eum, qui erat princeps, cum Senatus ſententiam rogaſſet, abſente Valeriano,* abſentem hîc mecum animaduerte Valerianum, *omnes vna voce dixerunt, Valeriani Vita cenſura eſt. Ille de omnibus iudicet, qui eſt omnibus melior. Ille de Senatu iudicet, qui nullum habet crimen. Ille de vita noſtra ſententiam ferat, cui nihil poteſt obijci. Valerianus à prima pueritia Cenſor fuit. Valerianus in tota vita ſua Cenſor fuit. Prudens Senator, modeſtus Senator, grauis Senator. Amicus bonorum, inimicus Tyrannorum, hoſtis criminum, hoſtis vitiorum. Hunc Cenſorem omnes accipimus, hunc imitari omnes volumus.* In Claudio autem iſta, *Cum eſſet nunciatum nono Calendas Aprilis Claudium Imperatorem factum &c. hæc in Claudium dicta ſunt. Auguſte Claudi Dij te nobis præſtent. Claudi Auguſte, Principem te, aut qualis tu es, ſemper optauimus. Claudi Auguſte, te reſp. requirebat. Claudi Auguſte, tu frater, tu Pater, tu amicus, tu bonus Senator, tu vere Princeps &c.* Eidem præterea Claudio in Illyrico conſiſtenti, bellumque inibi fortiter gerenti, Romæ tamen acclamat Senatus, vt eſt apud eundem Trebellium in ipſo Claudio, *Cum eſſet nuntiatum, illum,* Claudium, *cum Macriano fortiter contra gentes in Illirico dimicaſſe, acclamauit Senatus, Claudi Dux fortiſſime habeas virtutibus tuis, deuotioni tuæ. Claudio ſtatuam omnes dicamus. Claudium Conſulem omnes cupimus.* Tranquillus quoque Suetonius rem eandem aperte confirmat, in Caligula cap. 6. ſcribens in hunc modum, *Romæ equidem, cum ad primam famam valetudinis,* de Germanico ſermo eſt, *attonita & mæſta ciuitas ſequentes nuncios opperiretur, & repente iam veſperi incertis auctoribus conualuiſſe tandem percrebuiſſet, paſſim cum luminibus,*

& victimis in Capitolium concurſum eſt, ac pene reuulſæ Templi fores, ne quid geſtientes vota reddere moraretur. Expergefactus è ſomno Tiberius eſt gratulantium vocibus, atque vndique concinentium, Salua Roma, ſalua patria, ſaluus eſt Germanicus. Atq; hîc videre eſt, emiſſas tunc huiuſmodi Acclamationes, cum Germanicum, abſentem, & iam ægrotum, conualuiſſe tandem Romæ percrebuiſſet.

Plena eſt teſtimoniorum ad rem eandem confirmandam Eccleſiaſtica etiam antiquitas; quibus tamen recitandis ſuperſedeo, quòd ea ſunt à nobis in 5. libro opportunius producenda. Tantum admonebo, in Synodicis Conuentibus conſueuiſſe Patres & Pontifici Romano abſenti, & Imperatoribus ac Regibus Catholicis, itidem abſentibus, fauſte acclamare. ſic Cœleſtino Pontifici Romano abſenti Epheſina Synodus; ſic Leoni Chalcedonenſis; ſic Agathoni Conſtantinopolitana; ſic tandem Tridentina, vt de ceteris omittam dicere, & Pontifici Pio, & Ferdinando Imperatori, & Regibus, ac Principibus Catholicis abſentibus acclamat. ſed hæc alibi.

In eo igitur ſtandum; quod hactenus ex optimis Auctoribus, ijſque perantiquis, ac nobilibus docui; Plauſus quidem nonniſi præſentibus dari conſueuiſſe, Acclamationes autem abſentibus etiam interdum factas.

A fa-

A fœminis acclamatum nonnunquam, forte non item plauſum.

CAPVT XIII.

NE quid porro prætermittam eorum, quæ Plauſuum ab Acclamationibus differentiam poſſunt quoquo modo illuſtrare, illud etiam adiungam; fuiſſe ab ipſis quoque fœminis factas quandoque Acclamationes; an vero Plauſus etiam fuerint dati, firme aſſeuerare quempiam poſſe negabo, cum, qui rem approbet, teſtis certus produci nemo queat. Philoſophus igitur Seneca ſub epiſtolæ 29. finem de fœminis acclamantibus, *Cæterum*, ait, *ſi te videro celebrem ſecundis vocibus vulgi; ſi intrante te clamor, plauſus, & pantomimica ornamenta obſtrepuerint; ſi tota te ciuitate fœminæ, puerique laudauerint; quid ni ego tui miſerear, cum ſciam, quæ via ad iſtum fauorem ferat?* In Sophiſtæ etiam Libanij ad Iulianum Legatione de ijſdem fœminarum Acclamationibus hæc apertiſſime dicuntur, *Simul atque autem hæc quidem finem habuerunt, tua vero incrementum acceperunt, & occaſio ſe obtulit mentem tuam aperiendi, Dij clamorem audiuerunt, quantum antea nunquam; tum virorum, qui non Theatrum tantum compleuerant, ſed etiam montis ſinus; tum fœminarum, cum pro more ſuo ſingulæ ex ædibus ſuis Acclamatione fauſta proſequerentur ob ea, quæ hic geſta fuerant.* Extat etiam Cæſarienſis Euſebij in Eccleſiaſtica Hiſtoria locus, qui facere ad hanc rem videatur, ſic fere ex Ruffini interpretatione in lib. 7. cap. 26. conſcriptus, *Verbum faciens ad plebem,* Samoſatenus Paulus, *iactare ſupra modum dexteram, ac palmam fæmori illidere, pede quoque ſubſaltare, ac ſcabellum ferire cum ſonitu. Ab Auditoribus vero non fauorem, neque plauſum ſperare ſolum, ſed Thea-*

trali more Oraria moueri ſibi expetebat, & vocem tanquam de caueis dari. Hæc non ſolum à viris, ſed etiam à mulieribus indecenter expectabantur. Hæc eadem ab Euſebio accepta narrauit nobis Calliſti filius Nicephorus in Eccleſiaſtica Hiſt. libr. 6. cap. 30. hoc pacto, *Subinde fœmur manu pulſans, & ſuggeſtum pedibus quatiens; quod ſi qui hæc non laudarent, &, quod in Theatris fieri ſolet, faſciarum tenuium iactatione, & concuſſione non applauderent, quiue non acclamarent; atque itidem, vt qui circa ipſum ſtabant factionis eius exilirent, ab eis ſibi iniuriam fieri putabat. Sic enim Viri, & Mulieres Concionantem indecore admodum audiebant.* Quæ quidem extrema Euſebij, ac Nicephori verba, ſi non euincunt neceſſario, factas à fœminis Acclamationes, Plauſuſque etiam datos, at ſaltem ſignificant haud obſcure, Concionantem Samoſatenum Paulum, qua erat ſuperbia, animiq; elatione, à fœminis audientibus idipſum, licet indecorum, & forte etiam inſolens, ac inſuetum, expetiſſe tamen vehementer, auideque expectaſſe. Maneat igitur, de Acclamationibus quidem firme aſſeuerari poſſe, factas illas à fœminis etiam quandoque; an vero fuerint ab ijſdem Plauſus quoque dati, nondum certum haberi.

A ſtau-

A ſtantibus æque & factas Acclamationes, & Plauſus datos.

CAPVT XIV.

ET hæc quidem omnia, quomodo differant inter ſe Plauſus, & Acclamatio, aperiunt: in quo porro conueniant, deinceps nobis explicandum videtur. Atque in eo ſi dicam potiſſimum conuenire, quod à ſtantibus æque & Plauſus darentur, & fierent Acclamationes, nihil mentiar.

De Plauſibus quidem locus extat in M. Tullij epiſt. 19. libr. 2. ad Atticum, qui eos à ſtantibus datos ſic approbet. *Inimici erant Equitibus, qui Curioni ſtantes plauſerant, hoſtes omnibus*. Idem M. Tullius, hoc ita fieri conſueuiſſe, in Lælio his quæ ſubſcripſi verbis docuit, *Qui clamores tota cauea nuper hoſpitis & amici mei M. Pacuuij in noua fabula? &c. Stantes plaudebant in re ficta, quid arbitramur in vera fuiſſe facturos?* Cognoſcitur idipſum ex Suetonio, cum hæc ait in Auguſto, *Eiſdem prætextatis adhuc aſſurrectum ab vniuerſis in Theatro, & à ſtantibus plauſum, grauiſſime queſtus eſt*. Propertius quoque huiuſce conſuetudinis teſtimonium dat, cum in Elegia 16. libri 3. ſcribit in hunc modum,

I nunc, tolle animos, & tecum finge triumphos,
Stantiaque in Plauſum tota theatra iuuent.

Etiam Martialis videtur rem eandem haud obſcure ſignificaſſe, cum in 10. lib. epigrammate 10. ita cecinit,

Sæpius aſſurgam recitanti carmina? tu ſtas,
Et pariter geminas tendis in ora manus?

vitio enim vertit Paullo inibi Martialis, quòd, cum vſitato more ſurgeret ipſe, vt recitantibus plauderet, Paullus tamen contra morem ſedens manus ad plaudendum moueret. Phædrus tandem de re eadem planiſſime Aeſopiarum Fabu-

larum libro quinto in Tibicine procaci,

In Plauſus, inquit, *conſurrectum eſt: iactat baſia.*
Tibicen gratulari fautores putat.

At vero Acclamationes quoque à ſtantibus factas, L. Appulei ex Apologia locus hic oſtendit, in quo eſt, *Sophocles Poeta, cum accuſaretur à filio ſuomet dementiæ, quaſi iam per ætatem deſiperet, protuliſſe dicitur Coloneum, ſuam peregregiam Tragoediarum, quam forte tum in eo tempore conſcribebat, eamque Iudicibus legiſſe: nec quidquam amplius pro defenſione ſua addidiſſe, niſi vt audacter dementiæ condemnarent, ſi carmina ſenis diſplicerent. Ibi ego comperior, omnes Iudices tanto Poetæ aſſurrexiſſe, miris laudibus eum tuliſſe ob argumenti ſolertiam, & cothurnum facundiæ.* Cum enim ſurrexiſſent Iudices, vt Sophoclem honore afficerent, videntur etiam ſic ſtantes eidem fauſte acclamaſſe. Similiter apud Quintilianum de Inſtitutione Oratoria lib. 2. cap. 2. eodem ſenſu ita ſcriptum inuenias, *Minime vero permittenda pueris, vt ſit apud pleroſque, aſſurgendi, exultandique in laudando licentia.* Et non multo poſt, *At nunc proni, atque ſuccincti ad omnem clauſulam non exurgunt modo, verum etiam excurrunt, & cum indecora exultatione conclamant.* Huc etiam faciunt, quæ inferius à nobis in libro 5. afferuntur, vt euincamus, Synodicas item Acclamationes fuiſſe à ſtantibus factas. tu vide, quæ inibi dicuntur.

Atque hi quidem Auctores, ſeparatim à ſtantibus ſiue Plauſus datos, ſiue factas Acclamationes, prodiderunt; quos vero proxime adducam, ij & de Acclamationibus, & de Plauſibus coniunctim idipſum docent. In Ariſtæneti epiſt. 26. libri primi ſic eſt, *Populus interea rectus, ac mirabundus adſtat, & voces alternas melodice reſpondet, manuſque mouet, & veſtem quatit. Vocibus* enim *muſico modo emiſſis* Acclamationem, *manuum* autem *motu* Plauſum ſignificari, & ante indicatum eſt, & deinceps planius dicetur. Apud Philoſtratum in Arrichione ita ſcriptum videas, *Clamant exilientes à ſedibus; atque hi quidem mouent manus &c.* Suetonius in Tiberio Claudio, *Eoſdem*, ait, *ſpectacula edentes, ſurgens & ipſe cum cætera turba, voce ac manu veneratus eſt.* In Arnobij demum lib. 4. aduerſus Gentes ſub finem diſerte ſcribuntur

hæc,

hæc, *Conclamant, & aſſurgunt Theatra, caueæ omnes concrepant fragoribus, atque plauſibus.*

His autem ita de Plauſuum nominibus, genereq; multiplici, ac differentia, accurate explicatis; eſſent nunc attexenda quæcunque poſſent de exploſione, ac ſibilis commode dici: verum, quia in ſecundo ac tertio libro hæc eadem neceſſario tractanda ſunt, idcirco de ijs hoc loco diſſerendi, non ſane eſt, cur ſuſcipiatur labor. Ipſas nunc excutiamus Acclamationes.

Artificioſe conceptas Acclamationes omnes.

CAPVT XV.

QVid ſit Acclamatio; quid, & quotuplex Plauſus; quæ ſint eorum nomina; quid item inter vtrumque potiſſimum differat, quidue conueniat, ex his, quæ dicta ſunt hactenus, ſatis manifeſtum putamus. Nunc noſtræ ſunt partes, vt, quæ communia ſunt omnibus Acclamationibus, vel certe ad eas omnes poſſunt non incommode reuocari (hoc enim vltimo loco probandum poſuimus) proxime perſequamur.

Omnium autem primum ſit illud, Non temere, quid quiſque vellet acclamatum, ſed Arte quadam conceptas Acclamationes omnes. Fuerit hoc alijs forſitan minime dubium: mihi tamen quiddam occurrit, quamobrem videatur, de eo poſſe non abs re ambigi. Certum eſt enim, id quod ex dicendis apparebit, non ſemper meditatas fuiſſe, ac præparatas Acclamationes, ſed improuiſas etiam nonnunquam, & repentinas; quæ autem repente fiunt, atque ex improuiſo, omnino ſine arte fieri videntur. Verum hanc paruo negotio ſuſtuleris dubitationem, ſi dicas, ſubito, ac ve-

luti ex tempore pronunciatas quidem huiuſmodi Acclamationes, non tamen ex improuiſo, ac repente conceptas; ſiquidem extabant earum vſitatæ quædam, ac peruulgatæ quaſi formulæ, artificioſe conceptæ, quibus ad res, ſiue improuiſas, nec opinatas, ſiue expectatas, atque præuiſas, vterentur acclamantes. Producemus nos huiuſmodi formulas, ſuo loco, & accurate exponemus. Cæterum ea ipſa, quæ deinceps, tanquam Acclamationum pene omnium communia proferemus, illud etiam manifeſto comprobabunt, fuiſſe illas nonniſi artificioſe conceptas. ſunt autem hæc fere eiuſmodi, Ad muſicos omnino modos pronunciatas Acclamationes; alternis quidem interdum, interdum ab omnibus ſimul acclamantibus. Eadem inter acclamandum non raro iterata. Non plenas, ac veluti decurtatas, emiſſas quandoque Acclamationes. Carmine aliquando conceptas. Iureiurando firmatas, ac concluſas nonnunquam. In Acta publica relatas, atque in ære etiam inciſas. & alia, neque pauca, neq; vulgaria, his ſimilia. quæ, ſicut vel omnium pene Acclamationum communia ſunt, vel certe ad eas poſſunt apte reuocari; item Arte quadam conceptas omnes, ita patefaciunt luculenter, nihil vt fieri queat illuſtrius. Ea mox omnia nos, datis in res ſingulas teſtibus incorruptis ex antiquorum auctoritate, ac fide graui, & certa conſiderabimus; à concentu ordientes, quem in Acclamando effici ac ſeruari ſolitum diceba-mus.

Con-

Contentis omnino vocibus factas olim Acclamationes. Etiam vſque ad rauim, hoc eſt, ad vocis vſque defectum fuiſſe nonnunquam acclamatum.

CAPVT XVI.

DE Acclamationum concentu, muſiciſque modis loquar, ſi prius de vocibus contentis, quibus eæ fieri ſolebant pauca prædixero. Ac contentius quidem ſemper pronunciatas olim Acclamationes, præter quam quod ſatis indicant, & ipſum nominis Etymon à clamore, vt dixi, deriuatum, & quæ mox ſuggeram de concentu in Acclamando effici, ac ſeruari ſolito; ex eo pręterea fit planum, quòd Acclamationes, quemadmodum ſupra poſui in capite 3. κραυγὰς, & θορύβους, hoc eſt, *vociferationes*, ac *tumultus*, ipſumq; acclamare, βοᾷν, ἐκβοᾷν, ἀλαλάζειν, ἐπικράζειν, ἐπικραυγάζειν, quod eſt, *vociferari*, ac *perſtrepere*, Veteres nominarunt. Quam eandẽ ob cauſam *Sophos* (de qua nos acclamandi formula loco dicemus) appellatum eſt à Martiali *grande* interdum, interdum *magnum*, aliquando *inſanum*, quandoque *tergeminum*: quòd ſcilicet nonniſi magna & contenta voce pronunciari ſoleret. Idipſum etiam puto ex Suetonio ſatis oſtendi, apud quem in Caligula capite 6. dicitur Tiberius ex ſomno excitatus fauſtis populi acclamantis vocibus. *Expergefactus*, inquit Suetonius, *è ſomno Tiberius eſt gratulantium vocibus, atque vndique concinentium, Salua Roma, Salua Patria, Saluus eſt Germanicus*. Sed planius omnino Aurelius Victor, Paulus Diaconus, & Apollinaris Sidonius, dum vſque ad rauim, hoc eſt, ad vocis vſq; defectum,

fuiſſe nonnunquam acclamatum adfirmant. eorum verba, aliam in rem ſuperius adducta ad faciendam huic etiam fidem adſcribam libenter. Aurelius Victor in Pertinace, & ex eo Paulus Diaconus in 10. Miſcellæ Hiſtoriæ libro, de eodem Pertinace loquentes, *Huic mortuo*, aiunt, *Diui nomen decretum eſt; ob cuius laudem ingeminatis ad vocis vſque defectum plauſibus acclamatum eſt &c.* Apollinaris autem Sidonius in Epiſtola 3. libri 9. *Licet*, inquit, *prædicationes tuas, nunc repentinas, nunc, cum ratio popoſciſſet, elucubratas raucus plauſor audierim &c.* loquitur Sidonius de Acclamationibus, & Plauſibus Fauſto Reienſi Epiſcopo Concionanti datis.

Ad rythmum, muſicoſque modos pronunciatas olim Acclamationes, tam Fauſtas, quam Infauſtas.

CAPVT XVII.

QVas porro diximus ſolitas emitti contentius Acclamationes, non inconditos illas, ac diſſonos fuiſſe clamores, verum ſuaues omnino, & ad rythmum, modoſque muſicos accommodatas voces, magna auctoritate multi prodiderunt. Probant autem hoc aperte adducta à nobis in ſuperiori capite Tranquilli verba in Caligula ex capite ſexto, vbi referens Romani populi Acclamationes abſenti Germanico ob reſtitutam ſanitatem factas, qui acclamant, hos *concinentes* dixit. *Expergefactus*, Tranquilli verba ſunt, *è ſomno Tiberius eſt gratulantium vocibus, atq; vndique concinentium, Salua Roma, Salua Patria, Saluus eſt Germanicus*. Idem Suetonius in Nerone cap. 20. Alexandrinorum Acclamationes commemorans, quibus Nero mirifice delectari conſueuerat, & ad quarum deinde ſimilitudinem

Romæ

Romæ Plaudentium & Acclamantium factiones inſtituit, eas vtique *modulatas* appellat. *Captus*, inquit de Nerone, *modulatis Alexandrinorum laudationibus* &c. *Adoleſcentulos Equeſtris ordinis, & quinque amplius millia è plebe robuſtiſſimæ iuuentutis vndique elegit, qui, diuiſi in factiones, Plauſuum genera condiſcerent*. Nec aliud certe puto nobis indicari ijs Taciti verbis, *Plebs perſonabat certis modis*, ſuperius à nobis ex 16. Annalium lib. prolatis. Plauſibus etenim iungens inibi Tacitus Acclamationes, Neroni in Theatro cithara canenti factas, ſicut illos nonniſi artificioſe datos, vt dictum eſt, has item canoras omnino, & ad muſicos editas modos prodit. *Et plebs quidem*, ait, *Vrbis, hiſtrionum quoque geſtus iuuare ſolita, perſonabat certis modis, plauſuque compoſito*. Etiam Taciti æqualis, & amicus C. Plinius ſententiam hanc eandem confirmat, dum populi Acclamationes *concentum* appellat, *teneros clamores*, & *cantica*. *Concentum* quidem in Panegyrico ad Traianum, ſcribens hoc pacto non multo poſt initium, *Et populus Romanus dilectum Principem ſeruat, quantoque paulo ante concentu formoſum alium, hunc fortiſſimum perſonat; quibuſque aliquando clamoribus geſtum alterius, & vocem, huius pietatem, abſtinentiam, manſuetudinem laudat*. atque etiam ibidem, ſed multo poſt, hoc modo, *Rogatus es tu, quod cogebat alius, cœpitque eſſe beneficium, quod neceſſitas fuerat. Neque enim à te minori concentu, vt tolleres pantomimos; quàm à Patre tuo, vt reſtitueret, exactum eſt*. *Teneros* autem *Clamores*, & *Cantica*, in Epiſt. 14. lib. 2. ijs verbis, *Pudet referre, quæ quàm fracta pronunciatione dicantur, quibus quàm teneris clamoribus excipiantur. plauſus tantum, ac potius ſola cymbala, & tympana illis canticis deſunt*. Caſſius item Dio in Pertinace, Acclamare, ἐυρυ΄θμως ἐκβοᾶν, dixit, hoc eſt, *concinne*, ſeu *modulate clamare*, & *canere*. Eius verba ex libro 73. ſic Latine conuertas, *Tum omnia, quæ in Theatris dicere in honorem Commodi conſueuerant concinnis quibuſdam clamoribus, ea verſa in contumeliam canebant illudendi cauſa*. Ex quo Dionis loco plane licet intelligi, Non *fauſtas* modo, ſed *infauſtas* etiam Acclamationes fuiſſe *ad rythmum*, *muſicoſque modos* pronunciatas. Cognoſcitur illud idem ex Apuleij Apologia, in qua *congruentiſſima voce*, *ad muſicos* videlicet *inflexa*

modos, acclamatum dicitur. *Diſſero*, inquit Apuleius, *aliquid poſtulantibus amicis publice. Omnes, qui aderant, ingenti celebritate Baſilicam, qui locus Auditorij erat, complentes, inter alia pleraque congruentiſſimâ voce inſigniter acclamant, petentes, vt remanerem fieremque ciuis Oeenſium*. Ariſtænetus quoque in Epiſt. 26. lib. 1. *Populus*, ait in hanc rem, *interea rectus, ac mirabundus adſtat. & voces alternas melodice reſpondet*. Africanus item Corippus in libro 2. cecinit in hunc modum.

——————— ingens fremit vndique murmur,
Ingeminantque cauos dulci modulamine Plauſus.

Sed longe manifeſtius Caſſiodorus in primo Variarum epiſtola 31. In ea enim populi Romani laſciuiam in ſpectaculis edicto coercens Theodoricus, Italiæ, & Gothorum Rex, de Acclamantibus ita loquitur, *Soletis aera ipſa mellifluis implere clamoribus, & vno ſono dicere, quod ipſas quoque belluas delectet audire: profertis voces organo dulciores; & ita ſub quadam harmonia citharæ concauum Theatrum per vos reſonat, vt tonos poſſit quilibet credere potius, quàm clamores*. De Eccleſiaſticarum item Acclamationum concentu, muſiciſque modis, alibi dicimus.

Muſi-

Muſicum in acclamando concentum alternis factitatum interdum, interdum ab omnibus ſimul acclamantibus. Acclamandi ſignum fuiſſe in Auditorijs à Meſochoro datũ, quemadmodum vel canendi in Veterum Choris à Coryphæo, vel à Portiſculo ſeu Pauſario in nauibus remigandi.

CAPVT XVIII.

QVærat hîc aliquis forſitan, Cum Muſicus iſte in acclamando concentus duplici poſſet effici modo; altero, ab acclamantibus omnibus vnà canentibus; altero, præcinentibus alijs, alijs ſuccinentibus: ex his duobus, quemnam potiſſimum tenuiſſe Veteres, cenſere oporteat. Equidem non dubito, quin fuerit vterque modus à priſcis promiſcue vſurpatus.

Si enim ad Caſſij Dionis verba ex extremo 61. libro reſpicias, eum alternis omnino factum dices. ſiquidem de Acclamationibus in Neronem, cithara in Theatro publice canentem, emiſſis loquens, præcinuiſſe ait Auguſtales (erant hi homines à Nerone ad id potiſſimum electi & inſtituti, vt canenti ſibi acclamarent & plauderent) cæteros omnes ſuccinuiſſe. Dionis verba, ex eo quem dixi libro, ſunt hæc: *Aſſiſtebant ei Burrus & Seneca, vt magiſtri, ſuggerentes aliquid; cumq; dixiſſet, plaudebant manibus & veſtimentis, vt reliquos ad idem faciendum inducerent. Erant ob eam cauſam parata quinque*

millia

millia militum, qui, Auguſtales nominati, incipiebant eum laudibus extollere; poſt hos cæteri omnes inuiti acclamare cogebantur: atque in primis nobiles viri ſtudioſe ſimul & ingemiſcentes omnia comprobabant, quæ ab Auguſtalibus dicta eſſent, atque vnà ſimulata lætitia conclamabant. Idipſum etiam ante Dionem diſcere licet ex Liuij libro 4. de Caio Valerio triumphante ſcribentis in hunc modum, *Cum ex Senatuſconſulto vrbem ouans introiret, alternis inconditi verſus militari licentia iactati; quibus Conſul increpitus Menenij celebre nomen laudibus fuit, cum ad omnem mentionem Tribuni fauor circumſtantis populi plauſu & aſſenſu cum vocibus militum certaret.* Feſcenninos etiam verſus à pueris in nubentes alternis omnino acclamatos tradunt Horatius, Liuius, & alij; quorum teſtimonia producuntur à nobis in Sexto Libro. Ariſtænetus item teſtificatur, fuiſſe nonniſi alternis Panaretæ pantomimæ acclamatum; *Populus*, inquit in epiſtola 26. libr. 1., *interea rectus ac mirabundus adſtat, & voces alternas melodice reſpondet.*

Sin autem Platonis ex Euthydemo, & Caij Plinij ex epiſt. 14. libr. 2. locos ſpectes; ne non ab omnibus ſimul acclamantibus efficeretur, non iniuria dubitaueris. etenim narrant hi, fuiſſe vnum aliquem in Auditorum corona (*Magiſtrum* appellat Plato, Plinius μεσόχορον) qui ſignum opportune daret; quo dato cuncti ſimul acclamandi initium facerent. Sunt hæc ipſa Platonis verba, *Cum hæc ille dixiſſet, quemadmodum Chorus, ſignum dante Magiſtro, ſummo plauſu conclamarunt, & riſerunt omnes ij, qui Euthydemi, & Dionyſodori partes ſequebantur.* Plinij autem locus ita ſcriptus eſt; *Heri duo nomenclatores mei ternis denarijs ad laudandum trahebantur: tanti conſtat, vt ſis diſertiſſimus: hoc pretio quamlibet numeroſa ſubſellia implentur: hoc ingens corona colligitur: hoc infiniti clamores commouentur, cum μεσόχορος dedit ſignum; opus eſt enim ſigno apud non intelligentes, ne audientes quidem; nam plerique non audiunt, nec vlli magis laudant.* Hæc ſunt Platonis, & Plinij, planiſſime meo iuditio ſcripta; vt eos mirer, qui ex hiſce locis, alternis factas Acclamationes crediderunt; Magiſtrum, ac μεσόχορον, *præcentorem* interpretantes. Errorem quorum ea certe verba, *ſignum dante*, & *Dedit ſignum* pla-

ne

ne coarguunt. Nimirum, quemadmodum in Veterum Choris erant τοῦ χοροῦ κορυφαῖοι, qui pede terram, aut pulpitum tundentes, canendi ſignum ac modum cæteris dabant, neutiquam canentes ipſi, vel certe cum reliquis vnà canentes, (id quod nunc etiam fit in Muſicis concentibus ab eo, qui, librum aut menſam leuata poſitaque manu feriens, cantici modulationem temperat ac moderatur), quemadmodum etiam in nauibus erat vnus aliquis (*pauſarium* appellauit hunc Seneca in epiſt. 56., Plautus in Aſinaria *portiſculum*) qui, nequaquam ipſe remigans, remigibus tamen remigandi modos ac ſignum daret: ſic aderat in Auditorijs Magiſter, ſeu μεσόχορος, qui cunctis ſignum acclamandi daret, minime acclamans ipſe, vel certe vnà cum cæteris acclamans.

Tales ſunt ergo Platonis ac Plinij loci; talis eſt expreſſa illorum hac de re ſententia. Vt iam ſatis liqueat, Et duplici modo effici potuiſſe hunc in acclamando concentum, & vtrumque promiſcue fuiſſe à Veteribus vſurpatum.

Carmine conceptas aliquando & pronunciatas Acclamationes.

CAPVT XIX.

VT certum eſt igitur, contentis quidem ſemper, ſed ad Muſicos tamen omnino modos proferri ſolitas Acclamationes; ſic & illud minime dubium, fuiſſe eaſdem carmine nonnunquam conceptas ac pronunciatas. Argumento ſunt, tum dicteria, ac ioculares illæ Acclamationes, quas, carminibus plane conceptas, ſcimus olim à militibus iactatas in triumphantes Imperatores; tum obſcæni illi, mollicieque ac laſciuia diffluentes verſus, quos & Feſcenninos appellauit antiquitas, ſiue quòd faſcinum arcere putarentur, ſiue quòd eſſent ex vrbe Feſcennina primum allati, & nubentibus olim puerorum multitudo impune acclamare conſueuit. Poſſum equidem Dionyſij Halicarnaſſæi, Caſſij Dionis, Horatij, Liuij, Suetonij, Vellei Paterculi, Plinij, & aliorum, tum Græcorum, tum Romanorum, teſtimonijs hæc, quæ dixi de iocularibus in triumphantes, & obſcænis in nubentes, conceptis carmine, ac pronunciatis Acclamationibus confirmare; ſed, quoniam ſunt ea neceſſario proferenda, cum in Sexto huius Operis libro Militares, ac Nuptiales perſequemur Acclamationes, idcirco placet nunc illa præterire, ne obijcias, eadem à me ſæpius inculcari. Suetonius autem firmum huius rei teſtimonium dat, dum in Caligula cap. 6. hæc ait fuiſſe ab vniuerſo populo in Germanicum ſanitati reductum fauſte acclamata,

Salua Roma, Salua Patria, Saluus eſt Germanicus.

his enim verbis throcaicum integrum verſum omnino effici, adnotarunt ad Suetonium Viri docti. Rem eandem Tertullianus planiſſime confirmat, in Apologetici capite 35. ſcri-

bens

bens in hunc modum; *Iam ſi pectoribus ad translucendum quandam ſpecularem materiam natura obduxiſſet, cuius non præcordia inſculpta appararent noui ac noui Cæſaris ſcenam in Congiario diuidundo præſidentis? etiam illa hora, qua acclamant,*

De noſtris annis tibi Iupiter augeat annos.

Ad quam certe veterem Acclamandi formulam & ante Tertullianum Ouidius, & poſt B. Ambroſius animum intendiſſe poſſunt videri, cum in primo Faſtorum libro alter, imperium longum, multoſque annos Auguſto precaturus, ita canit,

Augeat Imperium noſtri Ducis, augeat annos.

alter vero in Oratiõne de obitu Valentiniani Imperatoris dum ſcribit in hæc verba, *Quod ſi me ad illum reuocatis dolorem, quòd cito exceſſit è vita; nec ego abnuo, immatura obijſſe ætate, quem noſtræ vitæ temporibus fulcire cuperemus, vt de noſtris annis viueret, qui fungi non potuit ſuis*. Hũc etiam ſi quis dixerit pertinere vota illa in Synodorum Acclamationibus pro Imperatorum, ac Epiſcoporum ſalute in hunc fere modum concipi ſolita, *Multos annos Auguſtis, Patriarchis multos annos; Multi ſint anni Patriarchæ, multi anni Imperatoris, multi anni Auguſtæ;* & huiuſmodi alia pene innumera, quæ extant paſſim in Synodorum Actis, & à nobis infra loco accurate exponentur, id ei nos quoque non grauate conceſſerimus. Cæterum ex ijs Tertulliani verbis, quæ mox ſupra poſui, hanc carmine conceptam Acclamationis formulam in Congiarij potiſſimum largitione ſolitam vſurpari, facillime poſſumus intelligere, qua de re infra.

Fuiſſe multa identidem inter acclamandum ijſdem verbis iterata. Indicatur eius rei cauſa.

CAPVT XX.

VEre concluſum igitur, contentis quidem, ſed canoris tamen, & ad muſicos omnino modos accommodatis vocibus factas olim Acclamationes. Quemadmodum autem fieri videmus in quibuſdam cantionibus, vt eadem ex interuallo repetantur, ſic multa fuiſſe in ijſdem Acclamationibus identidem iterata reperio. Hiſtoriæ Auguſtæ Scriptores, Spartianus, Vulcatius, Lampridius, Capitolinus, Trebellius, & Vopiſcus, huius conſuetudinis teſtes idonei ſunt. apud eos enim licet paſſim videre, iterum ac tertio inter acclamandum ijſdem omnino verbis, & repeti vota ad Deos pro bonorum Imperatorum ſalute, eorumque virtutes laudibus efferri, & execrationes fieri pro malorum exitio, eorumque vitia exagitari. Id quod etiam in Eccleſiaſticis Concilijs, tam pro Pontificum ac Principum ſalute ac laudatione, quàm pro Hæreticorum exitio & vituperatione, ſæpe factitatum ab acclamantibus, alibi obſeruo. Aelius autem Lampridius in Alexandro Seuero ex Actis ea retexens, quæ & Senatus acclamans diceret Alexandro, cum ei vellet *Antonini* & *Magni* nomen deferre, & Alexander ipſe reſponderet, illud idem nomen recuſans, hæc ſubijcit, morem noſtrum aperte confirmantia, *Item acclamata quæ ſupra*, Et aliquanto infra, *Item acclamatum vt ſupra*. Et paulo poſt, *Et cum hæc diceret, acclamatum eſt vt ſupra*. Et inferius, *Et cum ſæpius dicerent &c.* Quæ quidem, multa inter acclamandum identidem repetita, ſatis oſtendunt, Trebel-

lius

lius quoque Pollio, Valeriano factas à Senatu Acclamatio-nes commemorans, vt eadem in ijs crebro iterata oſtendat, iſta ſubiungit, *Quæ cum eſſent ſæpius dicta, addiderunt, Omnes*. Flauius demum Vopiſcus, emiſſas publice à populo in Valerianum victorem Acclamationes referens, ludicra hæc etiā à pueris inter ſaltitandum ſic iterata ſcribit, *Mille, mille, mille, mille, mille, mille decollauimus. Vnus homo mille, mille, mille decollauimus. Mille, mille, mille viuat, qui mille, mille occidit &c.* Hæc vtique res eadem, quantum ego exiſtimare poſſum, dilucidius omnino patebit, ſi meminerimus, ex ijs non paucos, qui poſteris Veterum Acclamationes ſcribendo tradiderunt, illud etiam diligenter adnotaſſe, *Quoties quidq; fuiſſet in ijs iteratum*: ex quo ſequitur neceſſario, vt multa inter acclamandum identidem repeterentur. atque hinc emanant illa Veterum, tam prophanorum, quam Eccleſiaſticorum Scriptorum, dum factas referunt Acclamationes, *Dictum quinquies, Dictum ſexies, Dictum ſepties, Octies, Decies, Vicies, Trigies, Quadragies, Sexagies*, & ſimilia. quorum exempla commemorare, minime quidem in præſentia neceſſarium ducimus, cum ea in 26. huius libri capite, vndique petita, ſubijciantur. illinc aſſumes, quæ ad hunc locum pertinebunt. Maneat igitur, multa fuiſſe inter acclamandum ijſdem ſæpius verbis iterata.

Quærat hîc aliquis forſitan, quid ſit cauſæ, cur acclamantes multa identidem repeterent: quibus ego, vt breui ſatisfiat, reſpondere non dubitarim; factum id, vt maiorem animi eam in rem teſtarentur affectum. quam eandem ob cauſam firmatas puto interdum iureiurando Acclamationes, vt non multo poſt dicemus. Pergo nunc ad cætera.

Non plenas interdum, ac veluti decurtatas fuiſſe Acclamationes; ita nimirum pronunciatas, vt ad perfectam earum intelligentiam aliquid omnino ſubaudiri oporteret. Has etiam acclamandi formulas, *Hoſanna filio Dauid*, &, *Chriſtianos ad Leonem*, *Chriſtianos ad beſtias*, ſemiplenas fuiſſe & quaſi imperfectas.

CAPVT XXI.

Qvemadmodum autem ſæpe in ſtatuarum ac ſepulchrorum Inſcriptionibus notata quædam videas, ſemiplena duntaxat, ac veluti imperfecta, quæ vix vllum efficiant ſenſum, niſi quæ deſunt ſubijciat doctus & intelligens lector; ſic inter acclamandum multa reperio fuiſſe non raro pronunciata, mutila adeo ac decurtata, vt ad perfectam earum intelligentiam, aliquid omnino ſubaudiri oporteat. Plena eſt ſemiplenarum huiuſmodi Acclamationum antiquitas: ex quibus has nos illuſtriores ſeligemus.

Caſſius igitur Dio libro 63. in Nerone, *Acclamabant*, inquit, *omnes, & Senatores inprimis, Oua Olympionica, Oua Pythionica. Auguſte. Auguſte. Neroni Herculi, Neroni Apollini.* Hæc vtique haud plena eſt Acclamatio; compleueris illam, ſi, *Fauſta omnia optamus, ac precamur*, aut aliquid tale, ſubijcias. Videntur porro eadem omnino verba illi quoque Acclamationi ſubiungenda, quam in Commodum Antoninum emiſ-

emiſſam commemorat Vulcatius Gallicanus, ſic ſcribens in Auidio Caſſio, *Commodo Antonino Tribunitiam poteſtatem rogamus; præſentiam tuam rogamus. philoſophiæ tuæ, patientiæ tuæ, doctrinæ tuæ, nobilitati tuæ, innocentiæ tuæ*. Et ei, quam Alexandro Seuero factam in hæc verba prodit Aelius Lampridius in eodem Seuero, *Alexander Auguſte, Dij te ſeruent. Verecundiæ tuæ, prudentiæ tuæ, innocentiæ tuæ, caſtitati tuæ*. Et ei, quæ eidem Seuero à Senatu facta extat apud eundem Lampridium ibidem aliquanto poſt, *Alexander Auguſte, Dij te ſeruent. Perſice Maxime, Dij te ſeruent. Iuueni Imperatori, patri patriæ, pontifici maximo*. Item illi, quam in Gordianum emiſſam tradit Capitolinus in Gordianis tribus his verbis, *Nouo Scipioni, vero Scipioni, Gordiano Proconſuli*. Nec non illi, quam refert Sextus Aurelius Victor in Pertinace, & ex eo Paulus Diaconus in 10. Miſcellæ Hiſtoriæ libro, hoc pacto conſcriptam, *Pertinace imperante ſecuri viximus, neminem timuimus. Patri pio, patri Senatus, patri omnium bonorum. Fauſta* nimirum *omnia optamus ac precamur*: Apud eundem Lampridium in Commodo Antonino non ſemel ita acclamatum videas, *Gladiatorem in Spoliario*. ſubaudi, *poni* vel *laniari volumus*. Paulo poſt, *Fidei Prætorianorum feliciter. Prætorijs cohortibus feliciter. Exercitibus Romanis feliciter. Pietati Senatus feliciter. Victoriæ populi Romani feliciter. Fidei militum feliciter*. hoc eſt, *euenire optamus*, aut *ſperamus*, Ibidem mox, *Exaudi Cæſar, delatores ad leonem. Exaudi Cæſar, Speratum ad leonem*. nempe, *depoſcimus*. Et ſtatim, *Hoſtis ſtatuas vndique, parricidæ ſtatuas vndique, gladiatoris ſtatuas vndique*. nimirum, *detrahimus*, vel *abolemus*. Et infra, *Vt ſecuri ſimus, delatoribus metum, delatoribus fuſtem, te ſaluo*. ſcilicet, *decernimus*. Et ſub finem, *Indices de Senatu, ſeruorum ſubornatores de Senatu*. ſubintellige, *moueantur*, vel, *exeant*, aut *eijci volumus*. Quæ item apud Trebellium Pollionem in Diuo Claudio habetur acclamatio, eiuſmodi eſt, vt aliquid omnino ſubaudire neceſſe ſit. *Claudi*, ait inibi acclamans Senatus, *dux fortiſſime habeas virtutibus tuis, deuotioni tuæ. iuſtum* nimirum *ac debitum honorem*. Et poſt pauca, *Felicem te Claudi iudicio Principum. Felicem te virtutibus tuis. Conſulem te, te Præfectum*, adde, *ſtatuimus*, aut *cupimus*.

mus. Apud Aelium rurſus Lampridium & in Antonino Diadumeno, *Iupiter optime maxime, Macrino & Antonino vitam*. & in Alexandro Seuero, *Antoninorum Alexandro vitam. longam* videlicet, ſeu *quietam & tranquillam optamus*. Illa quoque mutila eſt, quam refert Aelius Spartianus emiſſam à Senatoribus in Peſcennium Nigrum, *Illum Principem ſuperi, illum Auguſtum*. perfecta erit, ſi addas, *dent nobis*. Quæ præterea apud Suetonium legitur à populo facta in Tiberium mortuum acclamatio, imperfecta omnino eſt, *Morte eius*, inquit Suetonius in Tiberio, *ita lætatus eſt populus, vt ad primum nuncium diſcurrentes, Tiberium in Tiberim clamitarent*. ſunt autem ea verba ſubaudienda, *abijci volumus*. Trebellius iterum Pollio in Valerianis, *Quæ cum eſſent ſæpius dicta, addiderunt, Omnes. atq; ita diſceſſum eſt*. Flauius etiam Vopiſcus in Tacito, *Hac oratione & Tacitus ipſe vehementer eſt motus, & totus Senatorius ordo concuſſus, ſtatimque acclamatum eſt, Omnes, Omnes*. & in Probo, *Poſt hæc acclamatum eſt, Omnes, Omnes*. Hîc autem ſubintelligi oportere, *Idem rogamus*, aut, *ad idem conſentimus*, nemo non videt. ſiquidem hac vna voce, *Omnes*, communis omnium conſenſus in acclamando ſignificari ſolebat, quemadmodum loco docebimus.

Eſſet equidem facile, exemplis non paucis, ex Eccleſiaſtica item Hiſtoria petitis, eandem veritatem confirmare: ſed hîc vnum aut alterum attuliſſe contenti erimus, cæteris in 5. huius Operis librum appoſite reſeruatis. In Matthæi itaque Euangelio cap. 21. hæc à turbis Chriſto Domino Hieroſolymam ingredienti fauſte acclamata legimus, *Hoſanna filio David*. quæ verba, cum multiplicem omnino habeant ſenſum, vt alibi dicimus, commode tamen poſſunt, meo iudicio, ac congruenter accipi & exponi diſtincta hoc modo & interpuncta, *Hoſanna. Filio David*. hoc eſt, *Saluum fac obſecro. Filio David*, hîc autem ſubaudi, *hoc precamur*, ſeu, *hanc à Deo ſalutem optamus*. vt ſemiplena ſit ac imperfecta hæc acclamandi formula, & nonniſi ijs aut ſimilibus verbis compleri ac perfici queat. Atque huic ſane Acclamationi non plenæ valde conſimilis ac pene gemina ea eſt, quam Alexandro Seuero factam paulo ante protulimus ex Aelio

Lampri-

Lampridio in eodem Seuero ita conſcriptam, *Alexander Auguſte, Dij te ſeruent. Iuueni Imperatori, Patri Patriæ, Pontifici maximo*. etenim hîc etiam, vt ſenſus perficiatur, iſta aut ſimilia, vt dictum eſt, ſubintelligenda ſunt, *hanc à Dijs ſalutem optamus*, aut *precamur*. Sed de voce Hoſanna, ab acclamantibus turbis vſurpata, plura dicturi ſumus in 7. libro. Fuit illa quoque vulgaris ac peruagata Gentium in Chriſtianos Acclamatio, *Chriſtianos ad Leonem, Chriſtianos ad beſtias*. de qua meminêre Tertullianus in Apologetici cap. 40. & cap. vltimo, in libro de Reſurrectione carnis cap. 22. in lib. de Spectacul. cap. 26. & in lib. de Exhortat. Caſtitatis cap. 12. Cyprianus in Epiſt. 55. ad Cornelium Papam, Pontius Diaconus in ipſius Cypriani Vita, Ruffinus in Hiſtoria Eccleſiaſtica lib. 4. cap. 15. & alij. Quis neſcit autem, ſemiplenam eam ac veluti decurtatam fuiſſe? quam plenam reddideris, ſi, *depoſcimus*, aut, *poſtulamus*, ſubiungas. De qua formula hæc ſatis pro tempore. vberius enim in extremo huius operis libro eadem retractabitur. Accedo iam ad Iuſiurandum, quo ſolebant aliquando firmari Acclamationes.

Iure-

Iureiurando firmatas nonnunquam & concluſas à Veteribus Acclamationes, vt ſe, non ficte ac ſimulate, ſed vere & ex animo acclamaſſe teſtarentur.

CAPVT XXII.

IVnior Plinius in eo, quem Traiano dixit, Panegyrico, Principes admonet, vt *diſcant, veras à falſis diſcernere Acclamationes*. Nimirum ſciebat, eas extorqueri nonnunquã ſolere Principum vi quadam ac metu. Sic Neroni, vt de cœteris nunc taceam, in Theatro cithara canenti ſpectatores inuiti acclamare cogebantur, quemadmodum in Nerone ſub libri 61. finem teſtificatur Dio Caſſius in hunc modum ſcribens, *Erant ob eam cauſam paratæ quinque millia militum, qui, Auguſtales nominati, incipiebant eum laudibus extollere: poſt hos cœteri omnes inuiti acclamare cogebantur*. Et paulo poſt, *Reliqui*, ait, *atque inprimis nobiles viri, ſtudioſe ſimul & ingemiſcentes omnia comprobabant, quæ ab Auguſtalibus dicta eſſent, atque vnà ſimulata lætitia conclamabant*. Quo loci verba illa, *inuiti, cogebantur, ingemiſcentes, ſimulata lætitia*, quæ dicimus ſatis oſtendunt. Interdum etiam aſſentatorie emittebantur. id quod in Charactere de Adulatione affirmat apertiſſime Theophraſtus: & tales omnino fuiſſe crediderim Acclamationes illas, *Diuinitus, Diuino inſtinctu*, quas, & *inuſitatas voces, ſeroq; in Auditoria introductas*, dixit Plutarchus in libello de Auditione, & grauiter reprehendit in eo libro, qui inſcribitur, *de ſe ipſo ſine inuidia laudando*; quo loci ſubdit, eos, qui, *Diuinitus*, ſibi dici in declamando patiuntur, *moderatorum hominum, ac humanorum laudem amittere*, Præterea redimebantur ſæpe

Acclamationes prece, pretio, ſportulis, cænarum impenſis, veſtium largitionibus, alijſque pollicitationibus, & artificijs: quæ omnia cum ſint à nobis accurate in libro 3. pluribus patefacienda, de ijs nihil dicam hoc tempore. Ex dictis autem facillime quiuis vnus perſpexerit, multas olim fuiſſe, non modo veras, ſponteque factas, ſed falſas etiam, atque artificioſe extortas Acclamationes. Vt nemini tandem mirum videri debeat, ſi nonnunquam Acclamatores, vt ſe, non ficte ac ſimulate, ſed vere & ex animo, acclamare teſtarentur, iureiurando ipſas firmarint Acclamationes.

Ac Plutarchus quidem in eo, quem dixi, de Auditione libro, varias recenſens Acclamationum formulas in Declamantes emiſſas, ritum hunc etſi damnat, exprimit tamen apertiſſime, ſcribens hoc pacto, *Vehementer etiam moleſti ſunt, qui iureiurando adhibito, veluti in foro, teſtimonia dicentibus perhibent*. Lucianus in Zeuxide, fauſtas referens Acclamationes, quibus, ob dicendi potiſſimum nouitatem ac peregrinitatem, fuerat declamans ipſe ab Auditoribus exceptus, eas item iureiurando, *per Herculem*, firmatas ſcribit in hunc modum, *Caput & ſumma laudationum hæc illis fuit, & omnes vno ore vnam eandemque ſententiam præſeferebant, confirmantes, Orationum mearum compoſitionem & ſententiam peregrinam eſſe, ac multum in ſe complecti nouitatis. Multo vero ſatius eſt, eadem illa verba commemorare, quibus illi tùm vſi fuêre. O nouitatem, inquiunt. O, Hercules, dictionem inauditam*. In Arriani Commentarijs de Epicteti Diſputationibus libro 3. cap. 23. acclamatio quædam hoc iureiurando, *Ita ſaluus ſim*, concluditur; *Dudum*, inquit, *laudatus circumibas, & omnibus dicebas, Quis tibi viſus ſum? Mirabilis Domine, Ita ſaluus ſim*. Caſſius etiam Dio ſub finem libri 61. multas enumerans factas Neroni in Theatro canenti à Spectatoribus Acclamationes, eas tandem narrat fuiſſe iureiurando, *Per ipſum Cæſarem*, terminatas; *Tum*, ait, *licebat audire, qui ita dicerent, Quàm pulcher Cæſar, Apollo, Auguſtus, vnus veluti Pythius. Nemo te, per ipſum te Cæſarem, vincit Cæſar*. Cognoſcimus hoc idem ex Aelio Lampridio in Commodo Antonino, vbi, cùm alia in Commodum infauſte, tùm iſta fauſte in Pertinacem acclamata prodit, *Vt ſalui ſcimus, Iupiter*

optime maxime ſerua nobis Pertinacem . Te ſaluo ſalui & ſecuri ſumus . Atque vt vere & ex animo à Senatoribus hæc acclamata ſignificaret Lampridius, iſta narrat illico ab ijs ſubiecta, *Vere , vere . modo vere . modo digne . modo vere &c.* Fabius item Quintilianus, ita vt duo ſuperiores, ritum hunc, licet paulo obſcurius, complecti videtur, cum ſub initium capitis 5. ex lib. 8. Inſtitut. Oratoriarum inquit hoc pacto, *Sententiam Veteres, quod animo ſenſißent, vocauerunt. id cùm eſt apud Oratores frequentiſſimum, tum etiam in vſu quotidiano quaſdam reliquias habet; nam & iuraturi, Ex animi noſtri ſententia, & gratulantes, Ex ſententia, dicimus. Gratulantes* enim crediderim proinde accipiendos hoc loco, quaſi, *Fauſte acclamantes*, dixiſſet Quintilianus. Sed Codicis Theodoſiani locus in 7. lib. tit. 20. qui eſt de Veteranis, planiſſime omnino morem hunc declarat; in eo enim ita eſt, *Cum introiſſet,* Conſtantinus, *principia, & ſalutatus eſſet à Præfectis, & Tribunis, & Viris eminentiſſimis, acclamatum eſt, Auguſte Conſtantine, Dij te nobis ſeruent. Veſtra ſalus, noſtra ſalus. Vere dicimus, iurati dicimus &c.*

Accla-

Acclamationes omnes, ſiue Sacras, ſiue Prophanas, bona vota habuiſſe & laudationes, ſi fauſtæ eſſent; ſi infauſtæ, execrationes & conuicia eorum, quibus fiebant. Declaratum, quibus potiſſimum verbis concipi ſolerent & bona vota, & execrationes.

CAPVT XXIII.

QVoniam hîc de re agitur pene ex toto manifeſta, equidem exiſtimarim, recitandis ad illius probationem ſuperuacaneis Veterum teſtimonijs omnino ſuperſedendum eſſe. Aduocentur hûc ex Opere toto Acclamationes, perlegantur, expendantur diligenter; ſtatues profectò, eas omnes, ſiue Sacras, ſiue Prophanas, bona vota habere & laudationes, ſi fauſtæ ſunt; ſi infauſtæ, execrationes & conuicia eorum, quibus fiebant.

Perſpici tamen cupio, bona fauſtarum vota in hoſce fere modos concipi ſolita, *Dij te ſeruent. Te cum tuis Dij cuſtodiant. Dij immortales N. Vitam. Dij te nobis dederunt, Dij conſeruent. Dij te ex manibus impuri eripuerunt, Dij te perpetuent. Dij vos Principes fecerunt, Dij vos conſeruent. Feliciter. Feliciſſime. Viuas. Vincas. Valeas. Felix imperes. Multis annis imperes. Feliciter imperetis. Multi anni Regi. Multi anni Reginæ. Orthodoxis multi anni. Multos annos Imperatoribus. Multos annos Catholicis. Multos annos Senatui. Multos annos Epiſcopis. Regnum in ſæcula permaneat. Veſtrum nobis duret Imperium. Semper nobis imperetis. In perpetuum maneat veſtrum Imperium. Imperium in æternum. Aeternum permaneat veſtrum Imperium. Imperium veſtrum Deus cuſto-*

diat. Deus cuſtodiat poteſtatem veſtram. Deus pacificet Imperium veſtrum. Veſtrum Imperium Deus conſeruet. Cœleſtis Rex terrenum cuſtodi. Chriſtus, quem colis, ipſe te ſeruet. Pium & Chriſtianum Imperatorem Domine conſerua. Cuſtodes fidei Domine protegas. Propugnatores Eccleſiæ Domine conſerua. Imperatori Vitam Domine tribue. Exaudi Chriſte, N. vita. Aeterna memoria Imperatori. N. perpetua memoria. Domine vitam ei. Chriſtus te cuſtodiat.

Infauſtarum autem Acclamationum execrationes his ferme verbis conceptæ pronunciabantur; *Vnco trahatur. In ſpoliario lanietur. Statuæ detrahantur. Honores detrahantur. Delatores ad leonem. Delatoribus metum. Delatoribus fuſtem. Memoria aboleatur. Cadauer in ſpoliario ponatur. Cadauer trahatur. In crucem tollatur. Vbicunque feriatur. Viui exurantur. Caput in profluentem abijciatur. Corpus nemo ſepeliat. In Tiberim. Mortuo ſedes nulla ſit, niſi inter impios. Cadaueri vncus & gemoniæ. Ad leonem. Ad beſtias. Areæ non ſint. Effodiantur oſſa. Exhumentur oſſa. Malos annos. Anathema ſit. Anathema, Anathema. Tolle, tolle. Tolle de terra. Crucifige.* Sed de formulis huiuſmodi, ſiue Votorum bonorum, ſiue Execrationum, fortaſſe nimis. non enim recondita ex obſeruatione cernuntur, ſed patent atque in promptu ſunt omnibus. Ad Acclamantium laudationes, & conuicia me conuerto.

Fuiſſe

Fuiſſe clariſſimorum Virorum nomina ad laudationem, ijs, quibus fauſte acclamabatur; quibus autem infauſte, deterrimorum ad vituperationem quandoque tributa.

CAPVT XXIV.

VT bona vota, ſic laudationes, habuiſſe fauſtas Acclamationes; infauſtas autem, vt execrationes, ſic conuicia eorum, quibus acclamabatur, ita quidem certum puto, vt, qui rem hanc in dubium vocet, is aut nullam omnino viderit Acclamationem, aut, quid ſit fauſte acclamare, quid item infauſte, penitus ignoret.

Tantum admonuerim, factum aliquando, vt eis, quibus fauſte acclamabatur, nomina clariſſimorum olim hominum ad laudationem; quibus autem infauſte, deterrimorum ad vituperationem tribuerentur. Sic legimus in Dione Caſſio libro 61. Neronem fuiſſe ab acclamantibus, *Cæſaris*, & *Auguſti*, Virorum ampliſſimorum atque omni laude dignorum, *Apollinis* etiam nomine vocatum. Et in lib. 63. idem Nero appellatur *Auguſtus*, *Hercules*, & *Apollo*. Rurſus Nero apud Cornelium Tacitum in 14. Annalium libro *Deorum* vocabulis ab acclamantibus nominatur. Sic inter acclamandum Alexandro Seuero nomen *Antonini* interdum, interdum *Cæſaris*, aliquando *Auguſti*, tribuitur, vt eſt apud Lampridium in eodem Seuero. Sic Gordianus ſenior apud Capitolinum in tribus Gordianis, ab alijs *Scipio*, *Cato* ab alijs, à multis *Mutius*, ac *Rutilius*, aut *Lælius*, dū acclamabant, dicebatur.

batur. Idem Capitolinus in eodem libro non multo poſt, eundum Gordianum ſcribit fuiſſe inter acclamandum *noui & veri Scipionis* appellatione nominatum. Polemonem quoque Sophiſtam, *Demoſthenis*, Atticorum Oratorum facile Principis, nomine ſignatum ab Acclamantibus tradit Philoſtratus de Vitis Sophiſtarum libro 1. in Polemone. Idem Philoſtratus libro 2. in Herode narrat, eidem Herodi nomen *vnius è decem ſapientibus* inter acclamandum fuiſſe donatum. In Hippodromo autem affirmat, *Polemonis* appellatione (hic mox ibidem *Vir Diuinus* dicitur) vocatum fuiſſe ab acclamantibus eundem Hippodromum.

Sic in Concilio Epheſino ſub Capitis 15. initium Romanus Pontifex Cœleſtinus, & Cyrillus Epiſcopus, *noui Pauli* nomine nuncupantur. Sic Martiano Imperatori in Concilio Chalcedonenſi Act. 1. & 6. *noui Conſtantini, noui Pauli, noui Dauid*; Pulcheriæ vero Auguſtæ, *nouæ Helenæ* nomen non ſemel tribuitur. Etiam Iuſtinus Imperator, *nouus Conſtantinus*; Auguſta, *noua Helena*, iterum ac ſæpius dicuntur in Concilio Conſtantinopolitano ſub Menna Act. 5. In Concilio item Conſtantinopolit. ſub Agathone Papa Act. 8. 16. & 17. Conſtantinus Pogonatus dicitur *nouus Conſtantinus magnus, nouus Theodoſius, nouus Martianus, nouus Iuſtinianus*. In Concilio tandem Nicæno 2. Act. 3. & 7. Conſtantinus & Irenes *noui magni Conſtantini, & nouæ Helenæ* appellatione nominantur.

Infauſtas porro Acclamationes habuiſſe quandoque deterrimorum hominum nomina ad eorum vituperationem, quibus acclamabatur, quæ proxime dicturus ſum, fidem facient. In Concilio Conſtantinopolit. ſub Menna, paulo ſuperius à nobis adducto, Act. 5. Seuerus Manichæus *noui Iudæ* nomine inter acclamandum non ſemel appellatur. Etiam Photio, Pſeudopatriarchæ Conſtantinopolitano, *noui Iudæ*, & *noui Dioſcori* nomen ab acclamantibus tribuitur in Oecumenica Synodo 8. Conſtantinopolitana 4. quæ fuit pro Ignatio contra eundem Photium celebrata. Sed hac ſuper re nunc ſatis. Proferam deinceps locos, quibus in publica referri Acta, atq; in æs etiam aliquando incîdi ſolitas Acclamationes euincam.

In Acta publica referri olim, atque in ære etiam incîdi ſolitas Acclamationes omnes, tam Sacras, quàm Prophanas. Afferuntur eius rei cauſæ.

CAPVT XXV.

AT vero, vt ſempiterna eſſet Acclamationum memoria, conſueuerunt priſci eas in publica referre Acta, atque etiam in ære aliquando incidere. Id quod Caius Plinius in Panegyrico ad Traianum clariſſime oſtendit, dum multa in Traianum ipſum à cuncto Senatu fauſte acclamata commemorans, tandem concludit in hunc modum, *Sed quid ſingula conſector, & colligo? quaſi vero aut oratione complecti, aut memoria conſequi poſſim, quæ vos P. C. ne qua interciperet obliuio, & in publica Acta mittenda, & incidenda in ære cenſuiſtis?* Cuius quidem conſuetudinis, quo magis eam nobis ante oculos poneret, originem attulit, hæc illico ſubijciens, *Ante Orationes Principum tantum eiuſmodi genere monumentorum mandari æternitati ſolebant. Acclamationes quidem noſtræ parietibus Curiæ claudebantur: erant enim, quibus nec Senatus gloriari, nec Principes poſſent. has vero & in vulgus exire, & poſteris prodi, cùm ex vtilitate, tum ex dignitate publica fuit: primum, vt orbis terrarum pietatis noſtræ adhiberetur teſtis & conſcius; deinde, vt manifeſtum eſſet, audere nos de bonis maliſque Principibus non tantum poſt ipſos iudicare; poſtremo, vt experimento cognoſceretur, & ante nos gratos, ſed miſeros fuiſſe, quibus eſſe nos gratos probare antea non licuit. At, qua contentione, quo niſu, quibus clamoribus expoſtulatum, ne affectus noſtros, ne tua merita ſupprimeres?*

denique,

denique, vt in poſteros exemplo prouideres. Diſcant & Principes Acclamationes veras falſaſque diſcernere, habeantque muneris tui, quod iam decipi non poterunt &c. Talis eſt ergo Plinij de hac conſuetudine locus. Ex quo etiam apertiſſime intelligas, Quas ob cauſas in publica referrentur Acta, aut in æs inciderentur Acclamationes. nimirum & propter vtilitatem ac dignitatem publicam,& ne vllo vnquam tempore (quemadmodū eſt à nobis in ipſo capitis huius initio indicatum) in obliuionem venirent.

Cæterum extant apud Latinos Auguſtæ Hiſtoriæ Scriptores de hac mittendarum in Acta publica Acclamationum conſuetudine loci, quos placet ad rei firmitatem adſcribere. Aelius itaque Lampridius in Alexandro Seuero, *Intereſt*, ait; *retexere Orationem, qua nomen Antonini & Magni delatum ſibi à Senatu recuſauit*, Alexander, *quam priuſquam referam, addam Acclamationes Senatus, quibus id decretum eſt, ex Actis Vrbis ad pridie Nonas Martias*. Idem Lampridius in eodem Alexandro, ſed multo poſt, *Poſt hoc*, inquit, *Romam venit, triūphoq; pulcherrime acto apud Senatum primùm hæc verba habuit, ex Actis Senatus die ſeptimo Calendas Octobris. Perſas P. C. vicimus &c. Acclamatio Senatus, Alexander Auguſte Dij te ſeruent &c.* Et infra de re eadem, *Hæc nos & in Annalibus, & apud multos reperimus*. Idem in Commodo Antonino, *Acclamationes Senatus poſt mortem Commodi graues fuerunt. Vt autem ſciretur, quod iudicium Senatus de Commodo fuerit, ipſas Acclamationes de Mario Maximo*, qui Acta Vrbis & Senatus confecerat, *indidi* &c. Capitolinus etiam in tribus Gordianis, *Amatus eſt*, inquit de ſeniore Gordiano loquens, *ab Afris, vt nemo antea Proconſulum: ita vt eum alij Scipionem, Catonem alij &c. extat eorum Acclamatio, quæ à Iunio in litteras relata eſt*. Ex Actis igitur Vrbis ac Senatus fuere deſumptæ, quas ex Lampridio ac Capitolino adductis proxime locis protulimus, Acclamationes. vt iam ſatis conſtet, in publica eas Acta ſolitas referri.

Sed & vetus Eccleſia conſueuit cùm in Acta Synodica, tùm in alia Geſta Eccleſiaſtica, factas ſiue à populo ſiue à Clero Acclamationes, per Notarios ſuos pari diligentia

refer-

referre. In Actis Ordinationis Eradij, quæ iam ſæpius admonuimus, inter Auguſtini Epiſtolas poſt Epiſtolam 109. reperiri, ſcriptum eſt hoc pacto; *A. Notarijs Eccleſiæ, ſicut cernitis, excipiuntur quæ dicimus, excipiuntur quæ dicitis: & meus ſermo, & veſtræ Acclamationes in terram non cadunt. Apertius vt dicam, Eccleſiaſtica nunc Geſta conficimus. ſic enim hoc eſſe, quantum ad homines, confirmatum volo &c.* In prima Synodo Romana ſub Symmacho Papa ita eſt, *Symmachus Epiſcopus Catholicæ Eccleſiæ Vrbis Romæ dixit, Acclamationes veſtras, Synodique iudicium præſentia Geſta ſuſcipiant &c.* In Sexta etiam Synodo Romana ſub eodem Symmacho hæc ad finem videas ab ipſo Symmacho pronunciata, *Et facto ſilentio Symmachus Epiſcopus Catholicæ Vrbis Romæ dixit; Acclamationes veſtras, Synodique iudicium præſentia Geſta ſuſcipiant.*

Adnotatum diligenter in Actis, quoties quidque inter Acclamandum fuiſſet iteratum.

CAPVT XXVI.

POrro tam diligentes fuiſſe obſeruo, tamque accuratos Veteres in colligendis, atque in Acta referendis huiuſmodi Acclamationibus, vt & illud in ijs ſtudioſe notarent, *Quoties quidque inter acclamandum fuiſſet repetitum.* Flauius quidem Vopiſcus, recenſens factas Tacito à Senatu Acclamationes, cum delatum Imperium ob eam cauſam recuſaret, quòd eſſet affecta iam ætate, & viribus infirmis, ita ſcribit in ipſo Tacito, *Et Traianus ad Imperium ſenex venit: dixerunt decies. Et Adrianus ad Imperium ſenex venit: dixerunt decies. Et Antoninus ad Imperium ſenex venit: dixerunt decies. Et tu legiſti, in canaque menta Regis*

Romani: dixerunt decies. Et quis melius, quàm ſenex imperat? dixerunt decies. Imperatorem te, non militem, facimus: dixerunt vicies. Tu iube, milites pugnent: dixerunt tricies. Seuerus dixit, Caput imperare, non pedes: dixerunt tricies. Animum tuũ, non corpus, eligimus: dixerunt vicies. Apud Trebellium etiam Pollionem, factas Claudio Acclamationes, cum Imperator renunciaretur, in ipſo Claudio commemorantem, ſcriptum videas in hunc modum, *Auguſte Claudi, Dij te nobis præſtent: dictum ſexagies. Claudi Auguſte, Principem te, aut qualis tu es, ſemper optauimus: dictum quadragies. Claudi Auguſte, tu frater, tu pater, tu amicus, tu bonus Senator, tu vere Princeps: dictum octuagies. Claudi Auguſte, tu nos ab Aureolo vindica: dictum quinquies. Claudi Auguſte, tu nos à Palmyrenis vindica: dictum quinquies &c.* Hæc ex Trebellio Pollione, ac Flauio Vopiſco: quibuſcum ea, quæ in B. Auguſtini Ep. 110. ſeu potius in adductis Actis Ordinationis Eradij habentur, maxime congruunt. Inibi enim Eradium Presbyterum, populo coram, atque adſtante Clero, ſibi in Epiſcopali dignitate ſucceſſorem faciens iam ſenex Auguſtinus, *Preſbyterum Eradium,* inquit, *mihi ſucceſſorem volo. à populo acclamatum eſt, Deo gratias, Chriſto laudes: dictum eſt vicies ter. Exaudi Chriſte, Auguſtino vita: dictum eſt ſexies decies. Te Patrem, te Epiſcopum: dictum eſt octies.* Et aliquanto poſt, *A populo acclamatum eſt trigeſies ſexies, Deo gratias, Chriſto laudes. Exaudi Chriſte, Auguſtino Vita: dictum eſt tredecies. Te Patrem, te Epiſcopum: dictum eſt octies. Dignum & iuſtum eſt: dictum eſt vicies. Bene meritus, bene dignus: dictum eſt quinquies.* Et inferius, *Iudicio tuo gratias agimus: dictum eſt ſedecies. Fiat, Fiat, dictum eſt duodecies. Te Patrem, Eradium Epiſcopum: dictum ſexies. Deo gratias, Chriſto laudes: dictum eſt tredecies.* Et poſt pauca quædam, *Iudicio tuo gratias agimus: dictum eſt vicies ſexies.* Et ſub finem, *Fiat, Fiat: dictum eſt vicies quinquies. Dignum eſt, iuſtum eſt: dictum vicies octies. Fiat, fiat: dictum quaterdecies. Olim dignus, olim meritus: dictum vicies quinquies. Iudicio tuo gratias agimus: dictum tredecies. Exaudi Chriſte, Eradium conſerua: dictum octies decies.* In vetuſto inſtructiſſimæ noſtræ Ambroſianæ Bibliothecæ Pontificalium ac Ritualium

Codicè M. S. ita ſcriptum legimus, *In Conſecratione, Coronationeque, Pontifici acclamatur his verbis, Exaudi Chriſte, Domino noſtro N. à Deo ſummo Pontifici decreto & vniuerſali Papæ, Vita. idque ter repetitur.* Pandulphus item Piſanus, Vir ſane temporis ſui doctus & diligens, cuius extant in eadem noſtra Bibliotheca quorundam Pontificum Romanorum Vitæ, Paſchali Secundo in nouum Pontificem electo ſic acclamatum notat in eius Vita, *A Primiſcrinijs & ſcribis Regionarijs ter acclamatum eſt, reſponſumque, Paſchalem Papam Sanctus Petrus elegit.* Nicolaus Alemannus, qui nunc Vaticanam Bibliothecam honorificentiſſime cum maxima reipubl. litterariæ, Eccleſiæque totius vtilitate tractat, Vir ſane in omni virtutum ac doctrinæ genere excellens, quarundam Acclamationum, hûc etiam pertinentium, copiam mihi ex antiquis duobus Vaticanæ Ceremonialibus humaniſſime fecit: ſunt autẽ hæ, quas mox ſubſcripſi. Ex vno quidem, hoc modo, *Expleta oratione à Pontifice, antequam Lector in ambonem aſcendat, pronunciat ſecundo Diaconus, & tertio Cantores, reſpondente illis Schola, hoc modo. Exaudi Chriſte; reſpondet Schola, Domino noſtro N. à Deo decreto ſummo Pontifici, & vniuerſali Papæ, Vita. Exaudi Chriſte; reſpondet ſimiliter, Saluator mundi, tu illum adiuua. Tertia vice, Exaudi Chriſte; reſpondet, Domino noſtro N. Auguſto à Deo coronato, magno & pacifico Imperatori, Vita & Victoria: per ter. Sancta Maria; reſpondet, Tu illum adiuua: per ter. Sancte Petre; reſpondet, Tu illos adiuua: per ter. Exaudi Chriſte; reſpondet, Exercitui Romanorum, & Theutonicorum, Vita & Victoria: per ter. Sancte Theodore; reſpondet, Tu illos adiuua: per ter &c.* Ex altero autem Codice, in hæc verba, *Dominus Papa incipit Miſſam, & poſt primam Orationem Diaconi Cardinales, Subdiaconi, & alij Ordines cum Scriniarijs faciunt laudes Domino Papæ taliter ordinato. Archidiaconus cum alijs Diaconibus & Subdiaconibus ordinatè ſunt iuxta altare in duobus filis; Scriniarijs vero ſtantibus deorſum in Choro cum pluuialibus. Tunc Archidiaconus cum Diaconibus & alijs ſic incipit laudem alta voce, Exaudi Chriſte; Scriniarij reſpondent, N. Domino noſtro Papæ Vita. Iterum Archidiaconus dicit, Exaudi Chriſte; Scriniarij quoque reſpondent ſimiliter. Tertio Archidiaconus dicit, Exaudi Chriſte; Scinia-*

rij reſpondent ſicut ante. Deinde Archidiaconus dicit, Saluator mundi; tribus vicibus: Scriniarijs totidem vicibus ei reſpondentibus, Tu illum adiuua. Poſt Archidiaconus dicit, Sancta Maria; duabus vicibus: & Scriniarij reſpondent duabus vicibus, Tu illum adiuua. Demum Archidiaconus dicit, Sancte Michael; duabus vicibus: Scriniarij totidem vicibus, Tu illum adiuua. Et hæc quidem hoc modo ex vetuſtis tum Vaticanæ, tum Ambroſianæ Bibliothecæ Ceremonialium ac Ritualium MM. SS. Codicibus; quorum verba illa, *Ter, Per ter, Tertio, Tertia vice, Tribus vicibus, Secundo, Duabus vicibus, Iterum*, id quod dicimus planum omnino faciunt. Abundant autem huiuſmodi exemplis Synodica item Acta, ſed reſeruentur ea ad quintum librum; cum nimirum Synodicę excutientur Acclamationes. Nunc indicandum, quandonam potiſſimum cœperint Acclamationes in Acta publica referri, atque in ære incîdi.

Con-

Conſecrandarum publicis monumentis Acclamationum conſuetudo quandonam potiſſimum inualuerit.

CAPVT XXVII.

TRaiani quidem temporibus cœptas primò Acclamationes publicis conſecrari monumentis, Caij Plinij ex Panegyrico ad Traianum verba hæc, ſuperius à nobis aliam in rem prolata, aperte declarant. *Ante Orationes Principum tantum eiuſmodi genere monumentorum mandari æternitati ſolebant* (in publica nimirum Acta referri, atque in ære incîdi, vt proxime ſuperius ſcripſerat Plinius) *Acclamationes quidem noſtræ parietibus Curiæ claudebantur. erant enim, quibus nec Senatus gloriari, nec Principes poſſent. Has vero*, in Traianum emiſſas, *& in vulgus exire, & poſteris prodi, cùm ex vtilitate, tùm ex dignitate publica fuit.* Traiani igitur honori videtur fuiſſe hoc primò delatum. poſt eius autem tempora factæ Principibus, atque adeo cuique, ſiue fauſtæ, ſiue infauſtæ, Acclamationes, ſtudioſe diligenterque in Acta publica ab Hiſtoricis relatæ ſunt. Quam conſuetudinem ſi quis dixerit fuiſſe ab Eccleſiaſticis mox Scriptoribus exceptam, retentamque deinceps ac conſeruatam, id ego illi dederim ſane non inuitus.

Indi-

Indicatum, quibus maxime in locis ſolerent olim Plauſus excitari fierique Acclamationes.

CAPVT XXVIII.

IAm vero tandem lubet, pro huius primi Libri clauſula, ſummatim loca attingere, in quibus potiſſimum ſolerent olim fieri Acclamationes, Plauſuſque dari. Quæ ſane res, licet perſtricta leuiter, luminis tamen plurimum afferet ijs, quæ dicturi ſumus; ob eam maxime rationem, quòd omnia pene Acclamationum genera, vt videbimus, à locis, in quibus fiebant, nomen inuenêre.

In Theatris itaque, cœteriſque publicis Spectaculorum locis, inter communes populi voluptates, ſunt primò natæ & adultæ Acclamationes. Exceperunt mox eas Scholæ & Auditoria. Ab his, cùm in Forum, ac Senatum, tùm in Chriſtianorum etiam Eccleſias & conuentus penetrarunt.

Atque à Theatris quidem *Theatrales* dictæ ſunt. *Scholaſticæ* à Scholis, à Foro *Forenſes*, *Senatoriæ* à Senatu, & ab Eccleſia *Eccleſiaſticæ*. *Bellicæ* porro, ac *Nuptiales* (quod item de quibuſdam alijs dicendum eſt) non à loco, ſed à re traxerunt nomen.

FRANCISCI BERNARDINI

FERRARII

DE VETERVM

ACCLAMATIONIBVS, ET PLAVSV

LIBER SECVNDVS,

Qui THEATRALES complectitur Acclamationes ; eas nimirum, quæ in Theatris, cœteriſque Spectaculorum locis fieri conſueuerunt.

THEATRALIVM Acclamationum nomine quid debeat à nobis intelligi.

CAPVT I.

QVONIAM in libro primo generatim, quid eſſet Acclamatio, quid & quotuplex Plauſus, quæ eorum nomina, in quo differrent aut conuenirent; quæ item communia eſſent omnibus ſiue Acclamationibus, ſiue Plauſibus, vel certe poſſent ad ea commode reuocari, vt vires noſtræ tulerunt, oſtendimus: iam hinc ſingulas exequar Acclamationes, à THEATRALIBVS initium ducens.

THEA-

THEATRO igitur, Amphitheatro, ac Circo, ſua cuique ac propria fuiſſe ludorum ac ſpectaculorum genera, ignorat nemo. in Theatro tamen vno omnes pene ludos identidem exhibitos, teſtificatur Apuleius, dum in 4. Floridorum libro, de Carthaginis Theatro verba faciens, *Hîc*, ait, *Mimus hallucinatur, Comœdus ſermocinatur, Tragœdus vociferatur, Funerepus periclitatur, Præſtigiator furatur, Hiſtrio geſticulatur, cœterique omnes Ludiones oſtentant populo, quod cuiuſque artis eſt*. Qui ſane ludi omnes, licet diſſimiles eſſent inter ſe, maximeque diuerſi, ſimilimas tamen omnino, ac ferme eaſdem habuêre populi Acclamationes. Atque hanc maxime ob cauſam placuit, omnes omnium ludorum, ac ſpectaculorum Acclamationes & vnum in hunc librum colligere, & vnico etiam THEATAALIVM nomine appellare. hoc quoque lubentius, quòd THEATRVM & pro *Spectaculis*, & pro *Spectatoribus*, fuit quandoq; ab Auctoribus ſcribendo vſurpatum.

Illuſtribus quandoque Viris in Theatrum introeuntibus à ſpectante populo honoris cauſa aſſurrectum, acclamatum, & plauſum. Communior, ac fere conſueta *THEATRALIUM* Acclamationum formula, *FELICITER*.

CAPVT II.

IN THEATRO igitur, hoc eſt, in omni ludorum ac ſpectaculorum loco, fauſte acclamatum & plauſum obſeruo, non ijs modo, qui ſpectaculorum erant ac ludorum actores, ſed ipſis etiam quandoque ſpectatoribus. Atque, vt hoc neque ſemper, neque omnibus fiebat, ſic erat illud omnium fere ſpectaculorum conſuetum & quaſi ſolemne. Vtrumque, exorſus à poſteriori prius, pergam pluribus patefacere.

Illuſtribus itaque, vel dignitate, vel doctrina, vel nomine Viris, in Theatrum introeuntibus, conſueuiſſe ſpectantem populum honoris cauſa aſſurgere, fauſte acclamare, atque etiam applaudere, Tranquillo Suetonio teſte dicimus, apud quem ita in Octauio Auguſto ſcriptum legitur, *Eiſdem*, de Auguſti filijs loquitur Suetonius, *prætextatis adhuc aſſurrectum ab vniuerſis in Theatro, & à ſtantibus plauſum, grauiſſime queſtus eſt*. Quam Auguſti querelam; morem noſtrum appoſite firmantem, his verbis Dio perſequitur in lib. 54. *Tiberium increpauit*, Auguſtus, *quòd ludis votiuis, quos pro ſuo reditu faciebat, Caio iuxta ſe ſedem dediſſet; populumque obiurgauit, quod plauſu, & laudibus proſequutus eſſet*. Idipſum autem

K tem.

tem confirmant plane eiuſdem Dionis verba ex lib. 72. hoc pacto conſcripta, *Tum nos magna voce dicebamus multa*, in Commodum, qui in Theatro aderat præſens, *illud autem crebro, Dominus es. Primus es. Omnium feliciſſimus vincis. Ab æuo vinces. Amazonie vincis. Multi ex reliqua plebe ne introibant quidem in Theatrum*. Cognoſcitur hoc idem ex Philoſopho Seneca, dum in epiſtola 29. ait in hunc modum, *Cæterum, ſi te videro celebrem ſecundis vocibus vulgi, ſi, intrante te, clamor, plauſus, & pantomimica ornamenta obſtrepuerint; ſi tota te ciuitate fœminæ, puerique laudauerint; quid ni ego tui miſerear, cum ſciam, quæ via ad iſtum fauorem ferat?* atque etiam ex Plutarcho, in Sertorio ita ſcribente, *Tribuit ei*, Sertorio, *& populus Romanus pro his rebus magnifice geſtis honorem. introeuntem ſiquidem in Theatrum populus excepit plauſu, & acclamatione; quod genus honoris Viri etiam illuſtres, & ſeniores raro conſecuti ſunt*. Horatius quoque, & Martialis hanc eandem conſuetudinem approbant; is quidem in Ode 2. libri primi ſcribens hoc pacto,

——— datus in Theatro
Cum tibi plauſus,
Care Mæcenas &c.

& in Ode 17. libri 2.

——— cum populus frequens
Lætum Theatris ter crepuit ſonum.

Alter vero in lib. 6. epigr. 34. ſic canens,

Quæque ſonant pleno voceq; manuq; Theatro,
Cum populus ſubiti Cæſaris ora videt.

Fit item ab Auctore Dialogi de Oratoribus (ſiue Tacitus ille ſit; ſiue Quintilianus) iſtius moris non obſcura mentio, cum ait, *Malo ſecurum & ſecretum Virgilij ſeceſſum, in quo tamen neque apud diuum Auguſtum gratia caruit, neque apud populum Romanum notitia. Teſtes Auguſti Epiſtolæ, teſtis ipſe populus, qui, auditis in Theatro verſibus Virgilij, ſurrexit vniuerſus, & forte præſentem, ſpectantemque Virgilium veneratus eſt, ſic quaſi Auguſtum*. quæ extrema verba fidem perſpicue faciunt, primarijs duntaxat, vt dicebamus, illuſtribuſque Viris, in Theatrum introeuntibus, factas à populo haſce honoris ſignificationes. id quod etiam ex Plutarcho, & Suetonio

tonio in ijs, quos proxime ſuperius protuli locis, manifeſtè intelligitur.

Cæterū nonpaucæ fuerunt, eæque variæ, THEATRALIVM huiuſmodi Acclamationum formulæ; ſed illa communior, ac fere conſueta, quam vnica voce, FELICITER, conceptam pronunciabant. *Præſedit*, ait Suetonius in Tiberio Claudio, *nonnunquam ſpectaculis in Caij vicem, acclamante populo, FELICITER*. Idem Suetonius in Flauio Domitiano, *Acclamari etiam*, inquit, *in Amphitheatro epulari die libenter audijt, Domino, & Dominæ, FELICITER*. Plutarchus in Galba, *Cum ederetur aliquando ſpectaculum, tribunique militum, ac turmarum ductores ſolemne illud Romanorum, FELICITER, Galbæ precarentur &c.* Florus tandem in lib. 3. cap. 4. de Bello Cymbrico, *Eodem die, quo geſta res eſt viſi pro æde Caſtoris, & Pollucis iuuenes laureati Prætori litteras dare, frequenſque in ſpectaculo rumor Victoriæ Cymbricæ, FELICITER, dixit*. Verum hæc nimium multa, ex quibus tamen, Illuſtribus Viris Theatrum ad ſpectacula intrantibus aſſurrectum à populo, plauſum, & acclamatum, FELICITER, manifeſtum eſt. Reliquas Theatri Acclamationes non hîc profero, quòd & in promptu ſitæ ſint, & toto in Opere opportune producantur. earum tamen formulæ aliquot inſigniores, nec omnibus ſatis cognitæ, in ſeptimo aperientur libro.

Acclamatum ijs, & plauſum, qui ſpectacula, & ludos agebant. *PLAVDITE*, ſeu, *VALETE ET PLAVDITE*, vſitatam fuiſſe Comœdiarum, Tragœdiarumque clauſulam.

CAPVT III.

QVamuis res iſta admodum dubia non ſit, haud tamen alienum erit, Veterum locis aliquot, quaſi teſtibus, eam confirmare. Marcus igitur Cicero teſtificatur, ijs in Theatro acclamatum, & plauſum, qui nouam Marci Pacuuij de Pylade & Oreſte fabulam recitabant. eius verba in Lælio ſunt hæc, *Qui clamores tota cauea nuper hoſpitis & amici mei Marci Paccuuij in noua fabula? cum, ignorante Rege, vter eorum eſſet Oreſtes; Pylades Oreſtem ſe eſſe diceret, vt pro illo necaretur; Oreſtes autem, ita vt erat, Oreſtem ſe eſſe perſeueraret. Stantes plaudebant in re ficta; quid arbitramur in vera fuiſſe facturos?* Neroni item in Theatro cithara canenti factas Acclamationes, Plauſuſq; datos, commemorant Suetonius, Tacitus, & Dio. *Adoleſcentulos*, inquit Suetonius in Nerone cap. 20. *equeſtris ordinis, & quinque amplius millia è plebe robuſtiſſimæ iuuentutis vndique elegit, qui diuiſi in factiones Plauſuum genera condiſcerent, operamque nauarent cantanti ſibi.* Tacitus autem in 14. Annalium lib. ait in hunc modum, *Poſtremo ipſe*, Nero, *ſcenam inſcendit, multa cura tentans citharam &c. Tuncque primum conſcripti ſunt Equites Romani, cognomento Auguſtanorum, ætate ac robore conſpicui. Hi dies ac noctes plauſibus perſonare; formam Principis, vocemque, Deûm vocabulis appellantes.* & in lib. 16. *Primo carmen in ſcena recitat*, Nero, *mox flagitante*

Vulgò ingreditur Theatrum, cunctis citharæ legibus obtemperans. Et plebs quidem Vrbis, Hiſtrionum quoque geſtus iuvare ſolita, perſonabat certis modis, plauſuq; compoſito. Planius omnino Dio in lib. 61. *Ipſe quoque Nero in Theatrum prodit &c. Stetitque Cæſar in ſcena habitu Citharædi. Aſſiſtebant ei Burrus, & Seneca, vt magiſtri, ſuggerentes aliquid; cumque dixiſſet, plaudebant manibus, & veſtimentis, & reliquos ad idem faciendum inducebãt. Erant ob eam cauſam paratæ quinque millia militum, qui, Auguſtales nominati, incipiebant eum laudibus extollere: poſt hos cæteri omnes inuiti acclamare cogebantur. Tum licebat audire, qui ita dicerent, Quàm pulcher Cæſar, Apollo, Auguſtus &c.* Rem eandem Tertulliani quoque verba ex cap. 25. libri de Spectaculis ſatis ſuperq; ſic declarant, *Sed Tragœdo vociferante, exclamationes ille alicuius Prophetæ retractabit: inter effœminationis modos Pſalmum ſecum comminiſcitur; &, cum Athletæ agent, ille dicturus eſt, repercutiendum non eſſe. poterit &. de miſericordia amoueri defixus in morſus vrſorum, & ſpongias retiariorum. Auertat Deus à ſuis tantam voluptatis exitioſæ cupiditatem. Quale eſt enim de Eccleſia Dei in Diaboli Eccleſiam tendere? De cœlo, quod aiunt, in cœnum? Illas manus, quas ad Dominum extuleris, poſtmodum laudando hiſtrionem fatigare? Ex ore, quo, Amen, in ſanctum protuleris, gladiatori teſtimonium reddere? εἰς αἰῶνας, alij omnino dicere, niſi Deo Chriſto?* Sed plura hac de re Veterum teſtimonia proferre, nihil nunc neceſſe eſt.

Addam tamen, Vſitatâ illa Comœdiarum, Tragœdiarumque clauſula, ſiue vnica voce, PLAVDITE, ſeu duabus, VALETE, ET PLAVDITE, concepta, hoc idem apertiſſime confirmari. Atque eam quidem (quæ à grege interdum, ſępius ab eo, qui poſtremus in ſcenam introducebatur, pronunciari ſolebat) videre eſt in omnibus Terentij Comœdijs, & in Plauti non paucis. ad illamque omnino reſpexêre Horatius, M. Cicero, Suetonius, Apuleius, & Quintilianus ex prophanis, ex noſtris autem Tertullianus: quorum loca alibi producuntur. Nunc THEATRI voces, FAVOR, &, FAVERE, conſideremus.

FAVOR, &, *FAVERE*, maxime propria fuiſſe Spectaculorum verba. Exprimi ijs non tacitam modò, & occultam animi beneuolentiam, ſed quæ voce etiam, ac geſtu ſignificaretur. atque adeo hac vna, *FAVORIS*, voce fauſtas omnes ſpectaculorum Acclamationes, & Plauſus comprehendi conſueuiſſe.

CAPVT IV.

QVoniam voces iſtæ, *FAVOR*, &, *FAVERE*, ſunt & Theatri omniumque ſpectaculorum maxime propriæ, & vſurpatæ crebro ab ijs, qui ſcribendo *Theatralium* meminere Acclamationum, ac Plauſuum: Quoniam item vis earum, ac ſignificatio non vna eſt, nec ſatis cognita videtur recentioribus quibuſdam, licet alioqui eruditis, Scriptoribus. idcirco placet, nunc de ijs nonnulla, ad id, quod mihi propoſui, omnino pertinentia, diligenter inquirere. Atque hoc quidem in capite illud aperiemus, Vocibus huiuſmodi, non tacitam modo, & occultam ſignificari olim conſueuiſſe ſpectantis populi beneuolentiam, ſed quæ voce etiam, ac geſtu exprimeretur; atque adeo vnica *FAVORIS* voce fauſtas omnes ſpectaculorum Acclamationes, & Plauſus fuiſſe comprehenſas. Ouidius igitur in 3. Amorum libro Elegia 2. Circenſes equorum ludos, quorum ipſe Spectator erat, deſcribens, hæç ait inter cætera,

Sed iam pompa venit, linguis, animiſque fauete.

quo

quo loci vides, non animo duntaxat, ſed & voce fautum. Id quod etiam in 5. Aeneidos libro expreſſit non obſcure Virgilius, dum fauentum ſtudijs, ac plauſibus ipſa reſonare nemora canit,

Tum plauſu, fremituque virûm, ſtudijſque fauentum
Conſonat omne nemus. ————————

Seneca item, fauſtas vulgi in Theatro Acclamationes, Plauſus, & pantomimicorum ornamentorum ſtrepitum, vno omnia FAVORIS nomine appellat, *Cæterum*, ait in extrema 29. epiſtola, *ſi te videro celebrem ſecundis vocibus vulgi: ſi, intrante te, clamor, plauſus, & pantomimica ornamenta obſtrepuerint; ſi tota te ciuitate fœminæ, puerique laudauerint: quidni ego tui miſerear, cum ſciam, quæ via ad iſtum FAVOREM ferat?* Ab illis non longe diſcedit Plinius; nam in epiſt. 6. libri 9. colorum factiones in certaminibus Circi commemorans, ipſa etiam equorum nomina inter *fauendum* quandoque clamitata adfirmat, *Miror*, inquit, *tot millia virorum tam pueriliter identidem cupere, currentes equos, inſiſtentes curribus homines videre. Si tamen aut velocitate equorum, aut hominum arte traherentur, eſſet ratio nonnulla. Nunc FAVENT panno, pannum amant; &, ſi in ipſo curſu, medioque certamine, hic color illuc, ille huc transferatur, ſtudium, FAVORque tranſilit, & repente agitatores illos, quos gratia procul noſcitant, quorum clamitant nomina, relinquent*. Lampridius in Commodo Antonino, de Commodo ipſo loquens, *Sane*, ait, *cum illi ſæpe pugnanti, vt Deo, populus FAVISSET*. ideſt, Deum, illum inter acclamandum appellaſſet. Aeque aperte Spartianus in Peſcennio Nigro, *Huic ob deteſtationem Iuliani primis Imperij diebus ita Romæ FAVTVM eſt, vt inter lapidationes, execrationeſque omnium illi feliciter optarent, illum Principem inſuper, & illum Auguſtum populus acclamaret*. Nec multo ſecus de hiſce vocibus, FAVOR, &, FAVERE, videntur mihi ſenſiſſe ex noſtris Hieronymus, Auguſtinus, Sidonius Apollinaris, Caſſiodorus, & Africanus Corippus. Nam B. Hieronymus ad Pammachium ſcribens in epiſt. 26. *Hæc*, inquit, *dico; non quòd de ardore mentis tuæ quidquam dubitem, ſed quo currentem impellam, & acriter dimicanti feruorem FAVORE augeam*. alludens ſcilicet ad ſpectaculorum FAVOREM.

REM. Et in epiſt. 83. quæ eſt ad Oceanum, *Heri Cathecumenus, hodie Pontifex; heri in Amphiteatro, hodie in Eccleſia; veſpere in Circo, mane in altario; dudum FAVTOR hiſtrionum, nunc Virginum conſecrator*. & non multo poſt, *At nunc pleroſque cernimus vel FAVOREM populi in aurigarum morem pretio redimere, vel tanto omnium hominum odio viuere, vt non extorqueant pecunia quod mimi impetrant geſtibus*. Beatus Auguſtinus in libr. de Cathechizandis rudibus cap. 16. *Studijs autem ſpectaculorum*, ait, *fiunt Dæmonibus ſimiles, clamoribus ſuis incitando homines, vt ſe inuicem cædant. Si autem horrendas aduerſus inuicem inimicitias eos exercere cognouerint, ſiue ſunt Athletæ, qui appellantur, ſiue Scenici, qui & Thymelici, ſiue Aurigæ, ſiue Venatores; quos miſeros, non ſolum homines cum hominibus, ſed etiam homines cum beſtijs in certamen pugnamque committunt; quo maiore aduerſus inuicem diſcordiæ furere ſenſerint, eo magis amant & delectantur, & incitatis FAVENT, & FAVENTES incitant*. Apollinaris Sidonius in Narbone,

Raucus corda ferit fragor FAVENTVM.

Caſſiodorus lib. 3. Variarum epiſt. 51. ad fauſtum Præpoſitum, *Is*, de Thomato auriga loquitur, *frequenter victor per diuerſorum ora volitauit, plus vectus FAVORE, quàm curribus. ſuſcepit partem populi protinus inclinatam, & quos ipſe fecerat triſtes, laborauit iterum reddere lætiores*. Africanus demum Corippus in quarto de Ludis Iuſtini Cœſaris libro,

Omnia roboribus ſternunt loca plana politis,
Coniungunt tabulas, & ferri nexibus arctant;
Quæ pondus, ſtrepituſque Virûm, motuſq; FAVENTIS
Ferre queat populi ————

& paulo poſt,

Diſpoſuere gradus, queis ſtaret in ordine longo
Diuiſum in turmas, atque in ſua corpora vulgus;
Poſſet & exertas ad munera tendere palmas,
Liberius ſpectare oculis, manibuſque FAVERE.

Ex quibus omnibus plane licet intelligi, non tacitam modò ijs vocibus, FAVOR, &, FAVERE, exprimi ſolitam ſpectantis populi beneuolentiam, ſed quæ voce etiam, ac geſtu ſigni-

ſignificaretur. Atque hîc quidem non mihi queo temperare, quin Cæſarij, Nazianzeni Gregorij fratris, locum producam, qui vniuerſum pene FAVENDI morem exprimit apertiſſime. Totus iſte locus ex Dialogo 5. ſic Latine ſonat, *Libet illos imitari, qui ludos Equeſtres perlubenter ſpectant. Solent ij curſuum in certaminibus ad eos, quos FAVORE ſuo complectuntur, tametſi ad ſummam illi celeritatem nihil reliqui faciant, victoris tamen ſtudio de ſellis, gradibuſque ſuperioribus, quaſi toto cum viſcerum motu, acclamatione vti; oculiſque vnà cum curſu circumactis, aurigam, vti quidem arbitrantur ipſi, maiorem ad impetum excitant. Quin & equos acclamando hortantur, proque flagello manum ad eos protendunt, & indice digito proximos ſibi feriunt. neque malas tantum fricant, ſed nonnunquam etiam dentem exacuunt, & vultu minantur, & totos ſe ad ſtadij curſores erigunt, digitiſque geſticulando, quæ facere ſibi ad conſequendum præmium videntur, indicant.*

Hæc de FAVORE apertiſſime Cæſarius. Vt iam ſatis conſtet, & ſpectaculorum verba fuiſſe, vt ſæpius dictum eſt, FAVOR, &, FAVERE; & non ſine vocibus, ac geſtibus vſurpata à ſpectante populo; atque adeo hac vna voce, FAVOR, conſueuiſſe fauſtas omnes ſpectaculorum Acclamationes, & Plauſus comprehendi.

POLLICIS VTRIVSQVE COMPRESSIONE ſignificatum olim THEATRI FAVOREM.

CAPVT V.

POrro alia quoque erant externa ſigna, & geſtus, quibus ſoleret olim exprimi FAVOR iſte, ac ſignificari. *Pollicis* nimirum *vtriuſque compreſſio, agitatio Veſtium, atque Orariorum concuſſio.* Quæ tria ſi nunc patefecero, operæ pretium, vt ego ſentio, non mediocre me facturum crediderim.

Atque in *pollicis* quidem *vtriuſque preſſu* fuiſſe antiquitus FAVORIS, ac ſtudij ſignificationem, planiſſime docet Caius Plinius Hiſtoriæ Naturalis lib. 28. cap. 2. ſcribens in hunc modum, *POLLICES, cum FAVEAMVS, PREMERE etiam prouerbio iubemur*. Ex quibus Plinij verbis hoc amplius apparet, iam in prouerbium abijſſe, *Premere pollices*, de eo, qui quoquo pacto *faueret*. Cognoſcitur autem hoc idem ex verbis Horatij manifeſte in epiſtola 18. libri primi hæc ſcribentis,

Conſentire ſuis ſtudijs, qui crediderit te,
FAVTOR VTROQVE tuum laudabit POLLICE ludum.

Quo loci vides, *pollicis vtriuſque compreſſionem* pro ſummo *fauore* poſitam. quicquid de hoc Horatij loco exiſtimarint Porphyrion, & Acron: quorum opiniones inferius in cap. 13. ſedulo, matureque examinamus. Iam ad Veſtium agitationem pergo.

VESTES

VESTES quandoque MOTAS ad FAVOREM IACTARE, ſeu MOVERE TOGAM, quid ſit Ouidio, nunc primum explicatur, confutata eruditorum opinione. VESTIBVS olim CONCVSSIS, ac MOTIS, quemadmodum fit nunc agitata manu, vocatos eos, qui adeſſe iubebantur, atque accedere.

CAPVT VI.

ERant vtique fauentum ſtudia in ſpectaculis adeo ardentia, vt inter fauendum non fauſte duntaxat acclamarent, ac plauderent, pollicesque comprimerent, quemadmodum proxime ſuperius expoſuimus, ſed & *Veſtes ipſas* quandoque *agitarent, ac concuterent*. Hanc ſane rem Dionis Caſſij verba ex lib. 61. Burri, ac Senecæ, totiuſque ſpectantis populi ſtudium ac fauorem in Neronem publice cithara canentem commemorantis, planiſſime declarant. *Ipſe Nero*, inquit Dio, *in Theatrum prodijt. Stetitque Cæſar in ſcena habitu Citharedi. Aſſiſtebant ei Burrus, ac Seneca, vt magiſtri, ſuggerentes aliquid; cumque dixiſſet, plaudebant manibus*, & *VESTIMENTIS, & reliquos ad idem faciendum inducebant*. Ariſtænetus quoque in libri primi epiſt. 26. de populi fauore in pantomimam Panaretam verba faciens, ſententiam hanc eandem ſic confirmat, *Populus interea rectus, ac mirabundus adſtat, & voces alternas melodice reſpondet, manuſque mouet, & VESTEM QVATIT*. Idipſum docent illa Philoſtrati in Arrichione, hoc modo

conuerſa, *Clamant exilientes à ſedibus, atque hi quidem mouent manus, illi VESTEM, iſti tolluntur à terra, nonnulli cum vicinis hilariter luctantur*. Sardianus item Eunapius in Sophiſta Iuliano teſtificatur, dicentis Proæreſij eloquentiam admiratum Proconſulem, Theatrali more exiluiſſe, plauſiſſe manibus, ac veſtem concuſſiſſe, *Ad quod verbum*, ait Eunapius, *repente à ſede ſua proſiluit Proconſul, purpureamq; TOGAM EXCVTIENS, iuuenis ad morem, grauis ille, & inexorabilis Iudex Proæreſium plauſu excepit*.

Etiam Ouidius in eorum numerum, qui *veſtium* ad fauorem *concuſſarum* meminerint, à doctis hominibus adſcribitur. In eis ſunt Iſaacus Caſaubonus in ſuis ad Auguſtæ Hiſtoriæ ſcriptores notis, & Iulius Cœſar Bulengerus, vir antiquitatis bene peritus, in libris de Circo. Operæ pretium autem puto, verba ipſa Ouidij apponere, quòd vtilia cognitu hanc in rem non pauca habeant; atque etiam interpretari, quòd eorum ſententia paulo obſcurior erroris anſam Caſaubono, & Bulengero præbuerit. Eſt igitur apud Ouidium in tertio Amorum libro Elegia 2. his ipſis verbis ſcriptum,

Maxima iam vacuo Prætor ſpectacula Circo
Quadriiuges æquo carcere miſit equos.
Cui faueas, video: vincet cuicunque fauebis:
Quid cupias, ipſi ſcire videntur equi.
Me miſerum, metam ſpatioſo circuit orbe!
Quid facis? admoto protinus axe ſubi.
Quid facis infelix? perdis bona vota puellæ!
Tende, precor, validâ lora ſiniſtra manu.
Fauimus ignauo; ſed eum reuocate Quirites,
Et date IACTATIS vndique ſigna TOGIS!
En reuocant; at ne turbet TOGA MOTA capillos &c.

Quo in loco de equorum certaminibus in Circo verba fieri perſpicue apparet. de qua re quatuor minimum hûc ſpectantia dici cernimus: primum, *Equorum agitatori fautum à ſpectatoribus*; alterum, *Ignauum eundem fuiſſe, & minime bonum agitatorem*; tertium, *De curſu ob id deductum à Quiritibus, ac reuocatum*; poſtremum, *IACTATIS TOGIS data ab eiſdem Quiritibus ſigna*. Quorum omnium, quod extremum

eſt,

eſt, id difficultatem habet. Nam Bulengerus, & Caſaubonus, ad fauorem omnino *iactatas* eo loci *togas* ſunt arbitrati. ego vero firme aſſeuero, ex ijs Ouidij verbis aliud nihil elici poſſe, niſi *motas* à Quiritibus *togas*, vt *eo ſigno de curſu ignauus reuocaretur agitator*. Ouidius ipſe, quid ſenſerit, apertiſſime nobis declarat; cum enim, & ignauo fautum, & ob id reuocandum eum dixiſſet,

Fauimus ignauo, ſed eum reuocate Quirites.

ea ſubiecit illico, quibus nimirum ſolerent de curſu reuocari agitatores,

Et date IACTATIS vndique ſigna TOGIS.

Quod vero ſequitur proxime adiectum,

En reuocant; at ne turbet TOGA MOTA capillos &c.

ſententiam habet huiuſmodi, vt eo ſigno, *togæ* videlicet *iactatione*, vere fuerit agitator reuocatus. Id quod ex eo quoque poteſt facillime perſpici, quòd idem ille agitator & iterauit curſum, &, diligens magis ac fortior factus, palmam deinde certaminis accepit: quæ quidem præſtari minime potuiſſent, niſi reuera fuiſſet ille reuocatus. hæc itaque ſubdit Ouidius,

Iamque patent iterum reſerato carcere poſtes,
Et volat admiſſis diſcolor agmen equis.
Nunc ſaltem ſupera, ſpatioque inſurge patenti;
Sint mea, ſint Dominæ fac rata vota meæ.
Sunt Dominæ rata vota meæ; mea vota ſuperſunt:
Ille tenet palmam, palma petenda mea eſt.

In quibus debent ea præcipue verba animaduerti, ITERVM, NVNC SALTEM SVPERA, ILLE TENET PALMAM, apertiſſime id quod dicimus exprimentia. Ac iocari quidem Ouidium iſto loco, & ſalibus ad hilaritatem more ſuo vti cernimus; ſi quæ tamen dicit, omnia ad Circi conſueta reuocentur, cumque noſtra interpretatione conferantur; & apte, congruenterque loquutum Ouidium, & eadem ſenſiſſe, quæ nos, paruo negotio quiuis vnus deprehendet. Quapropter neq; Caſaubonus, neq; Bulengerus audiendi ſunt, cum ex hoc Ouidij loco, *togas* fuiſſe AD FAVOREM *motas*, *& iactatas*, narrant.

Ac ne quid prætermittam eorum, quæ lucem poſſint aliquam

quam afferre huic rei, erutamque à nobis ex Ouidio *de to-gæ iactatione ad reuocandos agitatores* ſententiam magis ac magis ſtabilire, placet locos aliquot producere, ex quibus appareat, Moris olim fuiſſe, *vt veſtium agitatione & motu* (quemadmodum fit nunc agitata manu, eaque ſubinde veluti ad nos reuocata) *compellarentur, ac reuocarentur ij, qui adeſſe iubebantur, atque accedere*. Virgilius equidem in 8. Aeneidos libro Nilum inducit, fugientes & victos, *veſtium agitatione & motu ad ſe vocantem*; inquit enim,

Contra autem magno mœrentem corpore Nilum,
Pandentemq; ſinus, & TOTA VESTE VOCANTEM
Cæruleum in gremium, latebroſaq; flumina victos.

Apud Philoſtratum etiam Imperator Hadrianus Heliodorum Sophiſtam concuſſa manu, *motaque veſte ad ſe vocauit*; ait enim in ipſius Heliodori Vita, *Ad hæc exiliens Imperator, Equidem, inquit, talem Virum, qualem nunquam meo tempore noueram, inueni: Mox Heliodorum ita compellatum concuſſa manu, CHLAMYDISQVE SINV VOCAVIT*. Auſonius item, *Veſtium motu* à Fluuio Sarauuo *compellatum* ſe, cecinit in Moſella,

Nauiger vndiſona dudum me mole Sarauus
TORTA VESTE VOCAT ————

Quod ſi quis hûc etiam poſſe referri opinabitur, quæ tradidit Flauius Vegetius in lib. 3. cap. 5. de *Veſte* à belli duce *moueri ſolita ad aliquid mute ſignificandum*, id ego illi conceſſerim non inuitus. Vegetij verba ex eo, quem dixi, loco, ſunt hæc, *Præterea manu aliquid, vel flagello, more barbarico, vel certe MOTA QVA VTITVR VESTE, SIGNIFICAT*. Vt tandem minime mirum videri debeat, *ſi togæ iactatione compellatos olim, ac reuocatos* in Circo equorum agitatores ex Ouidio confecerimus. Ac de Ouidij loco, quo Bulengeri, ac Caſauboni ſententia nitebatur, hæc quidem hactenus. Venio ad *Oraria, ad fauorem* quandoque ſolita *agitari*.

ORARIA quoq; *AD FAVOREM* interdum *CONCVSSA ET AGITATA*. Imperatorem Aurelianum fuiſſe huiuſce conſuetudinis principem, & auctorem. Penetraſſe nonnunquam eandem conſuetudinem in ſacros etiam Chriſtianorum Conuentus.

CAPVT VII.

MOVEBANTVR igitur nonnunquam VESTES, ET AGITABANTVR AD FAVOREM: Verũ, cum id fortaſſe non ſatis commode fieret, dedit hoc Aurelianus Imperator, vt liceret populo Romano, ad eundem fauorem exprimendum, *Veſtium* loco *Orarijs* vti; quòd iſta ſcilicet eſſent parabilia magis, minuſque incommode concuterentur. Atque hoc Flauio Voſpico teſte dicimus, apud quem ita in ipſius Valeriani Vita ſcriptum legitur, *Sciendum tamen, congiaria illum*, de Aureliano ſermo eſt, *ter dediſſe &c. ipſumque primùm donaſſe ORARIA populo Romano, quibus vteretur AD FAVOREM*. Ex quibus Voſpici verbis illud etiam elucet, *Inſtituti huius auctorem* fuiſſe Imperatorem Aurelianum. Introductam porro ab Aureliano conſuetudinem, non Theatra modò, cæterique ſpectaculorum loci, ſed & ſacri ipſi quandoque Chriſtianorum conuentus exceperunt, ac retinuerunt. Siquidem & Concionanti Chryſoſtomo *fauit* non raro audiens populus, *præmollia iactando ami-*

cula, *& faſciolas* (ORARIA intellige, vt non multo poſt patebit) & Samoſatenus Paulus, itidem Concionans, ab Auditoribus ſuis non modo acclamari ſibi, ac plaudi; ſed *Oraria* etiam ad Theatri morem *moueri* expectabat. Nobis hoc de Chryſoſtomo Alexandrinus Georgius narrat in eius Vita, cum ait, *Demirabantur omnes ſapientiam munifico ac liberali Dei dono illi infuſam; quodque tanta facilitate diſſolueret Auditoribus, quæ in diuerſis ſcripturis occurrebant, perquam difficilia interpretatu, & vix cuiquam perceptibilia, quare ipſius Conciones excipiebant Plauſu, ipſum ferientes aerem: illi quidem IACTANDO PRAEMOLLIA AMICVLA, alij autem cutzulon pennulas quatiendo, alij item FASCIOLAS &c.* De Paulo adfirmat Cæſarienſis Euſebius, ſi quid eſt quod ipſius verbis, quæ Ruffinus recitat in Hiſtoria Eccleſiaſtica lib. 7. cap. 26. poſſimus credere. *Verbum,* inquit, *faciens ad plebem, iactare ſupra modum dexteram, ac palmam fœmori illidere, pede quoque ſubſaltare, ac ſcabellum ferire cum ſonitu. Ab Auditoribus vero non fauorem, neque plauſum ſperare ſolum, ſed Theatrali more ORARIA ſibi MOVERI expectabat, & vocem tanquam de caueis dari.* Sed nos quomodo conſuetudo iſta *iactandi ad fauorem Oraria* in ſacros etiam ipſos Chriſtianorum conuentus irrepſerit, vberius & enucleatius loco docebimus, cum Eccleſiaſticas nimirum aperiemus Acclamationes. Nunc explicandum eſt, Quæ ſit *Orariorum* in *fauendo* nominis Origo, forma, & vſus.

ORARIORVM ad fauorem AGITATORVM quæ ſit nominis Origo, quæ forma, qui vſus, aperitur commodius, quàm quomodo eruditi Viri docuerint.

CAPVT VIII.

Expediam rem totam paucis hoc loco, quòd alibi iuſtum ei Syntagma deſtinarim.

ORARIVM igitur, ex primo ac præcipuo ſui vſu, *linteum erat abſtergendo ori paratum, longiuſculum, modiceque latum ad faſciarum formam. Ac linteum* quidem fuiſſe, ſatis indicat Ruffinus, dum Euſebij locum, quem nos proxime ſuperiori capite adduximus, de Samoſateno Paulo conuertens, vbi eſt in Euſebio ὀθόνη, *Orarium* ibi tranſtulit Ruffinus. τοῖς μὴ, ait Euſebius, ἐπαινοῦσι μηδὲ ὡς ἐν τοῖς θεάτροις κατασείουσι ταῖς ὀθόναις. Ruffinus autem, *Ab Auditoribus vero non fauorem, neque plauſum ſperare ſolum, ſed Theatrali more ORARIA MOVERI ſibi expectabat.* Quis autẽ vel tinctus Græcis litteris neſcit, id Græcis ὀθόνην ſignificare, quòd *linteum* Latinis? Idipſum etiam ex eo manifeſte oſtenditur, quòd à probatis auctoribus, Græcis, & Latinis, confunduntur ſæpe iſta, *Sudarium*, *Semicinctium*, φώασον, & *Orarium*; alterum promiſcue pro altero, tanquam ſynonima, vſurpantur; & quod vnius duntaxat proprium videbatur, omnibus non raro tribuitur. In Etymologico magno ità eſt, φώασον, σίνδων. λέγεται δὲ οὕτω καὶ ὁ παρὰ Ῥωμαίοις καλεῖται ὠράριον. Vt ſit Latinis *Orariũ*, quod φώασον Græcis. Heſychius, Σιμικίνθια, φακεόλια, ζωνάρια, ὠράρια. Suidas, Σιμικίνθιον, φακεόλιον, ὁ σουδάριον. Etiam Beatus Hieronymus in Epiſtola 2.

quæ eſt ad Nepotianum, *Ridiculum*, ait, *& plenum dedecoris eſt, referto marſupio, quòd SVDARIVM, ORARIVMQVE non habeas, gloriari*. Hæc omnia porro, ζώσιον, *ſemicinctium*, & *ſudarium*, *lintea* fuiſſe nemo ignorat. Siquidem de primo ſic ſcriptum videas in eodem Etymologico Magno, φώσιον, λινοῦν τὶ, *linteum quid*. De *Sudarijs*, & *Semicinctijs* idonei ſunt Auctores Oecumenius, & Theophylactus in cap. 19. Actuum Apoſtolicorum. ille quidem, *SVDARIA*, inquiens, & *SEMICINCTIA, vtraque exiſtimo LINEI generis fuiſſe*. Alter vero ſic ſcribens; *SVDARIA, & SEMICINCTIA LINEA ſunt vtraque*. B. quoque Hieronymus proxime adducto ſuperiori loco ſententiam hanc planiſſime confirmat, cùm *Sudarium*, & *Orarium* veſtes *lineas* appellet, & *lineum* amictum. *Non abſque amictu LINEO*, inquit, *incedere, ſed pretium veſtium LINEARVM non habere, laudabile eſt. alioquin ridiculum, & plenum dedecoris eſt, referto marſupio, quod SVDARIVM, ORARIVM que non habeas, gloriari*. Videri vtique poteſt idem Hieronymus hûc etiam reſpexiſſe, cùm ad Caput 3. Micheæ ſcripſit in hæc verba; *Quid prodeſt circa collum ad abſtergendos ſudores LINTEOLVM non habere? quid iuuat eſſe μονοχίτωνος, & præferre habitu paupertatem, cum marſupium noſtrum vniuerſa pauperum turba ſuſpiret?* Scilicet *linteoli* nomine *ad abſtergendos ſudores* aliud nihil meo iudicio ſignificare voluit Hieronymus, quàm *Sudarium*. Quas ob res *lintea* fuiſſe iſta omnia, ſatis iam patere arbitror: Ex quo, vt & *Orarium* fuerit *linteum*, perſpicue ſequitur.

Ad id autem primo factum *ORARIVM*, vt *os*, ſeu *faciem abſtergeret*, multa ſunt quæ probent. Diximus paulo ante, hæc duo, *Orarium*, & *Sudarium*, confundi ſæpe ſcribendo ab Auctoribus, & promiſcue alterum pro altero poni; cum vero certum ſit, *Sudarium*, quemadmodum & ipſa nominis notatio ſatis oſtendit, & tradunt diſerte ijdem illi, quos modo ſupra nominaui, Hieronymus, Oecumenius, & Theophylactus, vt de cæteris nunc taceam, *linteum fuiſſe ad tergendos ſudores paratum*, fateri omnino neceſſe eſt, ipſum quoque *Orarium* ad *Oris*, ſeu *faciei ſudores abſtergendos* olim adhiberi conſueuiſſe. Hoc idem ſignificari ab Aurelio quoque Prudentio firme aſſeuero, cum in primo περὶ στεφάνων hymno,

Oris

Oris pignus appellat *Orarium*, ita canens;

Hic ſui dat PIGNVS ORIS, vt ferunt ORARIVM.

Sed apertiſſime Beda in Martyrologio, octauo Idus Februarij, ſcribens hoc pacto, *Dorothea ducta ad locum pœnarum, vbi & paſſa eſt, cum à Theophylo quodam Scholaſtico irrideretur, quod, ad Paradiſum vadens, à ſponſo ſuo Chriſto roſas, & mala ei mitteret, quæ ſtatim promiſit, ſe eſſe miſſuram. Vbi ergo ventum eſt ad locum, in quo iugulanda erat, paulisper oratione facta, protulit ORARIVM ſuum, & vocato ad ſe quodam puerolo annorum ſex, miſit Theophylo dicens, Dic ei, Dorothea ancilla Dei mittit tibi mala de Paradiſo ſponſi ſui Chriſti. Is accipiens, & gratias agens, quòd petitionem eius impleſſet, cœpit ſibi FACIEM TERGERE, tantaque repente ſuauitate perfuſus eſt, vt tota mente mutaretur &c.* Hactenus Beda; cuius loci ea maxime verba, *cœpit ſibi faciem tergere*, attento animo conſiderari oportet; rem enim noſtram apertiſſime confirmant.

Itaque ab ORE qui ORARIVM nomen inueniſſe opinatus eſt in ſuis ad Flauium Vopiſcum Notis & Emendationibus, is vere iudicauit: & illi ego libentiſſime aſſentior. quicquid de Græca vocis huius deriuatione tradiderit eruditiſſimus alioqui Balſamon in ſuis ad Canonem 22. Synodi Laodicenæ Commentarijs, & ex eo Matthæus Blaſtares in Conciliorum Synopſi M. S.; quorum opiniones examinamus alibi diligenter, ac reijcimus.

Iam vero, quod ad *formam* attinet *Orariorum*, erant ea omnino *ad faſciarum formam longiuſcula, ac modice lata*. Vt autem ita ſentiam, facit in 22. de Ciuitate Dei libro cap. 8. Beatus Auguſtinus; quo in loco, de eo agens, cui delapſus ſede ſua oculus in maxillam deciderat, *Tunc*, ait, *ſicut potuit, oculum lapſum, atque pendentem, loco ſuo reuocatum ligauit ORARIO*. Quod autem *Orarium* Auguſtinus, idipſum in re ſimilima Euagrius vocat τελαμῶνας, hoc eſt, *Faſciolas*. ſic enim ſcriptum eſt apud eum in Hiſtor. Eccleſiaſtica lib. 4. cap. 7. ex Chriſtophorſoni interpretatione, *Ioannes Chuzubites, poſtquam vxori Arceſilai alterum oculum radio effoſſum audiuit, propere ad illum contendit, plagam, quam acceperat, conſpicaturus; vbi autem vidit pupillam penitus excidiſſe, &*

M 2 oculum

oculum ſede dilapſum, cuidam ex Medicis, qui eò commearant, mandat, vt ſpongiam afferat, oculumq; dilapſum in ſedem quàm commode poſſet inducat, & ſpongiam appoſitam FASCIOLIS ALLIGET. τελαμῶσιν ἀναδῆσαι, ait Euagrius; vt ſint omnino τελαμῶνες, hoc eſt, *Faſciolæ*, &, *Oraria*, par quid ac ſimile. Etiam Calliſti filium Nicephorum, quas dixit Euſebius ὀθόνας, & *Oraria* Ruffinus tranſtulit, eaſdem τελαμῶνας appellaſſe ex eo facile crediderim, quòd eius Interpres Ioannes Langus, *Faſcias tenues*, conuertit. Rem autem pendo coniectura, & ad Interpretem confugio, quòd Greca Nicephori ſcripta iamdiu non compareant. Ait igitur Nicephorus, ſeu Nicephori Interpres de Paulo Samoſateno lib. 6. cap. 30. *Quod ſi qui hæc non laudarent, & ,quod in Theatris fieri ſoleret, FASCIARVM TENVIVM IACTATIONE, & CONCVSSIONE non applauderent &c.* Forte hac voce eâdem vſus quoque videatur Alexandrinus Georgius, cum, quæ nos *Oraria* ſumus interpretati, Concionante Chryſoſtomo iactari ſolita, eadem illius Interpres *præmollia* dixit *amicula*, & *faſciolas*. Verum hæc etiam eſto coniectura probabilis; cui tamen non ante aſſentiar, quàm Græcum Georgij textum, qui mihi fidem plane faciat, inſpexero. Beatus porro Ambroſius eandem ORARII formam non obſcure expreſſit, cum in Oratione de obitu Satyri fratris hæc plane narrat, *In naufragio conſtitutus*, Satyrus, *non mortem metuens, ſed ne vacuus Myſterij exiret è vita, quos initiatos eſſe cognouerat, ab illis diuinum illud ſacramentum popoſcit; non vt curioſos oculos insereret arcanis, ſed vt fidei ſuæ conſequeretur auxilium. Etenim LIGARI fecit in ORARIO, & ORARIVM INVOLVIT COLLO, atque ita ſe deiecit in mare.* quæ enim extremò loco poſita ſunt verba, *Ligari fecit in Orario*, &, *Orarium inuoluit collo*, ea vidētur de *linteolo longiuſculo, modiceque lato ad faſciarum formam*, quod noſtrum *Orarium* eſt, omnino intelligēnda. Lucem autem aliquam poſſunt iſta capere à Suetonio in Nerone cap. 51. ſic ſcribente, *Circa cultum, habitumque adeo pudendus*, Nero, *vt comam ſemper in gradus formatam pone verticem ſummiſerit, ac plerunque Syntheſinam indutus, LIGATO CIRCVM COLLVM SVDARIO prodierit in publicum. Sudarium* enim fuiſſe pro

Orario promiſcue ſcribendo vſurpatum, iam antea planum fecimus. Vetus præterea Iuuenalis interpres hanc noſtram de Orarij forma ſententiam nonnihil adiuuat, dum ad Satyram 10. *amiculum illud longiuſculum*, *Flammeoli* nomine dictum, quo ſolebant nouæ nuptæ *amiciri*, *Orarium* appellari affirmat. Prætereo ſciens hoc loco, quid fuerit apud Eccleſiaſticos Scriptores *Orarium*, & in quem vſum paratum. quamquam ijdem etiam, quod ad eius formam, quam nunc tractamus, attinet, optime declarant, fuiſſe illud, ſiue ad Diaconi, ſiue ad Sacerdotis, ſeu ad Epiſcopi vſum, ſemper tamen *ad longiuſculæ cuiuſdam faſciæ formam* omnino factum. Sed redeo ad noſtrum *Orarium*.

LINTEVM igitur iſtud, *ad faſciarum formam* factum, quod ex primo ſui vſu *ad munditiem* duntaxat, *tergendo* nimirum *ori*, ac *faciei* adhibebatur, Imperator Aurelianus, vt ex Vopiſco apparet, nouum, nec antea cognitum illius vſum inſtituens, dono dedit populo Romano, vt eo in ſpectaculis *ad fauorem* vteretur. Quapropter, vt concludam aliquando, *FAVERE ORARIO*, vel, *VTI ORARIO AD FAVOREM*, aliud nihil erat, quàm *iactato*, ſeu *concuſſo Orario*, hoc eſt, *faſcia lintea longiuſcula*, ac *modice lata* (eam nos hodie, vt opinio mea fert, *ſudariolum* appellamus, vulgo, *fazzoletto*) *fauoris*, ac *beneuolentiæ* ſignum dare.

Falli itaque oportet eruditiſſimos Viros, qui prolatum Vopiſci locum explicantes (alter quidem in Electis lib. 2. cap. 10., alter vero in Notis ad Tertulliani librum de Spectaculis cap. 25.) *FAVOREM* quidē, *ſolemnē Acclamationē*, *ORARIVM* vero, *TEGMEN*, ſeu *VELAMENTVM reſonans*, *ORI admotum*, *ad dirigendum magis in acclamando vocem*, *concentumque augendum*, interpretatus eſt. Nec vllo modo audiendus alter, vir ſane doctiſſimus, dum in ſuis ad Flauium Vopiſcum Dilucidationibus, per *Oraria* adfirmat, intelligi debere (eius verba ſunt) *VITTAS*, *vulgo*, *BANDE*, *quibus corpora cingere ab humero ſurſum*, *deorſum vero ad oppoſitum ilium ſolent*, *vel collo circundare milites*, *vt*, *cuius Centuriæ*, *ſeu Legionis*, *ſint*, *dignoſcantur*, *& ſub quo duce militent*. Addit autem, eam ob cauſam donaſſe *Oraria* populo Romano Imperatorem Aurelianum, *vt popularium animos in ſui amo-*

rem

rem alliceret, & popularem auram captaret. Errorem cuius; Vopiſci certe verba ſatis refellunt. Illud item, quod ſubijcit, *NOMEN* ex eo inueniſſe *ORARIA*, quod *ſimilitudinem haberent cum ijs nauium, ſeu anchorarum funibus, quos ORAS appellauit antiquitas*, id totum commentitium eſt: nam nuſquam nos quidem apud probatum Auctorem inuenimus, *Oram* pro *fune nautico* poſitam; & Liuij Codices vetuſti, non *Oras*, ſed *Lora* ſemper habent; & Quintiliano, *Oram ſoluere*, aliud nihil eſt, quàm, *ſoluere*, ſeu, *diſcedere à litore*, & *nauigare*.

Hæc cum iam ſcripſiſſem, incidi in eruditiſſimas doctiſſimi Viri notas ad Auguſtæ Hiſtoriæ Scriptores. Hic igitur, adductum Vopiſci de Aureliano locum exponens, *ORARII* nomen, non ab *ORE*, ſed ab *ORA*, *veſtis* nimirum *lacinia* deducit. Subdit autem, *ORAE huiuſmodi, ac LACINIAE loco, quam in ludis publicis fauentes Romani agitabant, INSTITAS illis, ac FASCIAS quas manu tenerent, & ad fauorem mouerent, dediſſe Aurelianum; atque ab ea re dicta ORARIA*. Quod cum eruditiſſimi Viri, non hic ſolum, ſed alij etiam, quibus cum rem communicaui, probarint; hoc ipſum nos quoque, ſi minus vt neceſſarium, at vt maxime veriſimile, libentiſſime concedamus. Quamquam, meo iuditio, ſummam ille gratiam ab eruditis iniſſet, ſi, quod dixit, *Veſtium oras, ac lacinias* fuiſſe à Romanis *ad fauorem motitatas & concuſſas*, id aliquo modo comprobaſſet: neque enim ita ſe rem habere planum fecit argumento vllo, aut teſtimonio, quod tamen, vt eſt excellens ac ſingularis doctrina illius & eruditio, præſtare facilime potuiſſet. Verum hoc ipſum de huiuſmodi *ORARIIS* nunc quidem fortaſſe nimium: quare alia videamus.

TRE-

PRETIO quandoque REDEMPTOS, qui plauderent in Theatris, & acclamarent.

CAPVT IX.

ILlud vnum ſupereſſe videbatur, de quo quæreremus, antequam ab hoc Theatri propitio & honorifico fauore diſcederemus; *Emptos* nimirum nonnunquam in Theatris *Acclamatores, & Plauſores*. Res enim eò proceſſerat, vt quemadmodum lugendis mortuis mercede conducebantur fœminæ, ſic homines plaudendis ludorum ac ſpectaculorum actoribus ſe locarent. Atque id locus ex Marci Ciceronis oratione pro P. Seſtio plane probat, in quo iſta ſcripta ſunt; *Theatrales, gladiatoriíque conſeſſus dicuntur omnino ſolere leuitate nonnullorum EMPTOS PLAVSVS, & exiles & raros excitare*. A Valerio quoque Martiali lib. 7. epigramm. in Cinnamum, conſuetudinis huius mentionem factam video; eſt enim ſic inibi,

VENDERE nec vocem Siculis, PLAVSVMq; Theatris,

Petronius item Arbiter eodem modo, cuius ſunt illa ex primis Satirici ſui Carminibus,

———— neue PLAVSOR in ſcena
Sedeat REDEMPTVS, hiſtrioniæ addictus.

quem locũ ab eruditis fruſtra video, & ſine cauſa exagitari. Beatus etiam Hieronymus ad Oceanum ſcribens in epiſt. 83. rem eandem commemorat; inquit enim, *At nunc pleroſque cernimus, vel FAVOREM populi in aurigarum morem PRETIO REDIMERE, vel tanto omnium hominum odio viuere, vt non extorqueant PECVNIA, quod mimi impetrant geſtibus*. Verum de corrogatis, preceque, ac pretio redemptis Acclamatoribus, & Plauſoribus, nunc quidem hactenus: eadem

enim

enim in libro 3. vberius omnino retractanda ſunt. Venio ad turpem, & aduerſum Theatri fauorem.

INFESTE etiam, ac *TVRPITER FAVTVM* olim in Theatro.

CAPVT X.

VErba hæc, *FAVOR*, &, *FAVERE*, Theatri fuiſſe, ac ſpectaculorum omnium maxime propria; ijſque, non tacitam modo, & occultam animi beneuolentiam, ſed quæ voce etiam, ac geſtu ſignificaretur, exprimi conſueuiſſe, iam antea in 4. huius libri capite docuimus. Eandem itero nunc orationem; ſed hoc amplius addo, loquutos inibi nos de *propitio* duntaxat, ac *honorifico fauore*: reſeruatâ ſcilicet in hunc locum de *turpi*, & *aduerſo* tractatione. Nam *indecore* etiam, ac *infeſte fautum* olim in Theatro, eumque *fauorem* vocibus item, ac geſtibus expreſſum, quæ proxime ſubijciam, planum facient.

Quemadmodum igitur vox iſta, *ACCLAMATIO*, quamuis ſimpliciter pronunciata de *fauſta* tantummodo accipi ſoleat, *aduerſæ* tamen omnino, ac *ſecundæ* communis eſt: ſic *FAVOR* promiſcue dicitur, tàm de *propitio* & *honorifico*, quàm de *turpi* & *infeſto*, licet ſine addito prolatus conſueuerit de *honeſto* duntaxat, ac *ſecundo* intelligi. Atque *INFESTE* quidem, ac *TVRPITER FAVTVM* olim in Theatro, planiſſime confirmant Iulij Capitolini verba in Vero Imperatore hoc pacto conſcripta: *Denique etiam præſens, & cum Marco ſedens, Verus, multas à Venetianis paſſus eſt iniurias, quòd TVRPISSIME contra eos fauiſſet. TVRPISSIME* enim dicens, *indecorum* ac *turpem* expreſſit *fauorem*; dum autem ſubiecit, *CONTRA EOS*, *aduerſum* vtique & *infeſtum*

indicauit,

indicauit. Scite Græci de *aduerſo* huiuſmodi *fauore*, ἀντισπουδάζειν, dixêre, quaſi *fauere contra aliquem*, ſeu, *alicui infeſte fauere*. De TVRPI vero ſingillatim, præter Capitolinum, Arrianus etiam locuples teſtis eſſe poteſt, in Commentarijs de Epicteti Diſputationibus lib. 3. cap. 4. dum hæc ſcribit, In Capitis quidem titulo, πρὸς τὸν ἀκόσμως ἐν θεάτρῳ σπουδάσαντα, hoc eſt, *Aduerſus TVRPITER in Theatro FAVENTEM*. ſic enim prorſus latine ſonant verba illa parum bona fide ab Interprete conuerſa. Sub ipſum autem Capitis initium ita legimus, *Cum Prætor Epiri Comœdo cuidam TVRPIVS FAVISSET*, ἀκοσμότερον σπουδάσαντος, *eaque de re publice conuicio iactatus fuiſſet &c.* Ex quibus ſane locis illud etiam ſatis oſtenditur, *Infeſte* quidem ſimul & *turpiter* interdum, interdum tamen *turpiter* duntaxat *fautum* fuiſſe. Quæ res mihi cauſam attulit ſane iuſtam, inquirendi hoc loco, *Quo potiſſimum geſtu, ac modo ſoleret olim TVRPIS FAVOR, quo item INFESTVS ſignificari; & qua in re alter ab altero maxime differret.*

Indicatum, quo olim modo *TVRPIS FAVOR*, quo item *INFESTVS* exprimi ſoleret.

CAPVT XI.

QVamuis *TVRPIS FAVOR* omnis eſſet etiam aliquo modo *INFESTVS*; non tamen quemcunque *infeſtum*, *turpem* item ſemper fuiſſe exiſtimo. Atque hanc ob cauſam factum crediderim, vt alio geſtu, ac modo turpis, infeſtus alio ſignificari ſoleret. *INFESTVM* certe, *Pollicis conuerſione* exprimebant; *TVRPEM* vero, cùm *Sibilis* ac *Paſtoritia fiſtula*, tùm *Vociferatione*, ſeu *incondito clamore*, & *Sannis*, hoc eſt, *Oris*, *ac Manuum inepta ac indecora conformatione*. Quæ omnia ex antiquorum monumentis, à *Pollicis conuerſione* exorſi, accurate conſiderabimus.

INFESTVM olim Spectatorum in Gladiatorijs ludis *FAVOREM*, *POLLICIS* potiſſimum *CONVERSIONE* expreſſum.

CAPVT XII.

POLLICIS vtiq; *CONVERSIONE infeſtum* ſeu *aduerſum* Theatri *fauorem* potiſſimum ſignificatum, diſcimus ex Iuuenalis Satyra 3. canentis in hunc modum,

Munera nunc edunt, CONVERSO POLLICE vulgi
Quemlibet occidunt populariter ——

de Gladiatorijs ludis ſermo eſt, in quibus, ſi *INFESTE* quandoque *FAVISSET* populus, *POLLICEM* ſcilicet *CONVERTENDO*, eorum ſtatim Gladiatorum *interitus* conſequebatur, *contra quos fautum eſſet*. Ita hunc Iuuenalis locum explicant eruditiſſimi Viri, Politianus in Miſcellaneis cap. 42. Turnebus Aduerſariorum lib. 11. cap. 6. Torrentius ad Horatij librum 1. epiſt. 18. & Lipſius 2. Saturnal. ſermon. libro cap. 22. quorum ego ſententiæ & libentiſſime nunc aſſentior, & afferam fortaſſe etiam lumen non tenue in proxime ſequenti capite. Aurelius item Prudentius in eundem ſenſum videtur *CONVERSVM POLLICEM* vſurpaſſe, cum ſub poſterioris contra Symmachum libri finem, in Veſtales Virgines ob id inuectus, quòd gladiatoria munera libenter, ſtudioſeque ſpectarent, ſcripſit hoc pacto,

—— *conſurgit ad ictus*,
Et quoties victor ferrum iugulo inſerit, illa
Delitias ait eſſe ſuas, PECTVSQVE IACENTIS
Virgo modeſta iubet CONVERSO POLLICE RVMPI.

Ac, *POLLICEM CONVERTERE*, iam in prouerbium abijſſe de eo, qui male vellet, atque *infeſte contra aliquem faueret*, ſcriptum reliquit Adagiorum Collector, verbo, *POLLICEM PREMERE*, vel *CONVERTERE*.

Declaratum, quo potiſſimum modo *PREMERETVR* olim *VTERQVE POLLEX à propitijs fautoribus, quo* item *ab infeſtis ALTER* duntaxat *VERTERETVR*. Perpenditur hac de re Porphyrionis, Acronis, ac Cruquij opinio. *INFESTI* ſpectatores apud Suetonium, idem, quod *INFESTE*, ſeu, *CONTRA FAVENTES*. Pollex *INFESTVS* à Pentadio Poeta pro *CONVERSO* poſitus.

CAPVT XIII.

QVoniam in 5. huius libri capite eſt à nobis demonſtratum, *POLLICIS VTRIVSQVE PRESSV propitium* Theatri *fauorem* quandoque expreſſum; quoniã item proxime ſuperius oſtendimus, *infeſtum*, ſeu *aduerſum*, *ALTERIVS* duntaxat *CONVERSIONE* ſignificatum; merito nobis occurretur hoc loco, & quidem ab eruditis, quærentibus, *quo* potiſſimum *modo POLLICEM* olim *VTRVMQVE PREMERENT amice fauentes*, *quo* item *ab infeſte fauentibus ALTER* dũtaxat *VERTERETVR*. Quem ſane nodum

dum haud ſcio, an, præter Porphyrionem, Acronem, & Cruquium, alius quiſpiam ſit conatus expedire. Placet autem eorum & recitare verba, & opinionem examinare, vt deinceps, quid ſit in re veri, perſpici poſſit liquidius. Hi igitur ad eum omnes Horatij locum ex epiſt. 18. libri 1.

Conſentire ſuis ſtudijs qui crediderit te,

FAVTOR VTROQVE tuum laudabit POLLICE ludum,

ſcripſere in hæc verba. Porphyrion quidem, *VTROQVE POLLICE*, ait, *ideſt, vtraque manu, συνεκδοχικῶς, à parte totum. an qui vehementius laudat, manus iungens iungit pollicem cum proximo?* Acron vero *VTROQVE POLLICE*, inquit, *συνεκδοχικῶς, manu vtraque ſublata, ac ſæpius mota; hic enim geſtus valde laudantium eſt.* Iacobus demum Cruquius, vir ſane doctiſſimus, & multæ lectionis, ſic ſcribit, *POLLICE ad medium digitum preſſo, inque indicem relapſo, ſignum clarum, ſonitumque damus, fauoremque ſignificamus; quod ſi fiat VTROQVE POLLICE, maximi id fauoris eſt; & hoc eſt, PREMERE POLLICEM. CONVERTERE vero POLLICEM, quod eſt, non annuentis, ſed vituperantis, eſt, manu panſa POLLICEM A COMPRESSIONE CONTINERE in ſignum doloris, & maleuolentiæ.* atque hîc blandiens ſibi, ac veluti fauens Cruquius, ſubijcit, *Iudicet Lector, an hæc coniectura noſtra ſit ALTERO POLLICE digna.* Hæc ſunt illorum verba, hæc eſt expreſſa ab ijs nodi ſolutio. Verũ, vt quod ſentio dicam libere, & ea difficultatem habent, & hanc probare nullo modo poſſum. Nam, quod aiunt Porphyrion, & Acron, poſitum ab Horatio *VTRVMQVE POLLICEM συνεκδοχικῶς, PRO MANV VTRAQVE, à parte totum*, non ſunt audiendi. redarguit eos grauis auctor Plinius, qui de hoc in *fauendo preſſu* pauca ſummatim perſtringens in Naturalis Hiſtor. lib. 28. cap. 2. *Pollicum* meminit, non *Manuum*, quemadmodum etiam Horatius dixit, *vtrumque pollicem*, non autem *manum vtramque*. *POLLICES*, inquit Plinius, *cum faueamus, PREMERE etiam prouerbio iubemur.* qui locus eſt à nobis in 5. huius libri capite iterum productus. Quod vero addunt, Porphyrion quidem, *Qui vehementius laudat, ab eo pollicem iungi cum proximo;* Acron vero, *Manum vtramque ſublatam, ac ſæpius motam, geſtum fuiſſe valde laudantium*, ne non ſit

fictum,

ſictum, valde vereor. nec enim, quod ſciam, alij conſuetu-dinis huiuſmodi meminerunt; & quod probare debebant vt dubium, ſuo quodam iure ſibi ſumpſerunt pro conceſſo. Cruquium porro in eo primum falli crediderim, quòd *alterum* duntaxat *Pollicem* fuiſſe olim *in fauendo preſſum* affirmat. Cuius error, ſi non alia re, Horatij certe, ac Plinij teſtimonio plane refellitur; quorum alter *vtrumque Pollicem*, *Pollices* alter dixit. Præterea geſtus, quem in *premendo pollice* ſolitum vſurpari memorat Cruquius, non *pollicis preſſus* eſt, ſed *crepitus digitorum*; is ſcilicet, quo fiebat audientia, interdum, interdum famuli euocabantur, ſæpius indicabatur vilium, ac inanium rerum contemptus, nunquam autem fauor exprimebatur. Cuius ſane geſtus multiplicem ſignificationem, cùm in Tractatu de Concionum Ritibus, & in primo huius Operis libro leuiter attigimus, tùm in *SYNTAGMATE de artificioſa manuum loquela* fuſe, & accurate perſequemur. In hoc quoque decipi Cruquium exiſtimarim, quòd, *Premere pollicem* narrat fuiſſe, *Pollicem ad medium digitum premi, atque in Indicem relabi*. Hæc enim verba, quantum ego video, modum potius exprimunt, quo *digitus medius pollice tereretur*, quàm quo *premeretur pollex*; quod extra quæſtionem erat. Quod item ait, *Conuertere pollicem* aliud nihil fuiſſe, quàm *manu panſa pollicem à compreſſione continere*; id totum incertum, atque obſcurum eſt. neque enim ita ſe rem habere planum facit ratione vlla, aut argumento; & neutiquam poſſumus nos ex ijs verbis modum conijcere, quo *pollex alter verteretur*: id quod tamen inibi quærendum, & explicandum propoſuerat Cruquius. Inanis ergo videtur, & commentitia tota Porphirionis, Acronis, & Cruquij de *Pollicis conuerſione*, ac *preſſu* opinio; quam ob cauſam adnitendum eſt, vt, quod hùc faciat, nos aliquid curemus.

Duo autem debent hìc præcipue animaduerti. Vnum, *In gladiatorijs ludis potentem adeo fuiſſe ſpectatorem populum interdum, vt, cui faueret, is incolumis ſeruaretur; ille vero iugularetur, cui denegaret fauorem, ſeu contra quem turpiter faueret*. Quam rem Philoſophus Seneca, licet ſubobſcure, in libro, cui Titulus, *In ſapientem non cadere iniuriam*, cap. 16. comple-

complecti videtur, cum inquit, *Quæris, quid inter duos interſit? Quod inter Gladiatores fortiſſimos; quorum alter premit vulnus, & ſtat in gradu; alter reſpiciens ad clamantem populum, ſignificat nihil eſſe, ac intercedi non patitur.* Nimirum fortiſſimorum huiuſmodi Gladiatorum occultabãt alij vulnera, ſtabantque in gradu ſuo, vt, fallentes hoc modo populum, fauorem ab eo, atque adeo vitam ſibi extorquerent: alij vero contemnentes eundem populi fauorem, deque ſalute propria nihil curantes, pro ſe intercedi non patiebantur. *Delati* porro *fauoris*, atque adeo *vitæ*, *ſignum* erat *vnus & alter preſſus pollex*; *denegati* vero, ac proinde *mortis*, *alter* duntaxat *conuerſus*. Fit à Suetonio item, & à Pentadio Scholaſtico, Poeta veteri, iſtius conſuetudinis non obſcura mentio. quorum verba hoc libentius recitabo, quòd ex ijs apte adductus proxime ſuperius Senecæ locus exponetur. *Gladiatores notos*, inquit Suetonius in Iulio Cæſare cap. 26. *ſicubi infeſtis Spectatoribus dimicarent, vi rapiendos, ſeruandoſque mandabat*. Pentadius vero in Elegia de Spe (de cuius quidem Poematis titulo, ſicut & de Poetæ, adhuc anonymi, nomine nuper nos admonuit vir doctiſſimus Caſpar Barthius in eruditiſſimis ſuis *ADVERSARIIS* lib. 23. cap. 17.) canit in hunc modum,

Sperat & in ſæua victus Gladiator arena,
Sit licet infeſto pollice turba minax.

Siquidem Suetonio, *Infeſti* ſpectatores, idem omnino valent, quod, *contra fauentes*, ſeu, *fauorem denegantes, conuerſo* ſcilicet *pollice*. Cæſar enim probe tenens, certiſſimo in vitæ diſcrimine poſitos Gladiatores illos, qui inter dimicandum ſpectatores haberent *infeſtos*, hoc eſt, *minime fauentes*; ſiue quòd eſſet natura leniſſimus, ſiue quòd in muneribus edendis frequentem omnino cuperet habere Gladiatorum numerum; quos *morti infeſtus* populus *conuerſo pollice* deſtinabat, eos vi quandóque rapiendos, ſibique ad munera reſeruandos iubebat. *Infeſtum* quoque *pollicem* fuiſſe pro *conuerſo* poſitum à Pentadio facile crediderim. nimirum ad id reſpiciebat Poeta, quod in gladiatorijs ludis fiebat nonnunquam. Quamuis enim qui aduerſario inter dimicandum ſuccubuerat, de more iugulandus eſſet, ipſumque *necis ſignum* daret

populus

populus *conuerſo pollice*; fiebat tamen aliquando, vt populus ipſe pro victo intercederet, & iam, non *alterum conuertens pollicem*, ſed *vtrumque premens*, eum *à morte liberaret*. atque hanc ob cauſam puto dici à Poeta, Gladiatorem non plane de ſalute deſperare, quamuis pene victus ſit, & videatur ei populus *conuerſo pollice mortem minitari*. Ex quibus omnibus valde planum fit, vt dicebamus, potentem adeo fuiſſe populum nonnunquam in gladiatorijs muneribus, vt, *cui denegaret fauorem, is interficeretur*; *ſeruaretur* autem *incolumis, cui faueret*. Simul & illud elucet, quod paulo ante monuimus, *delati fauoris*, ac proinde *ſalutis*, *ſignum* fuiſſe *vnum & alterum pollicem preſſum*; *denegati* vero, atque adeo *necis*, *alterum* duntaxat *conuerſum*. Hoc igitur primo animaduerti oportuit.

Sequitur aliud, quod eſt; *Geſtus illos, qui, ſiue in preſſu pollicis vtriuſque, ſiue in alterius tantummodo conuerſione, fieri ſolebant, maxime notos fuiſſe ac patentes*. Etenim cum *ex ijs*, vel *ſpectantium fauor*, aut *odium*, vel *dimicantium vita*, aut *interitus*, omnino penderent, credibile non eſt, ignotos fuiſſe ac latentes. Ex eo item exiſtimarim, teſtatos omnibus, ac manifeſtos fuiſſe huiuſmodi geſtus, eorumque differentiam clare apparuiſſe, quòd, vt iterum ac ſæpius dictum eſt, *vtroque pollice fieret* alter, alter *altero duntaxat*. vt minime verendum ſit, ne, *ſiue vtrâque*, *ſiue alterâ tantummodo ſublata manu*, non ſtatim agnoſceretur vel *fauor & vita*, vel *odium & interitus*.

His ita poſitis ac patefactis, quò tandem abditam rem, ſicunde poſſumus, eruamus, modus ipſe aperiendus eſt, quo vel *premeretur vterque pollex*, vel *alter duntaxat verteretur*. Auſim itaque affirmare, *PREMERE POLLICES* aliud nihil fuiſſe, quàm, *manu vtrâque ſublata, pugnoque facto, pollices ipſos intra pugnum arcte, vehementerque comprimere*. *VERTERE* autem *POLLICEM*, erat, *altera manu leuata in ſublime, inque pugnum pariter contracta, pollicem à pugno attollere, atque vel in eum ipſum, qui manum eleuarat, detorquere ac retroflectere, vel circumagere ſeu in gyrum ducere*.

Atque hunc puto fuiſſe Veterum, ſiue *premendi vtriuſque pollicis*, ſiue *alterius duntaxat vertendi* modum. Cum quo

(niſi

(niſi quid mea me fallit opinio) & quæ animaduertenda præmonuimus & quæ adduximus Veterum teſtimonia, maxime conſentanea ſunt. In cuius ſane conſuetudinis explicatione, ſi vel ad verum ipſe acceſſi, vel lumen ſaltem aliquod rei perobſcuræ videar attuliſſe; & gaudebo, non temere id à me tentatum, & non leue etiam me iam operæ pretium conſequutum arbitrabor: ſin contra accidat, magnum eſt etiam voluiſſe; & feram item æquo animo, argui errorem meum ac corrigi, atque eo nomine non mediocrem me gratiam erudito emendatori habiturum polliceor. His autem de *INFESTO THEATRI FAVORE* explicatis iam eſt de *TVRPI* dicendum.

SIBILVM proprie fuiſſe *inflatæ Fiſtulæ ſonum*. *Sibilare*, &, *Fiſtulari* idem Latinis. Græcis etiam σύριγξ, *Fiſtula* erat, & *Sibilus*: συρίζειν, item, ſeu συρίττειν, & *fiſtula canere*, & *ſibilare*. Spectantium & Audientium *ſonum ore factum*, *compreſſis dentibus*, *labris parum diductis*, fiſtulæq; *ſibilo* ſimilem, *SIBILVM* appellatum. Sonitum hunc emittere, *ſibilare* & *exſibilare* Latini dixerunt; Græci συρίττειν, συρίζειν, κλώζειν, χλευάζειν, διαμυλλαίνειν.

CAPVT XIV.

PLuribus omnino modis expreſſum olim turpem Theatri fauorem, *Sibilis* nimirum ac *paſtoritia Fiſtula*, *Vociferatione* ſeu *incondito clamore*, & *Sannis*, hoc eſt, *inepta oris deprauatione*, *manibuſque indecore motis ac conformatis*, iam ſupra monuimus in cap. 11. Lubet nunc omnes hoſce modos aperire, datis in ſingulos teſtibus incorruptis ex antiquorum auctoritate & fide.

Sibilus itaque, ſeu *ſibilum*, vt hinc ordiar, proprie dicebatur *ſonus* ille, quem *fiſtula inflata* emittebat. Ouidius in 13. Metamoph. libro,

Senſerunt toti paſtoria ſibila montes.

paſtoria ſibila, hoc eſt, *ſonos*, quos *Paſtorum fiſtula* reddebat. Hinc & M. Cicero in epiſt. 13. libri 1. ad Atticum *paſtori-*

tiam

tiam fiſtulam pro *ſibilo* poſuit; vt docti Viri eum locum explicantes adnotarunt. & a Martiano Capella in lib. 9. de Nuptijs Philologiæ *fiſtula* dicitur *ſibilatrix*. & habent Iſidori Gloſſæ, *Fiſtulor, Sibilo*. Græcis etiam συριγξ *fiſtula* eſt, & *ſibilus*: ipſumque συρίζειν, ſeu συρίττειν, *fiſtula canere*, & *ſibilare*.

Qui *ſonus* igitur, ad aliquem ſiue in Theatro, ſiue in Auditorijs, explodendum fiebat, *fiſtulæque ſibilum* maxime imitabatur, eum Latini *SIBILVM* appellarunt; & *SIBILARE*, ſeu, *EXSIBILARE*, *ſonitum* huiuſmodi *emittere*. Græci communiter συρίζειν, ſeu συρίττειν, dixêre: Pollux κλώζειν; Hesychius χλευάζειν, διαμυλλαίνειν Ariſtophanes. quòd ſcilicet *ore* fieret huiuſmodi *ſonus* ſeu *ſibilus*, *compreſſis dentibus*, & *labris parum diductis*.

SIBILVM hunc *PLAVSVI* contrarie opponi. *PEDES* olim *SVPPLODEBANT EXSIBILANTES*. expreſſam eam rem à Græcis voce, πτερνοκοπεῖν.

CAPVT XV.

ILlud etiam hoc loco præmonendi ſumus (antequam oſtendamus, ſibilis huiuſmodi vel ſpectaculorum ac ludorum actores, ſi minus probarentur, fuiſſe exploſos; vel exceptos Illuſtres Viros ad ſpectacula intrantes, ſi odioſi populo & inuiſi) *SONVM* hunc, ſeu *SIBILVM*, qui *explodentium*, vt dicebamus, *ore fiebat*, *PLAVSVI CONTRARIE OPPONI*. Id quod M. Tullij locus ex epiſt. 18. libri 2. ad Atticum plane probat, in quo iſta ſcripta ſunt; *Huic*, Curioni, *plauſus maximi, conſalutatio forenſis*

O 2 per-

perhonorifica, ſigna præterea beneuolentiæ permulta à bonis impertiuntur. Fuſium clamoribus, conuicijs, & ſibilis conſectantur. quo loci, quemadmodum *beneuolentiæ ſignis* contrarij ſunt *inconditi clamores*, pugnantq; inter ſe *conuicia* & *honorifica conſalutatio*, ſic *PLAVSIBVS SIBILOS contrarie opponi* nemo non videt. Idem M. Cicero in Oratione pro P. Seſtio eodem pacto, *Quid ego nunc dicam, quibus Viris, aut cui generi ciuium maxime applaudatur? neminem veſtrum fallit. Sit hoc ſane leue, quod non ita eſt, quoniam optimo cuique impertitur: ſed ſi eſt leue, homini graui leue eſt. ei vero, qui pendet à rebus leuiſſimis, qui rumore & fauore populi tenetur & ducitur, PLAVSVM IMMORTALITATEM, SIBILVM MORTEM videri neceſſe eſt.* Horatius quoque *ſibilare*, & *plaudere* perinde accipit, quaſi *contrarie oppoſita*. inquit enim ſub auari illius Athenienſis perſona in prima Satyra libri 1.

—— Populus me SIBILAT: at mihi PLAVDO
Ipſe domi ——————————

& apud Theophraſtum in Charactere περὶ βδελυρίας, voces κροτεῖν, & συρίττειν, quæ ſunt, *plaudere*, & *ſibilare*, contrariæ ſunt; Ἐν θεάτρῳ, ait, de homine impuro & inepto loquens, κροτεῖν, ὅταν οἱ ἄλλοι παύωνται, καὶ συρίττειν οὓς ἡδέως θεωροῦσιν οἱ λοιποὶ. quæ conuertas hoc modo, *In Theatro, reliquis tacentibus, ipſe PLAVDIT; &, quos alij libenter ſpectant, ipſe SIBILIS CONSECTATVR.* Ariſtophanes demum in Veſpis verba ἀνακροτεῖν, & διαμυλλαίνειν, hoc eſt, *plaudere*, & *rictu oris ſonum edere*, quod eſt noſtrum *ſibilare*, tamquam oppoſita vſurpat, ſic ſcribens,

Οἱ δ᾽ ἀνεκρότησαν, πλὴν γε Θουφράστου μόνου
Οὗτος δὲ διεμύλλαινεν.

quæ ſonant hoc modo,

Hîc quiſque PLAVSIT, ſed Theophraſtus tamen
DISTORSIT ORA ——————

Nec reticere debeo in præſentia, ſolitos olim hoc modo *exſibilantes*, ſiue in Theatro, ſiue in Auditorijs, *pedes ſupplodere, ipſaque ſedilia calcaneis verberare*. quam rem Græci hac vna voce, πτερνοκοπεῖν, expreſsêre. Pollucis verba hæc ex Onomaſtici lib. 2. cap. 4. id plane omnino declarant, *Poſterior pedis pars calcaneum dicitur; vnde, πτερνοκοπεῖν deriuatur,*

tur, *quod eſt*, *CALCANEO SEDILIA in Theatris PERCVTERE*, *vt aliquem EXSIBILENT*. Et in lib. 4. cap. 19. *De Theatro*, inquit, *vſitate dicitur*, *SEDILIA TALIS PVLSARE*, *quod*, *πτερνοκοπεῖν*, *appellauerunt*. *hoc autem aliquem EXPLODENTES faciebant*; *vnde & EXPLODERE*, *& EXSIBILARE dicitur*. Nunc etiam in publicis cœtibus conſueuerunt *exſibilantes* ſpectatores *terram ac tabulata plantis pedum tundere ac pulſare*.

SPECTACVLORVM, ac *LVDORVM ACTORES*, ſi minus probarentur, *SIBILIS* olim *EXPLOSOS* ab infeſto populo.

CAPVT XVI.

ATque hæc quidem de *SIBILI nominibus*, deque *Oris SIBILANTIVM conformatione*, quam breuiſſime potui; non vt omnia dicerem, ſed vt maxime neceſſaria. Nunc, qui ſolerent in Theatro, cæteriſq; ſpectaculorum locis, exſibilari, & explodi, ſtrictim ſubiungam. Ac quemadmodum, vt eſt à nobis in 2. ac 3. huius libri capite demonſtratum, fauſte olim acclamabatur & plaudebatur, non ijs modo, qui ſpectacula & ludos agebant, ſed Illuſtribus etiam Viris ad ſpectacula intrantibus; ita *ſibilis* quandoque *exploſos* obſeruo cùm *ludorum ac ſpectaculorum actores*, ſi minus probarentur, tùm *ſpectatores* etiam ſi inuiſi populo & odioſi.

Ac prius illud, de quo vno agimus in hoc capite, manifeſte probat M. Tullij locus ex Paradoxo, *Quod æqualia peccata*, hoc pacto conſcriptus; *HISTRIO*, *ſi paulum ſe mouit extra numerum*, *aut ſi verſus pronunciatus eſt ſyllaba vna breuior*,

nior, aut longior, EXSIBILATVR, EXPLODITVR. Idem Cicero in lib. 3. de Oratore, *Quotus, ait, quiſque eſt, qui teneat artem numerorum, ac modorum? At in his ſi paulum modo offenſum eſt, vt, aut contractione breuius fuerit, aut produductione longius, Theatra tota RECLAMENT*. Hic autem, RECLAMARE, aliud nihil eſſe, quàm, EXSIBILARE, &, EXPLODERE, certiſſimum eſt. In Oratione item pro Q. Roſcio Comœdo, *Quod nuper*, inquit Cicero, *in EROTE COMOEDO vſu venit, qui poſteaquam è ſcena non modo SIBILIS, ſed etiam conuicio EXPLODEBATVR, ſicut in aram confugit in huius domum, diſciplinam, patrocinium, nomen &c.* Demoſthenes etiam illuſtre conſuetudinis huius teſtimonium dat, in Aeſchine ſic ſcribens, *Luſtrabas, & ego circumferebar; docebas, ego ibam vt audirem; tertias IN FABVLA PARTES AGEBAS, & ego ſpectabam; EXCIDEBAS, ego SIBILABAM*. Reſpexit hùc præterea Theophraſtus, dum in Charactere περὶ βδελυρίας ait in hunc modum; *IN THEATRO, reliquis tacentibus, ipſe plaudit; &, quos alij libenter ſpectant, ipſe SIBILIS CONSECTATVR*. Denique extat Tranquilli Suetonij in Octauio Auguſto locus, qui ea, quæ dico, appoſite confirmet; inquit enim in cap. 45. *PYLADEM*, is pantomimus erat, *Vrbe, atque Italia ſubmouit Auguſtus; quòd ſpectatorem, à quo EXSIBILABATVR, demonſtraſſet digito &c.*

Etiam

Etiam *SPECTATORES* interdum, ſi odioſi populo & inuiſi, ab infeſte fauentibus *SIBILIS* in Theatro *EXPLOSOS*. Illuſtratus obſcurior Ciceronis locus.

CAPVT XVII.

HOrtenſius certe, Orator clariſſimus, qui *SIBILOS* nunquam in *foro* abſtulerat, *Theatrum* ſemel ingreſſus, ab infeſto populo *EXSIBILATVS* eſt ſtatim, & *EXPLOSVS*. Rem perſequitur Cœlius ad Ciceronem ſcribens, in Epiſtolarum familiar libro 8. epiſt. 2. *Acceſſit hûc*, inquit, *quòd poſtridie eius abſolutionis in THEATRVM Curionis Hortenſius introiuit, puto, vt ſuum gaudium gauderemus. Hîc tibi ſtrepitus, fremitus, clamor, tonitruum, & rudentum SIBILVS. Hoc magis animaduerſum eſt, quòd INTACTVS A SIBILO peruenerat Hortenſius ad ſenectutem*. Marcus ipſe Cicero, dum narrat, quibus diebus committebantur ludi, Gladiatorumque ſpectacula exhibebantur, iis ſe *fauſtas* ſemper abſtuliſſe *Acclamationes*, & nunquam *paſtoritiam fiſtulam*; indicat vtique, fieri ſolitum aliquando, vt *Viri Illuſtres*, quemadmodum *fauſtis* ſæpe *excipiebantur Acclamationibus & Plauſibus* ab amicis ſpectatoribus, ſic *ab infeſtis exploderentur* quandoque *ſibilis*. Sunt hæc illius verba in epiſt. 13. libri 1. ad Atticum; *Itaque & ludis, & gladiatoribus mirandas* ἐπισημασίας *ſine vlla PASTORITIA FISTVLA auferebamus. PASTORITIAM* autem *FISTVLAM* hîc pro *SIBILO* poſitam, præterquam-

quod

quod multi magna auctoritate Veri ad hunc locum tradiderunt, ex eo quoque planiſſimum fieri iam ſupra docuimus in cap. 14. quòd & *SIBILVS* eſſet *FISTVLAE SONO* ſimillimus, & σύριγξ, quæ *FISTVLA* proprie dicebatur, pro *SIBILO* etiam à Græcis interdum vſurparetur, ipſumque συρίζειν, ſeu συρίττειν, eiſdem eſſet, & *FISTVLA CANERE*, & *EXSIBILARE*. Sed alios item à ludorum ac ſpectaculorum actoribus fuiſſe in Theatris nonnunquam *exſibilatos* à populo & *exploſos*, ſignificant illa quoque eiuſdem Ciceronis verba ex epiſt. 19. libri 2. ad Atticum, hoc pacto conſcripta, *Populi ſenſus maxime THEATRO & SPECTACVLIS perſpectus eſt. nam GLADIATORIBVS qua DOMINVS, qua ADVOCATI, SIBILIS CONSCISSI*. Cuius ſane loci ſenſum eum eſſe exiſtimarim; Gladiatoribus, *diebus* nimirum *illis, quibus gladiatorum munera dabantur*, & dominum interdum, hoc eſt, *munerarium*; & aduocatos etiam, *eos ſcilicet, quos ſibi ad decernendum de gladiatorum præmiis ac pœnis aduocarat munerarius, & quaſi ſocios ac teſtes adiunxerat*, fuiſſe interdum à ſpectante populo *exploſos, ſibiliſq; conſciſſos*. Hûc etiam referri poſſe puto Vellei Paterculi locum ex libro 2., de Titio, qui Pompeium iugularat, loquentis; *Cui intantum*, ait, *durauit hoc facinore contractum odium, vt mox ludos in Theatro Pompeij faciens, EXECRATIONE populi, ſpectaculo, quod præbebat, pelleretur. EXECRATIONEM* enim hîc interpretor *turpem fanorem & ſibilos*, quibus Titius ab infeſto populo conſciſſus & exploſus eſt.

VOCI-

VOCIFERATIONE, atque *INCONDITO CLAMORE*, expreſſum nonnunquam *TVRPEM THEATRI FAVOREM*.

CAPVT XVIII.

DE *SIBILIS* hæc hactenus. nunc de *VOCIFERATIONE*, atq; *INCONDITO CLAMORE* dicam. Ac *voce* quidem *contentiùs*, atque *incondite emiſſa*, *TVRPEM* nonnunquam ſignificatum *THEATRI FAVOREM*, Arriano teſte dicimus in adducto Epicteti libro 3. cap. 4. Etenim, cum *TVRPITER FAVENTEM*, vt vidimus, ἀκόσμως σπουδάσαντα inibi vocaſſet Arrianus; explicans deinde, quid ipſum eſſet, ἀκόσμως σπουδάζειν, hoc eſt, *TVRPITER FAVERE*, *Vide*, inquit, *quemadmodum Cæſaris Procurator ſpectet. VOCIFERATVR; VOCIFERABOR & ipſe. Exilit; exiliam & ipſe. Serui eius hinc atque inde ſedentes VOCIFERANTVR; ego, cui ſerui nulli ſunt, pro omnibus, QVANTVM POTERO, CLAMABO.* quò loci vides, *incondito* certe *clamore* ac *vociferatione turpem Theatri fauorem* omnino expreſſum. Ad eundem vtique *FAVOREM*, è Theatris in ipſa Chriſtianorum Templa, & Eccleſias iam inuectum, crediderim animum etiam intendiſſe Chryſoſtomum, cum *turpe*, ac *indecorum fauentis populi* in Concionibus ſacris *ſtudium* reprehendens in Homil. 1. de verbis Iſaiæ, appellat illud, modo *incompoſitum vocis boatum*, ſæpe *clamores nihil certi ſignificantes*, interdum *vocem abſurditatis & inconditam*. Particulam Homiliæ, quam commemoraui, placet adſcribere, quò minori quiuis labore, cùm de Chryſoſtomi ſenſu, tum de opinione noſtra, lectis illius verbis poſſit exiſtimare.

ſtimare. *Sunt quidam*, ait Chryſoſtomus, *qui hic adſunt, qui contemnentes Deum, ac ſpiritus eloquia pro vulgaribus ac prophanis ducentes, INCOMPOSITVM VOCIS BOATVM emittunt*. & paulo poſt, *Verum tu iſta non cogitas, quoniam ea, quæ in Theatris audiuntur, quæque ſpectantur, mentem tuam obſcurarunt; & ideo, quæ illic geruntur, in Eccleſiæ ritus inducis; ideo CLAMORIBVS NIHIL CERTI SIGNIFICANTIBVS animum incompoſitum euulgas*. Et infra, *Verum neque nos talem iubilationem prohibemus, ſed VOCEM prohibemus NIHIL SIGNIFICANTEM. Neque prohibemus vocem laudis, ſed VOCEM ABSVRDITATIS, ET INCONDITAM*. Quæ quidem omnia turpi, de quo agimus, fauori lubens accommodarim. Iam ipſas turpiter fauentium *SANNAS*, *oris* ſcilicet, ac *manuum ineptas & indecoras deprauationes* conſideremus.

ORIS DISTORTIO ad illudendum. *VALGIA*, ideſt, labellorum obtortiones; à voluendo dicta, quaſi, voluia. Labiorum ductus, rictuſque oris σαρχάζειν.

CAPVT XIX.

DE *SANNIS* egimus alio loco diligenter. nunc illinc ea duntaxat ſtrictim aſſumemus, quæ ad illuſtrandum *turpem Theatri fauorem* pertinere arbitrabimur.. Erant autem duo præcipua *SANNARVM* genera; *Manuum* alterum, alterum *Oris*. *ORIS* quidem, *Diſtortum os*, ſiue *Labia diducta*, & *Eiecta lingua*: *MANVVM* vero, *Pinſens ciconia*, *Aſini auriculæ*, &, *Manus in obſcænum modum formata*. Haſce *SANNAS* omnes, modo hanc, modo illam,

lam, à *TVRPITER FAVENTIBVS* vſurpatas, dudum admonuit Caſaubonus in ſuis ad Capitolinum notis. Sed quoniam id ille admonuiſſe ſatis habuit, nullum inibi rei, de qua agimus, interpretatione ſua lumen afferens, videbor mihi non luſurus operam; imo gratiam fortaſſe ab ijs initurus, qui eruditionem amant, ſi, quod hūc faciat, aliquid curauero.

SANNAE igitur nomine quamuis appellarentur *irridendi modi omnes*, *os* tamen *diſtortum* proprie *ſanna* dicebatur. In Gloſſis veteribus, ſeu in Cornuti Scholijs ad primā Perſij Satyram, ita legimus, *SANNA dicitur OS DISTORTVM; quod facimus, cum alios deridemus*. *VALGIA* autem nominarunt huius *oris diſtortionem* veteres Latini; *VALGIA*, inquit Fulgentius in libello de priſco ſermone, *ſunt labellorum obtortiones in ſupinatione, vel ſublatione peractæ*. Petronius in Satyrico, *Commouebat valgiter labra*. & iterum, *Obtorto valgiter labello*. Plautus in Milite glorioſo, *Maiorem partem videas valgis ſuauijs*. Hūc enim facere Plauti verba iſta, indicat ibidem Fulgentius, dum ad eorum probationem, quæ de Valgijs dixerat, adductum Plauti locum ſubijcit. Turnebus etiam, & Douza Pater eodem pacto interpretantur Plauti *VALGIA*: is quidem Aduerſariorum lib. 7. cap. 6. ſic ſcribens, *Valga ſuauia obtortiones ſunt oris ad deriſionem. Meretrices autem, dum glorioſum militem ad oſculandum labijs ductabant, & inuitabant, per illuſionem os obtorquebant, valgumque reddebant*. alter vero in Præcidaneis ad Petronium cap. 12. hæc ait, *Valgis ſuauijs, hoc eſt, praue diſtorto ore Militem ſubſannant Meretrices, habentque miſerum & glorioſum illum omnibus modis ludibrio ac deſpicatui*. *VALGIA* autem Etymon habere à *voluendo*, quaſi *voluia* dicerentur, adfirmat Balbus in Catholico, dum inquit, *Valgia à voluendo dicuntur, quaſi voluia, ideſt, retortiones, proprie enim labiorum obtortio eſt quam facimus, cum aliquem deridemus; vnde valgire, eſt, retorquere*. Eandem oris diſtortionem nominat Agellius *labiorum ductum, rictumque oris*. *Tum ille*, inquit in lib. 18. cap. 4., *rictu oris, labiorumque ductu, contemni à ſe oſtendens, & rem, de qua quæreretur, & hominem ipſum, qui quæreret*. Græci autem, σαρχάζειν dixêre,

ſtimare. *Sunt quidam*, ait Chryſoſtomus, *qui hîc adſunt, qui contemnentes Deum, ac ſpiritus eloquia pro vulgaribus ac prophanis ducentes, INCOMPOSITVM VOCIS BOATVM emittunt*. & paulo poſt, *Verum tu iſta non cogitas, quoniam ea, quæ in Theatris audiuntur, quæque ſpectantur, mentem tuam obſcurarunt; & ideo, quæ illic geruntur, in Eccleſiæ ritus inducis; ideo CLAMORIBVS NIHIL CERTI SIGNIFICANTIBVS animum incompoſitum euulgas*. Et infra, *Verum neque nos talem iubilationem prohibemus, ſed VOCEM prohibemus NIHIL SIGNIFICANTEM. Neque prohibemus vocem laudis, ſed VOCEM ABSVRDITATIS, ET INCONDITAM.* Quæ quidem omnia turpi, de quo agimus, fauori lubens accommodarim. Iam ipſas turpiter fauentium *SANNAS*, *oris* ſcilicet, ac *manuum ineptas & indecoras deprauationes* conſideremus.

ORIS DISTORTIO ad illudendum. *VALGIA*, ideſt, labellorum obtortiones; à voluendo dicta, quaſi, voluia. Labiorum ductus, rictuſque oris σαρχάζειν.

CAPVT XIX.

DE *SANNIS* egimus alio loco diligenter. nunc illinc ea duntaxat ſtrictim aſſumemus, quæ ad illuſtrandum *turpem Theatri fauorem* pertinere arbitrabimur.. Erant autem duo præcipua *SANNARVM* genera; *Manuum* alterum, alterum *Oris*. *ORIS* quidem, *Diſtortum os*, ſiue *Labia diducta*, & *Eiecta lingua*: *MANVVM* vero, *Pinſens ciconia*, *Aſini auriculæ*, &, *Manus in obſcænum modum formata*. Haſce *SANNAS* omnes, modo hanc, modo il-

lam,

lam, à *TVRPITER FAVENTIBVS* vſurpatas, dudum admonuit Caſaubonus in ſuis ad Capitolinum notis. Sed quoniam id ille admonuiſſe ſatis habuit, nullum inibi rei, de qua agimus, interpretatione ſua lumen afferens, videbor mihi non luſurus operam, imo gratiam fortaſſe ab ijs initurus, qui eruditionem amant, ſi, quod huc faciat, aliquid curauero.

SANNAE igitur nomine quamuis appellarentur *irridendi modi omnes*, *os* tamen *diſtortum* proprie *ſanna* dicebatur. In Gloſſis veteribus, ſeu in Cornuti Scholijs ad primã Perſij Satyram, ita legimus, *SANNA dicitur OS DISTORTVM; quod facimus, cum alios deridemus*. *VALGIA* autem nominarunt huius *oris diſtortionem* veteres Latini; *VALGIA*, inquit Fulgentius in libello de priſco ſermone, *ſunt labellorum obtortiones in ſupinatione, vel ſublatione peractæ*. Petronius in Satyrico, *Commouebat valgiter labra*. & iterum, *Obtorto valgiter labello*. Plautus in Milite glorioſo, *Maiorem partem videas valgis ſuauijs*. Huc enim facere Plauti verba iſta, indicat ibidem Fulgentius, dum ad eorum probationem, quæ de Valgijs dixerat, adductum Plauti locum ſubijcit. Turnebus etiam, & Douza Pater eodem pacto interpretantur Plauti *VALGIA*: is quidem Aduerſariorum lib. 7. cap. 6. ſic ſcribens, *Valga ſuauia obtortiones ſunt oris ad deriſionem. Meretrices autem, dum glorioſum militem ad oſculandum labijs ductabant, & inuitabant, per illuſionem os obtorquebant, valgumque reddebant*. alter vero in Præcidaneis ad Petronium cap. 12. hæc ait, *Valgis ſuauijs, hoc eſt, praue diſtorto ore Militem ſubſannant Meretrices, habentque miſerum & glorioſum illum omnibus modis ludibrio ac deſpicatui*. *VALGIA* autem Etymon habere à *voluendo*, quaſi *voluia* dicerentur, adfirmat Balbus in Catholico, dum inquit, *Valgia à voluendo dicuntur, quaſi voluia, ideſt, retortiones. proprie enim labiorum obtortio eſt quam facimus, cum aliquem deridemus; vnde valgire, eſt, retorquere*. Eandem oris diſtortionem nominat Agellius *labiorum ductum*, *rictumque oris*. *Tum ille*, inquit in lib. 18. cap. 4., *rictu oris, labiorumque ductu, contemni à ſe oſtendens, & rem, de qua quæreretur, & hominem ipſum, qui quæreret*. Græci autem, σαρχάζειν, dixere,

re, quod eſt, *diducto rictu*, vt in Græco Lexico habemus, *oſtenſiſque labris irridere*; quod cum fit, dentes carne nudantur.

Illudentes olim *LINGVAM* quandoque *EXERVISSE*.

CAPVT XX.

ALterum *Sannæ* genus, quod *ore* fieri ſolitum dicebamus, erat *LINGVAE EXERTATIO*, ſeu *EIECTIO*. Qui ſane modus illudendi, quemadmodum nunc paſſim ab hominibus proiectæ audaciæ, triuijſque aſſuetis, parum decorè vſurpatur, ita vetuſtiſſimus eſt. Expreſſit eum Perſius in Satyra prima canens in hunc modum,

Nec linguæ, quantum ſitiat canis Appula, tantum.

vbi Cornutus ait, *Sannæ genus eſſe, LINGVAM EXERERE ad canis ſitientis inſtar*. Ac neſcio, an erudititiſſimus Hieronymus ad hunc Perſij locū reſpexerit (irridendi certe modū, de quo nunc agimus, ſignificauit apertiſſime) cum in epiſt. 4., quæ eſt ad Ruſticum Monachum, ita ſcripſit, *Ne credas laudatoribus tuis, imo irriſoribus aures ne libenter accommodes; qui, cum te adulationibus fouerint, & quodammodo impotem mentis effecerint; ſi ſubito reſpexeris, poſt te videas, ad illudendum, AESTVANTEM CANIS PROTENDI LINGVAM*. Idipſum autem ſatis oſtenditur ex militis illius Galli hiſtoria, qui Romanos ad pugnam prouocans, vt eos irrideret, *linguam exeruiſſe* dicitur. Rem perſequitur Claudius Quadrigarius apud Agellium in lib. 9. cap. 13. ijs verbis, *Extemplo ſilentio facto cum voce magna inclamat Gallus, ſi quis ſecum depugnare vellet, vti prodiret. Nemo audebat propter magnitudinem, atque immanitatem &c. Gallus*

irridere

irridere cœpit, atque LINGVAM EXERTARE. Quod idem Galli factum Titus quoque Liuius, multo etiam, quàm ille, purius ac iucundius in 7. libro his verbis expoſuit, *Tum eximia magnitudine in vacuum pontem Gallus proceſſit; & quantum maxima voce potuit, Quem nunc, inquit, Roma fortiſſimum virum habet, procedat agedum ad pugnam, vt noſter duorum euentus oſtendat, vtra gens bello ſit melior &c. armatum T. Manlium, adornatumq; aduerſus Gallum ſtolide lætum, & (quoniam id quoque memoria dignum antiquis viſum eſt) LINGVAM etiam ab irriſu EXERENTEM producunt &c.* In Cimbrico item Mariano ſcuto Gallus alter *eiecta lingua* depictus cernebatur, vt ſcilicet aſpicientes illuderet. *Demonſtraui*, inquit Marcus Cicero in lib. 2. de Oratore, *digito pictum Gallum in Mariano ſcuto Cimbrico ſub nodis diſtortum, EIECTA LINGVA, buccis fluentibus. Riſus eſt commotus &c.*

PINSENTEM ROSTRO CICONIAM ad deridendum digitis aliquando expreſſam. Quomodo fieret hæc irriſio, & cur ita vocaretur. Falli Caſaubonum, qui ciconiam, non digitorum, ſed colli motu repræſentatam, ſcripſiſſe B. Hieronymum arbitratur. *ASINI* etiam *AVRICVLAS* manibus imitatos Veteres illudentes. Stupidum & aſinum hac irriſione ſignificabant.

CAPVT XXI.

Expoſui *ORIS ſannas*, nunc vero etiam *MANVVM* aperiam. Tria autem erant olim vſitata, vt ſupra indicauimus, *ſannarum manibus factarum* genera. Primum, cum *pinſens Ciconia* exprimebatur. Alterum, cum effingebantur *Aſini auriculæ*. Tertium, cum *Manus in obſcænum modum formata* in aliquem illudendi cauſa porrigebatur. De quibus ſummatim pauca repetam.

Ac de Ciconia pinſente accipienda ſunt ea Perſij verba ex Satyra prima,

O Iane, à tergo quem nulla CICONIA pinſit.

Ad quem locum perbelle Cornutus, *CICONIAM*, inquit, *manu formare ſolent irriſores, qui vnitate colligatos digitos agunt ad inferiorem partem inclinata, ſimilitudine ciconini roſtri;*

ſtri; quod cum præſentāt, poſt tergum motitantes, derident quos volunt. Meminit eiuſdem irriſionis B. quoque Hieronymus in adducta ad Ruſticum Monachum epiſt. 4. ſcribens hoc pacto, *Ne credas laudatoribus tuis, imo irriſoribus aures ne libenter accommodes &c. ſi ſubito reſpexeris, CICONIARVM deprehendes poſt te colla curuari &c.* Et in Prologo ad Sophoniam hæc ait, *Qui ſi ſcirent Holdam viris tacentibus prophetaſſe, & Deboram, iudicem pariter & prophetam, hoſtes Iſrael Barach timente ſuperaſſe &c. nūquam poſt tergum meum manum incuruarent in CICONIAM.* Ex quibus omnibus maniſeſte intelligitur, *quomodo fieret* hæc irriſio, & cur *Ciconiæ nomine* appellaretur. Nimirum *manus, digitis omnibus collectis in vnum, & ad ciconini colli ſimilitudinem curuatis, inque eum directis, qui irridebatur, pinſentem roſtro ciconiam frequenti & ſtata motione exprimebant.* Longe autem falli puto Caſaubonum, dum in Commentarijs ad Perſium ex ijs Hieronymi verbis, *CICONIARVM deprehendes poſt te colla curuari, CICONIAM* ex eiuſdem Hieronymi mente, *colli motu*, non *digitorum*, exprimi ſolitam ab irridentibus comminiſcitur. Non enim eam irridentium *colli motu* expreſſam dixit Hieronymus, *ſed digitis ad inſtar colli ciconini formatis ac motis* repræſentatam. Hieronymus ipſe quid ſenſerit indicat, dum in adducto ex Prologo ad Sophoniam loco, non *collum*, ſed *manum* dixit in *Ciconiam incuruari*.

Alterum *Sannæ* genus, *ASINI* videlicet *AVRICVLAS*, hoc modo exprimebant Veteres. *Apponebatur temporibus pollex, cæteri autem digiti ad auris aſininæ ſimilitudinem formabantur, ac ſubinde mouebantur.* Qua quidem irriſione *ſtupidum* & *aſinum* oſtendebant eum, qui irridebatur. In Perſij Satyra prima de ea ſic eſt,

Nec manus AVRICVLAS imitata eſt mobilis ALBAS.

Auriculas albas, inquit Cornutus, *ideſt, aſininas. nam ſic ſtulti ridentur, appoſito temporibus pollice, imitantes aures aſini alijs digitis, quaſi ſannam facientes.* Idem Hieronymus in adducta iterum ac tertio ad Ruſticum Monachum Epiſtola eandem ſannam commemorat, cum ait, *Si ſubito reſpexeris, aut Ciconiarum deprehendes poſt te colla curuari, aut manu AVRICVLAS agitari ASINI.*

ME-

MEDIVS DIGITVS ſupremi olim contemptus, ac ignominiæ index. *Verpus* ob id, *infamis*, & *impudicus* appellatus. Ad aliquem per ſummam ignominiam notandum porrigebatur hic, compreſſis cæteris digitis, atque in eum, cui illudebant, intendebatur. Sanna hæc multis nominibus appellata. *Interponebatur* etiam quandoque *pollex inter medium, & indicem*, contractis in pugnum cæteris digitis, brachioque intento, ad deridendum. Dicitur ſanna hæc ab Italis, *Far le fiche*.

CAPVT XXII.

NVnc de eo ſannæ genere dicere aggredior, ex tribus vltimo loco propoſitis, quod mihi reſtat tertium: id vero erat, *MANVS*, ſeu *DIGITORVM inepta & indecora conformatio*. Quæ quidem ſanna vt planius intelligatur; admonendi ſumus, *Medium* olim *digitum* ſupremi contemptus fuiſſe, ac ignominiæ indicem. Hinc factum, vt *VERPVS* vocaretur, à *verrenda* ſcilicet *turpi corporis parte*, ſeu potius à *Verpæ* & *obſcænitatis* ſimilitudine,

ſitudine, quam habet, cum porrigitur ipſe compreſſis ac contractis cæteris digitis. Eandem ob cauſam dictus eſt *INFAMIS*, & *IMPVDICVS*. *Infamem* appellat Perſius in Sat. 2. cum ait,

INFAMI digito, & luſtralibus ante ſaliuis
Expiat.

Quo loci Cornutus, *INFAMI digito, ait, ideſt medio, qui obſcænitatis eſt.* & ſubijcit, *Sunt autem nomina digitorum, Pollex, Salutaris, INFAMIS &c. IMPVDICVM* Martialis lib. 9. ep. 70.

Oſtendi digitum, ſed IMPVDICVM.

Impudicus etiam Priapi cantor eodem modo,

Derides quoque fur, & IMPVDICVM
Oſtendis digitum mihi minanti.

Et Iſidorus Hiſpalenſis Orig. lib. 11. capit. 1. digitorum nomina commemorans, *Tertius*, inquit, *IMPVDICVS, quòd per eum plerunque probra inſectatio exprimitur.*

Cum igitur quempiam vellent olim contumelioſe irridere, perque ſummam ignominiam notare, *medium* ſolebant *digitum* porrigere, atque in eum, qui illudebatur, intendere. Sic Cynicus Diogenes, vt eſt apud Laertium in lib. 6. de Vitis Philoſophorum, cum hoſpites quidam Athenas aduentaſſent, vt Demoſthenem, cuius famam domi acceperant, conſpicerent, non *indice* eum *digito*, ſed *medio* porrecto demonſtrauit, quò ſcilicet effœminatam illius mollitiem notaret. Sunt hæc Laertij verba; *Hoſpitibus aliquando Demoſthenem videre cupientibus: MEDIO PORRECTO DIGITO, Hic, ait, vobis eſt ille Athenienſium Orator.* Quod idem Diogenis factum Arrianus quoque in Epicteti Diſputationibus perſequutus eſt, Demoſthenem Sophiſtæ nomine appellans: *An ignoras*, inquit Arrianus lib. 3. cap. 2. *Diogenem ſic demonſtraſſe Sophiſtam quendam medio digito extento? Hic, inquit, ille eſt: monſtraui eum vobis.* Sic Caligula, vt Caſſium Chæream parum virum, & effæminate mollem innueret, oſculandam ei manum obtulit in obſcœnum modum formatam; porrecto ſcilicet medio digito, ceteris contractis; *Primas ſibi partes*, inquit Suetonius in Caligula cap. 56., *Caſſius Chærea tribunus cohortis prætoriæ depopoſcit: quem Caius ſenio-*

rem iam, vt mollem & effœminatum denotare omni probro conſuerat &c. ex aliqua cauſa agenti gratias, oſculandam manum offerre, FORMATAM COMMOTAMQVE IN OBSCAENVM MODVM.

Hanc porro indecoram manus conformationem video multis nominibus à Scriptoribus appellatam. Suetonius in Caligula cap. 56. vt proxime ſupra poſui, vocat *Manum in obſcænum modum formatam*. Aelius Lampridius in Heliogabalo, *Digitis impudicitiam oſtentare*. Apuleius in ſecundo Metamorphoſ. lib. *Digito denotare*. & in tertio, *Denotare manu*. Dio Chryſoſtomus in orat. 33. *Medio digito oſtendere*. Arrianus in Epicteti Diſputationibus libr. 3. cap. 2. *Medio digito extento demonſtrare*. Iuuenalis in Sat. 10. *Medium oſtendere vnguem*. Martialis lib. 2. epigr. 28. *Digitum porrigere medium*. Tertullianus in lib. de Pallio, *Digito deſtinare*. Greci nominant σκιμαλίζειν interdum, interdum καταδακτυλίζειν, aliquando etiam ἐφυβρίζειν. ita Suidas in σκιμαλίζω, & alibi, Ariſtophanes in Acharnenſibus, in Pace, & in Equitibus: videndus linguæ Græcæ Theſaurus.

Ex his omnibus plane licet intelligi; & *digiti medij*, vt dicebamus, *porrectione, compreſſis cæteris, factam hanc irriſionem; & ſummi eam omnino contemptus, ac ignominiæ indicem fuiſſe*.

Sed hîc forſitan dixerit aliquis, factam huiuſmodi *ſannam*, non *medio digito*, vt poſuimus, *porrecto ac protenſo, compreſſis cæteris*, ſed *interpoſito*, ſeu *inſerto pollice inter medium & indicem, ita vt pollex ipſe inſertus emineret & appareret, reliquis digitis in pugnum contractis, brachioque in eum, cui illudebatur, intento*. Equidem ſannæ modus hic alter nunc paſſim vſurpatur ad aliquem per ſummam ignominiam irridendum, dicitur ab Italis, *Far le fiche*: eiuſque meminêre non ſemel, neque vno in loco ex antiquioribus Itali Scriptores non pauci. De eo item videntur poſſe non incommode accipi hæc Iuuenalis ex Sat. 10. ſuperius à nobis allata,

——————— *mediumque oſtenderet vnguem.*

& ea Suetonij in Caligula, *Manum in obſcænum modum formatam*. nec non illa Lampridij in Heliogabalo, *Digitis impudicitiam*

pudicitiam oſtentare. Præterea vterque modus eandem ferme habet obſcænitatem. Quapropter, meo iudicio, non longe is abibit à vero, qui in deridendo vtrumque modum, & indecoram vtramque manus conformationem promiſcue olim vſurpatam opinabitur.

THEATRALIS FAVORIS TVRPITVDINEM gradus olim habuiſſe. Etiam in *SANNIS* erant contemptus, & ignominiæ gradus. Quæ digito medio, cæteris compreſſis, porrecto, atque in eum, qui irridebatur, intento, fiebat ſanna, eam omnino fuiſſe extremæ contumeliæ indicem. Concluſum tandem, quid ſit apud Capitolinum, *TVRPISSIME CONTRA ALIQVEM FAVERE*.

CAPVT XXIII.

ET hæc quidem erant, quæ prō tempore de *Sannis*, ſiue *Oris*, ſiue *Manuum*, à me ſcribi vtiliter poſſe videbantur. Nunc breuiter dicendum, quomodo ijs illuſtretur *TVRPIS*, de quo agimus, *THEATRI FAVOR*. In Capitis Quarti Titulo ex lib. 3. Commentariorum Arriani ad Epictetum legimus hoc pacto, Πρὸς τὸν ἀκόσμως ἐν θεάτρῳ σπουδάσαντα, hoc eſt, *Aduerſus TVRPITER in Theatro fauentem*. & ſub ipſum capitis initium ita

eſt, Τοῦ δ' ἐπιτρόπου τῆς ἠπείρου ἀκοσμότερον σπουδάσαντος κωμῳδῷ τινι, ideſt, *Cum Prætor Epiri Comœdo cuidam TVRPIVS fauiſſet*. Iulius autem Capitolinus in Vero Imperatore, *Denique*, ait, de Vero ipſo loquens, *etiam præſens, & cum Marco ſedens, multas à Venetianis paſſus eſt iniurias, quòd TVRPISSIME contra eos fauiſſet*. Sunt hæc Arriani, & Capitolini loca ſuperius à nobis in hoc eodem libro allata, vt, *turpiter* olim *in Theatro fautum*, euinceremus. Ea nunc iterum produximus, vt intelligatur, & *turpiter*, & *turpius*, & *turpiſſime* etiam aliquando fautum in Theatro; *gradus* nimirum habuiſſe omnino *Theatralis fauoris turpitudinem*. Quas item protulimus, ſiue *ORIS*, ſiue *MANVVM SANNAS*, ex *contemptus*, & *ignominiæ gradus* habuêre. Atque illa erat, vt diximus, extremæ contumeliæ index, quæ fieri ſolebat medio digito, compreſſis cæteris, porrecto, atque in eum, qui irridebatur, intento. Laertius certe quidem in eo, quem ſuperiori capite produximus, loco ex 6. de Vitis Philoſophorum libro, ſatis indicat, porrectione digiti medij obſcænum quippiam & maxime ignominioſum ſignificari, cum ait, *inſanos eos* haberi, qui hunc irridendi modum vſurpant. Et Suetonius in Auguſto cap. 45. Pyladem pantomimum affirmat, ob id vnum exilio mulctatum ab Auguſto, quòd exſibilantem ſpectatorem medio porrecto digito per ignominiam demonſtraſſet. Solebat nimirum ſannæ genus hoc inſignem adeo ignominiæ notam inurere irriſo, vt ea nonniſi exilij pœna leuari, aut mulctari poſſe videretur.

Quibus ita conſtitutis, aſſeuerare non dubitarim, *has omnes Sannas*, vt dicebamus, modo *hanc*, modo *illam*, in *turpiter fauendo* promiſcue vſurpatas. Nimirum *turpiter fauentes in Theatro* ad ludentium, ac dimicantium contemptum & ignominiam, *ſibilabant* interdum, interdum *vociferabantur atque incondite clamabant*; *diſtorquebant os nonnunquam, linguamque exerebant*; *pinſentem etiam roſtro ciconiam manibus quandoque exprimebant*; *& imitabantur aliquando aſini auriculas*. *TVRPISSIME* autem omnino, & *per ſupremam ignominiam FAVEBANT* ij, qui *MANVM IN OBSCAENVM MODVM FORMABANT*, *ac in eos, quibus ita fauebatur, protendebant*. Atque, vt concludam aliquando, hoc eſſe puto,

to, quod appellat Capitolinus, *TVRPISSIME CONTRA ALIQVEM FAVERE.*

LAPIDIBVS nonnunquam in Theatro *APPETITOS* ab infeſte Fauente populo & *LVDORVM ACTORES*, ſi diſplicerent in agendo, & *SPECTATORES*, ſi minus chari & accepti.

CAPVT XXIV.

ADiungam hîc quidpiam de *LAPIDATIONE THEATRALI*, ſed breuiter; quòd ijs, quæ in proxime ſequenti libro allaturi ſumus, vt Scholaſticos infeliciter agentes, male ſcilicet recitantes, aut dicentes, demonſtremus fuiſſe ab audiente populo lapidibus quandoque appetitos, poteſt etiam res iſta ſatis illuſtrari. Atque hanc quidem *LAPIDATIONEM* qui ad *INFESTVM THEATRI FAVOREM* pertinere arbitrabitur, is, vt opinio mea fert, à vero haud longe diſcedet.

LAPIDEVM itaq; *IMBREM* habuêre nonnunquam in Theatro & *Ludorum Actores*, ſi artis ſuæ ſpecimen infeliciter darent, & ipſi quoque *Spectatores*, ſi odioſi populo & inuiſi.

De Citharædo Polyctore in 6. Deipnoſophiſtarum Athenæi libro hæc leguntur; *Cum Polyctor Citharædus, ſorbendo lentem, lapillum dentibus attriuiſſet; O miſer, inquit* Corydus, *etiam lenticula te lapidibus inceſſit?* Cauillari quidem hoc loco familiariter ac iocari cum Polyctore Corydum cernimus; verum ineptus eſſet ac ſine ſale iocus, niſi *Theatralem* noſtram exprimeret *lapidationem*. Dabat nimirum ſæpe Ci-

thare-

tharædus hic artis ſuæ ſpecimen in Theatro; at, cũ inuenuſte omnino ac infeliciter id ageret, minuſque eam ob cauſam à populo probaretur, conſueuit *lapides* pro *plauſibus* reportare. Semel igitur lentem mandens, lapillum etiam dentibus confecit: quam rem ſtatim iocoſe cauillans Corydus, *O miſer*, ait, *etiam lenticula te lapidibus appetit?* quod proinde eſt, ac ſi dixiſſet, *O infelix, ſolemne adeo tibi eſt lapidibus appeti, dum cithara inepte canis in Theatro, vt etiam, dum lentem mandis, lapillos, conſuetos ſcilicet comites, inuenias, qui te conficiant*. Germanum autem Athenæi loci ſenſum, eum eſſe, quem diximus, manifeſtius adhuc apparebit ex ijs, quæ mox inibi ab eodem Athenæo ex Machone Poeta ita producuntur; *Is autem fortaſſis Polyctor fuit, cuius Machon ſic meminit,*

Κακός τις ὡς ἔοικε κιθαρωδὸς σφόδρα,
Μέλλων οἰκοδομεῖν τὴν οἰκίαν, φίλον
Αὐτοῦ λίθους ᾔτησεν. ἀποίσω δ' ἐγὼ
Αὐτῶν πολὺ πλείους φησὶν ἐκ τῆς δήξεως.

ita ſcribit hos Machonis verſus Dalechampius, & vertit hoc modo,

Malus quidam, vt palam erat, citharædus admodum,
Aedificaturus domum, ab amico
Lapides petijt; dixitque, eorum ego
Maiorem partem morſu prehenſam auferam.

Mendoſum vtique, ac mutilum eſſe hunc Athenæi locum, duo ſunt, quæ probent. alterum, metri lex; quam certe claudicare ac vacillare nemo non videt, ſi, pro vt eſt in Dalechampij textu, legamus. alterum, ipſe loci ſenſus; qui imperfectus eſt omnino, atque adeo nullus, niſi Lector & mendum tollat, &, quæ deſunt, intelligenter ſubaudiat. quæ duo video fuiſſe etiam à Caſaubono animaduerſa. Suſtuleris autem mendum, ſi, vbi δήξεως eſt in Dalechampij textu, ibi cum eodem Caſaubono, & ex manuſcriptorum fide, vna modo litterula immutata, δείξεως, reponas. atque, vt *morſum* ſignificat δῆξις, ſic δεῖξις ſpecimen artis & oſtentationem; & idem ferme eſt δεῖξις, atque ἐπίδειξις. ſunt autem ambæ iſtæ Theatri voces; iterum ac ſæpius eundem in ſenſum ab Athenæo vſurpatæ.

Quod

Quod attinet ad ea, quæ hîc neceſſario deeſſe monuimus; equidem exiſtimare non dubia ducti coniectura poſſumus; *ſubaudiendum omnino Polyctori datum ab amico reſponſum*. Cum enim inducat inibi Poeta Polyctorem Citharędum ſaxa ædificandæ domui ab amico petentem,

> *Malus quidam, ait Poeta, vt palam erat, Citharædus,*
> *Aedificaturus domum, ab amico*
> *Lapides petijt.*

cumque reliqua, quæ deinceps ſubijciuntur, ſint item Citharædi ipſius, vt mox apparebit, ob malum amici reſponſum indignantis; fateri neceſſe eſt, ipſum deeſſe datum ab amico reſponſum. quod quidem aliud nihil habere potuiſſe, præter paucorum lapidum promiſſionem, ex ijs neceſſario conuincitur, quæ mox dicemus ab eodem Citharædo pronunciata. Totius igitur loci ſenſus erit cum Caſaubono ſic ferme concipiendus; *Malus Citharædus, ædificaturus domum, lapides ab amico petijt: cumque paucos nimis pollicitus eſſet amicus; indignans ille, Tu mihi, ait, tam parce LAPIDES promittis, qui MVLTO PLVRES poſſum ac ſoleo, ARTIS MEAE SPECIMEN DANS, E THATRO AVFERRE?* Locum autem ipſum, interea dum alij, quæ deſunt, ex Manuſcriptis feliciter explebunt, nos, emendatum quidem, ſed tamen mutilum adhuc ſcribemus diſtinctum hoc modo ac interpunctum,

> Κακὸς τις ὡς ἔοικε κιθαρῳδὸς σφόδρα,
> Μέλλων οἰκοδομεῖν τὴν οἰκίαν, φίλον
> Αυτοῦ λίθους ἤτησεν . . . .
> . . . . ἀποίσω δ' ἐγὼ
> Αυτῶν πολὺ πλείους φησὶν ἐκ τῆς δείξεως.

&, verbum pro verbo reddentes, ſic Latine vertemus,

> *Malus quidam, vt apparet, Citharedus valdè,*
> *Aedificaturus domum, ab amico*
> *Lapides petijt . . . .*
> *. . . . . auferam ego*
> *Eorum multò plures, ait, ex arte mea.*

Ex arte mea, hoc eſt, *dum artis meæ publicum in Theatro ſpecimen edo*.

Qui ſane locus, ſic pro veritate acceptus manifeſto oſten-

dit,

dit, *Ludorum Actores*, in agendo ſi diſplicuiſſent, fuiſſe nonnunquam *ab infeſte fauentibus in Theatro lapidibus appetitos*. quam rem primo loco probandam in hoc capite ſuſcepimus.

Sequitur altera; fuiſſe nimirum *Illuſtres* etiam *Viros*, ſi odioſi populo & inuiſi, *lapideo* item *imbre in Theatro* quandoque *exceptos*. Macrobius in 2. Saturnaliorum libro capit. 6. *ſalſiorem* in Vatinium Caſellij I. C. *iocum* de *pomo* ac *pinea nuce* commemorans, illud etiam affirmat, lapidibus appetitum à populo eundem Vatinium, dum ederet Gladiatorium munus. *Caſellius I. C.* inquit Macrobius, *vrbanitatis miræ, libertatiſq; habebatur: præcipue tamen is iocus eius innotuit. LAPIDATVS A POPVLO VATINIVS, CVM GLADIATORVM MVNVS EDERET, obtinuerat, vt Aediles edicerent, ne quis in arena niſi pomum miſiſſe vellet. Forte ijs diebus Caſellius conſultus à quodam, an NVX PINEA POMVM eſſet; reſpondit, ſi IN VATINIVM MISSVRVS ES, POMVM EST.* Ad hanc eandem Theatri lapidationem referam haud inuitus illa Spartiani verba in Peſcennio Nigro; *Huic*, de eodem Peſcennio loquitur Spartianus, *ob deteſtationem Iuliani primis Imperij diebus ita Romæ fautum eſt à Senatoribus duntaxat, qui & Seuerum oderant, vt inter LAPIDATIONES, execrationeſque omnium, illi feliciter optarent; illum Principem inſuper, & illum Auguſtum populus acclamaret.*

BONOE

BONOS LVDORVM ACTORES nonnunquã ab amice fauentibus & *varia accepiſſe MVNVSCVLA*, & *FLORVM* ac *FRONDIVM CONIECTIONE fuiſſe honoratos*. *MVNERVM COLLECTIONEM* ἐπαγερμὸν, φυλλοβολίαν *FLORVM AC FRONDIVM CONIECTIONEM* Græci dixêre. Emendatus ac illuſtratus obſcurior & corruptus Clementis Alexandrini locus. Declaratum quæ potiſſimum eſſent *MVNVSCVLA* in hanc rem dari & accipi ſolita.

CAPVT XXV.

DE *LAPIDATIONE THEATRALI* appoſite meo iudicio ob id egimus hoc loco, quòd ad *infeſtum* ea *Theatri fauorem* pertineret. quapropter, cùm *MVNVSCVLORVM DATIONE*, *FLORVM* que ſeu *FOLIORVM CONIECTIONE* & *ASPERGINE*, in ipſos Ludorum Actores ab amice fauentibus quandoque facta, non parum illuſtretur *honorificus* eiuſdem *Theatri fauor*, non erit abs re, opinor, de ijs etiam hûc quædam attexere.

In *Theatro* igitur, *cæteriſque Spectaculorum locis*, quemad-

modum *auferebant*, vt vidimus, quandoque *ſaxa mali Ludorum Actores*, ſic boni *MVNVSCVLA VARIA* nonnunquam accipiebant, *FLORVMq;* ac *FOLIORVM CONIECTIONE* honorabantur . Atque , vt *MVNERVM COLLECTIONEM* ἐπαγερμὸν, ſic *CONIECTIONEM FLORVM* ac *FOLIORVM* φυλλοβολίαν, Græci dixêre. Hanc Tertullianus appellat, *Florum aſperginem*, *Iaculum* autem *floris* Apuleius. Alexandrinus Clemens in Pædagogo, multa eorum enumerans, quæ in certaminibus ad victorum honorem fieri ſolebant, *munuſculorum* etiam *dationem*, *coniectionemque florum* commemorat, ſcribens hoc pacto in lib. 2. cap. 8. Ἐν δὲ τοῖς ἀγῶσι, πρῶτον ἡ τῶν ἄθλων δόσις ἦν. δεύτερον δὲ ὁ ἐπαγερμός. τρίτον ἡ φυλλοβολία. τελευταῖον ὁ στέφανος. Pulcherrimus ſane locus, ſed quem librariorum, vt puto, incuria ita deprauauit, vt in eo transferendo negotij plurimum habuerint doctiſſimi Viri. Gentianus Heruetus, qui primus Clementem nobis Latine loquentem dedit, eum hoc maxime modo verti poſſe arbitrabatur; *In certaminibus primo fuit donum Athletarum. Secundo autem excitatio. Tertio foliorum ſparſio. Vltima autem fuit corona.* Hieronymo autem Mercuriali, & Petro Fabro; in 1. Artis Gymnaſticæ lib. cap. 14. alteri, alteri in Agoniſtico lib. 2. cap. 9., eundem ſic transferre libuit; *Athletis primo quidem fuit* δόσις, *ſeu donum. Secundo plauſus. Tertio foliorum coniectio. Poſtremo corona.* Nimirum ſequuti ſunt omnes mendoſam vulgatorum librorum lectionem, quæ ſic habet; Ἐν δὲ τοῖς ἀγῶσι, πρῶτον ἡ τῶν ἀθλητῶν δόσις ἦν. δεύτερον δὲ ὁ ἐπεγερμός. τρίτον ἡ φυλλοβολία. τελευταῖον ὁ στέφανος. Vt minime mirũ ſit, ſi ex turbidiori contextus fonte hauſerunt Interpretes aquam erroribus inquinatam. Sed, obſecro, quid hîc ad Clementis mentem *Athletarum donum*? quid *Excitatio*? quid *Plauſus*? Græcarũ ſcilicet vocum ſimilitudo, vt rudem librarium decepit, ſic errorem obiecit doctiſſimis Interpretibus. Admonendi ſunt igitur, qui iſta legent, in vulgatis Clementis libris recitata à nobis verba duplex mendum continere; in voce ἀθλητῶν alterum, alterum in ἐπεγερμός: ita tamen, vt parua opera tolli errata poſſint, & verba componi, ſenſu ad id, de quo agimus, apto & congruenti. nam pro ἀθλητῶν ſubſtituendum eſt ἄθλων, & ἐπαγερμὸς pro ἐπεγερμὸς reponendum.

nendum. vt totus locus ſic legi & ſcribi debeat; Ἐν δὲ τοῖς ἀγῶσι; πρῶτον ἡ τῶν ἄθλων δόσις ἦν. δεύτερον δὲ ὁ ἐπάγερμος. τρίτον ἡ φυλλοβολία. τελευταῖον ὁ στέφανος; quemadmodum nos ſcribendũ curauimus. Latine autem ad verbum hoc modo efferri poſſe arbitramur; *In certaminibus vero primo fuit præmiorum datio. Secundo* munuſculorum *collectio. Tertio florum ſeu frondium coniectio. Poſtremo corona.*

Vidiſſe porro Heruetum, Mercurialem, & Fabrum, huiuſce loci, ſi non errores, at ſaltem tenebras, ex hoc facilime poteſt perſpici, quòd omnes & titubanter in eo vertendo loquuti ſunt, & multi fuêre in explicando, quid per δόσιν, & ἐπεγερμὸν voluerit Clemens à nobis intelligi. Senſus igitur recitati ex Clemente loci is erit; *Olim in certaminibus primo quidem vſurpatã* ἄθλων δόσιν, hoc eſt, *præmiorum dationem*; quòd ſcilicet ipſo certaminis initio ſolerent præmia proponi, victoribus danda. *Permiſſum deinde, vt circumirent Victores, & munuſcula, præmiorum loco, à ſingulis ſpectatoribus colligerent*; quemadmodum nunc inter ludendum fieri quandoque videmus à Funerepis, Saltatoribus, cæteriſq; Ludionibus. atque hoc vnum vere puto voce ἐπαγερμὸς à Clemente nobis ſignificari. *Tum inſtitutam* φυλλοβολίαν, ideſt, *Florum ſeu frondium coniectionem*; quòd nimirum honoris cauſa *flores* etiam ac *frondes* in victores conijcerentur. *Nouiſſime autem donari cæptas iiſdem coronas.*

Atque hæc voluiſſe Clementem, adductumque illius locum ita legi & ſcribi debere, quomodo nos ſcribendum curauimus, quæ mox ex Suida, atque ex Arſenio, Euripidis Scholiaſte, ſubijciemus, ſatis oſtendent. Suidas igitur in verbo περιαγειρόμενοι, *Præmia quidem*, ait, *initio certantibus proponi ſolebant, quemadmodum & Homerus & alij Poetæ tradunt. Deinde factum, vt ſine iis etiam decertarent: tunc vero Victores ab amicitiæ & cognationis vinculo iunctis, coronis ornabantur. Aliorum autem cognati ſedentes, & qui propinqui erant, maioris pretij res deponebant. Qui vero remotiores erãt, FLORES & FRONDES in prætereuntes conijciebant. vt etiã nunc in illos, qui egregie pugnarunt, PETASOS, & ZONAS conijciunt, aut VESTES. Hinc moris fuit, vt in orbẽ circumeuntes pugiles acciperent ea, quæ darentur.* Euripidis autem Scholiaſtes ad Ter-

tium Hecubæ Actum, ſeu potius Eratoſthenes apud Arſenium Scholiaſtem, *Sine præmijs*, inquit, *olim decertantibus hominibus, ſpectatores quoddam veluti ſymbolum conferentes conijciebant in Victorem pro vniuſcuiuſque facultate. Quamobrem conſuetudine receptum erat, vt in orbem circumiens victor colligeret, quæ dabantur, acciperetque. Igitur, qui circumibantur, ij præſtantiora, quàm cæteri, dona largiebantur. Imponebant coronas, qui propiùs aſſidebant; qui vero altiùs, FLORIBVS ac FRONDIBVS, quod vnum reliquum erat, aſpergebant. Iam vero nuper in ſtrenuos concertatores coniecerunt CINGVLA, BRACTEAS, TVNICVLAS, GALEROS, CREPIDAS. Conſueſcebant idcirco in orbem circumeuntes, quæ data fuerant, in vnum colligere. Igitur, donec vnicum erat in Olympia certamen, facta fuit ampla donorum largitio. verum, multiplicatis illis, imminuta ſunt ea, plures in partes diuiſa; atque ita demum ab ea FRONDIVM iactatione ceſſatum eſt.* Hactenus & Suidas, & ex Eratoſthene Arſenius Euripidis Scholiaſtes. Græce autem omnino iſta melius; ſed non eſt neceſſe paginas Græcis verſibus infercire. mihi vero ſatis in præſentia, ſi minus eleganter, at certe dilucide, ex Eratoſthene ac Suida docuiſſe, in vulgatis libris & fœde inquinatum eſſe Clementis locum, nec poſſe commodius purum ab omni macula fieri, quàm quomodo nos ex ijſdem fecimus. Vſurpant ſiquidem ij vocem ἆθλα, qua præmia in certaminibus propoſita ſignificabantur; & ἐπαγείρειν ſemper habent, quod eſt, *colligere*, vnde noſter ἐπαγερμὸς, ideſt, *collectio*; nunquam autem ἐπεγείρειν, quod eſt *excitare*, ex quo mendoſus in vulgato Clementis loco ἐπεγερμὸς, hoc eſt, *excitatio*. Vt recte tandem factum ſit à nobis, qui in Clementis loco ἄθλων, & ἐπαγερμὸς, pro ἀθλητῶν, & ἐπεγερμὸς, repoſuimus.

Quapropter, ſanæ mentis nemo dubitauerit, quin victores olim in certaminibus *CIRCVMEVNTES*, præter conſueta præmia, & coronas, *VARIA* etiam *MVNVSCVLA* interdum *COLLIGERENT* ab amicis ſpectatoribus, *FLORVMque* ac *FRONDIVM CONIECTIONE* honorarentur. atque, vt *MVNERVM COLLECTIO* ἐπαγερμὸς, ſic φυλλοβολία *CONIECTIO FLORVM* ac *FRONDIVM* vocabatur. Quod vero dictum eſt de *florum* in victores *coniectione*, hoc Pauſaniç item teſti-

teſtimonio illuſtrari poteſt; cuius ſunt illa in Eliac. libro 2. de Diagora, *coniectis floribus*, vocibuſq; fauſtis cohoneſtato; *Diagoram*, inquit, *ipſum tradunt ab Acuſilao & Damageto filijs in Olympiam deductum; quem victores iam declarati iuuenes per mediam & confertiſſimam turbam humeris exportarunt, CONIICIENTIBVS in eum FLORES Græcis, filiorum cauſa, & cum plauſu beatum prædicantibus*. Refer hûc etiam, ſi placet, quod de Polixena habetur in Euripidis Hecuba Actu 3. Hanc enim inducit inibi Euripides, *FLORVM* ac *FRONDIVM CONIECTIONE* ob id publice honoratam, quòd viciſſet, iugulum ſcilicet admirandâ conſtantia præbens.

Ex adductis autem mox ſuperius Eratoſthenis, ac Suidæ locis, hoc amplius elucere admonuerim; *MVNVSCVLA* hæc, quæ in Certaminibus dari & accipi ſolebant, fuiſſe maxime *PETASOS*, *ZONAS*, *CINGVLA*, *BRACTEAS*, *TVNICVLAS*, *GALEROS*, *CREPIDAS*, & his ſimilia.

spe-

Spectantem populum fuiſſe nonnunquam ab ipſis ludorum actoribus *ADORATVM*. *ADORATIONEM* hanc ita dictam, quod manus *AD ORA* admouerent adorantes. Factam eam, non *manu prius porrecta, deinde ad os relata*, ſed *ori prius admota, mox protenſa in eos, quibus honos deferebatur*. *ADORARE* hoc modo appellatum, *A facie iactare manus*; *Iactare baſia*; *Oſcula iacere*; *Manu venerari*. Ab Imperatoribus etiã adoratũ quandoque populũ in Theatro. *FLAGELLO VENERARI*. προσκυνεῖν τῇ μάστιγι. Cur maxime fieret hæc adoratio à ludorum actoribus.

CAPVT XXVI.

QVia vero perſequimur omnia, quæ ad Theatri fauorem, ſiue propitium & honorificum, ſiue turpem & infeſtum, pertinent; etiam hoc intelligendum puto, *ADORATOS quandoq; ſpectatores ab ipſis ludorum actoribus*. qua de re dicere aggrediar, ſi prius indicauero, *ADORATIONIS* nomine quid debeat hîc à nobis intelligi, & quomodo ea fieret.

ADORATIONEM ſic dictam Latinis, quòd *manus ad ORA admouerent adorantes*, pridem adnotarunt Viri docti.

in

in quorum ego ſententia acquieſco: quidquid aliter ſentiant Grammatici, ab *ADOR*, frumenti genere, eam deriuantes. In eo tamen haud illis aſſentior, quòd, adorationis modum inquirentes, factam eam *manu prius porrecta, deinde ad os relata*, affirmant. Quorum opinio hoc vno maxime reuincitur, quòd nos hodie etiam, ineptum hoc adorandi ſeu adulandi genus in honore potentibus habendo vſurpantes, *manum prius ad os admouemus, deinde protendimus in eos, quibus honorem deferimus*. Credibile autem non eſt, nunc primum exortam hanc conſuetudinē, ſed à nobis illam hodie referri, quam à veteribus introductam mox exceperunt poſteri, conſtanterq; retinuerunt. Sed in hunc omnino modū factam olim huiuſmodi adorationem, planiſſime confirmant Iuuenalis, Phœdrus, & Tacitus. ſiquidem *adorare hoc modo* appellat is in Satyra *3. A facie iactare manus*; alter in procaci Tibicine, *Iactare baſia*; Tacitus vero, *Oſcula iacere*, in 1. Hiſtor. libro. Qui autem *iactat à facie manus*, quin manibus faciem prius tangat, hoc eſt, manus ad os admoueat atque oſculetur, deinde iactet eas ac porrigat, quilibet haud magno negotio viderit. Fatebitur etiam non inuitus, eum proprie dici, *Oſculum iacere*, ſeu, *Iactare baſium*, qui manum prius oſculatur, mox protendit, oſculumq; ipſum iactat in eos, quos adorat, ſeu quibus honorem defert. Et hoc etiam eſt, *Manu venerari*, quod vocat idem Tacitus in 16. Annal. lib. quem locum poſt ſubijciam. Quæ omnia ſatis oſtendunt, *factam huiuſmodi adorationem, non manu porrecta prius, deinde ad os relata; ſed ori prius admota, deinde protenſa in eos, qui adorabantur*.

His autē de adorationis nomine, ac modo breuiter perſtrictis, doceamus iam, fuiſſe olim *ſpectātem populum ab ipſis ludorū actoribus hoc modo quandoq; adoratum*. In Veteri Epigrāmate ſic legimus de Saltatore, qui ſcenā ingreſſus populum ſtatim adorauit,

Ingreſſus ſcenam populum Saltator adorat.

Etiam Nero, verum agens Hiſtrionem, citharā cantaturus in Theatro ſpectantem populum adorat; *Nero*, inquit Tacitus in 16. Annal. lib. *flagitante vulgo, ingreditur Theatrum, cunctis citharæ legibus obtemperans* &c. *poſtremo flexus genu, cœtum illum manu veneratus eſt*. Quod idem Neronis factum commemorari puto à Dione, dum in libro 61. ſic ſcribit; *Nero in Theatrum prodijt. Gallionis voce nominatim citatus, ſtetitq; Cæſar in ſcena habitu*

Citha-

Citharœdi. Quin etiā ipſe Imperator dixit, Domini mei, audite me libenter. Quæ poſtrema verba crediderim à Nerone tum maxime pronūciata, cùm populum adorabat. Nec ſane mirū, ſi Spectatores veneratur Nero, dum Hiſtrionē agit, cum Imperatores ipſi aliquando, Theatrum ingreſſi, populum adorarent. Tacitus enim in 1. Hiſtor. lib. *Nec deerat*, inquit, *Otho protendens manus adorare vulgum, iacere oſcula &c.* Suetonius in Claudio, *Eoſdē ſpectacula edentes ſurgens & ipſe cum cætera turba voce ac manu veneratus eſt*. Et Claudianus in 6. de Honorij Conſulatu carmine.

O quantum populo ſecreti numinis addit
Imperij præſens ſpecies? quantamque rependit
Maieſtas alterna vicem? cùm regia, Circi
Connexum gradibus, veneratur purpura, vulgus?
Conſenſuque cauæ ſublatus in æthera vallis
Plebis adoratæ reboat fragor. ———

Sed & *AVRIGAE in Circo ſpectantem populum FLAGELLO*, cum aliter non poſſent, *ADORABANT*. Dio in libro 77. de Antonini Caracallæ aurigationibus agens, *Eos*, inquit, *FLAGELLO VENERABATVR*; *atq; aureos ab iis, quaſi homo abiectiſſimus petebat*. Et in libro 79. de Auito, *Hunc viri ordinis Senatorij &c. ſpectabant currus agitantem, petentemq; aureos, vt plebeium hominem, ac præfectos certaminum, militeſque ipſos ADORANTEM.* προσκυνεῖν τῇ μάστιγι, appellat Dio, hoc eſt, *FLAGELLO ADORARE*; quòd ſolerent *AVRIGAE dexteram, flagellum tenentem, ad os admouere, flagellumq; ipſum oſculari, moxq; manū & flagellum ſimul protendere, ſpectantēq; populum venerari.*

Ob id autem puto factam hanc à ludorū actoribus adorationem, vt, vel effugerent lapidationem, floreſq; ac munuſcula adipiſcerentur; vel turpem quemcunque & infeſtū declinarent fauorem, conſequerenturq; propitium & honorificum. Id quod etiam ex eo apparet, quòd adductis locis teſtificātur Dio & Tacitus, poſt factā à Nerone adorationem, populum ſtatim Neroni ipſi fauſte acclamaſſe. Et affirmat Phœdrus, poſt iactatū à Tibicine oſculum, ſpectatores ipſos fauentes ei gratulatos eſſe.

Hactenus ergo de *THEATRALIBVS* Acclamationibus. Proximus Liber, velut nouum ſumens exordium, ad *SCHOLASTICAS* tranſibit.

FRAN-

FRANCISCI BERNARDINI

FERRARII

DE VETERVM

ACCLAMATIONIBVS, ET PLAVSV

LIBER TERTIVS,

Qui SCHOLASTICAS; hoc eſt, quæ in Scholis, ſeu Auditorijs, ac Foro fiebant, Acclamationes comprehendit.

Quæ ſint *SCHOLASTICAE* Acclamationes, & cur ita appellatæ.

CAPVT I.

IN Theatris, ceteriſque communium ſpectaculorum locis, natas, & adultas Acclamationes hactenus perſecuti ſumus. Diſcutientur nunc *SCHOLASTICAE*; eæ nimirum, quæ, vel in *SCHOLIS* & *AVDITORIIS*, ſiue publicis, ſiue priuatis; vel in *FORO*, emitti conſueuerunt. Vt autem appareat, *SCHOLASTICARVM* nomine, quid ſit à nobis intelligendum, de *SCHOLIS* hîc quædam

ſtrictim attexentur, ab his, quæ nunc ſcribimus, minime aliena.

Erant igitur olim *SCHOLAE*, & publicæ, & priuatæ. *Publicas* appello, publica auctoritate conſtitutas; *Priuatas*, quas ſibi quiſq; priuatim pro voluntate deligebat. *Publicæ*, Romæ quidem, fuêre *Athenæum*, *Capitolium*, & *Pergulæ Magiſtrales*; alibi autem, *Gymnaſia*. *Priuatæ* vero, *domeſticæ* plerunque *Aedes*, *Theatra* tamen interdum, interdum *Templa*, nonnunquam *Baſilicæ*, *Curia* aliquando, ſæpe *commodatæ* ſeu *conductæ diuitum Aulæ*. De *Athenæo* in hanc rem conſtituto meminêre Caſſius Dio in extremo libro 73., Philoſtratus in Adriano, Capitolinus in Pertinace, & in Gordianis; Lampridius in Alexandro Seuero, & Aurelius Victor in Hadriano. *Athenæum* autem ita dictum, quòd in eo ſe exercerent Viri docti, ac Mineruæ ſacris initiati, adfirmat inibi Caſſius Dio. Et Ex Aurelio Victore diſcimus, illius conditorem fuiſſe Hadrianum. Publicum *Capitolij Auditorium*, ſeu *Capitolinas Scholas* commemorat Theodoſij, ac Iuſtiniani Codex, libro 14. alter, alter 11., vterque autem in Titulo de Studijs Liberalibus. *Pergularum Magiſtralium* mentio fit à Flauio Vopiſco in Saturnino, & à Suetonio in libello de Illuſtribus Grammaticis in L. Craſſitio. Erant autem *Pergulæ Magiſtrales*, publicæ *Cellæ*, in quibus doctrinarum profeſſores adoleſcentiam publice inſtituebant: vnde in Codice Theodoſiano publicæ *Magiſtrationes*, ac *Cellulæ* dicuntur. *De Gymnasijs* res ita manifeſta eſt, vt fruſtra omnino ſuſcipiatur labor, ſi coner de ijs Veterum teſtimonia hûc adferre. Tantum admonebo, fuiſſe ea varijs olim appellationibus ſignata. Græci vocarunt χολεῖα, μουσεῖα, διδασκαλεῖα, φροντιστήρια, παιδευτήρια. Latini, *Ludum*, *Scenas*, *Exhedras*, *Scholas*, & *Auditoria*. Et hæc de locis ad docendum, ac dicendum publica auctoritate conſtituris.

Qui autem publice profiteri aut nolebant, aut minime poterant, eos plerunque intra domeſticos parietes priuatim docuiſſe certiſſimum eſt. Sed & *Theatra* nonnunquam eoſdem delegiſſe ad priuatum doctrinæ, & eloquentiæ ſpecimen exhibendum ſignificant haud obſcure Suetonius in Auguſto cap. 89. Apuleius Floridorum lib. 1. & 4. Auctor Dia-

logi

logi de Oratoribus, Seneca in epiſt. 108. Themiſtius in Oratione 15. & Philoſtratus in Alexandro. De *Templis* eandem in rem delectis adfirmat Philoſtratus in Hippodromo, dum de Megiſtia Smyrnæo agit. De *Baſilicis* teſtificantur Seneca in Proæmio libri 9. Controuerſiarum, Quintilianus Inſtitut. Orator. lib. 10. cap. 5. Apuleius in Apologia, & Iunior Plinius in epiſt. 14. lib. 2. & in epiſt. 33. lib. 6. In *Curia* idipſum factitatum indicat Ariſtides, dum, Orationem de Concordia habens ad Ciuitates Aſiaticas, primo loco dilaudat eas, & gratias agit, quòd ei ſermoni audiendo *Curiæ* locum præbuiſſent. De *conductis* tandem, aut *commodatis diuitum Aulis* meminerunt Iuuenalis in Satyr. 1. & 7. Martial. lib. 4. epigr. 6. Theophraſtus in Charactere de Blanditia, Auctor Dialogi de Oratoribus, Plinius lib. 8. epiſt. 12. Epictetus apud Arrianum libro 3. cap. 23. Diogenes Laertius in Protagora, & alij; quorum omnium teſtimonia vberius loco producentur.

In hiſce igitur locis, ſiue publicis, ſiue priuatis, & ad optimarum Artium ſtudia erudiebatur iuuentus, & ad ingenium ſiue exercendum, ſiue oſtentandum, *RECITATIONES* fiebant, habebantur *DECLAMATIONES*, Poeticæq; ac Oratoriæ *COMMISSIONES*, ſeu *CONCERTATIONES* exhibebantur.

Eadem porro loca, ſiue communiter, ſiue ſingillatim, vnico *SCHOLAE* nomine frequenter appellauit Antiquitas. Habitæ item in ijs *Declamationes*, *Recitationes*, *Controuerſiæ*, ac *Diſputationes* fuêre non ſemel *SCHOLAE* nominatæ. Et *SCHOLASTICI* etiam ſæpius dicti ſunt *Recitatores*, *Declamatores*, politique ac ſplendidi *Oratores*. Quæ omnia ex Marco Cicerone, Seneca, Suetonio, Quintiliano, Plinio, Hieronymo, Auguſtino, & alijs, notiora ſunt, quàm vt probationis egeant.

Cum itaque Tertius hic Liber eas complectatur Acclamationes, quæ & in huiuſmodi *Scholis*, & *Auditorijs* fiebant, & in eos emittebantur, qui, vt monuimus, ſiue docentes, ſiue recitantes, ſiue declamantes, *Scholaſtici* ſæpe ſunt appellati; mirum nemini videri debet, ſi hîc à nobis *eæ omnes* vno *SCHOLASTICARVM* nomine ſignentur.

Cum item, quemadmodum ſuo loco apparebit, ijſdem pene verborum formulis conciperentur, tàm quæ in *SCHOLIS* & *AVDITORIIS*, quàm quæ in *FORO* emitti ſolebant Acclamationes; idcirco placuit, *FORENSES* non modo *SCHOLASTICIS* iungere in hoc libro Acclamationes, ſed *SCHOLASTICARVM* etiam appellatione nominare. eòque libentius, quòd *FORENSES* ipſi *Oratores* & *Patroni*, qui veras ſcilicet tractabant lites, cũ *SCHOLASTICI* ſæpe dicti ſunt, vt eſt in Codice, & alijs Iuris libris, teſtanturque diſerte Auctor Dialogi de Oratoribus, Plinius in lib. 2. epiſt. 19. Auguſtinus in Ioannem, & Zonaras ad Can. 10. Synodi Sardicenſis, & ad Can. 96. Carthaginenſis; tùm, vt habent Lampridius in Alexandro Seuero, & idem Plinius ibidem, & in libro 7. epiſt. 17. vt alios reticeam, ſi cauſam aliquam feliciter oraſſent, vel apud Vrbis Præfectos, vel apud Principem, eam, ſiue animi gratia, ſiue ad ingenij oſtentationem, in ipſis quandoque *Scholis* & *Auditorijs* recitare conſueuerunt. Si quid erit tamen, quod ad *FORENSES* Acclamationes pertineat proprie, nec habeat quidquam cum *SCHOLASTICIS* alijs commune, id ſeparatim tradetur. Atque hæc quidem indicanda videbantur in primo huius libri capite, vt dicenda deinceps poſſent liquidius intelligi.

STVDIOSISSIME QVAESITAS à Scholaſticis *ACCLAMATIONES* & *PLAVSVS*. Eam ob cauſam *INVITATOS* ambitioſius ac *CORROGATOS* Auditores, & Acclamatores. *Corrogandi*, ac *inuitandi* morem quis primus inuexerit.

CAPVT II.

QVæ igitur ſolebant in *SCHOLIS* & *AVDITORIIS*, tùm publicis, tùm priuatis, fieri Acclamationes; inque eos emitti, qui, ſiue recitantes, vt admonuimus, ſiue declamantes, ſeu cauſas agentes, *SCHOLASTICI* ſæpe dicti ſunt, eas nos *SCHOLASTICAS* in hoc Opere appellamus. De quibus vt dicere aggrediar, placet illud primo loco aperire, *SCHOLASTICOS* huiuſmodi fuiſſe Plauſuum, & Acclamationum auidiſſimos. Et ſane, quandoquidem conſueuerunt ij inuitare ſtudioſe qui audirent, & acclamarent; eoſque prece ac pretio redimere; dolere item grauiter, niſi, dicentibus ipſis, aut recitantibus, acclamaretur, & plauderetur; domeſticum quoq; plaudentiũ & acclamantium habere chorum; ac demum grandiores diuitum aulas conducere, ipſaq; extruere Auditoria, quò & ſplendidiori declamarent aut recitarent apparatu, & frequentiores haberent auditores & acclamatores; fateri omnino neceſſe eſt, fuiſſe illos Acclamationum & Plauſuum maxime ſtudio-

ſos.

ſos. Singula nos pluribus patefaciemus, ab *INVITATIONE*, quæ ambitioſius fieri ſolebat, ordientes.

QVAESITOS igitur diligenter, ac *INVITATOS* olim Auditores, non mirabitur, qui legerit, apud Iuniorem Plinium, quã lente & cunctanter ſolerent ij ad audiendum cõuenire. *Iuuat me*, inquit Plinius in lib. 1. epiſt. 13. *quòd vigent ſtudia, proferunt ſe ingenia hominum & oſtentant; tametſi ad audiendum pigre coitur. plerique in ſtationibus ſedent, tempuſque audiendis fabulis conterunt; ac ſubinde ſibi nunciari iubent, an iam recitator intrauerit; an dixerit præfationem, an ex magna parte euoluerit librum. tum demum; ac tunc quoque LENTE CVNCTANTERq; veniunt* &c. Etiã apud Themiſtium in orat. 17. auditor quidam ob id maxime laudatur, quod cum ceteri nonniſi ſtudioſe quæſiti, magniſq; obſequijs exorati ad auditionem coirent, is ſponte ſua, ſeduloque, ac diligenter adeſſet. eius verba ſunt, *Ecce diſce, quam præclare in iuuene hoc diſcendi amor reſplendeat. Qui cum nec eiuſdem ſit linguæ, cuiuſmodi noſtra hæc habetur oratio; videre tamen eſt, feruentius ad eiuſmodi audiendas Orationes adeſſe. Neque multo tibi ambitu opus eſt, non menſtruis ſupplicationibus, non præmiſſis obteſtationibus, ſed indicaſſe tantum, quo adſit, illi ſatis eſt. Et in priuatis obeundis moleſtiam habebis* &c. Ad eandem inuitandi conſuetudinem reſpexêre omnino Scriptores ij, qui, de illa ſermonem habentes, *conuocandi, aduocandi, congregandi, rogandi, corrogandi, & admonendi* voces vſurparunt. Idem Themiſtius in Oratione 15. *Sin*, ait, *vos aliquis in hunc ipſum locum Philoſophus CONVOCET, orationem habiturus*. Lucianus in libello de Domo, *Ceterum compenſatio ea, non laus modo domus, ſed & dicere in ea, & optimis quibuſque CONVOCATIS, orationis ſpecimen exhibere &c.* Epictetus apud Arrianum lib. 3. cap. 23. *Vt autem hoc conſequi valeant, mille poni ſubſellia oportebit, & ADVOCARI quamplurimos Auditores*. Quintilianus Inſtitut. Oratoriarum lib. 2. cap. 10. *In Actionibus permititur adhibere plus cultus, omnemque artem oſtentare, etiam hominibus in hoc ADVOCATIS*. Plinius in lib. 7. epiſt. 17. *Ego non populum ADVOCARE, ſed certos electoſque ſoleo &c.* Beatus Baſilius in Epiſt. 158. *Quod autem certamen illud fuit?*

aut quis ſermo, quo frequentiſſimam ADVOCASTI Panegyrim? Syneſius in epiſt. 135. *Par illud ſapientum Plutarcheorum adijce, qui non Orationum ſuarum fama iuuenes in Theatris CONGREGANT &c.* Idem Quintilianus lib. 10. cap. 1., *In lectione certius iudicium, quod audienti frequenter aut ſuus cuique fauor, aut ille laudantium clamor extorquet. Pudet enim diſſentire, & velut tacita quadam verecundia inhibemur plus nobis credere, cum interim & vitioſa pluribus placeant, & à CORROGATIS laudantur etiam quæ non placent.* Plinius in lib. 1. epiſt. 13. *Nunc otioſiſſimus quiſque multo ante ROGATVS, & identidem ADMONITVS, aut non venit* ad recitationē, *aut, ſi venit, queritur ſe diem, quia non perdiderit, perdidiſſe.* Etiam Hippias apud Platonem ad declamationem, & Socratem inuitat, & rogat inſuper, vt alios ſecum adducat. *Tu igitur*, inquit Hippias, Socratem alloquens apud Platonem in Hippia maiore, *vt INTERSIS, & ALIOS tecum ADDVCAS, quicunque poſſint de huiuſmodi orationis genere ferre iudicium.* Eſt & quæ ad hanc rem pertineat apud Philoſtratum in Polemone de Ionico quodam Declamatore faceta Hiſtoria. Narrat ſiquidem Philoſtratus, ab Ionico hoc adoleſcente fuiſſe Audientium frequentiam, cum declamabat, ſic adamatam, vt non modo *ſtudioſe inuitaret qui audirent*, ſed *creditas* etiam *pecunias debitoribus condonaret, vſuramque remitteret, ſi adeſſent, ſi declamanti fauerent.*

Addam illud, *Inuitandi ac corrogandi Auditorij morem* fuiſſe primo inductum à Largio Licinio. id quod Iuniore Plinio teſte dicimus; apud quem ita in lib. 2. epiſt. 14. ſcriptum legitur, *PRIMVS hunc audiendi morem INDVXIT LARGIVS LICINIVS; hactenus tamen, vt AVDITORES CORROGARET &c.*

Audientium, & Acclamantium *INVITATIO* varie facta. *INDICEBATVR* recitatio ac declamatio, vel *in craſtinum*, vel *in perendinum*; forte etiam *in mẽſtruum diem*; declamantis, ac recitantis *voce* interdum, interdum per *codicillos*, ac *libellos*; (indicatum, quid eſſent hi *libelli* ac *codicilli*) aliquando *per nuncios*; quandoque etiam, qui recitaturus erat, vel declamaturus, *inueſtigabat* qui audirent, *ipſas* quoque *ſingulorum ædes ambiendo*. Declaratum, quibus potiſſimum verborum formulis fieret huiuſmodi Inuitatio.

CAPVT III.

HAec porro Audientium *Inuitatio* ac *Corrogatio* non vno ſemper eodemque modo fiebat. Eam certe nonniſi *arte* quadam factam declarat Themiſtius, dum in Orat. 4. ſic ſcribit, *Quas igitur ARTES ad eos captandos, ac pelliciendos adhibeo? INDICEBATVR* vtique ſæpius ac *PROMITTEBATVR* ipſa recitatio, ſeu declamatio: idque fiebat, vel *in craſtinum*, vel *in perendinum*; forte

etiam

etiam *in menſtruum diem*; declamantis ac recitantis *voce* interdum, interdum *ſparſis libellis*, aliquando *nuncijs miſſis*; nonnunquam etiam, qui recitaturus erat, vel declamaturus, audientes & acclamantes *inueſtigabat diligenter*, *ſingulas* quandoque *eorum ædes ambiens*, *foreſque pulſans*.

INDICTAM quidem ac *PROMISSAM* recitantis *VOCE DIEM* diſcimus ex Iuuenalis Satyra 7. in húc modum canentis,

Curritur ad vocem iucundam, & carmen amicæ
Thebaidos, lætam fecit cum Statius vrbem,
PROMISITque DIEM. ——————

de Thebaidos Statij recitationis die agit hîc Iuuenalis. *PERENDINI* autem hanc in rem *DIEI* meminit Plato in Hippia maiore, *Hanc Orationem*, inquiens, *publice recitaui, & eandem etiam illam in Phidoſtrati ludo litterario POST TERTIAM AB HINC DIEM ſum recitaturus &c.* Et Themiſtius in Orat. 15. *Verum inſuper & Theatra cogit, & TRIDVO ANTE, vt in forum conueniant, denuntiat.* *CRASTINVM DIEM* commemorat idem Themiſtius in Oratione prima cum ait, *Nouum vobis, inſolenſque videatur, hominem Philoſophiæ nomine inſignitum, tum PRIDIE cœtum hominum COGERE eſſe viſum, tum ſua vos Oratione ad clamores & plauſus excitare velle.* Tyaneus quoque Apollonius in *craſtinum diem* inuitatur ab adoleſcente Iouis laudes dicturo, *Adoleſcens quidam*, ait Philoſtratus in Apollonij Vita lib. 4. cap. 9., *qui ſibi ipſi ſapiens eſſe videbatur, Apollonio circa Templum deambulanti occurrens, CRAS, inquit, velim me conuenias; volo enim præclari aliquid tibi legere.* *MENSTRVVM DIEM* videtur deſignare Themiſtius, dum in Oratione 17. adoleſcentulum quendam dilaudans, quòd impigre ſemper ad audiẽdum conueniret, ad ceteros Auditores cogendos, & ambitu, & obteſtationibus, & *MENSTRVIS* ſupplicationibus opus eſſe ait. Sunt hæc illius verba, *Ecce diſce, quam præclare in iuuene hoc diſcendi amor reſplendeat. Qui cum nec eiuſdem ſit linguæ, cuiuſmodi noſtra hæc habetur Oratio, videre tamen eſt, feruentius ad eiuſmodi audiendas orationes adeſſe. Neque multo tibi ambitu opus eſt, non MENSTRVIS ſupplicationibus, non præmiſſis obteſtationibus &c.* De *CODICILLIS*, ac *LIBELLIS SPARSIS* apertiſſime Plinius in lib. 3. epiſt. 18.

Cepi non mediocrem voluptatem, quòd hunc librum cùm amicis recitare voluiſſem, non per CODICILLOS non per LIBELLOS, ſed, ſi commodum eſſet, & , ſi valde vacaret, admoniti conuenerunt. Auctor item Dialogi de Oratoribus, *Rogare*, inquit, *vltro & ambire cogitur, vt ſint qui dignentur audire: & ne id quidem gratis; nam & domum mutuatur, & Auditorium extruit. & ſubſellia conducit, & LIBELLOS DISPERGIT. LIBELLI* porro iſti & *CODICILLI* aliud nihil erant, vt ego quidem arbitror, quàm Orationis aut Recitationis habendæ vel *argumenta*, vel *exemplaria*, Auditoribus domi interdum, interdum in Auditorijs ipſis diſtributa. Factam etiam per *NVNCIOS* huiuſmodi Auditorum inuitationem ſignificat Philoſtratus in Adriano ijs verbis, *Simulatque in ſcena viſus erat AVSCVLTATIONIS NVNCIVS, vniuerſus continuo Senatus aſſurgebat, aſſurgebatque Equeſter ordo, atque in Athenæi auditorium curſu concitato ferebantur.* Idipſum indicat Plinius in epiſt. 13. libri primi, dum, lentos quoſdam ac faſtidioſos ſui temporis Auditores ſubaccuſans, quòd non niſi viſo *NVNCIO* ad recitationem conuenirent, *Ad audiendum*, inquit, *pigre coitur; plerique in ſtationibus ſedent, tempuſque audiendis fabulis conterunt, ac ſubinde ſibi NVNCIARI iubent, an iam recitator intrauerit &c.* Ab ipſo tandem recitante ac declamante ſolitos interdum *INVESTIGARI* diligenter & *AMBIRI* qui *audirent*, & *acclamarent*, indicat haud obſcure Themiſtius in Orat. 15. ſcribens hoc pacto, *Verum inſuper & Theatra cogit, ac laudari ſe patitur, ET ACCLAMATORES OBIT.* Et in Orat. 17. *In priuatis OBEVNDIS moleſtiam habebis.* Auctor item Dialogi de Oratoribus, *Rogare vltro, & AMBIRE cogitur, vt ſint qui dignentur audire.* Syneſius etiam in Dione, *Me vero*, inquit, *liberum ſinit, neque inſtat præfiniti temporis anguſtia, cum neque coram tam inepto Iudice ad dicendum accingar, neque in Theatrum longe Foro iniquius ſim ingreſſurus; PVLTATIS etiam paſſim FORIBVS, atque vrbanis adoleſcentibus iucundiſſimum quoddam acroama pollicitus.* Quo loci videas, diligenter adeo inueſtigatos Auditores, vt omnes pene ſingulorum *fores* quandoque *pulſarentur*.

Illud etiam ſupereſt, vt, ſi quæ eſſet olim huiuſmodi *Inuita-*

uitationis formula, dicatur. Cuius rei haud equidem ſcio, an præter Iuniorem Plinium, & Arrianum quiſpiam alius mentionem fecerit. In iſtius igitur Commentarijs de Epicteti Diſputationibus lib. 3. cap. 23. huiuſce *Inuitationis formulam* ijs verbis conceptam inuenias, *Cum igitur dicis*, *ADESTE, AVDITE ME VOBIS LEGENTEM*. Et paulo poſt, *AVDI ME HODIE in ædibus Quadrati DISSERENTEM*. Et infra aliquanto, *ROGO TE, VT VENIAS, ATQVE AVDIAS*. Apud Plinium autem videas eandem hoc modo conceptam, *SI COMMODVM EST*, aut, *SI VACAT*. *Cepi*, inquit Plinius in lib. 3. epiſtola 18. paulo ante adducta, *non mediocrem voluptatem, quòd hunc librum cùm amicis recitare voluißem, non per codicillos, non per libellos, ſed, SI COMMODVM ESSET, & SI VALDE VACARET, admoniti conuenerunt*.

MOLESTIVS TVLISSE Scholaſticos, ac *STOMACHATOS FASTIDIOSE*, ſi, dicentibus ipſis aut recitantibus, minime *ACCLAMASSENT* & *PLAVSISSENT* Auditores.

CAPVT IV.

EIdem igitur iſta perſpicue faciunt, *ſtudioſe factas* à Scholaſticis Audientium & Acclamantium *inuitationes*. Quod ſi vocati vel noluiſſent adeſſe, vel præſentes & audientes minus acclamaſſent & plauſiſſent, animalia illa gloriæ, & popularis auræ vilia mancipia (ſic enim appellantur Scholaſtici à Tertulliano, & Hieronymo) id omnino *ferebant moleſte*, ac *faſtidioſe ſtomachabantur*. Epi-

ctetus apud Arrianum in libro 3. cap. 23. exagitans eos, qui ad ingenij duntaxat oſtentationem recitabant ac diſputabant, narrat, quendam demiſſo capite humilem & abiectum ex Auditorio diſceſſiſſe, quòd & tardius conueniſſent Auditores, & nullus eſſet eo diſputante plauſus excitatus. *Non ita pridem*, inquit Epictetus, *cum Auditores ſegnius conueniſſent, NEC tibi ACCLAMASSENT, ABIECTO ANIMO EGRESSVS ES.* In Senecę Proœmio libri 9. Controuerſiarum dicuntur *concidere* ac *deficere* Declamatores, ſi *Plauſus deficiat* Auditorum. *Quid quod*, ait Seneca, *laudationibus crebris ſuſtinentur* declamatores, *& memoria illorum aſſueuit certis interuallis quieſcere? Cum ventum eſt in Forum, & DESIIT illos ad omnem geſtum PLAVSVS EXCIPERE, aut DEFICIVNT, aut LABANT*. qui locus indicat etiam, Plauſuum ſic appetentes fuiſſe Scholaſticos, vt *ad omnem geſtum* ſibi plaudi vellent; qua de re infra. De Sophiſta Ariſtide ſcriptum eſt à Philoſtrato, ſolitum eum *ſtomacho* atq; *iracundia* vehementius *exardere* aduerſus illos, qui *ſine fauſtis clamoribus & plauſu* declamantem ipſum audirent. Philoſtrati verba ſunt hæc in Ariſtide, *Neq; ad multorum gratiam diſſerebat* Ariſtides, *nec poterat IRACVNDIAE AESTVM moderari aduerſus eos, qui SINE LAVDATIONE ipſum AVSCVLTABANT*. Apud Athenæum Cynulcus, diſputator non ignobilis, ob id *vehementer indignatur*, quòd Theatrum, ipſo diſputante, *clamoribus & plauſu* nequaquam reſonaſſet. *Hæc loquutus Cynulcus*, inquit Athenæus in lib.4., *quia NEMO APPLAVSISSET, STOMACHATVR*. In Luciani autem Rhetorum præceptore Declamator ſine fauſtis auditus acclamationibus, non modo *indignatur*, ſed *conuicia* quoque *iactat* in Auditores. *Quod ſi te, ait, haud laudent, INDIGNERIS, & eos CONVICIIS INSECTERIS*. Samoſatenus etiam Paulus, nefarius ille ac ſuperbiſſimus religionis contemptor, publice Concionans, *furenter* quandoque *iraſcebatur*, & grauiſſimas in Auditores *iaciebat contumelias*, ſi non ei acclamarent, nec Oraria, vt in Theatro fieri ſolebat, mouerent. Quam rem Euſebius his verbis perſequitur in Eccleſ. Hiſtor. lib. 7. cap. 24. *Neq; neceſſe eſt dicendo perſequi, qua ratione ſedem & thronum ſublimem ſibi pararit* Paulus,

eumque,

eumque, non vt Chriſti diſcipulum decet, ſed vt mundi Principes ſolent, ſecretum & ſeparatum habuerit, nomine ſuo appellarit; femur in eo ſedens manu percuſſerit, calcibus aliquando ipſum pulſarit: & qui, cum eum audirent Concionantem, non laudibus extollerent, non, vt in Theatris fieri ſolet, ſe agitationibus, quò illi applauderent, in orbem verſarent, non more gladiatorum, & muliercularum, quos apud ſe habebat, inconcinne ei acclamarent, & quaſi tripudijs geſtirent, ſed, vt in domo Dei par eſt, modeſte moderateq; auſcultarent, eos GRAVITER INCREPARIT, & VERBIS CONTVMELIOSIS EXCEPERIT. Ab Euſebio eadem iſta Ruffinus in Hiſt. Eccl. lib. 7. cap. 26. ſumit, atque ita deſcribit, *Verbum faciens ad plebem*, de Paulo ſermo eſt, *iactare ſupra modum dexteram, ac palmam femori illidere; pede quoque ſubſaltare, ac ſcabellum ferire cum ſonitu. Ab Auditoribus vero non fauorem, neq; plauſum ſperare ſolum, ſed Theatrali more Oraria moueri ſibi expectabat, & vocem tanquam de caueis dari. Hæc non ſolum à Viris, ſed etiam à mulieribus indecenter expectabātur. Si quis vero Auditorum honeſtius & verecundius agens à clamore nimio temperaſſet, VELVT INIVRIAM FACIENS PATIEBATVR INIVRIAM.* Hæc ipſa ab Euſebio & Ruffino accepta narrat nobis Calliſti filius Nicephorus in lib. 6. cap. 30. Eccleſ. ſuæ Hiſtoriæ. Atque haud ſcio, an ad hunc eundem Paulum reſpexerit Chryſoſtomus, dum in Homil. 38. ad populum Antiochenum, *Multi*, ait, *multa faciunt, vt in medio conſtituti longam extendant Orationem; & ſi PLAVSVS quidem à multitudine CONSEQVANTVR, HOC eis REGNO SIMILE FACTVM EST; ſi vero CVM SILENTIO ſermonem finierint, SILENTII TRISTITIA FIT ILLIS GEHENNÆ MOLESTIOR.* Hactenus Chryſoſtomus, qui, ſi de Paulo Samoſateno minime loquutus eſt, indicat ſaltem, extitiſſe aliquos ſuis etiam temporibus Pauli emulos ac ſectatores; qui, Acclamationum & Plauſuum auidiſſimi, *dolerent maxime ac indigne ferrent*, ſi Concionantibus ipſis *nequaquam plauderetur* ab audiente populo, & *acclamaretur*.

REDEM-

REDEMPTAS MERCEDE à Scholaſticis *ACCLAMATIONES*. Factam huiuſmodi *redemptionem COENARVM* plerunque *IMPENSIS*, vel *SPORTVLIS*, cœnarum loco, *DATIS*.

CAPVT V.

Atque ab hoc doloris ac moleſtiæ periculo vt inter dicendum aut recitandum bene tutos ſeſe redderent Scholaſtici, certique magis eſſent de Audientium laudationibus & plauſu, conſueuerunt, non Auditores modo, quod docuimus, inuitare ambitioſe, preceque corrogare, ſed *pretio* etiam ac *mercede redimere* ac *conducere, qui plauderent & acclamarent*.

Hinc Martialis emanant illa in lib. 1. epigr. 50.

MERCETVR alius grande & inſanum Sophos.

& iſta Plinij ex lib. 2. epiſt. 14. *Sequuntur Auditores actoribus ſimiles, CONDVCTI & REDEMPTI mancipes*. Themiſtius item in Orat. 4. *Eadem*, inquit, *me fæx hominum atque colluuies in forum prodeuntē ambiens ſcilicet proſequitur, ad ſingula quæ à me dicuntur verba vociferans atque exclamans, inuicemque certans, quinam melius opere illo defungatur, ad quod MERCEDE CONDVCTVS EST.*

Hæc vtique *REDEMPTIO* non vno ſemper eodemq; fiebat modo; *Cœnarum* quidem *impenſis* plerunque, ſeu *Sportulis*, cœnarum loco, datis; nonnunquam *Veſtium largitione*; aliquando *pecunia*; interdum etiam *ſpondendo* pro acclamaturis, aut eos *litibus eripiendo*. Dicam nunc de *Cœnis*, ac

Sportulis.

Sportulis. In Horatij libro 1. epiſt. 19. ambitioſum hunc morem damnantis ita eſt.

Scire velis, mea cur ingratus opuſcula Lector
Laudet, ametque domi, premat extra limen iniquus?
Non ego ventoſæ plebis ſuffragia VENOR
IMPENSIS COENARVM ———

Perſius in diuitem, ſed indoctum recitatorem hæc canit breuiter in Satyra prima,

——— *CALIDVM ſcis PONERE SVMEN.*

Idem Horatius eodem pacto in Arte Poetica,

Si vero eſt, VNCTVM qui recte PONERE poſſit.

Apertiſſime Petronius in Satyrico, *Multo me turpior es tu qui, vt foris COENARES, Poetam laudaſti*. Et paulo poſt, licet ſubobſcurius, *Hodie*, inquit, *quia tanquam Scholaſtici AD COENAM promiſimus, non perdamus noctem*. Martialis in lib. 9. Epigr. 27.

Laudantem Selium, COENAE cum RETIA tendit,
Accipe, ſiue legas, ſiue Patronus agas.
Effecte, grauiter, cito, nequiter, euge, beate.
Hoc volui; facta eſt iam tibi CAENA, tace.

& in libro 3. epigram. 50.

Hæc tibi, non alia, eſt AD CAENAM cauſa vocandi,
Verſiculos recites vt Ligurine tuos.

& in lib. 6. Epigram. 48.

Quod tam grande Sophos clamat tibi turba togata,
Non tu, Pomponi, COENA diſerta tua eſt.

Lucianus in Rhetorum Præceptore, *Amici vero ſemper applaudant, ac CAENARVM PRETIVM exoluant: ſi quando tamen te à memoria excidiſſe intelligant, manus porrigentes, & inter laudes tuas ſpatium præbentes, vt rurſus inuenire poſſis, quod dicendum erat*. Plinius in lib. 2. epiſt. 14. fraudem illam patefaciens & exagitans, venuſte σοφοκλεῖς appellat & *LAVDICAENOS*, *conductos* ac *redemptos* huiuſmodi *plauſores*. *Sequuntur*, inquit, *Auditores actoribus ſimiles, CONDVCTI & REDEMPTI mancipes. conuenitur in media Baſilica, vbi tàm palam ſportulæ, quàm in triclinio dantur; ex iudicio in iudicium pari mercede tranſitur. Inde iam non inurbane σοφοκλεῖς vocantur; iiſdem Latinum nomen impoſitum eſt, LAVDICAE-*

NI:

NI: & tamen creſcit in dies fœditas vtrâque linguâ notata.

Atque ex hoc Plinij loco illud apertiſſime intelligas, quod ſecundo loco probandum poſuimus, *Sportulis* etiam, Cœnarum loco datis, *redemptas* quandoque *acclamationes*. Id quod ex Iuuenalis Satyra 13. verſus hi planiſſime confirmant,

Nos hominum, Diuûmq; fidem clamore ciemus,
Quantum Feſſidium laudat VOCALIS agentem
SPORTVLA ———————

ſportulam vocalem dixit hoc loco Iuuenalis, quemadmodum *diſertam Cœnam* Martialis in lib. 6. Epigram. 48. Adducta porro mox ſuperius Iuuenalis, Plinij, ac Martialis ex lib. 2. epig. 27. teſtimonia dilucide nobis oſtendunt, ab ijs quoq; Scholaſticis, qui *cauſas agebant*, & *Patroni* dicebantur, *cœnis* ac *ſportulis* factam hanc plauſuum & acclamationum *redemptionem*.

VE-

VESTIVM item *LARGITIONE* interdum, interdum *PECVNIA*, aliquãdo etiam *SPONDENDO* pro acclamaturis, aut eos *LITIBVS ERIPIENDO*, factam *PLAVDENTIVM ET ACCLAMANTIVM REDEMPTIONEM.*

CAPVT VI.

SEd & *VESTIVM LARGITIONE redemptas* nonnumquam à Scholaſticis *Acclamationes*, ſatis indicant Horatius, ac Perſius in locis, quos paulo antę adduxi: cum enim de *Cœnis* ea protuliſſet Horatius,

Non ego ventoſæ plebis ſuffragia venor
Impenſis Cœnarum ————

de Veſtibus hæc ſtatim adiecit,

———— *& TRITAE munere VESTIS.*

Perſius item, cum dixiſſet,

———— *calidum ſcis ponere ſumen*

ſubdidit illico,

Scis comitē horridulum TRITA DONARE LACERNA.

PECVNIA quoque idipſum quandoque factitatum, teſtificantur Horatius, Martialis, & Plinius. Is ita canit in Arte,

Vt præco, ad merces turbam qui cogit emendas,
ASSENTATOREs iubet ad LVCRVM ire Poeta,
DIVES agris, DIVES poſitis in fœnore NVMMIS.

Alter in lib. 1. epigr. 67. ſcribit hoc pacto,

Non SEX paretur, aut DECEM Sophos NVMMIS.

Plinius vero in lib. 2. epiſt. 14. *Heri*, inquit, *duo Nomenclatores mei TERNIS DENARIIS ad laudandũ trahebantur. tanti CONSTAT, vt ſis diſertiſſimus; HOC PRETIO quàmlibet numeroſa ſubſellia implentur; HOC ingens corona colligitur; HOC infiniti clamores commouentur.* Hûc refer facetam illam indocti, ſed diuitis, Declamatoris hiſtoriam, quam ſupra in huius libri capite 2. ex Philoſtrato in Polemone indicauimus. Hic enim ijs *creditas pecunias debitoribus condonabat, fœnuſque remittebat*, qui declamanti adeſſent ac fauerent. Exiſtimarim etiam ad rem eandem pertinere, quæ in S. Hieronymi epiſt. 83. ad Oceanum ſic ſcripta legimus, *Nunc pleroſque cernimus vel fauorem populi in aurigarum morem PRETIO REDIMERE, vel tanto omnium hominum odio viuere, vt non EXTORQVEANT PECVNIA, quod mimi impetrant geſtibus.*

Redemptos tandem ac *conductos* à Scholaſticis *Acclamatores, SPONDENDO* pro ijs, aut eos *LITIBVS IMPLICITOS ERIPIENDO*, apertiſſime ſignificat idem Horatius, dum in Arte, poſt factam in rem eandem pecuniæ, ac cœnarum mentionem, mox iſta ſubiungit,

Et SPODERE leui pro paupere, & ERIPERE atris
LITIBVS implicitum. ———

Solitos

Conſueuiſſe nonnunquã Scholaſticos, vt inter dicendum aut recitandum certi magis eſſent de Plauſibus & Acclamationibus, *ALERE DOMI acclamantium, & plaudentium CHORVM*. Hic dicturo, aut recitaturo, *ſemper aderat, prodeuntem comitabatur, & in ipſa etiam deductione acclamabat*. Varijs eundem nominibus ſignatum à priſcis. *Fautores, Fautores delegati, Delegati ad plaudendum, Comites, Diſpoſita ad clamorem multitudo, Familia*.

CAPVT VII.

ERant porro Scholaſtici Plauſuum ita appetentes, ſic auidi Laudum, vt, in Acclamantium ac Plaudentium redemptione nequaquam acquieſcentes, *domi* quoque *alerent* nonnunquam adoleſcentum *CHORVM*, qui ad plaudendum & acclamandum parati ſemper & inſtructi, *prodeuntes ipſos comitarentur, certamque ijs, ſiue dicentibus, ſiue recitantibus, operam nauarent*. De hoc Choro ita legimus apud Lucianum in Rhetorum Præceptore, *Hoc tibi præcipue curæ ſit, vt CHORVM habeas DOMESTICVM, tibique concinentem*. Quem autem intelligeret hic *CHORVM*, paulo ante expreſſerat idem Lucianus, ſic ſcribens, *Amici ſemper applaudant; & ſi quando te à memoria excidiſſe intelli-*

gant, manus porrigentes, & inter laudes tuas ſpatium præbentes, vt rurſus inuenire poſſis, quod dicendum erat &c. ita vt nonniſi *plaudentium* & *acclamantium* fuerit hic *CHORVS*. Themiſtius quoque de eodem apertiſſime in Orat. 4. *Eadem*, inquit, *me fæx hominum atque colluuies in Forum prodeuntem ambiens proſequitur, ad ſingula quæ à me dicuntur verba vociferans, atque exclamans; inuicemq; certans, quinam melius opere illo defungatur, ad quod mercede conductus ſit. Eiuſmodi ego CHORVM, ac CHORI ſuppeditatorem, ſi mihi comparaßem, eſſem omnino Sophiſta.* Quæ verba extrema oſtendunt, maxime ſolitos Sophiſtas habere domi promptum hunc & exercitatum *CHORVM*. Neronem item habuiſſe *peculiarem ac domeſticum CHORVM*, ad id potiſſimum inſtructum, vt illi in Theatro cithara canenti plauderet & acclamaret, prodit Xiphilinus ſub libri 61. finem, *PECVLIARE*, inquit, *ac DOMESTICVM, ſibi AGMEN, ἴδιον σύστημα, comparauerat* Nero *ad quinque millia militum, qui Auguſtales nominabantur. Hi laudibus eum extollere incipiebant; poſt quos ceteri omnes inuiti acclamare cogebantur*. Quod Neronis inſtitutum expreſſerant etiam Suetonius in Nerone cap. 20. & Tacitus in 14. Annalium libro. Sed Valerium quoque Martialem *aluiße DOMI* quendam *acclamantium CHORVM*, ex eo facile crediderim, quod inuitatus ſemel à Candido, cauſam acturo, ad ea præſtanda, quæ ſolerent vſitato more prodeuntibus ac dicentibus Cauſidicis togati anteambulones tribuere, cum ipſe nec poſſet eum comitari, nec agenti cauſam adeſſe, miſſurum ſe pollicetur vnum ex *libertis* ac *domeſticis ſuis*, qui ei & debitum officium proficiſcenti reddat, & *cauſam peroranti* apte congruenterq; *acclamet*. Martialis verba ſunt huiuſmodi, ex libro 3. epigram. 46.

Exigis à nobis operam ſine fine togatam;
Non eo, LIBERTVM ſed tibi mitto MEVM.
Non eſt, inquis, idem: multo plus eſſe probabo.
Vix ego lecticam ſubſequor, ille feret.
In turbam incideris, cunctos vmbone repellet;
Inualidum eſt nobis, ingenuumque latus.
Quidlibet in cauſis narraueris, ipſe tacebo;
At tibi TERGEMINVM MVGIET ille Sophos.

De

De hoc ipſo Choro videtur accipiendus Plutarchus, dum in libello de Auditione narrat, Epicurum habuiſſe *familiares & domeſticos*, qui ſolerent ad amicorum etiam epiſtolas *acclamare & plaudere*. *Porro*, inquit, *in laudando non eſt temere quibuſuis vtendum vocibus. nam Epicurus quoque moleſtus eſt, qui à ſuis FAMILIARIBVS ad Epiſtolia amicorum tumultus plauſuum excitari ſcribit*. Agnoſcit autem ac commemorat eundem Acclamantium *Chorum* Beatus Valerianus in Homil. 14. quæ eſt de Bono Humilitatis, ſcribens hoc pacto, *Non laudis ſtudia poſtulat* Humilitas, *non fauorem vocis expectat: odit ACCLAMANTIVM CHOROS &c.*

Illud autem erat domeſtici huiuſce Chori maxime proprium, vt dicturo, aut recitaturo ſemper adeſſet, prodeuntem comitaretur ac deduceret, inque ipsâ etiam deductione acclamaret ei ac plauderet. Lucianus in Zeuxide, *Habita nuper*, inquit, *in conſeſſu veſtro oratione, domum me conferebam. permulti autem me acceſſêre, & porrecta dextra me conſulutabant. MVLTO autem ITINERE COMITATV SVO me DEDVCENTES, alius aliunde exclamabat, laudabatq; &c.* Manifeſtius adhuc Themiſtius in adducta paulo ſuperius Oratione 4. *Eadem me fæx hominum atque colluuies in Forum PRODEVNTEM AMBIENS PROSEQVITVR, ad ſingula, quæ à me dicuntur verba, vociferans, atque exclamans*. Quam eandem ob cauſam *COMITVM* etiam appellatione nominatur domeſticus hic acclamantium & plaudentium Chorus à Iuuenali, & Perſio: quorum loca mox producemus.

Multis porro nominibus hunc eundem Chorum olim ſcribendo ſignatum obſeruo. *FAVTORES* vocat Phædrus Aeſopiarum fabularum lib. 5. in Procaci Tibicine,

In plauſus conſurrectum eſt; iactant baſia:
Tibicen gratulari FAVTORES putat.

FAVTORES DELEGATOS Plautus in Amphitruonis Prologo,

Nunc, inquit, hoc me orare à vobis iuſſit Iuppiter,
Conquiſitores ſingula in ſubſellia
Eant per totam caueam ſpectatoribus,
Si cui FAVTORES DELEGATOS videant.

Et

Et paulo poſt appellat *DELEGATOS AD PLAVDENDVM*,

Hoc quoque etiam mihi in mandatis dedit,
Vt conquiſitores fierent Hiſtrionibus,
Qui ſibi mandarent, DELEGATI VT PLAVDERENT.

COMITES dicuntur à Iuuenali, & Perſio. Eius verba ſunt hæc in Satyra 7.

Scit dare libertos extrema in parte ſedentes
Ordinis, & magnas COMITVM diſponere voces.

Perſij iſta in Satyra prima.

———— calidum ſcis ponere ſumen,
Scis COMITEM horridulum tritâ donare lacerna.

Quintilianus appellat *DISPOSITAM AD CLAMOREM MVLTITVDINEM*. *Quæ quidem virtus*, ait Inſtitut. Orator. lib. 4. cap. 2., *negligitur à plurimis, qui AD CLAMOREM DISPOSITÆ, vel etiam forte circumfuſæ multitudinis COMPOSITI, non ferunt illud intentionis ſilentium, nec ſibi diſerti videntur, niſi omnia tumultu ac vociferatione concuſſerint*. *FAMILIA* demum nominatur à Tertulliano in lib. aduerſus Valentinianos cap. 8. *In Scholis*, inquit, *Carthaginenſib. fuit quidam rigidiſſimus Rhetor Latinus, Phoſphorus nomine, cùm virum fortem perorarem, Venio, inquit, ad vos, Optimi Ciues, de prælio cum victoria mea, cum felicitate veſtra, ampliatus, fortunatus, glorioſus, maximus, triumphalis; & Scholaſtici ſtatim FAMILIAE Phoſphori, φεῦ, acclamant.*

Conſue-

Solitos quandoque Scholaſticos, quò & ſplendidius recitarent ipſi, aut dicerent; & frequentiores, aptiuſque diſpoſitos haberent Auditores & Acclamatores, *MAGNIFICAS POTENTIORVM AEDES* ad dicendum aut recitandum *MVTVARI*, vel *CONDVCERE*.

CAPVT VIII.

SCholaſtici porro, quibus ædes erant viles & anguſtæ, quò ſplendidiori dicerent, aut recitarent apparatu, frequentioreſq; & maxime diſpoſitos haberent in Auditorio acclamatores, conſueuerunt *grandiores & magis ornatas diuitum aulas mutuari ac conducere*. Nec id ſane mirum cuiquam videri debet. Siquidem, vt eſt in Luciani libello de Domo, *Si quis domum videat mole maximam, forma pulcherrimam, luce clariſſimam, auro fulgentiſſimam, denique & picturis floridiſſimis, non expetat in ea Orationem velut teſtato relinquere, ſi forte circa hoc ſtudium verſetur, & celebrari intus & clareſcere, ac voce illam implere, & quam maxime licet, etiam ipſe pars quædam pulchritudinis illius eſſe?* Splendidas igitur, & magnificas potentiorum ędes prece aut pretio redimebant Scholaſtici, quòd eas opinarentur eſſe Theatrum doctrina & eloquentia ſua dignum, in quo & laxis facundiæ habenis volitarent ipſi, & Auditoribus liceret, quantum vellent atque poſſent, ſeſe in Acclamatio-

nes & Plauſus effundere. In Iuuenalis Satyra 7. de commodatis huiuſmodi ædibus ſcriptum videas hoc pacto.

——— & ſi dulcedine famæ
Succenſus RECITES, Maculonus COMMODAT AEDES:

& in Sat. prima dicuntur ſplendidæ Iulij Frontonis ædes recitantibus, aut dicentibus ſemper patuiſſe,

Frontonis Platani, conuulſaq; marmora clamant
Semper, & aſſiduo ruptæ Lectore columnæ.
Expectas eadem à ſummo minimoque Poeta.

Auctor Dialogi de Oratore, de recitante Poeta loquens; *Rogare*, inquit, *vltro, & ambire cogitur, vt ſint, qui dignentur audire: & ne id quidem gratis, nam & DOMVM MVTVATVR, & auditorium extruit &c.* Theophraſtus etiam, quem exprimit hominem blandum in Charactere de Blanditia, eum dicit ſolitum dicenti, aut recitanti cuique ædium ſuarum atrium ac ſphæriſterium commodare. *Habet idem*, de blando homine loquitur Theopraſtus, *paruulum atrium puluere palæſtrico reſperſum, & ſphæriſterium: atque HAS AEDIVM SVARVM PARTES ſolet ille obuio cuique, vel è Philoſophorum grege, vel Sophiſtarum, vel eorum, qui ſe armis, aut muſico cantu exercent, COMMODARE, vt ibi artis ſuæ periculum faciant.* Sic in Stellæ Viri locupletis ædibus recitabant Poetæ, vt eſt apud Martialem in lib. 4. epigram. 6.

——— compoſitos metro Tibulli
In Stellæ RECITAT DOMO libellos.

Sic Titinius Capito ædes ſuas recitantibus commodabat. *DOMVM SVAM*, ait Plinius in lib. 8. epiſt. 12., *RECITANTIBVS PRAEBET. Auditoria non apud ſe tantum benignitate mira frequētat &c.* Sic in ædibus Quadrati publice diſſerebant Philoſophi ac Sophiſtæ, *Audi me hodie in AEDIBVS Quadrati DISSERENTEM*, inquit Epictetus apud Arrianum lib. tertio cap. 23. Sic demum in Euripidis, aut Magaclidis domo recitabat Protagoras, vt teſtificatur Diogenes Laertius, *Recitabat*, ait de eodem Protagora agens, *Athenis in Euripidis, ſeu, vt quidam volunt, in Magaclidis DOMO.*

Quò

Quò plauderent commodius & acclamarent Auditores, frequentiuſque conuenirent, conſueuiſſe interdum Scholaſticos *IPSVM* etiã *EXTRVERE AVDITORIVM*, & *NVMEROSA CONDVCERE*, inibique *COLLOCARE SVBSELLIA*.

CAPVT IX.

QVin etiam Scholaſtici, quò poſſent Auditores & frequentiores adeſſe, & acclamare commodius, *ipſum* quandoque *Auditorium extruebant*, & *numeroſa conducebant, ac collocabant in eo ſedilia*. Auctor Dialogi de Oratoribus, iterum ac ſæpius à nobis adductus, *Rogare*, inquit, *vltro & ambire cogitur, vt ſint qui dignentur audire; Et ne id quidem gratis, nam & domum mutuatur, & AVDITORIVM EXTRVIT, & SVBSELLIA CONDVCIT*. De conductis ac collocatis ijſdem ſubſellijs accipiendus eſt omnino Iuuenalis, dum in Satyra 7. ſic cecinit,

Nemo dabit Regum, quanti SVBSELLIA conſtent,
Et quæ conducto pendent anabathra tigillo,
Quæque reportandis poſita eſt Orcheſtra CATHEDRIS:

reprehendit Iuuenalis diuites quoſdam, qui ædes quidem ad recitandum commodabant libenter, factos autem in conducendis, collocandis, ac reportandis ſubſellijs, ſumptus, & impenſas minime ſuppeditabant. Hûc etiam videtur reſpexiſſe Epictetus apud Arrianum in lib. 3. cap. 23. dum hæc ſcribit, *Vt autem hoc conſequi valeant, MILLE PONI*

SVBSELLIA oportebit, & conuocari quamplurimos Auditores.

Recitantibus, aut Dicentibus Scholaſticis, large omnino effuſeque plauſum & acclamatum ab Auditoribus. *IN PRIMA* quandoque *POST EXORDIVM TRANSITIONE*; *AD OMNEM CLAVSVLAM* interdum; interdùm *AD OMNEM GESTVM*; aliquando etiam *AD SINGVLA VERBA, & SYLLABAS*.

CAPVT X.

Qvemadmodū igitur, vt vidimus, plauſuum & acclamationum maxime appetentes erant & auidi Scholaſtici; ſic conſueuêre Auditores, ſiue prece ac pretio redempti, ſiue per ſe ipſi ac ſua ſponte conuenientes, liberaliter omnino & effuſe ijs acclamare & plaudere. Hanc vtique ob cauſam factas Declamatoribus ab audiente populo acclamationes, *CREBRAS* appellat Seneca in Proœmio libri 9. Cōtrouerſiarum, quòd ſcilicet identidem fierent, ac frequenter. *Quid quod, ait, LAVDATIONIBVS CREBRIS ſuſtinentur* Declamatores, *& memoria illorum conſueuit certis interuallis quieſcere?* Themiſtius in oratione 4. adfirmat, dicenti ſibi ſolitos Auditores large copioſeque acclamare & plaudere. *Num me etiam*, inquit, *creditis Auditores veſtro illo plauſu & acclamationibus indigentem, cui ſiudi-*

di mihi à vobis; cum dico, LARGE EFFVSEQVE *conferuntur?* Beatum item Chryſoſtomum Homilia 4. in Geneſim datos ſibi Concionanti plauſus, ob id *PERPETVOS* appellaſſe puto, quòd dicentem eum laudationibus & plauſibus liberaliter aſſidueque proſequerentur Auditores. *PERPETVI*, inquit, *illi plauſus declarant maxime, quanta cum voluptate ea quæ dicuntur capiatis.*

Plaudebant autem, & acclamabant Auditores *in prima* quandoque *poſt Exordium Tranſitione; ad omnem clauſulam* interdum, interdum *ad omnem geſtum*; aliquando *ad ſingula verba*; nonnunquam etiam *ad ſingulas ſyllabas*. Quintilianus Inſtitut. Oratoriarum lib. 4. cap. 1. ſub finem, *Illa vero*, inquit, *frigida & puerilis eſt in Scholis affectatio, vt ipſe TRANSITVS efficiat aliquam vtique ſententiam, & huius velut præſtigiæ PLAVSVM petat*. Et in lib. 2. cap. 2. *Nunc*, ait, *proni atque ſuccincti AD OMNEM CLAVSVLAM non exurgunt mŏdŏ, verum etiam excurrunt, & cum indecora exultatione CONCLAMANT*. Forte videatur ad eaſdem Clauſulas reſpexiſſe B. Hieronimus, dum in epiſt. 2. ſcribit hoc pacto, *Ne à me quæras pueriles Declamationes, ſententiarum floſculos, verborum lenocinia, & PER FINES CAPITVLORVM SINGVLORVM acuta quædam, breuiterque concluſa, quæ PLAVSVS & CLAMORES excitent Audientium*. Maximus item Victorinus Grammaticus eodem pacto; *CLAVSVLA eſt compoſitio verborum PLAVSIBILIS ſtructuræ exitu TERMINATA*. Seneca in proœmio libri 9. controuerſiarum, *Cum ventum eſt in forum, & deſiit illos*, declamatores, *AD OMNEM GESTVM plauſus excipere, aut deficiunt, aut labant*. Themiſtius etiam in Oratione 4. *Porro eadem me fæx hominum atque colluuies in forum prodeuntem ambiens ſcilicet proſequitur, AD SINGVLA quæ à me dicuntur VERBA vociferans, atque exclamans; inuicemque certans, quinam melius opere illo defungatur*. Et in Orat. 14. *Vos interim, quaſi in ludis, togati, ac permutatis calceis, in ſellis conſidentes, pene AD SINGVLA VERBA clamores attolleretis, proſilientes, atque in voces varias erumpentes*. Plutarchus tandem in libello cui titulus eſt, *Quomodo poſſit ab amico adulator internoſci; Nihil*, ait, *refellens* adulator, *ſed omnibus annuens; at-*

que omnia admittens, & AD SINGVLA exclamans, Bene, ac Sufficienter, deprehenditur. Et in libro de Auditione; *Proinde, cùm vbique ſilentium adoleſcenti tutum ſit ornamentum, maxime tùm prodeſt, cùm audiens dicentem non perturbatur, neque AD SINGVLA ELATRAT; ſed etiamſi oratio non probetur, ſuſtinet tamen, expectatque, dum dicendi ille finem faciat.* Et ab hoc loco non longe admodum, *Qui*, ait, *in alijs laudandis parci ſunt, ſuarum adhuc inopes laudum, famelicique videntur. peccat in alteram partem, qui nihil interponit iudicij, ſed CVIVIS VOCI AC SYLLABAE inſiſtens acclamat.* Nunc ipſas Acclamationum formulas perſequamur.

Valde laboratum olim, vt *ACCLAMATIONES PERSONIS, AC REBVS*, quibus fiebant, maxime *CONVENIRENT*.

CAPVT XI.

SCholaſticos certe quidem fuiſſe Acclamationum ac Plauſuum auidiſſimos, & Auditores in ijs tribuendis effuſos maxime ac liberales, ſatis demonſtraſſe mihi videor, perſequar nunc ipſas huiuſmodi Acclamationum formulas, ſi tamen illud ante admonuero, Laboratum valde à priſcis, vt eſſent Acclamationes perſonis, ac rebus, quibus fierent, congruentes maxime ac conuenientes. Plutarchus ſane in libello de Auditione, ad hoc Acclamationum decorum reſpiciens, eos reprehendit, qui, vel inuſitatas ac nouas inducunt in Auditoria Acclamationes, vel, earum ordinem & quaſi conuenientiam peruertentes, *id Philoſopho acclamant, quod Cauſarum Patrono* maxime *conuenit;* aut *ſeni, quod declamantis adoleſcentis proprium eſt*

ac

ac legitimum. Et ſubdit, *inepte* eos facere, qui ita acclamant, non minus, quàm ſi quis liliorum aut roſarum coronam Athletæ capiti imponat, cui lauri ſertum vel oleaſtri debetur. Quibus autem ſuam ſententiam oſtendit, ſunt hæc Plutarchi verba, *Porro in laudando non eſt temere quibuſuis vtendum vocibus. Nam Epicurus quoque moleſtus eſt, qui à ſuis familiaribus ad epiſtolia amicorum tumultus plauſuum excitari ſcribit. Et qui nunc inuſitatas in Auditoria introducunt voces, dum acclamant, DIVINITVS, DIVINO INSTINCTV, INIMITABILITER (quaſi vero ea non ſufficiant, quibus Plato, Socrates, & Hyperides vſi ſunt laudum indicijs, PVLCHRE, SAPIENTER, VERE) ij ſupra modum INDECENTER agunt, dicenteſque traducunt, quaſi hi ſuperbia impulſi nimias laudes affectarent. Vehementer etiam moleſti ſunt, qui iureiurando adhibito, velut in Foro, teſtimonia dicentibus adhibent. Neque his minus ij, qui PERSONARVM DECORVM NON OBSERVANT, dum PHILOSOPHO acclamant, ACRITER; SENI, INGENIOSE, aut, FLORIDE; VOCES LVDENTIVM, LASCIVIENTIVMque in SCHOLASTICIS declamationibus AD PHILOSOPHOS ij TRANSFERENTES, ORATIONIQVE SERIAE AMATORIAM LAVDEM ACCOMMODANTES. perinde ac ſi quis Athletæ ſertum liliorum, roſarumque, non lauri, aut oleaſtri coronam imponeret.* Auctor etiam Dialogi de Oratoribus, *FOEDE* omnino, ac *PRAEPOSTERE* ab ijs fieri prodit, qui, *TENERE Oratoribus, Hiſtrionibus DISERTE* acclamant. Sunt hæc ipſa illius, *Vnde oritur illa FOEDA & PRAEPOSTERA, ſed tamen frequens quibuſdam exclamatio, vt Oratores noſtri, TENERE dicere, Hiſtriones, DISERTE ſaltare dicantur.* Conuincit ergo veritas, fuiſſe olim ad rerum ac perſonarum ſtatum apte omnino, & quaſi decore acclamatum.

Com-

Communiores, & magis vſitatæ Acclamationum formulæ in Latinos, ſiue Orantes, ſiue Recitantes, emiſſæ enumerantur, ac illuſtrantur. *SOPHOS* frequentiſſima Latinorum Acclamatio; à Græcis tamen etiam aliquando vſurpata. Eam perinde valere, atque *SCITE*, ſeu *DOCTE*. Indicatum, cur *SOPHOS* appelletur *GRANDE*, *INSANVM*, *MAGNVM*, *TERGEMINVM*. *Sophoclæs*, & *Laudicæni*.

CAPVT XII.

IStis de Acclamationum decoro, & conuenientia breuiter perſtrictis, ad ipſas earundem formulas accedo. Ac communiores, crebriùſque vſurpatas, attingam leuiter; enodatius autem explicabo illuſtriores, & quæ cognitionem habent magis difficilem.

Dicenti quidem M. Tullio quæ ſolerent crebro acclamari; quam ipſe Acclamationem aſpernaretur, quam item ſumme cuperet, diſcimus ex libro 3. de Oratore; quo loci ſic ſcriptum videas, *BENE, & PRAECLARE, quamuis nobis ſæpe dicatur; BELLE, & FESTIVE nimium ſæpe nolo; quamquam illa ipſa Exclamatio, NON POTEST MELIVS,*

LIVS, *ſit velim crebra*. Cuius poſtremæ Acclamationis par ac ſimilis videtur illa, quam Plutarchus commemorat in libello de Auditione, ἀπροσίτως, hoc eſt, *INIMITABILITER*; & ea, cuius meminit Arrianus in Epicteti Diſputationibus lib. 3. cap. 23. ὑπερφυῶς, ideſt, *SVPRA QVAM DICI POSSIT*, ſeu, *NIHIL SVPRA*. Vſitate fieri ſolitas recitantibus Poetis Acclamationes habent Horatius, & Perſius. is ſub Artis Poeticæ finem in has formulas, *PVLCHRE, BENE, RECTE*.

Nolito ad verſus tibi factos ducere plenum
Lætitiæ, clamabit enim, PVLCHRE, BENE, RECTE.

alter vero in Satyra prima, *EVGE*, & *BELLE*,

Sed recti finemque, extremumque eſſe recuſo
EVGE tuum, & BELLE; nam BELLE hoc excute totū,
Quid non intus habet?

& in Satyra eâdem infra aliquanto, *DECENTER*,

Nil ne pudet, capiti non poſſe pericula cano
Pellere, quin tepidum hoc optas audire DECENTER?

Martialis in lib. 2. epigr. 27. multas in vnum conducens Acclamationes, quæ vel in Poetas recitantes, vel in Cauſarum Actores, ſeu Patronos, emitti ſolebant, ait in hunc modum,

Laudantem Selium cænæ cum retia tendit,
Accipe, ſiue legas, ſiue Patronus agas.
EFFECTE, GRAVITER, CITO, NEQVITER, EVGE, BEATE.
Hoc volui, facta eſt iam tibi cæna, tace.

EFFECTE, non *EFFOETE*; ſic enim ſcriptum in antiquis codicibus admonuerunt Martialis correctores; & ita habet vetuſtiſſimus Ambroſianæ Bibliothecæ Codex. Qua voce vſi ſunt etiam Plinius in Epiſtolis, in Floridis Apuleius, & Ammianus Marcellinus in Hiſt. lib. 16. Idem autem eſt *Effecte*, atque *Perfecte*, ſeu *Eximie*, vel *Excellenter*. *NEQVITER*, ideſt, *Amatorie*; Græci ἐρωτικῶς dicunt. Reliqua nota ſunt & manifeſta. Auctor Dialogi de Oratore, dum fœde omnino ac præpoſtere ab ijs fieri ſcribit qui, *Diſerte* Hiſtrionibus, Oratoribus *Tenere* acclamant, ſignificat haud obſcure, licet *Tenere* interdū Oratoribus parum decenter acclamaretur,

retur, vſitatam tamen eorundem ac conuenientem Acclamationem fuiſſe, *DISERTE*.

Porro *SOPHOS* frequentiſſima fuit in Latinos ſiue dicentes, ſiue recitantes, emiſſa Acclamatio. Meminit illius non ſemel neque vno in loco Martialis. In lib. quidem primo epigr. 4. ſuum alloquens librum ſic canit,

Audieris cum grande SOPHOS, dum baſia captas,
Ibis ab excuſſo miſſus in aſtra ſago.

In eiuſdem libri epigrammate 40. ita eſt,

Mercetur alius grande & inſanum SOPHOS.

& in Epigrammate 67.

Non ſex paratur, aut decem SOPHOS nummis.

& in Epigrammate 77.

Præter aquas Helicon, & ſerta, lyraſque Deorum,
Nil habet & magnum, ſed perinane SOPHOS.

& in libro 3. Epigrammate 46.

Quidlibet in cauſis narraueris, ipſe tacebo,
At tibi tergeminum mugiet ille SOPHOS.

Denique in libro 6. Epigrammate 48.

Quod tam grande SOPHOS clamat tibi turba togata,
Non tu, Pomponi, cæna diſerta tua eſt.

Sidonius quoque Apollinaris mentionem de ea facit in lib. primo epiſt. 9. in lib. 8. epiſt. 6. in lib. 9. epiſt. 13. & in Carmine 5. & 8.

Cur autem *SOPHOS* dicatur *GRANDE, INSANVM, MAGNVM*, & *TERGEMINVM*, cauſæ illud eſt, quòd non ſine magna & contenta voce fierent olim Acclamationes, vt pluribus docuimus in lib. 1. cap. 16.

Perinde vero valebat *SOPHOS*, atque *SCITE*, ſeu *DOCTE*; vt recte obſeruauit doctiſſimus Budæus in ſuis prioribus ad Pandectas Adnotationibus.

Ceterum qui hanc Acclamationis formulam vſurpabant, ſeu qui pacta cæna *SOPHOS* Orantibus, aut Recitantibus acclamabant, eos *Sphoclās*, & *Laudicænos* appellatos prodit Plinius in Epiſtola 14. libri 2. *Sequuntur*, ait, *Auditores Actoribus ſimiles, conducti & redempti mancipes. conuenitur in media Baſilica, vbi tàm palam ſportulæ, quàm in triclinio dantur; ex iudicio in iudicium pari mercede tranſitur.*

Inde

Unde iam non inurbane σοφοκλεῖς *vocantur; ijſdem Latinum nomen impoſitum eſt, LAVDICAENI.*

Hanc vtique Acclamationem à Græcis quoque fuiſſe nonnunquam vſurpatam, indicat vox ipſa, quæ licet iam pro Latina habeatur, primo tamen Græce concepta fuit & expreſſa. Plutarchi etiam locus ex lib. de Auditione idipſum plane probat, inibi enim Plutarchus quaſdam recenſens Acclamationes, Platoni, Socrati, & Hyperidi fieri ſolitas, σοφῶς etiam acclamatum ſcribit. *Qui nunc, inquit, inuſitatas in Auditoria introducunt voces, dum acclamant, Diuinitus, Diuino inſtinctu, Inimitabiliter (quaſi vero non ea ſufficiant, quibus Plato, Socrates, & Hyperides vſi ſunt laudum indicijs,* καλῶς, σοφῶς, ἀληθῶς *) ij ſupra modum indecenter agunt.* Atque hæc fere ſunt mihi de Latinis Acclamationibus in Scholaſticos frequentius emitti ſolitis comperta.

Quàm varie fuerit olim acclamatum ad Græcorum Recitantium, vel Dicentium laudem. Auctores plures illuſtrati.

CAPVT XIII.

VEnio nunc ad ipſas Græcarum Acclamationum formulas; in quibus ſine dubio Greci Audientes plus quàm Latini ſibi indulsêre. Atque has quidem, Ὀρθῶς, & Πρεπόντως, hoc eſt, *RECTE*, & *DECORE*, dum fauſte acclamabant; οὐκ ὀρθῶς autem, & οὐ πρεπόντως, ideſt, *MALE*, & *INDECENTER*, dum infauſte, maxime communes fuiſſe, & quaſi ſolemnes, adfirmat Plutarchus in lib. de audiendis Poetis, ſcribens hoc pacto, *Oportet autem eum*, de audiente adoleſcente ſermo eſt, *non timide, neque*

vt in Templo ſuperſtitioſe ad omnia horrere, omniaque adorare; ſed adſuetum audacter acclamare ſuo loco non minus, MALE hoc, & INDECENTER, quàm, RECTE hoc, & DECORE. quo certe loci vox illa, *adſuetum*, id quod dicimus, planiſſime confirmat. Etiam Theophraſtus in Charactere de Adulatione adfirmat, ὀρθῶς, ideſt, *RECTE*, dicenti nonnunquam acclamatum. *Iam*, inquit, *ſi loquatur ille, hîc vero adulator ſilentium omnibus imperare, in os laudare, dicenti voce geſtuque applaudere; & vbi finem dicendi fecerit, ὀρθῶς acclamare.*

Θειῶς etiam, θεοφορήτως, & ἀπροσίτως, hoc eſt, *DIVINITVS, DIVINO INSTINCTV*, & *INIMITABILITER*, in Auditorijs quandoque acclamata, teſtificatur idem Plutarchus in libello de Auditione his verbis, *Qui nunc inuſitatas in Auditoria introducunt voces, dum acclamant, DIVINITVS, DIVINO INSTINCTV, INIMITABILITER* &c. *ij ſupra modum indecenter agunt*. Et aliquanto poſt hunc locum aſſerit idem Plutarchus, Platonis, Socratis, & Hyperidis vſitatas Acclamationum formulas fuiſſe, καλῶς, σοφῶς, ἀληθῶς, hoc eſt, *PVLCHRE, SCITE, VERE*: inquit enim, *Quaſi vero ea non ſufficiant, quibus Plato, Socrates, & Hyperides vſi ſunt laudum indicijs*, καλῶς, σοφῶς, ἀληθῶς. Nec multo poſt ſubdit, dicentibus acclamatum δριμέως interdum, interdum εὐφυῶς, aliquando ἀνθηρῶς; *ACRITER* nimirum, ſeu *ACVTE, INGENIOSE, FLORIDE*. Eius autem ex loco, quem dixi, hæc ſunt verba, *Neque his minus* moleſti ſunt *ij, qui perſonarum decorum non obſeruant, dum Philoſopho acclamant, ACRITER: ſeni, INGENIOSE, aut FLORIDE*. Licet enim inibi reprehendat Plutarchus, vt eſt à nobis ſuperius in cap. 11. obſeruatum, præpoſteram quorundam, & minus conuenientem Acclamandi rationem, indicat tamen haud obſcure, fuiſſe eas formulas inter acclamandum non raro vſurpatas. Idem Plutarchus in libello, cuius Titulus eſt, *Quomodo poſſit adulator ab amico internoſci*, has formulas commemorat, εὖ, καὶ ἱκανῶς, hoc eſt, *BENE* & *ABVNDE*, ſeu *SVFFICIENTER*. *Nihil*, ait, *refellens*, de adulatore loquitur, *ſed omnibus annuens, atque omnia admittens, & ad ſingula exclamans, BENE, ac SVFFICIENTER, deprehenditur*. In libello autem, qui inſcribitur, *Qua quis ratione*

ratione ſe ipſum laudare poſſit, Declamantibus hæc interdũ acclamata ſcribit, θειῶς, δαιμονίως, καὶ μεγάλως, ideſt, *DIVINITVS, SAPIENTER*, & *EXCELLENTER*. *Rhetores*, inquit, *& Sophiſtæ, dum Declamantes patiuntur ſibi acclamari* θειῶς, δαιμονίως, & μεγάλως, *moderatorum & humanorum laudem amittunt*. In Epicteti Diſputationibus lib. 3. cap. 23. tradit Arrianus, dicentibus, θαυμαστῶς, hoc eſt, *ADMIRABILITER*, fuiſſe acclamatũ. *Quomodo*, ait, *vis laudem? Dic mihi* οὐᾶ, καὶ θαυμαστῶς. Vox autem, οὐά, inter acclamandum quid ſignificet, dicam non multo poſt. In eodem capite, ſed paulo ante, idem Arrianus meminit huius formulæ, θαυμαστῶς; cui ſubnectit, ὑπερφυῶς, ideſt, *SVPRA QVAM DICI POSSIT*. *Dudum laudatus circumibas, & omnibus dicebas, Quis tibi viſus ſum?* θαυμαστῶς, *Domine, ita ſaluus ſim. Quomodo vero illud dixi? Quodnam? vbi deſcripſi Panem, & Nymphas?* ὑπερφυῶς. Lucianus in Zeuxide has recenſet Acclamationes, *Caput autem & ſumma laudationum hæc illis fuit, & omnes vno ore vnam eandemque ſententiam præſeferebant, confirmantes, orationum mearum compoſitionem & ſententiam peregrinam eſſe, ac multum in ſe complecti nouitatis. Multo vero ſatius eſt, eadem illa verba commemorare, quibus illi tum vſi fuêre. O NOVITATEM, inquiunt, O, Hercules, DICTIONEM INAVDITAM; O HOMINEM PROMPTVM ET AGILEM*. Quid ſibi publice dicenti fuerit acclamatum refert Ariſtides in Oratione de Concordia ad Rhodios, *Vos*, inquit, *nequaquam decet hic morbus, quos etiam nos, cùm vobiſcum eramus, in Concionibus non vna tantum lingua, ſed & voce plerunque, ſi dicere licet, eadem vti videbamus (nam, RECTE, CORONAE, ac ſimilia, vel etiam NOMEN CONCIONANTIS elatum vobis ſufficiebat) & loco manus extendendæ capitis vſurpare nutum*. Quo in loco ſunt illa maxime animaduertenda, vt pote raro vſurpata, & vix in alium emiſſa, Στέφανοι, hoc eſt, *CORONAE*, & *IPSVM ORATORIS NOMEN* inter acclamandum *PROLATVM*.

Sunt illa quoque inſignia omnino, quæ dicentibus Proæreſio, Polemoni, Herodi Athenienſi, Antipatro, & Ariſtidi, acclamata produnt Eunapius, & Philoſtratus. Ac Proæreſium quidem, *DEVM* interdum, interdum *MERCVRII TYPVM*,

ab acclamantibus appellatum habet Eunapius in eius Vita, ſcribens hoc pacto, *Tum vero neque leges ſuas Conſul ſeruare, neque corona Auditorum ſummi Magiſtratus minas vereri potuit, nam cuncti, qui aderant, circumlambendo Sophiſtæ pectus, velut ſimulachrum alicuius Dei, alij pedes, alij manus oſculabantur ſupplices; nonnulli DEVM, quidam MERCVRII eloquentiæ Præſidis TYPVM nominabant.* Sophiſtæ Polemoni acclamatum, *ALTER ES DEMOSTHENES*, tradit Philoſtratus in Polemone. *Cum*, inquit, *in Olympijs Græcia ſuper ipſo* Polemone *exclamaßet*, *ALTER ES DEMOSTHENES &c.* Athenienſis Herodes ab acclamante populo, *VNVS E DECEM GRAECIAE SAPIENTIBVS*, appellatur; *Acclamante ipſi*, ait Philoſtratus de Herode, *Græcia, ipſumque VNVM E DECEM nuncupante; à laude, quæ magna videbatur, ſuperatus non eſt.* Antipatro acclamatur, *DEORVM DOCTOR*; quòd ſcilicet liberorum Seueri Imperatoris Magiſter fuiſſet. *Seueri filiorum*, ita eſt in eiuſdem Philoſtrati Antipatro, *præceptor eſt exiſtimatus; vnde in Auditorij laudibus eum DEORVM DOCTOREM appellabamus*. Ariſtides demum in ea Oratione, quam habuit contra criminantes, quòd non declamaret, ait ſibi acclamatum, *GRAECORVM PRINCEPS*; *Nunc etiam veſtrà viciſſim perſpicite, ò illepidi amatores, qui cùm ita me ametis, ac GRAECORVM eſſe PRINCIPEM tum credatis, tū per gymnaſia & fora CONCLAMETIS &c.* Mirum eſt, quàm multæ, quàmq; variæ fuerint Acclamationum formulæ in hoc genere à Græcis vſurpatæ. Plures hîc non colligo; addam tamen vnam aut item alteram ex ijs, quæ haud ita facilem habent cognitionem, & de quibus adhuc videtur parum inter doctos conuenire.

Accla-

Acclamationum omnium cumulus, ac veluti ſumma, Θείως, hoc eſt, *DIVINITVS*. Quæſitum, quando hæc Acclamatio primum fuerit in Auditoria & Scholas inuecta. Inanis quorundam opinio, Æſchini illam Sophiſtæ dicenti primum impertitam exiſtimantium. Obſcurior Philoſtrati locus in Æſchine illuſtratus. Plutarchi omnino temporibus eam primo introductam. Damnatur hæc acclamandi formula. Recenſentur Acclamationes quædam illius ſimilitudinem habentes.

CAPVT XIV.

IN hoc eodem libro ſub capitis 12. initium pollicitus ſum, leuiter perſtricturum me communiores & magis vſitatas Acclamationum formulas in Scholaſticos emiſſas; ſi quæ tamen eſſent illuſtriores, aut quæ non ita facilem haberent cognitionem, eas diligenter & enodate explicaturum. Hactenus ſummatim & quaſi præteriens illas attigi; nunc reliquum, quod eſt promiſſi, vt perſoluam, inſigniorem vnam & item alteram ſeligam ex omni numero diligentius examinandam. Sunt autẽ hæ potiſſimum Acclamationes, vnicâ voce conceptæ, Θείως, & οὐά, de

quibus

quibus ſcilicet adhuc ambigitur inter eruditos.

Et quamuis vox Θείως, hoc eſt, *DIVINITVS*, vere Acclamationum omnium cumulus, ac veluti ſumma, minime obſcuram habeat ſignificationem; quia tamen & à Plutarcho damnatur, nec ita certum eſt adhuc, quando primum in Auditoria & Scholas fuerit inuecta, idcirco non erit abs re ſubtexere hoc loco, quid potiſſimum de ea ſtatuendum videatur.

Sunt, qui hanc acclamandi formulam dicenti Sophiſtæ Aeſchini fuiſſe primum tributam exiſtiment. Adfirmant id, quod dicunt, Philoſtrati teſtimonio in Aeſchine his verbis conſcripto, τὸ γὰρ Θείως λέγειν, οὔπω μὲν ἐπεχωρίασε σοφιςῶν σπουδαῖς, ἀπ' Αἰσχίνου δ' ἤρξατο. quæ ita Latine efferunt, *Nam acclamare, DIVINITVS, nondum receptum erat in ſtudijs Sophiſticis; initium autē eius factum eſt Aeſchini*. Verum iſti in hoc loco vertendo, ſi Græce ſciunt, bona eorum venia dixerim, nos decipiunt; ſin autem neſciunt, ipſi decipiuntur, neque enim in adductis Philoſtrati verbis Acclamationis Θείως vlla eſt omnino mentio. Philoſtratus ipſe, quid ſenſerit, & quomodo ſit inibi vox Θείως accipienda, ita nobis teſtatum reliquit, ita manifeſtum, vt iure magis, quàm hi, vel erroris, vel negligentiæ, accuſari poſſit nemo. Hæc ille ſcribit proxime ſuperius, de Aeſchine loquens, τὸν δὲ αὐτοσχέδιον λόγον ξὺν εὐροίᾳ, καὶ Θείως διατιθέμενος, τὸν ἔπαινον τοῦτο πρῶτον ἐνήνεγκατο. quæ nos in Latinum hoc modo vertemus, *Cum autem Orationem ex tempore habuiſſet* Aeſchines *affluentibus verbis, ac DIVINA QVADAM FACVLTATE, primus hanc ſibi laudem comparauit*. Subijciuntur autem illico à Philoſtrato ea verba, τὸ γὰρ Θείως λέγειν, οὔπω μὲν ἐπεχωρίασε σοφιςῶν σπουδαῖς, ἀπ' Αἰσχίνου δ' ἤρξατο. quæ, vt cum antecedentibus cohæreant, ſic omnino debent Latine efferri; *Hæc enim DIVINA DICENDI RATIO nondum recepta fuerat in Scholis Sophiſtarum; duxit autem initium ab Aeſchine*. quorum verborum ſenſum eundem agnouit & expreſſit politiſſimus Operum omnium Philoſtrati Interpres. Vt iam ſatis appareat, id vnum hìc nobis indicari à Philoſtrato, *DIVINAM* fuiſſe appellatam *extemporalem dicendi facultatem*, quòd ſcilicet *ſupra mortalitatem* eſſe quodammodo videretur, qui poſ-

ſet appoſite *dicere ex tempore*; atq; *eam* ab Aeſchine *duxiſſe initium*. Cum itaque de Acclamatione Θείως in hoc Philoſtrati loco prorſus nihil ſcribatur, ſitque inanis omnino & commentitia eorum opinio, qui, Philoſtrati teſtimonio freti, Aeſchinis eam temporibus primo cœptam vſurpari cenſuerunt, aliunde quærendum erit huius formulæ initium.

Plutarchus in libello de Auditione, iterum ac ſæpius à nobis citato, dum haſce Acclamationes, Θείως, Θεοφορήτως, & Α'προσίτως, φωνὰς ξένας, hoc eſt, *NOVAS ET INVSITATAS VOCES*, appellat, indicat certe, *ſuis eas temporibus primum fuiſſe in Auditoria inuectas*. Plutarchi ex libello, quem dixi, hæc ſunt verba, *Qui nunc NOVAS & INVSITATAS in Auditoria introducunt VOCES, dum acclamant*, Θείως, Θεοφορήτως, ἀπροσίτως &c. *ij ſupra modum indecenter agunt; dicenteſque traducunt, quaſi hi ſuperbia impulſi nimias laudes affectarent*. Hæc Plutarchus apertiſſime; in cuius ego ſententia acquieſcendum puto. Idem autem Plutarchus in libello, cuius eſt Inſcriptio, *Qua quis ratione ſe ipſum laudare poſſit*, meminit iterum Acclamationis, Θείως; verum, vt quaſi introductæ, ac receptæ. *Rhetores*, inquit, *& Sophiſtæ, dum declamantes patiuntur ſibi acclamari*, Θείως *&c. moderatorum, & humanorum laudem amittunt*.

Atque hæc quidem Plutarchi loca fidem perſpicue faciunt, formulam acclamandi, Θείως, licet quandoque vſurpatam, fuiſſe tamen omnino reprehenſione dignam. Siquidem, quemadmodum hic dicit, perdere tùm declamantes moderationis laudem, ac veluti humanitate ſpoliari, cùm Θείως ſibi ſuſtinent acclamari; ſic affirmat eo loci, indecenter agere Auditores illos, qui formulis huiuſmodi inter acclamandum vtuntur.

Ceterum, quamuis Acclamatio, Θείως, vtpote reprehenſione digna, raro olim vſurparetur, videor tamen mihi in Veterum ſcriptis non ſemel, neque vno in loco ſimilitudinem quandam illius agnoſcere. Nam & M. Tullius in Orat. pro L. Flacco, cum percenſeret eas laudes, quas Tralliani acclamantes, in Mithridatem, Regem populo Romano infeſtiſſimum, fauſte congeſſerant, tradit, *DEVM* illum, *DIONYSIVM, BACCHVM, LIBERVM* fuiſſe appellatum. Et

Dio

Dio apud Xiphilinum narrat, inter cetera fauſte Neroni ac-clamata, eum *APOLLINEM* etiam interdum, interdum *HERCVLEM* fuiſſe dictum. Et Tacitus in 14. Annalium libro, de eodem Nerone agens, prodit, *FORMAM ILLIVS*, & *VOCEM*, inter acclamandum, *DEORVM* ſæpe *vocabulis nominatam*. Idem Dio adfirmat, Imperatorem Commodum fuiſſe nonnunquam ab acclamante populo *DEI nomine vocatum*. Aelius item Lampridius ſcribit, eidem Commodo pugnanti, à populo ſæpe *fautum vt DEO*. quod eſt, vt ego interpretor, *illum* à fauente populo ſæpe *DEVM nominatum*. Sardianus etiam Eunapius, multas Proæreſio factas ab Audientibus Acclamationes enumerans, *DEVM* item *acclamatum* commemorat in ipſius Proæreſij vita. In Ioſephi quoque Antiquitat. Iudaic. lib. 19. cap. vltimo Rex Herodes ab acclamantibus *DEVS appellatur*. Sophiſtam demum Antipatrum, vt docuimus in proxime ſuperiori capite, tradit Philoſtratus fuiſſe ab Audientibus *DEORVM Doctorem acclamatum*. Quæ omnia, vt dicebamus, licet ipſam omnino Acclamationem, Θείως, haud exprimant, videntur tamen illius ſpeciem quandam ac ſimilitudinem habere. Hæc de Acclatione, Θείως, quàm breuiſſime potui. nunc eâdem breuitate de, εὐά, dicendum.

Admirantis interiectionem, οὐὰ, tùm emittebant acclamantes, cùm, vel ob rei ſiue nouitatem, ſiue magnitudinem, vel ob dicentium aut recitantium excellentiam, in admirationem traducebantur. Vox erat Græcorum æque ac Latinorum propria & quaſi legitima, charactere duntaxat immutato. οὐὰ, illi; hi, *VAH*, ſcribebant. Arriano in Epicteti Diſputationibus lux allata. Obſcurior item Dionis Caſſij locus illuſtratus, forte etiam emendatus.

CAPVT XV.

ACclamandi formulam, οὐὰ, commemorat ſemel atque iterum Arrianus in Epicteti Diſputationibus lib. 3. cap. 23. εἰπέ μοὶ, inquit, οὐὰ, καὶ θαυμαστῶς. & ſub eiuſdem Capitis finem, ἵνα σοὶ, οὐὰ, φάσιν ἐπιφωνημάτια λέγοντι. Caſſius etiam Dio in eorum numerum, qui de ea meminerint, à doctis hominibus adſcribitur. ſic enim de Nerone in lib. 63. ab eo ſcriptum adfirmant, Πάντων δὲ τῶν ἀνθρώπων, καὶ αὐτῶν τῶν βουλευτῶν ὅτι μάλιστα συμβοώντων, Ὀλυμπιονίκα οὐὰ, Πυθιονίκα οὐὰ. Docti ac politi alioqui Interpretes locos hoſce verterunt illi quidem, verum in ijs aliud muta-

runt arbitratu ſuo, aliud reliquerunt intactum: quid opinarentur ipſi, nobis expoſuerunt; quid ſentirent Auctores, vel prætermiſerunt, vel occultarunt. Hieronymus Vuolfius priorem Arriani locum ita vertebat, *Dic mihi, PAPAE, & Praeclare..* poſteriorem hoc modo, *Vt tua Epiphonemata audiant*. Græca autem Dionis verba ſic Latine tranſtulit Ioannes Leunclauius, *Acclamabant omnes, & Senatores inprimis, OVA Olympionica, OVA Pythionica*. Quam eandem interpretationem Gulielmo etiam Xilandro, ac Friderico Sylburgio, hominibus Græce ſcientiſſimis, placere animaduerti.

Verum, quod ad primum Arriani locum attinet, expreſſit quidem verbi notionem Interpres, dum, οὐά, reddidit, *PAPAE*; eſt enim vox vtraque admirantis, vt paulo poſt dicemus: verum in eo non videtur audiendus, quòd verbum Latinum par Græco, idemque valens, cum ſuppeteret, non adhibuit. In alterius autem loci verſione, de voce, οὐά, litteram nullam ſcribit, quaſi de ea ne ſomniaſſet quidem inibi Arrianus. Leunclauium porro, Xilandrum, ac Sylburgium, *OVA*, transferentes, ſi Græcus ipſe contextus ſine errore eſt, longe falli oportet. Quomodo enim Græcis Latina reſpondent? aut quî poſſunt inter ſe cohærere, οὐά, interiectio, & verbum, *OVARE*?

His ita præmonitis de non ſatis apta huiuſmodi locorum interpretatione, nos & ſenſum illorum, verbi fortaſſe inſolentia cæcatum, quantum licet, illuminemus, & abditam vocis ſignificationem, ſicundè poſſumus, eruamus.

Exiſtimo igitur, *vocem*, οὐά, inter acclamandum fuiſſe *admirantis interiectionem*. Arrianus ipſe facit, vt ita ſentiam; qui adducto in loco voci οὐά, ſtatim θαυμαστῶς, quod eſt, *ADMIRABILITER*, quaſi ſubobſcuræ dilucidam, ſubnectit. Et in altero loco ſcribit, epiphonemata dicenti acclamandum, οὐά, quòd nimirum ſolerent epiphonemata *admirationes* in Auditoribus mouere. Toto autem eo in capite, quod eſt de ijs, qui oſtentationis ergo legebant, aut diſputabant, ſatis apparet, aliud nihil inibi magis intendiſſe diſputantes ac legentes, quàm vt ij, qui audiebant, *in admirationem traducerentur*. Interrogatus enim à diſputante Auditor quidam,

Quis

Quis tibi viſus ſum? illico reſpondit, θαυμαστῶς κύριε, hoc eſt, *Mirabilis Domine*. Et paulo poſt idem diſputator, huiuſmodi admirationum cupidiſſimus, de audiente loquens, Ἐμὲ, inquit, θαυμάζει, ideſt, *me admiratur*.

Dionis etiam τὸ οὐὰ, (ſi tamen, οὐὰ, legendum eſt; qua de re mox infra) *admirationis vocem* fuiſſe adfirmat is, qui nuper eruditiſſimas Auguſtæ Hiſtoriæ Scriptoribus notas & emendationes adiecit. Hic igitur ad Trebellium Pollionem pag. 344. cum Græcum Dionis locum protuliſſet, ac de Interpretibus queſtus eſſet, quòd gloſſulam non appoſuiſſent, quæ nos doceret, quid eſſet, *OVA*; iſta ſubiecit, Οὐὰ, *ibi eſt admirantis vocula; quam Latini, VAH, dicunt, & eſt mere Latina. Græci eam vſurparunt in illis Acclamationibus; vel etiam Scriptores Græci, qui ipſiſſima verba illarum Acclamationum referebant, cùm cetera Græce expreſſiſſent, eam ex Latino retinuerunt*. Hæc ille; cuius ſententia ex eo videtur adhuc poſſe magis confirmari, quòd, licet inibi Neronis triumphus deſcribatur, non tamen ei acclamatur, vt triumphanti, ſed vt primo ciuium omnium Romanorum in Pythijs, ac Olympijs victori. Hac itaque nouitate perculſus populus vniuerſus, atque *in admirationem* traductus, Neroni, vt primo Romanorum Olympionicæ, ac Pythionicæ, fauſte acclamans, vocem οὐὰ, *admirationis teſtem*, geminat. Atque hũc ipſum eſſe Dionis ſenſum, videntur illa ſatis indicare, quæ in eodem loco proxime ſuperius ita ſcripta ſunt, *Vtque Nero Cæſar primus è ciuibus Romanis, qui vnquam extitiſſent, victor rediret &c. Acclamabant omnes, & Senatores inprimis*, Ὀλυμπιονίκα οὐὰ, Πυθιονίκα οὐὰ. Vt iã ſatis conſtet, fuiſſe τὸ οὐὰ inter acclamandum, non modo apud Arrianum, ſed forte etiam apud Dionem, *admirationis interiectionem*.

Quamquam, quod ſpectat ad Dionis οὐὰ, cum videam, Interpretes, Græcis litteris doctiſſimos, *OVA*, omnes tranſtuliſſe; nihil autem omnino conueniat, vt dictum eſt, inter οὐὰ interiectionem, & verbum *OVARE*, & nullo modo altera vox alteri reſpondeat; venit mihi in mentem ſuſpicari, ne Græcus ipſe vulgatus Dionis contextus mendum contineat; ſitque pro οὐὰ (litterula ſcilicet vna immutata, aut addita) vel ὀβὰ, vel ὀυὰ, ſubſtituendum. Quarum lectionum

 priorem

priorem agnouit etiam & adnotauit ex Codice M. S. Fridericus Sylburgius; poſteriorem ex certa coniectura reſtituit, meque de ea admonuit Quirinus Cnoglerus Auſtriacus, vir humaniſſimus, idemque longe doctiſſimus, ac totius antiquitatis bene peritus. Vtramlibet lectionem reponas, recte, *OVA*, hoc eſt, *GAVDE*, ſeu *LAETARE*, redditum eſt. vtraque autem dictio mere Latina eſt. vtramque Græci, cum Græcam parem ac reſpondentem non haberent, à Latinis mutuati, pro Græca vſurparunt: alteram quidem, hoc eſt, ὀβὰ, recentiores; veteres alteram, ideſt, ὀυὰ. quod enim in ſcribendo priſcis Græcis erat, ȣ, id recentibus ſæpe fuiſſe, β, quiuis vnus in Græcis paulo exercitatior paruo negotio deprehendet. Sic illi ȣεσπεσιανὸν ſcribebant, hi autem βεσπεσιανὸν; vt de ceteris huiuſmodi vocibus omittam dicere.

Et hæc quidem hoc modo, quæ attento animo legi valde deſidero, vt, quid ſit hac in re veri, perſpici poſſit liquidius. Οὐὰ igitur, vt docui, *admirantis interiectio* erat: *eam acclamantes tùm emittebant*, cùm, vel ob rei ſiue nouitatem, ſiue magnitudinem, vel ob dicentium, aut recitantium excellentiam, præſtantiamque, *in admirationem traducebantur*. Vox erat Græcis, ac Latinis communis; ſeu potius linguæ vtriuſque propria & quaſi legitima; vt enim, *VAH*, Latini, ſic Græci, οὐὰ, charactere duntaxat immutato, ſcribebant. Et ſane, cum Græcorum, ȣαὶ, ſine controuerſia ſit, *VAEH*, Latinorum, cur Græcum, οὐὰ, non erit, *VAH*, Latinum? Mirum eſt autem, quantum hanc opinionẽ adiuuet B. Marci Euangelium. in eo enim, cap. 15. verſ. 29., vbi Latine legimus, *VAH*, *qui deſtruis Templum*, ibi Græce ſcriptum eſt, Οὐὰ, ὁ καταλύων τὸν ναὸν. Et quamuis inibi vox οὐὰ, non *admirantis*, ſed *ſubſannantis* ſit ac *inſultantis*, non hoc tamen infirmatur ſententia noſtra: nobis enim ſatis eſt, vt verbum verbo, Latino Græcum, par pari reſpondeat, alteroque alterum exprimatur. Et ſciunt omnes, *VAH* etiam noſtrum, tàm apud Plautum, quàm apud Terentium, fuiſſe non *admirantis* modo, ſed nonnunquam *inſultantis* quoque interiectionem. Addit autem eo loci Euthymius (id quod ad rem noſtram vehementer facit) οὐὰ Græcorum, *VAH* omni-

omnino Latine vertendum. Vt iam minime verendum ſit, ne voces iſtæ, οὐά, &, *VAH*, non idem omnino valeant, inuicemque ſibi reſpondeant. Nos quidem hoc modo de formulæ huius inter acclamandum ſignificatione opinamur: ita tamen, vt vere atteſtemur, tandiu nos in hac ſententia permanſuros, donec aliud, quod magis arriſerit, diligentiores inuenerint.

Illud vnum ſupereſſe videtur, vt adducta de voce, οὐά, Veterum teſtimonia, ex ſignificatione noſtra transferamus. Primum igitur Arriani locum, verbum pro verbo reddentes, ita exprimemus, *Dic mihi, VAH, &, Admirabiliter*. Alterum hoc modo, *Vt tibi, VAH, acclament epiphonemata dicenti*. Græca etiam Dionis verba, ſi οὐά habent, ſic Latine lubet efferre, *Acclamabant omnes, & Senatores inprimis, VAH, Olympice Victor; VAH Pythice Victor*.

Coer-

COERCITAS nonnunquam Magiſtratuum auctoritate immoderatas Audientium Acclamationes.

CAPVT XVI.

NOn erant igitur in Acclamationibus illiberales aut parci Auditores; quin effuſe adeo interdum, immoderateque acclamabant, vt vel neceſſe eſſet coerceri eam licentiam Magiſtratuum auctoritate, vel cogerentur dicentes ipſi aut recitantes, quaſi ſaturi, dicere acclamantibus, *OHE, OHE, Iam ſatis eſt.*

Sophiſta Iulianus, vt prodit in eius Vita Eunapius, cum ſemel eſſet cauſam publice apud Iudices dicturus; ſciens Proconſul, vociferaturos effuſius Auditores, & clamoribus omnia impleturos, ſanxit edicto, ne quis plauderet dicenti. *Igitur*, ait Eunapius, *alto ſilentio Iudicum conſeſſu tenente, & orto inter actores tumultu, Iulianus ſubmiſſa & miſeranda voce rogauit, vt ſe loqui permitteret; quando Proconſul exclamans, Nemo, inquit, è vobis doctoribus, qui meditati veniſtis, in manus ſumet illud negotium, NEQVE DISCIPVLORVM QVISQVAM DICENTI PLAVDET* &c. In eiuſdem Iuliani Vita paulo poſt cum dicat Eunapius, paratos fuiſſe Auditores fauſtas in dicentem Proæreſium emittere Acclamationes, niſi Proconſulare interdictum de non acclamando pertimuiſſent, indicat proculdubio, iam antea Proconſulis *lege ſancitum, ne quis acclamaret*. Eunapij verba ſunt hæc, *Demiſit caput Proconſul, & attonitus dictorum ſententiam & pondus atque acumen obſtupuit, præterea morum comitatem, & aptam manuum plauſionem. Tum paratis omnibus eum collaudare, ſed INTERDICTVM PROCONSVLARE, non aliter quàm Iouis fulmen, verentibus, ac myſtico quodam ſilentio perfuſis &c.*

&c. Cognoſcitur hoc idem manifeſte ex eodem Eunapio in ipſius Proæreſij vita: quo loci narrat, ob excellentem dicentis Proæreſij eloquentiam ita traductos in admirationem & Proconſulem & Auditores, vt is quidem *legem ſuam de non acclamando* perfregerit, hi autem *edicti minas* nequaquam reueriti fuerint. *Tum vero,* inquit Eunapius (nimirum proxime poſt habitam à Proæreſio Orationem) *neque LEGES SVAS Proconſul ſeruare, neque corona Auditorum SVMMI MAGISTRATVS MINAS reuereri potuit; nam cuncti, qui aderant, circumlambendo Sophiſtæ pectus, velut ſimulachrum alicuius Dei, alij pedes, alij manus deoſculabantur ſupplices; nonnulli Deum, quidam Mercurij eloquentiæ Præſidis typum nominabant. Contra aduerſarij, quos inuidia ſtimularat, remiſſo animorum ardore iacebant; quidam ex illis, tametſi fracti, non parcebant cumulare eum laudibus.* Caio etiam Albutio Silo publice Mediolani in cognitione cædis iudicium actitante neceſſe fuiſſe, vt *Lictoris voce* immoderatæ Audientium acclamationes *coercerentur*, tradit Suetonius de Claris Rhetoribus in eodem Albutio, ſic ſcribens; *In cognitione cædis Mediolani apud Lucium Piſonem Proconſulem defendens reum* L. Albutius Silus, *cùm, COHIBENTE LICTORE nimias laudantium voces, excanduiſſet &c.* Fatendum eſt igitur, fuiſſe interdum immoderatam Auditorum in acclamando licentiam magiſtratus auctoritate cohibitam. Sed illud etiam factum aliquando, vt dicentes ipſi aut recitantes, velut ſaturi ea reſonanti aſſentatione, vocibuſque immoderate profuſis, quaſi ſilentium imperantes, dicerent acclamantibus, *OHE, iam ſatis eſt,* quæ mox proferam ſatis oſtendent.

Voce,

Voce, *OHE*, *ſatietatem* ac *faſtidium* deſignari. Vſurpatam interdum eam vocem à dicentibus, aut recitantibus, vt *effuſiores* & *immodicas* Audientium *Acclamationes coercerent*. Perſio, & Horatio lux allata. Eandem vocem forte *manibus alte elatis* pronunciatam.

CAPVT XVII.

VOcem, *OHE*, fuiſſe interiectionem, quæ *faſtidium* ac *ſatietatem deſignaret*, prodidit Aelius Donatus in ſuis ad Terentium Commentarijs. Id quod ipſius Terentij, Plauti, Horatij, Iuuenalis, Martialis, ac aliorum non paucorum teſtimonio confirmarem, niſi res eſſet pene ex toto manifeſta. Perſius certe in prima Satyra hanc vocem vſurpans, eorum faſtidium notauit, qui inter dicendum aut recitandum effuſioribus Audientium Acclamationibus ita onerabantur, vt licet earum auidi, cogerentur tamen tanquam ſaturi acclamantibus ſilentium imperare, atque identidem dicere, *OHE*, *OHE*. Perſij verſus ſunt hi,

Tun' vetule auriculis alienis colligis eſcas?
Auriculis, quibus & dicas cute perditus, OHE.

quod proinde eſt, ac ſi dixiſſet, *Dum recitas, vetule, id te ſolicitum habet, quomodo placeas Auditoribus tuis. at quibus Auditoribus? ijs nimirum, qui ita effuſe, ac ſine iudicio acclamant, vt cogaris vel inuitus ſilentium eis imponere, & tanquam ſatur identidem repetere, OHE, OHE, Iam ſatis eſt*. Hoc enim Perſium voluiſſe, præterquamquod verba ipſa attento

animo

animo lecta haud obſcure ſignificant; adfirmat etiam adhunc Perſij locum vir acerrimi iudicij, cùm excellens in omni doctrina, tùm in Perſij lectione ac ſcriptis valde exercitatus. Nec dubitarim aſſeuerare, eundē Perſium, dum hæc ſcriberet, reſpexiſſe ad ea Horatij verba, quæ in Satyra prima libri 2. ita leguntur,

Importunus amat laudari, donec, OHE iam,
Ad cœlum manibus ſublatis dixerit? Vrge, &
Creſcentem tumidis infla ſermonibus vtrem.

quæ qui attente ac diligenter conſiderarit, is omnino dicet, ita de loci huius ſententia ſtatuendum. Apud eundem autem Horatium vocem, *OHE*, fuiſſe *faſtidij* ac *ſatietatis* indicium, ſcriptum reliquit Iuuenalis in Satyra 7. ſcribens in hunc modum,

——— *SATVR eſt, cùm dicit Horatius, OHE.*

vt dubia opinione magis, quàm re vera eos duci oporteat, qui aliam horum Horatij verborum interpretationem comminiſcuntur; quos iam non ſolum in iſto, verum ne in eo quidem probare poſſum, quòd hîc *manuum ſublationem lætantis geſtum* fuiſſe memorant, cùm vere ſit *faſtidij* ac *ſatietatis nota*. id quod ex eo quoque fit planum, quòd, dum alicuius rei *ſatietate* ac *faſtidio* afficimur, corpus lente torquentes, *manus* etiam *alte extollimus*. qua de re plura à nobis dicentur in Libris de Artificioſa manuum loquela.

Ab Audientibus etiã interdum acclamatum, *OHE*; tùm ſcilicet, cùm Dictio, aut Recitatio, in longum nimis produceretur. *CITO*, eandem ob cauſam ab ijſdem quandoque acclamatum. Forte etiam, *DESINE, DESINE*. Senecæ loco lumen allatum. *RECITA, RECITA*, eoſdem nonnunquam acclamaſſe Recitatori, ſi vellet, nondum perfecta recitatione, deſinere.

CAPVT XVIII.

Qvemadmodum autem Recitantes, ſeu Dicentes, vt proxime ſupra poſui, *OHE*, repetebant, ſi Audientium Acclamationibus effuſe nimis & immodice onerabantur; ſic crediderim, ipſos item Auditores eandem ſatietatis vocem tùm ingeminaſſe, cùm Dictio, aut Recitatio in longum nimis produceretur. Adducor, vt ita credam, Martialis verbis ex lib. 4. epig. 91. ſic habentibus.

Iam Lector queriturque, deficitque,
Iam Librarius hoc & ipſe dicit,
OHE, IAM SATIS EST, OHE, libelle.

Suum alloquitur librum Martialis, ac cum eo queritur, quòd, cùm in magnitudinem iam ita excreuiſſet, vt & legendo Lector, & Librarius ſcribendo, ſatietate affecti, *OHE, IAM SATIS EST*, inclamarent, cuperet ipſe tamen adhuc excreſcere.

creſcere. Etenim,quamuis inibi Lectoris duntaxat in legendo, & Librarij in ſcribendo faſtidium memoretur; nihil tamen impedit, quominus voces eædem ad Auditoris etiam in audiendo ſatietatem deſignandam trahi poſſint. Sicut igitur legendo Lector, & ſcribendo Librarius defatigati, *OHE, IAM SATIS EST*, pronunciabant; ſic puto, defeſſum & ſaturum audiendo Auditorem, dicentibus aut recitantibus, velut ſilentium imperantem, voces, *OHE, IAM SATIS EST*, faſtidij ac defatigationis teſtes, ingeminaſſe.

Quam eandem ob cauſam puto etiam fuiſſe interdum vocē, *CITO*, ab Audientibus inclamatam. Pronunciabant autem illam tunc, cùm longioris Recitationis faſtidium ferre diutiùs non poſſent. Meminit eius Martialis in libr. 9. Epigramm. 27. dum, multas enumerans Acclamationum formulas, in dicentes emitti ſolitas, ait in hunc modum,

Laudantem Selium cœnæ cum retia tendit,
Accipe, ſiue legas, ſiue Patronus agas.
Effecte, grauiter, CITO, nequiter, euge, beate:
Hoc volui; facta eſt iam tibi cœna, tace.

Forte etiam, *DESINE, DESINE*, in Recitantem, aut Dicentem acclamabant Auditores; iam ſcilicet faſtidioſe ſtomachati ob productam nimis Dictionem, aut Recitátionem. Facit autem, vt ita exiſtimem, bonus auctor Seneca Philoſophus, qui longam neſcio cuius recitationem commemorans in epiſt. 95. hæc ait inter cetera, *Recitator Hiſtoriam ingentem attulit minutiſſime ſcriptam, arctiſſime plicatam, & magna parte perlecta, DESINAM, inquit, ſi vultis. acclamatur, RECITA, RECITA.* Verebatur nimirum Recitator hic, ne longioris Recitationis faſtidio affecti Auditores, vocem *DESINE*, faſtidij indicem, ingeminarent; ac proinde, vt huic occurrat ſatietati, ipſos alloquens Auditores, *DESINAM*, inquit, *ſi vultis*. at illi, cum necdum audiſſent ad faſtidium, & de pronuncianda ſatietatis voce neutiquam cogitarent, à verbo *DESINE* abſtinentes, iubent Recitationem continuari, & *RECITA, RECITA*, inclamant. Quæ poſtrema Senecæ verba illud oſtendunt, *RECITA, RECITA*, tunc ab Audientibus acclamatum, cùm, necdum perfecta Recitatione, vellet Recitator deſinere, cuperentque ipſi, Recitationem

continuari. Addiderim autem, ad hanc eandem acclamandi formulam, *DESINE*, poſſe etiam illa non incommode referri, quæ in Senecæ Patris Proœmio libri 3. de Seuero Caſſio, magno cauſarum Patrono, agentis, ita leguntur, *Nemo non illo dicente timebat, ne* DESINERET.

Alia multa feciſſe identidem Auditores ad dicentium ſeu recitantium laudem, præter Acclamationes & Plauſus. *ASSVRREXISSE* interdum *honoris, fauoriſque cauſa*.

CAPVT XIX.

PRæter Acclamationes & Plauſus alia multa fieri ſolebant identidem ab Auditoribus ad dicentium ſeu recitantium laudem. Hæc in veteribus monumentis præcipua obſeruaui. *Aſſurgere, Exultare, Excurrere, Proſilire, Subſultare, Iactare manus, Veſtes excutere, Supplodere pedes, Circumagere corpus*. quæ ſingula antiquorum teſtimonijs comprobabo.

Atque *ASSVRREXISSE* quidem *honoris cauſa* Auditores dicentibus ſeu recitantibus, fidem facit Auctor Dialogi de Oratoribus, qui, recitatis in Theatro Virgilij verſibus, populum ait *SVRREXISSE* vniuerſum, & forte præſentem ſpectantemque Virgilium *veneratum eſſe*. Narrat etiam Apuleius in ſua de Magia Apologia, Poetæ Sophocli, Coloneum Tragœdiam publice recitanti, Iudices omnes *honoris ergo* *SVRREXISSE*, eumque laudibus extuliſſe. *Sophocles Poeta*, inquit Apuleius, *cum accuſaretur à filio ſuomet dementiæ, quaſi iam per ætatem deſiperet, protuliſſe dicitur Coloneum, ſuam peregregiam Tragœdiarum, eamque Iudicibus legiſſe: nec quid-*

quam

quam amplius pro defenſione ſua addidiſſe, niſi, vt audacter dementiæ condemnarent, ſi carmina ſenis diſplicerent. Ibi ego cõperior, omnes Iudices tanto Poetæ ASSVRREXISSE, miris laudibus eum tuliſſe &c. Martialis autem in libr. 10. epigr. 10. Paullum reprehendit, quòd ſolus *ſederet* in Auditorio, cum ceteri Auditores recitanti identidem *aſſurgerent*; ait enim,

Sæpius ASSVRGAM recitanti carmina? tu STAS &c.

Plinius item ſuccenſet ijs vehementer, qui nobiliſſimo cuidam Recitatori nequaquam *aſſurrexiſſent*; eius verba ſunt hæc ex epiſt. 17. libri 6. *Recitabatur liber abſolutiſſimus; hunc duo aut tres, vt ſibi & paucis videntur, diſerti, ſurdis mutiſque ſimiles, audiebant. non labra diduxerunt, non mouerunt manum, non denique ASSVRREXERVNT, ſaltem laſſitudine ſedendi. Quæ tanta grauitas? quæ tanta ſapientia? quæ immo pigritia, arrogantia, ſiniſteritas, ac potius amentia; in hoc totum diem impendere, vt offendas, vt inimicum relinquas, ad quem tanquam amiciſſimus veneris?* Quintilianus Inſtitut. Orator. lib. 2. cap. 2. eandem *aſſurgendi* conſuetudinem, etſi reprehendit, exprimit tamen apertiſſime; inquit enim, *Minime vero permittenda pueris, vt fit apud pleroſque, ASSVRGENDI exultandique in laudando licentia.* Et paulo poſt, *At nunc*, ait, *proni atque ſuccincti ad omnẽ clauſulam non EXVRGVNT modo, verum etiam excurrunt &c.* Fuit hoc ipſum Græcis item Audientibus in vſu; quod ex Luciani libello, cui Rhetorum Præceptor nomen eſt, cognoſcitur; quo in loco Præceptorem inducens Lucianus Rhetori definientem, quid facere deberet in Auditorio, *In Auditoria*, inquit, *poſt cunctos ingredi oportet. id enim inſigne eſt, omnibuſque tacentibus peregrinam quandam laudem inchoare &c. Interim manum haud frequenter moueas; neque, præter quam ſemel, vel vt plurimum bis, ASSVRGAS.* Atque etiam ex Eunapio in Iuliani Vita, ita ſcribente de honoribus à Conſule dicenti Proæreſio tributis, *Ad quod verbum repente A SEDE SVA PROSILVIT Conſul, & iuuenis in morem grauis ille & inexorabilis Iudex Proæreſium plauſu excepit.*

Ad

Ad dicentium, ſeu recitantium laudem *EXVLTASSE* etiam interdum Auditores, *EXCVRRISSE*, *PROSILVISSE*, ac *SVBSVLTASSE*.

CAPVT XX.

AVditores porro ad dicentium ſeu recitantium laudem non modo *aſſurgebant*, vt docui, ſed *EXVLTABANT* etiam, ac præ gaudio *EXCVRREBANT*, *PROSILIEBANT*, & *SVBSVLTABANT*. Quintilianus in adducto proxime ſuperius loco ex lib. 2. Inſtitut. Oratoriarum cap. 2. *Minime vero*, ait, *permittenda pueris, vt ſit apud pleroſque, aſſurgendi, EXVLTANDIq; licentia*. & infra aliquanto, *At nunc proni atque ſuccincti ad omnem clauſulam non exurgunt modo, verum etiam EXCVRRVNT, & cũ indecora EXVLTATIONE conclamant*. Themiſtius in Orat. 4. dicit, Auditores ſuos ἀναπηδῶντας βοᾶν, hoc eſt, *proſiliendo* clamores excitare, *Vos*, inquit, *pro vrbanitate atque humanitate veſtra Theatra mihi ex Concionibus facitis. quare nihil mirum eſt, ſi hodierna die cum vos coegiſſem, vos mihi pro eo ac conſueſtis faciatis, ac PROSILIENDO clamores excitetis*. Et in Orat. 14. eoſdem ait ἐξάλλεσθαι, quod eſt, *præ gaudio EXILIRE*, *Vos interim*, inquit, *quaſi in ludo togati ac permutatis calceis, in ſellis conſidentes, pene ad ſingula verba clamores attolitis, PROSILIENTES, atque in voces varias erumpentes*. *SVBSVLTASSE* autem interdum Auditores docuit nos Plutarchus in lib. de Auditione, apud quem non obſcure ita ſcriptum legimus, *Canities dicentis, geſtus, ſupercilium, ſui iactatio, maxime autem vociferationes, ac tumul-*

tus,

tus, & SALTATIONES eorum, qui interſunt, faciunt ad percellendam imperitiam Auditorum. Etiam Hieronymo Concionante audiens Vigilantius præ gaudio *SVBSVLTABAT*; *Recordare*, inquit Hieronymus in epiſt. 75. Vigilantium ipſum alloquens, *illius diei, quo, me de reſurrectione & veritate corporis prædicante, ex latere SVBSVLTABAS, plaudebas manu &c.*

MANVS item *IACTABANT* nonnunquam Auditores *honoris fauoriſque cauſa*, *VESTES EXCVTIEBANT, SVPPLODEBANT PEDES*, totumq; *CIRCVMAGEBANT CORPVS.*

CAP. XXI.

DE *Manuum iactatione ac motu* multa ab hoc loco nequaquam aliena accurate notauimus in primo huius Operis libro, dum plaudendi modos aperiebamus; in ſecundo item libro, de *Orario* agentes, non pauca de *Veſtium in fauendo excuſſione* diximus. Tu illinc aſſume, quæ hîc facere videbuntur; nos, ſi quæ prætermiſſa ſunt, ad hunc locum ſpectantia, ea ſummatim attingemus. In Martialis igitur lib. 10. epigram. 10. de *manuum motu ſeu iactatione* hæc leguntur,

Sæpius aſſurgam recitanti carmina? tuſtas,
Et pariter geminas TENDIS in ora MANVS?

reprehendit Paullum Martialis, non ob eam cauſam ſolum, quòd, cùm ceteri Auditores honoris cauſa recitanti aſſurgerent, ſederet ipſe; verum etiam, quòd ſedens auderet

manus

manus ad eiuſdem recitantis fauorem *mouere*; cùm id non niſi à ſtantibus fieri ſoleret, quemadmodum in libri primi capite 13. docuimus. Lucianus in Rhetorum Præceptore huius eandem in rem *manuum motus* meminit in hęc verba, *In Auditoria poſt cunctos ingredi oportet, id enim inſigne eſt; omnibuſque tacentibus peregrinam quandam laudem incboare. Interim MANVM haud frequenter MOVEAS &c.* Plinius item in lib. 6. epiſt. 17. *Recitabatur*, inquit, *liber abſolutiſſimus; hunc duo aut tres, vt ſibi & paucis videntur, diſerti, ſurdis mutiſque ſimiles audiebant. non labra diduxerunt, non MOVERVNT MANVM &c.* Extant etiam hac de re Hieronymi ac Chryſoſtomi teſtimonia, quæ hîc ſciens prætermitto, quòd in 5. libro producenda ſint, cùm ſcilicet Eccleſiaſticas perſequemur Acclamationes.

Pergendum nunc ad *Veſtium excuſſionem*; quam quidem factam quandoque honoris cauſa ab Audientibus, dum habebantur recitationes aut declamationes, teſtificatur Eunapius in Iuliano, de Proæreſio publice declamante ſic ſcribens; *Ad quod verbum repente à ſede ſua proſiluit Conſul, PVRPVREAMQVE TOGAM EXCVTIENS, iuuenis ad morem, grauis ille & inexòrabilis Iudex Proæreſium plauſu excepit.* Idipſum quoque & Chryſoſtomo Concionanti ab Auditoribus ſæpe factitatum, & à Paulo Samoſateno ſæpius expetitum, alibi dicimus.

De *pedum* hanc in rem *ſupploſione* mentio fit à B. Hieronymo & in epiſt. 75. ad Vigilantium, & ad Caput 5. epiſtolæ ad Epheſios, & à B. Chryſoſtomo ſemel atque iterum in Homilia prima de Verbis Iſaiæ; quorum verba alio loco afferimus.

Corporis demum *totius circumactionem* commemorat Plutarchus in lib. toties citato de Auditione, & B. Chryſoſtomus in proxime ſuperius nominata Homilia prima de Verbis Iſaiæ.

Ad Scholaſticorum fauorem, inter recitandum, *DATA* interdum ab Auditoribus *OSCVLA ipſi Recitationis libello, ſeu exemplari. EADEM* etiam nonnunquam *in Recitantes* honoris cauſa ab ijſdem *IACTATA*.

CAPVT XXII.

NEc illud ſane omiſerim hoc loco, ad Scholaſticorum fauorem, inter recitandum, *ipſi Recitationis libello, ſeu exemplari, DATA* interdum ab Auditoribus *OSCVLA*; nonnunquam etiam *EADEM honoris cauſa in recitantes* ab ijſdem *IACTATA*.

Primum illud vt manifeſtius intelligatur, repetendum hîc puto, quod ſupra docuimus in huius libri capite 3. ex Plinio, & Auctore Dialogi de Oratoribus, *Inuitatos* nimirum quandoque ad Recitationem Auditores *ſparſis* ſeu *diſtributis Libellis ac Codicillis*; hos autem aliud nihil fuiſſe, quàm ipſius Recitationis habendæ vel *argumentum*, vel *exemplar*; eorundem item in Auditores *diſtributionem* factam *domi* interdum, interdum in *Auditorijs*. His ita præmonitis, id, de quo quæritur, non difficile erit videre.

Cùm igitur placeret Recitatio, conſueuerunt Auditores, ad Recitantis fauorem, *ipſos*, quos ſcilicet tenebant in manibus, *Recitationis libellos*, ſeu *exemplaria*, identidē *EXOSCVLARI*. Martialis videtur exprimere morem hunc apertiſſime, dum in lib. 1. epigram. 4. librum ſuum alloquens, ſic ait,

Audieris cùm grande Sophos, dum BASIA CAPTAS,
Ibis ab excuſſo miſſus in aſtra ſago.

Admonet Librum ſuum Martialis, vt, licet, dum recitatur, audiat fauſtas Acclamantium voces, *dataque ad fauorem* ab Auditoribus *oſcula* accipiat, non tamen ob hoc ſuperbius ſe gerat; cùm vere poſſint adhuc illum Auditores, impoſitum ſago, per contemptum in altum iactare. Atque hunc puto germanum eſſe huius loci ſenſum; quidquid nonnulli ingenioſe magis, quàm vere de eo ſint commenti. Ex hoc autem loco ſic accepto illud firmiùs comprobatur, quod paulo ante poſuimus, fuiſſe *præ manibus Auditorum hoſce* Recitationis *libellos*, ſeu *exemplaria*. quî enim poterant ij aut oſcula data accipere, aut in ſublime iactari, niſi in manibus Auditorum fuiſſent? Porro ad hunc ipſum morem ſi quis illa eiuſdem Martialis ex eodem libro primo Epigrammate 77. ad Flaccum,

——— *at circum pulpita noſtra,*
Et ſteriles cathedras BASIA ſola CREPANT.

pertinere opinabitur, meo quidem animo non is à vero longe abibit. Scilicet conatur toto hoc Epigrammate Martialis Flaccum à Poetices ſtudio deducere, quòd aliud nihil haberent Poetæ præter vel emiſſas in ipſos Acclamationes, vel *oſcula* eorum *libellis* inter recitandum *data*.

Quamquam ſcio, apte poſſe adducta Martialis verba aliò detorqueri. nempe ad id ſignificandum, quod ſecundo loco probandũ poſuimus, *IACTATA ſcilicet in Recitantes* honoris cauſa ab Auditoribus *OSCVLA*. Ita vt *crepãtia* Martialis *circum pulpita & cathedras BASIA* ſint de ijs accipienda, quæ *iactabantur in Recitantes*, non quæ *Recitationum libellis figebantur*. Et ſane crepitus ille, ſiue ſtrepitus, non dati prope ac molliter oſculi, ſed longiùs & impetu aliquo iactati maxime proprius videtur & quaſi legitimus. Quin crediderim, alterum etiam Martialis locum, à nobis ſuperius ex epigram. 4. prolatum, poſſe hûc non incommode reuocari. Cum enim in vulgatis libris (quorum lectionem nos etiam retinuimus) ita legatur.

Audieris cùm grande ſophos, dum BASIA CAPTAS,

habeantque codices alij non pauci & ſcripti & impreſſi, *iactas,*

iactas, pro eo quod inibi eſt, *captas*; variantes videns hoc modo. lectiones eximia vir doctrina & eruditione Petrus Scriuerius, ſuſpicatus eſt, mendoſe ſcriptum vtrobique; ita tamen, vt & mendum parua opera tolli, & elegans verbum componi liceret, apto congruentique ſenſu. atque hoc vno modo exempta litterula feliciter aſſequitur. ſic enim immutat. vbi eſt, *IACTAS*; ibi, *IACTA*, reponit: vt ſit,

Audieris cùm grande Sophos, cùm BASIA IACTA.

ſubintellige autem, *audieris*. quaſi dicat, Cùm & fauſtas acclamantium voces, & crepitum iactatorum ab Auditoribus baſiorum audieris, ò Libelle, ne nimis in hoc glorieris; nam ſic etiam ijdem te Auditores extremo togæ ſinu per contemptum in ſublime iactare poſſunt. Ceterum videtur Iuuenalis in Satyra 3. hûc reſpexiſſe, cum ſic in ea ſcriptum ſit de plaudente adulatore,

——— qui ſemper, & omni
Nocte, dieque poteſt alienum ſumere vultum,
A FACIE IACTARE MANVS, laudare paratus.

proinde enim hîc erit, *A facie iactare manus*, ac ſi dixiſſet, *Manibus oſcula iactare*. Manus enim ad os referebant Auditores (id quod etiam ab *adorantibus* in Theatro factitatum, iam ſupra docuimus in lib. 2. cap. 26., & hoc ipſum hodie facimus oſcula iactantes) atque inde oſculum quaſi euulſum in Recitantes iaciebant. Et ſane Iuuenalis hæc *manuum iactatio* licet variè à varijs trahatur, vt eſt à nobis in hoc eodem Opere non ſemel factitatum, nihil tamen impedit, quominus hûc etiam detorqueatur. Phœdri certe verbis ex Fabularum Aeſopiarum lib. 5. quæ dixi de *iactatis honoris cauſa in Recitantes* ab Auditoribus *oſculis*, apertiſſime confirmari poſſunt,

In Plauſus, inquit, *conſurrectũ eſt. IACTANT BASIA.*
Tibicen gratulari fautores putat.

ſic enim hunc locum emendari ac legi poſſe exiſtimat vir doctiſſimus. commemorat autem ea Phœdrus, quæ fauentes in Theatro ſpectatores facere ſolebant; & ſcimus, hæc omnia è Theatro in Auditoria penetraſſe. vt iam commode poſſimus Audientes in Auditorio, quemadmodum in Theatro Spectatores, iactantes oſcula ſtatuere.

IPSOS quandoque *SCHOLASTICOS*, finita Declamatione, aut Recitatione, fuiſſe ab Auditoribus *OSCVLIS EXCEPTOS*; & *DOMVM* item ex auditorio *HONORIFICE REDVCTOS*.

CAPVT XXIII.

EFfuſiores ac nimium liberales diximus fuiſſe olim Auditores cùm in plaudendo & acclamando, tùm in alijs peragendis, quæ poſſent dicentium aut recitātium laudem & honorem augere. quæ res licet hactenus abunde probata videatur, placet tamen adhuc illam ex eo magis ac magis confirmare, quòd ipſi quoque Scholaſtici ſolerent poſt Dictioné, ſeu Recitationem, *oſculis* quandoque ab Auditoribus *excipi*, atque adeo *domum honorifica pompa deduci*.

Ac prius quidem ex Eunapio & Iuniore Plinio ſatis oſtenditur. Etenim apud illum de Sophiſta Proæreſio in hanc rem ſic ſcriptum videas in ipſius Proæreſij vita, *Tum vero* (finita nimirum oratione) *neque leges ſuas ſeruare Proconſul, neque corona Auditorum ſummi Magiſtratus minas revereri potuit; nam cuncti, qui aderant, circumlambendo Sophiſtæ pectus, velut ſimulacrum alicuius Dei, alij PEDES, alij MANVS DEOSCVLABANTVR ſupplices &c.* Plinius autem ipſe Calphurnium Piſonem, finita de Amoribus in frequenti auditorio Recitatione, *oſculo excipit*. Rem ipſe narrat ad Spurinnam ſcribens in epiſtola 17. libri 5. ex qua pauca hæc ad rem noſtram ſumpſimus, *Recitatione finita*

multum

multum ac diu EXOSCVLATVS *adoleſcentem, qui eſt acerrimus ſtimulus monendi, laudibus incitaui, pergeret qua cœpiſſet &c.*

Alterum vero; hoc eſt Scholaſticos poſt Orationem, ſeu Recitationem, *honorifica pompa domum* ex Auditorio *reductos*, diſcimus ex Luciano in Zeuxide; apud quem ita legimus, *Habita nuper in conſeſſu veſtro Oratione,* DOMVM *me conferebam. Permulti autem ex iis, qui Orationi interfuerant, me acceſſerunt. itaque accedentes, porrecta dextra me conſalutabant.* MVLTO *autem* ITINERE COMITATV SVO ME DEDVCENTES, *alius aliunde exclamabat &c.* Cognoſcitur hoc idē ex Eunapio in eiuſdem Proæreſij Vita; *Proconſul vero*, ait, *cum omni ſatellitio, ſiue copijs ſuis* COMITATVM *è Theatro* (de Proæreſio loquitur) HONORIFICE DEDVXIT. Idipſum etiam cum Iuliano Rhetore factitatum affirmat Agellius lib. 15. cap. 1. in hæc verba, *Declamauerat Antonius Iulianus Rhetor, præterquam ſemper aliàs, tum vero nimium quàm delectabiliter & feliciter.* NOS *ergo familiares eius,* CIRCVMFVSI VNDIQVE, *eum* PROSEQVEBAMVR DOMVM, *&c.*

Scholaſticos, ſi inter dicendum, aut recitandum, Auditoribus diſplicuiſſent, *ADVERSIS* ac *CONTVMELIOSIS* fuiſſe exceptos Acclamationibus; *EXSIBILATOS* etiam, & *EXPLOSOS*; nec non *LAPIDIBVS* interdum *APPETITOS*. In malos etiam Auditores *IACTA* quandoque *SAXA* à ceterâ audientium turba. Locus in Senecæ Patris Controuerſijs illuſtratus.

CAPVT XXIV.

AC ne illud quidem alienum videtur ab hoc loco, de ijs dicere, quæ ad Scholaſticorum vituperationem & ignominiam ab infeſtis quandoque Auditoribus fieri ſolebant. Qui igitur Scholaſtici, ſiue dicentes, ſiue recitantes, Auditoribus diſplicebant, ij infauſtis ac contumelioſis onerabantur Acclamationibus, exſibilabantur, explodebantur, nec non etiam lapidibus aliquando appetebantur.

In Panegyrica prima Imperatoris Iuliani Oratione, de Græcis Oratoribus agentis, legimus, eos interdum illam ob cauſam pallidos ac trementes è ſuggeſto deſcendiſſe, quòd inter dicendum audiens populus identidem *TVMVLTVARETVR* ac *RECLAMARET*. Libanius in epiſtol. 52. ad

S. Baſi-

S. Baſilium ſcribens, *DICENTI RECLAMARE*, hoc idem appellat: *CLAMORIBVS* autem *EXAGITARI*, S. Gregogorius Nazianzenus in Orat. 4. Quæ omnia de *infauſta*, ſeu *aduerſa* Audientium Acclamatione accipienda eſſe nemo non videt. Miros quidem riſus in Auditoribus, ſed nō ſine magnó dicentis contemptu ac contumelia, excitauit Acclamatio illa, quam in Ceſtium emiſit Seneca Pater. Ceſtius hic igitur, Ciceroni reſponſurus, in Milonem dicens, multa ſuperbius in ſui commendationem effundebat; quam rem faſtidioſe ſtomachatus Seneca, hæc tandem in Ceſtium contumelioſe acclamauit, *ET SI CLOACA ESSES, MAGNA ESSES*. *Memini*, inquit Seneca in Proœmio libri 3. Controuerſiar. *me intrare ſcholas, cùm recitaturus eſſet in Milonem Ceſtius. ex conſuetudine, ſua miratus dicebat; Si Thrax eſſem, Fuſius eſſem; ſi pantomimus eſſem, Batyllus eſſem; ſi equus, Meliſſio. Non continui bilem, exclamaui, ET SI CLOACA ESSES, MAGNA ESSES. Riſus omnium ingens. Scholaſtici intueri me, quis eſſem, qui tam craſſas ceruices haberem. Ceſtius Ciceroni reſponſurus, mihi quid reſponderet, non inuenit; ſed negauit, ſe executurum, niſi exirem de domo. Ego negaui, me de balneo publico exiturum, niſi lotus eſſem.*

De *SIBILIS*, & *EXPLOSIONE*, dictum eſt à nobis abunde ſuperius, cùm Theatrales excuſſimus Acclamationes. quæ omnia cùm hûc poſſunt non incommode reuocari, tùm illa ſunt huius loci maxime propria, quæ de Hortenſio, ac Cicerone, in cap. 14. attulimus. placet hîc ea ſummatim repetere. Cùm enim & narret Cœlius, ad Ciceronem ſcribens in epiſt. famil. lib. 8. ep. 2. fuiſſe Hortenſium, Oratorem clariſſimum, in Foro ſemper intactum à *SIBILIS*; & affirmet Cicero in epiſt. 13. lib. 1. ad Atticum, fauſtis ſemper exceptum ſe dicentem acclamationibus ſine vlla *PASTORITIA FISTVLA*, hoc eſt, ſine *SIBILIS*, fateri oportet, factum aliquando, vt Scholaſtici, qui inter dicendum, aut recitandum, minime placerent, *SIBILIS* ab infeſtis Auditoribus *EXCIPERENTVR*, ac *EXPLODERENTVR*.

De *LAPIDATIONE* autem produco teſtem Petronium Arbitrum, cuius in hanc rem illa ſunt ex Satyrico, *Ex his, qui in porticibus ſpatiabantur, LAPIDES in Eumolpum RE-*

CITAN-

CITANTEM MISERVNT. at ille, *qui plauſum ingenij ſui nouerat, operuit caput, extraque templum profugit*. Et non multo poſt, *Sæpius poetice, quàm humane locutus es: itaque non miror, ſi te populus LAPIDIBVS PROSEQVITVR. Ego quoque ſinum meum SAXIS onerabo, vt quotieſcunque cœperis à te exire, ſanguinem tibi à capite mittam. Mouit ille vultum, & , O mi, inquit, adoleſcens, non hodie primum auſpicatus ſum; imo, quoties Theatrum, vt RECITEM aliquid, intraui, hac me ADVENTITIA EXCIPERE frequentia ſolet*. *ADVENTITIAM* autem hîc omnino pro *LAPIDATIONE* accipi oportere, certiſſimum eſt. De hac eâdem *LAPIDATIONE* intelligendus Senecæ Patris forte locus videatur, vbi in Controuerſiarum libri 3. Proœmio, ita eſt, *Vtrum ergo putas, hoc dicentium vitium eſſe, an audientium? Non illi peius dicunt, ſed hi corruptius iudicant. Pueri fere, aut iuuenes, Scholas frequentant. Hi, non tantum diſertiſſimis viris, quos paulo ante retuli, ſed etiam Ciceroni Ceſtium ſuum præferrent, niſi LAPIDES timerent*. hoc eſt, *niſi metuerent diſcipuli, ne præceptor ab Auditoribus SAXIS ob id APPETERETVR, quòd diſertis viris, ac Ciceroni præſertim, præferri ſe toleraret*. Quamquam ſcio, accipi poſſe hunc Senecæ locum, non tam de *LAPIDIBVS*, quos diximus in odioſos ac moleſtos dicentes, ſeu recitantes, *IACI* ſolitos, quàm de ijs, quibus maceli interdum Auditores, tanquam *ceriti* ac *inſanientes*, à cetera Audientium turba appetebantur.

Sed hæc quidem hactenus de *SCHOLASTICIS* Acclamationibus; hoc eſt, de ijs, quæ vel in *SCHOLIS* & *AVDITORIIS*, vel in *FORO* emitti ſolebant. Et quamuis in primo huius libri Capite polliciti ſimus, ſi quid eſſet, quod ad *FORENSES* Acclamationes proprie ſpectaret, nec quidquã haberet cum *SCHOLASTICIS* alijs commune, id nos ſeparatim tradituros: quia tamen res ipſa docuit, eſſe *SCHOLASTICAS* omnes ita connexas inter ſe & indiſcretas, vt commode ſeparari nequeant; idcirco nos etiam, pro vt locus quiſque poſtulauit, & cõfuſe miſcuimus *FORENSES* cum *SCHOLASTICIS* alijs, & omnes omnium formulas permiſte perſtrinximus. Perſequar nunc illas, quæ, quòd in *SENATV* fierent, *SENATORIAE* ſunt à nobis appellatæ.

FRAN-

FRANCISCI BERNARDINI

FERRARII

DE VETERVM

ACCLAMATIONIBVS, ET PLAVSV

LIBER QVARTVS,

In quo SENATORIAE illuſtrantur Acclamationes.

Omnia pene publica negotia *SENATVS ACCLAMATIONIBVS* actitata ac terminata.

CAPVT I.

Scholaſticis Acclamationibus placuit *SENATORIAS* ſubtexere, quòd è *Scholis*, ac *Foro*, mox in *SENATVM* penetrarunt Acclamationes, & habent *SENATORIAE* non pauca cum *Scholaſticis* communia, vt legenti deinceps ſatis patebit.

Multiplices igitur, ac variæ fuerunt Conſcriptorum Patrum Acclamationes, prout ſcilicet varia,

multiplexque ſe ſe offerebat acclamandi occaſio. Et ſanè videntur fuiſſe *omnia pene publica negotia SENATVS ACCLAMATIONIBVS actitata & terminata*. Siquidem ijs & conficiebantur Senatuſconſulta; & communis omnium Conſcriptorum Patrum conſenſus exprimebatur; & Imperatorum Electio fiebat ac confirmabatur; & deligebantur Cenſores; & Conſules deſignabantur; & de Republica bene meriti ad cœlum laudibus efferebantur; & extollebatur ſingularis, excellenſque alicuius virtus. Fauſtâ item Acclamatione Imperatorum litteris publice recitatis honor tribuebatur. Publicum etiam, vel ob partam Victoriam, vel ob Tyranni cædem, gaudium Senatus Acclamationibus oſtendebatur. Fauſte inſuper acclamabant Senatores Imperatoribus & Spectacula exhibentibus, & Triumphantibus, & in Roſtris Recitantibus. De Republica tandem male meriti infauſtis ac contumelioſis Senatus Acclamationibus onerabantur. Has nos Acclamationes omnes, datis in ſingulas incorruptis ex antiquorum auctoritate teſtibus, ordine conſiderabimus.

Qua-

Quadruplici potiſſimum condita olim modo Senatuſconſulta. *In ijs condendis FACTAS ſemper A SENATV ACCLAMATIONES.* Vſitatiorem earum formulam fuiſſe hac vna voce, *OMNES*, conceptam.

CAPVT II.

SEnatuſconſulta, quæ ſcilicet Acclamationibus condebantur, quatuor potiſſimum modis fieri conſueuiſſe obſeruo. Etenim ab ipſis quandoque Acclamationibus incipiebatur, tùm interrogabantur Senatores, ſententiæque dicebantur, atque ita concludebantur Senatuſconſulta. Interdum ab Acclamationibus quidem initium fiebat, ſententiæque rogabantur, ſed nouis terminabantur Acclamationibus. Aliquando rogabantur primò ſententiæ ac dicebantur, deinde fiebant Acclamationes, ſicque conficiebantur Senatuſconſulta. Nonnunquam etiam nullâ rogata, aut dicta ſententia, ſed ſolis ac nudis Acclamationibus condebantur.

Primi vtique generis Senatuſconſultum illud eſſe crediderim, quod factum memorat Iulius Capitolinus in Maximinis duobus. Recitatis enim in Senatu per Balbinum Auguſtum Maximi litteris de Maximini cæde, Senatus ſtatim vniuerſus, Dijs gratias agens, acclamauit, fauſte quidem Maximo, Balbino, & Gordiano, infauſte autem in Maximinum ipſum cæſum. Poſt quas Acclamationes interrogatus Cuſpidius Celerinus, ſententiam dixit; atque in ea concluſum

 ſum

ſum eſt Senatuſconſultum. Capitolini verba ad probationis firmitatem adſcribam libenter; *Senatuſconſultum hoc fuit: Recitatis in Senatu per Balbinum Auguſtum litteris acclamauit Senatus, Hoſtes populi Romani Dij perſequuntur. Iupiter optime tibi gratias. Apollo venerabilis tibi gratias. Maxime Auguſte tibi gratias. Balbine Auguſte tibi gratias. Tibi gratias Gordiane Auguſte. Diuis Gordianis templa decernimus. Maximini nomen olim eraſum, nunc animis eradendum. Hoſtis publici caput in profluentem abijciatur. Corpus eius nemo ſepeliat. Qui Senatui mortem minatus eſt, qui Senatui vincula minatus eſt, vt debebat interemptus. Sanctiſſimi Imperatores gratias vobis agimus. Maxime, Balbine, Gordiane, Dij vos ſeruent. Victores hoſtium omnes deſideramus. Præſentiam Maximi omnes deſideramus. Balbine Auguſte, Dij te ſeruent. Præſentem annum Conſules vos ornetis. In locum Maximini Gordianus ſufficiatur.* Poſt factas autem huiuſmodi à Senatu Acclamationes rogatam mox fuiſſe ac dictam ſententiam, atque ita concluſum Senatuſconſultum, declarant ea, quæ ſtatim inibi à Capitolino ſubijciuntur. *Poſt*, inquit Capitolinus, *rogatus ſententiam Cuſpidius Celerinus, hæc verba habuit; P. C. eraſo nomine Maximinorum, appellatiſque Diuis Gordianis, Victoriæ cauſa Principibus noſtris Maximo, Balbino, & Gordiano, ſtatuas cum elephantis decernimus, currus triumphales decernimus, ſtatuas equeſtres decernimus, trophæa decernimus.* Atque hæc illico ſubnectit, quæ conditum iam Senatuſconſultum, ipſumque Senatum dimiſſum, ſignificent; *Poſt hæc*, ait, *MISSO SENATV ſupplicationes per totam Vrbem decretæ.*

Alterius generis Senatuſconſultum videre licet in Flauio Vopiſco ad Taciti Imperatoris electionem. Etenim, cum Velius Cornificius Gordianus Conſul ad Senatum retuliſſet de Imperatore deligendo; cumque paratus eſſet, qui primæ ſententiæ conſularis erat, ſententiam dicere, Senatus omnis acclamauit. Poſt Acclamationes interrogati ſunt Senatores, dixitque ſententiam Senator Conſularis Metius Falconius Nicomachus; in cuius deinde ſententiam diſcedentes vniuerſi iterum acclamarunt, vocem, *OMNES*, geminantes: qua in voce concluſum eſt Senatuſconſultum. Totus Vopiſci

piſci locus ita ſcriptus eſt in Tacito; *Die ſeptimo Calend. Octobris cum in Curiam Pompilianam Ordo ampliſſimus conſediſſet, Velius Cornificius Gordianus Conſul dixit, Referimus ad vos P. C. quod ſæpe retulimus. Imperator eſt deligendus: exercitus ſine Principe rectè diutius ſtare non poteſt &c. Poſt hæc, cùm Tacitus, qui erat primæ ſententiæ Conſularis, ſententiam, incertum quam, vellet dicere, omnis Senatus acclamauit; Tacite Auguſte, Dij te ſeruent. Te deligimus, te Principem facimus, tibi curam Reip. orbiſque mandamus. Suſcipe Imperium ex Senatus auctoritate: tui loci, tuæ vitæ, tuæ mentis eſt, quod mereris. Princeps Senatus rectè Auguſtus creatur. Primæ ſententiæ Vir rectè Imperator creatur. Et quis melius, quàm grauis imperat? Et quis melius, quàm litteratus imperat? Quod bonum, fauſtum, ſalutareque ſit. Diu priuatus fuiſti. Scis quemadmodum debeas imperare, qui alios Principes pertuliſti. Scis quemadmodum debeas imperare, qui de alijs Principibus iudicaſti*. Poſt has autem, aliaſque plures Acclamationes, ſunt vniuerſi quidem interrogati Senatores, ſed vnus Metius Falconius ſententiam dixit. *Deinde*, ſubdit Vopiſcus, *omnes interrogati. præterea qui poſt Tacitum ſedebat Senator Conſularis Metius Falconius Nicomachus in hæc verba diſſeruit; Semper quidem, P. C. rectè atque prudenter Reip. magnificus hic Ordo conſuluit, neque à quoquam orbis terræ populo ſolidior vnquam expectata ſapientia eſt: attamen nulla vnquam neque grauior, neque prudentior, in hoc Sacrario dicta ſententia eſt. Seniorem Principem fecimus; & virum, qui omnibus quaſi Pater conſulat. Nihil ab hoc immaturum, nihil perperum, nihil aſperum formidandum eſt. Omnia ſeria, cuncta grauia, & quaſi ipſa reſp. iubeat, auguranda ſunt. Scit enim, qualem ſibi Principem ſemper optauerit; nec poteſt alius nobis exhibere, quàm quod ipſe deſiderauit & voluit &c.* Hoc modo dictâ à Metio Falconio ſententia iterum acclamauit Senatus vniuerſus, ipſumque confectum eſt Senatuſconſultum. *Hac oratione*, inquit Vopiſcus, *& Tacitus ipſe vehementer eſt motus, & totus Senatorius Ordo concuſſus; ſtatimque acclamatum eſt, OMNES, OMNES*. qua ſcilicet voce, quemadmodum eſt iam à nobis adnotatum, & dicetur etiam deinceps planius, ſignificabant, ſuperuacaneam eſſe aliarum ſententiarum dictionem, cùm

eius

eius ſententiæ, qui primus dixerat, vno omnium conſenſu approbaretur. Eiuſdem autem omnino generis eſt etiam illud Senatuſconſultum, quod ad Probi Imperatoris electionem conditum ſcimus. Nam, cùm ad Senatum ſcripſiſſet Probus, delatum ſibi à Militibus nomen Auguſtum, cùmque eſſent eæ litteræ in Senatu lectæ, ac de ijs Aelius Scorpianus Conſul ſententias rogaſſet, tunc Probo fauſte ab omnibus acclamatum eſt. Sententiam mox dixit Manlius Statianus; quam deinde approbantes vniuerſi, OMNES, OMNES, acclamarunt; ſicque terminatum eſt Senatuſconſultum. Narrat hæc nobis idem Vopiſcus in Probi Vita ſcribens hoc pacto: *Et quoniam mentionem Senatus fecimus, ſciendum eſt, quid ipſe* Probus *ad Senatum ſcripſerit; quid item ad eum ampliſſimus Ordo reſcripſerit. Oratio Probi ad Senatum. Recte atque ordine P. C. proxime ſuperiore anno factum eſt, vt veſtra clementia orbi terrarum Principem daret; & quidem de vobis, qui & eſtis mundi Principes, & ſemper fuiſtis, & in veſtris poſteris eritis. Atque vtinam id Florianus expectare voluiſſet, nec velut hæreditarium ſibi vindicaſſet Imperium, vel illum, vel alium quempiam Maieſtas veſtra feciſſet. Nunc, quoniam ille Imperium arripuit, nobis à Militibus delatum eſt nomen Auguſtum &c. Quæſo, vt de meis meritis faciatis, quidquid iuſſerit veſtra clementia. Aelius Scorpianus Conſul dixit, Audiſtis P. C. litteras Aurelij Valerij Probi, de his quid videtur? Tunc acclamatum eſt, Probe Auguſte, Dij te ſeruent. Olim dignus, & fortis, & iuſtus, bonus ductor, bonus Imperator. Exemplum militiæ, exemplum Imperij, Dij te ſeruent. Amator reip. felix imperes. Magiſter militiæ felix imperes. Te cum tuis Dij cuſtodiant. Et Senatus antea te delegit. Aetate Tacito poſterior, ceteris prior. Quod Imperium ſuſcepiſti, gratias agimus. Tuere nos, tuere remp. Bene tibi committimus, quos ante ſeruaſti. Tu Francicus, tu Gotthicus &c. tu omnia; & prius fuiſti ſemper dignus Imperio, dignus triumphis; felix agas, feliciter imperes. Poſt hæc Manlius Statianus, qui primæ ſententiæ tunc erat, ita locutus eſt; Dijs immortalibus gratias, & præ cæteris P. C. Ioui Optimo, qui nobis Principem talem, qualem ſemper optabamus, dederunt. Si recte cogitemus, non nobis Aurelianus, non Alexander, non Antonini, non*

Traianus,

Traianus, non Claudius requirendi ſunt. omnia in vno Principe conſtituta ſunt: rei militaris ſcientia, animus clemens, vita venerabilis, exemplar agendæ reip., atque omnium prærogatiua virtutum &c. Decerno igitur P. C. votis omnium concinentibus nomen Cæſareum, nomen Auguſtum, addo Proconſulare Imperium, patris patriæ reuerentiam, pontificatum maximum, ius tertiæ relationis, tribunitiam poteſtatem. Poſt hæc acclamatum eſt, OMNES, OMNES.

Tertij Senatuſconſulti exemplum inuenias in Capitolini Maximo & Balbino. Cùm enim, interemptis in Africa Gordiano Seniore cum filio, ad Senatum referretur de noui Imperatoris electione, rogarenturque ſententiam Senatores, dixit in hunc modum Vectius Sabinus, vt eſt in Capitolini Maximo & Balbino; *Scio P. C. hanc rebus nouis ineſſe oportere conſtantiam, vt rapienda ſint conſilia, non quærenda; verbis quin etiam plurimis abſtinendum ſit atque ſententijs, vbi res perurgent &c. Longa oratione opus non eſt; faciendus eſt Imperator, imo faciendi ſunt Principes: vnus qui res domeſticas, alter qui bellicas curet. vnus qui in vrbe reſideat, alter qui obuiam cum exercitu latronibus pergat. Ego Principes dico, vos firmate, ſi placet: ſin minus, meliores oſtendite. Maximum igitur, atque Balbinum: quorum vnus in re militari tantus eſt, vt nobilitatem generis ſplendore virtutis allexerit; alter ita clarus nobilitate eſt, vt & morum lenitate reip. ſit neceſſarius, & vitæ ſanctimonia, quam à prima ætate in ſtudijs ſemper ac litteris tenuit. Habetis ſententiam P. C. mihi fortaſſe periculoſiorem, quàm vobis; ſed nec vobis ſatis tutã, ſi non aut alios, aut hos Principes feceritis.* Poſt Vectij autẽ Sabini ſententiã hoc pacto ab omnibus vno conſenſu acclamatum memorat ibidem Capitolinus, *AEQVVM EST, IVSTVM EST. Sententiæ Sabini omnes conſentimus. Maxime & Balbine Auguſti, Dij vos ſeruent; Dij vos Principes fecerunt, Dij vos conſeruent. Dij vos Principes fecerunt, Dij vos conſeruent. Vos Senatum à latronibus vindicate, vobis bellum contra latrones mandamus. Hoſtis publicus Maximinus cum filio pereat, hoſtem publicum vos perſequimini. Felices vos iudicio Senatus: felicem remp. veſtro imperio. Quod vobis Senatus detulit, fortiter agite: quod vobis Senatus detulit, libenter accipite.* Hæc autem illico ſuggerit

Capito-

Capitolinus, *His atque aliis acclamationibus Imperatores facti ſunt Maximus atque Balbinus*. Cernis igitur, Sententiam primo loco rogatam & dictam, tùm emiſſas Acclamationes, atque concluſum Senatuſconſultum, factoſque Imperatores Maximum & Balbinum.

Nudis demum ac ſolis Acclamationibus, nullâ dicta ſententia (quod poſtremum diximus fuiſſe condendi Senatuſconſulti genus) facta quandoque Senatuſconſulta, cognoſcimus ex Trebellio Pollione in Valerianis. Quo loci videas, poſt Prætoris Edictum de Cenſore deligendo, cùm eſſent rogandæ ea de re ſententiæ, neglecto vſitato illo dicendarum ſententiarum more, fauſtas fuiſſe ab vniuerſis emiſſas in Valerianum Patrem Acclamationes, iiſque conditum Senatuſconſultum de Cenſura eidem Valeriano deferenda. Trebellii verba ex eo, quem dixi, loco ſunt hæc, *Duobus Deciis Coſſ. 6. Cal. Nouembris die, cùm ob Imperatorias litteras in æde Caſtorum Senatus haberetur, ireturque per ſententias ſingulorum, cui deberet cenſura deferri; vbi primum Prætor edixit, Quid vobis videtur P. C. de Cenſore deligendo? atque eum qui erat Princeps, cùm Senatus ſententiam rogaſſet; omnes vna voce dixerunt, interrupto more dicendæ ſententiæ; Valeriani vita cenſura eſt. Ille de omnibus iudicet, qui eſt omnibus melior. Ille de Senatu iudicet, qui nullum habet crimen. Ille de vita noſtra ſententiam ferat, cui nihil poteſt obiici. Valerianus à prima pueritia Cenſor fuit. Valerianus in tota vita ſua Cenſor fuit &c. Quæ cum eſſent ſæpius dicta, addiderunt, OMNES. atque ita diſceſſum eſt.* Solis item Acclamationibus, nullâ ſententia dicta, conditum videtur illud Senatuſconſultum, quo Antonini, ac Magni nomen Alexandro Seuero decretum legimus. quam rem perſequitur Aelius Lampridius in eodem Seuero. tu illum videas.

Ex his autem omnibus plane licet intelligi, & quomodo fierent olim Senatuſconſulta, & quibus potiſſimum Acclamationibus condi ſolerent ac terminari. Inter quas eſt illa ſane formula obſeruatione digna, quæ, hac vna voce, *OMNES*, concepta & expreſſa, communem omnium conſenſum & approbationem ſignificabat; vt mox dicemus.

COM-

COMMVNEM omnium in Senatu Conſcriptorum Patrum *CONSENSVM Acclamatione* olim *expreſſum*. Hanc acclamandi formulam vnica voce, *OMNES*, interdum; interdum geminata, *OMNES*, *OMNES*; aliquando his verbis, *AEQVVM EST, IVSTVM EST*, fuiſſe conceptam. Declaratum, in hanc rem quid nobis ſignificet vox, *OMNES*. Plinij, ac Vopiſci locus illuſtratus.

CAPVT III.

QVocunque igitur modo ex dictis fierent Senatuſconſulta, & quæcunque tandem eſſent Acclamationes, quæ in ijs conficiendis emittebantur, conſueuerunt Patres Conſcripti, vt communem omnium de re, quæ in conſultationem veniebat, conſenſum & approbationem exprimerent, modo ipſa Senatuſconſulta, modo emiſſas Acclamationes peculiari quadam acclamandi formula claudere ac terminare. quam quidem formulam vnica voce, *OMNES*, interdum; interdum geminata, *OMNES*, *OMNES*; aliquando his verbis, *AEQVVM EST*, *IVSTVM EST*, concipi ſolitam obſeruo.

Refert Trebellius Pollio in Valerianis Patre & Filio, cùm

de nouo Cenſore deligendo Senatuſconſultum haberetur, iamque Prætor ea de re Principem Senatus ſententiam rogaret, Senatores omnes vna voce, immutato more dicendæ ſententiæ, hæc abſenti Valeriano fauſte acclamaſſe; *Valeriani Vita Cenſura eſt. Ille de omnibus iudicet, qui eſt omnibus melior. Ille de Senatu iudicet, qui eſt omnib. melior. Ille de Senatu iudicet, qui nullum habet crimen. Ille de Vita noſtra ſententiam ferat, cui nihil poteſt obijci. Valerianus à prima pueritia Cenſor fuit. Valerianus in tota Vita ſua fuit Cenſor &c.* Atque vt oſtendat Pollio, non opus eſſe hanc in rem ſententiarum dictione, ſed ſolis ijs Acclamationibus terminatum Senatuſconſultum, eumque eſſe communem omnium conſenſum, vt Valerianus Cenſor deligatur, ſubdit, additam fuiſſe à Senatoribus vocem, *OMNES*, veluti *conſenſus & approbationis teſtem*; inquit enim, *Quæ cum eſſent ſæpius dicta, addiderunt, OMNES; atque ita diſceſſum eſt*. quorum verborum, quæ extrema ſunt, ea maxime declarant, prolatâ in Senatu voce, *OMNES*, non modo non amplius rogari aut dici ſententias, ſed confici etiam ac terminari Senatuſconſulta; atque ita diſcedere ſolitos Senatores. Interfecto item Aureliano, cùm in Senatu Velius Cornificius Gordianus Cõſul dixiſſet, *Referimus ad vos P. C.; Imperator eſt deligendus &c.* cùmque Tacitus, quippe qui primæ ſententiæ Conſularis erat, ſententiam vellet dicere, narrat Flauius Vopiſcus, Tacitum eundem ab omni Senatu in hæc verba Imperatorem acclamatum, *Tacite Auguſte, Dij te ſeruent. Te deligimus, te Principem facimus, tibi curam reipublicæ, orbiſque mandamus. Suſcipe Imperium ex Senatus auctoritate &c.* Addit autem Vopiſcus, proxime poſt eiuſmodi Acclamationes interrogatos Senatores omnes, Metiumque Falconium Nicomachum Senatorem Conſularem ſententiam dixiſſe. quam quidem communi conſenſu approbantes ceteri Senatores acclamarunt illico, *OMNES, OMNES. Hac Oratione*, inquit Vopiſcus, *& Tacitus ipſe vehementer eſt motus, & totus Senatorius Ordo concuſſus; ſtatimque acclamatum eſt, OMNES, OMNES. Inde itum ad Campum Martium.* Atqui hìc etiam videas, Senatores, pronunciata voce, *OMNES*, terminaſſe Senatuſconſultum & abijſſe. Etiam Tacito abſumpto Oriẽtales

tales

tales omnes exercitus Aurelium Valerium Probum Imperatorem elegerunt;ſed Militum electionem vix legitimam ducens ipſe, niſi Senatorum etiam iudicium ac conſenſus accederet, litteras ea de re ad Senatum dedit: quibus lectis, cum Aelius Scorpianus Conſul dixiſſet; *Audiſtis P. C. litteras Aurelij Valerij Probi: de his quid videtur?* Tunc iſta Probo acclamata prodit Vopiſcus in eodem Probo; *Probe Auguſte, Dij te ſeruent. Olim dignus, & fortis, & iuſtus. Bonus ductor, bonus Imperator. Exemplum militiæ, exemplum Imperij, Dij te ſeruent. Aſſertor reipubl. felix imperes. Magiſter militiæ felix imperes. Te cum tuis Dij cuſtodiant. Et Senatus antea te delegit. Quod Imperium ſuſcepiſti gratias agimus &c.* His acclamatis, Manlius Statianus, qui primæ ſententiæ tunc erat, ſententiam dicens ita loquutus eſt, *Dijs immortalibus gratias, & præ ceteris Patres Conſcripti Ioui optimo, qui nobis Principē talem, qualem ſemper optabamus, dederunt &c.* In cuius ſententiam cum reliqui poſt eum rogati irent, ſolemnem in communi conſenſu formulam, *OMNES, OMNES*, acclamarunt; *Poſt hæc*, ait Vopiſcus, *acclamatum eſt, OMNES, OMNES.*

Atque hic quidem communis omnium cōſenſus, ſicut voce, *OMNES*, ſiue vnicâ, ſiue geminatâ; item verbis, *AEQVVM EST, IVSTVM EST*, exprimebatur. Narrat Capitolinus in Maximo & Balbino, cùm ſemel in æde Concordiæ conueniſſent Conſcripti Patres, vt remedium aliquod contra furorem improbiſſimi hominis Maximini inuenirent; cùmque de alijs rebus retuliſſet Conſul, & multa item Vir primæ ſententiæ protuliſſet; Vectium tandem Sabinum ſententiam in hæc verba dixiſſe, *Ceruices ſuas quiſque reſpiciat, vxorem ac liberos cogitet, auitas patriaſque fortunas, quibus omnibus imminet Maximinus &c. Longa oratione opus non eſt; faciendus eſt Imperator; imo faciendi ſunt Principes &c. Ego Principes dico; vos firmate, ſi placet; ſin minus, meliores oſtendite: Maximum, atque Balbinum &c.* Quam Vectij Sabini ſententiam Senatores omnes vno conſenſu approbantes, *AEQVVM EST, IVSTVM EST*, acclamarunt. *Poſt hæc*, inquit Capitolinus, *acclamatum eſt vno conſenſu, AEQVVM EST, IVSTVM EST; ſententiæ Sabini omnes conſentimus. Maxime, &*

Balbine Auguſti, Dij vos ſeruent. Dij vos Principes fecerunt, Dij vos conſeruent &c.

Quam eandem formulam extra Senatum etiam ad communem conſenſum exprimendum acclamari ſolitam, in eiuſdem Capitolini Gordianis tribus videre licet. Etenim cùm Maximini Procuratorem occidiſſent Afri, eſſentque ob id ab ipſius Maximini furore parum tuti, niſi nouus eligeretur Imperator; Mauritius quidam, apud eoſdem Afros Decurio, plebem velut concionabundus alloquutus eſt: qua in concione cùm maximum omnibus ob Procuratoris cædem imminere periculum dixiſſet, ob eamque cauſam nouum faciendum Imperatorem; addidit, vnum eſſe Gordianum Proconſulem, qui merito poſſet in ampliſſimo illo dignitatis gradu collocari. Quod Mauritij conſilium, vt plenum prudentiæ, vniuerſi comprobantes, *AEQVVM EST, IVSTVM EST*, (voces ſcilicet conſenſus & approbationis indices) acclamarunt. *Tunc*, ait Capitolinus, *acclamatum eſt, AEQVVM EST, IVSTVM EST. Gordiane Auguſte, Dij te ſeruent. Feliciter Imperator es, cum filio imperes.*

Acclamandi porro formulam, *OMNES*, quam ſolemnem diximus fuiſſe, atque vſitatam, ad communem omnium de re aliqua conſenſum exprimendum, non plenam eſſe, ac veluti decurtatam; ita vt ei complendæ ſint hæc, aut ſimilia, ſubaudienda verba, *IDEM ROGAMVS*, aut, *AD IDEM CONSENTIMVS*, iam ſupra ſemel atque iterum in hoc eodem Opere admonuimus. Tota igitur erit, *OMNES IDEM ROGAMVS*, aut, *OMNES AD IDEM CONSENTIMVS*.

Atque ex eâdem Acclamationis formula illud Plinij exponi poſſe crediderim, quod in Panegyrico ad Traianum legimus in hæc verba, *Vnus ſoluſq; cenſebat, quod ſequerentur OMNES, & OMNES improbarent; in primis ipſe, qui cenſuerat. adeo nulla magis OMNIBVS diſplicent, quàm quæ ſic fiunt, tanquam OMNIBVS placeant.* Eôdem etiam intendiſſe animum poteſt videri Flauius Vopiſcus, cùm in Aureliano referens Senatuſconſultum de librorum Sybillinorum inſpectione, conditum illud dixit, *Manus alijs porrigentibus, alijs pedibus in ſententias euntibus, pleriſque VERBO CON-*

SENTIENTIBVS: nam quod ait, *VERBO CONSENTIENTIBVS*, id proinde puto, ac ſi dixiſſet, *OMNES*, *acclamantibus*.

Ceterum in Synodicis quoque conuentibus ad communem omnium conſenſum ſignificandum, conſueuiſſe Patres, eaſdem aut ſimiles acclamandi formulas vſurpare, loco docebimus. Nunc reliquas videamus ſolitas emitti à Senatu Acclamationes.

Imperatorum *ELECTIONEM SENATVS ACCLAMATIONIBVS* factam olim interdum & confirmatam.

CAPVT IV.

MVltiplices omnino, ac varias fuiſſe Conſcriptorum Patrum Acclamationes, pro vt nimirum varia, multiplexque dabat ſeſe acclamandi occaſio, & nos monuimus in primo huius Libri Capite, & res ipſa deinceps ſatis oſtendet. Atque hactenus quidem eas perſecuti ſumus, quæ, vel in condendis Senatuſconſultis, vel ad communem omnium conſenſum exprimendum, emitti conſueuerunt. nunc, ceteras vt pergam patefacere, docebo, fauſte olim *acclamatum à Senatu*, cùm *Imperatorum electio fiebat*, aut *confirmabatur*.

Commemorans Flauius Vopiſcus modum, quo Tacitus poſt Valeriani cædem factus eſt Imperator, ſcribit, Velium Cornificium Gordianum retuliſſe ad Senatum de nouo Imperatore deligendo; & cum Tacitus ipſe, quòd primæ eſſet ſententiæ conſularis, ſententiam vellet ea de re dicere, tunc Senatum omnem fauſte hæc in Tacitum acclamaſſe; *Tacite Auguſte, Dij te ſeruent. Te deligimus, te Principem facimus,*

tibi curam reipublicæ, orbiſque mandamus. Suſcipe Imperium ex Senatus auctoritate. Tui loci, tuæ vitæ, tuæ mentis eſt quod mereris. Princeps Senatus recte Auguſtus creatur. Primæ ſententiæ Vir recte Imperator creatur. Et quis melius, quàm grauis imperat? Et quis melius, quàm litteratus imperat? Quod bonum, fauſtum, ſalutareq; ſit; diu priuatus fuiſti. Scis, quemadmodum debeas imperare, qui alios Principes pertuliſti. Scis, quemadmodum debeas imperare, qui de alijs Principibus iudicaſti. Cùm item Tacitus delatum Imperium eam ob cauſam recuſaret, quòd eſſet affecta iam ætate, & viribus infirmis, ſubiungit Vopiſcus, ſic fuiſſe ab eodem Senatu acclamatum; *Et Traianus ad Imperium ſenex venit: dixerunt decies. Et Adrianus ad Imperium ſenex venit: dixerunt decies. Et Antoninus ad Imperium ſenex venit: dixerunt decies. Et tu legiſti, incanaque menta Regis Romani: dixerunt decies. Et quis melius, quàm ſenex imperat? dixerunt decies. Imperatorem te, non militem facimus: dixerunt vicies. Tu iube, Milites pugnent: dixerunt tricies. Habes prudentiam, & bonum fratrem: dixerunt decies. Seuerus dixit, Caput imperare non pedes: dixerunt tricies. Animum tuum, non corpus eligimus: dixerunt vicies. Tacite Auguſte, Dij te ſeruent.* Poſt has Acclamationes cùm interrogarentur Senatores omnes, Metius Falconius Nicomachus ſententiam dixit; in qua laudibus extulit & Senatus prudentiam ac iudicium in Tacito deligendo, & ipſius Taciti virtutes ac merita. Vniuerſi autem eã approbantes, *Omnes, Omnes*, acclamauêre; *Hac oratione*, inquit Vopiſcus, Metij ſcilicet Falconij, *& Tacitus ipſe vehementer eſt motus, & totus Senatorius Ordo concuſſus; ſtatimque acclamatum eſt, Omnes, Omnes.* Ex quibus ſatis liquet, fuiſſe Taciti *Imperatoris electionem Senatus Acclamationibus* omnino factam. Sed & Probi electionem à militibus factam, Senatus deinde Acclamationibus fuiſſe confirmatam tradit idem Vopiſcus in Probo. Cum enim abſumpto Tacito Milites ſtatim Probum feciſſent Imperatorem, exiſtimans Probus, non ſatis ratam eſſe eam electionem, niſi Conſcriptorum etiam Patrum auctoritas & confirmatio accederet, litteras ad Senatum dat, quibus & ſignificat, delatum ſibi à Militibus nomen Auguſtum, & ipſius Senatus iudicium ea de re exquirit. Quibus

lectis, Senatus illico, factam à Militibus electionem confirmans, hæc abſenti Probo fauſte acclamat; *Probe Auguſte, Dij te ſeruent. Olim dignus, & fortis, & iuſtus, bonus ductor, bonus Imperator. Exemplum Militiæ, exemplum Imperij, Dij te ſeruent. Aſſertor reipublicæ felix imperes. Magiſter Militiæ felix imperes. Te cum tuis Dij cuſtodiant. Et Senatus antea te delegit. Aetate Tacito poſterior, ceteris prior. Quòd Imperium ſuſcepiſti, gratias agimus. Tuere nos, tuere rempublicam. Bene tibi committimus, quos ante ſeruaſti. Tu Francicus, tu Gotthicus, tu Sarmaticus, tu Parthicus, tu omnia. Et prius fuiſti ſemper dignus Imperio, dignus Triumphis. Felix agas, feliciter imperes.* His autem ita acclamatis, Manlius Statianus, qui primæ ſententiæ tunc erat, Orationem habuit, in qua pluribus ſummatim ad Probi honorem perſtrictis, hæc ad finem addidit, rem noſtram aperte confirmantia; *Decerno igitur P. C. votis omnium concinentibus nomen Cæſareum, nomen Auguſtum; addo Proconſulare Imperium, Patris patriæ reuerentiam, Pontificatum Maximum &c.* Hæc Manlius: in cuius deinde ſententiam euntes ceteri Senatores, *Omnes, Omnes*, acclamarunt. Poſſum equidem Lampridij, Capitolini, & Trebellij teſtimonio rem eandem comprobare: ſiquidem Senatus Acclamationibus & apud Lampridium Alexandri Seueri electio confirmatur, & Maximi & Balbini apud Capitolinum, & Claudij apud Trebellium. ſed nolo eorum verba proferre, quòd ſint vnicuique prompta & parata.

SENA-

SENATVS item *ACCLAMATIONIBVS* & *delectos Cenſores*, & *Conſules deſignatos*.

CAPVT V.

IMperatorum electionem *SENATVS ACCLAMATIONIBVS factam* docuimus, & *confirmatam*; dicemus nunc, eodem pacto & *Cenſores delectos*, & *deſignatos Conſules*. De Cenſoribus quidem in Trebellij Pollionis Valeriano Patre & filio iſta planiſſime dicuntur; *Cùm in æde Caſtorum Senatus haberetur, ireturque per ſententias ſingulorum, cui deberet Cenſura deferri; vbi primùm Prætor edixit, Quid vobis videtur P. C. de Cenſore deligendo? atque eum, qui erat Princeps, cùm Senatus ſententiam rogaſſet, abſente Valeriano, omnes vna voce dixerunt, interrupto more dicendæ ſententiæ, VALERIANI VITA CENSVRA EST. Ille de omnibus iudicet, qui eſt omnibus melior. Ille de Senatu iudicet, qui nullum habet crimen. Ille de Vita noſtra ſententiam ferat, cui nihil poteſt obijci. Valerianus à prima pueritia CENSOR fuit. Valerianus in tota vita ſua fuit CENSOR. Prudens Senator, modeſtus Senator, grauis Senator. Amicus bonorum, inimicus Tyrannorum, hoſtis criminum, hoſtis vitiorum. HVNC CENSOREM OMNES ACCIPIMVS. Hunc imitari omnes volumus. Primus genere, nobilis ſanguine, emendatus vita, doctrina clarus, moribus ſingularis, exemplum antiquitatis. Quæ cum eſſent ſæpius dicta, addiderunt, Omnes: atque ita diſceſſum eſt.*

Conſulatus autem deſignationem Conſcriptorum item Patrum Acclamationibus fuiſſe comprobatam, C. Plinij ex Panegyrico ad Traianum locus hic oſtendit, in quo eſt; *Vos*, Conſcriptos Patres alloquitur Plinius, *proxime DESTI-*

NA-

NATIONEM CONSVLATVS mei his Acclamationibus approbauiſtis; vt intelligam, etiam atque etiam enitendum mihi, vt hunc conſenſum veſtrum complectar, & teneam, & in dies augeam. Vos modo fauete huic propoſito &c.

De Republica *bene meritis FAVSTE* olim *acclamatum A SENATV: male meritos INFAVSTIS* ac *CONTVMELIOSIS* oneratos *Acclamationibus.*

CAPVT VI.

LOci ſunt in manibus pene innumerabiles bonorum Auctorum, qui id, quod primo loco dicimus, approbent: ſed ex ijs nos vnum duntaxat, aut item alterum, ſupponemus. In C. Plinij Panegyrico, iterum ac ſæpius à nobis producto, multa memorantur Traiano, de Republica optime merito, identidem à Senatu fauſte acclamata; ſed illa ſunt illuſtria maxime, his verbis concepta; *O TE FELICEM. CREDE NOBIS, CREDE TIBI. SIC TE AMENT DII, QVEMAMODVM TV NOS. O NOS FELICES.* Quarum formularum quis ſit ad rem noſtram ſenſus, malo te ex eiuſdem Plinij, quàm ex meis verbis cognoſcere. *Nihil*, ait, *magis poſſum proprie dicere, quàm quod dictum eſt à cuncto Senatu, O TE FELICEM: quod cùm diceremus, non opes tuas, ſed animum mirabamur. Eſt enim demum vera felicitas, felicitate dignum videri. Sed cùm multa illo die dicta ſunt ſapienter & grauiter; tùm vel inprimis hoc; CREDE NOBIS, CREDE TIBI. Magna hoc fiducia noſtri, maiore tamen tui diximus: Alius enim fortaſſe alium; ipſum ſe nemo deceperit, introſpiciat modo vitam, ſeque quid*

mereatur interroget. Proïndé dabant vocibus noſtris fidem apud optimum Principem, quod apud malos detrahebat. quamuis enim faceremus quæ amantes ſolent, illi tamen non amari ſe credebant ſibi. Super hæc precati ſumus, vt SIC TE AMARENT DII, QVEMADMODVM TV NOS. Quis hoc aut de ſe, aut Principi diceret mediocriter amanti? Pro nobis ipſis quidem hæc fuit ſumma votorum, vt nos ſic amarent Dij, quomodo tu. Eſt ne verum, quod inter iſta clamauimus, O NOS FELICES? Quid enim felicius nobis, quibus non iam illud optandum eſt, vt nos diligat Princeps, ſed Dij quemadmodum Princeps? Hæc Plinius de Traiano; cuius quidem meritis ita ſemper tributum eſt à Senatu, vt non aliter conſueuerit deinceps ab eodem Senatu Principibus acclamari, quàm, *MELIOR TRAIANO*. Significat hoc Eutropij locus ex lib. 8. ita conſcriptus; *Traiani memoriæ tantum delatum eſt, vt vſque ad noſtram ætatem non aliter in Senatu Principibus acclamaretur, niſi, Felicior Auguſto, MELIOR TRAIANO*. Ab Eutropio eadem iſta Paulus Diaconus ſumit, & in Miſcellæ ſuæ Hiſtoriæ librum 5. transfert. Etiam Pertinaci, de Republica ſcilicet optime merito, hæc fauſte à Senatu acclamata tradit Sextus Aurelius Victor: *Huic mortuo*, inquit, *Diui nomen decretum eſt; ob cuius laudem, ingeminatis ad vocis vſque defectum plauſibus, acclamatum eſt; Pertinace imperante ſecuri viximus; neminem timuimus. Patri pio, Patri ſenatus, Patri omnium bonorum.*

Atque vt certum eſt, *fauſte* omnino *à Senatu* fuiſſe *Viris de Republica bene meritis acclamatum*; ſic illud minime dubium, *male meritos infauſtis ac contumelioſis oneratos Acclamationibus*. Abundant teſtimonijs Græcorum, ac Romanorum Hiſtoriæ, ſed vnicum ego illud proferre ſtatui, quod in Lampridij Commodo ſcriptum reperitur. Commodus itaque de Senatu, de Patria, ac de tota Republica ita male meritus eſt, vt etiam defunctus pluribus ac grauiſſimis contumelijs & maledictis, non modo à populo, ſed etiã à cuncto Senatu conſcinderetur, & exagitaretur. *Vt autem ſciretur*, ait Lampridius, *quod iudicium Senatus de Commodo fuerit, ipſas Acclamationes de Mario Maximo indidi, & ſententiam Senatuſconſulti. Hoſti Patriæ honores detrahantur. Parricidæ honores*

honores detrahantur. Parricida trahatur. Hoſtis Patriæ, parricida, gladiator in Spoliario lanietur. Hoſtis Deorum, carnifex Senatus. Hoſtis Deorum, parricida Senatus. Hoſtis Deorum, hoſtis Senatus. Gladiatorem in Spoliario. Qui Senatum occidit, in Spoliario ponatur. Qui Senatum occidit, vnco trahatur. Qui innocentes occidit, vnco trahatur. Hoſtis, parricida; vere, ſeuere. Qui ſanguini ſuo non pepercit, vnco trahatur. Hoſtis ſtatuas vndique, parricidæ ſtatuas vndique, gladiatoris ſtatuas vndique. Gladiatoris, & parricidæ ſtatuæ detrahantur. Necator ciuium trahatur, parricida ciuium trahatur. Gladiatoris ſtatuæ detrahantur. Parricidæ gladiatoris memoria aboleatur. Parricidæ gladiatoris ſtatuæ detrahantur. Impuri gladiatoris memoria aboleatur. Gladiatorem in Spoliario. Carnifex vnco trahatur. Carnifex Senatus more maiorum vnco trahatur. Sæuior Domitiano, impurior Nerone. Sic fecit, ſic patiatur. Parricidæ cadauer vnco trahatur, gladiatoris cadauer vnco trahatur, gladiatoris cadauer in Spoliario ponatur. Omnes cenſemus, vnco trahendum. Qui omnes occidit, vnco trahatur. Qui omnem ætatem occidit, vnco trahatur. Qui vtrumq; ſexum occidit, vnco trahatur. Qui ſanguini ſuo non pepercit, vnco trahatur. Qui templa ſpoliauit, vnco trahatur. Qui teſtamenta deleuit, vnco trahatur. Qui viuos ſpoliauit, vnco trahatur. Qui pretia vitæ exegit, vnco trahatur. Qui fidem non ſeruauit, vnco trahatur. Qui Senatum vendidit, vnco trahatur. Qui filijs abſtulit hæreditatem, vnco trahatur. Parricidæ cadauer trahatur. Parricida ſepultos eruit, parricidæ cadauer trahatur. Hæc ipſa de eodem Commodo, ſed ſummatim perſtricta, videre licet apud Dionem in lib. 73. quo loci peculiares etiam nonnullæ iactatæ in Commodum contumeliæ commemorantur in hæc fere verba; *In ceteris nihil prætermisére, quin IACERENT in illum CONTVMELIAS cuiuſuis generis. Iamque, COMMODVM, aut, IMPERATOREM, appellabat nemo; ſed PERNICIEM, ac TYRANNVM. addebant etiam, illudentes ei, GLADIATOREM, AVRIGAM, SCAEVAM, HERNIOSVM; tum omnia, quæ in Theatris dicere in honorem Commodi conſueuerant concinnis quibuſdam clamoribus, ea verſa in contumeliam canebant illudendi cauſa.*

PECVLIAREM etiam & *EXCELLENTEM* alicuius *VIRTVTEM fauſtis* nonnunquam *SENATVS Acclamationibus* laudatam.

CAPVT VII.

NEque vero generatim duntaxat alicuius merita, ſed & *peculiarem* interdum, *excellentemque virtutem*, conſueuit *Senatus fauſtis proſequi Acclamationibus*. Argumento ſunt, quæ Vulcatius Gallicanus in Auidio Caſſio de Marci Antonini Philoſophi in eiuſdem Auidij liberos, vxorem, & generum, *CLEMENTIA* ſic ſcribit; *Hanc eius CLEMENTIAM Senatus his Acclamationibus proſequutus eſt. Antonine pie, Dij te ſeruent. Antoninc CLEMENS, Dij te ſeruent. Antonine CLEMENS, Dij te ſeruent. Tu noluiſti, quod licebat; nos fecimus, quod decebat. Commodo Imperium iuſtum rogamus. Progeniem tuam robora. Fac ſecuri ſint liberi tui. Bonum Imperium nulla vis lædit. Commodo Antonino Tribunitiam poteſtatem rogamus. Præſentiam tuam rogamus. PHILOSOPHIAE TVAE, PATIENTIAE TVAE, DOCTRINAE TVAE, NOBILITATI TVAE, INNOCENTIAE TVAE. Vincis inimicos, hoſtes exuperas, Dij te tuentur &c.* Et ea, quæ apud Lampridium, vt ceteros omittam, de Alexandri Seueri virtutibus leguntur; *Acclamatum eſt*, inquit Lampridius in eodem Seuero, *Alexander Auguſte, Dij te ſeruent. VERECVNDIAE TVAE, PRVDENTIAE TVAE, INNOCENTIAE TVAE, CASTITATI TVAE. Hinc intelligimus qualis futurus ſis; hinc probamus. Tu facies, vt Senatus bene Principes eligat. Tu facies, optimum eſſe iudicium Senatus. Alexander Auguſte, Dij te ſeruent &c.*

Olim

Olim *Imperatorum LITTERIS PVBLICE RECITATIS* eum plerunque tributum honorem, vt *ipſis Imperatoribus à cunctò Senatu FAVSTE ACCLAMARETVR.*

CAPVT VIII.

DOcuimus alibi, maximum ſemper tributum honorem ijs Principum Virorum litteris, quæ palam redditæ, palam legerentur. Orationem eandem nunc repeto; illud adijciens, cùm ad eam rem firmius comprobandam, tùm ad illuſtrandas, quæ, ſunt in manibus, emitti ſolitas in Senatu Acclamationes; *Honoris cauſa fauſte olim à Conſcriptis Patribus acclamatum ijs Imperatoribus, quorum litteræ, publice acceptæ, publice recitarentur*. Quod quidem verum eſſe, ex ijs, quæ mox dicam, licebit intelligi. Etenim cùm eſſent à Iulio Syllano Conſule recitatæ in Senatu Gordiani Imperatoris litteræ, quibus vocatum ſe à Militibus ad Imperium ſignificabat, illico fauſte in Gordianum ab vniuerſo Senatu acclamatum prodidit Capitolinus in Maximinis duobus; *Cùm ventum eſſet in ædem Caſtorum, acceptas litteras Iunius Syllanus Conſul ex Africa Gordiani Imperatoris, patris patriæ Proconſulis, recitauit. Inuitum me, P. C., iuuenes &c. LECTIS LITTERIS, ſtatim SENATVS ACCLAMAVIT;* Gordiane *Auguſte Dij te ſeruent. Felix imperes, tu nos liberaſti. Saluus imperes, tu nos liberaſti. Per te ſalua reſpublica, omnes tibi gratias agimus.* Idem Capitolinus ſub eiuſdem Operis finem, lectis in Senatu Maximi litteris de Maximini cæde, ita in ipſum Maximum, in Balbinum, &

Gor-

Gordianos, fauſte acclamatum refert, *Hoſtes populi Romani Dij perſequuntur. Iupiter optime tibi gratias. Apollo venerabilis tibi gratias. Maxime Auguſte tibi gratias. Balbine Auguſte tibi gratias. Tibi gratias Gordiane Auguſte. Diuis Gordianis templa decernimus. Maximini nomen olim eraſum, nunc animis eradendum. Hoſtis publici caput in profluentem abijciatur. Corpus eius nemo ſepeliat. Qui Senatui mortem minatus eſt, qui Senatui vincula minatus eſt, vt debebat interemptus. Sanctiſſimi Imperatores gratias vobis agimus, Maxime, Balbine, Gordiane, Dij vos ſeruent. Victores hoſtium omnes deſideramus. Præſentiam Maximi omnes deſideramus. Balbine Auguſte, Dij te ſeruent. Præſentem annum Conſules vos ornetis. In locum Maximini Gordianus ſufficiatur.* Trebellius item Pollio, poſt lectas Claudij Imperatoris litteras, fauſte ei à Senatu acclamatum tradit, ſic ſcribens in eodem Claudio, *LECTIS LITTERIS Claudij Principis, HAEC IN CLAVDIVM DICTA SVNT; Auguſte Claudi, Dij te nobis præſtent: dictum ſexagies. Claudi Auguſte, Principem te, aut qualis tu es, ſemper optauimus: dictum quadragies. Claudi Auguſte te reſpubl. requirebat: dictum quadragies. Claudi Auguſte, tu frater, tu pater, tu amicus, tu bonus Senator, tu vere Princeps: dictum octuagies. Claudi Auguſte, tu nos ab Aureolo vindica: dictum quinquies. Claudi Auguſte, tu nos à Palmyrenis vindica: dictum quinquies. Claudi Auguſte, tu nos à Zenobia & à Victoria libera: dictum ſepties &c.* Flauius denique Vopiſcus in Probi Vita rem eandem confirmat; inquit enim, *Aelius Scorpianus Conſul dixit, AVDISTIS, Patres Conſcripti, LITTERAS Aurelij Valerij Probi: de his quid videtur? TVNC ACCLAMATVM EST, Probe Auguſte, Dij te ſeruent. Olim dignus, & fortis, & iuſtus, bonus ductor, bonus Imperator. Exemplum militiæ, exemplum Imperij, Dij te ſeruent. Aſſertor reip. felix imperes. Magiſter militiæ, felix imperes. Te cum tuis Dij cuſtodiant. Et Senatus antea te delegit. Aetate Tacito poſterior, cæteris prior. Quod Imperium ſuſcepiſti, gratias agimus. Tuere nos, tuere rempublicam. bene tibi committimus, quos ante ſeruaſti. Tu Francicus, tu Gotthicus, tu Sarmaticus, tu Parthicus, tu omnia: & prius fuiſti ſemper dignus imperio, dignus triumphis. Felix agas, feliciter imperes.*

Aliæ

Aliæ quædam Senatoriarum Acclamationum formulæ. *ACCEPTO DE VICTORIA NVNCIO* fauſte olim Imperatoribus *A SENATV ACCLAMATVM*. Fauſtas item à C. P. Acclamationes emiſſas in Imperatores ſiue *TRIVMPHANTES*, ſiue *RECITANTES IN ROSTRIS*, ſeu *SPECTACVLA ET LVDOS AGENTES*.

CAPVT IX.

ACeruatim iam reliquas perſequar Senatus Acclamationes. Atque *accepto* quidem *Victoriæ nuncio acclamari* ſolitum fauſte à C. P. diſcimus ex Trebellio Pollione in Diuo Claudio. Cùm enim eſſet nunciatum, Claudium in Illyrico contra gentes fortiter dimicaſſe, hæc eidem Claudio à Senatu fauſte acclamata refert; *Claudi, dux fortiſſime, habeas virtutibus tuis, deuotioni tuæ. Claudio ſtatuam omnes dicamus. Claudium Conſulem omnes cupimus. Qui amat Rempublicam, ſic agit. Qui amat Principes, ſic agit. Antiqui Milites ſic egerunt. Felicem te Claudi iudicio Principum. Felicem te virtutibus tuis. Conſulem te, te Præfectum. Viuas Valerie, ameris à Principe*. Quin etiam habita ab Alexandro Seuero Oratione, qua decerni ſupplicationem ob res proſpere & feliciter aduerſus Perſas geſtas poſtulabat; ad hanc Victoriæ commemorationem illico acclamauit Senatus; *Alexander Auguſte*, ita eſt in Lampridij Seuero, *Dij*

te

te ſeruent. PERSICE maxime, Dij te ſeruent. Vere PARTHICVS, vere PERSICVS. TROPHAEA tua & nos videmus. VICTORIAS & nos videmus. Iuueni Imperatori, patri patriæ, Pontifici maximo. Per te VICTORIAM vndique præſumimus. Ille vincit, qui Milites regit. Diues Senatus, diues miles, diues Populus Romanus.

In *TRIVMPHANTEM* autem Neronem fauſtas fuiſſe à Conſcriptis Patribus emiſſas Acclamationes, prodidit Caſſius Dio in Neronis Vita; quo loci ſcriptum eſt in hæc verba, ex Leũclauij Interpretatione; *Ipſe Nero CVRRV TRIVMPHALI, in quo Auguſtus olim tot triumphos egerat, vehebatur, amictus veſte purpurea auro intexta, & oleaſtro coronatus laurum Pythicam præſeferebat. cum eo vnâ Diodorus Citharædus vehebatur; eoque pacto per Circum & Forum cum Militibus, & Equitibus, ac SENATORIBVS tranſijt. Tum aſcendit in Capitolium, atque inde in Palatium venit, tota Vrbe coronata, lychniſque ac ſuffimentis plena. ACCLAMABANT omnes, & SENATORES INPRIMIS, Oua Olympionica, Oua Pythionica. Auguſte, Auguſte. Neroni Herculi. Neroni Apollini. Quàm ſolus* περιοδονίκης, *ſolus ex æterno tempore? Auguſte, Auguſte. Sacra vox. Beati, qui te audiunt.*

Seuero item in *ROSTRIS recitanti Senatum acclamaſſe* commemorat idem Dio in Seuero; *Quæ poſtquam*, ait, *tranſierunt, Seuerus aſcendit IN ROSTRA, & laudationem Pertinacis recitauit; cumque oraret, crebro ACCLAMATVM EST. A NOBIS, partim laudantibus Pertinacem, partim lugentibus &c.*

Etiã in THEATRO auditas aliquãdo Conſcriptorum Patrum Acclamationes teſtatur idem Dio in Commodo, ſcribens hoc pacto; *Quatuordecim dierum fuêre ſpectacula huius generis. eòque nos SENATORES conueniebamus cum Equitibus ſeparatim. Claudius tamen Pompeianus, homo ſenex, nunquam interfuit, licet filios ſuos ad ſpectandum mitteret &c. Tum NOS MAGNA VOCE DICEBAMVS multa, vt iuſſi eramus. Illud autem crebro, Dominus es, primus es, vincis omnium feliciſſime, ex æterno tempore Amazonie vincis.*

Atque in his quidem Dionis verbis placet *SENATORIAS* terminare *ACCLAMATIONES*. Iam eſt de *ECCLESIASTICIS* dicendum.

FRAN-

FRANCISCI BERNARDINI FERRARII

DE VETERVM ACCLAMATIONIBVS, ET PLAVSV

LIBER QVINTVS,

In quo ECCLESIASTICAE continentur ACCLAMATIONES.

Quæ hîc à nobis *ECCLESIASTICAE* intelligantur Acclamationes.

CAPVT I.

INcrebuit itaque paſſim hæc in Theatris nata & adulta Acclamandi ac Plaudendi conſuetudo; atque ita inualuit, vt non modo Scholas penetrarit, Fora, & Senatum, quemadmodum antea docuimus, ſed in ipſos quoque Sacros Chriſtianorum cœtus irrepſerit. Et quamuis ægre initio fuerit ea conſuetudo in Eccleſiaſticos recepta conuentus, vbi tamen ſemel admiſſa eſt, nullus eſt modus ſeruatus; ſed quidquid in Theatris, ceteriſque Spe-

ſtaculorum locis, plaudendo & acclamando fieri conſueuit, idem pene in Chriſtianorum cœtibus factitatum eſt. Beatus certe Chryſoſtomus grauiter deplorat ac conqueritur de præpoſteris, & inconditis vocibus; de manibus in aerem temere ſublatis; de pedibus ſupplodentibus; deque alijs indecoris Theatrorum moribus in Eccleſiam inter Concionandum inuectis. Quam certe grauem & iuſtam Sanctiſſimi Viri querelam, cùm alibi, tùm in Homilia prima de Verbis Iſaiæ expreſſam videas; eam nos infra loco producemus. Quin rei indignitatem adeo execratus eſt idem Chryſoſtomus, vt de tollendis omnino è Concione ſacra Plauſibus toto animo non ſemel cogitarit. *Sæpe,* inquit in Homilia 31. in Acta Apoſtolorum, *cum animo meo cogitaui, legem ponere Plauſus prohibentem, & ſuadentem, vt cum ſilentio & decorè, pro vt par eſt, audiatis &c.* Quam eandem contra Plauſus legem ſuadendam & ſanciendam dixerat idem Chryſoſtomus in 30. ad eadem Acta Homiliâ: & repetit in Homilia 38. ad Populum Antiochenum. Atque inſanas quidem vociferationes, indecoras manuum iactationes, & ineptos corporis totius circumactus, haud difficile fuit è ſacris cœtibus tollere; cætera tamen hæſêre diu, & nonniſi ipſo temporis tractu ſublata ſunt. *ECCLESIASTICAS* igitur Acclamationes; eas ſcilicet, quæ vel à Populo in *CONCIONIBVS SACRIS*, vel à Patribus in *SYNODIS* fieri ſolebant, hoc in Libro excutimus; reſeruata in Librum Septimum reliquarum tractatione. Ducam autem initium ab ijs, quas audiens populus in Concionantem emittere conſueuit. De quibus licet nonnulla dixerim in Opere de Ritu Sacrarum Eccleſiæ Catholicæ Concionum; quia tamen ea valde breuiter, ſtrictimque inibi percurſa ſunt, & alia poſt interlegendum, neque pauca, neque forte vulgaria, ſunt à me obſeruata, placet eadem hoc tempore fuſius & enucleatius denuo retractare.

Ad *CONCIONANTVM* eloquentiam comprobandam fauſte olim ab audiente populo *ACCLAMATVM*, & *PLAVSVM* compoſite.

CAPVT II.

AD *CONCIONANTVM* itaque eloquentiam comprobandam conſueuit olim audiens populus & fauſte acclamare, & applaudere compoſite. Id quod Græcæ ſimul & Latinæ Eccleſiæ commune fuiſſe reperio. Poſſem equidem ſexcentis Chryſoſtomi, & Auguſtini teſtimonijs hanc conſuetudinem confirmare; ſed quoniam agitur de re pene ex toto manifeſta, placet illuſtriora duntaxat ex eis ſupponere. In Homilia igitur 30. ad Apoſtolorum Acta, *Multi*, inquit Chryſoſtomus, *vt in medium procedant, multa faciunt, & vt longum ſermonem facere poſſint: & ſi PLAVDENTEM multitudinem habent, quaſi regnum adepti ſint, gaudent; ſi autem cum ſilentio claudatur Sermo, triſtitia maior eſt illis è ſilentio, quàm ex gehenna. Hoc ſubuertit Eccleſias, quod & vos non quæritis audire Sermonẽ, qui compungere poſſit, ſed qui oblectet, & tinnulo ſtrepitu & verbovum compoſitione, quaſi citharedos & cantores, audientes. & nos frigide ac miſere facimus, noſtris affectibus obtemperantes, quos repudiare oportebat.* Et aliquanto poſt, *Hoc etiam nobis accidit, floſculos verborum & compoſitiouem & harmoniam curioſius ſectamur; vt canamus, non vt proſimus; vt ſimus in admiratione, non vt doceamus; vt oblectemus, non vt compungamus; vt cum PLAVSV & LAVDIBVS diſcedamus, ncn vt mores somponamus. Credite mihi, non dicerem alioquin, quoniam*

quando inter dicendum PLAVSVM EXCITO, *per illud quidem tempus humanum quiddam mihi accidit; cur enim verum quis non dicat? & diſtrahor, & diffundor: vbi autem domum redeo, & intelligo,* PLAVDENTES *ſine fructu abijſſe, etſi fructum accipere poterant, à* PLAVSV *&* LAVDIBVS *perijſſe ploro, gemo, & lachrymor, & quaſi fruſtra omnia dixerim, ſic affi-cior, mihique ipſe dico, Quæ ſudorum meorum vtilitas, ſi Auditores è verbis meis nihil fructus perceperunt? & ſæpius quidem cogitaui legem ponere, quæ huiuſmodi* PLAVSVS *prohiberet, & ſuaderet vt cum ſilentio audiretis. Sed ſuſtinete, oro, & credite mihi; & ſi placet, hanc nunc legem firmabimus, Ne quis auditor* PLAVDAT, *quamdiu nos loquimur; ac ſi voluerit admirari, admiretur ſilens, nemo eſt qui prohibet. Omne autem ſtudium & alacritas in id collocetur, vt quæ dicuntur accipiantur. Quare* APPLAVSISTIS? *de hoc legem pono, vos autem nec audire poteſtis &c.* Repetit hæc eadem iiſdem pene verbis Chryſoſtomus in Homil. 38. ad populum Antiochenum. In Homilia autem prima in Geneſim, *Neque enim,* ait, *temere & fruſtra hûc conuenimus, vt vnus quidem loquatur, alius vero quæ dicuntur* PLAVSIBVS *excipiat.* In Homil. 54. eiuſdem Operis, *Numquid temere & in vanum dicere volumus, vt à vobis* LAVDVM *fructus recipiamus? & vt* PLAVDENTES *manibus recedatis? Non hoc ſpectamus, abſit. Sed veſtra vtilitas, mea maxima* LAVS *eſt, & ſummus* PLAVSVS, *ſi quis à vitijs ad virtutem conuertatur &c.* In Concione 2. de Lazaro, *Tacete qui hæc auditis, multo maiorem vobis habeo gratiam pro ſilentio, quàm pro* PLAVSIBVS; *propterea quod* PLAVSVS *quidem ac* LAVDES *me faciunt glorioſiorem, ſilentium vero vos reddit compoſitiores.* In Homil. 2. ad populum Antiochenum, *Non eſt Theatrum Eccleſia, vt ad delectationem audiamus; adiutos hinc recedere oportet, lucratos quidquam amplius & magnum, ſic recedere expedit &c. Quæ mihi horum* PLAVSVVM *vtilitas? quæ* LAVDVM *&* TVMVLTVVM? *Laus mea eſt, per opera vos omnia, quæ dicuntur, exhibere &c.* Et in Homilia 43. *Dixiſti recte,* PLAVSVSque *conſecutus es? & quid emolumenti? Si enim adiuti quidem ſunt* PLAVDENTES, *& mutati, & meliores effecti prioribus abſtinuêre malis, vere gaudendum eſt, non iam collatis*

LAV-

LAVDIBVS, ſed bona, mirabilique mutatione; ſi vero LAVDANTES quidem & TVMVLTVANTES perſeuerant, & PLAVDENTES, nullum autem ex PLAVSIBVS fructum reportant, dolendum magis eſt, quoniam hæc eis in iudicium cedunt & damnationem. In Homilia 3. de Incomprehenſibili Dei natura, *Probaſtis quæ dixi, magno cum TVMVLTV & PLAVSV admonitionem recepiſtis; ſed velim curam quoque adhibeatis, vt facto veſtra approbatio oſtendatur. Iam non multum poſt tempus periculum ſaciam obtemperandi; Oratio excipere ſolet admonitionem. Equidem genus id probandi & commendandi cupio atque poſtulo; PLAVSVM illum deſidero, quem non dicta, ſed facta conficiunt.* Hactenus ex Chryſoſtomo, qui, licet (vt erat auſteriore ingenio, conſtanterq; laudis ſtudium omne aſpernebatur) id vnum ageret, vt *acclamationes* & *plauſus* è ſacris Concionibus tolleret, *plauſibus* nihilominus *compoſitis, fauſtiſque clamoribus* ſæpiſſime inter Concionandum ab audiente populo fuit & exceptus & interruptus. Proferam nunc locos ex Beato Auguſtino; qui quamuis eſſet admirandæ vir ſanctitatis, videtur tamen *fauſtas* Auditorum *acclamationes*, & *plauſus* tuliſſe patientius. In Sermone 19. de Verbis Apoſtoli, *Ecce,* inquit, *Chriſtianus es, Eccleſiam frequentas, Verbum Dei audis, de lectione Verbi Dei lætiſſime commoueris. Tu LAVDAS tractantem, ego quæro facientem.* In ſermone 28. eiuſdem libri, *Quaſi vero paruus ſit fructus iuderis huius mei, ſi omnes, qui mihi ACCLAMAVERVNT, clament & contra te, ne falſum iurent aduerſum te.* In ſermone 5. de Verbis Domini in Euang. Matthæi, *Audiſtis, LAVDASTIS, Deo gratias. Semen accepiſtis, verba reddidiſtis. LAVDES iſtæ veſtræ grauant nos potius & in periculum mittunt; toleramus illas, & tremimus inter illas; tamen fratres mei iſtæ LAVDES veſtræ folia ſunt arborum, fructus quæritur.* In Homilia 25. libri quinquaginta Homiliarum, *Quid ergo mihi hodie maxime faciendum, niſi vt commendem vobis periculum meum, & ſitis gaudium meum? Periculum autem meum eſt, ſi attendam quomodo LAVDETIS, & diſſimulem quomodo viuatis. Ille enim nouit, ſub cuius oculis loquor, imo ſub cuius oculis cogito, non me tantum delectari LAVDIBVS popularibus, quàm ſtimulari & angi,*

quomodo

quomodo viuant qui me LAVDANT. LAVDARI autem à male viuentibus, nolo, abhorreo, deteſtor, dolori mihi eſt, non voluptati. LAVDARI autem à bene viuentibus, ſi dicam, nolo, mentiar; ſi dicam, volo, timeo ne ſim inanitatis appetentior, quàm ſoliditatis. Ergo quid dicam? nec plene volo, nec plene nolo. Non plene volo, ne in LAVDE humana pericliter; non plene nolo, ne ingrati ſint, quibus prædico. In Sermone 45. de Tempore, *Vnde vos ACCLAMASTIS, niſi quia omnes agnouiſtis?* In Expoſitione Pſal. 147. *Quid de vobis CLAMAVIT? dilectio pacis. Quid oſtendit oculis veſtris? vnde CLAMATIS, ſi non amatis? Vnde amatis, ſi non videtis? Inuiſibilis eſt pax. Quis eſt oculus, quo viſa eſt, vt amaretur? neque enim ACCLAMARETVR, niſi amaretur.* Hæc Auguſtinus; ex cuius ſane locis illud apparet, quas *laudes*, quas *acclamationes*, &. *plauſus* à ſuis depoſceret Auditoribus, & quam ob cauſam toleraret eas inter Concionandum; qua de re non ita multo poſt dicam vberius. De hac eadem acclamandi, & plaudendi in Concionibus ſacris conſuetudine diſerte loquuntur Iſidorus Peluſiota, & Hieroſolymitanus Hesychius. Sic enim fere legimus in illius epiſtola 382. libri tertij ad Dorotheum Clariſſimum, qui ipſius Iſidori Orationem recitans, plauſibus, & acclamationibus fuerat ab audiente populo exceptus; *Et ſi, vt abs te ſcriptum eſt, Oratio PLAVSVM peperit, ac etiam Orationi PLAVSVS robur comparauit, quippe qui parenti adminiculi loco fuerit; at quoniam ſæpe numero vſuuenit, vt PLAVSVS orationi quidem robur comparet, verum Oratoris mores inficiat & labefactet, ad ſupinitatem eum & ſocordiam tanquam porrecta manu ducens, prudentiam tuam moneo, maxime quidem vt Deo, qui huiuſmodi gratiam largitus eſt, gratiam habeas; quod ſi etiam LAVDARE vis (negas enim fieri poſſe, vt Orationi PLAVSVS tandem non rependatur) Orationem quidem arbitratu tuo laudans, ne nimias aduerſum me laudes contexas, vt ne me ſupinum atque ignauum reddas.* In Hesychij vero Sermone primo de laudibus Virginis Mariæ ſcriptum eſt hoc pacto, *Ego chariſſimi animaduertens veſtram animi promptitudinem ad audienda eloquia diuina, & intimum amorem erga illorum interpretes, veſtro audiendi ſtudio victus excitor ad docendi deſiderium congratulatione charitatis*

ritatis

vitatis veſtræ delectatus. Vos enim continenter cum PLAVSV excipitis eos, qui Sermonem habent, perinde ac diſcipuli multarum rerum enarratores. Vos velut vectores gubernatorem ipſi componitis, vos gubernacula linguæ precibus continetis &c. Apollinaris etiam Sidonius fatetur, Fauſti ſe Reienſis Epiſcopi Prædicationes ad vocis vſque defectum *clamore, & plauſu* fuiſſe proſequutum, ſic inquiens in epiſt. 3. Libri 9. *Licet Prædicationes tuas, nunc repentinas, nunc, cùm ratio popoſciſſet, elucubratas, RAVCVS PLOSOR audierim; tunc præcipuè, cùm in Lugdunenſis Eccleſiæ dedicatæ feſtis hebdomadalibus Collegarum ſacroſanctorum rogatu exorareris, vt perorares.* Ac ne quem prætermittam de veteribus Eccleſiæ Patribus, qui *acclamatum, & plauſum in Concionibus ſacris* teſtetur, producam teſtes Nazianzenum Gregorium, & Hieronymum. Ac de ſe ipſo ita ſcribit ille in Inſomnio de Anaſtaſiæ Templo; *Alij quidem Sermonem noſtrum miris LAVDIBVS efferebant, alij ſilentio atque admiratione defixi tenebantur, alij partim verbis, partim animo ſolo ſtridebant, alij denique velut fluctus quidam vento excitati pugnabant.* Et in Carmine de Vita ſua, *Populus*, inquit, *mea dicta PLAVSV maximo excepit*. De eodem Gregorio autem hæc narrat Hieronymus in Epiſt. 2. ad Nepotianum, *Præceptor quondam meus Gregorius Nazianzenus rogatus à me, vt exponeret, quid ſibi vellet in Luca*, cap. 6. *Sabbatum δευτερόπρωτον, eleganter luſit, Docebo te, inquiens, ſuper hac re in Eccleſia, in qua mihi omni populo ACCLAMANTE cogeris inuitus ſcire, quod neſcis; aut certe ſi ſolus tacueris, ſolus ab omnibus ſtultitiæ condemnaberis.* Idem Hieronymus fauſtas ſibi Concionanti factas à Vigilantio Acclamationes, plauſuſque datos, ſcribens aduerſus eundem Vigilantium in epiſt. 75. memorat, cùm dicit, *Recordare quæſo illius diei*, ipſum alloquitur Vigilantium Hieronymus, *quando me de reſurrectione & veritate corporis prædicante, ex latere ſubſultabas, & PLAVDEBAS manu, & aplodebas pede, & orthodoxum CONCLAMABAS &c.* Et in Proæmio libri 3. in epiſt. ad Galatas, *Iam*, inquit, *in Eccleſijs iſta quæruntur, omiſſaque Apoſtolicorum ſimplicitate & puritate verborum, quaſi ad Athenæum, & ad Auditoria conueniatur, vt PLAVSVS circumſtantium ſuſcitentur &c.*

CLA-

CLAMORES interdum excitatos, *VOCESque* emiſſas ab audiente populo, vt *ASSECVTVM* ſe, quæ à *CONCIONANTE* dicebantur, ſignificaret.

CAPVT III.

ERgo acclamatum fauſte, compoſiteque plauſum ab Auditoribus ad vim Concionantum & copiam comprobandam grauiſſimis tùm Græcorum, tùm Latinorum teſtimonijs euicimus. Nunc illud aperiamus, *Voces* etiam nonnunquam emiſſas, excitatoſque *clamores* ab audiente populo, vt intelligentiâ aſſecutum ſe teſtaretur, quæ à Concionante vel dicebantur, vel dicenda erant; atque ita dicentem ipſum præueniebat interdum, interdum comitabatur. In Sermone 13. de Verbis Domini in Euang. Matth. cum proferre cœpiſſet Auguſtinus eum Pſalmi verſiculum, *Pluuiam voluntariam ſegregans Deus*, populus optime tenens verba proxime poſt pronuncianda, in eorum recitatione dicentem ipſum præuenit; *Attendite*, ſic inibi ſcriptum eſt, *audite, intelligite, agite. Neque enim agendum eſt cum firmis alibi, vt ſint infirmi, ſed agendum eſt cum infirmis vt ſint firmi. Multos autem impedit à firmitate præſumptio firmitatis; nemo enim erit à Deo firmus, niſi qui ſe à ſe ipſo ſentit infirmum. Pluuiam voluntariam ſegregans Deus hæreditati ſuæ; Quid PRAECEDITIS, qui quod DICTVRVS SVM NOSTIS? Temperetur velocitas, vt ſequatur tarditas. Hoc dixi, & hoc dico, Audite, capite, facite; nemo à Deo ſit firmus, niſi qui ſe à ſe ipſo ſentit infirmum. Pluuiam ergo voluntariam, ſicut Pſalmus dicit &c.* Hoc idem ab Auditoribus factitatum,

factitatum, cùm ſecundum idem Auguſtinus de Verbis Apoſtoli Sermonem haberet, planiſſime confirmant ipſius Sermonis verba in hunc modum ſcripta, *Quid ergo Dominus dicit? Seruite Domino in timore, & exultate ei cum tremore.*] *Sic & Apoſtolus, Cum timore & tremore veſtram ipſorum ſalutem operamini, Deus enim eſt, qui operatur in vobis; ergo exultate cum tremore, ne quando iraſcatur Dominus. Video, quia CLAMANDO PRAEVENITIS; quid enim DICTVRVS SVM SCITIS, & CLAMANDO PRAEVENITIS. Et hoc vnde habetis, niſi quia docuit, ad quē credendo veniſtis? Hoc ergo dicit, audite quod noſtis; non doceo, ſed commemoro prædicando; imo nec doceo, quia noſtis; nec commemoro, quia meminiſtis; ſed ſimul dicamus, quod nobiſcum tenemus. Hoc Dominus dicit, Apprehendite diſciplinam, & exultate &c.* In Sermone vero 63. de Verbis Domini in Euangelium Ioannis, cùm de tribus animæ potentijs, Memoria, Intellectu, & Voluntate altiùs diſputaſſet Auguſtinus, metueretque ob diſputationis ſubtilitatem, ne minus intelligerentur, quæ dicebat; audiens populus, vt ea, quamuis tractata ſubtilius, aſſecutum ſe nihilominus teſtaretur, *MEMORIA*, clamitare cœpit. Sunt hæc ipſa ex eo Sermone Auguſtini verba; *Hæc ſunt tria, quæ me dicturum eſſe promiſeram auribus & mentibus veſtris. Tria hæc ſunt in te, quæ potes numerare, & non potes ſeparare. Hæc ergo tria, MEMORIAM, INTELLECTVM, & VOLVNTATEM; hæc in quam tria animaduerte, ſeparatim pronunciari, inſeparabiliter operari. Aderit Dominus, & video quod adſit: ex intellectu veſtro intelligo, eum adeſſe. Ex his enim vocibus veſtris, quemadmodum intellexeritis aduerto; præſumo eum adiuturum, vt omnia intelligatis. Tria promiſi ſeparabiliter demonſtrari, inſeparabiliter operari. Ecce neſciebam, quid eſſet in animo tuo, demonſtraſti mihi dicendo, MEMORIA; hoc verbum, ſonus iſte, vox iſta proceſſit ad aures meas ab animo tuo. Hoc enim quod eſt, MEMORIA, tacite cogitabas, & non dicebas; erat in te, & nondum venerat ad me. Vt autem, quod erat in te, proferretur ad me, dixiſti ipſum nomen, ideſt, MEMORIA.* & non multo poſt, *Sed, vt hoc diceres MEMORIA, & quatuor iſtas syllabas operareris, vnde operatus es? Hoc nomen, quod pertinet ad ſolam MEMORIAM operata eſt*

in te MEMORIA, vt teneres quod dicebas; & INTELLECTVS, vt ſcires quod tenebas; & VOLVNTAS, vt proferres quod ſciebas. Gratias Domino Deo noſtro. Adiuuit nos & in vobis & in nobis. Vere dico Charitati veſtræ. Hoc diſcutiendum & inſinuandum trepidiſſime aggreſſus eram; metuebam enim ne forte lætificarem capacium ingenium, & facerem graue tardioribus tædium. Nunc autem video vos, & attentione audiendi, & celeritate intelligendi, non ſolum PERCEPISSE DICTVM, ſed PRAEVOLASSE DICTVRVM. Gratias Domino &c. Cognoſcitur hoc idem apertiſſime ex eiuſdem Auguſtini Sermone 42. de Sanctis, in quo ita ſcriptum videas, *Sed eſt aliud, quod hîc magis recogitem non diſſimile intelligere, quod plus pertinet ad me, & ad omnes diſpenſatores, ſed & ad vos Auditores. Qui ſalutat, ſalutem dicit; nam & antiqui in Epiſtolis ſuis ſic ſcribebant, Ille illi ſalutem. ſalutatio à ſalute nomen accepit. Quid ergo eſt, Neminem in via ſalutaueritis? Qui ſalutant in via, per occaſionem ſalutant. Video, vos cito INTELLEXISSE, nec tamen debeo iam finire; non enim omnes cito intellexiſtis; vidi in voce intelligentes, plures video ſilentio requirentes. Sed quia de via loquimur, tanquam in via ambulemus. Veloces tardos expectate, & pariter ambulate.* Denique in Sermone 45. de Diuerſis, cùm dixiſſet Auguſtinus, duplicia feciſſe pallia Eccleſiam viro ſuo, Audientes aſſecuti, quæ eſſent ea pallia, voces intelligentiæ teſtes ediderunt: *Videte ergo*, ait Auguſtinus, *quemadmodum induti eſſe debeatis. Pro veſtibus noſtris etiam opus faciamus, omnes enim apud eam veſtiti ſunt. Quid viro ſuo? Quæ ſeruos veſtit, viro ſuo nihil operatur? Duplicia pallia fecit viro ſuo. Iam ACCLAMATIS. credo quod AGNOSCITIS, quæ ſunt duplicia pallia, quæ facit Eccleſia viro ſuo. Pallia, quæ illi facit, laudes ſunt, laudes fidei, laudes confeſſionis, laudes prædicationis &c.* Adiungamus præterea Græci Auctoris teſtimonium, vt eum morem fuiſſe commnunem Græcæ ſimul & Latinæ Eccleſiæ oſtendamus. In Pauli igitur Emeſeni Epiſcopi Homilia de Chriſti Incarnatione, quæ olim coram Alexandrino Cyrillo habita eſt, & reperitur nunc inter eiuſdem Cyrilli Homilias numero ſeptima, cum eſſent ea verba pronunciata, *Peperit itaque Deipara Maria Emmanuelem,* audiens po-

pulus

pulus illico, vt ſe & *aſſecutũ eſſe*, & credere firmiter, quæ dicebantur, manifeſtaret, Concionantis curſum interrupit, ſic acclamans, *Ecce fides eadem eſt, Donum Dei Cyrille Orthodoxe; hoc audire cupiebamus; qui non ita loquitur, anathema ſit.*

Etiam ad ea, quæ *MINIME INTELLIGERENT*, *ACCLAMASSE* aliquando in *CONCIONE* Auditores.

CAPVT IV.

Atque vt minime dubium eſt, quemadmodum ex Auguſtino & Paulo Emeſeno proxime docuimus, *emiſſas* interdum *voces* ab audiente populo, vt quæ à *Concionante* dicebantur *aſſecutum* ſe declararet; ſic & illud certiſſimum, ad ea etiam, quæ *minime intelligeret*, eundem quandoque *acclamaſſe*. Exponente certe quidem Auguſtino Pſalmum 147., ad ea acclamauit audiens populus, quæ nec dum potuerat intelligentia aſſequi. In ea Expoſitione ita eſt; *Quomodo exultatis omnes? Nihil dixeram, nihil expoſueram; verſum pronunciaui, & exclamaſtis?* Eidem Auguſtino in Sermone 47. de Diuerſis quæſtionem duntaxat proponenti, nec dum ſoluenti, Auditores tamen acclamarunt, *Malus eſt mundus*, ita ſcriptum eſt eò loci, *ſed bonus à quo factus eſt mundus. Quomodo potero abſoluere & explicare quod dixi? Deus. Quid enim dixi? Quid LAVDASTIS? Ecce Quæſtio eſt, & tamen iam LAVDASTIS*. Beatum quoque Chryſoſtomum huiuſce conſuetudinis teſtem inuenimus. *Quomodo namque*, ait in Homilia 38. ad Populum Antiochenum, *non deridendus auditor, & aßentator magis & ſimulator putabitur? quòd bene quidem dixit Doctor, pronuncians; quid*

vero dixerit, demonſtrare non ſum idoneus: hoc aſſentationis eſt. Nam Citharœdos quidem audiens, & Tragœdos hoc iure pateretur, vt pote qui dictionem ſimiliter proferre neſciant; vbi vero non cantus eſt oſtentatio, neque vocis, ſed ſententiarum & philoſophiæ facultas, cuique dicere & enunciare facillimum eſt. Quomodo non igitur accuſatione dignum eſt, ſi quis LAVDANS, CAVSAM NEQVEAT DICERE, CVR DICENTEM LAVDARIT?

EXCITATOS quandoque ab audiente populo *CLAMORES*, cum inter *CONCIONANDVM* in earum rerum mentionem incideretur, quas per ſe *ODIOSAS*, & *DETESTABILES* refugerent & auerſarentur Auditorum mens & aures.

CAPVT V.

NEc illud reticendum in præſentia, factum aliquando, vt ab Auditorum corona, virtutis & honeſtatis amantium, cùm de re per ſe *odio* digna, & *execratione*, inter *Concionandum* mentio fieret, *clamores*, odij nimirum & execrationis teſtes, *excitarentur*. In Beati Chryſoſtomi Homilia 5. in Epiſtolam ad Titum, cùm Ethnicorum corruptæ quędam deprauatæque conſuetudines commemorarentur; diceretúrque inter cætera, moris illorum fuiſſe, vt in Virorum conſpectu nudæ Virgines luctarentur. hîc meritò *indignitatem rei auerſata* audiens multitudo *magnos edidit clamores*. Atque honeſtum hoc populi iudicium laudibus ornans Vir Sanctiſſimus ita loquutus eſt; *Magnas vobis*

gratias

gratias habeo, bonaque precor omnia, quòd nec nomen quidem ipſum patienter audire potuiſtis &c. Etiam Tullio Cicerone ſingularem aliquando exaggerante Marci Antonij inſolentiam, quòd ſe *POPVLI ROMANI PATRONVM* auſus eſſet in ſtatua inſcribere; concio, hæc audiens, exarſit ad rei indignitatem, & clamorem ſuſtulit. Tullij verba id exprimentia ſunt hæc ex Philippica 6. *Quinque & triginta tribus PATRONO POPVLI ROMANI. Igitur eſt PATRONVS L. Antonius? Malam quidem illi peſtem. CLAMORI enim veſtro aſſentior. Non modo hic latro, quem clientem habere nemo velit, ſed quis vnquam tantis opibus, tantis rebus geſtis fuit, qui ſe POPVLI ROMANI, victoris, dominique omnium gentium, TVTOREM dicere auderet?* &c. L. item Apuleio, in Apologia, quâ ſe ipſe in publico de Magia Iudicio defendit, *MAGOS quoſdam nominatim* inter dicendum *recenſente*, ad eorum *NOMINVM commemorationem*, quaſi horrore perculſi Audientes clamare cœperunt ac tumultuari. Rem ipſe narrat Apuleius, ſcribens hoc pacto, *Si quàmlibet modicum emolumentum probaueritis, ego ille ſim CARINONDAS, vel DAMIGERON, vel MOSES, vel IANNES, vel APOLLONIVS, vel ipſe DARDANVS, vel quicunque alius poſt ZOROASTREM, & HOSTANEM inter Magos celebratus eſt. Vide quæſo Maxime, QVEM TVMVLTVM SVSCITARINT, quoniam ego PAVCOS MAGORVM NOMINATIM PERCENSVI? Quid faciam tam rudibus, tam barbaris? Doceam rurſum &c.*

EDITOS

EDITOS nonnunquam in *CONCIONIBVS* Sacris *CLAMORES CONFVSOS* & *NIHIL CERTI DECLARANTES* ab audiente populo, in admirationem ob dicentis eloquentiam traducto. Indicatum, quibus maxime vocibus exprimeretur confuſus iſte Clamor.

CAPVT VI.

HI quidem clamores, quos inter Concionandum ſolitos emitti diximus ab audiente populo, vt erant diſtincti interdum, certique aliquid declarantes, quemadmodum & dictum eſt à nobis, & diſtinctius adhuc dicetur non multo poſt, ſic confuſi etiam fuêre nonnunquam, ac nihil plane ſignificantes. Traducti ſiquidem in admirationem Auditores ob diuinos Concionum ſonos, *vocem* aliquando, *admirationis* duntaxat *indicem*, & *clamores certi nihil ſignificantes*, edebant. Id quod etiam factitatum aliquando in ipſis Ethnicorum Recitationibus, ac Declamationibus, memini me ſupra indicaſſe. Beatus Gregorius Nazianzenus in Inſomnio de Anaſtaſiæ Templo, plures in Concionibus ſacris acclamandi modos referens, huius etiam haud obſcure meminit, ſic inquiens; *Atque alij quidem Sermonem noſtrum miris laudibus efferebant, alij ſilentio atque ADMIRATIONE DEFIXI tenebantur, alij partim VERBIS, partim animo ſolo STRIDEBANT, alij denique velut fluctus*

quidam

quidam vento excitati pugnabant. Beatus quoque Chryſoſtomus confuſum hunc Auditorum clamorem, vocemque nihil certi declarantem non ſemel commemorat, & reprehendit in prima de Verbis Iſaiæ Homilia, ita ſcribens; *Verum tu iſta non cogitas, quoniam ea, quæ in Theatris audiuntur, quæque ſpectantur, mentem tuam obſcurarunt; & ideo, quæ illic geruntur, in Eccleſiæ Ritus inducis; ideo CLAMORIBVS NIHIL CERTI SIGNIFICANTIBVS animum incompoſitum euulgas*. Et paulo poſt; *Cur ſe extendunt manus ad ſupplicandum, quæ ſemper ad ſublime iactantur, & indecore circumaguntur, quæque vehementi clamore, violentoque impulſu STREPITVM habent NIHIL CERTI DECLARANTEM? An non iſta quidem partim ſunt mulierum in triuijs meretriciam artem exercentium? partim vero eorum, qui in Theatris vociferantur, ſunt exempla?* Et aliquanto infra; *Verum neque nos talem iubilationem prohibemus, ſed vocem prohibemus NIHIL SIGNIFICANTEM. Neque prohibemus vocem laudis, ſed vocem ABSVRDITATIS, & INCONDITAM &c.*

Quærat hîc aliquis forſitan, qualis eſſet confuſus iſte clamor, & quo maxime vocis ſono editus. Equidem crediderim, fuiſſe illum hiſce potiſſimum vocibus, â, â, admirationis ſcilicet indicibus, expreſſum. Vt autem ita credam, facit vetus Euripidis Scholiaſtes, hæc ad Oreſtem habens, *Cùm quis MIRABILE quidpiam audierit, vel adſpexerit, nihil aliud exclamat, quàm, â, â.*

CON-

CONTINVIS ac *CONTENTIS* Audientium *CLAMORIBVS* fuiſſe ipſum quandoque *CONCIONIS CVRSVM INTERRVPTVM.*

CAPVT VII.

HOſce porro, ſiue confuſos, ſiue diſtinctos Clamores reperio fuiſſe quandoque *indeſinenter* adeo, atque ita *contente* emiſſos, vt *Concionis curſum* cogerentur *interrumpere* Concionantes, ipſamque *Concionem dimidiatam relinquere*. Proclo certe quidem, Conſtantinopolitano Epiſcopo, in anniuerſaria Tranſitus S. Ioannis Chryſoſtomi die, Panegyricam ex more ad populum Orationem habente, *fauſti Audientium CLAMORES TAM MAGNI, TAMQVE CONTINVI* fuêre, vt *INCHOATA CONCIO PERFICI nullo modo potuerit*. Rem totam, & habitam inſuper ipſiuſmet Concionis partem, Illuſtriſſimus Cardinalis Baronius, veterum ſcriptorum indagator ſagaciſſimus, & feliciſſimus repertor, ex antiquo Vaticanæ Lectionario deſumptam in ſuos tranſtulit Annales ad annos Chriſti 438. Idem Baronius ad annos 544. ex veteri eiuſdem Vaticanæ Codice teſtificatur, Aratorem, S. R. Eccleſiæ Subdiaconum, nobile Carmen de Apoſtolorum Actis, Vigilio Papæ ſolemniter oblatum, in Eccleſia S. Petri ad Vincula publice recitantē, *TANTIS, TAMQVE REPETITIS* fuiſſe ab audiente populo *ACCLAMATIONIBVS EXCEPTVM*, vt Recitatio ipſa vix potuerit ad primi libri medietatem *CONTINVARI*. Etiam Ceſtij *Declamatio* in Milonem, vt eſt apud Senecam Patrem in Proœmio libri 3. Controuerſiarum, ipſius

Senecæ *Clamoribus interrupta fuit*. Paſſieni item Paulli *inchoatam Recitationem* iocoſâ Iaboleni Priſci *Acclamatione haud abſolui* potuiſſe, ſcriptum reliquit C. Plinius in libri 6. Epiſtola 15. Cuius, ſicut & Senecæ, teſtimonium alibi producimus, cùm ſcilicet iocoſas in lib. 7. excutiemus Acclamationes.

Quæ ſolerent olim ad *CONCIONANTVM* laudem fieri ab Auditoribus Acclamationes. *SACERDOTIO DIGNVM*, ac *TERTIVM DECIMVM APOSTOLVM* quandoque appellatum ab acclamante populo *CONCIONANTEM*, aliquando etiam *ORTHODOXVM*.

CAPVT VIII.

IN Sacris vtique Concionibus, quemadmodum ἄσημος ille, confuſus, certique nihil ſignificans Clamor, à paucis, vt puto, & raró edebatur, ſic diſtinctas, certiſque verbis conceptas Acclamationes, ſæpe, & à pluribus, atque adeo ab omni audiente multitudine fieri ſolitas crediderim. Omiſſis autem nunc ijs Acclamationibus, quas Scholis, Foro, & Eccleſiæ diximus fuiſſe communes, veluti, *SOPHOS, DIVINITVS, NON POTEST MELIVS, PRAECLARE, MIRABILITER, ACRITER, INGENIOSE, FLORIDE*, & ſimilibus, placet illarum duntaxat formulas aliquot commemorare, quæ Chriſtianorum

maxime propriæ erant. Ac Chryſoſtomum quidem publice Concionantem audiens populus inter acclamandum, *SACERDOTIO DIGNVM*, ac *TERTIVM DECIMVM APOSTOLVM*, non ſemel appellauit. Nobis hoc Georgius Alexandrinus narrat de Chryſoſtomo in eius Vita, cùm ait ex Godefridi Tilmanni interpretatione; *Demirabantur omnes ſapientiam mirifico ac liberali Dei dono illi* Chryſoſtomo *infuſam; quòdque tanta facilitate diſſolueret Auditoribus, quæ in Diuinis Scripturis occurrebant perquam difficilia interpretatu, & vix cuiquam perceptibilia. Quare ipſius Conciones excipiebant plauſu &c. inclamantes, REVERA DIGNVS TV TANTO HOC SACERDOTIO, & qui in CENSV APOSTOLORVM TERTIVS SIS AC DECIMVS*. *ORTHODOXVM* etiam quandoque appellatum ab Auditoribus *CONCIONATOREM*, teſtis eſt certiſſimus Beatus Hieronymus in epiſt. 75. in ea enim Vigilantium alloquens, *Recordare quæſo*, inquit, *illius diei, quando, me de Reſurrectione, & veritate corporis prædicante, ex latere ſubſultabas &c. & ORTHODOXVM CONCLAMABAS*. Alexandrinus itẽ Cyrillus, cùm præſens adeſſet aliquando in Emeſeni Pauli Concione, atque illud idem tunc de Genitrice Dei Maria proferretur à Paulo, quod mox antea Concionans Cyrillus pronunciauerat, audiens populus, fauſto clamore dicentem Paulum interrumpens, Cyrillum ipſum *ORTHODOXI* nomine appellauit. *Ecce fides eadem*, ita eſt in Pauli Homilia, quæ inter Cyrilli Homilias numero ſeptima eſt, *donum Dei, Cyrille ORTHODOXE; hoc audire cupiebamus; qui non ita loquitur, anathema ſit*.

Præter

Præter Acclamationes fauſtas alia multa identidem factitaſſe audientem olim populum ad Concionantum honorem. *SVBSVLTASSE, MOVISSE MANVS, PEDES AGITASSE, CIRCVMEGISSE CORPVS, CONCVSSISSE PLVMAS, ARMA TETIGISSE, IACTASSE* etiam *ORARIA*, ſeu *FASCIOLAS*.

CAPVT IX.

EIdem porro illi, quos mox ante nominaui, Hieronymus, & Alexandrinus Georgius, apertiſſime nobis expreſsêre ea omnia, quæ præter fauſtas Acclamationes conſueuit olim audiens populus ad Concionantum fauorem identidem factitare. Siquidem adfirmant, in Concionibus Sacris & *Subſultatum* interdum ab Auditoribus, & *motas manus*, & *pedes agitatos*, & *circumactum corpus*, & *concuſſas plumas*, & *arma tacta*, & *iactata* item *oraria*, ſeu *faſciolas*. Hieronymi verba ſunt hæc ex epiſtola, quam protuli, 75. ad Vigilantium, *Recordare illius diei, quo, me de reſurrectione & veritate corporis prædicante, ex latere SVBSVLTABAS, PLAVDEBAS MANV, & APPLODEBAS PEDE*. Alexandrini autem Georgij iſta in Chryſoſtomi Vita, *Demirabantur omnes ſapientiam munifico ac liberali Dei dono illi infuſam &c. Quare ipſius Conciones excipiebant plauſu, ipſum ferientes aerem. illi quidem IACTAN-*

DO PRAEMOLLIA AMICVLA, alij autem CV TZVLON PENNVLAS QVATIENDO (auium plumas intelligit) alij vero TANGENDO GLADIOLOS aut SICAS, alij item FASCIOLAS &c. Idem Hieronymus ad Caput 5. Epiſt. ad Epheſios, dum ſcribit, Conciones ſacras *tripudio* exceptas interdum, interdum *in Theatrale miraculum* placuiſſe, ſignificat vtique, & *terram pedibus pulſatam* ab audiente populo (tale enim eſt *tripudij* Ethymon) & *ea pene omnia in Concionibus ſacris factitata*, quæ *in Theatris ad ludentium honorem* fieri conſueuerunt. *Scio*, inquit Hieronymus, *me audiſſe quendam in Eccleſia diſputantem, qui in THEATRALE MIRACVLVM nunquam ante viſam formam exhibuit, vt placeret &c.* & mox, *Certe tunc in populo dicta placuerunt, & quodam plauſu ac TRIPVDIO ſunt excepta.* Beatus item Chryſoſtomus in Homilia prima de Verbis Iſaiæ grauiſſime conqueritur, vniuerſos pene Theatri mores in ſacram Concionem inuectos; emiſſas nimirum voces incompoſitas, *manus in aerem* temere *ſublatas*, *pulſatam pedibus terram*, totumque *corpus* indecore *circumactum*. In eo Chryſoſtomi loco ita eſt, *Sunt quidam inter hos, qui hîc adſunt, quos ne veſtræ quidem Charitati arbitror eſſe ignotos, qui contemnentes Deum, ac Spiritus eloquia pro vulgaribus ac prophanis ducentes, incompoſitas voces emittunt, nihiloque melius ſe gerunt his, quos habet inſania, toto CORPORE TVMVLTVANTES, ac CIRCVMACTI; moreſque præſeferentes à ſpirituali ſtatione alienos. Miſer & infelix, oportebat te cum timore ac reuerentia Angelicam Glorificationem reſonare, cumque terrore confeſſionem reddere conditori, ac per hanc delictorum veniam poſtulare. Tu vero mimorum & ſaltatorum mores hûc inducis, dum indecenter MANVS IACTAS, PEDIBVS SVBSVLTAS, totoq; CIRCVMAGERIS CORPORE. Et quî fit, vt non metuas, neque horreſcas hæc audiens aduerſus talia eloquia?* & paulo poſt, *Verum tu iſta non cogitas, quoniam ea, quæ in Theatris audiuntur, queque ſpectantur, mentem tuam obſcurarunt; & ideo quæ illic geruntur in Eccleſiæ ritus inducis: ideo clamoribus nihil certi ſignificantibus animum incompoſitum euulgas. Quomodo ergo veniam poſtulabis tuorum delictorum? quomodo in domum tuam recipies Dominum? Cur ſe extendunt manus ad ſupplicandum,*

ctum, quæ ſemper ad ſublime IACTANTVR, & indecore CIRCVMAGVNTVR? quæque vehementi clamore, violentoque impulſu ſtrepitum habent nihil certi declarantem? an non iſta quidem partim ſunt mulierum in triuijs meretriciam artem exercentium? partim vero eorum, qui in Theatris vociferantur, exempla? & aliquanto infra, *Verum neque nos talem iubilationem prohibemus, ſed vocem prohibemus nihil ſignificantem. Neque prohibemus vocem laudis, ſed vocem abſurditatis & inconditam, ac mutuas inter vos contentiones; MANVS incaßum temereque SVBLATAS in aerem, PEDES SVPPLODENTES, indecoros effæminatoſque cantus, qui ſunt eorum, qui in Theatris & Hippodromijs ociantur, luſus. Illinc nobis pernicioſa inuehuntur exempla, illinc irreligioſæ vulgareſq; voces, illinc MANVVM ABSVRDITATES, contentiones, concertationes, moreſque incompoſiti. Nulla res enim æque eloquia Dei adducit in contemptum, atque ſpectaculorum, quæ illic proponuntur, admiratio &c. CONCVSSA* porro fuiſſe in ſacrâ Concione *ORARIA, FASCIASque IACTATAS* à fauente populo, (id quod in Theatris paſſim factitatum loco docuimus) prætérquamquod ſatis indicat allatus proxime ſuperius Alexandrini Georgij in Vita Chryſoſtomi locus, fidem faciunt, quæ de Samoſateno Paulo tradidit Cæſarienſis Euſebius, & ex eo Calliſti filius Nicephorus. Paulus enim, vt erat homo vaniſſimus, & ſuperbiſſimus religionis contemptor, publice Concionans iraſcebatur, atque iniuriam ſibi fieri putabat, niſi fauſte acclamaſſet ac plauſiſſet audiens populus, *orariaque* ad fauorem Theatrali more *concuſſiſſet*. Euſebij verba ex Ruffini interpretatione in Hiſtoria Eccleſiaſtica lib. 7. cap. 26. ea ſunt, *Verbum faciens ad plebem* Paulus *iactare ſupra modum dexteram, ac palmam femori illidere; pede quoque ſubſaltare, ac ſcabellum ferire cum ſonitu. Ab auditoribus vero non fauorem, neque plauſum ſperare ſolum, ſed theatrali more ORARIA MOVERI ſibi expectabat, & vocem tanquam de caueis dari. Hæc non ſolum à viris, ſed etiam à mulieribus indecenter expectabantur. Si quis vero Auditorum honeſtius ac verecundius agens à clamore nimio temperaßet, velut iniuriam faciens patiebatur iniuriam.* Hæc eadem ab Euſebio accepta tradidit nobis Nicephorus in Hiſt. Eccleſia-

ſtica

ſtica lib. 6. cap. 30. hoc pacto; *Subinde femur manu pulſans, & ſuggeſtum pedibus quatiens; quod ſi qui hæc non laudarent, &, quod in theatris fieri ſolet, FASCIARVM TENVIVM IACTATIONE & CONCVSSIONE non applauderent, quiue non acclamarent; atque itidem, vt qui circa ipſum ſtabant factionis eius non exilirent, ab eis ſibi iniuriam fieri putabat; ſic enim Viri & Mulieres Concionantem indecore admodum audiebant.* Ac certe mirum, niſi ad hanc eandem Pauli ſuperbiam referenda ſint, quæ in Homilia 38. ad populum Antiochenum ſic ſcripta reliquit Chryſoſtomus; *Multi multa faciunt, vt in medio conſtituti longam extendant Orationem; & ſi plauſus quidem à multitudine conſequantur, hoc eis regno ſimile factum eſt; ſi vero cum ſilentio Sermonem finierint, ſilentij triſtitia fit illis gehenna moleſtior.* Hucuſque Chryſoſtomus, qui, ſi de Paulo Samoſateno nequaquam intellexit, ſignificauit ſaltem, fuiſſe aliquos ſuis etiam temporibus Pauli æmulos & ſectatores, qui præter Acclamationes hæc item *Fauoris ſigna* è Theatris petita ab Auditoribus inter Concionandum expeterent ſibi, atque ſuo quodam iure depoſcerent. Adducta autem Euſebij, & Nicephori verba illud etiam apertiſſime declarant, quod in libri primi cap. 13. docuimus, Virorum ſcilicet fuiſſe proprium, forte non item Fœminarum, plauſus & clamores Concionanti dare; ſiquidem vitio vertitur Samoſateno Paulo, quòd ab ipſis etiam mulieribus acclamationes & plauſus expectaret.

Sancto-

Sanctorum Patrum iudicio *REPVDIATOS* in Concionibus Sacris *PLAVSVS*, *FAVORISque SIGNA DAMNATA.*

CAPVT X.

VBi vero tandem eò prouecta eſt Acclamantium, & Plaudentium in Concionibus Sacris licentia, vt perruptis, quemadmodum vidimus, pietatis, modeſtiæque repagulis, iam eſſent inſani pene omnes Spectantium in Theatro mores ac geſtus in Eccleſiam inuecti, tùm vero cœperunt Antiſtites pij grauiter in Audientes inuehi, eorumque arguere inſolentiam; atque adeo de *tollendis* omnino *è Concione Sacra Plauſibus, Fauoriſque ſignis* ſeriò cogitarunt. In Beati Chryſoſtomi (qui quidem ſolus, vt ſupra monui, ſexcentis locis id vnum agere ac moliri viſus eſt, vt Plauſus, & Acclamationes de Sacris Concionibus tolleret) Homilia 30. ad Apoſtolorum Acta, in hanc rem ita ſcriptum videas; *Sæpius quidem cogitaui LEGEM PONERE, quæ huiuſmodi PLAVSVS PROHIBERET, & ſuaderet, vt cum ſilentio audiretis. Sed ſuſtinete, oro, & credite mihi; &, ſi placet, hanc nunc LEGEM FIRMABIMVS, NE quis AVDITOR PLAVDAT, quamdiu nos loquimur; ac ſi voluerit admirari, admiretur ſilens; nemo eſt qui prohibeat. omne autem ſtudium & alacritas in id collocetur, vt, quæ dicuntur, accipiantur. Quare applauſiſtis? de hoc LEGEM PONO, vos autem nec audire poteſtis &c.* Iterat hæc eadem ijſdem pene verbis Chryſoſtomus in Homilia 38. ad Populum Antiochenum. In Homilia etiam 31. ad eadem Apoſtolorum Acta, *Sæpe*, inquit, *cum animo meo cogitaui LEGEM PONE-*

RE

RE PLAVSVS PROHIBENTEM, & ſuadentem, vt cum ſilentio, & decorè, pro vt par eſt, audiatis &c. Et illas certe (quod & in primo huius Libri Capite dixi) inconditas voces, manuum ineptas geſticulationes, contentiones, concertationes, ac mores incompoſitos, quæ erant imitamenta Circenſium, non operoſum fuit è ſacrario pietatis eijcere, deque ſacris tollere Concionibus; cætera tamen (vt poſt dicemus) hæsêre diu, & nonniſi ipſo temporis tractu ſublata ſunt. Quæramus nunc, cur prohibitos & damnatos huiuſmodi Plauſus, & Acclamationes, tolerarint nihilominus Sancti Patres in Concionibus ſacris.

Cur in *CONCIONE SACRA TOLERARINT* SS. Patres *ACCLAMATIONES*, & *PLAVSVS*. Affertur vna eius rei cauſa. In Ethnicorum Templis ad Deorum, ac Principum honorem, acclamatum olim, & plauſum.

CAPVT XI.

DAmnatæ ſunt igitur Sanctorum Patrum iuditio, ac repudiatæ in Concionibus Sacris Acclamationes. Sed cur hæſerunt tamen illæ diu in Eccleſia? & vnde factum, vt eas nihilominus tolerarint ijdem Patres?

Extant ſane plures eius rei cauſæ: nunc illam placet explicare. Etenim Sancti Patres (quippe qui ſtudium omne in eo maxime collocabant, non modo vt Ethnicos ab Idolorum ſuperſtitione reuocarent, ſed vt prophanos etiam eorundem ritus ac mores

ad

ad Chriſtianæ Religionis cultum conſecrarent) videntes in ipſis Gentilium Templis ad inanes Deos, aut Principes cohoneſtandos, fauſtas nonnunquam emitti à populo Acclamationes, arbitrati ſunt, haud dedecere, ſi quæ vſurparentur in Gentilium delubris acclamationes, eas, aut earum ſimiles, tolerarent ipſi ac permitterent in Sacris Eccleſiæ Concionibus. Quam quidem rationem firmiſſimo niti fundamento affirmare auſim cum Viro longe eruditiſſimo, Ludouico Creſollio in ſuo Veterum Sophiſtarum Theatro. Quod autem dictum eſt, in ipſis Gentilium Templis factas interdum Acclamationes, Plauſuſque datos, id è Luciano didicimus; apud quem, in eo Dialogo, qui, *Bis accuſatus*, inſcribitur, Pan loquitur hoc pacto; *Bis aut ter quotannis aſcendentes SACRIFICANT mihi, deinde epulantur carnes illas, me lætitiæ eius velut teſtem adhibentes, ac tenui quodam HONORANTES APPLAVSV*. Heliodorus quoque in Aethiopicis, ſacrificium Iſidi à Caliſiride factum deſcribens, Plauſus etiam in Templo dati mentionem facit; *Cum facibus accenſis*, inquit in lib. 7. *deducebatur in TEMPLVM Iſidis ſenex, PLAVSV, & gratulationibus ſtipatus, multis ſimul fiſtulis, & tibijs ſacris reſonantibus, & ad tripudia feruentem & vegetam ætatem exſuſcitantibus*. Imperator item Iulianus de ſe ipſo in hanc rem ſic ait, *Acciperis cum PLAVSV, & CLAMORE magnifice in TEMPLIS, vt in Theatris*. Curopalates tandem de hoc eodem more in Libro de Officialibus Palatij Conſtantinopol. & Officijs magnæ Eccleſiæ, *Repente*, ait, *ſublatis velaribus, ACCLAMATIONIBVS fauſtis excipiuntur Reges ab ijs omnibus, qui ſunt in CATECHVMENIS*. Plura ibidem Creſollius. Omnia hæc igitur, fuiſſe in Gentilium Templis fauſte interdum acclamatum, & plauſum, ſatis fidem faciunt. atque vt morem hunc ſacrarent Patres, non alienas omnino ab Eccleſia putarunt Acclamationes, eaſque in Concionibus Sacris haud inuiti quandoque tolerabant.

Cauſæ aliæ adducuntur, propter quas à Patribus tolerarentur olim Acclamationes in Concionibus Sacris. Vſque ad Bernardi tempora perduraſſe acclamandi morem inter Concionandum.

CAPVT XII.

ERant & aliæ huius rei cauſæ; ſed vnam tamen omnes reſpiciebant Audientium vtilitatem. Permittebantur ſiquidem nonnunquam Plauſus in Concionibus Sacris, Acclamationeſque tolerabantur; Vel quòd eo modo attenti magis redderentur Auditores. (quî enim poterant apte acclamare, plaudereque compoſite, niſi attente, quæ dicerentur, audirent?) Vel quòd liberius poſſent reprehendi & exagitari, qui non ea præſtarent, quæ clamore & plauſu comprobaſſent. Vel demum, quòd eſſent Plauſus, & Acclamationes, grati animi indices; Auditores enim, quæ audiebant, laudantes & approbantes, gratos ſe omnino erga Concionantem oſtendebant. Haſce cauſas omnes ſcribendo Sancti Patres vel ſubobſcure ſignificarunt, vel expreſſerunt aperte. Beatus Auguſtinus Sermone 5. de Verbis Domini in Euangel. Matthæi, *Audiſtis*, inquit, *laudaſtis, Deo gratias. Semen accepiſtis, verba reddidiſtis. Laudes iſtæ veſtræ grauant nos potius, & in periculum mittunt; TOLERAMVS illas, & tremimus inter illas. tamen fratres mei iſtæ laudes veſtræ folia ſunt arborum, FRVCTVS quæritur.* Beatus item Chryſoſtomus Homilia 4. in Geneſim, *Videbam*, ait, *vos omnes auidos doctrinæ ab ore meo pendentes, & omnia facientes,*

ne

ne quid vos dictorum præteriret. præterea CONTINVI PLAVSVS maxime teſtabantur, quòd DICTA MAGNA VOLVPTATE SVSCEPERITIS. Et in Homilia 2. ad cap. 1. Ioannis, *Hic concurſus frequens, ac diligens attentio, impulſioque, & præparatio, vt ea vobis loca occupentur, vnde clarius exaudiamur. nec non veſtra in tanta anguſtia perſeuerantia, quouſque ſpirituale hoc dimittatur Spectaculum. ad hæc PLAVSVS, TVMVLTVS, & alia huiuſmodi, maximum ANIMI, & FERVORIS veſtri, ſunt ARGVMENTVM*. Grati vtique animi indices fuiſſe Plauſus, & Acclamationes, diſcimus ex Gregorio Nazianzeno, apud quem in Orat. 4. quæ eſt 2. aduerſus Iulianum, ita ſcriptum videas; *Hymnos pro tympanis aſſumamus, pſalmodiam pro fœdis modulationibus & cantibus, PLAVSVM GRATI ANIMI INDICEM, & canoram manuum actionem pro theatricis plauſibus, mœſtitiam pro riſu, prudentem rationem pro ebrietate &c.* Quam eandem rationem haud obſcure ſignificauit Beatus etiam Auguſtinus in Homil. 25. libri 50. Homiliarum, ſic ſcribens; *Quid ergo mihi hodie maxime faciendum, niſi vt commendem vobis periculum meum, & ſitis gaudium meum? Periculum autem meũ eſt, ſi attendam, quomodo laudetis, & diſſimulem, quomodo viuatis. Ille nouit enim, ſub cuius oculis loquor, imo ſub cuius oculis cogito, non me tantum delectari laudibus popularibus, quàm ſtimulari & angi, quomodo viuant, qui me laudant. Laudari autem à male viuentibus nolo, abhorreo, deteſtor, dolori mihi eſt, non voluptati. Laudari autem à bene viuentibus, ſi dicam nolo, mentiar; ſi dicam volo, timeo, ne ſim inanitatis appetentior, quàm ſoliditatis. Ergo quid dicam? nec plene volo, nec plene nolo. Non plene volo, ne in laude humana pericliter; non plene nolo, ne INGRATI SINT, quibus prædico*. Hactenus Auguſtini verba, quæ quidem poſtrema apertiſſime declarant, ob eam quoq; cauſam *TOLERATOS* olim à Sanctis Patribus *PLAVSVS* in Concionibus Sacris, quòd eſſent ij *GRATI* omnino *ANIMI INDICES*. Atque ita videmus, Patres omnes ad Audientium vtilitatem, quemadmodum paulo ante monuimus, Acclamationes, & Plauſus ſemper retuliſſe.

Id vnum libet hîc extremæ clauſulæ loco adſcribere, *ACCLAMANDI CONSVETVDINEM* in Concionibus Sacris,

quamuis hodie ſublatam penitus ab Eccleſia, *VSQVE* tamen *AD IPSA BERNARDI TEMPORA PERDVRASSE.* id quod ex nonnullis eius Homilijs facile quiuis vnus animaduerterit. Iam *SYNODICAS* perſequamur Acclamationes.

Quandonam potiſſimum fuerit olim in Synodicis conuentibus acclamatum.

CAPVT XIII.

ECcleſiaſticas diximus eas hîc eſſe nobis intelligendas Acclamationes, quæ fieri olim ſolerent vel inter Concionandum, vel dum Synodici haberentur conuentus. Atque hactenus quidem cùm expoſuerimus emiſſas in Concionibus Sacris Acclamationes, ad *SYNODICAS* iam tandem vt abeamus, res ipſa admonet. De quibus ſane illud primo loco indicauerim, Fuiſſe tunc potiſſimum in Synodis acclamatum, cùm vel res, quæ in conſultationem veniebat, approbanda erat, aut damnanda, vel Synodus ipſa terminanda, ac dimittenda. Quemadmodum enim in Senatu, vt docuimus, Acclamationibus & communis Conſcriptorum Patrum conſenſus exprimebatur, & ipſa non raro concludebantur Senatuſconſulta, ſic in Cœtibus Synodicis conſueuêre Patres Acclamationibus & communem omnium conſenſum ſignificare, & Synodis ipſis prope abſolutis quaſi faſtigium imponere. Quæ duo ita certa ſunt, ita manifeſta, vt de ijs iure nemo, niſi in Conciliorum lectione plane ſit hoſpes, dubitare queat. Illud obſcurius eſt, nec ſatis adhuc animaduerſum, Quibuſnam verborum formulis conciperentur emitti ſolitæ vel in communi Patrum conſenſu, vel in Conciliorum concluſione ac dimiſſione Acclamationes. Hoc igitur excutiamus prius; deinceps reliqua perſequemur.

In

In Cœtibus Synodicis *COMMVNEM PATRVM OMNIVM CONSENSVM* fuiſſe *ACCLAMATIONIBVS* ſæpe *EXPRESSVM*. Earum *FORMVLAS* his, aut ſimilibus verbis cõcipi ſolitas; *OMNES*; *PLACENT OMNIA*; *DIGNVM EST*, *IVSTVM EST*; *FIAT*, *FIAT*.

CAPVT XIV.

IN Synodicis itaq; Conuentibus, cùm erant de re, quæ in conſultationem veniſſet, ſuffragia conquirenda, conſueuêre Patres ea ferre, communemque omnium exprimere conſenſum, *pedibus euntes in ſententiam* interdum, interdum *manus porrigentes*; ſæpius tamen *ACCLAMANTES*. Primi moris exemplum peti poteſt ex Concilij Chalcedonenſis Actione 1. in qua ita eſt, *Exurgens Reuerendiſſ. Epiſcopus Iuuenalis ſimul cum ipſis* (Paleſtinis Epiſcopis) *TRANSIIT IN ALTERAM PARTEM*. Et de Petro Corinthiorum Epiſcopo dicitur ibidem, *Exurgens & ipſe TRANSIIT IN ALTERAM PARTEM*. Et inferius de Epiſcopis Helladis, *Hæc eadem & nos ſuper his, quæ lecta ſunt, docemus. Et omnes IN ALTERAM PARTEM TRANSIERVNT*. De *MANV PORRECTA* eandem in rem ſic legimus in recitata prima Chalcedonenſis Concilij Actione, *Dioſcorus Epiſcopus Alexandriæ dixit, Quoniam VOCES veſtras neceſſarias habeo, & MANVS, ſi quis non poteſt*

poteſt CLAMARE, MANVM EXTENDAT. Qui poſtremus locus illud etiam apertiſſime declarat, (de quo tamen, vt dictum eſt, ſanæ mentis nemo dubitare poteſt) Acclamantium item vocibus communem Patrum omnium conſenſum exprimi quandoque ſolitum. Atque harum quidem Acclamationum formulas iſtis, aut ſimilibus verbis fuiſſe conceptas obſeruo; *OMNES*; *PLACENT OMNIA*; *DIGNVM EST, IVSTVM EST*; *FIAT, FIAT*. Quæ ſingula Conciliorum locis, quaſi teſtibus, ordine confirmabo.

In Concilio igitur Epheſino, Oecumenico 3. Parte 2. Actione 1. ex editione vltima Græcolatina, Patres omnes Capræoli Epiſcopi, & cæterorum Africanorum ſententiam vna voce & mente approbantes, ita acclamarunt; *Hæ OMNIVM voces. Hæc OMNES aſſerimus. Hoc OMNIVM eſt votum*. In Chalcedonenſis etiam Concilij Actione 1. ad eundem conſenſum exprimendum ſic à Patribus acclamatum legimus; *OMNES ſic credimus. OMNES ſic ſapimus*. Et mox; *Et Imperator, & Senatus, & OMNES ſic ſapiunt*. Et inferius aliquanto; *Imperator ſic ſapit, Auguſta ſic ſapit, OMNES ſic ſapimus*. Et illico; *VNIVERSI ſic credimus. VNIVERSI ſic ſapimus*. Et in eiuſdem Chalcedonenſis Concilij Actione 2. lectâ Concilij Nicæni Fidei expoſitione, vt ei ſe omnes conſentire, ac credere teſtarentur, ita acclamarunt Patres; *Hæc Catholicorum fides. Huic OMNES credimus. OMNES ita credimus*. Et lecto Symbolo Conſtantinopolitanæ Synodi, ad eundem conſenſum exprimendum; *Hæc OMNIVM fides. Hæc Orthodoxorum fides. OMNES ſic credimus*. Et lecta Cyrilli Epiſtola, *OMNES ſic credimus. OMNES ſic credimus. Sicut Cyrillus, ita credimus. Sicut Epiſtolæ Cyrilli habent, ita ſapimus. Sic credimus, ſic credimus*. Et lecta Epiſtola Leonis Papæ I. *Hæc Patrum fides. Hæc Apoſtolorum fides. OMNES ita credimus. Orthodoxi ita credimus*. Et lecta Concilij Diffinitione; *Huic OMNES conſentimus. OMNES ita ſapimus*. Et ſub finem Actionis V. ad Martiani Imperatoris interrogationem, An lecta Diffinitio Concilij Chalcedonenſis eſſet iuxta Sanctorum Epiſcoporum conſenſionem & prolationem; *OMNES ſic credimus: Vna fides, vna voluntas. OMNES idipſum ſapimus. OMNES conſentientes ſubſcripſimus*:

ſcripſimus : OMNES orthodoxi ſumus. In Concilio V. Oecumenico, Conſtantinopol. 2. ſub Collationis 6. finem, Patres omnes vno conſenſu Neſtorium anathemate ferientes, communem hunc conſenſum ea acclamandi formula expreſſêre; *OMNES anathematizamus epiſtolam & dogmata Neſtorij. Hæreticum Neſtorium OMNES anathematizamus. Communicantes Neſtorio OMNES anathematizamus. Impiam fidem Neſtorij OMNES anathematizamus. Impium dogma Neſtorij OMNES anathematizamus. Impium Neſtorium OMNES anathematizamus &c.* In Concilio Conſtantinopolit. 3. Oecumenico 6. Actione 18. cùm Imperator Conſtantinus interrogaſſet Sanctum & vniuerſale Concilium, an cum omnium Epiſcoporum conſenſu promulgata eſſet Definitio, quæ tunc relecta fuerat, Patres, vt ſe ad eam omnes conſentire oſtenderent, in hæc verba acclamarunt; *OMNES ita credimus. Vna fides. OMNES idipſum ſentimus. OMNES conſentientes, & amplectentes ſubſcripſimus. Orthodoxè OMNES credimus. Hæc eſt fides Apoſtolorum. Hæc eſt fides Patrum. Hæc eſt fides Orthodoxorum*. In Concilio demum Nicæno 2. Oecumenico 7. Actione 7. à Patribus in vnum conſentientibus ſunt hæc in Iconoclaſtas acclamata; *OMNES ſic credimus. OMNES idem ſapimus. OMNES approbantes ſubſcripſimus. Hæc eſt fides Apoſtolorum. Hæc eſt fides Patrum. Hæc eſt fides Orthodoxorum. Qui ſecus agunt, anathemate percelluntur*.

Sed &., *PLACENT OMNIA*, ad communem Patrum omnium conſenſum declarandum, acclamata, certiſſimum eſt. Etenim cùm 6. Romana Synodus ſub Symmacho Papa terminanda, ac dimittenda eſſet, interrogarenturque Patres, an ad omnia in eâ actitata ac firmata conſentirent, vniuerſi, *PLACENT OMNIA*, voces nimirum communis conſenſus indices, emiſerunt. *Vniuerſa Synodus*, ſic legitur inibi ſub finem, *ſurgens acclamauit, PLACENT OMNIA. Vt perpetua ſtabilitate firmentur, rogamus: dictum eſt octies. Vt hæc intemerata ſeruentur, rogamus: dictum eſt decies. Vt iſta intemerato iure ſeruentur, precamur: dictum eſt duodecies. Qui hæc ſponte violauerit, perpetuo anathemate feriatur, rogamus: dictum eſt quindecies &c.*

In Actis autem Ordinationis Eradij, ſæpius à nobis adductis,

ductis, cùm pronunciaſſet Auguſtinus, velle ſibi ſucceſſorem eſſe Eradium in Epiſcopatu, cuperetque ſcire, quæ eſſet ea de re circunſtantis populi ſententia, eundem populum legimus, vt ad idem ſe conſentire, quod pronunciauerat Auguſtinus, ſignificaret, in hunc modum acclamaſſe; *FIAT, FIAT: dictum eſt vicies quinquies. DIGNVM EST, IVSTVM EST: dictum vicies octies. FIAT, FIAT: dictum quaterdecies.* Quam quidem formulam, *FIAT, FIAT*, eundem in ſenſum vſurpatam videas & in Nicæno 2. Concilio, Oecumenico 7. ſub Actionis 7. finem, & in extrema Tridentina Synodo.

CONCILIA pene omnia fuiſſe *ACCLAMANTIVM VOCIBVS TERMINATA*, ac *DIMISSA*. Declaratum, quibus potiſſimum verbis concipi ſolerent huiuſmodi Acclamationum formulæ.

CAPVT XV.

OMnia pene Concilia fuiſſe Acclamantium Patrum vocibus concluſa, ac dimiſſa, norunt omnes, qui Conciliorum lectionem vel primoribus deguſtarunt labris. Hoc itaque ſi coner in præſentia aliquo modo confirmare, fruſtra ſane ſuſcipiatur labor. Vtilis erit ea cura, quam conferam ad explicandum, Quæ potiſſimum eſſent Acclamationum formulæ in Conciliorum dimiſſione emitti ſolitæ: quam rem nemo, quod ſciam, hucuſque declarauit. Attamen earum nullam prætermittere, commemorare omnes, minime quidem neceſſarium duco. ſatis erit

ad id, quod ſpectamus, vnam, & item alteram, de quibus verba fiant, ex omni Conciliorum numero ſeligere. Quas autem produco formulas, petitæ ſunt ex Oecumenico Concilio Tridentino altera, altera ex Prouinciali 6. Mediolanenſi. Tridentinum igitur Concilium his ipſis terminatum fuit, ac dimiſſum Acclamationibus.

CARDINALIS A LOTHARINGIA.

Beatiſſimo Pio Papæ, & Domino noſtro, Sanctæ vniuerſalis Eccleſiæ Pontifici, multi anni, & æterna memoria.

RESPONSIO PATRVM.

Domine Deus, Sanctiſſimum Patrem diutiſſime Eccleſiæ tuæ conſerua, multos annos.

CARDINALIS.

Beatiſſimorum ſummorum Pontificum animabus Pauli III. & Iulij III. quorum auctoritate hoc ſacrum generale Concilium inchoatum eſt, pax à Domino, & æterna gloria, atque felicitas in luce Sanctorum.

RESPONSIO.

Memoria in benedictione ſit.

CARDINALIS.

Caroli V. Imperatoris, & Sereniſſimorum Regum, & qui hoc vniuerſale Concilium promouerunt, & protexerunt, memoria in benedictione ſit.

RESPONSIO.

Amen, Amen.

CARDINALIS.

Sereniß. Imperatori Ferdinando, ſemper Auguſto, Orthodoxo, & pacifico, & omnibus Regibus, & Principibus noſtris, multi anni.

RESPONSIO.

Pium, & Chriſtianum Imperatorem, Domine, conſerua. Imperator cæleſtis terrenos Reges, rectæ fidei conſeruatores, cuſtodi.

CARDINALIS.

Apoſtolicæ Romanæ Sedis Legatis, & in hac Synodo præſidentibus, cum multis annis magnæ gratiæ.

RESPONSIO.

Magnæ gratiæ. Dominus retribuat.

CARDINALIS.

Reuerendiſſimis Cardinalibus, & Illuſtribus Oratoribus.

RESPONSIO.

Magnas gratias, multos annos.

CARDINALIS.

Sanctiſſimis Epiſcopis Vita, & felix ad Eccleſias ſuas reditus.

RESPONSIO.

Præconibus veritatis perpetua memoria. Orthodoxo Senatui multos annos.

CARDINALIS.

Sacroſancta Oecumenica Tridentina Synodus. eius fidem confiteamur, eius decreta ſemper ſeruemus.

RESPONSIO.

Semper confiteamur, ſemper ſeruemus.

CARDINALIS.

Omnes ita credimus. Omnes idipſum ſentimus. Omnes conſentientes, & amplectentes ſubſcribimus. Hæc eſt fides B. Petri, & Apoſtolorum. Hæc eſt fides Patrum. Hæc eſt fides Orthodoxorum.

RESPONSIO.

Ita credimus, ita ſentimus, ita ſubſcribimus.

CARDINALIS.

His decretis inhærentes, digni reddamur miſericordijs, & gratia primi, & magni ſuppremi Sacerdotis Ieſu Chriſti Dei, intercedente ſimul inuiolata Domina noſtra Sancta Deipara, & omnibus Sanctis.

RESPONSIO.

Fiat, Fiat. Amen, Amen.

CARDINALIS.

Anathema cunctis Hæreticis.

RESPONSIO.

Anathema, Anathema.

Atque in iſtis quidem Acclamationibus concluſum eſt, ac terminatum Tridentinum Concilium. Emiſſæ autem in Mediolanen. VI. Prouincialis Synodi dimiſſione his prorſus conceptæ ſunt verborum formulis.

ARCHIDIACONVS.

De

Deo Patri miſericordiarum, & Deo totius conſolationis, gratia.

RESPONSIO.

Immenſa eſt miſericordia tua ſuper nos, Domine, qui ſecundum multitudinem miſerationum tuarum nos Conciliorum Prouincialium frequentia conſolari iugiter dignatus es. Tibi laus, tibi honor, tibi gloria in ſæculum, & in æternum.

ARCHIDIACONVS.

Beatiſſimo Grogorio Papæ & Domino noſtro, Sanctæ Vniuerſalis Eccleſiæ Pontifici, cunctarum gentium obedientia, & Chriſtiani nominis in omnem terram propagatio.

RESPONSIO.

Domine Deus, Sanctiſſ. Patrem gratia tua cuſtodi; vt eo gubernante, gentes ſancto veræ fidei lumine perfuſæ, in vnum Eccleſiæ tuæ ouile colligantur.

ARCHIDIACONVS.

Patriachis, & Archiepiſcopis, & Epiſcopis omnibus ſalutaris vigilantia.

RESPONSIO.

Deus pater luminum illuſtra faciem tuam ſuper ſeruos tuos; accende corda eorum in ædificationem corporis tui.

ARCHIDIACONVS.

Regi Catholico, & alijs Regibus, Principibuſque Chriſtianis perpetua felicitas.

RESPONSIO.

Aeterne Deus, Chriſtianæ Religionis defenſoribus optabilem de hoſtibus Crucis filij tui victoriam dextera potentiæ tuæ ſemper concede.

ARCHIDIACONVS.

Fidelibus Prouinciæ noſtræ, & populo Chriſtiano vniuerſo Pax Chriſti æterna.

RESPONSIO.

Memento Domine Deus in beneplacito populi tui, & confirma in omni virtute greſſus eius, perpetuumque tuæ benedictionis rorem illi infunde.

ARCHIDIACONVS.

Reuerendiſs. huius Prouinciæ Epiſcopis ad Eccleſias ſuas reditus cum ſpirituali fructu vberrimo.

RESPONSIO.

Deduc nos Domine in viam rectam, & dirige greſſus noſtros in viam pacis, & ad dandam ſcientiam ſalutis plebi tuæ.

ARCHIDIACONVS.

Nos, Domine, operarij in meſſem tuam miſſi, in omni opere bono miniſterium noſtrum implentes, Decreta ſancta exequentes, digni reddamur miſericordia, & gratia magni, & ſupremi Sacerdotis Ieſu Chriſti Dei, intercedente ſimul beata eius genitrice Maria, Beato Ambroſio Confeſſore, atque alijs huius Prouinciæ Patronis, & omnibus Sanctis.

RESPONSIO.

Amen, Amen.

Tales ergo ſunt factæ in Tridentinæ Oecumenicæ Synodi, ac Prouincialis 6. Mediolanenſis dimiſſione Acclamationes. Quas quidem formulas omnes de Veteribus Concilijs hinc & illinc expreſſas fuiſſe, viderit haud magno negotio quicunque vniuerſas inter ſe comparabit. Ex ijs autem, quæ ſunt à nobis productæ, tria minimum licet in rem noſtram colligi, cùm omnium pene Acclamationum, vt diximus, communia, tùm maxime propria Synodicarum. Primum eſt, *ALTERNIS* etiam *factitatas* quandoque *Acclamationes*; ſi quidem inter acclamandum vt præcinunt ſemper, in Tridentino quidem Concilio Cardinalis à Lotharingia, Archidiaconus vero in Mediolanenſi, ſic vtrobique ſuccinunt cæteri Patres. Alterum, *ACCLAMATIONES*, *ſi fauſtæ eſſent, habuiſſe bona vota* pro ijs, quibus fiebant; *execrationes* autem, *ſi infauſtæ*. nam acclamantes Patres quẽadmodum Pontifici Romano, Epiſcopis, & Catholicis omnibus Principibus, Vitam longam, felixque Imperium à Deo precantur, ſic feriunt anathemate Hæreticos. Tertium eſt, *COMMVNEM acclamantium Patrum conſenſum fuiſſe, & voce, OMNES; & verbis* item, *FIAT, FIAT*, *expreſſum*. Atque hoc quidem poſtremum paulo ante vberi oratione approbaui. De altero ſatis dictum eſt in 1. libro cap. 23. Primum vero conabor planius facere non multo poſt.

CANO-

CANORAS omnino fuiſſe, & ad *MVSICOS* pronũciatas *MODOS*, *SYNODICAS* olim Acclamationes. *ALTERNIS* eas factitatas, quibus *TERMINABANTVR* Synodi, ac *DIMITTEBANTVR*.

CAPVT XVI.

IN primo huius Operis libro multa dixi Sacras habere cum Prophanis Acclamationibus communia. atque eorum quidem, in quibus conuenirent, attigi nonnulla ibidem, reſeruata in hunc locum cæterorum tractatione. Iam igitur, quæ ſuperſunt, perſequar. Ac illud primum erit, *FACTAS* etiam *IN SYNODIS ACCLAMATIONES*, non inconditos illas fuiſſe clamores, ſed *CANORAS*, & ad *MVSICOS* omnino *MODOS ACCOMMODATAS VOCES*. Illuſtriſs. Cardinalis Baronius ad ann. Chriſti 518. vt id verum eſſe demonſtraret, produxit Caſſiodori locum, à nobis etiam in lib. 1. cap. 17. allatum, ex epiſt. 31. libri 1. Variarum, in quo de canoris Theatri Clamoribus ita eſt; *Soletis aera ipſa mellifluis implere clamoribus, & vno ſono dicere, quod ipſas quoque belluas delectet audire: profertis voces organo dulciores; & ita ſub quadam harmonia citharæ concauum Theatrum per vos reſonat, vt tonos poſſit quilibet credere potius, quàm clamores.* Quo loco producto, appoſitè, ni fallor, ſic infert Baronius; *Si ergo Acclamationes in Theatro tales eſſe ſolebant, qualesnam, quàmque modeſtiores, & magis HARMONICAE, eſſe in Eccleſia debuerunt?* Quam quidem Baronij illationem ex eo crediderim poſſe reddi probabiliorem, quòd quæ nunc

fiunt

fiunt in Synodis, Acclamationes, eæ ad rythmum omnes, muſicumque modum pronunciari conſueuerunt. Stultum eſt autem credere, conſuetudiné iſtam hodie primùm exortam. nimirum eam primi introduxerunt Veteris Eccleſiæ Patres, introductam exceperunt poſteri, & nos exceptam conſtanter adhuc retinemus.

Atque hi quidem canori in Synodis Clamores, licet ſolerent à Patribus omnibus ſimul acclamantibus plerunque emitti, vt poteſt quiuis vnus in Conciliorum lectione exercitatior paruo labore cognoſcere; qui tamen *edebantur in* ipſa *Synodorum concluſione*, ac *dimiſſione*, ij *ALTERNIS* omnino *FIEBANT*. Idque, cùm ex Tridentino Concilio ſatis apparet (in quo, vt vidimus, & Cardinalis à Lotharingia præcinens, & ſuccinentes cæteri Patres, *ALTERNIS* ſemper acclamant) tùm ex eo facillime poteſt perſpici, quòd Acclamationes, quæ hodie etiam *EDVNTVR* in *CONCILIORVM DIMISSIONE*, *ALTERNIS* omnes *FIERI* ſolent. credendum vt ſit, hunc quoque morem, quemadmodum de muſico in acclamando concentu paulo ante dicebamus, non heri natum fuiſſe, ſed à Priſcis omnino inuectum ad nos, veluti per manus traditum perueniſſe.

SEMIPLENAS, & quaſi *DECVRTATAS* fuiſſe interdum *SYNODICAS ACCLAMATIONES*; ita ſcilicet prolatas, vt ad earum ſenſum perficiendum aliquid ſubintelligi oporteret.

CAPVT XVII.

REliqua vero, quæ habent Synodicæ cum Prophanis Acclamationibus communia, & quorum pleniorem tractationem in hunc locum diſtulimus, ſunt hæc quatuor potiſſimum, quæ ordine deinceps pluribus aperiemus. Primum eſt, *Non plenas interdum, ac veluti decurtatas fuiſſe Synodicas Acclamationes*; hoc eſt, ita pronuciatas, vt ad perfectam earum intelligentiam ſubaudiri aliquid oporteret. Alterum, *In Acta Synodica eas relatas*. Tertium, *Adnotatum diligenter in iiſdem Actis, quoties quidq; inter acclamandum fuiſſet à Patribus iteratum*. Poſtremum, *Abſentibus etiam quandoque factas in Synodis Acclamationes*.

In Oecumenico igitur Concilio Epheſino ſub 15. capitis initium Romano Pontifici Cœleſtino, ac Cyrillo Epiſcopo, ab omnibus ita acclamatur; *Nouo Paulo Cœleſtino. Nouo Paulo Cyrillo*. In Concilio item Chalcedonenſi Actione 6. Martiano Imperatori omnes in hunc modum acclamant; *Martiano nouo Conſtantino, nouo Paulo, nouo Dauid. Nouo Conſtantino Martiano*. Semiplenæ vtique ſunt huiuſmodi Acclamationes, ad quas complendas ea videntur, aut ſimilia verba ſubaudienda, *feliciter*, *vel*, *fauſta precamur*, aut, *optamus*. In eodem Concilio Chalcedonenſi Actione 1. hoc pacto acclamatum videas; *Multos annos Senatui. Multos*

annos

annos Imperatoribus. Multos annos Catholicis. Et Actione 6. *Martiano nouo Conſtantino multos annos. Imperatori multos annos. Auguſtæ Orthodoxæ multos annos*. Et paulo poſt; *Annos Dauid Imperatori. Auguſtæ multos annos*. Et infra aliquanto; *Multos annos Imperatori. Multos annos Auguſtæ, Auguſtæ Orthodoxæ multos annos. Multos annos Imperatori, pio, Chriſtiano. Imperatori multos annos. Multos annos Auguſtæ, piæ, amatrici Christi*. Et Actione 8. *Archiepiſcopo Leoni multos annos*. Quibus omnibus acclamationibus ſubintellige, *Cupimus*, aut, *Precamur*. Rurſus Actione 6. *Pio Domine vitam ei. Pio Domine vitam ei*. Nimirum, *longam*, ſeu, *quietam tribue*. In Concilio Romano 2. ſub Gelaſio, & in 1. ac 5. ſub Symmacho, hæc inter alia acclamantur; *Cuius ſedem, & annos*. hoc eſt, *Tranquille traduci cupimus*. In Synodo Conſtantinopolitana ſub Menna Actione 5. ſic acclamatur; *Quatuor Synodos Dyptichis. Leonem Epiſcopum Romanum Dyptichis*. ſcilicet, *Inſcribi volumus*. In Concilio 5. Oecumenico Conſtantinopolitano ſub Collationis 5. finem; *Multis annis Imperatorem. Orthodoxum Imperatorem multis annis*. Subaudi, *viuere*, aut, *Imperare cupimus*. In Actis Ordinationis Eradij hęc inuenimus à populo acclamata; *Te Patrem, te Epiſcopum. Te Patrem, Eradium Epiſcopum*. nimirum, *Optamus*.

Ergo hoc primum; ſequitur alterum.

In Synodis *FACTAS ACCLAMATIONES* ſuiſſe olim à Notarijs *IN ACTA*, ſeu *GESTA SYNODICA*, *RELATAS*.

CAPVT XVIII.

VEterem vtique Eccleſiam conſueuiſſe *factas* in Synodis *Acclamationes in ACTA*, ſeu *GESTA SYNODICA* per Notarios *referre*, inde apparet, quòd in Concilio Romano primo ſub Symmacho Papa ſcriptum eſt in hęc verba; *Symmachus Epiſcopus Catholicæ Eccleſiæ Vrbis Romæ dixit; ACCLAMATIONES VESTRAS, Synodique iudicium, PRAESENTIA GESTA SVSCIPIANT.* Et ſub ſextæ itidem Romanę Synodi finem hæc inuenias ab eodem Symmacho iterũ pronunciata; *Et facto ſilentio Symmachus Epiſcopus Catholicæ Vrbis Romæ dixit; ACCLAMATIONES VESTRAS, Synodique iudicium, PRAESENTIA GESTA SVSCIPIANT.* De re eâdem apertiſſime in ijs Ordinationis Eradij Actis, quæ alibi diximus inter Auguſtini Epiſtolas poſt Epiſt. 109. reperiri. *A NOTARIIS ECCLESIAE, ſicut cernitis, EXCIPIVNTVR QVAE DICIMVS, EXCIPIVNTVR QVAE DICITIS. & meus ſermo, & VESTRAE ACCLAMATIONES IN TERRAM NON CADVNT. Apertius vt dicam, ECCLESIASTICA NVNC GESTA CONFICIMVS. ſic enim hoc eſſe, quantum ad homines, confirmatum volo &c.*

In *ACTIS SYNODICIS ADNOTATVM*, *QVOTIES* quidque inter acclamandum *REPETITVM* eſſet à Patribus.

CAPVT XIX.

ECcleſiaſticorum porro Notariorum (quod ipſum de prophanis alibi docuimus) diligentiam in colligendis, & in Acta mittendis Acclamationibus Synodicis, tam accuratam fuiſſe obſeruo, vt id quoque in ijs ſtudioſe adnotarent, *Quoties quidque inter acclamandum fuiſſet iteratum*. Siquidem in Concilio Romano ſub Hilaro Papa celebrato hæc ab vniuerſis Patribus eidem Hilaro acclamata, & repetita adnotantur; *Exaudi Chriſte, Hilaro vita: dictum eſt SEXIES. Hæc confirmamus, & hæc docemus: dictum eſt OCTIES. Hæc tenenda ſunt, hæc ſeruanda ſunt: dictum eſt QVINQVIES. Doctrinæ veſtræ gratias agimus: dictum eſt DECIES. Iſta vt in perpetuum ſeruentur, rogamus: dictum eſt QVINDECIES. Iſta per S. Petrum vt in perpetuum ſeruentur, optamus: dictum eſt OCTIES. Hæc præſumptio nunquam fiat: dictum eſt DECIES. Qui hæc violauerit, in ſe inueniet: dictum eſt SEPTIES*. Ibidem poſt lectam primam Epiſcoporum Tarraconenſium Epiſtolam ab vniuerſis Epiſcopis, & Presbyteris, acclamatum eſt; *Exaudi Chriſte, Hilaro vita: dictum eſt DECIES. Hæc præſumptio nunquam fiat: dictum eſt SEXIES. Quæ Dei ſunt, ab homine dari non poſſunt: dictum eſt SEXIES. Per Dominum Petrum rogamus, vt in perpetuum ſeruentur: dictum eſt SEXIES*. Et poſt lectionem ſecundæ eorundem Epiſtolæ, iterum Epiſcopi omnes, & Presbyteri ſic acclamant; *Vt hæc emendentur, rogamus: dictum eſt SEXIES. Vt hæc reſecentur, rogamus: dictum eſt SEPTIES.*

TIES. Vt diſciplina ſeruetur, rogamus: dictum eſt OCTIES. Vt antiquitas ſeruetur, rogamus: dictum eſt QVINQVIES. Vt Canones cuſtodiantur, rogamus: dictum eſt SEPTIES. Vt in præſumptoribus vindicetur, rogamus: dictum eſt SEPTIES. Ordinatio Apoſtolica illibata ſeruetur: dictum eſt OCTIES. Exaudi Chriſte, Hilaro vita: dictum eſt QVINQVIES. Dignus Papa, dignus Doctor: dictum eſt OCTIES. Et paulo poſt; *Ab vniuerſis Epiſcopis acclamatum eſt, Sententias fratrum omnes ſequimur, omnes confirmamus, & obſeruandas eſſe decernimus. Exaudi Chriſte, Hilaro vita: dictum eſt SEXIES. Quæ male admiſſa ſunt, per te corrigantur: dictum eſt OCTIES. Quod non licet, non fiat: dictum eſt OCTIES.* Et ad finem Romani Concilij 2. ſub Gelaſio Papa; *Omnes Epiſcopi, & Presbyteri ſurgentes in Synodo acclamauerunt; Exaudi Chriſte, Gelaſio vita: dictum QVINDECIES. Domine Petre, tu illum ſerua: dictum DVODECIES. Cuius ſedem, & annos: dictum SEPTIES. Vicarium Chriſti te videmus: dictum SEXIES. Cuius ſedem, & annos: dictum SEPTIES TRIGESIES.* In Synodo Romana prima ſub Symmacho; *Vniuerſa Synodus ſurgens acclamauit; Exaudi Chriſte, Symmacho vita: dictum eſt DECIES. Hic pax cum Symmacho: dictum eſt QVINQVIES. Cuius ſedem, & annos: dictum eſt OCTIES.* Et infra aliquanto; *Vniuerſa Synodus ſurgens acclamauit; Placent omnia. Exaudi Chriſte, Symmacho vita: dictum eſt TREDECIES. Vt iſta ſeruentur, rogamus: dictum eſt DECIES. Vt nullus aliter ad Epiſcopatum Romanum deinceps veniat, precamur: dictum eſt DECIES. Vt decreta noſtra confirmes, rogamus: dictum eſt DECIES.* Et in 5. Romana Synodo ſub eodem Symmacho; *Omnes Epiſcopi, & Presbyteri voce magna clamantes dixerunt; Exaudi Chriſte, Symmacho Papæ vita: dictum eſt OCTIES. Cuius ſedem, & annos: dictum eſt DECIES. Vt fiat, rogamus: dictum eſt DVODECIES.* Et inferius; *Vniuerſa Synodus dixit; Vt fiat, rogamus: dictum eſt DECIES. Vt ſcandala amputentur, & inſidiæ atque detractiones erga Epiſcopos vitentur, rogamus: dictum eſt DVODECIES.* Et ſtatim; *Vniuerſi in ſancta Synodo congregati clamantes dixerunt; Exaudi Chriſte, Symmacho vita: dictum eſt OCTIES. Hic eſt pax cum Symmacho: dictum eſt OCTIES. Cuius ſedem, & annos: dictum eſt DE-*

CIES. Vt de præſenti fiat: dictum eſt DVODECIES. Et in 6. Romana Synodo, item ſub Symmacho; *Ab vniuerſis Epiſcopis, & Presbyteris acclamatum eſt; Exaudi Chriſte, Symmacho vita: dictum eſt SEXIES. Hæc confirmamus, & hæc docemus: dictum eſt OCTIES. Doctrinæ veſtræ gratias agimus ingentes: dictum eſt DECIES. Iſta teneantur, & iſta obſeruentur, rogamus: dictum eſt DVODECIES*. Sub finem vero Synodi eiuſdem; *Ab vniuerſis Epiſcopis, & Presbyteris acclamatum eſt: Vt hæc penitus abſcindantur, rogamus: dictum eſt QVINQVIES. Vt hæc amputentur, precamur: dictum eſt SEXIES. Vt res Eccleſiæ, quibus traditæ ſunt, intemerato iure ſeruentur, rogamus: dictum eſt SEPTIES. Vt ſecundum hoc, quod proſequuti eſtis Synodali conuentu, per omnia fiat, vnanimiter deprecantes rogamus: dictum eſt OCTIES. Vt in præſumptoribus vindicetur, rogamus: dictum eſt DECIES. Vt diſciplina ſeruetur, rogamus: dictum eſt VNDECIES. Quæ male admiſſa ſunt, per vos corrigantur: dictum eſt DVODECIES. Vt illicite facta amputentur, ita vt deinceps non fiant, rogamus: dictum eſt TREDECIES. Vt Apoſtolica ordinatio illibata ſeruetur: dictum eſt QVATVORDECIES. Dignus Papa; quod non licet, non fiat: dictum eſt QVINDECIES. Exaudi Chriſte, Symmacho vita: dictum eſt SEXDECIES. Vt Canones cuſtodiantur, rogamus: dictum eſt QVINDECIES. Vt ordinatio Apoſtolica ſeruetur, dignus Papa, dignus Doctor: dictum eſt NOVIES DECIES. Hæc omnes vnanimiter confirmamus, & vt vnanimiter ſeruentur, rogamus: dictum eſt VIGESIES. Hæc tenenda, hæc ſeruanda ſunt: dictum eſt VIGESIES. Per Dominum Petrum, vt perpetuo ſeruentur, rogamus: dictum eſt VIGESIES. Qui hæc violarit, in ſe iuxta prætaxatum modum inueniat: dictum eſt VIGESIES*. Et non multo poſt; *Vniuerſa Synodus ſurgens acclamauit; Placent omnia. Vt perpetua ſtabilitate firmentur, rogamus: dictum eſt OCTIES. Exaudi Chriſte, Symmacho vita: dictum eſt OCTIES. Vt hæc intemerata ſeruentur: dictum eſt DECIES. Vt iſta intemerato iure cuſtodiantur, precamur: dictum eſt DVODECIES. Qui hæc ſponte violauerit, perpetuo anathemate feriatur, rogamus: dictum eſt QVINDECIES. Vt decreta noſtra confirmes, rogamus: dictum eſt DECIES ET OCTIES.*

In

In *SYNODICIS* Conuentibus factas *ABSENTIBVS* etiam quandoque *ACCLAMATIONES*.

CAPVT XX.

ACcedo nunc ad id, de tribus ante propoſitis quod reſtat mihi tertium. *Factas* videlicet *abſentibus etiam quandoque in Synodis ACCLAMATIONES*. Atque hoc verum eſſe ex eo ſatis apparet, quòd in omnibus Concilijs, ſiue Generalibus, & Oecumenicis, ſiue Nationalibus & Prouincialibus, ſeu Diœceſanis, fauſte ſemper acclamatur & Romano Pontifici, & Catholicis Principibus: neminem autem eſſe puto, qui neſciat, non eos omnes ſemper adfuiſſe præſentes in Synodis. Præterea certum eſt, ijs non raro à Patrum conſeſſu acclamatum, quorum abſentium litteræ in Synodis legebantur. Singillatim vero abſenti Cœleſtino Pontifici Romano Epheſina Synodus fauſte in hunc modum acclamat; *Nouo Paulo. Cœleſtino, Cœleſtino cum Synodo concordi, Cœleſtino fidei cuſtodi, vniuerſa Synodus gratias agit. Vnus Cœleſtinus, vna fides Synodi, vna fides terrarum orbis*. In Synodo Chalcedonenſi hæc acclamantur Pontifici Romano Leoni abſenti; *Leoni multos annos. Poſt Deum Leo iudicauit &c.* Pulcheriæ item Auguſtæ abſenti in eodem Concilio ſic identidem acclamatur; *Auguſtæ Orthodoxæ multos annos. Pulcheria noua Helena. Fidem tu oſtendiſti. Zelum Helenæ tu demonſtraſti. Cœleſtis Rex Auguſtam cuſtodi. Per te fides firmata eſt. Vnus Deus, qui hoc fecit: Rex cœleſtis Auguſtam cuſtodi. Auguſtæ Orthodoxæ multos annos, piæ, & amatrici Chriſti. Multos annos Auguſte. Orthodoxæ multos annos*. In Concilio Oecumenico 6. Conſtantinopolitano 3. in Agathonem Romanum Pontificem, & in

Irenem

Irenem Auguſtam, abſentes, fauſtæ non ſemel emittuntur Acclamationes. In 8. item Oecumenico Concilio & Nicolaó Papæ Romano, & Eudociæ Auguſtæ abſentibus acclamatur. In Tridentina tandem Generali Synodo, vt de cæteris taceam, Pio Papæ 5. abſenti hæc præcinens acclamat Cardinalis à Lotharingia; *Beatiſſimo Pio Papæ, & Domino noſtro, Sanctæ vniuerſalis Eccleſiæ Pontifici, multi anni, & æterna memoria.* Cæteri Patres ſuccinentes, iſta; *Domine Deus, Sanctiſſimum Patrem diutiſſime Eccleſiæ tuæ conſerua; multos annos.* Ferdinando autẽ Imperatori, ac cæteris Principibus Catholicis abſentibus hoc pacto inibi acclamatur; *Sereniſſimo Imperatori Ferdinando; ſemper Auguſto, Orthodoxo, & Pacifico, & omnibus Regibus, & Principibus noſtris, multi anni. Pium, & Chriſtianum Imperatorem Domine conſerua. Imperator cæleſtis terrenos Reges, rectæ fidei conſeruatores, cuſtodi.*

Sed & ijs quandoque a Patribus acclamatum, quorum abſentium litteræ in Synodis legebantur, certiſſimum eſt. Nam & Martinianum, Mediolanenſem Archiepiſcopum, vt eſt in Breuiarij Ambroſiani Lectione, Concilij Oecumenici Epheſini Patres, poſt lectam ipſius Epiſtolam, Sanctiſſimum, Deoque chariſſimum Epiſcopum Acclamatione Synodali vocitarunt. Lecta item in Chalcedonenſi Concilio Leonis Papæ I. Epiſtola, ſtatim ei à Patribus fauſte acclamatur. Idipſum etiam factitatum in pluribus alijs Synodis poſt recitatas abſentium litteras, legens quiuis vnus paruo negotio deprehendet.

SENA-

SENATVI etiam fauſte *IN SYNODIS ACCLAMATVM*; tunc ſcilicet, cùm vota fierent pro Imperij incolumitate.

CAPVT XXI.

ADdo hoc, quod etiam obſeruatum video ab eruditiſſimo Viro Philippo Berterio in capite 6. primæ Pithanon Diatribæ; *In Synodicis Conuentibus, cùm vota pro Imperij incolumitate fierent, Senatui etiam fauſte acclamari ſolitum*. Quod cùm ex alijs multis Conciliorum locis colligitur, tùm maxime ex Oecumenica Synodo Chalcedonenſi, & ex Conſtantinopolitana 3. ſatis oſtenditur. In eo igitur Concilio, Actione 1. inter cætera Patres ſic acclamant; *Multos annos SENATVI. Multos annos Imperatoribus. Multos annos Catholicis.* In Concilio autem Oecumenico 6. Conſtantinopolitano 3. Actione 8. hæc item acclamantur; *Agathoni Orthodoxo Papæ Romano multos annos. Georgio Orthodoxo Patriarchæ multos annos. ORTHODOXO SENATVI multos annos.* Et ſub Actionis 16. finem; *Agathoni Papæ Romano multos annos. Georgio Patriarchæ Conſtantinopoleos multos annos. Theophanio Patriarchæ Antiochiæ multos annos. Orthodoxo Concilio multos annos. ORTHODOXO SENATVI multos annos.* Quem morem, à Veteri Eccleſia introductũ, ad Tridentini vſque Concilij tempora permanaſſe, declarant ea, quæ inibi ita acclamata legimus; *Præconibus veritatis perpetua memoria. ORTHODOXO SENATVI multos annos.*

EIE-

EIECTOS interdum *E SYNODIS* Hæreticos infauſtis *ACCLAMANTIVM* Patrum vocibus.

CAPVT XXII.

NEque vero alienum puto, quoniam *FAVSTAS* fieri ſolitas in Synodis Acclamationes perſequuti ſumus, de *INFAVSTIS* etiam pauca ſubiungere. Sic igitur ſentio, infauſtas ferme omnes Synodorum Acclamationes fuiſſe in Hæreticos emiſſas; qui, viuentes quidem, Acclamantium vocibus è Synodis expellebantur interdum, interdum feriebantur Anathemate, aut etiam optabantur eis infelices anni: in eoſdem autem mortuos hæc erant fere Acclamantium vota, vt ſepultorum oſſa effoderentur.

E Synodis vtique eiectos infauſtis Acclamantium Patrum vocibus Hæreticos, probant illa ex Concilij Chalcedonenſis Actione 5. in Neſtorianos à Patribus vniuerſis hoc pacto acclamata; *NESTORIANOS MITTE FORAS. Inimicos Dei MITTE FORAS. Sancta Maria Theotocos eſt. Qui non ſic ſapit, Hæreticus eſt. Spiritus Sanctus Diffinitionem dictauit. Diffinitio orthodoxa eſt. Diffinitio modò ſubſcribatur. Qui non ſubſcribit, Hæreticus eſt. HAERETICOS FORAS MITTE. Virgo Maria Theotocos eſt. HAERETICVM MITTE FORAS. Maria Theotocos Diffinitioni addita eſt. NESTORIANOS MITTE FORAS.* Et ea in Seuerum Manichæum emiſſa ex Synodo Conſtantinopolitana ſub Menna, Actione 5. *Multi ſint anni Imperatoris. Multi anni Auguſtæ. SEVERVN MANICHAEVM EIICE. Qui non loquitur, Manichæus eſt. SEVERVM MANICHAEVM EIICE FORAS. Symbolum Chalcedonenſe modò*

prædica.

prædica. Qui non anathematizat Seuerum, Manichæus eſt. EIICE FORAS SEVERVM. NOVVM IVDAM EIICE FORAS. INSIDIATOREM TRINITATIS EIICE FORAS. *Iuſtine Auguſte tu vincis. Si fidem amas, Seuerum anathematiza. Heus, heus, obteſtor: multi anni Imperatoris.* HEVS TRAHO TE. HEVS PORTAS CLAVDE. *Qui non loquitur, Manichæus eſt. Orthodoxus regnat, quem times? Orthodoxi Imperatoris multi ſint anni.* SEVERVM INSIDIATOREM TRINITATIS EIICE FORAS. IVDAM NOVVM EIICE. *Qui non loquitur, Manichæus eſt. Heus Congregationi, Synodo heus. Heus obteſtor, multi anni Imperatoris. Noui Conſtantini multi anni.* SEVERVM EIICE FORAS. NOVVM IVDAM EIICE. INSIDIATOREM TRINITATIS EIICE FORAS. Et aliquanto infra; MANICHAEOS EIICE FORAS. *Iuſtine Auguſte tu vincis.* SEVERVM IVDAM EIICE FORAS. MANICHAEOS DE ECCLESIA EIICE *&c.* In Concilio item Oecumenico 6. Conſtantinopolitano 3. Actione 8. hanc in rem ſic legimus; NOVVM DIOSCORVM FORAS MITTE. Et ſub finem; *Multos annos Imperatori. Orthodoxo Imperatori multos annos.* HAERETICVM FORAS MITTE.

ANATHEMATE PERCVLSOS à Patribus inter *ACCLAMANDVM* Hæreticos.

CAPVT XXIII.

ANathemate autem feriri ſolitos in Synodis ab acclamantibus Hæreticos, oſtendunt exempla multorum, quibus referta ſunt Conciliorum Acta. In Concilio Oecumenico Epheſino ſic Patres acclamant in Neſtorium, ac Neſtorianos; *Quicunque Neſtorium non ANATHEMATIZAT, anathema ſit. Hunc recta fides ANATHEMATIZAT. Quicunque cum Neſtorio communicat, ANATHEMA SIT. Omnes Neſtorij Epiſtolam, & dogmata ANATHEMATIZAMVS. Omnes Hæreticum Neſtorium ANATHEMATIZAMVS, Omnes, qui cum Neſtorio commercium habent, ANATHEMATIZAMVS. Totus terrarum orbis impiam Neſtorij religionem ANATHEMATIZAT. Quicunque hunc non anathematizat, SIT ANATHEMA. Hunc recta fides ANATHEMATIZAT. Hunc ſacra Synodus ANATHEMATIZAT. Qui Neſtorio communicat, ANATHEMA SIT.* In Concilio Chalcedonenſi, Actione 6. *Multos annos Imperatori. Multos annos Auguſtæ. Imperium veſtrum Deus cuſtodiat. Vos Hæreticos expuliſtis. Neſtorio, Eutychi, & Dioſcoro ANATHEMA.* In Synodo Conſtantinopolitana ſub Menna Actione 5. *Quis eſt Neſtorianus, ego neſcio. ANATHEMA ſit ipſi à Trinitate. Quis eſt Neſtorianus, ego neſcio. ANATHEMA ipſi cum Eutyche.* Sancta Synodus Oecumenica 5. Conſtantinopolitana ſub Collationis 4. finem, in Theodorum Mopſueſtenum, inque impium eius Symbolum iſta acclamauit; *Hoc Symbolum Satanas compoſuit. ANATHEMA ei, qui hoc Symbolum compoſuit.*

poſuit. Hoc Symbolum Epheſina prima Synodus vna cum au-ctore eius ANATHEMATIZAVIT. Vnum tantummodo fidei Symbolum ſcimus, quod Niceni Sancti Patres expoſuerunt, & tradiderunt. Hoc & Sanctæ tres Synodi tradiderunt. In hoc omnes baptizati ſumus, & nos in hoc baptizamus. ANATHEMA Theodoro Mopſueſteno. Iſte Euangelia reprobauit. Iſte diſpenſationem iniuriauit. ANATHEMA illis, qui non anathematizant eum. Defenſores eius Iudæi ſunt. Sequaces eius Pagani ſunt. Multis annis Imperatorem. Theodorum Mopſueſtenum omnes ANATHEMATIZAMVS. Et in Collatione 6. hæc in Neſtorium; *Qui non anathematizat Neſtorium, ANATHEMA SIT. Iſtum recta fides ANATHEMATIZAT. Iſtum Sancta Synodus ANATHEMATIZAT. Qui communicat Neſtorio, ANATHEMA SIT. Omnes ANATHEMATIZAMVS epiſtolam, & dogmata Neſtorij. Hæreticum Neſtorium omnes ANATHEMATIZAMVS. Impiam fidem Neſtorij omnes ANATHEMATIZAMVS. Impium dogma Neſtorij omnes ANATHEMATIZAMVS. Impium Neſtorium omnes ANATHEMATIZAMVS. Omnis mundus ANATHEMATIZAT impiam ſectam Neſtorij. Qui hunc non anathematizat, ANATHEMA SIT.* Et infra in Epiſtolam Ibæ, in eundem Neſtorium, & in Theodorum; *Omnes Epiſcopi exclamauerunt, Epiſtola Hæretica eſt. Epiſtolam, quæ dicitur Ibæ, condemnamus. Iſtam omnes ANATHEMATIZAMVS. Qui hanc non ANATHEMATIZAT, Hæreticus eſt. Qui iſtam ſuſcipit, Hæreticus eſt. ANATHEMA Theodoro, & Neſtorio, & Epiſtolæ, quæ dicitur Ibæ &c.* In Concilio Conſtantinopolitano 3. Vniuerſali 6. Actione 16. *Theodoro Hæretico Pharenitano ANATHEMA. Sergio Hæretico ANATHEMA. Honorio Hæretico ANATHEMA. Pyrrho Hæretico ANATHEMA. Macario Hæretico ANATHEMA. Stephano Hæretico ANATHEMA. Polychronio Hæretico ANATHEMA. Aſpergio Pergenſi ANATHEMA. Omnibus Hæreticis ANATHEMA. Omnibus, qui ſuffragantur Hæreticis, ANATHEMA.* Et Actione 17. *Neſtorio Hæretico, Eutychi, atque Seuero ANATHEMA. Similia eis ſapientibus ANATHEMA. Theodoro Pharenitano ANATHEMA. Sergio, & Honorio ANATHEMA. Pyr-*

rho, & Paulo ANATHEMA. *Macario, & Stephano* ANA-
THEMA. *Polychronio nouo Simoni, & omnibus Hæreticis*
ANATHEMA. Et Actione 18. *Neſtorio, & Eutychi, &*
Seuero ANATHEMA. *Conſentaneis eorum* ANATHEMA.
Theodoro Pharenitæ ANATHEMA. *Pyrrho, & Paulo*
ANATHEMA. *Cyro, & Petro* ANATHEMA. *Macario,*
& Stephano ANATHEMA. *Omnibus Hæreticis* ANA-
THEMA. *Qui prædicauerunt, & prædicant, & docent, ac do-*
cturi ſunt vnam voluntatem, & vnam operationem in diſpenſa-
tione Domini noſtri Ieſu Chriſti, ANATHEMA. Et inferius
aliquanto; *Neſtorianis* ANATHEMA. *Eutychianis* ANA-
THEMA. *Apollinariſtis* ANATHEMA. *Omnibus Chriſto*
rebellibus Hæreſibus ANATHEMA. In Concilio Nicæno 2.
Oecumenico 7. Actione 4. in hunc modum infauſte in Ico-
noclaſtas acclamatur; *Venerandas imagines veneramur. qui*
ſic non credunt, ANATHEMA. *Qui aliter ſentiunt, longe*
ab Eccleſia abijciantur. Nos, qui addunt, aut auferunt aliquid
de Eccleſia, ANATHEMATIZAMVS. *Nos nuperam Chri-*
ſtianorum accuſatorum inuentionem ANATHEMATIZA-
MVS. *Nos venerandas imagines ſalutamus. Nos, qui ſic no-*
lunt, ANATHEMATI SVBIICIMVS. *Chriſtianorum accu-*
ſatoribus, videlicet Iconoclaſtis, ANATHEMA. *Qui ex*
Scriptura ſententias contra Idola dictas, in Sanctas Imagines
torquent, ANATHEMA. *Qui ſacras Imagines Idola vocant,*
ANATHEMA. *Qui dicunt, Chriſtianos tanquam Deos Ima-*
gines amplecti, ANATHEMA. *Qui communionem habent*
cum ijs, qui Sanctas Imagines reijciunt, aut contemnunt, ANA-
THEMA. *Qui dicunt, præter Chriſtum aliquem nos à cultu*
Idolorum liberaſſe, ANATHEMA. *Qui dicere audent, San-*
ctam Catholicam Eccleſiam Idola vnquam accepiſſe, ANA-
THEMA. Et Actione 5. *Credentes in vnum Deum, in Trini-*
tate glorificatum, venerandas Imagines ſalutamus. Qui aliter
ſentiunt, ANATHEMA. *Qui nobiſcum non ſentiunt, procul*
ab Eccleſia abigantur. Nos eos, qui addunt, aut auferunt ab
Eccleſiæ Traditionibus, ANATHEMATIZAMVS. *Nos nu-*
peram, & importunam Chriſtianorum accuſatorum introductio-
nem, & inuentionem ANATHEMATIZAMVS. *Nos ve-*
nerandas Imagines ſuſcipimus. Nos ita non affectos, ANA-
THE-

THEMATE deuouemus. Chriſtianorum accuſatoribus, & Iconoclaſtis ANATHEMA. Qui torquent ſententias Scripturæ de Idolis in Venerandas Imagines, ANATHEMA. Qui Venerandas Imagines non complectuntur, ANATHEMA. Qui Venerandas Imagines Idola vocant, ANATHEMA. Qui clamant, Chriſtianos Imagines, vt Deos, adorare, ANATHEMA. Qui ſcienter communicant cum ijs, qui ignominia afficiunt Sanctas Imagines, ANATHEMA. Qui dixerit, alium præter Chriſtum nos ab Idolis liberaſſe, ANATHEMA. Qui dicere audent, Catholicam Eccleſiam aliquando Idola admiſiſſe. ANATHEMA. Hæc eadem ab Acclamantibus Patribus, iiſdem pene verbis, iterantur in Actione 7. ſub cuius finem ſic tandem acclamatur; *Cunctis Hæreticis ANATHEMA. Rugienti Conciliabulo contra Venerandas Imagines, ANATHEMA. Impia Hæreſeon verbula æſtimantibus ANATHEMA. Theodoſio falſi nominis Epiſcopo Epheſi, ANATHEMA. Siſinio, cognomento Paſtillæ, ANATHEMA. Baſilio, maledico Tricacabo, ANATHEMA. Trinitas horum trium dogma ſuſtulit. Anaſtaſio, Conſtantino, & Victori, qui ſucceſſiue Thronum Conſtantinopolitanæ Eccleſiæ aſcenderunt, non aliter ac nouo Arrio, Neſtorio, Dioſcoro, ANATHEMA. Ioanni Nicomediæ, Conſtantino Natoliæ, Hæreſiarchis, ANATHEMA. In nihilum redigerunt Imaginem Domini, & Sanctorum eius, Dominus eos ad nihilum deduxit. Si quis ex Iconoclaſtarum Hæreſi aliquem exiſtentem defenderit, ANATHEMA. Si quis Deum ſecundum humanitatem non circumſcriptibilem confeſſus fuerit, ANATHEMA. Si quis Euangelicas narrationes per picturam repræſentatas non aptauerit, ANATHEMA. Si quis has non ſalutauerit in nomine Domini, & Sanctorum eius, ANATHEMA. Si quis traditionem Eccleſiæ, ſiue ſcripto, ſiue conſuetudine valentem, non curauerit, ANATHEMA.* Demum in Concilio Tridentino hæc in Hæreticos omnes Cardinalis acclamat; *ANATHEMA cunctis Hæreticis*; cæteri autem Patres iſta, *ANATHEMA, ANATHEMA.*

INFELICES ANNOS Hæreticis ab Acclamãtibus Patribus *OPTATOS*. Eas quoque fuiſſe in Hæreticos Patrum voces, vt *SEPVLTORVM OSSA EFFODERENTVR*.

CAPVT XXIV.

VErum & malos annos Hæreticis optaſſe nonnunquam Patres inter acclamandum, planũ fit ex ijs Patrum Acclamationibus, quæ ſub finem Actionis 8. Concilij Conſtantinop. 3. Oecum. 6. ita leguntur; *Hæreticum ſe ipſum manifeſte demonſtrauit. Nouo Dioſcoro anathema. Nouo Apollinario MALOS ANNOS.*

Eas tandem fuiſſe Acclamantium in Synodis Patrũ voces, vt Hæreticorum iam ſepultorum oſſa effoderentur, cognoſcimus ex Act. 5. Synodi Conſtantinop. ſub Menna; quo loci Patres vniuerſi in Manichæos his verbis acclamant; *Multi ſint anni Imperatoris. Multi anni Auguſtæ. Seuerum Manichæum eijce. EFFODIANTVR OSSA MANICHAEORVM &c.* Et inferius in eâdem Act. hoc pacto in Neſtorianos, & Eutychianiſtas; *Iuſtine Auguſte tu vincis. Euphemia Auguſta tu vincis. Eos, qui ſunt in exilio propter fidem, Ecleſiæ reſtitue. EXHVMENTVR OSSA Neſtorianorum. EXHVMENTVR OSSA Eutychianiſtarum. Quis èſt Neſtorianus, ego neſcio. Anathema ipſi cum Eutyche. EXHVMENTVR OSSA Neſtorianorum. EXHVMENTVR OSSA Eutychianiſtarum &c.*

Atque hæc erant fere de *ECCLESIASTICIS* Acclamationibus, ſiue in Concionibus Sacris, ſiue in Synodicis Conuentibus, emitti ſolitis, quæ dicerem. Iam pergo ad cætera.

FRAN-

FRANCISCI BERNARDINI

FERRARII

DE VETERVM

ACCLAMATIONIBVS, ET PLAVSV

LIBER SEXTVS,

Qui eſt de MILITARIBVS, ac NVPTIALIBVS Acclamationibus.

MILITARIVM, ac *NVPTIALIVM* Acclamationum Partitio.

CAPVT I.

SVSCEPTI muneris quod ſupereſt, vt ordine exequamur, erit nobis in hoc Sexto Libro de *MILITARIBVS* primùm, mox de *NVPTIALIBVS* agendum Acclamationibus.

Ac de *MILITARIBVS* quidem ita ſcribemus, vt & *Quando* potiſſimum *fuerit à Militibus acclamatum;* & *Quæ eſſent communiores, magiſque vſitatæ Bellicarum huiuſmodi, ſiue Sacrarum, ſiue Prophanarum, Acclamationum formulæ*, tùm exquiramus,

tarrus, tùm etiam, quantum ex veteribus intelligi monimentis poſſit, aperiamus.

De *NVPTIALIBVS* autem iſta maxime conſiderabimus; *Quid* ſoleret olim *in SPONSALIBVS*, *Quid* item *in NVPTIIS acclamari*.

Tunc fauſte à *MILITIBVS*, ſiue Ethnicis, ſiue Chriſtianis, acclamatum, cùm quis *IN BELLI DVCEM ELIGERETVR*. Militarem iſtam acclamandi formulam fuiſſe his maxime verbis, *DII TE SERVENT*, vel, *DEVS TE SERVET*, conceptam.

CAPVT II.

MILITES igitur tunc potiſſimum fauſte acclamabant, cùm vel quis *in Belli Ducem eligebatur*; vel *acie commota prælium erat incundum*; vel *bellica res ipſa bene geſta iam erat & confecta*; vel demum *hoſte deuicto exercitus Imperator triumphabat*. Dicamus ſingillatim de omnibus; Sacras, & Prophanas, cùm res poſcet, ſeiungentes interdum, interdum permiſte, ac confuſe perſtringentes.

Ac *Milites* quidem olim, vt à primo priùs exordiar, conſueuiſſe *fauſtas* in eum *emittere Acclamationes*, *qui Belli Dux eligebatur*, cùm aliorum multorum teſtimonio planum facere poſſum, tùm maxime Flauij Vopiſci, ac Aelij Lampridij. quorum ille in Probi Vita, modum narrans, quo Probus ipſe, defuncto Tacito, factus eſt à Militibus Imperator,

ritor, ita ſcribit; *Cùm ad exercitus nuncius veniſſet, de Taciti morte, tùm primùm animus Militibus fuit præuenire Italicos exercitus, ne iterum Senatus Principem daret. Sed cùm inter Milites ſermo eßet, quis fieri deberet, & manipulatim in Campo Tribuni eos alloquerentur, dicentes, requirendum eſſe Principem aliquem fortem, ſanctum, verecundum, clementem, probum; idque per multos circulos, vt fieri aſſolet, diceretur: quaſi diuino nutu vndique ab omnibus acclamatum eſt; Probe Auguſte DII TE SERVENT. deinde concurſus, & ceſpititium Tribunal, APPELLATVSQVE IMPERATOR &c.* Aelius autem Lampridius, Antoninum Diadumenum puerum, qui fuerat, Baſſiano occiſo, à Macrino Patre in militum conſpectu poſitus, refert in eodem Diadumeno, fuiſſe ab ipſis Militibus, fauſte in hæc verba acclamantibus, Imperatorem renunciatum; *Macrine Imperator, Dij te ſeruent. Antonine Diadumene, DII TE SERVENT. Antoninum Diuum omnes rogamus. Iupiter Optime Maxime Macrino, & Antonino Vitam. Antoninum habemus, omnia habemus. Antoninum nobis Dij dederunt. Antoninus dignus Imperio.* Plura Veterum teſtimonia hîc ſciens prætereo, quòd ſit res eadem in ſequenti Libro vberius retractanda; cùm ſcilicet, *Quid ſoleret olim in Imperatorum electione acclamari,* patefiet.

Ex adductis autem Lampridij, ac Vopiſci locis illud præterea intelligi poteſt; *Militarem acclamandi formulam, cùm quis Dux belli renunciaretur,* his maxime verbis, *DII TE SERVENT*, fuiſſe conceptam. quæ ſane formula, ſicuti *MILITVM*, vt vidimus, propria fuit, ita communis erat *POPVLO*, ac *SENATVI*, quemadmodũ eſt à nobis alibi obſeruatum. Atque in hanc eandem formulam Chriſtianos quoque Milites fauſte ijs acclamaſſe nonnunquam, qui Belli Duces renunciabantur, declarat haud obſcure Theodoſiani Codicis locus ex 7. lib. Tit. 20. qui eſt de Veteranis, ita conſcriptus; *Cùm introiſſet Conſtantinus Principia, & ſalutatus eſſet à Præfectis, & Tribunis, & Viris eminentiſſimis, acclamatum eſt; Auguſte Conſtantine, DEVS TE NOBIS SERVET &c.*

IN BELLI CONGRESSV varias omnino fuiſſe olim *MILITARIVM* Acclamationum formulas. Ab Ethnicis, *VICTORIAM*, inclamatum. a Chriſtianis, *CRVCIS VICTORIA*, interdum; interdum, *CRVX VICIT*; nonnunquam, *SIGNVM CRVCIS*.

CAPVT III.

Atque hæc ſane, Quid olim acclamaretur, cùm quis in Belli Ducem eligebatur, fidem faciunt. Quæ autem ſolerent in ipſo Belli congreſſu emitti à Militibus Acclamationum formulæ, nunc videndum.

Ethnicos quidem, *VICTORIAM*, inclamaſſe, dum prælium erat ineundum, adfirmat Cœſar in lib. 5. de Bello Gallico, ſic ſcribens; *Tùm vero ſuo more, VICTORIAM, conclamant, atq; vlulatum tollunt; impetuq; in noſtros facto ordines perturbant. Ibi L. Cotta pugnans interficitur &c.*

Chriſtiani vero, cum hoſtibus congredientes, varias omnino acclamandi formulas vſurpare conſueuerunt. Nunc eas duntaxat proferemus, quæ his verbis concipiebantur; *CRVCIS VICTORIA, CRVX VICIT, SIGNVM CRVCIS*; dilatâ cæterarum tractatione in Capita proxime ſequentia. De prima formula teſtem produco Leonem Imperatorem, in cuius Libro de Re Militari cap. 12. nu. 69. hæc habentur; *Cùm vero iam ad conflictationem mouet exercitus, conſueta* *Chri-*

Chriſtianis vox vſurpanda eſt, *CRVCIS VICTORIA*. Quo loci verba illa, *CONSVETA CHRISTIANIS VOX*, maxime animaduertenda ſunt; ſignificant enim haud obſcure, communiorem & magis vſitatam Chriſtianorum in Belli congreſſu acclamandi formulam fuiſſe, *CRVCIS VICTORIA*. Quam eandem formulam exprimit iterum Leo in eodem Capite, ſed nu. 107. *Conflictationis tempore*, ait, *poſt vocem*, *VICTORIA CRVCIS*, *magnos atq; altos clamores edere oportet, atq; eos inprimis, qui à tergo ſunt, vt qui in fronte ſunt magis animentur*. Acclamatum vero interdum, *CRVX VICIT*, à Chriſtianis inimicos aggredientibus, diſcimus ex Georgio Cedreno, cuius ſunt illa in Baſilio; *His ita compoſitis occulte per noctem, antequam Sol ſumma montium illuſtraret, ad caſtra hoſtium perueniunt, magnaque voce pæanem cantantes, & , CRVX VICIT, conclamantes, aggrediuntur hoſtem*. Sed &, *SIGNVM CRVCIS*, eoſdem inclamaſſe nonnunquam, teſtificatur Henricus Huntindonienſis, dum in 7. Hiſtoriarum libro, de Chriſtianis Antiochiam obſidentibus agens, ſcribit hoc pacto; *Pagani non ſegniter aciebus diſpoſitis noſtros inuadunt; at Chriſtiani, SIGNVM CRVCIS, acclamantes, tam acriter in prima inuaſione hoſtes percuſſerunt, & propulerunt, vt ſtatim fugæ darentur &c.*

Chriſtianos cum hoſtibus congredientes, *ALLELVIA*, aliquando inclamaſſe; aliquando etiam, *PARATI, IVVA, DEVS.*

CAPVT IV.

VArie igitur omnino, vt dicebamus, à Militibus Chriſtianis acclamatum olim in Belli congreſſu, ſatis declarant ea, quæ hactenus adduximus; verum ex ijs, quæ deinceps afferentur in proxime ſequentibus Capitibus, idipſum planius adhuc patefiet. Siquidem & vocem, *ALLELVIA*, & verba, *PARATI, IVVA, DEVS*; & alias item formulas fuiſſe vſurpatas, obſeruo. Beda in primo Eccleſiaſticæ ſuæ Hiſtoriæ libro cap. 20. narrat, à Germano Altiſiodorenſi Epiſcopo (qui ſe Belli Ducem fecerat pro Britonibus aduerſus Saxones, & Pictos) atque adeo ab vniuerſo exercitu, dum prælium erat incipiendum, *ALLELVIA*, fuiſſe inclamatum, eâque voce, ter repetita contentius, fugatos inimicos. Bedæ verba ſunt hæc; *Iam aderat ferox hoſtium multitudo, quam appropinquare intuebantur in inſidijs conſtituti. Tunc ſubito Germanus ſignifer vniuerſos admonet, & prædicat, vt voci ſuæ vno clamore reſpondeant, ſecuriſque hoſtibus, qui ſe inſpiratos adeſſe confiderent, ALLELVIA, tertio repetitum, Sacerdotes exclamabant. Sequitur vna vox omnium, & elatum clamorem repercuſſo aere montium concluſa multiplicant, hoſtile agmen terrore proſternitur &c.* Eadem iſta Conſtantius Presbyter in ipſius Germani Vita à Beda ſumpſit, ac deſcripſit. Qua de re, quin ita ſit, eò minus dubitandum, quòd & Ado Viennenſis ab eodem Beda, vt puto, ſumpta quædam in ſuum Chronicon tranſtulit,

ſtulit, ſcribens hoc pacto Aetate 6. ad ann. Chriſti 452. *Sed & Bellum Saxonum, Pictorumque aduerſus Britones iunctis viribus ſuſceptum, Sancti Antiſtitis virtute diuina retundunt. cùm Germanus ipſe, Dux Belli factus, non clangore tubæ, ſed clamore, ALLELVIA, totius exercitus voce ad ſydera leuato, hoſtem immanem in fugam vertit*. quæ repetit idem Ado iiſdem verbis in Martyrologio Calendis Octobris.

PARATI inſuper, *IVVA*, *DEVS*, acclamatum nonnunquam, notat idem Leo in ante adducto *Libro* de Re Militari cap.7. nu. 74. *Quando autem*, inquit, *denſata acies ad vnius ſagittæ ictum ab hoſtibus abfuerit, & conflictatio futura eſt, dicito, PARATI; alius ſtatim excipiat, & clamet, IVVA; & confeſtim vna, claraque voce omnes perſonent, DEVS.*

Fuiſſe

Fuiſſe, *DEVS VVLT*, ingeminatum quandoque inter acclamandum à Militibus Cruce ſignatis, prælium inituris. Aperitur huius acclamandi formulæ Origo. Hæc item interdum ab ijſdē acclamata, *ADIVVET NOS CHRISTVS DEI FILIVS, ET SANCTVM SEPVLCHRVM EIVS.*

CAPVT V.

Militum porro Cruce ſignatorum fuit illa ſolemnis in Belli congreſſu Acclamatio, *DEVS VVLT, DEVS VVLT*. De qua formula haud ſcio, an præter Robertum Monachum alius quiſpiam mentionem fecerit. Sunt hæc ipſa illius in primo Hieroſolymitanæ Hiſtoriæ libro; *Hæc, & id genus plurima vbi Papa Vrbanus vrbano ſermone perorauit, ita omnium, qui aderant, affectus in vnum conciliauit, vt omnes acclamarent, DEVS VVLT, DEVS VVLT. Quod vt venerandus Pontifex Romanus audiuit, erectis luminibus in cœlum Deo gratias egit, & manu ſilentium indicens ait; Fratres chariſſimi, hodie in vobis eſt oſtenſum, quod Dominus dicit in Euangelio, Vbi duo, vel tres fuerint congregati in nomine meo, ibi in medio eorum ſum. Niſi enim Dominus Deus in mentibus veſtris fuiſſet, vna omnium veſtrum vox non fuiſſet. Licet enim vox veſtra numeroſa prodierit, tamen origo vocis vna fuit. Propterea dico vobis, quod Deus hanc à vobis elicuit, qui veſtris eam pectoribus inſeruit. Sit*

ergo

ergo vobis vox iſta in rebus bellicis militare ſignum: quia verbum hoc à Deo eſt prolatum. Cùm in hoſtem fiet BELLICOSI IMPETVS CONGRESSIO, erit vniuerſis hæc ex parte Dei vna vociferatio, DEVS VVLT, DEVS VVLT. Hactenus Robertus; ex cuius verbis cùm ſatis appareat, emiſſam tunc primo hanc acclamandi formulam, cùm Vrbanus Pontifex Romanus, huius nominis ſecundus, in Claromontenſi Concilio publicam habuit de Hieroſolymitana Expeditione Orationem; ob idque fuiſſe ab Auditoribus pronunciatam, vt paratos ſe ad eam Expeditionem, optimeque animatos oſtenderent: tùm vero illud elucet, fuiſſe ab Vrbano ipſo inſtitutum, vt eadem formula vſurparetur pro bellici clamoris ſigno, tuncque maxime emitteretur, cùm prælium eſſet ineundum. Idem autem Robertus meminit iterum eiuſdem formulæ in libro 2. dum ita ſcribit, *Cùm vero per campos diſcurrendo bellico vſui ſe exercerent* (de Militibus Cruce ſignatis ſermo eſt) *& iocando inuicem alter in alterum haſtas vibrarent, omnes vna voce clamabant, dicentes, DEVS VVLT, DEVS VVLT.* Et ſubdit illico; *Et hoc SIGNVM erat BELLICI CLAMORIS ipſorum.*

Hanc præterea formulam, *Adiuuet nos Chriſtus Dei Filius, & Sanctum Sepulchrum eius*, fuiſſe interdum acclamantium in Bello Cruce ſignatorum ſymbolum, & militarem quaſi teſſeram, teſtificatur Rogerus de Houeden poſteriore Annalium parte in Richardo primo ſub Capitis illius finem, cui Titulus eſt, *Reſcriptum Cæleſtini Papæ ad Philippum Beluacenſem Epiſcopum*; quo loci inter cætera ſcripta ſunt hæc in rem noſtram; *Chriſtiani, qui erant in caſtello, cucurrerunt vt poterant, & clauſerunt portas caſtelli, & ianitorem interfecerunt, & aſcendentes in altum clamauerunt alta voce SIGNVM CHRISTIANORVM, videlicet, ADIVVET NOS CHRISTVS DEI FILIVS, ET SANCTVM SEPVLCHRVM EIVS. Ad hanc vocem Pagani exterriti fugerunt ad montana relicto caſtello, & ciuitate, & victu, & armis ſuis, & Chriſtiani recepti ſunt in Ciuitate, & Caſtello cum gaudio.*

Prœlium

Prœlium inituros inclamaſſe nonnumquam *DEI*, ac *IESV NOMEN*. *SANCTOS* item *TVTELARES* in belli congreſſu contenta voce inuocatos. Etiam Ethnicos mox ante prœlium *IMPERATORVM NOMINA* pro *NVMINIBVS* acclamaſſe.

CAPVT VI.

GEdeon certe, manus cum Madianitis conſerturus, præcepit trecentis, quos ſecum duxerat, Militibus, vt in ipſo pugnæ initio *Domini nomen conclamarent*. Diſcimus hoc ex Iudicum libro cap. 7. vbi Gedeon legitur Milites in hæc verba allocutus; *Quod me facere videritis, hoc facite: ingrediar partem caſtrorum, & quod fecero ſectamini. Quando perſonuerit tuba in manu mea, vos quoque per caſtrorum circuitum clangite, & conclamate, DOMINO, & Gedeoni*. Et paulo poſt; *Cùmque per gyrum caſtrorum in tribus perſonarent locis, & hydrias confregiſſent, tenuerunt ſiniſtris manibus lampades, & dextris ſonantes tubas, clamaueruntque, GLADIVS DOMINI, & Gedeonis*. Idipſum licet meo iudicio haud obſcure colligere ex Machabæorum lib. 2. cap. 12. quo loci ita ſcriptum eſt; *Machabæus autem INVOCATO MAGNO MVNDI PRINCIPE, qui ſine arietibus, & machinis, temporibus Ieſu præcipitauit Iericho; irruit ferociter muris, & capta ciuitate per Domini voluntatem innumerabiles cædes fecit &c.* Et non longe poſt; *Sed cùm OMNIPOTENTEM INVOCASSENT, qui poteſtate ſua vires hoſtium confringit, ceperunt ciuitatem, & ex ijs, qui intus*

erant

erant, viginti quinque millia proſtrauerunt. Et infra aliquanto; *At illis, qui cum Eſdrin erant, diutius pugnantibus & fatigatis, INVOCAVIT Iudas DOMINVM ADIVTOREM, & ducem belli fieri, incipiens voce patria, & cum hymnis clamorem extollens, fugam Gorgiæ militibus incuſſit.*

De ſalutari *IESV NOMINE* in belli congreſſu *INCLAMATO*, teſtem inuenimus Auctorem libelli Polonici Liuonicæ Victoriæ, quæ anno 1605. contra Hæreticum Sudermannum parta eſt. In eo igitur apertiſſime legimus; *Hungaros, omniumque maxime Polonos, adhuc hodie ſolitos mox ante prælium contentiſſimis vocibus SALVTARE IESV NOMEN inclamare*. Cuius conſuetudinis teſtimonium dat grauis item Auctor Nicolaus Serrarius in ſuis ad Caput 7. Iudicum Commentarijs Quæſt. 22. quem videas, ſi lubet.

TVTELARES item *SANCTOS* fuiſſe nonnunquam à Chriſtianis Militibus ante pugnam *INVOCATOS*, certiſſimum eſt. Sic Hiſpanos, vt de cæteris taceam, nonniſi *ACCLAMATO BEATO IACOBO*, tutelari Hiſpaniarum Patrono, prælia committere ſolitos, produnt vetera rerum ab ijs geſtarum monimenta. Quam laudabilem conſuetudinem, à priſcis introductam, exceperunt qui inſecuti ſunt Hiſpani, & nunc etiam, vt audio, religioſe retinent.

Illud haud diſſimile videtur, quod de Macedonibus prodidit Iuſtinus in lib. 24. conſueuiſſe videlicet eos, in prælijs *NOMINA IMPERATORVM* pro Numinibus *INVOCARE*. ſunt hæc illius verba; *Nunc orbitatem amiſſorum filiorum dolebant, nunc excidia Vrbium metuebant, nunc ALEXANDRI, PHILIPPIQVE Regum ſuorum NOMINA, ſicuti NVMINA in auxilium VOCABANT*. Crediderim autem, hûc etiam poſſe referri, quod ſcriptum reliquit Cornelius Tacitus in lib. de Moribus Germanorum; *HERCVLEM* nimirum ab ijs *ACCLAMATVM*, ac *INVOCATVM*, vt nomine illius, ac numine, magis ac magis in prælio & ipſi animarentur, & terrerentur hoſtes. *Fuiſſe apud eos*, de Germanis ait Tacitus, *& HERCVLEM memorant, primumque omnium Virorum fortium ITVRI IN PRAELIA CANVNT*. quidquid Vir magnus Iuſtus Lipſius aliter hunc locum diſtinguat, & explicet.

Etiam *VLTREIA, VLTREIA*, inclamatum nonnunquam à Cruce ſignatis Militibus. Quæſitum, quæ ſit huiuſce formulæ origo, ac ſignificatio. *VLTREIA* pro *Vltra eia*, breuitatis cauſa, ſcriptum & pronunciatum. Etiam *HOSANNA* pro *Hoſia*, & *Anna* olim acclamatum. *MVLTIMODIS* item pro *Multis modis*, *OMNIMODIS* pro *Omnibus modis*, *PASSICRINIBVS* pro *Paſſis crinibus*, & pro *Tectis fractis TECTIFRACTIS* Veteres quandoque protuliſſe.

CAPVT VII.

QVoniam autem Chriſtianarum Acclamationum formulas, in Belli congreſſu emitti ſolitas, perſequentes nonnullarum etiam in ſuperiori Capite V. mentionem fecimus, quas in Expeditionibus Hieroſolymitanis conſueuerunt Cruce ſignati Milites vſurpare; non videtur ab hoc loco alienum, alteram à Cruce item ſignatis aliquando emiſſam aperire. ea vero ſic concipiebatur; *VLTREIA, VLTREIA*. In Vrbis igitur noſtræ Mediolanenſis Hiſtoria, à Landulpho de Sancto Paulo conſcripta Capite 2. de hac Cruce ſignatorum Militum acclamandi formula ita eſt; *Rege in Regno deficiente ſupradictus Anſelmus de Buis, Mediolanenſis Archiepiſcopus, quaſi monitus Apoſtolica auctoritate, ſtuduit congregare de diuerſis gentibus exercitum,*

cum

cum quo caperet Babylonicum Regnum. Et in hoc ſtudio præmonuit prælectam iuuentutem Mediolanenſem Cruces ſuſcipere, & CANTILENAM de VLTREIA, VLTREIA, CANTARE. Atque ad vocem huius prudentis Viri plures Viri cuiuslibet conditionis per Ciuitates Longobardorum, Villas, & Caſtella, Cruces ſuſceperunt, & eandem CANTILENAM de VLTREIA, VLTREIA, CANTAVERVNT. Hactenus Landulphi nondum editi verba; quorum mihi copiam non ita pridem fecêre Matthæus, & Iacobus, fratres Valerij, Viri humaniſſimi, ijdemque longe doctiſſimi; Cartuſiani Ordinis lumen alter, alter Iuris Conſultorum decus; vterq; Ciuitatis Mediolanenſis ornamentum. Duo autem minimum nobis eluceſcunt ex prolato Landulphi loco, ad rem noſtram pertinentia. Vnum (quod omnium ferme Acclamationum commune fuiſſe iam ſupra docuimus in primo huius Operis libro) *ad rythmum, muſicoſque modos pronunciatam* hanc acclamandi formulam: ſiquidem eam & *CANTILENAM* appellat Landulphus, & *CANTARI* ſolitam à Cruce ſignatis affirmat. Alterum, de ea loqui Landulphum, tanquam *de re peruulgata, & tunc ſolita paſſim vſurpari, cùm Bellum aliquod Sacrum ſuſciperetur*; id quod verba ipſa plane omnino declarant. Atque vt hæc minime dubia ſunt, ſic illud nondum certum, Quæ ſit huiuſce formulæ *ORIGO*, ac *SIGNIFICATIO*.

Res autem tota ſolius coniecturæ fundamento nititur. licet enim in adducto loco poſita ſemel atque iterum vox hæc legatur; non tamen, aut in Landulpho ipſo, aut in reliqua ſcribentium copia, quidquam inuenias, vt mea memoria eſt, quod ad originem illius, ac ſignificationem illuſtrandam facere poſſit. quam ob cauſam adnitendum nobis eſt diligentius, vt rei tenebris inuolutæ, quo ad licet, lumen aliquod afferatur. Porro, ſi coniectura capienda ſit ex voce ipſa, vt vere capiendam puto, equidem ſuſpicarer, vocem *VLTREIA* fuiſſe mendoſe ſcriptam à Landulpho; pro vt illam videlicet communis hominum eius temporis vſus pronunciare cōnſueuerat. ita tamen, vt & mendum poſſit paruo negotio tolli, & literulæ vnius interiectione, ex vnica voce nihil ſignificante verba duo componi liceat, ſen-

ſu ad id, qua de re agimus, apto & congruenti. nam pro *VLTREIA* ſubſtituimus *VLTRA EIA*. Sic igitur ſe res habebat. Cũ Bellum aliquod ſacrum, ſiue ſacra Expeditio *VLTRA MARE* ſuſcipienda eſſet, conſueuerunt ij, quibus erat ea cura demandata, coactos Milites his, aut ſimilibus hortandi, & excitandi verbis animare, *Milites VLTRA EIA*, *VLTRA EIA Milites*. quæ deinde verba Milites ipſi, vt ſe ad id paratos oſtenderent, inuicemq; magis ac magis animarent, & crebro inſuſſurabant canentes, & tanquam militare ſignum ac teſſeram in bellicis ſuis Acclamationibus vſurpabant. Verùm, cùm eſſent ij imperiti, ſeu potius breuitatis amatores, duo illa, ſiue conſulto, ſiue inſcitia loquendi, nectentes ac contrahentes verba, pro, *VLTRA EIA*, vnicam vocem *VLTREIA* inter acclamandum efferebant. Atque ita nos quidem de hac acclamandi formula exiſtimamus; ab opinione noſtra non ante diſceſſuri, quàm eruditi certius aliquid inuenerint;

Coniectura porro noſtra ex eo validiſſime confirmatur, quòd olim etiam ſcimus, breuitatis cauſa fuiſſe quædam interdum ſcribendo, ac pronunciando contracta. Sic formulam acclamandi *HOSANNA* vnico verbo efferre ac ſcribere conſueuerunt; quam tamen ex duabus vocibus *HOSIA*, & *ANNA* componi certiſſimum eſt, vt prodidit B. Hieronymus in epiſt. 145. ad Damaſum, & nos pluribus dicemus in extremo libro. Sic etiam *MVLTIMODIS* pro *Multis modis*, *OMNIMODIS* pro *Omnibus modis*, *PASSICRINIBVS*, pro *Paſſis crinibus*, & pro *Tectis fractis* *TECTIFRACTIS* ſcribebant interdum Veteres, ac pronunciabant. Ac voce quidem *MVLTIMODIS* vſus eſt M. Cicero in 3. de Oratore ex veteri Poeta: Lucretius autem non ſemel neque vno in loco, & *MVLTIMODIS*, & *OMNIMODIS* dixit. reliquas fuiſſe ab alijs ſæpe vſurpatas, adnotat eruditiſſimus Muretus in ſuis ad Terentij Andriam Scholijs. Quare nihil dubitandum, quin fuerit *VLTREIA* pro *VLTRA EIA* ſcriptum olim, ac pronunciatum.

Ad illas nunc tranſeo Acclamationes, quibus belli Duces, re bene geſta & confecta, excipi fauſte à Militibus conſueuerunt.

IM-

IMPERATORIS appellationem tribus olim modis acceptam: pro quocunque *EXERCITVS DVCE* interdum; interdū pro *VICTORE*; aliquādo pro *PRINCIPE SVMMO*, ac *REGE*. Belli Duces, re proſpere, ac feliciter geſtâ, fuiſſe à *MILITIBVS*, fauſte *ACCLAMANTIBVS*, *IMPERATORIS NOMINE* conſalutatos. idque *TOTIES* à Militibus factitatum, *QVOTIES VICISSENT* Duces. Quæ *VICTORIBVS* belli Ducibus conſueuit *IMPERATORIS APPELLATIO* à Militibus inter acclamandum tribui, eam fuiſſe cæteris *ANTIQVIOREM*, & *MAGIS VSITATAM*.

CAPVT VIII.

I*MPERATORIS* nomen tribus olim modis in Romana Hiſtoria acceptum obſeruo. Vno, pro eo, qui præerat exercitui, iuſque & imperium gerendi belli habebat. Altero, pro eo, qui fuſis hoſtibus, ac profligatis Victor extiterat. Tertio, pro eo, qui liberam habebat, plenamque rei conſtituendæ poteſtatem; αὐτοκράτωρ à Græcis dicebatur: quales erant ſummi Princi-

pes,

pes, ac Reges. Caſſius Dio libro 43. in C. Iulio Cæſare tres hoſce modos expreſſit haud obſcure, ſcribens hoc pacto; *IMPERATORIS NOMEN, non antiqua tantum pro conſuetudine, qua id cùm alij, tùm ipſe quoque ſæpius EX BELLO REPORTAVERAT; neque ea ratione, quòd ei BELLI IVS, abſolutamque POTESTATEM DEFERRENT, Cæſari tribuerunt; ſed eo modo, quo nunc ijs, qui SVMMVM IMPERIVM OBTINENT, primo Cæſari primum impoſuerunt, tanquam ipſi proprium.* Et ſtatim; *Id vero nomen Imperatoris à Iulio, quemadmodum etiam Cæſaris nomen, tanquam peculiare ſummi Imperij cognomentum, ad omnes deinceps Imperatores dimanauit: non tamen ſublata antiqua huius nominis notione, ſed vtrâque integra. Itaque denuo Imperatoris nomen adſciſcit, qui victoriam eo dignam obtinuit. Imperatoris igitur nomen omnibus ex æquo Imperatoribus primum tribuitur; qui vero in bello rem eo cognomento dignam geſſit, is antiqua conſuetudine Imperator ſalutatur; vnde fit, vt quis ſecundo, tertio, ac quoties omnino id mereatur, Imperator nuncupetur.* Primam vtique nominis ſignificationem deſignauit Dio ijs verbis; *Neque ea ratione, quòd ei belli ius ac poteſtatem deferrent.* Alteram his; *Imperatoris nomen non antiqua tantum conſuetudine, qua id cùm alij, tùm ipſe quoque ſæpius ex bello reportauerat.* Et ijs; *Imperatoris nomen adſciſcit, qui Victoriam eo dignam obtinuit.* Et iſtis etiam apertius; *Qui in bello rem eo cognomento dignam geſſit, is antiqua conſuetudine Imperator ſalutatur.* Tertiam declarant ea verba; *Sed eo modo, quo nunc ijs, qui ſummum Imperium obtinent, Cæſari primum impoſuerunt.* Et illa; *Nomen Imperatoris à Iulio, quemadmodum etiam Cæſaris nomen, tanquam peculiare ſummi Imperij cognomentum, ad omnes deinceps Imperatores dimanauit.* Nec non ea; *Imperatoris igitur nomen omnibus ex æquo Imperatoribus tribuitur.* Secundam rurſus, ac tertiam ſignificationem notauit apertiſſime idem Dio libro 52. in Octauio ijs verbis; *Eodem anno Imperatoris nomen accepit,* (de Octauio loquitur) *non quale propter VICTORIAM tribui more vetuſto ſolebat; ſed quo SVMMA IMPERII demonſtraretur; quod Patri quoque eius Iulio, & eius filijs fuerat decretum.* Verum pro tempore de prima, ac tertia notione fortaſſe nimis. ad ſecundam, cuius illu-

illuſtrandæ gratia de cæteris egimus, ſicuti res poſtulat, me nunc conuerto. Illud igitur de ea, quod hûc maxime facit, demonſtremus. Nimirum bellicâ re, proſpere ac feliciter geſta, fuiſſe Victores Duces fauſtis Militum Acclamationibus Imperatoris nomine conſalutatos. Significat hoc Taciti locus ex 3. Annalium libro ſub finem ita conſcriptus; *Sed Tiberius pro confecto bello interpretatus, id quoque Blaſo tribuit, vt IMPERATOR à Legionibus SALVTARETVR; priſco erga DVCES honore, qui BENE GESTA RE gaudio & impetu victoris exercitus CONCLAMABANTVR.* Probant hoc idem Suetonij verba in Tito capite 5. vbi ſcribens de Hieroſolymorum oppugnatione ab eodem Tito feliciter confecta, *Ad perdomandam*, inquit, *Iudæam relictus, nouiſſima Hieroſolymorum expugnatione, duodecim propugnatores totidem ſagittarum confecit ictibus; cepitque eam Natali filiæ ſuæ, tanto MILITVM GAVDIO, ac FAVORE, vt in gratulatione IMPERATOREM eum CONSALVTAVERINT.* Idipſum cognoſcitur etiam ex Cœſaris verbis manifeſte, in libro 2. de Bello Ciuili hæc ſcribentis; *His rebus bene geſtis Curio ſe in Caſtra ab Bagradam recepit, atque vniuerſi EXERCITVS CONCLAMATIONE IMPERATOR APPELLATVR.* Nec multo ſecus mihi videtur Marcus Cicero in epiſtola 20. libri 5. ad Atticum ſenſiſſe, cum ait; *Magnum numerum hoſtium cecidimus; Caſtella munitiſſima, nocturno Pontini aduentu, noſtro matutino cepimus, incendimus; IMPERATORES APPELLATI SVMVS.* Nec longe, diſcedit Caſſius Dio; nam libro 68. in Traiano, *Cum autem*, inquit, *hoc facto MILITES CLAMOREM SVSTVLISSENT, ac Traianum, tanquam in VICTORIA QVADAM, IMPERATOREM APPELLASSENT &c.* Hac de re plura Veterum Auctorum teſtimonia ſi quis requirat, Barnabæ Briſſonij, magni ſane viri, ac veluti Philologiæ ſolis, Quartum de formulis, ac ſolemnibus Populi Romani verbis, librum perlegat.

Neque vero illud hoc loco prætereundum eſt; Imperatoris appellationem trifariam quidem, vt paulo ante oſtendimus, olim acceptam, eam tamen, qua diximus, Belli Victores à Militibus fauſte acclamantibus conſalutari ſolitos,

fuiſſe

fuiſſe cæterarum antiquiſſimam. Idoneus eſt auctor idem ille, quem modo ſupra nominaui, Caſſius Dio; cuius ſunt illa ex libro 43. in C. Iulio Cœſare; *Imperatoris nomen, non ANTIQVA tantum pro CONSVETVDINE, qua id cùm alij, tùm ipſe quoque ſæpius ex bello reportauerat &c.* Et mox; *IMPERATORIS igitur NOMEN omnibus ex æquo Imperatoribus tribuitur; qui verò in BELLO REM eo cognomento DIGNAM GESSIT, is ANTIQVA CONSVETVDINE IMPERATOR SALVTATVR.* Et libro 52. in Octauio ait in hunc modum; *Eodem anno IMPERATORIS NOMEN accepit, non quale PROPTER VICTORIAM tribui MORE VETVSTO ſolebat &c.*

Addo hoc etiam; *IMPERATORIS NOMEN* fuiſſe à Militibus inter acclamandum belli Duci *TOTIES* tributum, *QVOTIES* ipſe ab hoſtibus Victoriam reportaſſet. Id quod eodem Dione teſte dicimus; apud quem in adducto libri 43. loco ita ſcriptum legitur; *IMPERATORIS NOMEN; non antiqua tantum pro conſuetudine, qua id cùm alij, tùm ipſe quoque SAEPIVS in bello reportauerat &c.* Et manifeſtius paulo poſt; *Qui vero in bello rem eo cognomento dignam geſſit, is antiqua conſuetudine Imperator DENVO ſalutatur. vnde fit, vt quis SECVNDO, TERTIO, & TOTIES omninò, QVOTIES id mereatur, IMPERATOR NVNCVPETVR.* Et in libro 52. *Eodem anno IMPERATORIS NOMEN accepit* (Octauius) *non quale propter Victoriam tribui more vetuſto ſolebat; id enim SAEPIVS & antea, & poſtmodum ex ipſis actionibus reportauit, VICIES quidem Imperator dictus &c.*

Nunc factas à Militibus triumphanti Imperatori Acclamationes perſequamur.

Trium-

Triumphanti Imperatori, *IO TRIVMPHE*, à gratulabundis Militibus olim acclamatum; tunc maxime, cùm triumphans in Capitolium curru veheretur. *LAETA VOX*, quid ſit Ouidio; quid Martiali, *TRIVMPHVM CLAMARE*.

CAPVT IX.

AD hunc omnino locum pertinent (ſi modo fidem datam præſtare volumus) emiſſæ à Militibus in triumphantem Imperatorem Acclamationes: quæ, *quid eſſent*, ſeu, *quemadmodum fierent*, haud obſcure nobis ſignificauit Liuius in libro 5. de M. Camilli triumpho agens. ſunt hæc illius verba; *Dictator, recuperata ex hoſtibus patria, TRIVMPHANS in Vrbem redit, interque IOCOS MILITARES, quos INCONDITOS iaciunt, ROMVLVS, ac PARENS PATRIAE, CONDITORque ALTER VRBIS haud vanis LAVDIBVS appellatur.* Hactenus Liuius; ex cuius verbis facillime poteſt perſpici, factas à Militibus triumphanti Imperatori Acclamationes fuiſſe plenas laudibus interdum, interdum etiam dicteriorum, iocularium que carminum refertas. Atque hoc poſterius in proxime ſequenti Capite prolatis teſtimonijs confirmabimus. Ad primum autem refero fauſtam illam formulam, in omnes pene triumphantes Imperatores à Militibus acclamantibus emitti ſolitam, hiſce vocibus, *IO TRIVMPHE*, conceptam. quam quidem placet nunc locis aliquot veterum Auctorum inſignioribus aperire, ac comprobare. M. certe Varro de ea in

Pp libro

libro 5. de Lingua Latina ſic ſcribit; *Triumphare appellatum, quòd cum Imperatore MILITES redeuntes clamitant per Vrbem IN CAPITOLIVM eunti, IO TRIVMPHE, IO.* Qui Varronis locus indicat etiam, tunc maxime vſurpatam à Militibus eam acclamandi formulam, cùm triumphans Imperator in Capitolium veheretur. Meminêre autem eiuſdem formulæ Horatius, Ouidius, ac Tibullus; quorum verba, hûc apte cadentia, ſubſcribam. In Ode igitur 2. libri 4. Carminum, de Auguſti triumpho, deque triumphanti acclamantibus, canit in hunc modum Horatius;

Tuque dum procedis, IO TRIVMPHE;
Non ſemel dicemus, IO TRIVMPHE &c.

Et in Epodon libro Ode 9. ad Mœcenatem, de eodem Auguſti triumpho ſcribens;

IO TRIVMPHE, tu moraris aureos
Currus, & intactas boues.
IO TRIVMPHE, nec Iugurthino parem
Bello reportaſti Ducem,
Neque Africano &c.

Ouidius triumphantem Germanicum deſcribens in 4. de Triſtibus libro Elegia 2. hæc ait;

Tempora Phœbeo lauro cingentur, IO que
MILES, IO, magna voce, TRIVMPHE canet.

Tibulli autem ex libro 2. Elegia 6. eandem in rem ſunt hi verſus;

Ipſe gerens laurus, lauro deuinctus agreſti
MILES, IO, magna voce, TRIVMPHE, canet.

Extat etiam Alcimi Auiti in libri 6. capite 6. locus, quem, quia valde ad rem facit, recitabo.

Cautius, inquit, *ac melius mihi tùm laudabere, cùm iam*
Hoſtibus euictis, & IO clamante TRIVMPHO.

Ad hanc eandem formulam ſunt, qui putent, reſpexiſſe Ouidium, cùm in primo Metamorphoſeos libro, de Apollinis lauro loquens, ita ſcribit;

Tu ducibus lætis aderis, cùm LAETA triumphum
VOX canet &c.

ita vt Ouidio, *VOX LAETA*, ſit pro eo, ac ſi dixiſſet, *IO TRIVM-*

TRIVMPHE. in eis eſt eruditiſſimus Briſſonius: quod ipſum nos quoque, vt maxime veriſimile, non grauate concedimus. Hûc etiam exiſtimarim poſſe referri, quod in Martialis libro 7. epigrammate 6. de fama reditus Domitiani agente, ſic legimus;

> *Rurſus, IO, magnos CLAMAT tibi Roma TRIVMPHOS.*

non enim verendum eſt, ne Martiali, *TRIVMPHVM CLAMARE*, non idem valeat, quod, *IO TRIVMPHE*, inter acclamandum, dicere.

Fuiſſe à *MILITIBVS*, dum *TRIVMPHVS* agebatur, *DICTERIA*, *INCONDITOS*que *VERSVS*, inter *ACCLAMANDVM* ioculariter *IACTATOS*.

CAPVT X.

Militares claudentur Acclamationes inconditis ijs carminibus, ac dicterijs, quæ Milites, Triumphantium currum proſequentes, inter acclamandum, conſueuerunt iculariter iacere. Quem ſane morem norunt ij, qui M. Ciceronem, T. Liuium, Dionyſium Halicarnaſſæum, C. Plinium, Martialem, Suetonium, Caſſium Dionem, Appianum Alexandrinum, ac Velleium Paterculum attento animo legêre. M. igitur Cicero, vniuerſum Triumphi apparatum, ac pompam deſcribens in Oratione contra L. Piſonem, *MILITVM* etiam *CLAMOREM* commemorat. *Diſſeres*, inquit, *de Triumpho. Quid tandem habet iſte currus? quid vincti ante currum Duces? quid ſimulacra Oppidorum? quid aurum? quid argentum? quid Legati in equis, & Tribuni? quid*

CLAMOR MILITVM? quid tota illa pompa? Atque hîc, *MILITVM CLAMOR*, ſi interpretari velis, non quicquam aliud eſt, quàm *INCONDITI VERSVS* ij, quos acclamantes in Triumphis Milites iactare ilocaliter ſolebant. Liuius vero in lib. 4. de C. Valerio Conſule ouante loquens, *Itaque*, ait, *cùm ex S. C. Vrbem OVANS introiret, alternis INCONDITI VERSVS MILITARI LICENTIA IACTATI; quibus Conſul increpitus, Menenij nomen celebre laudibus fuit*. Et in lib. 5. de M. Furij Camilli triumpho, *Dictator*, inquit, *recuperata ex hoſtibus patria, TRIVMPHANS in Vrbem redit; interque IOCOS MILITARES, quos INCONDITOS IACIVNT, Romulus, ac parens patriæ, conditorque alter Vrbis haud vanis laudibus appellatur*. Et in lib. 39. *Multi omnium ordinum donati militaribus CVRRVM ſequuti ſunt, CARMINAque à MILITIBVS ea in Imperatorem dicta, vt facile appareret, in Ducem indulgentem, ambitioſumque ea dici*. Dionyſij verba ſunt hæc in 7. Antiquitatum Romanarum libro; *Ex TRIVMPHIS autem, qui aguntur, ſatis liquet, LVSVS CAVILLATORIOS, & SATYRICOS apud Romanos iam inde à priſcis ſæculis receptos fuiſſe. Permittitur enim ijs, qui TRIVMPHVM PROSEQVVNTVR, IAMBOS, & DICTERIA IACERE in clariſſimos quoſque Viros, atque adeo in ipſos quoque Imperatores; quemadmodum Athenis olim ijs, qui plauſtris vecti pompam proſequebantur, obuios quoſque ſcommatibus impetere licebat; nunc vero carmina ex tempore canunt*. Plinij iſta ex lib. 19. cap. 8. *Olus quoque ſylueſtre eſt trium foliorum, D. Iulij carminibus, præcipue IOCIS MILITARIBVS celebratum. ALTERNIS quippe VERSIBVS EXPROBRAVERE, lapſana ſe vixiſſe apud Dyrrachium, præmiorum parſimoniam CAVILLANTES*. Martialis lib. 1. epigramm. 5. Cæſarem alloquens ita canit;

Conſueuere IOCOS veſtri quoque ferre TRIVMPHI,
Materiam DICTIS nec pudet eſſe Ducem.

& in lib. 7. epigramm. 7. de Domitiani reditu agens,

FESTA coronatus ludet CONVICIA MILES,
Inter laurigeros cùm comes ibit equos.
Fas audire IOCOS, leuioraque CARMINA, Cæſar,
Sit tibi; ſi LVSVS ipſe TRIVMPHVS amat.

Sueto-

Suetonius in C. Iulio Cæſare cap. 49. Gallicum eiuſdem Cæſaris Triumphum deſcribens, ait in hunc modum; *Gallico TRIVMPHO MILITES eius inter cætera CARMINA, qualia CVRRVM PROSEQVENTES IOCVLARITER CANVNT, etiam vulgatiſſimum illud pronunciauerunt,*

> *Gallias Cæſar ſubegit, Nicomedes Cæſarem;*
> *Ecce Cæſar nunc triumphat, qui ſubegit Gallias,*
> *Nicomedes non triumphat, qui ſubegit Cæſarem?*

Et in capite 50. de eodem Cæſaris Triumpho; *Ne prouincialibus quidem matrimonijs abſtinuiſſe, vel hoc diſticho apparet, IACTATO æque à MILITIBVS per Gallicum TRIVMPHVM,*

> *Vrbani ſeruate vxores, mœchum caluum adducimus;*
> *Aurum in Gallia effutuiſti, hîc ſumpſiſti mutuum.*

Inconditas autem huiuſmodi Acclamationes, à Militibus in triumphantem de Gallis Cæſarem ioculariter iactatas, Caſſius quoque Dio ſic commemorat in lib. 43. *Admirationem augebat maxima Cæſaris in MILITVM DICACITATE ferenda lenitas, qui & allectos ab eo in Senatum DICTIS mordebant, & ipſi Cæſari inter alia CONVICIA Cleopatræ amorem, conſuetudinemque, quam is adoleſcentulus cum Bithiniæ Rege Nicomede habuerat, EXPROBRABANT; adeo vt dicerent, Gallos à Cæſare, Cæſarem vero à Nicomede ſubactum. His ita IACTATIS tantum ab indignatione abfuit Cæſar, vt gauiſus etiam ſit, ea ſuos dicendi libertate vti, quòd ipſum nunquam ſuccenſurum certo crederent. Conſuetudinem autem cum Nicomede vitio ſibi verti ægrius tulit, palamque ſe moleſtia hinc affici oſtendit; ſed excuſare auſus, atque iuramento adhibito ſe purgare, riſu exceptus eſt.* Appianus Alexandrinus, pompam omnem triumphi Scipionis referens libro de Bellis Punicis, hæc habet inter cætera; *Iuxta currum incedunt militiæ ſocij &c. ſequuntur MILITES &c. Hi alios LAVDANT, in alios CAVILLANTVR, quoſdam VITVPERANT. eſt enim res ſimplex TRIVMPHVS, & in eo magna IOCORVM LICENTIA.* Velleius demum Paterculus in lib. 2. *Inter IOCOS,* ait, *MILITARES, qui CVRRVM Lepidi, Plancique SEQVVTI erant, inter execrationem Ciuium vſurpabant hunc verſum,*

De Germanis, non de Gallis, duo TRIVMPHANT Conſules.

Etiam M. Varro in eorum numerum, qui conſuetudinis iaciendorum à Militibus, Triumphum proſequentibus, inter acclamandum, iocularium huiuſmodi carminum meminerint, ab eruditis adſcribitur, dum in lib. 5. de Lingua Latina ſic ſcribit; *Hinc appellatum dictum in Mimo, ac dictioſus; hinc in Manipuleis caſtrenſibus DICTA DVCIBVS.* quibus ego non repugnanter aſſentior. Nunc ea proferamus, quæ digna obſeruatione, & ad rem noſtram pertinentia, videntur apte poſſe ex teſtimonijs mox ante adductis elici.

INCONDITA, ac *IOCVLARIA* Militum acclamantium *CARMINA*, in Triumphantes iaci ſolita, fuiſſe ad *MVSICOS* omnino *MODOS*, & item *ALTERNIS* pronunciata. *EADEM* in Triumphantes certe quidem ſemper, aliquando tamen etiam *IN ALIOS IACTATA*. Triumphantium *LAVDES IISDEM* quandoq; *CELEBRATAS*, at ſæpius *EXPROBRATA VITIA*. Impudentem hanc Militum in iocando licentiam *TVLISSE* Triumphantes *QVAM LENISSIME*.

CAPVT XI.

ATque ex his quidem ſuperioribus Veterum locis, fuiſſe olim inconditos verſus à Militibus, dum Triumphus ageretur, iocculariter inter acclamandum iactatos, ita dilucide oſtenditur, nihil vt fieri queat illuſtrius. ſimul autem & illa eſſucent, hûc maxime facientia; *Ad muſicos modos*, & item, *alternis*, iactata fuiſſe incondita huiuſmodi carmina; in *Triumphantes* certe quidem ſemper, interdum tamen etiam *in alios*. Deinde, iocularibus ijſdem carminibus Triumphantium *virtutes* quandoque *laudatas*, ſæpius tamen *perſtricta vitia*. Tum ad extremum, diſſo-

diſſolutam hanc Militum *conſuetudinem*, *licentiamque impudentem*, *quàm leniſſime tuliſſe* Triumphantes. quæ ſingula conabor mox planiora facere.

Atque ad *MVSICOS* quidem *MODOS* pronunciata Militum hæc acclamantium carmina, & dicteria, diſcimus ex Suetonio in Iulio Cæſare cap. 49. quo loci, ilocaliter ea *CANI* à Militibus ſolita, narrat. *ALTERNIS* vero eadem iactata, docet Liuius, his verbis ſcribens in lib. 4. *Cùm ex S. C. Vrbem ouans introiret* (Valerius Conſul) *ALTERNIS inconditi verſus Militari licentia iactati* &c. Et Plinius lib. 19. cap. 9. *Olus*, inquiens, *ſylueſtre eſt trium foliorum, D. Iulij carminibus, præcipue iocis Militaribus celebratum. ALTERNIS quippe verſibus exprobrauêre, lapſana ſe vixiſſe* &c. In Triumphantes certe quidem ipſos iaci ſolita huiuſmodi carmina, notius eſt, quàm vt productis iterum teſtimonijs patefieri neceſſe ſit; omnia pene adducta in ſuperiori Capite Scriptorum loca hanc rem ipſam oſtendunt. illud magis obſcurum, fuiſſe *IN ALIOS* etiam, nequaquam Triumphantes, eadem illa quandoque emiſſa: quod tamen ſatis illuſtrant Dionyſius Halicarnaſſ., & Caſſius Dio. is etenim in 7. Romanarum Antiquitatum libro teſtificatur, *Permiſſum Militibus, Triumphum proſequentibus, IAMBOS, & DICTERIA iacere non in ipſos duntaxat Triumphantes Imperatores, ſed in CLARISSIMOS etiam QVOSQVE VIROS.* Dio autem in lib. 43. narrat, *Triumphante Cæſare, Militum dicacitatem eò perueniſſe, vt ALLECTOS etiam ab eodem Cæſare IN SENATVM DICTERIIS INCESSERENT*; ex quo conſequi videas, nedum in Triumphantes, ſed *IN ALIOS* etiam iactata quandoque huiuſmodi carmina.

LAVDATAS autem nonnunquam Triumphantium *VIRTVTES*, ex eo ſatis oſtenditur, quòd *Menenij NOMEN CELEBRE fuiſſe inconditis Militum carminibus & iocis* ſcriptum reliquit Liuius in lib. 4. Et in 5. affirmat, *Camillum Triumphantem, inter iocos Militares, fuiſſe & NOVVM ROMVLVM, & PARENTEM PATRIAE, & ALTERVM Vrbis CONDITOREM, NON VANIS LAVDIBVS appellatum.* Sæpius tamen fuêre ijs *NOTATA* Triumphantium *VITIA*. Siquidem in eiuſdem Liuij lib. 4. ſcriptum videas,

Incon-

Inconditis Militum verſibus C. Valerium Conſulem Triumphantem fuiße palam INCREPITVM. Et in lib. 39. legimus; *Ex carminibus à Militibus iactatis facile apparuiſſe, in Ducem ea INDVLGENTEM, & AMBITIOSVM fuiſſe pronunciata*. Plinius item in lib. 19. cap. 8. *CAVILLATOS*, ait, *Milites alternis verſibus Triumphantis Cæſaris IN DANDIS PRAEMIIS PARSIMONIAM*. Cognoſcitur hoc idem ex Suetonio, ac Dione manifeſtius. nam adductis locis vterque ſcribit; *In Gallico Triumpho exprobraſſe Cæſari Milites, iocullariter canentes, & IMPVROS Cleopatræ AMORES, & FAEDISSIMAM cum Nicomede CONSVETVDINEM*.

IMPVDENTEM porro Militum *LICENTIAM* in *CARPENDIS* palàm Triumphantium *VITIIS TVLISSE* Triumphantes ipſos *QVAM LENISSIME*, ex Martialis lib. 1. epigramm. 5. perſpicitur; quo in loco Imperatorem Domitianum alloquitur Martialis, rogatq;, vt *LAETA FRONTE* carmina ſua legat, quemadmodum conſueuêre Triumphantes *LENITER*, *HILAREque FERRE* Militum dicacitatem, & conuicia;

> *Contigeris noſtros, Cæſar, ſi forte libellos,*
> *Terrarum dominum pone ſupercilium.*
> *Conſueuêre IOCOS veſtri quoque FERRE Triumphi,*
> *Materiam dictis nec PVDET eſſe Ducem.*

quorum verborum illa duo, *FERRE*, *PVDET*, meo iudicio, ſatis indicant, ita *FERRE* ſolitos Triumphantes Militum dicteria, & probra, vt, ea *PALAM* etiam *OBIICI*, ipſos neutiquam *PVDERET*. Longe vero manifeſtius de eâdem re Dio, cuius ſunt illa ex lib. 43. *Admirationem augebat maxima Cæſaris in Militum DICACITATE FERENDA LENITAS; qui & allectos ab eo in Senatum dictis mordebant, & ipſi Cæſari inter alia conuicia Cleopatræ amorem, conſuetudinemque, quam is adoleſcentulus cum Bithyniæ Rege Nicomede habuerat, exprobrabant; adeo vt dicerent, Gallos à Cæſare, Cæſarem vero à Nicomede ſubactum. His ita iactatis tantum ab INDIGNATIONE ABFVIT Cæſar, vt GAVISVS etiam ſit, EA ſuos dicendi LIBERTATE VTI*. quare ſatis conſtat, Cæſarem obiecta crimina, & probra, non modo *PATIENTER TVLISSE*, ſed etiam maxime *LAETATVM*,

quòd in eum Milites *IMPVDENTI* ea in iocando *LICENTIA VTERENTVR*. Subijcit tamen Dio, ægrius paulo tuliſſe eundem Cæſarem, exprobratam ſibi cum Nicomede conſuetudinem, cùmque vellet eam, iureiurando etiam adhibito, excuſare, iocis iterum ac riſu fuiſſe à Militibus exceptum.

Atque hæc quidem de *BELLICIS* Acclamationibus ſatis. Nunc eſt de *NVPTIALIBVS* agendum.

BONI OMINIS causâ in *SPONSALIBVS* olim, & in *NVPTIIS* fauſte acclamatum. Senecæ Poetæ *LAETA OMINA*. Nuptias antiquitus, non niſi ſumptis prius augurijs, auſpicibuſque datis, factas. Illuſtratus Appiani Alexandrini locus.

CAPVT XII.

QVandoquidem videntur poſſe Nuptialibus Acclamationibus, lociſque Veterum ad eas illuſtrandas producendis, non tenue lumen adferre ceteri Nuptiarum Ritus; crediderim, facturum me operæ pretium, ſi, Nuptiales explicaturus Acclamationes, ipſos etiam reliquos Nuptiarum ritus, hûc apte cadentes, paucis tamen omnino, ac ſummatim, attigero.

Tria autem potiſſimum inuenio fuiſſe olim Nuptialium Acclamationum genera; in Sponſalibus vnum, reliqua duo in Nuptijs facta. ſuis certe quidem ac proprijs vnum quodque vocibus conceptum, omnia tamen emiſſa boni ominis causâ;

cauſâ; quo ſcilicet Nuptiæ felicius, proſpereq; magis euenirent. Atque hæc puto fuiſſe *LAETA OMINA*, quibus Ciues Neronis ac Poppeæ Nuptias proſecutos canit Seneca in Octauia Actu 4. Sc. 1.

Et ipſe lateri iunctus, atque hærens tuo,
Sublimis inter Ciuium LAETA OMINA
Inceſſit ————————

Nuptias item, boni ominis cauſa, conſueuiſſe Veteres, non niſi captatis prius augurijs, auſpicibuſque datis, facere, tradunt diſertis verbis Valer. Maxim. lib. 2. cap. 1. & Seruius ad 1. & 4. Aeneidos Virgilij librum; colligiturque haud obſcure ex Plauto in Caſinæ Prologo, M. Cicerone in Oratione pro Cluentio, Lucano lib. 2. de Bello Pharſalico, Tacito Annalium lib. 11. & 15. Suetonio in Claudio, Iuuenali Sat. 10. Seneca in Troade, Claudiano in Epiſt. ad Serenam, & lib. 1. in Ruffinum.

Acclamationes porro ipſæ ita concipiebantur, vt in Sponſalibus, *FELICITER*, interdum, interdum, *QVAE RES RECTE VORTAT*, aut, *DII BENE VORTANT*; in Nuptijs autem *HYMENAEVM*, & *THALASSIVM*, inclamarent, *VERSVSque* etiam iactarent *FESCENNINOS*. Appianus certe Alexandrinus videtur voluiſſe nobis haſce omnes exprimere Acclamationes, cùm in libro 5. de Bello Ciuili, de Antonij, & Octauiæ Nuptijs loquens, ita ſcribit; *Quoniam Marcellus nuper obierat, Maritus Octauiæ ſororis Cæſaris, poſtulauerunt pacis Auctores, vt frater eam collocaret cum Antonio; MOXQVE DESPONSA, dictum, FELICITER: CONSEQVENTIBVS deinde FAVSTIS ACCLAMATIONIBVS totius exercitus*. Verba enim illa, *MOX DESPONSA, dictum, FELICITER*, apertiſſime oſtendunt, *FACTIS SPONSALIBVS STATIM acclamatum, FELICITER*. proxime vero quæ adiunguntur, *CONSEQVENTIBVS FAVSTIS ACCLAMATIONIBVS*, eò pertinent, quantum video ipſe, vt factas deinde fuiſſe Nuptiales reliquas Acclamationes, hoc eſt, *HYMENAEVM*, & *THALASSIVM* inclamata, ac forte etiam *FESCENNINOS VERSVS* iactatos, ſciri poſſit. Verum de Nuptiali Hymenæo, Thalaſſio, carminibusq; Feſcenninis, non ita multo poſt dicam vberius;

nunc acclamandi formulas in *SPONSALIBVS* vſurpari ſolitas, pergam patefacere.

Antiquitus, *MOX FACTIS SPONSALIBVS*, acclamatum, *FELICITER*: Interdum etiam, *FELIX*: aliquando, *QVAE RES RECTE VORTAT*, aut, *DII BENE VORTANT*. Nuptiarum ritus aliquot ſummatim perſtricti.

CAPVT XIII.

FELICITER olim, *FACTIS STATIM SPONSALIBVS*, acclamatum fuiſſe, ex Appiano Alexandrino planum feci antea; ſed quominus idem faciam ex Iuuenali, & alijs, ne nunc quidem res vlla impedit. Nam & is in Satyra 2. plures enumerans Nuptiarum ritus; velut, *Sponſalitias omnes conuentiones in Tabulas referri ſolitas*; *Tabulas* autem *ipſas ſignatorijs eorum, qui interfuerant annulis obſignatas*; *Magnifice* item, *ac ſplendide cœnatum*; *Nouamque Nuptam in Mariti ſinu inter cœnandum iacuiſſe*: illos etiam quàm apertiſſime commemorat, quos ipſi probandos ſuſcepimus; nimirum, *FELICITER, acclamatum*; *STATIMque emiſſam eam vocem, SIMVL AC eſſent OBSIGNATAE SPONSALES TABVLAE*. Sunt hæc Iuuenalis verba;

SIGNATAE TABVLAE; dictum FELICITER, ingens
Cœna ſedet; iacuit gremio noua nupta Mariti.

Extat etiam Tranquilli in Domitiani Vita locus, quem, quia hûc facere arbitror, recitabo: ita conſcriptus eſt in cap. 13. *Neque IN REDVCENDA POST DIVORTIVM VXORE*

edicere

ediccre dubitauit Domitianus, *vocatam eam in puluinar ſuum*; *ACCLAMARI etiam EPVLARI DIE libenter audijt, DOMINO, ac DOMINAE; FELICITER*. Fecerat videlicet Domitianus cum Domitia vxore diuortium, quòd eſſet ea Paridis Hiſtrionis amore deperdita; ſed intra breue tempus impatiens diſſidij, quaſi efflagitante populo, dimiſſam reduxit. Reductionem hanc populus fauſtis proſequutus eſt Acclamationibus, atque inter cæteras eam quoque formulam emiſit, quam diximus, mox factis ſponſalibus vſurpari ſolitam. *FELICITER* igitur acclamauit; quaſi hac in reconciliatione fuiſſet iterum Domitiano deſponſa Domitia, & nouæ tabulæ ſponſales obſignatæ. A Tibullo quoque libro 3. ſub Elegiæ 4. finem, formulæ huius, quamquam paulo obſcurius mentionem factam video; ſic enim canit,

Hoc tibi coniugium promittit Delius ipſe.
FELIX. Hoc alium deſine velle Virum.

hîc etenim, *FELIX*, pro eo eſſe, ac ſi dixiſſet, *FELICITER*, mox adiecta verba ſatis oſtendunt,

——— *Hoc alium deſine velle Virum.*

quæ ſententiam habent huiuſmodi; Non eſt, ò Neæra, quòd, alterius amore capta, nouas tecum mediteris nuptias: iam enim deſponſa es; iam ſunt obſignatæ ſponſales tabulæ; iamque acclamatum eſt, *FELICITER*. Eandem formulam his quoque verbis interdum conceptam obſeruo, *QVAE RES RECTE VORTAT*, aut ijs, *DII BENE VORTANT*; qui modi Plauto valde familiares ſunt. nos tamen vnum, aut item alterum ex eo locum afferre contenti erimus. Sic igitur in Aulularia Actu 2. Scena 3.

FILIAM DESPONDI ego hodie, huic NVPTVM Megadoro dabo.
DII BENE VORTANT ———

& in Scena 2. eiuſdem Actus dixerat,

QVAE RES RECTE VORTAT, mihique, tibique, tuæque filiæ,
FILIAM TVAM mihi VXOREM POSCO. PROMITTO hoc fore.

qui loci ſatis indicant, inclamata ea verba, *STATIM VT FACTA* eſſent *SPONSALIA*.

HY-

HYMENAEVM in *NVPTIIS* ſolitum olim *ACCLAMARI*. Quæſitum, *QVID ESSET HOC VERBI, HYMENAEVS*, & *CVR ACCLAMARETVR*. Probatur præ ceteris Procli hac de re ſententia.

CAPVT XIV.

A*Cclamationum formulæ in SPONSALIBVS, QVAE eſſent olim*, dictum eſt; aperiendum nunc, *QVID ſoleret ipſis in NVPTIIS acclamari*. *HYMENAEVS* autem, *THALASSIVS*, ac *FESCENNINI VERSVS* fuêre antiquitus conſuetæ in *NVPTIIS* Acclamationes. de quibus omnibus multa ſcio ex vtriuſque linguæ Scriptorum monimentis, cùm à veteribus, tùm à recentioribus, notata eſſe. Horum ego nonnulla ſilentio de induſtria præteribo, cetera paucis complexus breuiter attingam; ijs vero præcipue immorabor, quæ aut omiſſa, aut minime animaduerſa ab alijs eſſe videbuntur. Ordior ab Hymenæo: de ceteris dicturus deinceps.

HYMENAEVM igitur fuiſſe antiquitus in *NVPTIIS ACCLAMATVM*, diſcimus ex Plauto, Terentio, Lucretio, Catullo, Seruio, Donato, Plutarcho, Ariſtophane, Theocrito, Proclo, Euſtathio, Tzetze, vt de ceteris non paucis omittam dicere; quorum ego loca, quia in promptu ſunt, non referam. Illud tamen ex eis admonebo, *Conſuetudinem acclamandi in NVPTIIS HYMENAEI primos introduxiſſe Græcos; à Græcis introductam Latinos accepiſſe; poſteros vero ſemel acceptam conſtanter adeo retinuiſſe, vt hodie etiam pueri*

paſſim

paſſim nouam nuptam, è domo primùm procedentem, comitentur plaudentes manibus, & HYMENEVM identidem CONTENTIVS INGEMINANTES.

Sic autem indicata ſtrictim acclamandi in Nuptijs Hymenæi conſuetudine, iam *QVID eſſet* olim *hoc verbi*, *HYMENAEVS*, & *CVR ACCLAMARETVR*, *quæri debet*. quam rem perobſcuram reddidêre diſſimiles de ea Auctorum opiniones. Etenim ſunt, qui putent, Hymenæum, ex Libero, & Venere genitum, certarum Nuptiarum auctorem fuiſſe ac inuentorem; atque ob hoc meritum increbruiſſe conſuetudinem acclamandi in Nuptijs Hymenæi. ita quidem Donatus in ſuis ad Terentij Adelphos Commentarijs. Quidam apud Proclum in Chreſtomathia, & apud Tzetzem in Hiſtorico Chiliade 13. hiſtoria 496. prodidêre, Terpſichoræ filium Hymenæum, mox ducta vxore, è thalamo euanuiſſe: ideoque propter illius inueſtigationem ac deſiderium fuiſſe à priſcis inſtitutum, vt Hymenæus in Nuptijs acclamaretur. Narrant alij, iuuenem quendam, Hymenæum appellatum, ipſo Nuptiarum die, ruina domus oppreſſum, interijſſe: expiationis autem cauſa cœptum ex eo tempore in Nuptijs Hymenæi nomen frequentari, & acclamari. At Placidus Lactantius ad 3. Thebaidos Statij librum, vocis huius ac conſuetudinis originem, cauſamque repetit ab Athenienſe Hymenæo: *qui, cùm annos puerilis ætatis excederet* (Lactantij verba ſunt) *neque adhuc virum poſſet implere, ea pulchritudine præditus fuiſſe dicitur, vt fœminam mentiretur. is cùm vnam ex ciuibus ſuis Virginem nobilem adamaſſet, ipſe mediocribus ortus parentibus, quia nuptias deſperabat, quod poterat tamen, puellam extrema amoris linea diligens, ſatis animo ſolo faciebat aſpectu. Cùmque nobiles fœminæ cum Virginibus ſacra Cereris Eleuſinæ celebrarent, ſubito aduentu piratarum raptæ ſunt, inter quas etiam Hymenæus; qui illò amatam fuerat ſubſequutus, quòd puella crederetur. Cùm igitur per longinqua maria prædam piratæ vexiſſent, ad quandam regionem tandem deuoluti perueniunt, ibique ſomno oppreſſi ab inſequentibus ſunt interempti. Hymenæus relictis ibi Virginibus reuerſus Athenas, pactus eſt à ciuibus dilectæ Nuptias, ſi eis filias ſuas reſtituiſſet, quas vbi pro voto reſtituit, exoptatam*

tatam accepit vxorem. Quod coniugium quia felix fuerat, pla-cuit Athenienſibus nomen Hymenæi Nuptijs miſcere. Hacte-nus Lactantius. Quam eandem moris, nominiſque cauſam & originem placuiſſe item animaduerti Seruio ad 1. Ae-neidos librum, Donato ad Terentij Adelphos, & alijs apud eoſdem Proclum, & Tzetzem. quamquam hi omnes in Hi-ſtoriæ narratione & à Lactantio, & inter ſe paullulum diſ-ferunt. Proclus vero in adducto Chreſtomathiæ loco, cùm aliorum ſententias protuliſſet, vt tandem aperiret, quid de hac voce & conſuetudine ſentiret ipſe, ſubiecit iſta; *Ego vero FELICIS VITAE ACCLAMATIONEM eſſe puto, præſentibuſque FIDAM MATRIMOINII SOCIETATEM, cum mutuo amore COMPRECARI; Aeolica dialecto votum in-nectendo, quaſi* ὑμεναίειν, *&* ὁμονοεῖν, *ideſt, VNA HABI-TARE, & EADEM SENTIRE, eos concorditer viuentes op-tarent.* Ita vt Proclo Nuptialis vox Hymenæus Aeolicâ dia-lecto etymon habeat ἀπὸ τοῦ ὁμονοεῖν; quòd ſcilicet de-beat Vir & Vxor *habitare vnâ, eademque ſentire*. quam qui-dem etymi rationem notatam etiam video ab Etymologici magni auctore, & à Tzetze. cur autem acclamarent in Nuptijs Hymenæum, cauſæ illud adfert Proclus; vt ſcilicet ſponſo, & ſponſæ, *Vitam felicem, fidam Matrimonij ſocietatem, mutuumque amorem comprecarentur.*

Nos vero in tanta ſcribentium varietate de Nuptialis huiuſce vocis & acclamationis origine & cauſa, quemnam maxime ſequemur auctorem? per me quidem liceat vnicui-que quem maluerit probare; hunc enim, aut illum potius ſequatur, ad rem minimum intereſt. Sed liceat & mihi in vnius Procli ſententia acquieſcere. quem ſane præ ceteris prudens ſequor; quòd, quæ de Hymenæo prodit, mire con-gruunt omnia cum ijs, quæ nunc ſcribimus. nam *HYME-NAEVM* edicit, & fuiſſe *FELICIS VITAE ACCLAMA-TIONEM*, & habuiſſe *BONA VOTA PRO SPONSI ET SPONSAE SALVTE*. In eo igitur ſtandum, quod Pro-clus docet, *Vocis HYMENAEI ORIGINEM ex verbo* ὁμο-νοεῖν, quod eſt, *habitare ſimul & eadem ſentire, REPE-TENDAM eſſe. CAVSAM* vero, *CVR in Nuptijs ACCLA-MARENT HYMENAEVM, eam fuiſſe, vt nouis nuptis*

FELI-

FELICEM VITAM, FIDAM SOCIETATEM, & MVTVVM AMOREM OPTARENT ac PRECARENTVR.

QVANDONAM potiſſimum in Nuptijs, & à *QVIBVS* ſoleret *HYMENAEVS ACCLAMARI.*

CAPVT XV.

VNum etiam ſupereſt, vt & *QVANDO*, & *A QVIBVS acclamaretur Hymenæus*, dicatur. Equidem non dubito, quin *tùm* ſoleret *acclamari, cùm in domum Viri noua nupta deduceretur*. Facit, vt ita credam, illud in primis, quod ait Olympio apud Plautum in Caſina;

Age tibicen, dum illam EDVCVNT HVC nouam nuptam FORAS,
Suaui cantu CONCELEBRA omnem hanc plateam HYMENAEO.
IO HYMEN HYMENAEE, IO HYMEN.

Ad hæc Terentij grauis auctoritas; in cuius Adelphis Actu 5. Scena 7. Demea Aeſchinem ſic alloquitur,

——— *Sed cur non DOMVM*
VXOREM ACCCERSIS? ———

Aeſchines autem Demeæ ſic reſpondet,

——— *Cupio, verum HOC MIHI MORA EST,*
TIBICINA, & HYMENAEVM QVI CANTENT. ———

ita vt neutiquam ſoleret olim prodire noua nupta, in Viri domum deducenda, niſi adeſſent, qui Hymenæum acclamarent. Etiam Catullus firmum dat huiuſce conſuetudinis teſtimonium, dùm in Carmine de Nuptijs Iuliæ & Manlij ita canit;

——— *Sed abit dies.*
PRODEAS NOVA NVPTA.
Tollite ò pueri faces;
Flammeum videor videre:
Ite, CONCINITE IN MODVM,
IO HYMEN, HYMENAEE IO,
IO HYMEN HIMENAEE.

Expreſſit hoc ipſum idem Catullus, licet ſubobſcuriùs, in altero Nuptiali Carmine, ſcribens hoc pacto;

Iam VENIET Virgo, iam DICETVR HYMENAEVS.
Hymen ò Hymenæe, Hymen ades ò Hymenæe.

Vtrum autem ad hunc etiam ritum reſpexerit Lucretius, pro certo affirmare non poſſum: idem tamen videtur huic, quod illis, in mentem veniſſe, cùm cecinit libro 1.

Nam ſublata Virùm manibus, tremebundaq; ad aras
DEDVCTA EST, non vt ſolemni more ſacrorum
Perfecto poſſet claro COMITARI HYMENAEO;
Sed caſta inceſte nubendi tempore in ipſo
Hoſtia concideret. ————

Præterea, cùm pueros nunc etiam paſſim videamus, vt paulo ante dictum eſt, nouam nuptam, è domo primùm procedentem, frequentes comitari, & Hymenæum identidem contenta voce inclamare; haud dubie credi par eſt, hoc, quod nunc vſurpatur, omnino veteris eſſe conſuetudinis veſtigium.

Iam vero, *A QVIBVS ſoleret* olim *Hymenæus acclamari*, ex iiſdem illis, quorum loca modo ſupra adduxi, Plauto, Terentio, & Catullo, facile quiuis didicerit. Licet enim videatur à Plauto Catullus diſſentire, Terentij tamen auctoritate paruo negotio in concordiam reducentur. Plautus igitur in prolato Caſinæ loco, Hymenæi acclamandi munus & onus *TIBICINIS* fuiſſe, haud obſcure ſignificat, dū ait;

Age TIBICEN, dum illam educunt hûc nouam nuptam foras,
Suaui CANTV concelebra omnem hanc plateam HYMENAEO;
IO HYMEN HYMENAEE, IO HYMEN.

Ca-

Catullus vero non minus aperte edicit, *PVEROS* eam curam ſuſtinuiſſe; hæc enim canit in Carmine de Nuptijs Manlij & Iuliæ,

> *Tollite ò PVERI faces,*
> *Flammeum videor videre;*
> *Ite, CONCINITE IN MODVM,*
> *IO HYMEN. HYMENAEE IO &c.*

Hanc porro Plauti & Catulli locorum repugnantiam (quæ tamen in ſpeciem verius, quàm re ipſa repugnantia eſt) facile ſuſtuleris, ſi dicas: *TIBICINIS* quidem Plautum, Catullum vero *PVERORVM* duntaxat meminiſſe; veruntamen neque Catullum negaſſe, quin *TIBICEN*, neque Plautum, quin *PVERI* adhiberentur in acclamando Hymenæo. nimirum *PVERI AD TIBICINEM* modulatè olim *CANEBANT HYMENAEVM*. Id quod ex Terentij Adelphis Actu 5. Scena 7. verba illa planiſſime confirmant,

> ——————— *Sed cur non domum*
> *Vxorem accerſis?* ———————

ſunt hæc Demeæ, Aeſchinem alloquentis.

> ——— *Cupio; verum hoc mihi mora eſt*
> *TIBICINA, & HYMENAEVM QVI CANTENT* ———

iſta vero Aeſchinis Demeæ reſpondentis. Quo loci vides, apertiſſime factam à Terentio mentionem & *TIBICINAE*, & *ALIORVM* (*PVERORVM* ſcilicet, vt ego interpretor) *QVI* ad *TIBICINAM* concinne *CANERENT HYMENAEVM*. Nec efficit huic noſtræ interpretationi, quòd *TIBICINAM* dicat Terentius, Plautus vero *TIBICINEM*; nam, ſicut hodie, item olim, promiſcue tam fœminæ, quàm mares, & tibijs, & fidibus, & ceteris muſicis inſtrumentis canebant. Significari autem puto illud idem Ariſtenæti etiam loco ex lib. 1. Epiſt. 10. ita conſcripto; *At VIRGINIS AEQVALES perfectum tum demum HYMENAEVM CECINERE: e queis ſi qua diſcrepare viſa, reſpicit eam Chori magiſtra, & ad modulum commode reducit, manibus ſimul increpans*. & ſubdit illico; *ALIVS CANTICIS APPLAVDERE, dexteræque contractis digitis ſubiectæ læuæ palmam ferire, vt manus comploſæ cymbalorum in modum dulcem ſonum ederent.*

ederent. Hæc Ariſtenætus, de Cydippæ & Acontij Nuptijs agens. Ex quibus plane licet intelligi, & *FOEMINAS* (forte *TIBICINAS*) muſicis omnino modis ac numeris *HYMENAEVM CECINISSE*; & *ALIOS* item, hoc eſt, *PVEROS*, *ACCINENTIBVS* illis *SVCCINVISSE* plaudentes. quo ſane loco nemo non videt, noſtram, ſeu potius Terentij, ſententiam magnopere adiuuari. Sed de *HYMENAEO* ſatis; ad *THALASSIVM* accedo.

THALASSII nomen olim fuiſſe *SCRIBENDO* varie vſurpatum. Eandem *VOCEM IN NVPTIIS* frequentiſſime *ACCLAMATAM*.

CAPVT XVI.

NVptialis vox, *THALASSIVS*, fuit non vno modo à Veteribus ſcribendo vſurpata. ſiquidem eam, vt paulo poſt apparebit, *TALASIONEM*, & *TALASIVM*, & *THALASSVM*, & *THALASSIVM* dixêre. Quia tamen communior olim illius ſcribēdæ modus fuit *THALASSIVS*, idcirco nos etiam *THALASSIVM* potius, quàm vel *THALASSVM*, vel *TALASIVM*, aut *TALASIONEM*, & ſcripſimus adhuc, & item deinceps ſcripturi ſumus. Hanc autem nominis varietatem crearunt variantes Auctorum de huiuſce Acclamationis cauſa & origine opiniones, quæ loco proferentur. Interim admonebo, fuiſſe antiquitus *THALASSIVM* in Nuptijs acclamatum, & *NVPTIALEM* omnino factam eam vocem. id quod apertiſſime tradunt Liuius in lib. 1. Plutarchus in Romulo, in Pompeio, & in Quæſtionibus Romanis, Virgilius in Ca-

Catalectis, Martialis in lib. 1. epigr. 26. in lib. 3. epigr. 93. & in lib. 12. epigr. 42. Plinius libro de Viris Illuſtribus in Romulo, Feſtus verbo Talaſionem, Euſebius in Chronico, & Seruius ad 1. Aeneid. Virgilij librum. quorum teſtimonia non profero nunc, quòd ſint producenda in proxime ſequentibus Capitibus. Placet tamen vnum è Plutarcho, & item alterum è Sidonio Apollinari locum hîc adducere, eam ob cauſam; quòd, cùm cetera Auctorum loca generatim duntaxat probent, ſolitum in Nuptijs acclamari *THALASSIVM*, ex his Plutarchi, & Sidonij, manifeſte intelligitur, fuiſſe & in Pompeij, & in Ricimeris Nuptijs peculiariter ac ſeparatim eandem acclamandi formulam vſurpatam. *Antiſtius Prætor,* ait Plutarchus in Pompeio, *Pompeij beneuolentia captus, eius filiam vxorem ſpopondit &c. Quod cùm ſuſcepiſſet Pompeius, & occulta quædam fœdera inter ipſos inita eſſent &c. Turba veluti præmonita NVPTIALE ILLVD VERBVM, THALASSIVM, EX VETVSTO RITV ACCLAMAVIT.* Qui ſane locus aperte admodum ſignificat, fuiſſe in Pompeij Nuptijs *THALASSIVM* acclamatum; atq; id nonniſi ex priſco ritu factitatum. Sidonius vero in epiſtola 5. libri 1. *Interueni*, inquit, *Nuptijs patricij Ricimeris, cui filia perennis Auguſti in ſpem publicæ ſecuritatis copulabatur. Igitur nunc in iſta, non modo perſonarum, ſed etiam ordinum, partiumque lætitia &c. per omnia theatra, macella, prætoria, fora, templa, gymnaſia, THALASSIO Feſcenninus explicabatur.* Nunc antiqui nominis, ac moris originem, & cauſas exquiramus.

Vete-

Veterum nonnullos *THALASSII* nominis originem à *LANIFICIO* deduxiſſe. *CAVSAM* item, *CVR* in Nuptijs *THALASSIVS ACCLAMARETVR*, hanc eoſdem attuliſſe, vt nouæ nuptæ ad *LANIFICIVM* prouocarentur. Ταλασίαν olim pro *LANIFICIO* à Romanis, æque vt à Græcis, vſurpatam. *TALASIVM* omnino, aut *TALASIONEM*, non autem *THALASSIVM*, ſcribendum ijs, qui vocis huius etymon à ταλασία repetunt.

CAPVT XVII.

Habet *VOCIS* Thalaſſij *NOTATIO* duas omnino ſententias. ſi enim Varronem audimus apud Feſtum, Plutarchum in Quæſtionibus Romanis, Iubamque, & alios apud Plutarchum in Romulo, ea eſt à *LANIFICIO* deducenda, quod Græcis ταλασία dicitur. ſin Liuium, Atilium apud Feſtum, Plutarchum in Quæſtionibus item Romanis, in Romulo, & in Pompeio, Plinium in libro de Viris Illuſtribus, Euſebium in Chronico, & Seruium ad 1. Aeneidos Virgilij librum, ſequimur, à *THALASSIO* Romuli Duce, notiſſimo tunc inter omnes, ac lepidiſſimo viro, repetenda eſt. *CAVSAM* item, *CVR*

Thalaſſius in Nuptijs acclamaretur, eam adferunt prioris ſententiæ auctores, vt ſcilicet ad *LANIFICIVM PROVOCARENTVR NOVAE NVPTAE*. poſterioris vero vindices adfirmant, ſolitam eò emitti huiuſmodi Acclamationem, vt *BENE* ac *FELICITER EVENIRENT* Nuptiæ, quemadmodum *FAVSTAE*, *PROSPERAE*que *CECIDERANT* olim *THALASSIO*. Vtraque ſententia, cùm de nominis origine, tùm de cauſa moris, ſuos habet recentes etiam aſſertores. Nos, ex hiſce duabus quam potius ſequamur, loco dicemus. nunc Veterum teſtimonia, priorem confirmantia, à Varrone ſumentes initium, producemus.

Igitur apud Feſtum in v. *Talaſionem*, ſic eſt: *TALASIONEM in Nuptijs Varro ait, ſignum eſſe LANIFICII.* ταλάρον *enim, ideſt, QVASILLVM ſolitum appellari TALASIONEM.* Plutarchus vero in Quæſtionibus Romanis, quæſtione 31. *CVR*, inquit, *IN NVPTIIS acclamatur iſte omnium ſermone notus TALASIVS? an à LANIFICIO, quæ Græcis eſt* Ταλασία, *talaſum pro talaro dicentibus? nam ſponſæ introductæ vellus ſubſternunt, ipſaque ſecum colum & fuſum importat, ac mariti ianuam lauro coronat.* Et in Romulo ex aliorum ſententia ait in hunc modum; *Plurimi tamen, inter quos & Iuba, hanc exhortationem & prouocationem ad opus & lanificium, quod Græci* Ταλασίαν *dicunt, eſſe opinantur, cùm nondum Latina vocabula Græcis eſſent confuſa. Quod ſi ita ſit (quamquam VTEBANTVR ROMANI per id temporis TALASIAE NOMINE COMMVNI CVM GRAECIS) probabilior huius rei cauſa & ratio poſſet afferri. nam cùm Sabini hoſtes poſito bello pacem cum Romanis inierunt, percuſſo fœdere conuenerunt de mulieribus, vt nulla alia in re Viris, quàm in his, quæ ad lanificium pertinerent, operam ſuam nauarent. Manſit igitur deinceps ea conſuetudo, vt, qui darent, aut acciperent, aut intereſſent omnino Nuptijs, per ludum ac iocum TALASIVM vocitarent, atteſtantes, ad nullum aliud opus Vxorem, quàm ad LANIFICIVM, duci.*

Talia ſunt ergo Varronis, Plutarchi, Iubæ, & ceterorum loca, de *THALASSII* voce à *LANIFICIO* deducenda, deque illius acclamandæ *CAVSA*; talis eſt etiam expreſſa eorundem ſententia. In qua duo præcipue debent animaduerti,

nerti, à Plutarcho item notata. vnum, *THALASSII* nomen à *TALASIA* omnino deriuari. alterum, *TALASIAE* vocem olim fuiſſe à Romanis pariter & Græcis pro *LANIFICIO* vſurpatam. Quæ duo ſatis euincunt, & minime neceſſarium eſſe eorum laborem, qui conantur Varronis locum apud Feſtum, & Plutarchi in Quæſtionibus Romanis emendare; κάλαθον, vel κουάσυλλον, aut etiam τάλαντον, pro eo, quod τάλαρον inibi legitur, ſubſtituentes: & eos item imperite facere, qui, hanc ſequentes ſententiam, *THALASSIVM*, aut *THALASSIONEM*, vel *THALASSVM*, non autem *TALASIVM*, aut *TALASIONEM* ſcribunt. Quapropter, vt concludam, opinionis huius adſertores & *THALASSII* nomen à *TALASIA* deducunt; & *CVR* in Nuptijs *ACCLAMARETVR*, *CAVSAE* illud adferunt; vt nouæ nuptæ ad *TALASIAM*, hoc eſt, ad *LANIFICIVM* *PROVOCARENTVR*. Nimirum *SABINI*, vt ex Plutarcho in Romulo modo ſupra dicebamus, *pacem cum Romanis ineuntes, de mulieribus conuenerunt, vt nulla alia in re Viris, quàm in his, quæ ad LANIFICIVM pertinerent, operam ſuam nauarent. manſit autem deinceps ea conſuetudo, vt, qui darent, aut acciperent, aut omnino Nuptijs intereſſent, per ludum ac iocum TALASIVM acclamarent; atteſtantes, ad nullum aliud opus vxorem, quàm ad LANIFICIVM duci*. Quamquam, vt verum fatear, cùm fœminæ fuerint ſemper maxime laborioſæ, haud ſcio, an hoc vno duntaxat opere voluerint eſſe contentæ.

Anti-

Antiquitus fuiſſe non paucos, qui *THALASSII* nominis etymon, eiuſque in Nuptijs acclamandi originem, & cauſam, à *ROMVLI DVCE THALASSIO* deriuarent. Rem tamen iſtam ab ijſdem *VARIE* omnino enarrari.

CAPVT XVIII.

POſterioris autem ſententiæ vindices, quos ſecundo loco in proxime ſuperiori Capite nominaui, de Nuptiali Thalaſſio ita ſentiunt; *THALASSII nomen, eiuſque in Nuptijs acclamandi originem*, & cauſam, *omnino A ROMVLI DVCE THALASSIO repeti oportere*. atque, vt in hoc conſentiunt omnes, ita in ipſa re geſta enarranda, inque aſſignanda Acclamationis cauſa, alteros ab alteris diſſidere, quæ ſtatim ſubiungam, oſtendent.

Liuius enim in libro I. *Iam Sabinarum*, inquit, *omnis multitudo cum liberis ac coniugibus venit. inuitati hoſpitaliter per domos, cùm ſitum, mœniaue, & frequentem tectis Vrbem vidiſſent, mirantur, tam breui rem Romanam creuiſſe. Vbi ſpectaculi tempus venit, deditæque eò mentes cum oculis erant; tum ex compoſito orta vis, ſignoque dato iuuentus Romana ad rapiendas Virgines diſcurrit; magna pars forte, vt in quemquæque inciderat, rapta: quaſdam forma excellentes, primoribus Patrum deſtinatas, ex plebe homines, quibus datum negotium erat, domos deferebant. vnam, longe ante alias ſpecie ac pulchritudine inſignem, à globo THALASSII cuiuſdam RAPTAM ferunt; multiſque ſciſcitantibus, CVInam eam FERRENT,*

RENT, *identidem*, *ne quis violaret*, *THALASSIO FERRI clamitatum*. *INDE NVPTIALEM HANC VOCEM FACTAM*. Cum Liuio faciunt Plinius, & Plutarchus; quorum ille libro de Viris Illuſtribus in Romulo, *Romulus*, inquit, *cùm videret coniugia deeſſe*, *per Legatos à finitimis Ciuitatibus petijt*; *quibus negatis*, *ludos Conſualia ſimulauit*. *Ad quos cùm vtriuſque ſexus multitudo veniſſet*, *dato ſuis ſigno*, *Virgines raptæ ſunt*. *Ex quibus cùm vna pulcherrima cum magna omnium admiratione duceretur*, *THALASSIO eam duci reſponſum*. *QVAE NVPTIAE QVIA FELICITER CESSERVNT*, *inſtitutum eſt*, *vt OMNIBVS NVPTIIS THALASSII NOMEN INVOCARETVR*. Plutarchus vero in Quæſtionibus Romanis, Quæſtione 31. *An verum eſt*, ait, *quod Hiſtorici tradiderunt? eſt autem tale*. *Quo tempore Romani Sabinarum filias Romam ad ſpectaculum profectas rapuerunt*, *THALASSIO* (*erat autem hic THALASSIVS iuuenis re bellica præclarus*, *& cetera probus*) *Virginem inſigni forma plebeij quidam afferebant*, *vtque id eò poſſent tutius*, *neque interciperentur*, *aut Virgo ipſis eriperetur*, *VOCIFERABANTVR*, *eam THALASSIO ADDVCERE*. *ita reliqui*, *honorem THALASSIO habentes*, *FAVSTIS ACCLAMATIONIBVS*, *& COMPRECATIONIBVS eos ſunt proſecuti ac comitati*. *cùmque FELICITER iſtud CONIVGIVM CECIDISSET*, *morem introduxerunt*, *ALIIS quoque THALASSIVM ACCINENDI*, *vt Hymenæum ſolent Græci*. Et in Romulo; *Vnam*, ex Sabinarum Virginibus, *longe ante alias inſignem ſpecie ac pulchritudine ab obſcuris quibuſdam hominibus raptam ferunt*; *in quos cùm diripiendæ Virginis gratia ex optimatibus quidam inuaſiſſent*, *ab illis*, *ne quis violaret*, *THALASSIO eam FERRI CLAMITATVM*, *iuueni probo ac ſplendido*; *tum eos*, *audito THALASSII nomine*, *clamore & plauſu collaudaſſe*; *quoſdam etiam conſecutos eſſe gratia & beneuolentia Viri*, *THALASSIVM CONCLAMANTES*: *EX QVO NVPTIALEM*, *quemadmodum Græcis Hymenæum*, *EAM VOCEM FVISSE*; *nam & illum in MVLIERE SERVANDA OPTIMA VSVM ESSE FORTVNA*. Et in Pompeio; *Mos hic inde initium cœpiſſe memoratur*. *cùm Sabinæ*, *quæ ad ſpectacula Romana venerant*, *à primoribus Vrbis*

raptæ

raptæ fuiſſent, ignobiles quidam Viri puellam eximiæ pulchritudinis adducentes captam, ne à quoquam è primis obuiam facto præda ſpoliarentur, curſitando THALASSIVM ACCLAMAVERE. Erat THALASSIVS Vir inter omnes notiſſimus atq; lepidiſſimus, vnde; eius nomine audito, cum plauſu lætitiaque exultabant omnes, alacri CLAMORE THALASSIVM REPETENTES. EX HOC dicunt, cùm THALASSIO ID CONIVGIVM MAXIME FELIX FVISSET, VOCE HAC FAVSTVM, SIMILEQVE CONNVBIVM cum riſu iocoque NOVIS NVPTIS OPTARI. Atque hoc quidem modo Liuius, Plinius, & Plutarchus, rem iſtam prodidêre. Feſtus vero ex Atilio ſic eam commemorat; *Atilius Hiſtoriarum ſcriptor THALASSIVM nomine Virum, rapta Virgine vnicæ pulchritudinis, QVOD ei id CONIVGIVM FVERIT FELIX, OMINIS GRATIA ID REDINTEGRARI.* Sextius apud Plutarchum in Romulo, his verbis; *Sextius vero Syllas Carthaginenſis, vir neque à Muſis, neque à Charitibus abhorrens, dixit nobis; THALASSII nomen Romulum SIGNVM DIREPTIONIS dediſſe, igitur omnes ſimili voce Regem proſecutos eſſe; IDCIRCO EVM IN NVPTIIS MOREM ESSE SERVATVM.* Euſebius in Chronico, *Conſualibus*, inquit, *ludis adornatis Sabinæ raptæ anno ab Vrbe condita tertio: & vna Virginum pulcherrima cunctorum acclamatione rapientium THALASSIO Duci Romuli decernitur. vnde in Nuptiarum ſolemnitatibus, THALASSIO, vulgo clamitant; QVOD ſcilicet TALIS NVPTA SIT, QVAE THALASSIVM HABERE MEREATVR.* Seruius tandem ad primum Aeneidos Virgilij librum, *Hinc*, ait, *apud Romanos THALASSIO INVOCATVR. cùm enim raptu Sabinarum plebeius quidam raptam pulcherrimam duceret, ne ei auferretur ab alijs, THALASSIONIS EAM Ducis nobilis ESSE ſimulauit, CVIVS NOMINE FVIT PVELLAE TVTA VIRGINITAS.* Iam igitur perſpicue apparet, illud certe quidem, vt paulo ante poſuimus, conuenire inter omnes, *NVPTIALIS THALASSII nomen*, & *acclamandi originem*, à Romuli Duce *THALASSIO deriuari*; *REM* tamen *GESTAM* omnino *VARIE ab iiſdem enarrari, CAVSAM*que *ACCLAMATIONIS non vno modo reddi.*

Liuius itaque, Plinius, & Plutarchus, *REM* & *CAVSAM* ſic perſtringunt. *In Sabinarum Virginum raptu, à Romana iuuentute facto, vnam*, longe ante alias ſpecie & pulchritudine inſignem, *raptam fuiſſe; multis* autem *ſciſcitantibus, cuinam eam ferrent, identidem, ne quis eam violaret, THALASSIO Romuli Duci ferri, clamitatum: quæ NVPTIAE QVIA FELICITER CECIDISSENT, inde factam NVPTIALEM eam vocem; & item inſtitutum, vt omnibus in Nuptijs THALASSIVS acclamaretur*. Atilius ſcribit; eam Virginem fuiſſe, *non delatam THALASSIO, ſed ab ipſo THALASSIO raptam; quod coniugium cùm FVERIT FELIX, ex eo cæptum, boni ominis cauſa, THALASSII nomen frequentari in Nuptijs & acclamari*. Sextius Carthaginenſis narrat, *neque delatam eam THALASSIO, neque ab ipſo THALASSIO raptam, ſed pro direptionis ſigno datum à Romulo THALASSII nomen: quæ res quòd BONVM habuerit EVENTVM, inde morem introductum acclamandi in Nuptijs THALASSII*. Euſebius ait; *raptam illam, THALASSIO Romuli Duci fuiſſe decretam: ob EAMque CAVSAM acclamari THALASSIVM in Nuptijs, vt appareret, talem nuptam eſſe, quæ THALASSIVM, ſtrenuum ac nobilem Virum, habere mereretur*. Seruius demum affirmat; *OB ID THALASSIVM in Nuptijs acclamari ſolitum, quòd olim, repetito inter Nuptiales Acclamationes THALASSII nomine, TVTA fuerit raptæ puellæ VIRGINITAS*.

Nunc ſtatuendum videtur; ex propoſitis duabus ſententijs quænam maxime probanda ſit.

Eorum

Eorum *SENTENTIAM VERISIMILIOREM* videri, qui Nuptialis *THALASSII VOCEM*, & *ACCLAMANDI ORIGINEM*, ac *CAVSAM*, à Romuli Duce *THALASSIO* deducunt. *CVR* hæc *SENTENTIA* magis probetur, plures afferuntur cauſæ.

CAPVT XIX.

DE *THALASSIO* igitur, in Latinorum Nuptijs olim acclamari ſolito, hactenus duplicem propoſuimus Veterum ſententiam; eorum ſcilicet alteram, qui rem totam à Ταλασία, hoc eſt, à *LANIFICIO*, deduxerunt; alteram eorum, qui à *THALASSIO, ROMVLI DVCE*, repetendam credidêre. Noſtræ partes iam erunt deinceps, ex propoſitis duabus ſententijs quam potiſſimum ſequi oporteat, conſiderare. Conſiderandi autem initium ſit huiuſmodi.

MOS ACCLAMANDI in Nuptijs *THALASSII* initium habuit à *LATINIS*: *LATINI* item *SOLI* eum ita retinuêre, vt non in alias vnquam immigrarit gentes. atque hoc Plutarcho teſte dicimus; apud quem in Quæſtionibus Romanis, Quæſtione 31. ſic ſcriptum legitur; *Cumque feliciter iſtud coniugium* (de Thalaſſio Romuli Duce loquitur) *cecidiſſet*, *MOREM INTRODVXERE LATINI*, *alijs quoque THALASSIVM ACCINENDI*, *vt Hymenæum Græci ſolent*. quod idem repetit in Romuli Vita. Et Ioanne

Tzetze etiam, homine pererudito, à quo pauca hæc noſtro arbitratu ex Hiſtorico, Chiliade 13. Hiſtoria 496. ſumpſimus;

> *Sicut ergo hunc,* Hymenæum, *Græci vocant in Nuptijs,*
> *Ita vocat & THALASSIVM GENS LATINORVM.*

Non ſic de Hymenæo; cuius in Nuptijs acclamandi conſuetudo, vt ante oſtendimus, à Græcis introducta, ſtatim excepta eſt à Latinis, atque ita deinceps retenta, vt hodie etiam verſetur in vulgi vſu communi. Ex his ſane ratiocinari hoc pacto licet; ſi modo licet idem, docendi gratia, ſine aurium offenſa iterare. *THALASSII* acclamatio in Nuptijs à *LATINIS* introducta eſt; inter *SOLOS* item *LATINOS* manſit ſemper illius vſus: igitur & *THALASSII* nominis origo, & acclamandi cauſa à *LATINIS* repetenda eſt. qua quidem ratiocinatione illud etiam conficitur; *MALE* eos facere, qui Nuptialem *THALASSIVM* deducunt à *GRAECORVM* Ταλασία, hoc eſt, à *LANIFICIO*; at *BENE*, qui à *LATINORVM THALASSIO* deriuant. Præterea, ob id etiam probabilior omnino putanda eſt ſententia hæc, quòd *PLVRES*, quàm illa, *HABET*; eoſque nobiles & perantiquos, *ADSERTORES* ac *VINDICES*; quemadmodum cuique recognoſcenti vtrinque producta teſtimonia haud magno negotio apparebit. Ad hæc, *PLVTARCHVS* grauiſſimus Auctor, vir Græcus, & Græcorum omnium rituum ac conſuetudinum doctus & intelligens exiſtimator, reiecta tandem opinione exiſtimantium, Thalaſſij nomen & acclamationem deriuari à Græcorum Ταλασία, *EAM APPROBAT*, ac prudens *SEQVITVR SENTENTIAM*, quæ rem totam à *LATINORVM THALASSIO* deducit. cur non igitur erit hæc eadem nobis etiam veriſimilior putanda? mihi quidem videtur, credo item alijs. A Plutarcho autem fuiſſe, improbatâ priore, poſteriorem approbatam ſententiam, quæ mox ſubiungam, ſatis oſtendent. Tribus in locis, quod ego ſciam, de Nuptiali Thalaſſio meminit Plutarchus: in Quæſtionibus Romanis, in Romulo, & in Pompeio, atque in prioribus locis duobus quæſtionem quidem

affert,

aſſert, *Cur in Nuptijs acclamaretur Thalaſſius*; at non eam, quantum video ipſe, perſoluit. aliorum enim tantummodo ſententias, ſiue voce, ſiue ſcripto traditas, commemorat; rem ipſe veluti addubitatam relinquens, nec vllum ſuum de ea interponens iudicium; vt relegens quiſque loca paruo negotio perſpiciet. At in Pompeio, quid tandem ſenſerit, ita nobis teſtatum reliquit, ita manifeſtum, nihil vt fieri queat illuſtrius. Narrat inibi Plutarchus, fuiſſe in Pompeij Nuptijs *THALASSIVM* à turba acclamatum. Mox, quærens conſuetudinis eius initium, deducit illud à *THALASSIO ROMVLI DVCE*, cum quo ſcilicet coniuncta fuit pulcherrima illa Virgo, à Romanis inter Sabinas rapta. Subdit autem; *Ex hoc dicunt, cùm THALASSIO id coniugium maxime felix fuiſſet, voce hac fauſtum, ſimileque connubium, cum riſu, iocoque nouis nuptis optari*. Tandem, vt aperiat, ea de re quid vere ſentiret ipſe, in hæc omnino verba concludit; *In his, quæ feruntur DE CLAMORE THALASSII, HOC MAGIS CREDENDVM EST*. Vt iam minime dubium ſit, quin iſta fuerit vera ac germana Plutarchi de Nuptiali Thalaſſio ſententia. Atque hæc omnia ſi vera ſunt, vt certe ſunt, ſicut Varronis, Iubæ, & aliorum opinionem manifeſto coarguunt, exiſtimantium, vocis *THALASSII* notationem, & acclamandi originem & cauſam, eſſe à *LANIFICIO* deducendam; ita euincunt, veram & certam eſſe illorum ſententiam, Liuij ſcilicet, Atilij, Plutarchi, Plinij, Euſebij, & Seruij, qui totam hanc rem à *ROMVLI DVCE THALASSIO* deriuant.

THA-

THALASSIVM TVNC maxime in Nuptijs olim *ACCLAMATVM*, *CVM* noua nupta in *VIRI DOMVM DEDVCEBATVR*. Habuiſſe *TVRBAM ID OPERIS* ac *MVNERIS*.

CAPVT XX.

IN 15. huius libri capite quæſitum eſt à nobis ac declaratum; *QVANDONAM*, & *A QVIBVS* potiſſimum ſoleret in Nuptijs *HYMENAEVS ACCLAMARI*. Idipſum videtur & nunc de *THALASSIO*, & de *FESCENNINIS CARMINIBVS* poſtea ſtatuendum.

THALASSIVS igitur, quemadmodum de *HYMENAEO* diximus, fuit *TVNC* maxime *ACCLAMATVS*, *CVM* noua nupta *IN VIRI DOMVM DEDVCEBATVR*. Indicio ſunt Martialis verba ex libr. 12. epigr. 42. hoc pacto conſcripta;

> *PRAELVXERE FACES, VELARVNT FLAMMEA vultus,*
> *Nec TVA defuerant VERBA THALASSE tibi.*

Turpes Calliſtrati & Afri nuptias deſcribens & irridens in hoc Epigrammate Martialis, nonnullos etiam ritus meminit, eorum, qui iuſtis in Nuptijs ſeruari ſolebant: veluti *PRAELATAS* nouæ nuptæ *FACES*, *FLAMMEO VELATVM* eiuſdem *CAPVT*, & *THALASSIVM* identidem *ACCLAMATVM*. Et quoniam tres hoſce ritus iunctim commemorat hoc loco Martialis; forte non is à vero longe abibit, qui iunctim ob id eos ſcribendo poſitos opinabitur, quòd

quòd iunctim etiam omnes, eodemque tempore adhiberi conſueuiſſent. quæ coniectura ſi probabilis eſt, vt certe eſt, iam illud, ſi minus vt neceſſarium, at vt maxime veriſimile, licebit inferre: *NOVA NVPTA* flammeo obnubebatur, eique præferebatur faces *TVM, CVM AD VIRVM DVCEBATVR*; igitur & *THALASSIVS* in nouæ nuptæ *AD MARITI DOMVM DEDVCTIONE ACCLAMABATVR*. Ad cuius rei confirmationem illa quoque, meo animo, non parum valent, quæ apud eundem Martialem in lib. 3. epigr. 93. ita leguntur;

Quod ſi cadauer exigis tuum ſcalpi,
Sternatur à Coricle clinico lectus,
THALASSIONEM qui tuum decet ſolus,
Vſtorq; TAEDAS PRAEFERAT NOVAE NVPTAE.

quo loci vides iungi cum *FACIBVS THALASSIVM*; quòd eodem tempore & *THALASSIVS ACCLAMARETVR*, & *PRAEFERRENTVR FACES*: *TVM* ſcilicet, *CVM AD MARITVM* noua nupta *DVCEBATVR*. Comparat autem Martialis Nuptiarum, & Funeris ritus; Vetuſtinam per iocum irridens, quòd, licet decrepita, virum tamen anxie quæreret. Cognoſci poteſt hoc etiam ex eo, quòd *THALASSIVS*, vt dictum eſt ex Plutarcho, & Tzetze, *A LATINIS ACCLAMABATVR* item, vti ſolebat *A GRAECIS HYMENAEVS*. Cùm autem certum ſit ex ijs, quæ ſupra poſuimus, *HYMENAEVM A GRAECIS TVM* maxime ſolitum acclamari, *CVM AD MARITI DOMVM* noua nupta *DVCEBATVR*, ſequitur perſpicue, vt *IDIPSVM* etiam *SIT DE THALASSIO DICENDVM*.

Atque hæc quidem, *QVANDONAM* potiſſimum fuerit *THALASSIVS* in Nuptijs *ACCLAMATVS*, docent planiſſime. *A QVIBVS* porro is idem *ACCLAMARETVR*, nunc breuiter aperiendum eſt. *TVRBAM* certe, ac *PVERORVM MVLTITVDINEM*, qui frequentes ſolebant ad Nuptiarum celebritatem conuenire, *THALASSIVM ACCLAMASSE*, teſtificatur Plutarchus in Pompeio, dum Nuptias eiuſdem Pompeij, ac filiæ Prætoris Antiſtij deſcribens, *TVRBA, ait, veluti præmonita, Nuptiale illud verbum THALAS-*

SIVM ex vetuſto ritu *ACCLAMAVIT*. Sidonius Apollinaris in lib. 1. epiſt. 5. affirmat, in Ricimeris & Auguſti filiæ Nuptijs fuiſſe *THALASSIVM* per omnia, theatra, macella, prætoria, fora, templa, ac gymnaſia, acclamatum; quæ quidem in loca cùm *TVRBA* maxime ſoleat congregari, non erit fortaſſe abſurdum dicere, ijs in Nuptijs fuiſſe *THALASSIVM A TVRBA ACCLAMATVM*. Præterea certum eſt ex Plutarcho, Sidonio, & alijs, vt paulo poſt apparebit, *AB IISDEM* omnino fuiſſe olim & *THALASSIVM ACCLAMATVM*, & *IACTATOS FESCENINOS VERSVS*. *HI* porro cùm *IACI* ſolerent *A PVERORVM TVRBA* (qua de re inferius dicemus); *A PVERORVM* item *TVRBA THALASSIVM ACCLAMARI* conſueuiſſe omnino fatendum erit. Sed iam ipſos excutiamus *FESCENINOS*.

FESCENINA CARMINA fuiſſe olim in Nuptijs *ACCLAMATA*.

CAPVT XXI.

DE *FESCENINIS CARMINIBVS* iſta maxime indicabo. Primùm, *FVISSE* illa in *NVPTIIS* olim *ACCLAMATA*. inquiram deinde *IPSAM* eorundem *ORIGINEM*, ac *NOMINIS* etiam *ETYMON*. tùm, *QVID* eſſent, aperiam. poſt dicam, eadem fuiſſe *ALTERNIS* iactata. adijciam poſtremo, *CVR*, *QVANDO*, & *A QVIBVS* ſolerent acclamari. His autem breuiter patefactis, finem huic libro imponam, & ad *MISCELLANEAS* tandem accedam Acclamationes.

Igitur fuiſſe antiquitus *FESCENINA CARMINA* in Nuptijs acclamata, prodidêre Catullus, Horatius, Liuius, Seneca, Plinius, Feſtus, Macrobius, Auſonius, Seruius, Mar-

tianus

tianus Capella, S. Hieronymus, & Sidonius Apollinaris; quorum loca huc omnia lubentius adſcribam, quod ita Lector faciliori negotio poterit mecum, quæcunque ſunt de *FESCENINIS* obſeruatione digna, conſiderare. Catullus in Carmine de Nuptijs Manlij & Iuliæ, cùm pueros excitaſſet ad canendum Hymenæum, de *FESCENINIS* iſta ſubdit;

Nec diu taceat procax
FESCENNINA LOCVTIO.

Horatius Epiſtol. libro 2. ad Auguſtum ſcribens, ita canit;

FESCENNINA per hunc inuecta licentia morem
Verſibus alternis opprobria ruſtica fudit &c.

Liuius ſub libri ſeptimi initium, *Non*, inquit, *ſicut ante FESCENINO VERSVI ſimilem, incompoſitum temere ac rudem, alternis iaciebant*. Seneca libro 7. controuerſia 6. *Inter NVPTIALES FESCENINOS in crucem generi noſtri iocabantur*. & in Medea Choro primo;

Feſta dicax fundat conuicia FESCENNINVS.

Plinius Natural. Hiſtoriæ libr. 15. cap. 22. *Nuces*, ait, *iuglandes quamquam & ipſæ NVPTIALIVM FESCENINORVM comites* &c. Feſtus; *FESCENINI verſus, qui canebantur in Nuptijs, ex vrbe Feſcenia dicuntur allati: ſiue ideo dicti, quia faſcinum putabantur arcere*. Auſonius in Nuptialis Centonis parecbaſi; *Hactenus caſtis auribus audiendum myſterium Nuptiale ambitu loquendi & circumitione velaui. Verum quoniam FESCENINOS amat celebritas Nuptialis; verborumque petulantiam notus vetere inſtituto ludus admittit, cetera quoque cubiculi & lectuli operta prodentur*. Seruius ad ſeptimum Aeneidos Virgilij librum; *FESCENINVM oppidum eſt, vbi NVPTIALIA inuenta ſunt CARMINA*. Martianus Capella libr. 9. de Nuptijs Philologiæ; *Hymenæo diutius velut FESCENINA quadam licentia perſonante, geminanteque crebrius &c.* S. Hieronymus in Epiſt. ad Demetriadem de Virginit. ſeruanda; *Quam habitura pronubam? quo deducenda comitatu? Stridor Punicæ linguæ procacia tibi FESCENINA cantabit*. Sidonius tandem in lib. 1. epiſt. 5. *Cùm per omnia theatra macella, prætoria, fora, templa, gymnaſia, Thalaſſio FESCENINVS explicaretur.*

FESCENNINORVM CARMINVM quæ fuerit *ORIGO*, nunc primùm explicatur. *FESTA* agricolarum *CONVICIA* collectis frugibus. Vindemiatorum, ac Viatorum, *MVTVI IOCI*. *SERVIS* etiam permiſſum olim *VINDEMIAE TEMPORE INIVRIAS* in Dominos impune *IACERE*. Nunc etiam alicubi magnam eſſe *VINDEMIAE LIBERTATEM*.

CAPVT XXII.

F*ESCENNINORVM* carminum *ORIGINEM* nemo nobis alius, quàm auctor grauis Horatius, commodius exponit. quare adſcribam ex eo, quæ poſſint rem hanc conficere. In ſecundo Epiſtolarum libro, ad Auguſtum ſcribens Horatius, cecinit in hæc verba;

Agricolæ priſci, fortes, paruoq; beati,
CONDITA poſt FRVMENTA, leuantes tempore feſto
Corpus, & ipſum animum, ſpe finis dura ferentem,
Cum ſocijs operum, & pueris, & coniuge fida,
Tellurem porco, Siluanum lacte piabant,
Floribus & vino Genium memorem breuis æui.

Veteres ait Agricolas, collectis frugibus, ſumma quidem religione Dijs ſacra facere conſueuiſſe, at præteritorum laborum

borum immemores genio item indulſiſſe; conuiuia ſcilicet læta concelebrantes, feſtiſq; iocis ac conuicijs ſe ſe mutuo prouocantes. id quod Ariſtoteles etiam prodidit in octauo de moribus ad Nicomachum libro. Quam ſane mutuam iocandi ac conuiciandi licentiam fuiſſe à Vindemiatoribus quoque vſurpatam, teſtificatur idem Horatius in lib. 1. Satyra 7. hoc pacto;

> *Tum Præneſtinus ſalſo, multumque fluenti*
> *Expreßa arbuſto regerit CONVICIA, durus*
> *VINDEMATOR & inuictus, cui ſæpe viator*
> *Ceſſiſſet, magna compellans voce CVCVLLVM.*

referuntur hæc ad dicacia Vindemiatorum conuicia, quibus vel laceſſebant prætereuntes, vel à prætereuntibus prouocati ipſi vlciſcebantur, ac remordebant. *Solent*, inquit Acron ad hunc Horatij locum, *Vindemiatores cum Viatoribus SALSA FATIGATIONE contendere*. de qua petulantia meminit & Plinius in libr. 18. cap. 26. & Auſonius in Moſella. Sed & ſeruis olim permiſſum Vindemiæ tempore conuicia in Dominos impune iacere, tradit Aelius Lampridius in Antonini Heliogabali Vita. *Vere LIBERAM*, inquit, *VINDEMIAM eſſe, quam ſic celebrarent. Ferunt multi, ab IPSO* (Heliogabalo) *PRIMVM REPERTVM, vt in VINDEMIARVM FESTIVO multa in Dominos IOCVLARIA & audientibus Dominis DICERENTVR, quæ ipſe compoſuerat, & Græca maxime. Horum pleraque Marius Maximus dicit in Vita ipſius Heliogabali*. Hactenus Lampridij locus; ex quo ſane perſpicue apparet, non modo *licuiſſe*, vt dicebamus, *ſeruis VINDEMIAE tempore INIVRIAS in DOMINOS immittere*, ſed Heliogabalum etiam fuiſſe primum huiuſce conſuetudinis auctorem, atque adeo multa ipſum huiuſmodi conuiciorum genera & inueniſſe, & ſcriptis tradidiſſe. *HODIE* etiam audio, & Neapoli, & in Hiſpania, & alibi, eam eſſe *VINDEMIAE LIBERTATEM*, vt *IMPVNE* poſſint & *Vinitores* & *Viatores IOCIS* ac *CONVICIIS ſeſe mutuo LACESSERE ac PROVOCARE.*

EX HAC vtique *MVTVA* veterum Agricolarum ac Vindemiatorum *CONVICIANDI IOCANDI*que *LICENTIA primum* habuiſſe *initium VERSVS* illos, quos *FESCENINOS* appella-

appellauit antiquitas, omni mollitie ac laſciuia diffluentes, tradit apertiſſime Horatius in eo, quem dixi, loco ex epiſtola ad Auguſtum, iſta ſubijciens;

FESCENNINA per HVNC INVECTA LICENTIA MOREM,
Verſibus alternis opprobria ruſtica fudit,
Libertaſque recurrentes accepta per annos
Luſit amabiliter ———

quam ſane horum Verſuum originem miror, à nemine adhuc, quod ſciam, fuiſſe animaduerſam. Crediderim autem, initio *FESCENINA* huiuſmodi carmina non in nubentes duntaxat, ſed in quoslibet etiam alios fuiſſe identidem iactata. nam, præterquam quod videtur id poſſe haud abſurde colligi ex prolato modo ſupra Horatij loco, teſtificatur item Macrobius in Saturnal. lib. 2. cap. 4. *FESCENINOS verſus ſcripſiſſe Auguſtum in Pollionem*; quos quidem nemo dixerit fuiſſe Nuptiales. Quin Læuinus Torrentius, vir acerrimi iudicij, & doctrinæ ſingularis, ad dictum Horatij locum vere, meo iudicio, prodidit; *FESCENINA* carmina fuiſſe primùm in Theatro vſurpata, mox ad Nuptiarum thalamos penetraſſe. Vt vt ſit de hoc, illud maneat; *FESCENINORVM carminum INITIVM* primum & *ORIGINEM* à *VINDEMIAE LIBERTATE*, hoc eſt, à veterum *AGRICOLARVM*, ac *VINDEMIATORVM IOCANDI CONVICIANDI*que *CONSVETVDINE* omnino *REPETENDAM*.

II.

FESCENINORVM verſuum *NOMINIS NOTATIO* aperitur. *FESNVM*, *FASNVM*, *FASCINVM*. Feſti locus illuſtratus.

CAPVT XXIII.

FESCENINORVM carminum *originem* atque *initium primum* protulimus; nunc aperiendum, *CVR ita* à priſcis *appellarentur*. Sunt qui putent, *EORVM NOMINIS NOTATIONEM* deduci oportere ab Vrbe *FESCENIA*, ſeu *FESCENINA*; quòd fuerint *IN EA* primo *INVENTA* & *ACCLAMATA*. Tradunt alij, *NOMEN* à *FASCINO* eadem habuiſſe; quòd ſcilicet *IACTATA* & *ACCLAMATA FASCINVM ARCERE* putarentur. Sententiam vtramque Feſtus expreſſit in verbo *Feſcenini*; ait enim, *FESCENINI verſus, qui canebantur in Nuptijs, ex vrbe FESCENINA* (*FESCENIA* habet altera lectio) *dicuntur allati. ſiue ideo dicti, quia FASCINVM putabantur ARCERE*. Prior autem ſententia ſatis confirmatur teſtimonio Seruij, Acronis, ac Porphirionis. Illius verba ſunt hæc ad ſeptimum Aeneidos Virgilij librum; *FESCENINVM oppidum eſt, vbi NVPTIALIA inuenta ſunt carmina*. Acron vero ad Horatij locum ex Epiſtola ad Auguſtum, *Dicta ſunt*, ait, *FESCENINA ab OPPIDO, vnde prius proceſſerunt* quod iiſdem ferme verbis repetit Porphirion ad eundem Horatij locum. Ad poſterioris ſententiæ illuſtrationem faciunt, quæ ſubijcit illico Feſtus; *FESNOAE*, inquiens, *vocabantur*, *qui DEPELLERE FASCINVM credebantur*. *FESNOAE* autem recte ſcriptum puto cum eruditiſſimo Viro Ioanne Meurſio in ſuis Criticis Exer-

citatio-

citationibus ; quidquid alij aliter ſentiant . Veteres enim *FESNVM* dicebant, quod poſtea *FASNVM* ; vt *Edor* pro *Ador*, *Reperare* pro *Reparare* &c. Deinde *FASCINVM* protulêre ; quemadmodum *Iecur Iecinur* , *Circus Circinus* , *Runca Runcina* , *Intega Incitega* &c. Ita vt hi forte verſus dicti fuerint primo *FESNINI* , mox *FASNINI* , tum *FESCENINI*, quaſi *FASCININI* . Plura certe poſſent hûc apte addi de *FASCINO*, niſi producenda eſſent in eo capite , in quo reddetur ratio , *CVR* ſolerent *FESCENNINI* verſus in *NVPTIIS IACTARI* & *ACCLAMARI*. Iam, *QVID ESSENT* , ſeu potius, *QVID HABERENT* iſta *CARMINA*, videamus.

FESCENINOS, in Nuptijs olim acclamari ſolitos, fuiſſe & *IOCOSIS plenos CONVICIIS*, & *LASCIVIA* maxime *DIFFLVENTES*. Hinc appellati ſunt, *Ioci*, *Ludi*, *Riſus*, *Sales*, *Feſta conuicia*, *Probra*; & item, *Procaces*, *Dicaces*, *Obſcæni*, *Petulantes*. *FESCENINA LOCVTIO* apud Catullum.

CAPVT XXIV.

N*VPTIALES* porro *FESCENINI* fuêre verſus *IOCORVM* omnium, *CONVICIORVM*, ac *LASCIVIARVM* pleniſſimi. Id quod non difficile eſt videre ex ijs, quæ de eorum origine ſuperius dicta ſunt à nobis in capite 22. Etenim, cùm docuerimus inibi, initium eos primum habuiſſe à *LIBERA VINDEMIA*, *HANC* autem fuiſſe cum omni *CONVICIORVM* ac *IOCORVM* impunita *LIBERTATE CELEBRATAM*, fateri omnino neceſſe eſt, etiam *FESCENINOS IOCOS* habuiſſe *CONVICIA*, fuiſſeque *VERSVS LASCIVIA* ac *MOLLITIE DIFFLVENTES*. Idipſum autem ex eo manifeſtius adhuc confirmatur, quòd antiquitas conſueuit illos dicere *Iocos*, *Ludos*, *Riſus*, *Sales*, *Feſta conuicia*, *Probra*; & item appellare *Procaces*, *Dicaces*, *Obſcanos*, *Petulantes*. eam ob cauſam ſcilicet, quòd *VERSIBVS* ijs, ſummæ verborum *LICENTIA* & *LASCIVIA* factis, *CONVICIA* in nubentes per *IOCVM*, *LVDVM*, ac *RISVM*, *SPARGI* ſolerent. Ac *IOCOS*

quidem dixêre Ouidius, Seneca, & Claudianus. Illius verba ſunt ex tertio Faſtorum, de *FESCENNINIS* agentis;

Inde IOCI veteres, obſcænaque dicta canentes.

Alter in libr. 7. Controuerſ. 6. *Inter Nuptiales*, inquit, *FESCENNINOS in crucem generi noſtri IOCABANTVR.* Et in Medea Choro primo;

Soluat turba IOCOS.

Claudianus in Epithalamio Honorij & Mariæ;

Permiſſiſque IOCIS turba licentior
Exultet, tetricis libera legibus.

IOCOS, & *LVDOS* appellauit Plutarchus in Romulo; & in Pompeio *RISVS*, & *IOCOS*, vt dictum eſt. Lucanus vero *SALES*, & *CONVICIA FESTA* in lib. 2.

Non ſoliti luſêre SALES, nec more Sabino
Excepit triſtis CONVICIA FESTA Maritus.

Etiam Seneca in prolato Medeæ Choro primo, *FESTA CONVICIA* dixit;

FESTA dicax fundat CONVICIA Feſcenninus.

PROBRA, Ouidius in adducto Faſtorum libro;

——— nam coeunt, certaq; PROBRA canunt.

At *PROCACES* vocat Catullus in Carmine de Nuptijs Manlij & Iuliæ;

Nec diu taceat PROCAX
FESCENNINA LOCVTIO.

Et Beatus Hieronymus in epiſtola ad Demetriadem de ſeruanda Virginitate; *Quam habitura pronubam? quo deducenda comitatu? Stridor Punicæ linguæ PROCACIA tibi FESCENNINA cantabit.*

DICACES, Seneca in adducto Medeæ loco;

Feſta DICAX fundat conuicia FESCENNINVS.

OBSCAENOS, Ouidius in eodem tertio Faſtorum libro;

Nunc mihi, cur cantent, ſupereſt, OBSCAENA puellæ,
Dicere ———————————

Varro Agathone apud Nonium in voce, *Obſcanũ*; *Pueri OBSCAENIS VERBIS nouæ nuptæ aures returant.* quæ eadem repetuntur in voce, *Returare*, quod eſt aperire. Et Feſtus in verbo, *Prætextatum*; *Prætextatum ſermonem quidã putant dici,*

quòd

quòd prætextatis nefas ſit obſcæno verbo vti. alij, quòd nubentibus, depoſitis prætextis, à multitudine puerorum OBSCAENA clamentur. PETVLANTES demum, Auſonius in Centonis Nuptialis Parecbaſi; *Hactenus caſtis auribus audiendum myſterium Nuptiale, ambitu loquendi & circumitione velaui. Verum, quoniam FESCENNINOS amat celebritas Nuptialis; VERBORVMque PETVLANTIAM notus vetere inſtituto ludus admittit, cetera quoque cubiculi & lectuli operta prodentur.*

Iam vero, *cuiuſmodi* fuerint *FESCENNINI verſus*, ſiue, *qualis* ſoleret eſſe *FESCENNINA LOCVTIO* in *Nuptialibus Acclamationibus*, diſcimus ex eodem Catullo. Cùm enim in Carmine, iterum ac ſæpius citato, de Nuptijs Manlij & Iuliæ, pueros admonuiſſet, (doctiſſimi Mureti verba ſunt ad eum Catulli locum) vt de more *FESCENNINOS* acclamarent; ſtatim Poeta, (vt ſcilicet conſuetam nobis *FESCENNINAM LOCVTIONEM* exprimat) & puero Manlij concubino petulantius inſultat; & Manlium ipſum, vt nimis in pueros procliuem, notat; & nouam item nuptam admonet, ne ſe Viro difficilem præbeat, alioqui fore, vt ipſe delicias aliunde petitum eat. Quæ quidem omnia planiſſime docent, & *QVALIS* eſſet *FESCENNINA LOCVTIO*, & item, *FESCENNINOS verſus, ſolitos in Nuptijs acclamari, fuiſſe*, vt dicebamus, *omnium VENEREARVM LASCIVIARVM PLENISSIMOS*. Nunc quærendum, *QVID SIT CAVSAE, QVAMOBREM FESCENINI* olim in Nuptijs *ACCLAMARENTVR*.

Quæſitum, *CVR* in Nuptijs *ACCLAMARENTVR FESCENINI*. Ad *arcendum faſcinum* Veteres conſueuiſſe *laudationibus præfari*, vel *addere vocem*, *PRAEFISCINE*, ſeu, *PRAEFISCINI*. Nuptiarum die *NOVAM NVPTAM LAVDIBVS ORNARI* ſolitam. *LAVDIBVS* ijs additos ſtatim *FESCENINOS*, vt *FASCINI VIS ARCERETVR*, quam habere credebantur eæ *LAVDES*. Catullus illuſtratus.

CAPVT XXV.

IN Nuptijs *CVR ACCLAMARENTVR FESCENINI*, eã puto *CAVSAM* poſſe à nobis commode afferri, quam pro eorundem *NOMINIS NOTATIONE* docuimus in cap. 23. redditam fuiſſe poſteriori loco à Feſto in voce *Feſcenini*. Prodidit inibi Feſtus, à *FASCINO nomen habuiſſe FESCENINOS*; quòd ſcilicet *iactatis ijs & acclamatis FASCINVM ARCERETVR*. Itaque, ſi de me quæratur, *QVID* ſit, *CVR FESCENINI in Nuptijs acclamarentur*, reſpondebo, *Ne noua nupta FASCINARETVR*. quod quidem cuiuſmodi ſit, paululum conſideremus.

Exiſti-

Exiſtimarunt Veteres, periculum à *FASCINO* ijs eſſe, qui impenſius vel ipſi laudarent ſe, vel ab alijs præſentes laudarentur. cuius rei cauſas perſequi, non eſt huius loci; præſertim cùm eæ fuerint ab alijs iam curioſe & inueſtigatæ & traditæ. Huic autem periculo vt occurrerent, conſueuerunt aliquo ſe amuleto præmunire, ac veluti præcingere. hinc, vt cetera *FASCINVM DEPELLENTIA* reticeam, *LAVDATIONIBVS* vel *præfabantur*, vel *addebant vocem PRAEFISCINE*, ſeu *PRAEFISCINI*, qua *FASCINVM ARCERI* putabant. perinde namque eſt, *PRAEFISCINE*, quaſi, *SINE FASCINO*, diceretur. cuius vocis hunc in ſenſum exempla videre licet apud Plautum in Aſinaria, & in Rudente, apud Apuleium in tertio Floridorum libro, apud Soſipatr. Chariſium lib. 2. in voce *Feſcenini*, & apud Afranium in Conſobrinis. Nos etiam hodie in re ſimili vel vocem eandem vſurpamus, vel certe vim eius vocibus hiſce exprimimus, *Dicto abſit Inuidia*, ſeu, *Faſcinum*.

Venio nunc ad illud, cuius illuſtrandi gratia pauca hæc de voce *PRAEFISCINE* attulimus. Veterum mos erat, *LAVDIBVS ornare nouam nuptam*; at quia *vim faſcini*, vt ſupra poſuimus, *credebant habere laudes*, idcirco *FESCENINOS* iubebant, *AD FASCINVM* ſcilicet *AVERTENDVM*, *ſtatim adiici ab acclamantibus pueris*. Hoc etſi non difficulter poteſt perſpici ex Feſti loco, ſemel atque iterum à nobis adducto, placet tamen idipſum ex Catullo etiam dilucidius ac firmius comprobare; eòque lubentius, quòd adhuc à nemine, vt puto, id fuerit obſeruatum. Iulia igitur, Manlio nupta, in Catulli Carmine Nuptiali in hæc verba laudatur;

Prodeas noua nupta.
Flere deſine. NON TIBI
Aurunculeia PERICVLVM EST,
NE QVA FOEMINA PVLCHRIOR
CLARVM AB OCEANO DIEM
VIDERIT VENIENTEM.
TALIS IN VARIO SOLET
DIVITIS DOMINI HORTVLO
STARE FLOS HYACINTHINVS &c.

Iuliæ

Iuliæ pulchritudinem dupliciter hoc loco laudibus exornat Catullus; vno modo, *Fœminam* dicens *nullam in toto orbe futuram Nuptiarum die Iuliâ PVLCHRIOREM*; altero, conferens eam cum *HYACINTHO*, ait, *EMICATVRAM IVLIAM inter Virgines reliquas, quemadmodum ſolet HYACINTHVS ceteros inter flores FVLGERE*. Superius autem ſimilem eandem fecerat tenellæ Myrto, quam paulatim aſſurgentem Nymphæ ſummo ſtudio nutrirent;

Floridis velut enitens
MYRTVS Aſia ramulis,
Quos HAMADRIADES Deæ
Ludicrum ſibi ROSCIDO
NVTRIVNT HVMORE.

At metuens Poeta, ne *LAVDIBVS* ijs noua nupta *FASCINARETVR*, admonet pueros, vt *FESCENINA* carmina *STATIM ACCLAMENT*, *FASCINI* ſcilicet *PERICVLVM* omnino *DEPVLSVRA*. ac proinde ſubijcit;

Nec DIV TACEAT procax
FESCENNINA LOCVTIO.

FE-

FESCENINOS VERSVS fuiſſe olim in Nuptijs à *PVERORVM* multitudine *ALTERNIS ACCLAMATOS*; *TVM* potiſſimum, *CVM* ad *MARITVM DVCEBATVR SPONSA*.

CAPVT XXVI.

FESCENINORVM eadem erit clauſula, quæ fuit *Thalaſſii*, & *Hymenæi*. cùm autem *DE HIS* illud extremo loco quæſitum ſit ac declaratum, *quandonam*, & *à quibus* ſolerent in Nuptijs acclamari; erit *HOC IDEM* nunc de *FESCENINIS* etiam ſtatuendum. Qua in re ecquid ſit veri, non difficile eſt videre. nam certe *FESCENINOS* fuiſſe *Thalaſſii COMITES*, atteſtatur Apollinaris Sidonius in lib. 1. epiſtola 5. *Interueni*, inquit, *Nuptijs Patricij Ricimeris, cui filia Perennis Auguſti in ſpem publicæ ſecuritatis copulabatur. Igitur nunc in iſta non modo perſonarum, ſed etiam ordinum, partiumque lætitia &c. per omnia theatra, macella, prætoria, fora, templa, gymnaſia, THALASSIO FESCENINVS explicabatur*. quo loci vides, *Thalaſſioni FESCENINVM* iungi, tanquam *ADIECTIVVM ſubſtantiuo*. Nec multo ſecus mihi videtur hac de re ante Sidonium Plutarchus ſenſiſſe, cùm in Romulo ita ſcriptum reliquit; *Manſit deinceps ea conſuetudo, vt qui darent, aut acciperent, aut intereſſent omnino Nuptijs, per LVDVM ac IOCVM THALASSIVM acclamarent*. & in Pompeio; *Ex hoc dicunt, cùm Thalaſſio id coniugium maxime felix fuiſſet, voce*

hac

hac fauſtum ſimileque connubium cum RISV IOCOQVE nouis nuptiis optari. PER LVDVM, inquit Plutarchus, *AC IOCVM*, & *CVM RISV IOCOQVE Thalaſſium acclamarent*: quid hæc ſibi volunt verba? an non aperriſſime oſtendunt, *Thalaſsij COMITES* fuiſſe *FESCENINOS*? ſiquidem *FESCENINI*, vt ſupra demonſtratum eſt, & *IOCOSA* habebant *CONVICIA*, & *IOCI* item, *RISVS*, ac *LVDI* fuêre non ſemel appellati. Quod ſi *Thalaſsij COMITES* erant *FESCENINI*, nec ſolebat *Thalaſſius* acclamari, quin iactarentur etiam *FESCENINI*; *Thalaſſium* autem *tunc* acclamatum fuiſſe, *cùm noua nupta ad Mariti domum deducebatur*, ex ſupra dictis pro certo habemus; profecto, vt *FESCENINOS* etiam ſtatuamus *fuiſſe TVNC maxime IACTATOS, CVM ad VIRVM DVCEBATVR VXOR*, rationi omnino conſentaneum eſt. Beatus autem Hieronymus, in epiſtola ad Demetriadem de ſeruanda Virginitate, ſententiam hanc eandem planiſſime confirmat. nam inibi Nuptiales aliquot ritus ordine percurrens Hieronymus, *cùm noua nuptæ ad MARITVM DEDVCTIONEM* nominaſſet, *FESCENINOS* illico commemorat; eam ſcilicet ob cauſam, vt ego quidem arbitror, quòd *vno eodemque tempore* & acclamarentur *FESCENINI*, & *SPONSA AD VIRVM DVCERETVR*. Hieronymi verba ſunt hæc; *Quam habitura pronubam? QVO DEDVCENDA COMITATV? ſtridor Punicæ linguæ PROCACIA tibi FESCENINA CANTABIT.*

Per *IDEM* igitur *TEMPVS* (*tùm* ſcilicet, *cùm ad Mariti domum deducebatur noua nupta*) fuêre in Nuptijs & *Thalaſſius* & *FESCENINI* acclamati. Sed & *TVRBAM* eandem *PVERORVM*que *MVLTITVDINEM*, quæ *Thalaſſium*, vt docuimus, *acclamare* conſueuit, *FESCENINOS* etiam *IACTASSE* obſeruo. Etenim Seneca in Medea Choro primo ita canit;

Feſta dicax fundat conuicia FESCENNINVS,
Soluat TVRBA IOCOS.

Claudianus in Epithalamio Honorij & Mariæ;

Ducant peruigiles carmina tibiæ,
Permiſſiſque IOCIS TVRBA licentior
Exultet, tetricis libera legibus.

Catul-

Catullus in Carmine, à nobis toties citato, cùm *PVEROS* hortatus eſſet ad Hymenæum modulate canendum, haud ita multo poſt admonet *EOSDEM*, vt & *FESCENINOS* iactent;

Tollite, inquit, *ò PVERI faces,*
Flammeum video venire.
Ite, concinite in modum
Io-Hymen, Hymenæe Io &c.
NEC DIV TACEAT PROCAX
FESCENNINA LOCVTIO.

Varro Agathone apud Nonium in voce, *Obſcænum*; *PVERI*, ait, *OBSCAENIS VERBIS nouæ nuptæ aures returant.* quod idem iterat in voce, *Returare*. Feſtus in verbo, *Prætextatum*; *Prætextatum ſermonem quidam putant dici, quòd prætextatis nefas ſit obſcæno verbo vti. alij, quòd NVBENTIBVS, depoſitis prætextis, à MVLTITVDINE PVERORVM OBSCAENA clamentur.* *OBSCAENORVM* autem nomine & hîc & apud Nonium *FESCENINOS* intelligi oportere, ex dictis notiſſimum eſt. Ouidius vero in tertio Faſtorum libro prodidit, à *PVELLARVM* etiam interdum *MVLTITVDINE* fuiſſe *FESCENINOS* acclamatos; ait enim,

Nunc mihi cur cantent, ſupereſt, OBSCAENA PVELLAE
Dicere; nam coeunt, CERTAque PROBRA CANVNT.

Sexto huic libro finem imponã, ſi prius admonuero; *FESCENINOS* verſus fuiſſe *ALTERNIS* temere iactatos. locus eſt in Liuio ſub ſeptimi libri initium, qui, quod dixi, ſic approbet; *Non ſicut ante FESCENINO verſui ſimilem, incompoſitum TEMERE ac rudem ALTERNIS IACIEBANT.* Et in Epiſtola prima libri ſecundi, ad Auguſtum ſcribens, hæc habet Horatius;

FESCENNINA per hunc inuecta licentia morem
VERSIBVS ALTERNIS opprobria ruſtica fudit.

Verum de *NVPTIALIBVS* Acclamationibus ſatis. de quibus ſane plura potuiſſent dici, ſed ea conſulto prætermiſi, ne quid delibarem, aut præcerperem, ex ea gratia,

quam apud omnes eruditos propediem magis ac magis conciliabit ſibi Hieronymus Boſſius, I. C., Regius ac Primarius in Palatina Mediolanenſi Academia eloquentiæ Interpres; Vir elegantiſſimi ingenij, & omni liberali doctrina politiſſimus. Hic enim Commentarium nunc ſcribit (*HYMENAETHALASSIVM* appellat) in quo Nuptiarum ritus omnes iucunda ſimul & erudita varietate explicans, fontem aperit, è quo rerum talium cupidi abunde ſitim expleant. Ad *MISCELLANEAS* Acclamationes iam tandem vt accedam, res ipſa poſtulat.

FRANCISCI BERNARDINI FERRARII

DE VETERVM ACCLAMATIONIBVS, ET PLAVSV

LIBER SEPTIMVS,

Qui MISCELLANEAS complectitur ACCLAMATIONES.

MISCELLANEARVM Acclamationum nomine quid debeat hîc a nobis intelligi.

CAPVT I.

PERVENIMVS aliquando tandem ad ſeptimam, eamque poſtremam Operis ſuſcepti partem: in quo quidem vltimo veluti Actu omnes illas exequemur Acclamationes, quæ, ſiue Sacræ & Prophanæ, ſiue Publicæ & Priuatæ, ſiue Fauſtæ & Infauſtæ, nequeunt propter varietatem ad certum caput commode reuocari; ob idque placuit *MISCELLANEAS* appellare. Quæ quidem varietas illud etiam effecit, vt de ijs diceremus, non ordine,

ſed pro vt in mentem, ſtilumque venirent. Inſerentur autem identidem, atque adijcientur, *SELECTAE* quædam acclamandi *FORMVLAE*, quæ cùm haud ita facilem habeant cognitionem, de ijs proinde eruditi videntur adhuc ambigere. Scribendi initium ab eis Acclamationibus deſumam, quæ in Pontificis Romani Coronatione ac Conſecratione emitti ſolebant.

QVAE fierent olim in *noui Pontificis Romani Coronatione ac Conſecratione ACCLAMATIONES*. Vota & Preces ad Deum factas inter acclamandum pro nouo Pontifice. Multa ſæpius ab Acclamantibus iterata. Adnotatum in Actis, quoties quidque repeteretur. Noui Pontificis laudes fuiſſe in ijs Acclamationibus. Eaſdem contentiùs emiſſas, alternis interdum, interdum ab omnibus ſimul Acclamantibus.

CAPVT II.

DE *ACCLAMATIONIBVS*, *in noui Pontificis Romani* CORONATIONE ac CONSECRATIONE *FIERI ſolitis*, cùm nihil omnino, quod ſciam, ex libris impreſſis ſuppetat, ad Manuſcriptos Codices confugiendum erit, vt eorum ope, quantum licebit, res iſta conficiatur.

In antiquo igitur *AMBROSIANAE* noſtræ *BIBLIOTHECAE* Pontificalium ac Ritualium Codice

dice ſcriptum videas hoc pacto; *In CONSECRATIONE, CORONATIONEque, PONTIFICI acclamatur his verbis, EXAVDI CHRISTE, DOMINO NOSTRO N. A DEO SVMMO PONTIFICI DECRETO, & VNIVERSALI, PAPAE VITA. Idque ter repetitur.* Extant in eâdem noſtra Bibliotheca quorundã Pontificum Romanorum Vitæ à Pandulpho Piſano conſcriptæ, inter quas hæc Paſchali Secundo, in nouũ Pontificem electo, notantur acclamata; *PASCHALEM PAPAM S. PETRVS ELEGIT.* & inferius aliquanto; *A Primiſcrinijs, & Scribis Regionarijs ter acclamatum eſt, reſponſumque, PASCHALEM PAPAM S. PETRVS ELEGIT.* In Vaticana item Bibliotheca aſſeruantur vetuſti duo Ceremoniarum Codices, in quibus commemorantur Acclamationes quædam in nouos Pontifices Romanos emiſſæ. Ex vno quidem in hæc verba; *Expleta Oratione à Pontifice, antequam Lector in ambonem aſcendat, pronunciat ſecundo Diaconus, & tertio Cantores, reſpondente illis Schola, hoc modo. EXAVDI CHRISTE. Reſpondet Schola, DOMINO NOSTRO N. A DEO DECRETO SVMMO PONTIFICI, ET VNIVERSALI PAPAE, VITA. EXAVDI CHRISTE. reſpondet ſimiliter, SALVATOR MVNDI, TV ILLVM ADIVVA. Tertia vice, Exaudi Chriſte. reſpondet, Domino noſtro N. Auguſto à Deo coronato, magno & pacifico Imperatori, Vita, & Victoria; per ter. S. Maria. reſpondet, Tu illos adiuua; per ter. Exaudi Chriſte. reſpondet, Exercitui Romanorum & Theutonicorum Vita & Victoria; per ter. Chriſtus vincit, Chriſtus regnat, Chriſtus imperat. reſpondet ſimiliter Schola, Chriſtus vincit, Chriſtus regnat, Chriſtus imperat. Rex Regum, Chriſtus vincit ſpes noſtra, Chriſtus vincit gloria noſtra, Chriſtus vincit miſericordia noſtra, Chriſtus vincit auxilium noſtrum, Chriſtus vincit fortitudo noſtra, Chriſtus vincit liberatio noſtra, Chriſtus vincit arma noſtra inuictiſſima, Chriſtus vincit murus noſter inexpugnabilis, Chriſtus vincit defenſio & exultatio noſtra, Chriſtus vincit lux, via, & vita noſtra. Ipſi ſoli imperium, gloria, & poteſtas per immortalia ſecula ſeculorum. Ipſi ſoli virtus, fortitudo, & victoria per omnia ſecula ſeculorum, Amen. Similiter honor & iubilatio per infinita ſecula ſeculorum Amen.* Ex altero autem Codi-

ce,

ce, hoc pacto; *Dominus Papa incipit miſſam, & poſt primam Orationem Diaconi Cardinales, Subdiaconi, & alij Ordines cum Scriniarijs FACIVNT LAVDES DOMINO PAPAE taliter ORDINATO. Archidiaconus cum alijs Diaconibus & Subdiaconibus ordinatè ſunt iuxta altare in duob. filis. Scriniarijs vero ſtantibus deorſum in Choro cum pluuialibus. Tunc Archidiaconus cum Diaconibus & alijs ſic incipit laudem alta voce, EXAVDI CHRISTE. Scriniarij reſpondent, N. DOMINO NOSTRO PAPAE VITA. Iterum Archidiaconus dicit, EXAVDI CHRISTE. Scriniarij quoque reſpondent ſimiliter. Tertio Archidiaconus dicit, EXAVDI CHRISTE. Scriniarij reſpondent ſicut ante. Deinde Archidiaconus dicit, SALVATOR MVNDI, tribus vicibus, Scriniarijs totidem vicibus ei reſpondentibus, TV ILLVM ADIVVA. Poſt Archidiaconus dicit, S. Maria, duabus vicibus; & Scriniarij reſpondent duabus vicibus, Tu illum adiuua. Demum Archidiaconus dicit, S. Michael, duabus vicibus: Scriniarij totidem vicibus, Tu illum adiuua. Eodem modo dicitur, S. Gabriel, S. Raphael, S. Ioannes Baptiſta, S. Petre &c. Reſpondetur, Tu illum adiuua &c. His finitis, Archidiaconus dicit,* Kirie eleyſon. *Scriniarij reſpondent,* Kirie eleyſon. *Archidiaconus dicit, Chriſte eleyſon. & Scriniarij ſimiliter reſpondent, Chriſte eleyſon. Tertio vero Archidiaconus cum Diaconibus & Scriniarijs vna voce dicit, Kyrie Eleyſon.* Quarum Acclamationum copiam, vt alibi in hoc eodem Opere indicaui, mihi fecit olim Vir humaniſſimus, ac doctiſſimus, Nicolaus Alemannus, qui ſummo bonorum omnium dolore proxime deceſſit. Ex quibus ſane, ſi attento animo legantur, perſpiciemus, & rem omnem inibi ordine explicari, & plures item eorum exprimi Ritus, quos omnium ferme fauſtarum Acclamationum communes fuiſſe iam antea docuimus. Etenim verba illa, *Exaudi Chriſte Domino noſtro N. à Deo decreto ſummo Pontifici & vniuerſali Papæ, VITA* & ea, *Exaudi Chriſte, Saluator mundi, TV ILLVM ADIVVA*. ſatis oſtendunt, *habuiſſe* Acclamationes *BONA VOTA* & *PRECES AD DEVM PRO* eorum *SALVTE*, quibus fiebant. Dum autem dicuntur, eadem verba *TER*, aut, *TERTIO*, ab Acclamantibus *ITERATA*, planum fit, & *Multa*

ſæpius

ſæpius inter acclamandum *iiſdem verbis* *REPETITA*, & *ADNOTATVM* etiam *IN ACTIS*, *quoties* quidque *iteraretur*. Dum item legimus, Acclamantes Archidiaconos, Diaconos, & Cantores, *incepiſſe* noui Pontificis *LAVDES ALTA VOCE*, cognoſcimus, *Acclamationes* & habuiſſe *LAVDATIONES* eorum, in quos emittebantur, & fuiſſe *CONTENTIS* omnino *VOCIBVS* factas. Dum autem ſubijciuntur ea verba, *RESPONDENTIBVS Scriniarijs, ac Schola*, apparet, *ALTERNIS* factas interdum Acclamationes. Demum dum additur, *Archidiaconus vero cum Diaconibus & Scriniarijs VNA VOCE dicit*, Kirie eleyſon, intelligimus, *factas* etiam interdum Acclamationes, non alternis, ſed ab *OMNIBVS SIMVL ACCLAMANTIBVS*. Quæ omnia in primi Libri Capitibus 15. 16. 18. 21. 23. 24. accurate perſecuti ſumus.

Antiquitus *QVAE* fuerint *ACCLAMATIONVM FORMVLAE*, in *EPISCOPI ELECTIONE*, aut *ORDINATIONE* emitti ſolitæ.

CAPVT III.

DAtis velut in Theatrum Acclamationum formulis, quæ in Romani Pontificis Coronatione ac Conſecratione fiebant, producam nunc eas, quæ in *Epiſcopi Electione*, aut *Ordinatione* emitti ſolebant. Ad quam rem illuſtrandam vno & item altero contenti erimus è veteris Eccleſiæ memoria teſtimonio.

In tertia igitur Ambroſiani Breuiarij Lectione de B. Ambroſii Ordinatione ex Paulino Epiſcopo in ipſius Ambroſij Vita, ita eſt; *Populus, Auxentio Arriano Epiſcopo mortuo, inter*

inter ſe de ſucceſſore deligendo grauibus diſſidijs contendebat. qua cognita re Ambroſius pro ſui officij munere, vt concitatam ſeditionem ſedaret, Eccleſiam ingreſſus, cùm multa de pace præclare dixiſſet, vox derepente exaudita eſt infantis, AMBROSIVM EPISCOPVM ACCLAMANTIS. qua voce populus excitatus, ACCLAMATIONE ſumma EPISCOPVM eum DEPOSCIT. Qui locus, licet nequaquam indicet, quæ eſſent Acclamationum formulæ in Epiſcopi Electione aut Ordinatione, exprimit tamen apertiſſime, *Ambroſio in EPISCOPVM ELECTO fauſte acclamatum, eamque populi electionem NVDIS SOLISque ACCLAMATIONIBVS factam ac terminatam*. Rem autem totam illuſtrant magis, ac pene oculis ſubijciunt, Acta Ordinationis Eradij, quæ proxime poſt B. Auguſtini epiſtolam 109. habentur. In eis enim, cùm vellet Eradium Presbyterum in Epiſcopatu ſibi ſucceſſorem facere Auguſtinus, ſcriptum eſt hoc pacto; *Presbyterum Eradium mihi ſucceſſorem volo: à populo acclamatum eſt, DEO GRATIAS, CHRISTO LAVDES: dictum vicies ter. Exaudi Chriſte, Auguſtino Vita: dictum eſt ſexies decies. Te Patrem, te Epiſcopum: dictum eſt octies.* Et cum quædam ſuggereret Auguſtinus tum ad Eradij laudem, tum ad ſuæ mentis ſenſa exprimenda, omnium autem confirmationem à populo requireret; *A populo acclamatum eſt trigeſies ſexies, DEO GRATIAS, CHRISTO LAVDES. Exaudi Chriſte, Auguſtino Vita: dictum eſt tredecies. Te Patrem, te Epiſcopum; dictum eſt octies. DIGNVM ET IVSTVM EST: dictum eſt vicies. BENE MERITVS, BENE DIGNVS: dictum eſt quinquies.* Et poſt alia ab Auguſtino eandem in rem dicta, ſic à populo acclamatum eſt; *IVDICIO TVO GRATIAS AGIMVS: dictum eſt ſedecies. FIAT, FIAT; dictum eſt duodecies. Te Patrem, ERADIVM EPISCOPVM; dictum ſexies.* Demum cùm iſta pronunciaſſet Auguſtinus; *Video, me de hac re, propter quam vos inuitaui, omnia vobiſcum egiſſe, quæ debui. Hoc ad vltimum rogo, vt geſtis iſtis dignemini ſubſcribere, qui poteſtis. Hic mihi reſponſione veſtra opus eſt: teneam reſponſionem veſtram: de hac aſſenſione aliquid acclamate.* in hæc verba populus acclamauit, *FIAT, FIAT; dictum vicies quinquies. DIGNVM EST, IVSTVM EST: dictum*

vicies

vicies octies. FIAT, FIAT: dictum quaterdecies. OLIM DIGNVS, OLIM MERITVS: dictum vicies quinquies. IVDICIO TVO GRATIAS AGIMVS. dictum tredecies. EXAVDI CHRISTE, ERADIVM CONSERVA: dictum octies decies. Hæc Auguſtinus, ſeu potius Acta Ordinationis Eradij. Non erit, opinor, alienum ab hoc loco, ea ſubijcere, quæ olim Conſtantinopolitano Patriarchæ primum renunciato acclamari ſolebant. Rem narrat nobis Georgius Codinus in lib. de Officijs Aulæ & Eccleſiæ Conſtantinopolitanæ cap. 20. ſcribens hoc pacto; *Reperto intra ſeptum Patriarchali ſceptro, Imperator, miniſterio nobilis adoleſcentis ex ijs, qui ſine pileo in aula obambulant, accipit illud, ſtanſque magna voce ita fatur; Sancta Trinitas per Imperium ab ipſa nobis conceſſum conſtituit te Archiepiſcopum Conſtantinopoleos nouæ Romæ, & Oecumenicum Patriarcham. moxque vniuerſi, MVLTOS ANNOS, acclamant.* Vberius autem Georgius Phranza in Chronico libro tertio cap. 19. in hunc modum; *Erat munus & conſuetudo Chriſtianorum Imperatorum, vt electo Patriarchæ pedum ſeu virgam paſtoralem auream, lapillis & margaritis diſtinctam, donarent &c. Finito autem tropario Imperator ſurgens habet in manu dextra pedum. accedit candidatus, cuius vnum latus Cæſar, alterum Heracleæ Metropolita tegit &c. Deinde ad Imperatorẽ accedit, & conſueta adoratione illum proſequitur. Imperator paululùm attollens pedum ait, Sancta Trinitas, quæ mihi Imperium donauit, te in Patriarcham nouæ Romæ deligit &c. Deinde Chori pſallebant, & acclamabant; AD MVLTOS ANNOS DOMINE, idque TERTIO: & illud, ἀπολύεις, hoc eſt, ILICET.* Ex quibus omnibus cùm manifeſte intelligis, quæ ſolerent olim hanc in rem emitti Acclamationes, tùm eorum non pauca appoſite confirmantur, in quorum probatione (vt in proxime ſuperiori Capite monuimus) multum operæ ac laboris pluribus primi libri Capitibus conſumpſimus. Velut hæc; *Facta ad Deum vota, preceſque emiſſas, pro ijs, quibus acclamabatur: Multa ſæpius inter acclamandum repetita: Non plenas interdum, ac veluti decurtatas pronunciari ſolitas Acclamationes: Eaſdem per Notarios in Acta publica relatas: Adnotatum etiam, quoties quidque inter acclamandum iteraretur.*

QVAE ſolerent olim in *NOVI* Romanorum *IMPERATORIS ELECTIONE* emitti *ACCLAMATIONES*. Factum ſæpe, vt quis ſtatim *RENVNCIARETVR IMPERATOR*, ſimul ac eſſet *AVGVSTI NOMINE* inter acclamandum appellatus. *FACTAS* ad Deos ab acclamantibus *PRECES* pro noui Imperatoris ſalute. Fuiſſe ijs maxime verbis, *N. AVGVSTE, DII TE SERVENT*, conceptas huiuſmodi Acclamationes.

CAPVT IV.

QVoniam vero quæ de Ambroſij ac Eradij Electione, & Ordinatione, mox ſupra attulimus, ſimilima ſunt & maxime gemina ijs, quæ ad Probi & Claudij Imperatorum Electionem factitata legimus; idcirco placet nunc illas producere Acclamationes, quæ in *ELECTIONE Imperatorum Regumque CREATIONE* emitti conſueuerunt. Ob quam etiam ſimilitudinem fiet, vt ea primo loco à nobis proferantur, quæ in eoſdem Probum, & Claudium, cùm primum Imperatores renunciati ſunt, acclamata memorant Flauius Vopiſcus, & Trebellius Pollio.

Et

Et hæc ſane cum illis ſi compararentur, ſplendidius vtraque meo iudicio eluceſcent. Probi itaque Electionem his verbis perſequitur Flauius Vopiſcus in eodem Probo; *Cùm ad exercitus nuntius veniſſet*, de Taciti morte, *tùm primum animus militibus fuit præuenire Italicos exercitus, ne iterum Senatus Principem daret. ſed cùm inter Milites ſermo eſſet, quis fieri deberet, & manipulatim in campo Tribuni eos alloquerentur dicentes, requirendum eſſe Principem aliquem fortem, ſanctum, verecundum, clementem, probum; idque per multos circulos, vt fieri aſſolet, diceretur: quaſi diuino nutu vndique ab omnibus acclamatum eſt, PROBE AVGVSTE, DII TE SERVENT. deinde concurſus & ceſpititium Tribunal, appellatuſque IMPERATOR.* Hæc de Probo Vopiſcus; quæ ſi cum ijs conferantur diligenter, quæ ex Breuiarij lectione de Ambroſio protulimus, vtraque valde conſimilia, ac pene gemina eſſe, paruo negotio quiuis vnus deprehendet. Profert autem mox inibi Vopiſcus ceteras emiſſarum ad Probi Electionem Acclamationum formulas, quas nos etiam non multo poſt ſubijciemus. Trebellij porro Pollionis locus, conſimilis ei, quem de Eradij Epiſcopi Ordinatione protulimus, eſt in eodem Claudio ad verbum huiuſmodi; *AVGVSTE CLAVDI, DII TE NOBIS PRAESTENT: dictum ſexagies. CLAVDI AVGVSTE, PRINCIPEM TE, aut QVALIS TV ES, SEMPER OPTAVIMVS: dictum quadragies. CLAVDI AVGVSTE, TE RESPVBL. REQVIREBAT: dictum quadragies. CLAVDI AVGVSTE, tu frater, tu pater, tu amicus, tu bonus Senator, TV VERE PRINCEPS: dictum octuagies.* Reliquas nunc perſequamur Acclamationes, quibus eligebantur olim ac renunciabantur Imperatores. Maximum quidem ac Balbinum his omnino Acclamationibus Imperatores factos adfirmat Iulius Capitolinus in ijſdem Maximo & Balbino ita ſcribens; *Longa oratione opus non eſt*, (Vectij Sabini Senatoris, ſententiam de eligendis nouis Imperatoribus dicentis, verba ſunt) *FACIENDVS EST IMPERATOR; imo FACIENDI SVNT PRINCIPES: vnus, qui res domeſticas, alter qui bellicas curet: vnus, qui in Vrbe reſideat, alter qui obuiam cum exercitu latronibus pergat. Ego PRINCIPES dico, vos FIRMATE, ſi placet; ſin minus, me-*

 liores

liores oſtendite, MAXIMVM atque BALBINVM. Poſt hæc acclamatum eſt vno conſenſu; *Aequum eſt, iuſtum eſt; Sententiæ Sabini omnes conſentimus. MAXIME ET BALBINE AVGVSTI, DII VOS SERVENT. Dij nos Principes fecerunt, Dij vos conſeruent. Felices vos iudicio Senatus. Felicem Remp. veſtro Imperio. Quod vobis Senatus detulit, fortiter agite. Quod vobis Senatus detulit, libenter accipite.* & ſubijcit illico Capitolinus, Acclamationibus huiuſmodi factos eos Imperatores; *His atque alijs ACCLAMATIONIBVS IMPERATORES FACTI SVNT MAXIMVS ATQVE BALBINVS*. Gordiano ſeniori, iam ab Afris Imperatori electo, Senatus factam electionẽ confirmans, ita acclamat, vt prodidit idem Capitolinus in Maximinis duobus; *GORDIANE AVGVSTE, DII TE SERVENT. Felix imperes, tu nos liberaſti. Saluus imperes, tu nos liberaſti. Per te ſalua reſpublica, omnes tibi gratias agimus*. Antoninum Diadumenum puerum, occiſo Baſſiano, à Macrino Patre in militum conſpectu poſitum, Milites ipſi in hæc verba acclamantes Imperatorem renunciarunt; *Macrine Imperator*, inquit Aelius Lampridius in eodem Antonino, *Dij te ſeruent. ANTONINE DIADVMENE, DII TE SERVENT. Antoninum Diuum omnes rogamus. Iupiter Opt. Max. Macrino, & Antonino Vitam. Antoninum habemus, omnia habemus. Antoninum nobis Dij dederunt. ANTONINVS DIGNVS IMPERIO*. Alexander Seuerus à Senatu Acclamationibus huiuſmodi Imperator eligitur, vt eſt apud eundem Lampridium; *AVGVSTE INNOCENS, DII TE SERVENT. ALEXANDER IMPERATOR, DII TE SERVENT. Dij te nobis dederunt, Dij conſeruent. Dij te ex manibus impuri eripuerunt, Dij te perpetuent. Felices nos Imperio tuo, Felicem Rempublicam. Dij immortales Alexandro Vitam.* & paulo poſt; *ANTONINE ALEXANDER, DII TE SERVENT. ANTONINE AVRELI, DII TE SERVENT. ANTONINE PIE, DII TE SERVENT. In te ſalus, in te vita, vt viuere delectet. Antoninorum Alexandro Vitam. Antonini nomen, Antoninorum nomen Dij conſeruent. In te omnia, per te omnia Antonine habemus.* & infra aliquanto; *ALEXANDER AVGVSTE, DII TE SERVENT. Verecundiæ tuæ, prudentiæ tuæ, innocentiæ*

centiæ tuæ, caſtitati tuæ. Hinc intelligimus, qualis futurus ſis; hinc probamus. Tu facies, vt Senatus bene Principes eligat. Tu facies, optimũ eſſe iudicium Senatus. ALEXANDER AVGVSTE, DII TE SERVENT. CAESAR NOSTER, AVGVSTVS NOSTER, IMPERATOR NOSTER, DII TE SERVENT. VINCAS, VALEAS, MVLTIS ANNIS IMPERES. Idem Senatus, dum Tacitum facit Imperatorem, acclamat hoc pacto; *TACITE AVGVSTE, DII TE SERVENT*, ita eſt in eodem Vopiſci Tacito, *TE DILIGIMVS, TE PRINCIPEM FACIMVS, TIBI CVRAM REIP. ORBISQVE MANDAMVS. Suſcipe IMPERIVM ex Senatus auctoritate. Tui loci, tuæ vitæ, tuæ mentis eſt, quod mereris. Princeps Senatus recte AVGVSTVS CREATVR. Primæ ſententiæ vir recte IMPERATOR CREATVR. Et quis melius, quàm grauis IMPERAT? Quod bonum, fauſtum, ſalutareque ſit, diu priuatus fuiſti. Scis, quemadmodum debeas imperare, qui de aliјs Principibus iudicaſti.* & non multo poſt; *Et Traianus ad Imperium ſenex venit: dixerunt decies. Et Adrianus ad Imperium ſenex venit: dixerunt decies. Et Antoninus ad Imperium ſenex venit: dixerunt decies. Et tu legiſti, incanaq; menta Reges Romani: dixerunt decies. Et quis melius, quàm ſenex imperat? dixerunt decies. Imperatorem te, non militem facimus: dixerunt vicies. Tu iube, milites pugnent: dixerunt tricies. Habes prudentiam, & bonum fratrem: dixerunt decies. Seuerus dixit, Caput imperare, non pedes: dixerunt tricies. Animum tuum, non corpus eligimus: dixerunt vicies. TACITE AVGVSTE, DII TE SERVENT.* Quas autem paulo ſuperius emiſſas diximus ab eodem Senatu acclamationes ad Probi Electionem, ſunt hæ apud Vopiſcum in eodem Probo, *PROBE AVGVSTE, DII TE SERVENT. Olim dignus, & fortis, & iuſtus. Bonus ductor, bonus Imperator. Exemplum militiæ, exemplum Imperij, Dij te ſeruent. Aſſertor reip. FELIX IMPERES. Magiſter militiæ FELIX IMPERES. Te cum tuis Dij cuſtodiant. Et Senatus antea te delegit. Aetate Tacito poſterior, ceteris prior. Quod IMPERIVM ſuſcepiſti, gratias agimus. Tuere nos, tuere remp. Bene tibi committimus, quos ante ſeruaſti. Tu Francicus, tu Gotthicus, tu Sarmaticus, tu Parthicus, tu omnia. Et prius*

fuiſti

fuiſti ſemper DIGNVS IMPERIO, DIGNVS TRIVMPHIS. FELIX AGAS, FELICITER IMPERES.

Atque hæc quidem, quæ fuerint olim, ſiue à Senatu, ſiue à Militibus, emiſſæ in Romanorum Imperatorum Electione ac Renunciatione Acclamationes, docent planiſſime. Duo autem potiſſimum in noui Imperatoris Electione, nūmquam ferme prætermiſſa, ex his licet colligi in rem noſtram. Primum, *Nouo Imperatori*, ipſo Acclamationum initio, *AVGVSTI nomen tributum, idq; NOMEN fuiſſe veluti certiſſimum NOVAE ELECTIONIS ac RENVNCIATIONIS SIGNVM*. Alterum, *Facta ad Deos ab Acclamantibus BONA VOTA ac PRECES PRO NOVI IMPERATORIS SALVTE*. Prius illud, quæ mox ſuggero, apertiſſime confirmant. Apud Capitolinum Maximus & Balbinus, *IMPERATORES* tùm renunciantur, cùm *AVGVSTI NOMINE* ab acclamante Senatu in hanc formulam appellantur; *MAXIME ET BALBINE AVGVSTI, Dij vos ſeruent*. Seniori quoque Gordiano inter acclamandum idem *AVGVSTI NOMEN* tribuitur, atque ita ſtatim in *IMPERATOREM ELECTVS* declaratur, vt videre eſt apud eundem Capitolinum in Maximinis duobus; *Gordiane AVGVSTE, Dij te ſeruent*. Eodem modo apud Lampridium Alexander Seuerus, apud Trebellium Pollionem Claudius, apud Vopiſcum & Tacitus, & Saturninus, hac vna acclamandi formula *IMPERATORES RENVNCIANTVR*; *Alexander AVGVSTE, Dij te ſeruent. AVGVSTE Claudi, Dij te nobis præſtent. Tacite AVGVSTE, Dij te nobis præſtent. Saturnine AVGVSTE, Dij te ſeruent*. Quin ex ijſdem Capitolino, & Vopiſco, plane licet intelligi, *vnum AVGVSTI nomen inter acclamandum tributum* effeciſſe nonnunquam, vt *quis* iuſte ac legitime *eſſet* ac *diceretur ELECTVS IMPERATOR & FACTVS*. Etenim prodidit Capitolinus, Antoninum Pium ex eo *IMPERII OMEN* habuiſſe, quòd, cùm Italiam regeret (multò ſcilicet ante, quàm Imperator renunciaretur) fuiſſet ab acclamantibus *AVGVSTI NOMINE* appellatus; *Huic*, ait in Antonino Pio, *cùm Italiam regeret, IMPERII OMEN factum eſt. nam, cùm Tribunal aſcendiſſet, INTER alias ACCLAMATIONES dictum eſt, AVGVSTE, Dij te ſeruent.*

ſeruent. De Proculo autem Imperatore renunciato hæc tradit Vopiſcus; *Hic in IMPERIVM vocitatus eſt ludo pene & ioco. nam, cùm in quodam conuiuio ad latrunculos luderetur, atque ipſe decies IMPERATOR exiſſet, quidam non ignobilis ſcurra, AVE, inquit, AVGVSTE. allataque lana purpurea, humeris eius iunxit, eumque ADORAVIT*. quo loci ſane Proculus, ſimul atque *AVGVSTVS* (licet per ludum pene ac iocum) *inter acclamandum SALVTATVR, RENVNCIATVR* etiam illico *IMPERATOR*. Hûc item facit, quod de Probo narrat idem Vopiſcus. cùm enim agitaretur inter milites, quis nouus Imperator in demortui Taciti locum ſuffci deberet, eſſetque vna omnium vox, requirendum Principem fortem, ſanctum, verecundum, clementem, probum; ait Vopiſcus, fuiſſe derepente ab omnibus ſimul acclamantibus *AVGVSTI NOMEN* eidem Probo tributum, atque ita Probum *IMPERATORVM* illico *RENVNCIATVM*. Placet ipſa Vopiſci verba ad vtilitatem legentium, reique maiorem probationem hîc iterum ſubijcere; *Cùm ad exercitus*, inquit, *nuntius veniſſet*, de Taciti morte, *tum primum animus militibus fuit præuenire Italicos exercitus, ne iterum Senatus Principem daret. ſed cum inter milites ſermo eſſet, quis fieri deberet, & manipulatim in campo Tribuni eos alloquerentur dicentes, requirendum eße Principem aliquem fortem, ſanctum, verecundum, clementem, probum; idq; per multos circulos, vt fieri aßolet, diceretur; quaſi diuino nutu vndique ab omnibus ACCLAMATVM eſt, Probe AVGVSTE, Dij te ſeruent. Deinde concurſus, & ceſpititium tribunal, APPELLATVSque eſt IMPERATOR*. Factam porro à Militibus Probi Electionem vt confirmet Senatus, hac vna & ipſe vtitur acclamandi formula, *Probe AVGVSTE, Dij te ſeruent*; vt ſcriptum reliquit idem Vopiſcus.

Ex hac autem eâdem acclamandi formula elicimus alterum, quod ex dictis colligi licere paulo ante monuimus; nimirum, *Pro noui Imperatoris ſalute factas ad Deos ab ACCLAMANTIBVS PRECES ac BONA VOTA*. Vbi enim legimus adductis omnibus in locis Auguſti nomen inter acclamandum nouo Imperatori tributum, ibi videre eſt hæc aut ſimilia, illico ſubiecta verba, *DII TE SERVENT*, rem noſtram apertiſſime exprimentia. quam certe formulam,

quia

quia ex prolatis teſtimonijs patet omnibus, in promptuque eſt, nolumus hîc denuo iterare..

Conſuetam *HEBRAEORVM* acclamandi formulam in *REGVM* ſuorum *CREATIONE* ac *VNCTIONE* hanc fuiſſe, *VIVAT REX*.

CAPVT V.

HIs ita narratis de communioribus acclamandi formulis in Romanorum Imperatorum Electione vſurpari ſolitis, crediderim operæ me pretium facturum, ſi nunc breuiter indicauerim, *QVID* ante Romanos conſueuerint *HEBRAEI* in *REGVM* ſuorum *VNCTIONE* ac *CREATIONE* fauſte acclamare.. Hanc vtique vnam acclamandi formulam, duobus duntaxat verbis conceptam, obſeruo fuiſſe ab Hebræis in Regum ſuorum vnctione ac creatione vſurpatum, *VIVAT REX*. Etenim Saulo *VNCTO REGI* ac *CREATO* populus non niſi in hanc formulam acclamat; *Et clamauit*, ita ſcriptum eſt in primo Regum cap. 10. *omnis populus*, & *ait*, *VIVAT REX*. Etiam Salomoni *NOVO REGI* in eandem omnino formulam acclamatum legimus in 3. Regum libro cap. 1. *Tollite vobiſcum ſeruos Domini veſtri, & imponite Salomonem filium meum ſuper mulam meam, & ducite eum in Gihon, & vngat eum ibi Sadoc Sacerdos, & Nathan Propheta in Regem ſuper Iſrael, & canetis buccina, atque dicetis, VIVAT REX Salomon*. Quem locum, factamque Salomoni nouo Regi acclamationem, ſic expreſſit Flauius Ioſephus in Antiquitatum Iudaicarum libro 7. cap. 11. *Sadocum accerſit Pontificem, & Banaiam præfectum ſatellitum, quibus mox venien-*

tibus iubet, vt aſſumpto Nathane Propheta, & cohorte Regia, impoſitoque filio ipſius Salomone in mulam regiam, extra Vrbem illum deducerent ad fontem, qui vocatur Gihon, vnctumque ſacro oleo Regem declararent. Hoc autem munus Sadoco Pontifici, & Nathani Prophetæ iniunxit; mandauitq; vt inuecto per mediam Vrbem præcinente tubicine proſequentium multitudo ACCLAMARET, IN AETERNVM SALOMON REX IN SOLIO REGIO SEDEAT. In 4. item Regum libro cap. 11. Ioas in Regem *VNCTO* & *CREATO*, non niſi, *VIVAT REX*, acclamatur; *Produxitque filium Regis, & poſuit ſuper eum diadema & teſtimonium, feceruntque eum Regem; & vnxerunt, & plaudentes manu dixerunt, VIVAT REX*. Quæ verba videre licet ſic iterata in 2. Paralipomen. lib. cap. 23. *Et eduxerunt filium Regis, & impoſuerunt ei diadema, & teſtimonium; dederuntque in manu eius tenendam legem, & conſtituerunt eum Regem; vnxitque illum Ioiada Pontifex, & filij eius, precatique ſunt ei, atque dixerunt, VIVAT REX.*

CHRISTIANOS, *IMPERATORES renunciatos*, *AVGVSTI* nomine ſolitos inter *ACCLAMANDVM* appellari, eiſque *VITAM*, & *VICTORIAM*, contentis vocibus optari. Chriſtianiſſimo *GALLORVM REGI*, primùm *CORONATO*, *VIVAT REX*, acclamatum.

CAPVT VI.

PRolatis communioribus Acclamationum formulis in Hebræorum, Ethnicorumque, ſiue Regum, ſiue Imperatorum, electione ac coronatione emitti ſolitis, iuuat aliquid etiam indicare eorum, quæ Chriſtianis Imperatoribus, & Regibus, primo electis ac coronatis, acclamari conſueuerunt. Carolum Magnum, dum Romæ à Leone, tertio huius nominis Pontifice, coronatur, populus vniuerſus, fauſte acclamans, *IMPERATOREM* & *AVGVSTVM* appellat, eique contentis vocibus *VITAM*, & *VICTORIAM*, à Deo precatur. *In die Natalis Domini*, inquit incertus, ſed vetuſtus, Annalium Francorum Auctor ad annum Chriſti 801. ex Petri Pithœi collectione, *ante Confeſſionem Beati Petri Apoſtoli, cùm Rex ab oratione ſurgeret, Leo Papa coronam capiti eius impoſuit, & à cuncto Romanorum populo acclamatum eſt; CAROLO AVGVSTO, à Deo CORONATO, magno & pacifico Imperatori Romanorum, VITA, & VICTORIA. Et poſt LAVDES more antiquorum Principum adoratus eſt, atque ablato Patricij nomine IMPERATOR,*

RATOR, *& AVGVSTVS eſt appellatus*. Eadem iiſdem pene verbis habemus in eiuſdem Caroli Vita, olim à Monaco Cœnobij Egoliſmenſis Sancti Eparchij conſcripta, quem & Rhegino Abbas Prumenſis ad annum 814. ſequutum ſe ait, nonnullis interpolatis, quibuſdam etiam additis. Anaſtaſius vero Bibliothecarius hanc ipſam Caroli Magni Coronationem, factaſque à Romano populo eam in rem Acclamationes ijs verbis perſequitur in Leone III. *Adueniente die Natali Domini noſtri Ieſu Chriſti in iam dicta Baſilica Beati Petri Apoſtoli omnes iterum congregati ſunt; & tunc venerabilis almificus Pontifex manibus ſuis proprijs pretioſiſſima corona coronauit eum. Tunc vniuerſi fideles Romani videntes tantam defenſionem, & dilectionem, quam erga Sanctam Romanam Eccleſiam; & eius Vicarium habuit, vnanimiter altiſona voce, Dei nutu, atque Beati Petri clauigeri regni cælorum acclamauerunt; CAROLO, pijſſimo AVGVSTO, à Deo CORONATO, magno & pacifico Imperatori, VITA, & VICTORIA. Ante ſacram Confeſſionem Beati Petri Apoſtoli plures Sanctos inuocantes, TER dictum eſt, & ab omnibus conſtitutus eſt IMPERATOR Romanorum.* Hactenus Anaſtaſius; ex cuius verbis illa etiam aperte colligas; *CONTENTIS* ſcilicet *VOCIBVS emiſſas huiuſmodi Acclamationes*, & *TERTIO* item *repetitas*. Quam porro diximus vſurpatam in Caroli Magni Coronatione acclamandi formulam, ea videtur fuiſſe Imperatoriarum omnium Coronationum conſueta & quaſi legitima. Siquidem in vetuſtiſſimo Bibliothecæ Vaticanæ Ceremoniali Codice, dum multa recenſentur in Imperatorum Coronatione fieri ſolita, hæc item commemoratur tanquam legitima eandem in rem acclamandi formula; *Domino noſtro N. AVGVSTO, à Deo CORONATO, magno & pacifico Imperatori, VITA, & VICTORIA; per TER.* Vbi vides, nouum Imperatorem, vt dicebamus, *AVGVSTI* nomine appellari; *VITAM* ei, & *VICTORIAM*, inter acclamandum optari; nec non eadem *TERTIO* iterari.

In Chriſtianiſſimi autem *GALLORVM REGIS* Coronatione, eadem acclamata inuenio, quæ in Hebræorum Reges, primo electos & coronatos, emitti olim ſolita docui-

mus in proxime ſuperiori Capite . Etenim in eo Tertiæ Theſauri Politici Partis Opuſculo , quod *Coronatio Chriſtianiſſimi Galliæ Regis* inſcribitur ; ita legimus ; *Statim CORONATO REGE , atque in Throno ſedente , Rhemenſis Archiepiſcopus ad illius amplexum & oſculum accedit ; moxque ad populum conuerſus ACCLAMAT , VIVAT REX . Archiepiſcopo autem ſic acclamanti Cantorum Schola illico ſuccinit , VIVAT REX IN AETERNVM . Et poſt Cantores populus vniuerſus contentis vocibus formulam eandem , VIVAT REX , ITERVM ac SAEPIVS repetit.*

EDITOS à populo in Eccleſia gratulationis & admirationis *CLAMORES* , dum ad alicuius Sancti Memoriam patraretur *MIRACVLVM*. His verbis , *DEO GRATIAS* , *CHRISTO LAVDES* , concipi ſolitam huiuſmodi *ACCLAMATIONEM*.

CAPVT VII.

IN primo huius Libri Capite præmonui , nihil me ordine ſcripturum in hac extrema Operis parte , ſed omnia , pro vt in mentem ac ſtilum venirent . Quem modum ſemel admiſſum vt conſtanter retineam , eas nunc perſequar Acclamationes , quas in *Miraculorum patratione* emiſſas vetera monumenta commemorant .

PATRATO igitur in Eccleſia ad alicuius Sancti Memoriam *MIRACVLO* , conſueuit circumſtans populus *CLAMO-*

MORES, gratulationis & admirationis teſtes, *EDERE*. Diſcimus id ex B. Auguſtini libro 22. de Ciuitate Dei cap. 8. cuius ſunt hæc; *Ecce me diſputante VOCES de Memoria Martyris nouæ gratulationis AVDIVNTVR. Conuerſi ſunt eò qui me audiebant, cæperuntque concurrere. ILLA enim*, ægrota mulier, cuius frater iam fuerat eiuſdem Martyris precibus ad ſanitatem reductus, *vbi de gradibus deſcendit, in quibus ſteterat, ad Sanctum Martyrem orare perrexerat; quæ mox, vt cancellos attigit, collapſa ſimiliter, velut in ſomnum, SANA SVRREXIT. Dum ergo requireremus, quid factum fuerit, vnde ISTE STREPITVS LAETVS extiterit, ingreſſi ſunt cum illa in Baſilicam, vbi eramus, adducentes EAM SANAM DE MARTYRIS LOCO. Tum vero tantus ab vtroque ſexu admirationis CLAMOR EXORTVS EST, vt vox continuata cum lachrymis non videretur poſſe finiri*. Factos igitur ob patratum Miraculum clamores didicimus ex hoc Auguſtini loco. illud nunc reſtat, de quo videamus; *QVA* ſcilicet *VERBORVM FORMVLA concipi ſolerent HVIVSMODI CLAMORES*.

Indicat autem idem Auguſtinus, conſuetam in hanc rem acclamandi formulam fuiſſe, *DEO GRATIAS, CHRISTO LAVDES*. Eius verba id exprimentia ſunt hæc ex Serm. 32. de Diuerſis; *Cùm hæc diceret Auguſtinus, populus de Memoria Sancti Stephani CLAMARE cœpit, DEO GRATIAS, CHRISTO LAVDES. IN quo continuo clamore puella, quæ CVRATA eſt, ad apſidam perducta eſt. qua viſa populus cum gaudio & fletu, nullis interpoſitis ſermonibus, ſed ſolo ſtrepitu interpoſito, aliquandiu CLAMOREM protraxit*. Hactenus Auguſtini locus; ex quo illud etiam apparet, *Iterum ac ſæpius repetitam hanc acclamandi formulam*. Sed hæc eadem veritas ex his, quæ mox dicemus, manifeſtius adhuc cognoſcetur.

OB reſuſcitati Lazari MIRACVLVM Chriſto Domino Hieroſolymam ingredienti *acclamatum* à turbis Iudæorum, *HOSANNA FILIO DAVID* &c.

CAPVT VIII.

HOSANNA FILIO DAVID, acclamaſſe turbas Chriſto Domino, Hieroſolymam ingredienti, norunt omnes: *QVID* autem *eſſet cauſæ*, *CVR ita acclamaretur*, *QVI item ſit huius acclamandi formulæ SENSVS*, haud ita manifeſtum eſt. Age igitur, executiamus hæc duo; à priore prius exorſi.

Quidquid hac de re ſentiant alij, exiſtimo ipſe omnino *OB MIRACVLVM* reſuſcitati Lazari factam à turbis Chriſto Domino fauſtam hanc *ACCLAMATIONEM*. Significari hoc à B. Matthæo arbitror, cùm in Euangelio cap. 21. inquit; *Plurima autem turba ſtrauerunt veſtimenta ſua in via; alij autem cædebant ramos de arboribus, & ſternebant in via; turbæ autem, quæ præcedebant, & ſequebantur, clamabant dicentes, HOSANNA FILIO DAVID; Benedictus qui venit in nomine Domini, HOSANNA in altiſſimis*. Paulo poſt autem reddens cauſam Matthæus, cur ita acclamaſſet turba, hæc ſubiecit, rem noſtram haud obſcure exprimentia; *Videntes autem Principes Sacerdotum, & Scribæ, MIRABILIA quæ fecit, & pueros CLAMANTES, & dicentes, HOSANNA FILIO DAVID, indignati ſunt*. Vt iam ſatis conſtet ex hoc Matthæi loco, *MIRABILIA* à Chriſto facta *cauſam fuiße turbis acclamandi*. Cuius rei rationem eandem videtur B. etiam Lucas afferre, dum in Euangelio cap. 19.

gauden-

gaudentes turbas ſcribit: ſuper Chriſti *VIRTVTIBVS*, quas viderant, *fauſte* eidem Chriſto *ACCLAMASSE*. *Eunte autem illo*, inquit Lucas de Chriſto loquens, *ſubſternebant veſtimenta ſua in via; & cùm appropinquaret ad deſcenſum montis Oliueti cœperunt omnes turbæ deſcendentium gaudentes laudare Deum voce magna ſuper omnibus, quas viderant, VIRTVTIBVS, dicentes, BENEDICTVS, qui venit in nomine Domini, pax in cœlo, & gloria in excelſis*. Nec verendum eſt, ne vocabulum, *VIRTVTES*, hoc loco non idem, quod *MIRABILIA*, valeat. Dubitationem autem omnem omnino tollit, remque totam conficit Beatus Ioannes in Euangelij cap. 12. Cùm enim turbas fauſte Chriſto Domino *acclamantes* induxiſſet, mox, *cur ita acclamaſſent*, ſuggerens rationem, *reſuſcitati Lazari MIRACVLVM* commemorat. *Turba*, inquit, *multa, quæ venerat ad diem Feſtum, cùm audiſſent, quia venit Ieſus Hieroſolymam, acceperunt ramos palmarum, & proceſſerunt obuiam ei, & CLAMABANT, HOSANNA; Benedictus, qui venit in nomine Domini, Rex Iſrael*. & paulo poſt, *Teſtimonium ergo perhibebat turba, quæ erat cum eo, quando Lazarum vocauit de monumento, & ſuſcitauit eum à mortuis. PROPTEREA & obuiam venit ei turba, QVIA audierant, eum feciſſe HOC SIGNVM*. Satis igitur docui, cauſam, cur turbæ Chriſto Domino, *HOSANNA FILIO DAVID*, acclamarint, fuiſſe reſuſcitati Lazari *MIRACVLVM*. Nunc explicandum, qui ſit germanus huiuſce Acclamationis ſenſus.

Accla-

Acclamandi formulæ, *HOSANNA FILIO DAVID*, in Matthęi Euangelio, qui ſit verus ac germanus ſenſus. Nonnullorum de ea opiniones confutatæ. Verbum *HOSANNA* ex vocibus *HOSIA* & *ANNA* compoſitum; ſed compendio ſermonis *HOSANNA* pronunciatum. Voces, *FILIO DAVID*, commode poſſe cum *dicentes*, & non cum *Hoſanna* copulari. Non plenas fuiſſe interdum Acclamationes. Acclamationem hanc poſſe congruenter accipi & exponi diſtinctam hoc modo & interpunctam; *HOSANNA. FILIO DAVID*. ita vt illi, tanquam non plenæ, ea ſubaudiantur verba, *Hoc precamur*, ſeu, *Hanc à Deo ſalutem optamus*. Poſſe eandem hoc modo non incommode explicari; *HOSANNA, FILIO DAVID*. hoc eſt, *Solemne illud Hoſanna Dauidicum*, *ſit*, vel *contingat*, aut *accinatur*, ſeu, *acclametur* Filio Dauid. In ſacris Biblijs verbum *Hoſiah*, à quo

quo deriuatum eſt *Hoſanna*, caſui tertio iunctum ſæpe reperiri. Hinc factum, vt Interpretes, & Græcus, & Latinus, verbum *Hoſanna* retinentes in vertendo, phraſim etiam retinuerint Hebraicam; ac proinde υἱῷ & *Filio*, non υἱὸν & *Filium*, reddiderint. Quocunq; ex dictis modo accepta hæc acclamandi formula, puram ſemper ac ſine vitio efficiet locutionem.

CAPVT IX.

Scio, de voce *HOSANNA*, in Matthæi Euangelio à turbis Chriſto Domino fauſte acclamantibus vſurpata, permultos fuiſſe qui ſcripſerint. ex quibus alij *Excellentem magnitudinem*, alij *Redemptionem domus Dauid*, *Gloriam* nonnulli vel *Laudem*, quidam *Gratiam*, non pauci *Ramos* interpretati ſunt. Verbum ipſe vltra addere non auderem, niſi homines hoſce, ceteroqui doctiſſimos, in illius explicatione & ipſos falli, & ſimul fallere alios certo ſcirem. Hebraicæ nimirum linguæ, ac phraſeos ignoratio, errorem hunc tantis Viris obiecit. Hæc res mihi, quanquam & ingenio & doctrina longe impari, cauſam attulit ſane iuſtam, experiundi, poſſet ne de eâdem re dici aliquid, quod oratione mea patefactum, Lectori, tùm ad veritatis patrocinium tuendum, tùm ad illuſtrandum hoc Acclamationum Opus, & dictum commode, &

nouum fortaſſis etiam eſſe videretur.

Eſt igitur apud B. Hieronymum in epiſt. 145. ad Damaſum his ipſis verbis ſcriptum; *Multi ſuper hoc ſermone,* loquitur autem de Euangelico *HOSANNA, diuerſa finxerunt: e quibus noſter Hilarius in Commentarijs Matthæi ita poſuit, OSANNA Hebraico ſermone ſignificat, REDEMPTIO DOMVS DAVID. primùm, REDEMPTIO lingua Hebræa pheduth interpretatur; deinde, DOMVS beth; DAVID vero in hoc loco non eſſe nomen inſertum, omnibus patet. Alij opinati ſunt, OSANNA GLORIAM dici; porro GLORIA cabod appellatur. Nonnulli GRATIAM, cùm GRATIA thoda, ſiue hanna nuncupetur.* Aliorum hac de re opiniones hactenus & enumerauit Hieronymus, & quid veri, aut commentitij haberent, oſtendit. proxime vero quæ adiunguntur, eò pertinent, vt vnde deſumpta ſit hæc acclamandi formula, ſciri poſſit. *Ad explanandi*, inquit, *compendium venio, vt dicam, de centeſimo decimo ſeptimo Pſalmo, qui manifeſte de Chriſto prophetat, & in Synagogis Iudæorum creberrime legebatur, vnde & populis notior erat, hos verſus eſſe aſſumptos; quod ille, qui repromittebatur de genere Dauid, venerit ſaluaturus Iſrael, dicente Dauid, Lapidem quem reprobauerunt ædificantes, hic factus eſt in caput anguli. A Domino factus eſt hic, & eſt mirabilis in oculis noſtris. Hæc eſt dies, quam fecit Dominus, exultemus & lætemur in ea. O DOMINE SALVVM ME FAC, O Domine bene proſperare; Benedictus qui venit in nomine Domini. Benediximus vobis de domo Domini, Deus Dominus & illuxit nobis. Vnde & Euangeliſtarum ſcriptura commemorat, Phariſæos & Scribas ſuper hoc indignatione commotos, quòd viderent populum Pſalmi Prophetiam ſuper Chriſto intelligere completam, & clamantes pueros, OSANNA FILIO DAVID, dixiſſe ei; Audis, quid iſti loquuntur? & Ieſum reſpondiſſe, Nunquid legiſtis, quia ex ore infantium & lactentium perfeciſti laudem? centeſimum decimum ſeptimum pſalmum octaui pſalmi aſſertione firmantem. Et de eo quidem, quod facile exprimi poterat, Benedictus qui venit in nomine Domini, omnium Euangeliſtarum ſcriptura conſentit. de verbo autem OSIANNA, quia in Græcum non poterant transferre ſermonem, ſicut in Alleluia, & in Amen, & in pleriſque factum*

ctum videmus, ipſum Hebræum poſuerunt dicentes, OSIANNA Tandem, vt aperiat, quid ſentiret ipſe de hac voce, ea ſubdit; *Sicuti nos in lingua Latina habemus interiectiones quaſdam, vt inſultando dicamus, Vah, & in admirando, Papæ, & in dolendo, Heu: & quando ſilentium volumus imperare, ſtrictis dentibus ſpiritum coarctamus & cogimus, inſonando ſcilicet ſibilum; ita & Hebræi inter reliquas proprietates linguæ ſuæ habent interiectionem, vt quando volunt Dominum deprecari, ponant verbum petentis affectu, & dicant, ANNA Domine. HOSIAH ergo, SALVIFICA, interpretatur. ANNA interiectio deprecantis eſt. Si ex duobus his velis compoſitum verbum facere, dices, HOSIANNA, ſiue, vt nos loquimur, OSANNA, media vocali littera eliſa. Quapropter, vt ad Quæſtionis originem reuertamur; vbi nos legimus in Latino, O DOMINE SALVVM ME FAC, O Domine bene complace, Benedictus qui venit in nomine Domini, iuxta Hebræum ſenſum legere poſſumus, OBSECRO DOMINE SALVVM FAC, Obſecro Domine proſperare, Benedictus qui venit in nomine Domini &c.* Talis ergo eſt Hieronymi locus, talis eſt expreſſa illius de hac voce ſententia. in qua debent quatuor præcipue animaduerti. Primum, adductas hac de re opiniones, ex Hebraicæ linguæ notione, inanes & commentitias eſſe totas, non modo apertiſſime, verum etiam firmiſſime à Hieronymo coargui. Alterum, Turbas, hoc modo fauſte Chriſto Domino acclamantes, animum intendiſſe ad eum Pſalmi centeſimi decimi ſeptimi verſiculum, *O Domine ſaluum me fac, O Domine bene proſperare, Benedictus qui venit in nomine Domini*. qui quidem Pſalmus à Iudæis & legebatur creberrime, & in Synagogis frequenter canebatur, & omnibus notus erat atque manifeſtus. Tertium, verbum *HOSANNA* ex vocibus *Hoſia* & *Anna* componi, verum à nobis, ſermonis compendio, perque litteræ eliſionem, non *Hoſianna*, ſed *Hoſanna*, duabus vocibus in vnam contractis, ſcribi & pronunciari ſolitum. Poſtremum, *Hoſiah*, idem quod, *Saluifica*, ſeu, *Saluum fac*, valere: *Anna* autem eſſe deprecantis interiectionem, ac proinde, *Obſecro*, ſonare. Vt tandem Hieronymo *Euangelicum Hoſanna* ex Pſalmo 117. deſumptum ſit, ac pro eo accipiatur, quod Latini dicimus,

Saluifica, ſeu *Saluum fac obſecro*. Etiam Thisbites Elias in Lexico Hebraico eandem vocem perinde accipit, ac ſi diceretur, *Saluum fac obſecro*. Quod cùm Hebræorum linguę eruditiſſimi, non hi duo ſolum; ſed & complures alij noſtra ſimul & patrum memoria probarint, nefas pene eſſet, meo iudicio, eis non habere fidem in re tali.

Exiſtunt tamen, qui dicant, nequaquam poſſe in adducto Matthæi loco vocem *Hoſanna* eâ notione accipi; quòd ſic eſſet vitioſa locutio, nec ſenſum congruentem haberet. Quî enim apte poſſunt, *Hoſanna*, quod eſt, *Saluum fac obſecro*, &, *Filio Dauid*, inter ſe cohærere? An non, *Filium Dauid*, dicendum eſſet? Sed hoc, qualecunque eſt, ſi Hieronymi & Eliæ ſententiæ, quam ſequimur, opponitur, id paruo negotio redargui licet. Nam in Matthæi loco dum legimus, *Turbæ autem, quæ præcedebant, & quæ ſequebantur, clamabant dicentes, HOSANNA FILIO DAVID; Benedictus qui venit &c.* quid impedit, quominus verba, *Filio Dauid*, cum *dicentes*, non cum *Hoſanna*, copulemus? perinde ac ſi diceretur, *Clamabant dicentes Filio Dauid, Hoſanna; Benedictus qui venit &c.* quam quidem opinionem, vt probabilem, animaduerti, viro Hebraice ſcientiſſimo Gulielmo Genebrardo in ſuis ad Pſalmum 117. Commentarijs non diſplicuiſſe, quin eiuſdem ſententiæ aſſertores citat inibi Hieronymum, Euſebium, & Theophylactum. Præterea, cùm certum ſit, vt eſt à nobis in primo huius Operis libro cap. 21. demonſtratum, *Acclamationes* fuiſſe nonnunquam *ſemiplenas* duntaxat, ac veluti *decurtatas*; ita nimirum pronunciatas, vt ad perfectam earum intelligentiam aliquid omnino ſubaudiri oporteret: equidem, etiamſi non alia adeſſet ratio interpretandi ac connectendi ea verba; *Hoſanna Filio Dauid*, commode tamen poſſent, meo iudicio, ac congruenter accipi & exponi diſtincta hoc modo & interpuncta; *Hoſanna. Filio Dauid*. hoc eſt, *Saluum fac obſecro*, ò Deus. *Filio Dauid hoc precamur*, ſeu, *hanc à Deo ſalutem optamus*. hæc enim, aut ſimilia, ſubaudienda ſunt, vt non plena compleatur acclamatio. ac tale quidem fuiſſe Iudaici populi votum, Chriſto, Hieroſolymam ingredienti, fauſta omnia à Deo precantis, ſatis indicat res ipſa, & viri item doctiſ-

doctiſſimi prodiderunt. Nec reticebo, non plenæ huic Acclamationi valde conſimilem eám fuiſſe, quam Alexandro Seuero factam ita refert Aelius Lampridius in eodem Seuero; *Alexander Auguste Dij te ſeruent. Iuueni Imperatori, Patri patriæ, Pontifici maximo.* ad ſenſum enim perficiendum iſta ſubijcere oportet, *Hanc à Dijs ſalutem optamus ac precamur.* Ad hæc, vox *Hoſanna* (id quod antea ex B. Hieronymo commemoraui) & deſumpta eſt ex Pſalmo 117., & aliud nihil inibi ſignificat, quàm, *Salua obſecro*; Pſalmus item ipſe tunc temporis & frequenter legebatur à Iudæis, & in Synagogis canebatur, & de Meſſiæ etiam aduentu ſolebat exponi. haud dubie credendum vt ſit, & vocis ipſius ſignificationem, & Pſalmum, res notas fuiſſe, atque apud omnes peruulgatas. Quin addunt alij, vocem hanc fuiſſe Iudæis ſolemnem ac peruagatam Acclamationis formulam (ob idque Hebraicam ab Euangeliſtis & acceptam, & retentam) tunc maxime ſolitam frequentari, cùm Feſti Tabernaculorum dies agitabantur; in quibus ad ſingula Dei nomina, epitheta, beneficia, ac monimenta recitata, identidem repetebatur, ad eũ fere modum, quo nũc in Litanijs, *Libera nos Domine*, aut, *Te rogamus, audi nos*, iteramus. Hæc cùm vera ſint ac certa, adducta Matthæi verba, *Turbæ autem, quæ præcedebant, & quæ ſequebantur, clamabant dicentes, HOSANNA FILIO DAVID*, ſententiam habebunt huiuſmodi; *Solemne illud ac peruagatum Hoſanna Dauidicum, ſit*, vel *contingat*, aut *accinatur*, ſeu *acclametur Filio Dauid*; Chriſto nimirum, quem promiſſum & hactenus expectatum Dauidis filium agnoſcimus. quemadmodum etiam dicere poſſumus, *Alleluia canatur*, ſeu *acclametur Chriſto reſurgenti*. Atque in hunc fere modum inter ceteros explicat ex Hebræorum doctrina locum iſtum Franciſcus Lucas Brugenſis, vir ſane doctus, & Iudaicarum rerum peritiſſimus. Hæc quidem omnia licet ſatis aperiant, locutionem iſtam, *Hoſanna Filio Dauid* (voce *Hoſanna* in eum ſenſum accepta, vt, *Saluifica*, ſeu, *Saluum fac obſecro*, ſignificet) ſine vitio eſſe, ſenſumque habere congruentem; placet tamen, vt minime dubiæ rei fides adhuc maior fiat, illud etiam apponere; In ſacris Biblijs Hebraicum verbum *Hoſiah*, à quo

deri-

deriuatum eſt *Hoſanna*, non ſemel, neque vno in loco, tertio caſui iunctum reperiri. quam ob cauſam factum crediderim, vt Latinus Interpres, cùm hîc Hebraicum verbum *Hoſanna* in vertendo retinuiſſet, voluerit etiam phraſim retinere Hebraicam, atque adeo, *Filio Dauid*, non, *Filium*, reddere. Id quod eſt à Græco quoque Interprete factitatum, cuius ſunt iſta, ὡσαννὰ τῷ υἱῷ Δαβὶδ. Poſſe autem id quod dixi de tertio caſu pluribus omnino veteris ſcripturæ ſacræ teſtimonijs confirmare, petitis nimirum ex Deuteronom. cap. 22. verſ. 27. Ioſue cap. 10. verſ. 6. Iudic. cap. 7. verſ. 2. Reg. lib. 1. cap. 25. verſ. 26. lib. 2. cap. 10. verſ. 11. Pſalm. 43. verſ. 4. 97. verſ. 1. Ezechiel. cap. 34. verſ. 22. Sed vnicum ego illud proferre ſtatui, quod in verſ. 16. Pſalmi 86. hoc pacto legitur; *Hoſia le ben amatheca*, hoc eſt, *Saluum fac filium ancillæ tuæ*. quo loci vides, voci *ben lamed* ל *appoſitum*, quod, iunctum nominibus, tertium caſum deſignat. Nec verendum eſt, ne hîc quoque Interpretes tàm Græcus, quàm Latinus, ſi Hebraicum verbum *Hoſanna* retinuiſſent, non etiam phraſim conſeruaſſent Hebraicam; ac proinde υἱῷ, non υἱὸν, & *Filio*, non *Filium* tranſtuliſſent.

Siue igitur verba hæc, *Filio Dauid*, cum *dicentes*, non cum *Hoſanna* iungantur: ſiue *pars* ſint *non plenæ acclamationis*, ad quam complendam alia ſubaudiri oporteat: ſiue vox *Hoſanna*, ex Pſalmo deſumpta, vt ſolemnis ac peruulgata apud omnes acclamationis formula, dicatur *Filio Dauid accinenda* aut *acclamanda*: ſeu potius (id quod ego verius puto, & textui magis conſonum eſt) voces, *Filio Dauid*, ad ipſum *Hoſanna* referantur, quod ex phraſi Hebraica, vt vidimus, tertio caſui iungi conſueuit: pura ſemper ac ſine vitio erit iſta locutio, & congruentem omnino ſenſum habebit. Quapropter, vt concludam aliquando, is erit verus ac germanus huiuſce acclamationis ſenſus; *SALVA OBSECRO*, *ò Deus*, ſeu, *SALVVM FAC OBSECRO FILIVM DAVID*; *Benedictus qui venit in nomine Domini*; *SALVVM FAC*, *inquam*, *ex altiſſimis*, ſeu, *ò tu qui es in altiſſimis*. Repetunt autem Turbæ *Hoſanna*, ex acclamantium more, qui, vt vehementem ijs teſtarentur affectum,

quibus acclamabant, conſueuerunt, vt planum fecimus in primo Libro, eadem inter acclamandum iterata identidem inculcare.

Quibus ita vere ac dilucide patefactis, iam ij non erunt audiendi, qui formulam acclamandi, *HOSANNA FILIO DAVID*, *Excellentem magnitudinem* interpretantur. Nec vere iudicant, qui vel *Redemptionem* domus Dauid, vel *Gloriam* ſeu *Laudem*, vel *Gratiam* eâ ſignificari affirmant; quorum inanes opiniones ſub ipſum Capitis huius initium abunde confutatæ ſunt à Beato Hieronymo. Et longe item falli eos oportet, quibus, *Rami filio Dauid*, ſeu *in honorem filij Dauid*, eandem illam in Latinum vertere libuit. Nunc reliqua perſequamur.

Indi-

Indicantur *Formulæ variæ*, quibus ſolebant Veteres inter acclamandum *LONGIOREM* alicui *VITAM*, *ANNOS*que *FELICES* à Deo precari & optare.

CAPVT X.

NOn ſemel, neque in vno huius Operis loco, facta eſt à nobis mentio *earum Formularum*, quibus conſueuerunt olim acclamantes *LONGIOREM VITAM* alicui, *ANNOS*que *FELICES* optare à Deo, ac precari. Iuuat nunc illas omnes, ſparſim commemoratas, & alias item, ſi quæ ſunt eandem in ſignificationem, proximis hiſce duobus, aut tribus Capitibus colligare. ita tamen, vt, quæ iam ſatis ſiue à nobis, ſiue ab alijs, explicata ſunt, aut prætermittantur omnino, aut vix attingantur; quæ autem vel ceteri tacite præterierunt, vel nos adhuc addubitata reliquimus, de ijs accuratius diſputemus. Formulas autem ipſas in hæc ferme verba conceptas obſeruo: *De noſtris annis tibi Iuppiter augeat annos.* εἰς αἰῶνας, vel ἐπ' αἰῶνας, hoc eſt, *In ſæculum. Viuas. Viuat. Vita. Diuturnum. Multi anni. Multos annos. Ad multos annos. Regnum in ſæcula permaneat. In perpetuum maneat Imperium. Imperium in æternum.* Quarum omnium tres duntaxat, priori loco poſitas, illuſtrabimus; reliquas, abunde iam vel à nobis, vel ab alijs expoſitas, indicaſſe contenti. Prima igitur ſit illa, concepta his verbis, ac pronunciata,

De noſtris annis tibi Iuppiter augeat annos.

Accla-

Acclamandi Formulæ, *DE NOSTRIS ANNIS TIBI Iuppiter AVGEAT ANNOS*, *quæ* maxime *vis* eſſet olim ac *ſignificatio*; & *cur acclamaretur*. Ad mirificam quandam *vim amoris* in aliquem *verbis exprimendam* ſolitos Veteres edicere; *Cupere ſe*, *ANNORVM*, *ad viuendum ſibi conſtitutorum*, *PARTEM aliquam AD ILLIVS VITAM ADDI*.

CAPVT XI.

HAnc acclamandi formulam, *De noſtris annis tibi Iuppiter augeat annos*, alibi protulimus, in primo ſcilicet huius Operis libro cap. 19. ſed eam duntaxat in rem, vt, *Carmine conceptas aliquando ac pronunciatas Acclamationes*, euinceremus. At nunc de ea inquirimus, *Quam maxime vim haberet ac ſignificationem*, &, *Cur ſoleret olim acclamari*. Atque vt illa facilius intelligantur, animaduertendum eſt; Veterum morem fuiſſe, vt, qui magnam vellent in aliquem amoris ſignificationem verbis exprimere, palam edicerent, *Cupere ſe*, *ANNORVM*, *ad viuendum ſibi conſtitutorum*, *PARTEM aliquam AD ILLIVS VITAM ADDI*. Quem ſane morem apertiſſime expreſſum videmus in Senecæ libro de Breuitate Vitæ cap. 8. in hæc verba; *Dicere ſolent IIS, QVOS valdiſſime DILIGVNT*,

PARTEM ANNORVM SVORVM DARE. Hinc in Plauti Aſinaria, cùm Philenium amica Argyrippo dixiſſet,

Cur tu, obſecro, immerito meo me morti dedere optas?

reſpondet amator Argyrippus,

Ego te? QVAM ſi intelligam DEFICERE VITA, iam ipſe
VITAM MEAM TIBI LARGIAR, ET DE MEA AD TVAM ADDAM.

Tibullus etiam, ad hunc morem reſpiciens, anui cuidam ita blanditur in libro 1. Eleg. 6.

Viue diu, mi dulcis anus; PROPRIOS EGO TECVM,
Sit modo fas, ANNOS CONTRIBVISSE VELIM.

Neque huic voto valde diſſimile illud eſt, quo Priſcilla moriens amantem Maritum conſolatur apud Statium in 5. Syluarum libro; ſic enim inibi loquens inducitur,

Pars animæ victura meæ, CVI LINQVERE poſſim,
O Vtinam, QVOS dura MIHI RAPIT Atropos ANNOS.

Alceſtis autem, Theſſaliæ Regis Admeti Vxor, huiuſce voti compos facta eſt; ſola enim potuit ac voluit, fata permutando, Mariti vitam morte ſua producere. rem narrant Plato in Sympoſio, Iuuenalis in Sat. 6. Ouidius in libris de Ponto, Euripides in Alceſtide, Seneca in Medea, Valerius Maximus in lib. 4. cap. 6. & Hyginus in Fabulis. Atque Euripides facit, eam morientem ſuperſtiti Marito his verbis valedicere

O Vir, SALVTEM PRAETVLI MEAE TVAM;
PRAE ME TIBI vt LVCEM liceret CERNERE.
EMORIOR PRO TE, cùm liceret mihi non mori.

Hoc porro animaduerſo, iam quiuis vnus haud magno negotio viderit, *Quæ eſſet noſtræ huiuſce acclamandi formulæ ſignificatio*, &, *Quam ob cauſam ſoleret acclamari*. Nimirum populus olim Congiario donatus ab Imperatoribus ac locupletatus, vt memorem ſe muneris gratumque oſtenderet, fauſta multa conſueuit identidem in largitores inter acclamandum emittere, atque illud inprimis,

De

De noſtris annis tibi Iuppiter augeat annos.

quo teſtabatur vnuſquiſque (vt ſcilicet mirificam quandam, quemadmodum dicebamus, vim amoris in eos exprimeret) cupere ſe, ex annis, ad viuendum ſibi conſtitutis, partem aliquam ad illorum vitam addi. Memini autem, admonuiſſe me in adducto primi Libri Capite 19. ad veterem hanc eandem acclamandi formulam & Ouidium in primo Faſtorum libro, & Beatum Ambroſium in Oratione de Obitu Valentiniani, omnino reſpexiſſe. Ouidium quidem, dum longum Imperium, annoſque multos Auguſto precaturus, cecinit in hunc modum;

Augeat Imperium noſtri Ducis, AVGEAT ANNOS.

Ambroſium vero, ita apertiſſime ſcribentem; *Quod ſi me ad illum reuocatis dolorem, quòd cito exceſſit è vita; nec ego abnuo, immatura obiiſſe ætate, QVEM NOSTRAE VITAE TEMPORIBVS FVLCIRE CVPEREMVS, vt DE NOSTRIS ANNIS VIVERET, qui fungi non potuit ſuis.* Quam orationem etiam nunc repeto; hoc fidentius, quòd, ſic explicatâ noſtrâ acclamandi formulâ, omnibuſque inter ſe collatis, iam ſatis patebit, me nihil à vero alienum hac in re comminiſci.

Ἐπ' αἰῶνας, ſiue Εἰς αἰῶνας, hoc eſt, *IN SECVLA*, cur olim Principibus acclamaretur. Emendantur ac illuſtrantur obſcuriores ac deprauati duo Caſſij Dionis loci.

CAPVT XII.

FOrmularum altera ex tribus, quas ſeleĉtas è pluribus ſuſcepimus hoc loco explicandas, erat illa; Ἐπ' αἰῶνας, ſeu Εἰς αἰῶνας, hoc eſt, *IN SECVLA*. Meminit de ea Caſſius Dio libro 63. in Nerone; cuius locum eò libentius recitabo, quòd in vulgatis codicibus Græcis mendoſe conſcriptus errorem magnum docto alioqui Interpreti obiecit. Vniuerſam inibi triumphantis Neronis pompam deſcribit Dio, atque hæc inter cetera eidem ab omnibus acclamata affirmat; *Auguſte, Auguſte. Neroni Herculi, Neroni Apollini. Quàm ſolus victor es periodicus, ſolus ex æterno tempore? Auguſte, Auguſte. Sacra vox. Beati qui te audiunt*. Hoc enim maxime modo Dionis locum verti poſſe arbitrabatur Ioannes Leunclauius, vulgatam ſcilicet ſequutus lectionem: nec mirum, ſi e turbidiori fonte aquam hauſit inquinatam. Mendum autem, quod tollere modo tentamus, in ijs verbis continetur, *Quàm ſolus victor es periodicus, ſolus ex æterno tempore?* quæ fuêre ex corruptis hiſce Græcis expreſſa; ὡς εἷς περιοδονίκης, εἷς ἀπ' αἰῶνος. Viderunt & indicarunt eruditi aliquot, hanc ſcripturam non carere mendo, ſed, qua poſſet mendum ratione tolli, non docuerunt. eruditiſſimus autem

Claudius Salmaſius, dum ſe torquent alij, locum feliciter emendauit, Ζώσης, περιοδονικήσης ἐπ' αἰῶνας, ſubſtituens; quæ Latine ad verbum licet iſto modo transferamus, *Viuas, Omnia in orbem certamina vinces IN SECVLA.* Quæ autem me cauſa mouerit, quamquam & libri & Interpretes diſſentiant, vt in vnius Salmaſij lectione acquieſcerem, audi. Vota in futurum ſemper, numquam in præteritum concipiuntur. acclamandi porro formula, quam nunc agitamus, aliud nihil habet præter acclamantium vota pro Principum ſiue Vita, ſiue Victoria. & hîc certe apud Dionem optant eã acclamantes triumphanti Neroni longiorem Vitam, & Victoriæ continuationem. cur non igitur tollemus è Dionis loco ἀπ' αἰῶνος, quod præteritum tempus, & ἐπ' αἰῶνας, quod futurum reſpicit, reponemus? ita eſt. Eximiã itaque Viro doctrinã Claudio Salmaſio eſt habenda gratia, qui, ſiue ex ingenio, ſiue fretus antiquorum librorum ope, mendum vtiliter ſuſtulit, & primus inquinatum fœde locum ab omni macula purum fecit. Extat alter apud eundem Dionem in lib. 72. locus, in quo fit iſtius formulæ mentio; ſed hic etiam eſt eodem modo & deprauatus, & corrigendus. recitemus eum igitur, non vt in vulgatis libris habetur, at vt vere legi & ſcribi debet. Πάντων, ait Dio, εὐτυχέστατος νικᾷς. νικήσης ἐπ' αἰῶνας (ἀπ' αἰῶνος, vulgo legebatur) Ἀμαζόνιε νικᾷς. quæ ſic Latine ſonant; *Omnium feliciſſimus vincis. VINCES IN SECVLA. Amazonie vincis.* Sunt autem iſta acclamantium vota, quibus Imperatori Commodo, gladiatorio munere fungenti, continuatam precantur in futurum victoriam. Atque iſta ſane emendatio ſatis confirmatur teſtimonio Tertulliani; apud quem in libro de ſpectaculis cap. 25. ſine mendo Εἰς αἰῶνας legitur, prout ſcilicet vere ſcribi debet. *Quale eſt*, inquit, *de Eccleſia Dei in Diaboli Eccleſiam tendere? de cœlo, quod aiunt, in cœnum? illas manus, quas ad Dominum extuleris, poſtmodum laudando hiſtrionem, fatigare? eo ore, quo Amen in ſanctum protuleris, gladiatori teſtimonium reddere?* εἰς αἰῶνας *alij omnino dicere, niſi Deo Chriſto?* Ex quibus omnibus animo, tanquam oculis cernas, *Quomodo conciperetur hæc formula*, & *Quam ob cauſam ſoleret olim*

acclama-

acclamari. Ad tertiam, eamque poſtremam, accedo formulam, qua Vitam alicui longiorem, feliceſque annos precabantur acclamantes.

VIVAS, ſeu, Ζήσειας, acclamatum olim *IN CONVIVIIS*; & *TVM* maxime, *CVM* quis *VNICO HAVSTV GRANDE POCVLVM EXHAVSISSET*. Illuſtratus Apulei locus. Inanis quorundam apud Suidam opinio de vocis Ζήσειας ſignificatione. Vocem, *PROSIT*, qua nunc vtimur *in Propinationibus*, & *in fine Conuiuij*, à formula, *VIVAS*, deriuatam.

CAPVT XIII.

VNica voce, Ζήσειας, hoc eſt, *VIVAS*, concipiebatur hæc acclamandi formula. quam quidem *in Conuiuijs* olim vſurpatam inuenio; & *tùm* maxime, *cùm* quis ἀμυστὶ, *vno* ſcilicet *hauſtu*, *vini plurimum ebibiſſet*. Docet nos vtrumque Caſſius Dio, apud quem non obſcure libro 72. in Commodo ita ſcriptum legimus; *Bibebat defeſſus*, Commodus, *in medio certamine clauato è calice, vino dulci refrigerato, mulieris è manu ſumpto, VNO HAVSTV. INDE populus, & nos omnes, ſtatim, QVOD IN CONVIVIIS DICI SOLET, acclamauimus, VIVAS*. Sed dilucidiùs Suidas in voce Α'μυστὶ ex Pherecrate; *Commodus*, inquit, *Romanorum Imperator, in certamine defatigatus, cùm*

cùm dulce vinum in poculo, clauæ ſpeciem habente, & AMPLO, refrigeratum ab Vxore accepiſſet, id VNICO HAVSTV, & SINE VLLA RESPIRATIONE hauſit. QVAMOBREM confeſtim omnes acclamarunt id, QVOD IN CONVIVIIS DICI SOLET, VIVAS. Quorum locorum verba illa, *Quod in Conuiuijs dici ſolet*, &, *In poculo amplo*, nec non, *Vnico hauſtu & ſine vlla reſpiratione*, quæ dicimus, ſatis confirmant. Ac de cauſa, quamobrem ſoleret inter pocula, *VIVAS*, acclamari, non debet ambigi; cùm eam apertiſſime nobis exprimant voces illæ, *INDE*, & *QVAMOBREM*; nimirum, *Grande poculum, vnico hauſtu, ac ſine reſpiratione exhauſtum, acclamandi cauſa erat*. Ad hunc autem eundem morem crediderim omnino reſpexiſſe Apuleium, dum in decimo Metamorphoſ. libro ſcribit hæc; *GRANDISSIMVM illum CALICEM VNO HAVSTV perhauſi: CLAMOR exurgit conſona voce cunctorum, SALVTE me proſequentium*. non enim vereor, ne vox, *SALVTE*, non idem, quod, *VIVAS*, valeat. Quapropter putare, acclamandi formulâ, *VIVAS*, idem ſignificari, quod, *VITAM FINIAS*, ſeu, *EX VITA NVNC EXCEDAS*, quaſi *VIXERIS*, diceretur, quemadmodum fecêre apud Suidam Grammatici nonnulli, plane à vero diſcedere eſt.

Illud autem non erit fortaſſe à re alienum hîc admonere; Vocem, *PROSIT*, quam nunc & inter propinandum, & finitâ cœnâ, aut prandio, vſurpamus, pro eo nobis eſſe fere, quod olim, Ζήσειας, dicebant Græci, Latini autē, ***VIVAS***.

PRIN-

PRINCIPIBVS AD SANITATEM REDVCTIS gratulabundum populum vniuerſum *FAVSTE* olim *ACCLAMASSE*. Lux allata Phædri loco. Indicatur quibus verbis ſoleret concipi hæc acclamandi formula.

CAPVT XIV.

ET quoniam in proxime ſuperioribus Capitibus eas executi ſumus Acclamationes, quibus olim *longior vita Principibus, annique felices* ſolebant à Deo optari, non erit fortaſſe iniucundum nec inutile Lectoribus, nūc illam aperire formulam, quam *eoſdem in Principes*, *AD SANITATEM REDVCTOS*, conſueuit gaudens populus *emittere*. Germanico certe quidem, *SANITATI RESTITVTO*, gratulantes vniuerſos fauſte acclamaſſe, narrat Suetonius in Caligula cap. 6. *Romæ quidem*, ait, *cùm ad primam famam valetudinis*, Germanici, *attonita & mœſta ciuitas ſequentes nuntios opperiretur, & repente iam veſperi incertis auctoribus CONVALVISSE tandem percrebuiſſet: paſſim cum luminibus & victimis in Capitolium concurſum eſt, ac pene reuulſæ Templi fores, ne quid geſtientes reddere vota moraretur. Expergefactus è ſomno Tiberius eſt gratulantium vocibus, atque vndique concinentium, SALVA ROMA. SALVA PATRIA, SALVVS EST GERMANICVS*. Hactenus Suetonius; ex cuius ſane loco vno plura licet alia colligi ad hoc noſtrum Acclamationum Opus illuſtrandum mire facientia; ſed ea inprimis: *Contentis omnino vocibus factas*

factas Acclamationes; ſi quidem dicitur ijs *EXCITATVS EX SOMNO* Tiberius: *Ad muſicos eaſdem modos emiſſas*; nam *CONCINENTES* vocantur Acclamantes: denique *Carmine conceptas interdum ac pronunciatas*; cùm ſint verba illa, *Salua Roma, Salua Patria, Saluus eſt Germanicus, VERSVS INTEGER TROCHAICVS*. quæ tria omnium pene Acclamationum communia fuiſſe accurate loco docuimus. Tiberium ipſum, quem modo ſupra nominaui, cùm *SALVVS* in Germaniam perueniſſet, gaudentes Milites cum plauſu exceperunt, eique fauſte omnino acclamarunt. *At vero Militum*, ait Velleius Paterculus Hiſtor. lib. 2. *conſpectu eius*, Tiberij, *elicitæ gaudio lachrymæ, alacritaſque, & ſalutationis noua quædam exſultatio, & contingendi manum cupiditas, non continentium protinus, quin adijcerent; VIDEMVS TE IMPERATOR, SALVVM RECEPIMVS*. In Alexandrum quoque Seuerum, Romam poſt Perſicam Victoriam *SALVVM ET INCOLVMEM* redeuntem, fauſtas fuiſſe ab omnibus emiſſas Acclamationes, prodidit Lampridius in eius Vita. *Leuabatur*, inquit, *manibus omnium Alexander, vixque illi per horas quatuor ambulare permiſſum eſt, vndique omnibus clamantibus, SALVA ROMA, QVIA SALVVS EST ALEXANDER*. Cui formulæ valde conſimile eſt Scenicum illud acclamatorium canticum, quod apud Phædrum in Procaci Tibicine ita legitur;

LAETARE INCOLVMIS ROMA SALVO PRINCIPE.

quæ verba ex ambiguo iocum habent elegantem, qui rem noſtram apertiſſime confirmet. Hic Phædri Tibicen proprio nomine *PRINCEPS* vocabatur; cùm autem ſemel Bathyllo, vt ſolebat, operam in Scena daret, concidit, & crus ſiniſtrum fregit. abſuit à Scena per aliquot menſes: ſanitati tandem reſtitutus prodijt iterum in Theatri conſpectum; populus illico, in ambiguo *PRINCIPIS* nomine ludens, *acclamat ei eadem illa, quæ ſolebat in veros Principes AD SALVTEM REDVCTOS, fauſte emittere*; ac proinde,

Lætare, inquit, *incolumis Roma SALVO PRINCIPE.*

Nolim autem hîc omittere; Acclamandi formulam, in

Ccc Prin-

Principes, incolumitati reſtitutos, emitti ſolitam, fuiſſe in hunc omnino ſenſum conceptam ſemper ac pronunciatam, vt palam edicerent acclamantes, *Publicam omnium ſalutem & vitam ex vnius Principis incolumitate pendere.*

Veſpere olim, cùm *LVMEN PRIMO* adferretur, *VINCAMVS*, ab Hiſpanis acclamatum; φῶς ἀγαθόν, à Græcis. Illuſtrantur hæ acclamandi formulæ. *SOLE NVBIBVS OBDVCTO* ſolitos acclamare contenta voce pueros, *EXORERE O AMICE SOL.* In *CALENDARVM FESTO*, ad extorquendam pecuniam, acclamatum fauſte & plauſum. Etiam *NOVAE LVNAE FESTVM* plauſibus & Acclamationibus perſonaſſe.

CAPVT XV.

APeruimus hactenus certis ac diſtinctis Capitibus peculiares quaſdam acclamandi formulas; lubet nunc aceruatim nonnullas, inter ſe nequaquam cohærentes, aut continuatas, vno & item altero Capite complecti atque explicare.

Veſpere igitur *cùm lumen primò inferretur*, conſueuerunt Hiſpani, *VINCAMVS*, acclamare. Id quod Ammiano Marcellino teſte dicimus; apud quem ita in lib. 16. ſcriptum legitur. *Mali-*

gnitate

gnitate ſimili quidem agens in rebus in Hiſpania, ad cœnam itidem inuitatus, cùm INFERENTES VESPERTINA LVMINA pueros exclamaſſe audiſſet ex vſu, VINCAMVS; interpretatus atrociter, deleuit nobilem domum. cuius loci verba illa, *EX VSV*, ſatis oſtendunt, fuiſſe id in Hiſpanorum vſu communi, & quotidiana conſuetudine. Aſſentior autem non inuitus eruditiſſimo Viro, Ioanni Meurſio, affirmanti in Criticis ſuis Exercitationibus, eam ob cauſam, *VINCAMVS*, ab Hiſpanis acclamatum, vt innuerent, velle ſe claritate luminis noctis tenebras vincere.

Græcos vero ſolitos, illato primùm lumine veſpertino, φῶς ἀγαθὸν, acclamare, tradit Varro lib. 5. de Lingua Latina, ſcribens hoc pacto; *Diei principium mane, quòd tùm manat dies ab Oriente, niſi potius, quòd bonum antiqui dicebant manum; ad cuiuſmodi religionem Græci quoque, cùm LVMEN ADFERTVR, ſolent dicere,* φῶς ἀγαθὸν. quæ verba, *BONVM LVMEN*, in Latinum lubet vertere: quòd ſcilicet optarent acclamantes, vt eo lumine nocturnarum diſcuſſio tenebrarum bene ac feliciter eueniret. ad cuius formulæ ſimilitudinem nos etiam veſperi lumen afferentes, *NOCTEM BONAM*, præſentibus omnibus à Deo precamur. Quamquam ſcio, licere verba hæc ipſa, φῶς ἀγαθὸν, & fortaſſe commodius, aliò detorquere. quorſum igitur? an eò flectenda ſunt, vbi nobis indicent, voluiſſe Græcos etiam *TENEBRARVM VICTORIAM* ijs ſignificari? ita quidem eſt. nam in Linguæ Græcæ Theſauro, verbo φόως, ſic ſcriptum legimus; *φῶς pro ipſa quidem certe VICTORIA ponitur aperte tùm alibi, tùm Iliade ζ circa principium; vbi Euſtathius adnotat, vocari VICTORIAM φῶς, quoniam qui vincuntur, veluti iacere videntur in tenebris.* Ita vt Græcorum φῶς ἀγαθὸν aliud nihil nobis ſonet, quàm *bonam ac felicem tenebrarum VICTORIAM.* quæ formula ſic accepta ſimilis erit ac pene gemina illi, quam, voce *VINCAMVS* conceptam, fuiſſe in communi Hiſpanorum vſu, mox ſupra docuimus.

Iniecta porro hæc à nobis tenebrarum ac luminis mentio facit, vt dicam aliquid hoc loco de veteri illa puerorum acclamandi formula, quam plaudentes vſurpabant

tùm, cùm Sol tenebris ac nubibus obducebatur. his autem ipſis verbis concipiebatur; *EXORERE O AMICE SOL.* Pollux & Suidas de ea meminêre; *Luſus*, inquit ille, in lib. 9. cap. 7. *EXORERE O DILECTE SOL, plauſum habet puerorum cum ACCLAMATIONE, quando NVBES præuerterit SOLEM. Vnde & Strattis in Phaniſſis ait, Deinde & Sol obtemperat pueris, ſi acclament, EXORERE O DILECTE SOL.* Suidas vero in voce Ἐξέχειν, ſcribit hoc pacto; *SOLEM EXORIRI, quaſi dicat, EMINERE. quod fit, cùm horizontem iam aſcendit & ſuperauit, EXORIARIS O AMICE SOL. verſiculus quidem eſt imperfectus & prouerbialis, qui à pueris ACCLAMATVR, cùm in frigore CAELVM NVBIBVS eſt OBDVCTVM. Ariſtophanes in Inſulis, Dices igitur, vt puerculi, EXORIARIS O AMICE SOL. Et in Veſpis, Hæc quidem profecto probabiliter, ſi EXORIATVR SOLARIS SPLENDOR matutino tempore, tunc in Heliæa Dicaſterio iudicabis ad Solem ſedens.* Commemorat eandem formulam apertiſſime etiam Euſtathius ad Iliadem λ', cuius verba non adſcribo, quòd ſint eadem ferme cum allatis. Ariſtophanis etiam locum adducit Euſtathius à Suida prolatum, ſed fabulæ nomen omittit: vt adnotauit Vir doctiſſimus Ioannes Meurſius in pulcherrimo ſuo de Ludis Græcorum libello.

Iam in *FESTO CALENDARVM* fauſte olim acclamatum & plauſum, perſpicue S. Aſterius demonſtrat in Homilia de Calendarum Feſto; in qua acerbius inuectus in Chriſtianos illos, quos non puderet vti hac Gentilium conſuetudine, *Feſtum hoc*, ait, *non feſtum, & mendaci prorſus nomine plenum acerbitatis ac moleſtiæ: graue prodeuntibus in publicum, graue domi remanentibus. Viles enim de plebe homines, agyrtæ & ſcenici præſtigiatores in turmas diſcreti, nulli non domui CLAMORIBVS ac PLAVSIBVS, velut FAVSTA precantes, moleſtiam exhibent. Et circa ianuas quidem eorum, qui tributa cogunt & exigunt, pertinacius hærent, donec tandem qui intus obſidetur, tædio moleſtiaque expugnatus, PECVNIAM PROIICIAT, quam habet, & quam non habet.* Hæc Aſterius: ex quibus extremo loco poſitis aperte colligas, fuiſſe nonniſi *AD EXTORQVENDAM PECVNIAM*

NIAM inſtitutas & vſurpatas huiuſmodi Acclamationes.

Etiam *NOVAE LVNAE FESTVM* plauſibus & acclamationibus, non modo Gentilium, ſed etiam Chriſtianorum perſonaſſe, ſcribit & conqueritur B. Gregorius Nazianzenus in orat. quarta, quæ eſt ſecunda in Iulianum. In ea enim docens Gregorius, quo maxime modo celebranda eſſent Feſta Chriſtianis; *Primum quidem*, ait, *Fratres, Feſtum celebremus, non corporis nitore, non veſtitus mutatione ac magnificentia, non comeſſationibus ac ebrietatibus, quarum fructum cubilia & impudicitias eſſe didiciſtis: nec floribus vicos cingamus, nec vnguentorum turpitudine menſam, & veſtibula ornemus: nec viſibili lumine ſplendeſcat domus, nec tibicinum cantu, PLAVSIBVSque perſonent; hoc enim more GENTILES NOVAE LVNAE FESTVM CELEBRANT. Hymnos pro tympanis aſſumamus, pſalmodiam pro fœdis modulationibus, & cantibus, PLAVSVM grati animi indicem, & CANORAM MANVVM ACTIONEM pro Theatricis PLAVSIBVS, mœſtitiam pro riſu, prudentem rationem pro ebrietate, grauitatem pro laſciuia &c.*

TAN-

TANTO MELIOR, acclamatum antiquitus, cùm quis plus dediſſet, aut feciſſet, quàm quantum ab eo vere expectaretur, aut poſtularetur. In Saturnalibus, *IO SATVRNALIA*, clamitatum. Aliquibus pugnis decertantibus ſpectantes identidem acclamaſſe, εὖ, hoc eſt, *EVGE*.

CAPVT XVI.

PLane cùm quis faceret, aut daret maius quiddam, quàm vt ab eo expectandum eſſet, aut poſtulandum, conſueuerunt Veteres fauſte ei in hunc modum acclamare, *TANTO MELIOR*. In Plauti Truculento ſub finem Phroneſium Meretrix à Milite Stratophane aliquid de more petens ait,

Age prior Tyro, da aliquid.

cui Stratophanes talentum argenteum dedit,

Hem tibi, dicens, *talentum argenti, Philippicum eſt, tene tibi.*

Tunc Phroneſium, quòd ſcilicet plus accepiſſet, quàm quantum popoſciſſet, ſtatim acclamat;

TANTO MELIOR: noſter eſto &c.

Narrat T. Liuius apud Quintilianum, fuiſſe præceptorem, qui diſcipulos doceret, quæ dicerent, inobſcurare; qui autem id eximie ac ſupra expectationem feciſſet, ei, quaſi palmam obſcuritatis deferens, acclamabat, *TANTO MELIOR*. Sunt

hæc

hæc Quintiliani verba Inſtitution. Oratoriar. lib. 8. cap. 2. *In hoc malum etiam, obſcuritatis, à quibuſdam laboratur; neque id nouum vitium eſt, cùm iam apud Titum Liuium inueniam fuiſſe præceptorem aliquem, qui diſcipulos obſcurare, quæ dicerent, iuberet, Græco verbo vtens, σκότισον. Vnde illa, ſcilicet egregia, laudatio, TANTO MELIOR: ne ego quidem intellexi* Etiam Seneca hominibus laudabiliter operoſis, & fortiùs quotidie agentibus aliquid, ac proinde expectationem omnium ea in re ſuperantibus, *TANTO MELIOR*, acclamandum affirmat. *Itaque in vanum*, ait in Epiſt. 31. *operoſos culpauerim; rurſus ad honeſta nitentes, quanto magis incubuerint, minuſque ſibi vinci ac ſtrigare permiſerint, admirabor & clamabo, TANTO MELIOR: ſurge, & reſpira.* Et in Epiſtol. 71. eodem modo; *Beatus vero, & virtutis exactæ, tunc ſe maxime amat, cùm fortiſſime expertus eſt; & metuenda ceteris, ſi alicuius honeſti officij pretia ſunt, non tantum fert, ſed amplexatur, multoque audire mauult. TANTO MELIOR, quam TANTO FELICIOR.* Cui formulæ non abſimilis eſt illa, quam idem Seneca ita commemorat in libr. de Tranquillitate Vitæ cap. 15. *Laudemus totiès dignum laudibus, & dicamus; TANTO FORTIOR, TANTO FELICIOR.* Et ea, cuius meminit Iunior Plinius in Panegyrico ad Traianum, ſcribens hoc pacto; *Iam quo aſſenſu Senatus, quo gaudio exceptum eſt, cùm Candidatis, vt quemque nominauerat, oſculo occurreres. Quod factum tuum à cuncto Senatu quàm vera acclamatione celebratum eſt? TANTO MAIOR; TANTO AVGVSTIOR.* Nimirum Traianus erga Candidatos geſſerat ſe comiter ac benigne ſupra quam cuique credibile eſſet.

In Saturnalibus autem morem fuiſſe, vt, *IO SATVRNALIA*, acclamarent, diſcimus ex Liuio libr. 22. ſic ſcribente; *Ad ædem Saturni Romæ immolatum eſt, lectiſterniumque imperatum; & cùm lectum Senatores ſtrauerunt, & conuiuium publicum; ac per Vrbem, SATVRNALIA, die ac nocte clamatum &c.* Martialis lib. 11. Epigramm. 2.

> *Clamant*, ait, *ecce mei, IO SATVRNALIA, verſus.*

Arrianus in Epicteti Diſputationibus lib. 1. cap. 29. *Num pueris,*

pueris, cùm ad nos accedunt, & geſtientes clamant, hodie BONA eſſe SATVRNALIA, ea negamus eſſe bona? nequaquam, ſed & ipſi vna geſtimus. Statius Syluarum lib. 1. in Calend. Decembres Saturnales.

Tollunt innumeras ad aſtra voces,
SATVRNALIA Principis ſonantes.

Et Macrobius Saturnal. lib. 1. cap. 10. *Vno die Saturnalia fuiſſe, & nonniſi decimo quarto Calendas Ianuarias celebrata; quo ſolo die apud ædem Saturni, conuiuio ſoluto, SATVRNALIA, clamitabantur.* qui locus etiam indicat, tùm maxime, *SATVRNALIA*, clamata, cùm ſolueretur conuiuium.

Pugnis vtique decertantibus ſolebant ſpectatores, quaſi animum pugnantibus addituri, εὖ, hoc eſt, *EVGE*, acclamare. Obſeruo id ex Diogene Laertio in Socratis Vita. *Tum vero ille Hercle, inquit, nobis pugnis decertantibus vnuſquiſque veſtrum acclamat, EVGE Socrates, EVGE Xantippa.* Quam eandem formulam ſimili in re hodie etiam videmus paſſim vſurpari.

Infauſtarum Acclamationum formulæ quædam enumerantur. *Tiberius in Tiberim. Sedes ei inter impios. Vncus & Gemoniæ. Galba Cupîdo fruaris ætate tua.* Illuſtratus, forte etiam emendatus Suetonij locus. *Viuus ardeat N. Ignis, & Saxa.*

CAPVT XVII.

QVandoquidem nemo poteſt in hoc libro (qui ſcilicet ordinem in ſe habet nullum, vt ante denunciauimus) vitio mihi vertere, quòd perturbata, ſeu peruerſa, aut præpoſtera dicantur, nonnullas, ſuperioribus nequaquam cohærentes, Infauſtarum Acclamationum formulas, à populo ſiue in Principes, ſiue in alios, tàm Ethnicos, quàm Chriſtianos, iactatas, hoc loco ſubijciã.

Romæ equidem ad primam mortis Tiberij famam ſic lætatus eſt populus vniuerſus, vt diſcurrentes alij; *Tiberium in Tiberim*; alij, *ſedem ei inter impios*; nonnulli, *Gemonias & Vncum illius cadaueri*, clamitarent. Rem narrat Suetonius in Tiberio cap. 75. his verbis; *Morte eius ſic lætatus eſt populus, vt ad primum nuncium diſcurrentes, pars, TIBERIVM IN TIBERIM clamitarent; pars, Terram Matrem, Deoſque manes orarent, ne mortuo SEDEM vllam NISI INTER IMPIOS darent; alij, VNCVM ET GEMONIAS cadaueri minarentur.* Idem Suetonius in Sulpicio Galba cap. 20. tradit, Demortui Galbæ caput, haſtæ ſuffixum, fuiſſe circum caſtra portatum, Militibus identidem per ludibrium acclamantibus, *Galba Cupîdo fruaris ætate tua.* Sic enim emendauit hunc locum vir doctiſſimus Hadrianus Turnebus Aduerſar. lib. 24. cap. 41. vetuſti Codicis auctoritatem ſe-

quutus, pro eo, quod in vulgatis omnibus libris, *CVPIDE*, ſcriptum erat. Cuius item emendationis eam illico ſuggerẽs rationem ſic ait Turnebus; Senex erat Galba, caluitioque deformis, at pulcher tamen etiamnum haberi ac videri volebat: inde factum, vt per irriſionem ab acclamantibus Militibus *CVPIDINIS* nomine, quaſi *belliolus* ac *venuſtulus*, appellaretur. *Iugulatus eſt*, inquit Suetonius de Galba, *ad lacum Curtij, ac relictus ita vti erat, donec gregarius Miles à frumentatione rediens abiecto onere caput ei amputauit, & quoniam capillo præ caluitio arripere non poterat, in gremium abdidit. mox inſerto per os pollice ad Othonem detulit. Ille lixis calonibuſque donauit; qui haſtæ ſuffixum NON SINE LVBIBRIO circum caſtra portarunt, acclamantes identidem, Galba CVPIDO fruaris ætate tua*. Illud autem videtur omnino & petulantius à populo vſurpatum, & toleratum ab Imperatore patientiùs, quod Antiochiæ in Valentem, viuum & audientem, emitti ſolitum inter acclamandum affirmat Ammianus Marcellinus ſub libri 31. initium, *VIVVS ARDEAT VALENS*. *Antiochiæ*, ait, *per rixas tumultuſque vulgares id in conſuetudinem venerat, vt quiſque, cùm vim ſe pati exiſtimaret, VIVVS ARDEAT VALENS. licentius clamitaret*. Eandem in formulam inuenio fuiſſe multo ante acclamatum in ſanctiſſimum Smyrnæ Epiſcopum Polycarpum. etenim, cùm populus eum à Philippo Aſiæ Præſide *AD LEONEM* flagitaſſet, nec id ſibi licere Philippus reſpondiſſet, quòd eſſent iam confecta ferarum certamina; populus, effrenato furore in Martyrem inflammatus, contenta voce acclamauit, *VIVVS ARDEAT POLYCARPVS*. *Poſt hæc verba*, ait Euſebius Hiſtor. Eccleſiaſtic. lib. 4. cap. 15. ex Ruffini Interpretatione, *acclamabant Philippo munerario, vt LEONEM Polycarpo dimitteret; qui reſpondit, non ſibi licere, quia iam editionis ſuæ munus expleſſet. tunc illi omnes pariter conclamarunt, vt POLYCARPVS VIVVS ARDERET*. Porro Saxa Igni addentes interdum, *IGNEM*, & *SAXA*, acclamabant. In Apulei Secundo Metamorphoſ. libro ſic ſcriptum legimus; *Sæuire vulgus interdum, & facti veriſimilitudine ad criminis credulitatem impelli. Conclamant IGNEM, requirunt SAXA; paruulos ad*

exitium

exitium mulieris hortantur. Nunc formulam paulo ante commemoratam, qua quis *AD LEONEM* flagitabatur, excutiamus.

Formulam acclamandi, qua quis *AD LEONEM* depoſcebatur, fuiſſe interdum *A SENATV* quidem *IN DELATORES* vſurpatam; ſæpius tamen *A POPVLO* iactatam, tùm *IN CHRISTIANOS QVOSQVE*, tùm *IN EPISCOPOS*. Chriſtianas quoq; *FOEMINAS* & *AD LENONEM*, & *AD LEONEM* quandoque vulgi vocibus poſtulatas. *Depoſtulatores*. *Flagitatores*. *AREAE NON SINT*; acclamantium Ethnicorum formula, qua optabant ac precabantur, vt *inſepulta iacerent* Chriſtianorum *corpora*.

CAPVT XVIII.

IN primo huius Operis libro cap. 21. cum probaremus, Non plenas interdum ac veluti decurtatas fuiſſe Acclamationes, hoc eſt, ita pronunciatas, vt ad perfectam earum intelligentiam aliquid omnino ſubaudiri oporteret, huius quoque formulæ, *CHRISTIANOS AD LEONEM*; ſeu, *AD BESTIAS*, meminimus, vt pote ſemiplenæ ac quaſi imperfectæ; cui complendæ ac

perficiendæ hæc eſſent, aut ſimilia, ſubaudienda verba, *POSTVLAMVS*, ſeu, *FLAGITAMVS*. Subiecimus autem inibi, vberius nos Septimo in Libro formulam eandem retractaturos. Memores igitur polliciti noſtri, hæc nunc de ea inquiremus; *A QVIBVS*, *& in QVOS maxime ſoleret* iſta acclamandi formula emitti.

Atque *A SENATV* quidem fuiſſe interdum *DELATORES AD LEONEM* poſtulatos, docet Lampridius in Commodo Antonino, cùm ait: *DELATORES AD LEONEM: exaudi Cæſar. DELATORES AD LEONEM. Speratum AD LEONEM*. Et inferius aliquanto; *Delatoribus fuſtem, te ſaluo. DELATORES AD LEONEM, te imperante*.

Sed *VVLGVS* maxime conſueuit olim *CHRISTIANOS AD LEONEM*, & *AD BESTIAS* acclamando flagitare. *Si Tiberis*, inquit Tertullianus Apologetici cap. 40. *aſcendit in mœnia, ſi Nilus non aſcendit in arua, ſi cœlum ſtetit, ſi terra mouit, ſi fames, ſi lues; ſtatim, CHRISTIANOS AD LEONEM, acclamatur*. Idem Tertullianus in lib. de Reſurrectione Carnis cap. 22. *Omni POPVLARIVM cœtu clamante, CHRISTIANOS AD LEONEM*. Et in lib. de Exhortatione Caſtitatis cap. 12. *Ne modo non ſint, qui exclament, CHRISTIANI AD BESTIAS*.

Quin *QVOTIDIE* pene ſolitos *AD LEONEM* depoſci Chriſtianos, teſtificatur idem Tertullianus in libr. de Spectaculis cap. 26. *Odiſſe*, inquiens, *debemus iſtos conuentus & cœtus Ethnicorum, vel quòd illic nomen Dei blaſphematur, illic QVOTIDIANI in nos LEONES expoſtulantur &c.*

Sed & *FOEMINAS* ipſas Chriſtianas fuiſſe *AD LENONEM* quidem ſæpe, interdum tamen etiam *AD LEONEM* petitas, obſeruo ex eodem Tertulliano; cuius ſunt iſta ex Apologetici capite 50. *Proxime AD LENONEM clamando CHRISTIANAM potius, quàm ad LEONEM, confeſſi eſtis, labem pudicitiæ atrociorem omni pœna, & omni morte reputari*.

Neque vero exiſtimandum eſt, in vulgares duntaxat Chriſtianos emitti conſueuiſſe hanc acclamandi formulam; nam & ipſos quoque *EPISCOPOS AD LEONEM* non raro flagitatos inuenio. De Polycarpo Smyrnæ Epiſcopo ita ſcribit Euſebius Hiſtor. Eccleſ. lib. 4. cap. 15. *Poſt hæc verba*

acclamabat Philippo munerario; vt LEONEM POLYCARPO dimitteret. Et de ſe ipſo hæc ait Cyprianus in Epiſt. 55. ad Cornelium Papam; *Toties AD LEONEM petitus in Circo, in Amphitheatro, Dominicæ dignationis teſtimonio honoratus: his ipſis etiam diebus, quibus ad te litteras feci, ob ſacrificia, quæ edicto propoſito celebrare populus iubebatur, clamore POPVLARIVM AD LEONEM denuo poſtulatus in Circo* &c. Etiam Pontius Diaconus idipſum de eodem Cypriano prodidit, in eius Vita ſcribens hoc pacto; *Potuiſſet quidem tunc pro velocitate, qua ſemper omnia conſecutus eſt, etiam Martyrij circa eum debita corona properare; maxime cùm & ſuffragijs ſæpe repetitis AD LEONEM poſtularetur &c.*

Porro, qui formulam huiuſmodi in Chriſtianos acclamando emittebant, *DEPOSTVLATORES*, ſeu *FLAGITATORES* appellari conſueuerunt. Tertullianus Apologetici cap. 35. *Tamen Romani, nec vlli magis DEPOSTVLATORES Chriſtianorum, quàm vulgus.* ad quem locum hæc ait Rhenanus; *DEPOSTVLABAT vulgus Chriſtianos ad ſupplicium, acclamando, CHRISTIANOS AD LEONEM.* Cyprianus in Epiſt. 6. ad Clerum de Cura pauperum ac confeſſorum, *Nec me*, ait, *in conſpectum publicum, & maxime eius loci, vbi toties FLAGITATVS, & quæſitus fuiſſem, temere committerem*, Et in Epiſt. 15. ad Presbyteros & Diaconos Romæ conſiſtentes; *Cùm me clamore violento frequenter populus FLAGITASSET, non tam meam ſalutem, quàm quietem fratrum publicam cogitans, ſeceſſi &c.*

Frequens erat illa quoque aduerſus Chriſtianos vulgi Acclamatio, *AREAE NON SINT*; qua ſcilicet optabant ac precabantur acclamantes, vt *Areis ſepulturarum carerent* Chriſtiani, eorumque corpora turpiter iacêrent inhumata. *Sub Hilariano Præſide*, inquit Tertullianus in libro ad Scapulam, *cùm de AREIS SEPVLTVRARVM noſtrarũ acclamaſſent, AREAE NON SINT; areæ ipſorum non fuerunt: meſſes enim ſuas non egerunt.* Erat libellus hic veluti deprecatorius, quo Scapulam Carthaginis Præſidem admonebat Tertullianus, vt deſiſteret tandem vltima Chriſtianis minari, ne iram Dei mereretur; quandoquidem Chriſtianorum perſecutoribus vltio Diuina ſæpe præſto fuit: atque

adducto

adducto quidem loco, ludens Tertullianus in ambiguâ *AREAE* voce (quæ ſcilicet *ſepulturæ* communis erat, & *meſſi*) indicat, eo maxime anno *MESSIVM AREIS* caruiſſe Gentiles, hoc eſt, *MESSES NVLLAS* feciſſe, quo cœperunt licentius inſepultam Chriſtianis ſepulturam precari, acclamando, *AREAE NON SINT*.

Aduerſus Chriſtum Dominum, *TOLLE*, & *CRVCIFIGE*, ingeminatum ab acclamantibus Iudæis. Formulæ; *TOLLE, TOLLE*, inter acclamandum, quæ maxime vis eſſet ac ſignificatio.

CAPVT XIX.

EA ſupereſt adhuc Infauſtarum Acclamationum formula, à nobis hoc loco explicanda, quam ab efferatis Iudæis in Chriſtum Dominum emiſſam Sacræ Litteræ teſtantur. Concipiebatur autem vnicâ voce, *TOLLE*, interdum; interdum geminatâ, *TOLLE, TOLLE*. Atque in Lucæ Euangelio cap. 23. verſ. 29. ita legimus; *Exclamauit ſimul vniuerſa turba dicens, TOLLE hunc*. Et in Ioannis cap. 19. verſ. 15. in hæc verba; *Illi autem clamabant, TOLLE, TOLLE* &c. Non dubium eſt igitur, quin fuerit vſurpata à Iudæis in Chriſtum Dominum infauſta hæc acclamandi formula. Illud haud ita certum adhuc, *Quid maxime vellent eâ ſignificari acclamantes*. Licet enim in hoc conſentiant omnes, *TOLLI*, adductis locis idem valere, ac *VITA VIOLENTER PRIVARI*, diſſident tamen inter ſe de ipſo violentæ mortis genere. Ete-

nim.

nim ſunt, qui cenſeant, *TOLLE*, perinde eſſe, atque *IN SIGNA IMMITTE*; hoc eſt, vel, *In eam exercitus partem conijce, vbi ſigna ſunt & vexilla*; vel, *In primâ acie colloca*, ſicut de Vria factitatum eſt: quibus ſcilicet in locis Militum ſalus conſueuit extremo ſemper in diſcrimine verſari. Putatur à quibuſdam, *TOLLI* aliquem pro eo eſſe, ac ſi permitteretur Militibus, vt *in illum*, ceu *in ſignum, tela dirigerent*; quemadmodum confoſſi ſunt ſagittis Martyres nonnulli. Scribunt alij, Inter Militares pęnas fuiſſe etiam verberationem & fuſtis caſtigationem, quæ ſine carnificis operâ fiebat, Tribuno primùm leuiter tangente ac delibante reum, mox, eo veluti ſigno dato, omnibus, qui in caſtris erant, & fuſtibus & lapidibus tandiu ferientibus, quo ad occumberet infelix ille. atque ita exiſtimant, *TOLLI*, eſſe, extremo hoc *Militari ſupplicio affici*. Exequerer ſententias hac de re ceterorum, niſi & hæ ſufficerent, & eſſent illæ abunde ab alijs explicatæ.

Ego vero, ſi de me quæratur, quid eſſet prolatis locis, *TOLLE*, reſpondebo; aliud nihil fuiſſe, niſi, *TOLLE IN CRVCEM*, ſeu, *IN CRVCEM AGE*. Quæ autem me cauſæ mouerint, ſic vt arbitrarer, ſunt hæ. Inter Euangeliſtas ſummus eſt in ijs, quæ ſcripsêre, conſenſus. quis inter Catholicos id poteſt inficiari? nam, etſi verbis videntur interdum diſcrepare, re tamen omnes mirifice congruunt. Marcus porro & Matthæus, mortis genus exprimentes, ad quod Chriſtus Dominus inter acclamandum depoſcebatur, turbas inducunt, *CRVCIFIGE*, acclamantes. *Pilatus*, inquit Marcus cap. 15. verſ. 12. *reſpondens ait illis, Quid ergo vultis faciam Regi Iudæorum? at illi clamauerunt, CRVCIFIGE eum*. atque illico; *Pilatus vero dicebat illis, Quid enim mali fecit? at illi magis clamabant, CRVCIFIGE eum*. Eodem modo Matthæus cap. 27. verſ. 22. *Dicit illis Pilatus, Quid igitur faciam de Ieſu, qui dicitur Chriſtus? Dicunt omnes, CRVCIFIGATVR. Ait illis Præſes, Quid enim mali fecit? at illi magis clamabant dicentes, CRVCIFIGATVR*. Quin Lucas, qui cap. 23. verſ. 19. vt diximus, *TOLLE hunc*, à turbis acclamatum prodidit, ſtatim verſu 21. ſubijcit, etiam *CRVCIFIGE*, ab ijſdem ingeminatum; *Pilatus*, inquit, *locutus*

locutus eſt ad eos, volens dimittere Ieſum. at illi ſucclamabant dicentes, CRVCIFIGE, CRVCIFIGE eum. & mox; *At illi inſtabant vocibus magnis, poſtulantes, vt CRVCIFIGERETVR.* Qui item apud Ioannem verſu 15. capitis 19. *TOLLE, TOLLE*, acclamant, iidem illico, *CRVCIFIGE*, quaſi ſubobſcuræ voci dilucidam copulantes, ſubdunt. *Illi autem clamabant, TOLLE, TOLLE, CRVCIFIGE eum.* & verſu 6. iam fuerat ab iiſdem, *CRVCIFIGE*, acclamatum. *Cùm ergo vidiſſent eum Pontifices & Miniſtri*, Chriſtum flagellatum, *clamabant dicentes, CRVCIFIGE, CRVCIFIGE eum.* Si igitur eadem dicunt Euangeliſtæ, vt certe dicunt, nec vllà in re diſcerepant inter ſe, iam animo, tanquam oculis, cernas, *TOLLI* apud eos aliud nihil eſſe, quàm *CRVCIFIGI*: ità vt, quem turbæ acclamantes tollendum dicunt, eum *IN CRVCEM TOLLENDVM* omnino ſignificent.

Præterea, *Crucis ſupplicium* vt *atrox* maxime *fuit*, ſic ſummam ſemper *habuit ignominiam*. atque *HAEC* ſatis ex eo apparet, quòd nonniſi *viliſſimo*, ac *ſceleratiſſimo hominum generi* conſueuit irrogari. quam etiam ob cauſam dicta eſt Crux, *Arbor infelix, Infame lignum, Teterrimum ſupplicium, Cruciatus ſeruilis*. *ATROCITATEM* inde colligas licet, quòd Crucem appellarunt Veteres *duram, ſæuam, horrendam, Supplicium ſummum, ſupremum, crudeliſſimum, Pœnam extremam, Extremum pœnæ*. Ad hæc manus & pedes iis in locis perfodiuntur, in quibus ſenſus eſt acerrimus. Augetur etiam atrocitas diuturnitate doloris; cùm enim manus & pedes membra ſint à corde remotiſſima, fit, vt in Crucem actus vitam in multas horas, atque etiam dies aliquando extrahat. Quamuis autem ſoleret olim ſupplicium Crucis ſceleſtiſſimis quibuſque, ac viliſſimis hominibus adhiberi, tùm vero maxime iis irrogatum obſeruo, qui eſſent vel *ſeditioſi in populo*, vel, *criminis Maieſtatis læſæ rei*. His autem ita vere poſitis, iam licet hoc pacto & ratiocinari, & inferre. Crucis ſupplicium atrox ſumme fuit, & ignominioſum; iiſque maxime irrogari conſueuit, qui vel de ſeditione, vel læſæ Maieſtatis nomine rei eſſent. Porro Chriſtus Dominus ab efferatis Iudæis & damnatur, vt *ſeditioſus*,

tioſus, *Maieſtatiſque læſæ reus*; & ad eam mortem depoſcitur, quæ ſummam haberet & *ignominiam*, & *atrocitatem*. Igitur Chriſtus Dominus *Crucis ſupplicio* addicitur. Igitur turbæ, dum Chriſtum *TOLLENDVM* acclamant, *CRVCI SVFFIGENDVM* intelligunt.

In Theatro *FACETE* olim ac *IOCOSE* à ſpectatoribus acclamatum homini *PERPVSILLO*, *HECTOREM* in Scena ſaltanti; & alteri præter modum *PROCERO*, *CAPANEVM* agenti. *PRAEPINGVI* item ac *VENTRIOSO*; *GRACILI*que contra, ac nimium *EXILI*.

CAPVT XX.

AB Infauſtis Acclamationibus ad *IOCOSAS* eò libentius pergo, vt & ipsâ rerum varietate defeſſus legentium animus paululum recreetur, & ſeuera Infauſtarum acerbitas ſuaui Iocoſarum condimento mitigetur. Iocoſe autem acclamabant interdum & in Theatris Spectatores, & Audientes in Auditorijs. Dicam nunc de ijs, quæ in Theatro fiebant; ceteras mox exequar.

Cuidam igitur, corpore valde puſillo, Hectorem in Scena ſaltanti, ſic acclamant Spectatores; *ASTYANACTEM VIDEMVS, VBI HECTOR?* Erat autem Aſtyanax Hectoris filius, quem, infantem adhuc, Vlyſſes è turri præcipitauit. Salsè igitur ob id irridetur ille, quòd grandem Hectorem vellet agere, cùm perpuſillus & Aſtyanacti infanti ſimilis eſſet. Iterum, cùm quis proceræ præter mo-

dum ſtaturæ, Capaneum in Theatro agens, Thebarum muris ſcalas admouere vellet, *TRANSCENDE MVROS*, inquiunt acclamando ſpectantes, *NON TIBI SCALIS OPVS EST*. Iocantur ſcilicet in eum, quòd tam procerus eſſet, vt muros facile poſſet ſine ſcalis conſcendere. Ventrioſo item, atque impenſe obeſo ſaltatori, ingentem ſemel in Scena ſaltum facere molienti, *THEATRVM*, acclamant, *NOBIS SVFFVLCIENDVM FVERAT*. Nimirum timere ſe iocoſe ſimulabant, ne nimio præpinguis ac craſſiſſimi ſaltatoris pondere Theatrum ipſum inter ſaltandum corrueret. Gracili contra & exili, tanquam male ſano, *BONAM VALETVDINEM* fauſte ijdem inter acclamandum precantur. Sunt iſta omnia ex lepidiſſimi ac ſalſiſſimi Auctoris Luciani libello de ſaltatione. *Memorabo tibi*, inquit Lucianus, *populi cuiuſdam, ad huiuſmodi notanda non inertis, Acclamationes. Antiochia ciues habet ingenioſiſſimos, quibus ſtudio eſt, ſaltationem omnibus alijs anteponere exercitijs; adeoque dictorum & factorum obſeruantes ſunt, vt nihil omnino earum rerum illorum ſubterfugere poſſit iudicium. Ergo, cùm CORPVSCVLO admodum MODICVLO ſaltator in Scenam ingreſſus ſaltaret HECTOREM, vno ore omnes acclamauerunt, ASTYANACTEM VIDEMVS, VBI AVTEM HECTOREM MANSISSE DICEMVS? Rurſus alio tempore quopiam PRAETER MODVM LONGO, CAPANEA ſaltare conante, idemque Thebanorũ muris cùm SCALAS adiecturus eſſet, TRANSCENDE, inquiunt, MVROS, NIHIL TIBI SCALIS OPVS EST. Quin etiam impendio CORPVLENTVM & OBESVM ſaltatorem ſalſe ſubſannarunt, qui cùm INGENTEM SALTVM facere adniteretur, THEATRVM NOBIS, inquiunt, SVFFVLCIENDVM FVERAT. Contrà, nimium ARIDO & TENVI, tanquam MALE HABENTI, BENE VALERE certatim precati ſunt. Horum profecto, non CONCITANDI RISVS gratia, mentionem adduxi, ſed vt cognoſceres, multas quoque gentes magno ſtudio coluiſſe ſaltandi artificium, adeo vt & vitia & virtutes in illo potuerint ſagaciter deprahendere.* Hactenus ex Luciano de *IOCOSIS* Acclamationibus in Theatro à ſpectatoribus emitti ſolitis.

Etiam

Etiam inter *DECLAMANDVM*, ac *RECITANDVM* fuiſſe *IOCA FACETIARVM PLENA* ab Auditoribus quandoque *ACCLAMATA*. Illuſtrantur Senecæ Patris ac Filij loca. Lux item adſertur Iuniori Plinio.

CAPVT XXI.

Porro Auditoria ſuas & ipſa habuêre Acclamationes, Iocorum ac Facetiarum plenas. Etenim Ceſtio in Milonem declamanti, cùm de ſe multa inter orandum iactaret magnifice, inſolenterque oſtentaret, vnus de Auditoribus, iuſtus ſcilicet glorioſi venditatoris irriſor, iratior factus, ita ſalſe acclamat; *ET SI CLOACA ESSES, MAGNA ESSES*. quibus emiſſis, ingens omnium riſus ſtatim eſt conſecutus. *Memini*, inquit Seneca Pater in Proœmio libri 3. Controuerſiarum, *me intrare Scholas, cùm recitaturus eſſet in Milonem Ceſtius. ex conſuetudine, ſua miratus dicebat; Si Thrax eſſem, Fuſius eſſem; Si Pantomimus eſſem, Batyllus eſſem; ſi Equus, Meliſſio. Non continui bilem, exclamaui; ET SI CLOACA ESSES, MAGNA ESSES. Riſus omnium ingens &c.* Senecæ item Philoſophi temporibus fuêre non pauci, qui diei ac noctis officia peruertentes, agebant interdiu, quæ noctis erant propria, & contra noctu, quæ diei. quam vitam hodie etiam multos agere videmus. In eis erat Atilius ille Buta, cui, patrimonio ingenti conſumpto, paupertatem confitenti, *Sero*, dixit Tiberius, *experrectus es*. Iiſdem autem temporibus flo-

rebat maxime inter recitantes Poetas Montanus Iullus, qui nimium ſæpe Carminibus ſuis Ortum Solis & Occaſum inſerebat. In hunc igitur, Solis Ortum inter recitandum de more ita commemorantem,

Incipit ardentes Phœbus producere flammas,
Spargere ſe rubicunda dies. ————

Varus eques Romanus, animum ad Butam illum intendens, quem noctis ac diei munera ſolitum peruertere diximus, facete ſtatim acclamat; *INCIPIT BVTA DORMIRE*. Subinde vero eodem Iullo Solis Occaſum his verbis deſcribente,

Iam dare ſopitis nox nigra ſilentia terris
Incipit ————

exclamat idem Varus; *IBO, ET BVTAM SALVTABO*. quòd Buta nimirum Salutationes, quæ mane à ceteris fiebant & accipiebantur, obiret ipſe ac expectaret veſperi. Hæc quidem ſunt ipſius Senecæ, à quo in Epiſt. 122. ſcriptum eſt; *Recitabat Montanus Iullus carmen, tolerabilis Poeta, & amicitia Tiberij notus & frigore. Ortus & Occaſus libentiſſime inſerebat. Itaque, cùm indignaretur quidam, illum tota die recitaſſe, & negaret accedendum ad Recitationes eius, Natta Pinarius ait; Nunquid liberalius poſſum agere? Paratus ſum illum audire ab Ortu ad Occaſum. Cùm hos verſus recitaßet;*

Incipit ardentes Phœbus producere flammas,
Spargere ſe rubicunda dies, iam triſtis hirundo
Argutis reditura cibos immittere nidis
Incipit, & molli partitos ore miniſtrat;

Varus eques Romanus, L. Vinicij comes, cœnarum bonarum aſſectator, quas improbitate linguæ merebatur, exclamauit; INCIPIT BVTA DORMIRE. deinde cùm ſubinde recitaßet;

Iam ſua paſtores ſtabulis armenta locarunt,
Iam dare ſopitis nox nigra ſilentia terris
Incipit ————

Idem Varus inquit; Quid dicit? Iam nox eſt. IBO, ET BVTAM SALVTABO. Nihil erat notius hac eius vita in contrarium circumacta. Atque hunc Senecæ locum indicauit mihi iampridem Ioſeph Meronius, Vir acerrimi iudicij, &

omni

omni doctrinâ ac virtute ornatiſſimus. Libuit autem hûc eum appingere, vt & ſententiam illuſtrarem meam, & iucundiſſimam magni amici memoriam gratâ recordatione renouarem. Fuit illud etiam ridiculum omnino, & ſuauis plenum ioci, quod Iunior Plinius retulit in epiſt. 15. libri 6. Recitaturus Elegos Paſſienus Paulus ſic orditur, *PRISCE IVBES*. Aderat autem forte præſens in Auditorio Priſcus, non is, quem Paulus alloquitur, ſed Iauolenus: hic igitur, vt audiuit Priſci nomen, intempeſtiue quidem, ſed facete, acclamat illico Recitanti; *EGO VERO NON IVBEO*. quæ verba mirum excitarunt in Auditorio riſum. Hoc totum ita eſt in Plinij loco; *Mirificæ rei non interfuiſti: ne ego quidem. ſed me recens fabula excepit. Paſſienus Paulus, ſplendidus Eques Romanus, & in primis eruditus, ſcribit Elegos. gentilitium hoc illi: eſt enim municeps Propertij, atque etiam inter maiores ſuos Propertium numerat. Is, cùm recitaret, ita cœpit dicere, PRISCE IVBES? Ad hoc Iauolenus Priſcus (aderat enim vt Paulo amiciſſimus) EGO VERO NON IVBEO. Cogita, qui riſus hominum, qui ioci.*

Atque in hiſce iucundiſſimis Plinij vocibus totum iſtud *ACCLAMATIONVM* ac *PLAVSVVM OPVS* clauderem non inuitus, niſi rediret in memoriam conſueta illa (à nobis ſupra in lib. 2. cap. 3. commemorata) omnium pene Comœdiarum ac Tragœdiarum *CLAVSVLA*, his maxime concepta verbis, *VALETE, ET PLAVDITE*. quam quidem lubet *OPERIS* item noſtri *CLAVSVLAM* eſſe: ita tamen, Amici Lectores, vt ſumatis ipſi vobis partem eius alteram, alteram mihi relinquatis. *VALETE* vos igitur, vt par eſt; & mihi, ſi quid merui, *PLAVDITE*.

FINIS.

INDEX
AVCTORVM,
QVI IN HIS LIBRIS laudantur, illuſtrantur, emendantur.

A.

ACron, *pag.* 101. 337.
Acta Ordinationis Eradij. 66.257.266.
267. 2[illegible]4
Ado Viennenſis. 287.
Adrianus Turnebus. 117. 395.
Agellius. 117. 199.
S. *Ambroſius*. 49. 92. 381.
Ammianus Marcellinus. 388. 396.
Anaſtaſius Bibliothecarius 365.
Annales Francorum 364.
Appianus Alexandrinus. 303. 309.
Apuleius. 6.38.43.72.124.132.140.141.190.239.385.396.
Ariſtænetus. 10. 17. 26. 38. 44. 46. 83. 317.
Ariſtides. 141. 173. 174.
Ariſtophanes. 29. 108. 124.
Arnobius. 38.
Arrianus. 24.
Athenæus. 22. 29. 127. 128. 128. 150.
Auctor Dialogi de Oratoribus. 162. 163. 167. 169. 190.
S. *Auguſtinus*. 80.91.231.232.234.235.236.237.252.253.367.
Aurelius Prudentius. 90. 99.
Aurelius Victor. 13. 42. 140. 220.
Auſonius. 86. 341.

Balbus

B.

BAlbus in Catholico. 117.
S. Baſilius. 144.
Beda. 91. 286.

C.

CAius Iulius Cæſar. 284. 297.
Capitolinus. 32. 53. 61. 64. 96. 126. 206. 209. 213. 214. 223. 224. 357. 360.
Cardinalis Baronius. 242. 263.
Caſſiodorus. 44. 80.
Catullus. 315. 316. 317. 333. 340. 343. 347.
Claudianus. 138. 340. 346.
Claudius Salmaſius. 94. 383.
Clemens Alexandrinus. 132.
Codex Theodoſianus. 58. 283.
Codex Vaticanus. 67. 351.
Cœlius. 201.
S. Cæſarius 81.
Columella. 16.
Concilium Chalcedonenſe. 62. 255. 256. 265. 266. 271. 273. 274. 276.
Concilium Conſtantinopolit. ſub Agathone. 62. 271. 273.
Concilium Conſtantinopolit. ſub Menna. 62. 266. 274. 276. 280.
Concilium Mediolanen. VI. Prouinciale. 260. 261.
Concilium Nicænum Secundum. 62.
Concilium Romanum ſub Gelaſio. 266. 269.
Concilium Romanum ſub Hilaro. 268.
Concilium Romanum ſub Symmacho. 267. 269. 270.
Concilium Tridentinum. 259. 272. 273. 279.
Conſtantius Presbyter. 286.
Corippus Africanus. 13. 27. 44. 80.
Cornelius Tacitus. 12. 19. 61. 74. 76. 137. 138. 158. 178. 297.
Cornutus. 117. 120. 123.
S. Cyprianus. 399.

Dio

AVCTORVM.

D.

DIo Caſſius. 4. 10. 43. 45. 52. 56. 61. 73. 77. 83. 137. 138. 140. 179. 221. 226. 296. 298. 303. 307. 382. 384.
Dio Chryſoſtomus. 4. 11. 124.
Diogenes Laertius. 123. 126. 141. 162. 394.
Dionyſius Halicarnaſſæus. 302. 306.
Donatus. 186.
Douza Pater. 117.

E.

EPictetus. 57. 97. 113. 123. 124. 125. 141. 144. 149. 150. 162. 163. 169. 173. 179. 180. 393.
Etymologicum Magnum 89.
Euagrius. 91.
Eunapius. 8. 84. 174. 185. 191. 194. 198. 199.
Euripides. 4. 135. 380.
Euripidis Scholiaſtes. 133.
Euſebius Cæſarienſis. 35. 88. 150. 247. 396. 398.
Euthymius. 182.
Eutropius. 220.

F.

FEſtus Pompeius. 321. 325. 337. 347.
Fulgentius Planciades. 117.

G.

GEorgius Alexandrinus. 88. 244. 245.
Georgius Cedrenus. 285.
Georgius Codinus 355.
Georgius Phranza. 355.
Gregorius Nazianzenus. 5. 8. 15. 16. 201. 233. 240. 253. 392.
Gulielmus Budæus. 179.

H.

Heliodorus . 4. 251.
Henricus Huntindonienſis . 285.
Heſychius . 107.
Heſychius Hieroſolymitanus . 232.
S. Hieronymus . 6. 12. 79. 80. 89. 90. 95. 118. 121. 156. 165. 193. 194. 233. 244. 245. 246. 333. 340. 346. 372.
Hieronymus Boſſius . 348.
Hieronymus Mercurialis . 132.
Horatius . 74. 82. 108. 153. 155. 156. 169. 187. 300. 334. 335. 336. 347.

I.

Iacobus Valerius . 293.
Ioannes Brodæus . 130.
S. Ioannes Chryſoſtomus . 4. 11. 113. 151. 165. 194. 228. 229. 230. 231. 237. 238. 241. 246. 248. 249. 252.
Ioannes Meurſius . 337. 389. 390.
Ioannes Tzetzes . 328.
Ioſeph Iudæus . 178. 362.
Ioſeph Meronius . 406.
Iſaacus Caſaubonus . 45. 84. 121.
Iſidorus Hiſpalenſis . 123.
Iſidorus Peluſiota . 232.
Iſocrates . 10. 14.
Iulianus Imperator . 200.
Iulius Cæſar Bulengerus . 84. 85.
Iuſtinus Hiſtoricus . 291.
Iuuenalis . 18. 25. 29. 99. 124. 137. 141. 147. 155. 160. 162. 163. 310.
Iuuenalis Vetus Interpres . 93.

L.

LAeuinus Torrentius. 336.
Lampridius. 53. 55. 57. 64. 79. 124. 178. 210. 220. 222. 283. 335. 358.
Landulphus de S. Paulo M. S. 292.
Leo Imperator. 284. 285. 287.
Libanius. 35. 201.
Lucanus. 340.
Lucianus. 57. 144. 153. 157. 159. 161. 173. 191. 194. 199. 251. 404.
Lucius Florus. 75.
Lucretius. 316.

M.

MAcrobius. 5. 130. 336.
S. Marcus. 182.
Marcus Cicero. 5. 37. 76. 95. 106. 107. 108. 109. 110. 111. 112. 119. 168. 177. 201. 239. 297. 301.
Martialis. 12. 18. 25. 37. 74. 95. 123. 124. 141. 152. 153. 155. 158. 162. 169. 170. 188. 189. 191. 193. 195. 196. 301. 302. 307. 330. 331. 393.
Martianus Capella. 107. 333.
S. Matthæus. 54. 368.
Matthæus Valerius. 293.

N.

NIcephorus Calliſtus. 36. 72. 151. 247.
Nicolaus Alemannus. 67. 352.
Nicolaus Serrarius. 291.
Nonius Marcellus. 340. 347.

O.

OEcumenius. 90.
Ouidius. 18. 20. 49. 78. 84. 85. 106. 300. 340. 347. 381.

P.

PAndulphus Piſanus. 67.
Paulus Diaconus. 13. 42.
Paulus Emeſenus. 236. 244.
Pauſanias. 135.
Pentadius. 103.
Perſius. 118. 120. 121. 123. 153. 155. 160. 169. 186.
Petronius Arbiter. 95. 117. 153. 201.
Petrus Faber. 132.
Phædrus 38. 137. 159. 197. 387.
Philippus Berterius. 273.
Philoſtratus. 7. 8. 10. 16. 26. 38. 62. 83. 141. 145. 147. 148. 150. 156. 174. 176.
Pierius Valerianus. 21.
Placidus Lactantius. 313.
Plato. 4. 46. 145. 147.
Plautus. 159. 160. 311. 315. 316. 380. 392.
Plinius Hiſtor. 101. 302. 307. 333.
Plinius Iunior. 16. 28. 29. 43. 46. 63. 69. 79. 141. 144. 145. 147. 149. 152. 153. 156. 162. 170. 191. 194. 198. 214. 219. 243. 324. 393. 407.
Plutarchus. 4. 10. 57. 74. 159. 165. 166. 167. 169. 171. 172. 177. 192. 194. 319. 321. 322. 324. 327. 329. 331. 345.
Pollux. 107. 108. 109.
Porphyrio. 101. 337.
Proclus. 314.
Propertius. 37.

Q.

QVinctilianus. 5. 12. 38. 58. 74. 141. 144. 145. 160. 165. 91. 192. 303.

R.

RObertus Monachus. 288.
Rogerus Monachus. 289.
Ruffinus. 89. 151.

S.

SEneca Philoſophus. 5. 12. 25. 35. 74. 79. 102. 141. 189. 379. 393. 405. 406.
Seneca Poeta. 309. 333. 340. 346.
Seneca Rhetor. 141. 150. 164. 165. 190. 201. 202. 242. 340. 405.
Seruius. 325. 333. 337.
Sidonius Apollinaris. 13. 42. 80. 170. 233. 319. 332. 345.
Spartianus. 79. 130.
Statius. 380. 394.
Stephanus. 23.
Strabo. 22.
Suetonius. 12. 17. 19. 28. 33. 37. 38. 41. 2. 48. 73. 75. 76. 92. 103. 110. 123. 124. 126. 140. 158. 185. 297. 303. 306. 310. 386. 395. 396.
Suidas. 30. 89. 124. 133. 384. 390.
Synodus Romana Sexta. 65. 257.

T.

TErentius. 315. 317.
Tertullianus. 13. 48. 77. 124. 132. 160. 383. 398. 399.
Themiſtius. 4. 11. 16. 141. 144. 146. 147. 148. 152. 158. 159. 164. 165. 192.
Theophylactus. 90.

Theophraſtus. 10. 56. 108. 110. 141. 162. 172.
Tibullus. 300. 311. 380.
Titus Liuius. 46. 119. 299. 302. 306. 323. 333. 393.
Trebellius Pollio. 33. 54. 66. 210. 212. 218. 224. 225. 357.

V.

S. *Valerianus*. 159.
Varro. 16. 29. 299. 304. 389.
Vegetius. 86.
Velleius Paterculus. 112. 303. 387.
Victorinus. 165.
Virgilius. 79. 86.
Vopiſcus. 54. 65. 87. 207. 208. 212. 213. 215. 216. 217. 224. 357. 359. 361.
Vulcatius Gallicanus. 32. 53. 222.

FINIS.

RERVM SINGVLARVM
INDEX,
EARVM, QVAE SVNT IN HOC LIBRO MEMORABILES.

A.

A A, acclamatum interdum ab Auditoribus in admirationem ob dicẽtium eloquentiam traductis. pag. 241.
Abſentibus factas interdum Acclamationes. 31. 32. 271.
Acclamandi morem in Concionibus Sacris vſque ad Bernardi tempora perduraſſe. 253. 254.
Acclamandi ſignum in Auditorijs à Meſochoro datum. 47.
Acclamantium, & Plaudentium Chorus. 157. 158.
Acclamatio, quid ſit. 3.
Multis nominibus olim ſignata. 4. 5.
Cum Plauſu ſemper ferme coniuncta. 9. &c.
Quandonã facta ſine Plauſu. 14.
Emiſſa quandoque in Abſentes. 31. 32. 271.
Acclamationes fiebant à ſtantibus. 37. &c.
Artificioſe omnes concipiebantur. 39. 40.
Contentis vocibus fiebant. 41.
Vſque ad rauim interdum. 41. 42.
Pronunciabantur ad rythmum, muſicoſque modos. 42. &c.
Carmine concipiebantur interdum, ac pronunciabantur. 48.
Repetebantur identidem, ac iterabantur. 50. 51.
Erant non plenæ interdum, ac veluti decurtatæ. 52. &c.
Iureiurando firmabantur nonnunquam. 56. &c.
Si Fauſtæ eſſent, habebant bona Vota & Laudationes; Execrationes & Cõuicia, ſi Infauſtæ. 59. &c.
Referebantur in Acta publica, atque in ære etiam incidebantur. 63. 64. &c.

Accla-

Acclamationes fiebant in Theatris, in Scholis, in Auditorijs, in Foro, in Senatu, in Christianorum Eccleſijs. 70.
Acclamationes Eccleſiaſticæ. 227. &c. Vide, Eccleſiaſticæ Acclamationes.
Acclamationes Iocoſæ. 403. &c. Vide, Iocoſæ Acclamationes.
Acclamationes Militares. 281. &c. Vide, Militares Acclamationes.
Acclamationes Miſcellaneæ. 349. &c. Vide, Miſcellaneæ Acclamationes.
Acclamationes Nuptiales. 308. &c. Vide, Nuptiales Acclamationes.
Acclamationes Scholaſticæ. 139. &c. Vide, Scholaſticæ Acclamationes.
Acclamationes Senatoriæ. 203. &c. Vide, Senatoriæ Acclamationes.
Acclamationes Synodicæ. 254. &c. Vide, Synodicæ Acclamationes.
Acclamationes Theatrales. 71. &c. Vide, Theatrales Acclamationes.
Acclamationes fiebant perſonis ac rebus conuenientes. 166. 167.
Acclamationes immodicę Magiſtratuum auctoritate coercebantur. 184. 185.
Acclamationes in Concionibus Sacris repudiatæ ac damnatæ SS. Patrum iudicio. 249.
Cur eas tolerarent SS. Patres. 250. &c.
Acclamationes quandonam potiſſimum factæ in Synodis. 254.
Acclamationes ſtudioſiſſime quærebantur. 143.
Acclamationes precibus, pretio, ac donis redimebantur. 95. 152. 153. 154. &c.
Acclamationes infauſtæ, aduerſæ, ac contumelioſæ. 201. 202. 220. 221. 395. &c.
Acclamationes in Hebręorum Regum Coronatione & Vnctione. 362. &c.
Acclamationes in noui Romani Imperatoris Electione. 360. &c.
Acclamationes in Chriſtianorum Imperatorum Electione ac Coronatione. 364. 365.
Acclamationes in noui Romani Pontificis Coronatione ac Conſecratione. 350. &c.
Acclamationes in Epiſcopi Electione aut Ordinatione. 353. &c.
Acclamationes in Miraculi patratione. 367.
Acclamationibus Auditorum

conti-

continuis ac contentis Dicentis curſum ſępe interruptum. 242.
Acclamationibus expreſſum olim communem conſenſum. 213. 214. 255.
Acclamationibus terminatas ac dimiſſas Synodos. 258.
Acclamationibus terminata ac concluſa Senatus conſulta. 205.
Acclamationum formulæ cõmuniores in Latinos Dicentes ac Recitantes. 168. &c.
Acclamationum formulæ cõmuniores in Græcos Orantes. 171. &c.
Acclamationum formulæ ad Concionantum laudem. 243. 244.
Acclamationũ formulæ, quibus Veteres longiorem alicui Vitam, Annoſque felices à Deo precabantur & optabant. 378.
Acclamatores & Auditores inuitari & corrogari ſolebant. 144.
Acclamatum, *A*, *A*, ab Auditoribus in admirationem ob dicentium eloquentiam traductis. 241.
Acclamatum raro, quin etiam plauderetur. 9. &c.
Acclamatum etiam à Fœminis interdum; forte non item plauſum. 35. &c.
Acclamatum, plauſum, & aſſurrectum honoris causâ à ſpectante populo Illuſtribus Viris in Theatrũ introeuntibus. 73. &c.
Acclamatum confuſe quandoque ab Auditoribus, in admirationem ob dicentium eloquẽtiam traductis. 240.
Acclamatum interdũ ab Auditoribus, cùm inter dicendum mentio rerum odioſarum ac deteſtabilium incideret. 238. 239.
Acclamatum ab Auditoribus etiam ad ea, quæ minime intelligerent. 237. 238.
Acclamatum ab Auditoribus, vt ſignificarent, aſſecutos ſe, quæ à Dicente pronunciabantur. 234. 235.
Acclamatum olim in Ethnicorum Templis ad Deorum ac Principum honorem. 250. &c.
Acriter. acclamandi formula. 172.
in Acta publica referri ſolitas Acclamationes, atque in ære etiam incîdi. 63. 64. &c. 267.
in Actis adnotatum, quoties quidque inter acclamandum fuiſſet iteratum. 65. &c. 268. &c.

Actores Ludorum, ſi placerēt, fauſtas Acclamationes & Plauſus à ſpectante populo habuiſſe. 76.
Munuſcula etiam accepiſſe ab amice fauentibus, & Florum ac Frondium cōiectione honoratos. 131. &c.
Actores Ludorum, ſi minus probarentur, exſibilatos fuiſſe & exploſos. 109. &c.
Lapidibus etiam quandoq; appetitos in Theatro. 127. &c.
ab Actoribus Ludorum adoratum quandoque ſpectantem populum. 136. 138.
Acute. acclamandi formula. 172.
Adiuuet nos Chriſtus Dei Filius, & Sanctum Sepulchrum eius. acclamatum à Militibus Cruce ſignatis, prælium inituris. 289.
Ad Leonem. acclamandi formula in Delatores, in Chriſtianum quemque, in Epiſcopos. 397. &c.
Admirabiliter. acclamandi formula. 172.
Adnotatum in Actis, quoties quidque inter acclamādum fuiſſet iteratum. 65. 268.
Adorantes in Theatro, quomodo manus ad *Ora* admouerent. 137.
Adorare, dictum etiam, *A facie iactare manus, Iactare baſia, Oſcula iacere, Manu venerari*. 137.
Adorare Flagello. 138.
Adoratio, ſic dicta, quòd manus ad *Ora* admouerent adorantes. 136. 137.
Adoratum quandoque ſpectātē populum à Ludorum Actoribus. 136. 137.
Adoratum quandoque populum in Theatro ab Imperatoribus. 138.
Adoratum interdū populum Flagello ab Aurigis. 138.
Aduerſis & Infauſtis exceptos Acclamationibus Ludorum Actores, ſi inter agendum minus probarentur. 109. &c.
Aduerſis ac Contumelioſis exceptos Acclamationibus Scholaſticos, ſi inter dicendum aut recitandum diſplicerent. 200. 201.
Aedes potentiorum mutuabantur ac conducebant Scholaſtici, vt & ſplendidius recitarent ipſi aut dicerent; & frequentiores aptiuſque diſpoſitos haberent Auditores & Acclamatores. 161. 162.

A facie

A facie iactare manus. 17. 137.
Aequum eſt, Iuſtum eſt. acclamandi formula in Senatu ad communem Cõſcriptorum Patrum conſenſum exprimendum. 213 214.
Agricolarum feſta conuicia collectis frugibus. 334. 335.
Alleluia; acclamatum interdum à Chriſtianis, prælium inituris. 284. 285.
Alter es Demoſthenes. acclamandi formula. 174.
Alternis factas interdum Acclamationes. 45. 264. 305. 306.
Alternis pronunciata Iocularia Militum Carmina in triumphantem Imperatorem inter acclamandum iaci ſolita. 305. 306.
Amoris magni exprimendi verba. 379.
Anathemate perculſos in Synodis Hæreticos Acclamationibus Patrum. 276. &c.
Anni felices, & longior Vita, quibus verborum formulis conciperentur inter acclamandum. 378.
Annorum, ad viuendum ſibi conſtitutorum, partem aliquam cupere ſe dicebant Veteres ad illius Vitam addi, quem mire diligebant. 379. 380.
Annos infelices Hæreticis optatos à Patribus in Synodis inter acclamandum. 280.
Apoſtolus decimus tertius appellatus Cõcionator inter acclamandum. 243. 244.
Areæ non ſint. acclamandi formula, qua optabant Ethnici, vt inſepulta iacerent Chriſtianorũ corpora. 399.
Arma tetigiſſe Auditores ad Concionantum laudem. 245.
Artificioſe conceptas Acclamationes omnes. 39. 40.
Aſini auriculę digitis formatę ad ſubſannandum. 121.
Aſſurgebant Auditores honoris & fauoris causâ Dicentibus, aut Recitantibus. 190. 191.
Aſſurgebant, acclamabant, ac plaudebant Spectatores Illuſtribus Viris in Theatrum introeuntibus. 73. &c.
Athenæum. 140.
Auditores aſſurgebant honoris, fauoriſque causâ Dicentibus, aut Recitantibus. 190 191.

Auditores malos lapidibus interdum appetitos à cetera Audientium turba. 202.
in Auditorijs facete olim ac iocoſe acclamatum. 405. 406.
Auditorium ipſum extruebāt quandoque Scholaſtici. 163.
Auditorum & Acclamatorum Inuitatio à Scholaſticis varie facta. 146. &c.
Auguſti nomen tributum nouo Imperatori ipſo Acclamationū initio. 360.
Auguſti nomen, Imperatori inter acclamandum tributum, fuiſſe nouæ Electionis ac Renunciationis ſignum. 360. 361.
Auguſti nomine appellatos Chriſtianos Imperatores primo electos ac coronatos 364. 365.
Aurelianus Imperator, auctor & princeps concutiendi Oraria ad Fauorem. 87.
Aurigæ ſpectantem populum Flagello adorabāt. 138.

B.

Barnabæ Briſſonij laus. 297.
Beate. acclamandi formula. 169.
Belle, & *Feſtiue*. acclamandi formula. 168.
in Belli congreſſu quid ſolerent Milites tàm Ethnici, quàm Chriſtiani acclamare. 284. vſque ad 291.
Belli Duces, re feliciter geſtâ, fuiſſe à Militibus inter acclamandum Imperatoris nomine conſalutatos. 297.
Idque toties à Militibus factitatum, quoties viciſſent Duces. 298.
Belli Duci electo quid à Militibus acclamaretur. 282. &c.
Bene & Abunde. acclamandi formula. 173.
Bene & Præclare. acclamandi formula. 168.
Bombi in Plauſibus quid eſſent. 30.
Bombus, apum ſonitus. 29.

C.

Calendarum Feſto ad extorquendam pecuniam fauſte olim acclamatum & plauſum. 390.
Capitolium, Schola publica. 140.
Canoras fuiſſe & ad Muſicos pronūciatas modos Acclamationes. 42. & 263.
Carmina Feſcenina. Vide, Feſcenina.

Carmina

Carmina Iocularia. Vide, Iocularia.
Carmine conceptas aliquando & pronunciatas Acclamationes. 48.
Cellæ, *Cellulæ* Magiſtrales. 140.
Cenſores Senatus Acclamationibus deligebantur. 218.
Chorus Acclamantiũ & Plaudentium. 157. 158.
Dicturo aut Recitaturo sẽper hic aderat, prodeũtẽ comitabatur, & in ipsâ etiam deductione acclamabat. 159.
Varijs nominibus ſignatus à Priſcis. *Fautores*; *Fautores delegati*; *Delegati ad plaudendum*; *Comites*; *Diſpoſita ad clamorẽ multitudo*; *Familia*. 159. 160.
Chriſtianas fœminas populi Acclamationibus *ad lenonem*, & *ad leonem* petitas. 398.
Chriſtiani Milites quid ſolerent in Belli congreſſu acclamare. 288. 289. 292. 293.
Chriſtianos populi Acclamationibus *ad leonem*, & *ad beſtias* poſtulatos. 398.
Ciconia roſtro pinſens, Sannæ genus. 120.
Cito. acclamandi formula. 169.
Tùm maximè ab Auditoribus vſurpata, cùm Dictio aut Recitatio in longum nimis produceretur. 189.
Clamor inconditus & Vociferatio *turpiter fauentium*. 113. &c.
Clamores confuſos & nihil certi ſignificantes ab Auditoribus emiſſos, in admirationem ob Concionantum eloquentiã traductis. 240.
Clamores excitatos ab Auditoribus, vt ſignificarent, aſſecutos ſe, quæ à Concionante dicebantur. 234. 235.
Claudij Salmaſij laus. 94. 181. 383.
Codicilli Recitationum. 195.
Cœnarum impenſis facta Acclamationum redemptio à Scholaſticis. 152. 153.
Coercitas interdũ Acclamationes immodicas Magiſtratuum auctoritate. 184. 185.
Coercitos Plauſus Magiſtratuum auctoritate. 184. 185.
Comœdiarum, ac Tragœdiarũ vſitata clauſula, *Valete, & Plaudite*. 77. & 407.
Comites, ideſt, Acclamantium & Plaudentium Chorus. 160.

Concilia pene omnia Acclamationibus terminata ac dimiſſa. 258.
Concilia quibus Acclamationum formulis ſolerent terminari ac dimitti. 259. &c.
Concionantem appellatum ab Acclamantibus Auditoribus *Sacerdotio dignum, Tertium decimum Apoſtolum, Orthodoxum*. 243. 244.
ad Concionantum laudem Acclamationum formulæ. 243. &c.
ad Concionantum honorem, præter Acclamationes, *Subſultaſſe* Auditores, *Mouiſſe manus, Pedes agitaſſe, Circumegiſſe corpus, Concuſſiſſe plumas, Arma tetigiſſe, Iactaſſe Oraria* ſeu *Faſciolas*. 245. &c.
in Concionibus Sacris repudiatos à Patribus Plauſus, Acclamationeſque damnatas. 249.
In ijs cur tolerarent Sancti Patres Acclamationes & Plauſus. 250. &c.
Morem in eiſdem acclamandi vſque ad Bernardi tempora perduraſſe. 253. 254.
Concionis curſum quandoq; interruptum continuis ac contentis acclamantium Auditorum vocibus. 242.
Vide, Eccleſiaſticæ Acclamationes.
Conſenſum communem in Senatu Conſcriptorum Patrum fuiſſe Acclamationibus expreſſum. 211. 212. 213. &c.
Conſenſus communis Patrum in Synodis his Acclamationum formulis exprimebatur; *Omnes*; *Placent omnia*; *Dignum eſt*, *Iuſtum eſt*; *Fiat*, *Fiat*. 255. &c.
Conſules fuiſſe Senatus Acclamationibus deſignatos. 218.
Contétis omnino vocibus factas Acclamationes. 41. 42.
Contumelioſæ Acclamationes. 200. 201.
Contumelioſis Acclamationibus oneratos à Senatu male meritos de Republica. 220. 221.
Conuerſione Pollicis Infeſtum Theatri fauorem expreſſum. 99. &c.
Conuerſus Pollex. 103.
Conuicia feſta Agricolarum collectis frugibus. 334. 335.
Corona. acclamandi formula. 173.
Corpus circumagebant interdum

dum acclamantes Auditores ad dicentium aut recitantium fauorem. 193. 194. 245. &c.
Corrogatio & Inuitatio Auditorum & Acclamatorum varie facta à Scholaſticis. 146. &c.
Crepitus digitorum. 22. &c.
Cruce ſignati Milites, prælium inituri, quid ſolerent acclamare. 288. 289. 292. 293.
Crucifige, & *Tolle*; ingeminatum ab acclamantibus Iudæis aduerſus Chriſtum Dominum. 400. 401.
Crucis ſignum. Chriſtianorum Militum acclamandi forla in Belli congreſſu. 284. 285.
Quæ ſit huiuſce formulæ vis ac ſignificatio. 400. &c.
Crucis ſupplicium, atrox ac ignominiæ plenum. 402.
Sceleſtiſſimis quibuſque ac viliſſimis hominibus irrogari ſolitum. 402.
Maxime autem ſeditioſis, ac reis criminis læſæ Maieſtatis. ibidem.
Crucis Victoria, &, *Crux Vicit*. Chriſtianorum Militum acclamandi formula in belli congreſſu. 284. 285.
Cymbalorum ſonitum plaudentibus manibus expreſſum. 27.

D.

D*Ecenter*. acclamandi forla. 169.
Declamantibus acclamatum in prima quandoq; poſt exordium tranſitione. 165.
Ad omnem clauſulam interdum. ibid.
Ad omnem geſtum. ibid.
Ad ſingula verba & ſyllabas. ibid.
Declamantibus, facete olim ac iocoſe acclamatum. 405. 406.
Declamatio indicta ac promiſſa in craſtinum, in perendinum, & in menſtruũ diem. 146. 147.
Sparſis Libellis ac Codicillis interdum. 147.
Nuncijs miſſis. 148.
Ipſius etiam Declamantis voce. 147.
Dei ac *Ieſu* nomen acclamatum interdum à Chriſtianis, prælium inituris. 288. 289.
Delatores, Senatus Acclamationibus *ad Leonem* poſtulatos. 398.
Delegati ad plaudendum. 160.

De noſtris annis tibi Iuppiter augeat annos. quæ ſit vis ac ſignificatio huius acclamandi formulæ. 379. &c.
Denotare digito. 124.
Denotare manu. 124.
Deo gratias, Chriſto laudes. acclamãdi formula in Miraculi patratione. 367.
Deorum Doctorem appellatum interdum inter acclamãdum Dicentem ſeu Recitantem. 174.
Depoſtulatores. 399.
Deſine, Deſine. acclamatum ab Auditoribus, cùm Dictio aut Recitatio in longum nimis produceretur. 189.
Deum interdum appellatum inter acclamandum Dicentem aut Recitantem. 173. 177.
Deus. acclamatum à Chriſtianis prælium inituris. 286. 287.
Deus te ſeruet, ſeu, *Dij te ſeruent*. Militum acclamãdi formula, cùm quis in Belli Ducem eligebatur. 282. 283.
Deus vult, ingeminatum inter acclamandum à Cruce ſignatis Militibus, prælium inituris. 288. 289.
Aperitur formulæ huius Origo. 289.
Διαμυλλαίνειν. 106.
Dicentibus acclamatum in prima poſt exordium tranſitione. 165.
Ad omnem clauſulam. ibid.
Ad omnem geſtum. ibid.
Ad ſingula verba & syllabas. ibid.
Dicentibus aſſurgebant Auditores honoris ac fauoris causâ. 190. 191.
Ad eorundem honorem exultabant Auditores, excurrebant, proſiliebant, ſubſultabant. 192. 193.
Dicteria à Militibus in Triũphantem Imperatorem inter acclamandum iocülariter iactata. 301. &c.
Dies Declamationis aut Recitationis indicta ac promiſſa in craſtinum, in perendinum, & in menſtruum. 146. 147.
Sparſis Libellis ac Codicillis. 147.
Nuncijs miſſis. 148.
Ipſius etiam Declamantis aut Recitantis voce. 147.
Digitis impudicitiam oſtentare. 124.
Digito denotare. 124.
Digito deſtinare. ibid.
Digito medio extento demonſtrare. ibid.

Digito medio oſtendere. ibid.
Digitorum Crepitus. 22. &c.
Digitum porrigere medium. 124.
Digitus Infamis, Impudicus. 122. 123.
Digitus Medius, ſupremi contemptus ac ignominiæ index. 122. &c.
Verpus, *Infamis*, & *Impudicus* appellatus. 122. 123.
Dignum & Iuſtum eſt. acclamandi formula in communi conſenſu. 258.
Dij bene vortant. acclamandi formula in Sponſalibus. 310. 311.
Dij te ſeruent. acclamatum Belli Duci electo. 282. 283.
Item nouo Imperatori. 361.
Dionis Caſſij locus illuſtratus ac emendatus. 180. &c.
Diſerte. acclamandi formula. 169.
Diſpoſita ad clamorem multitudo. 160.
Diuinitus. acclamandi formula. 172.
Acclamationum omnium cumulus ac veluti ſumma. 165.
Quandonam primò fuerit formula hęc in Auditoria & Scholas inuecta. 176. 177.
Inanis quorundam opinio, Aeſchini illam Sophiſtæ primùm impertitam exiſtimantium. ibid.
Plutarchi omnino temporibus eam primò introductam. 177.
Damnatur hæc acclamandi formula. ibid.
Recenſentur formulæ quædam illius ſimilitudinem habentes. 177. 178.
Diuino inſtinctu. acclamandi formula. 172.
Domum ex Auditorio honorifice deductos Scholaſticos finitâ Declamatione aut Recitatione. 199.
Ductus labiorum ad illudendum. 117.

E.

Eccleſiaſticæ Acclamationes. 227. &c.
Ad Concionantum eloquétiam comprobandam fauſte olim in Eccleſijs ab Auditoribus acclamatum & plauſum. 229.
Clamores excitatos ab Auditoribus, vt ſignificarét, aſſecutos ſe, quæ à Concionante dicebantur &c.
Vide, Concio, &, Concionantes.
Effecte. acclamandi formula. 169.

Εἰς αἰῶνας, hoc eſt, *In ſæcula*, cur olim Principibus acclamaretur. 382. 383.
in Electione Epiſcopi quid olim acclamaretur. 353. &c.
Electionem Imperatorum factam olim ac confirmatam Senatus Acclamationibus. 215. 216.
Επ' αἰῶνας, hoc eſt, *In ſæcula*, cur olim Principibus acclamatum. 382. 383.
Επαγερμὸς ideſt, *Munerum collectio*. 131. &c.
Epicteti locus illuſtratus ac emendatus. 179. 180.
Epiſcopi Electio aut Ordinatio quibus Acclamationibus fieret. 353. &c.
Epiſcopos populi Acclamationibus *ad Leonem* petitos. 398. 399.
Εὖ, hoc eſt, *Euge*, acclamatum ijs, qui pugnis decertabant. 394.
Euge, acclamatum pugnis decertantibus. 394.
Euge & Belle. acclamandi formula. 169.
Exorere ò amice Sol, acclamatum à pueris, Sole nubibus obducto. 389. 390.
Exploſos ab Auditoribus Scholaſticos, ſi inter dicendum aut recitandum diſplicerent. 201.
Exploſos ab Infeſto populo Spectaculorum ac Ludorum Actores, ſi inter agendum minus probarentur. 109. &c.
Exploſos etiam Spectatores ipſos, ſi odioſi populo & inuiſi. 111. &c.
Exſibilantes ſupplodebãt pedes. 108.
Exſibilare ad explodendum. 107.
Exſibilatos ab infeſto populo Ludorum Actores, ſi minus probarentur. 109. &c.
Exſibilatos Spectatores ipſos, ſi odioſi & inuiſi. 111. &c.
Exſibilatos ab Auditoribus Scholaſticos, ſi inter dicendum aut recitandum diſplicerent. 201.
Exultabant Auditores ad dicentium ac recitantium honorem. 192.

F.

FAcete olim ac Iocoſe acclamatum in Theatro à ſpectatoribus. 403. 404.
Et in Auditorijs ab Audiẽtibus. 405. 406.
Familia, ideſt, Acclamantium & Plaudentium Chorus. 160.
Far le fiche. 124.
Faſcinum, Faſnum, Feſnum. 337. 338.

ad

ad Faſcinum arcendum, *Præfiſcine*, ſeu, *Præfiſcini*, præfabantur vel addebant Veteres laudatiobus. 343.
Fauor, &, *Fauere*, propria Spectaculorum verba. 78.
Quid ijs maxime ſignificaretur. 80. 81.
Fauere Turpiter, Turpius, Turpiſſime, quid. 126.
Fauorē Theatri turpem gradus habuiſſe. 126.
Fauorem Theatri propitium, Pollicis vtriuſque compreſſione ſignificatum. 82.
Fauorem Theatri infeſtum, Pollicis conuerſione expreſſum. 99. &c.
ad Fauorem propitium Veſtes quandoque motas. 83.
Oraria etiam concuſſa & agitata. 87. &c.
Fauorem Theatri turpem Sibilis & paſtoritia fiſtula expreſſum. 106. 107.
Vociferatione etiam atque incondito clamore. 113.
Oris item ac Manuum Sannis. 116. &c.
Fauoris ſigna damnata in Cōcionibus Sacris. 249.
Fauſtæ Acclamationes bona Vota habebant & Laudationes. 59. &c.
Bona Vota hæc quomodo concipi ſolerent. 59.
Fautores. *Fautores delegati*. 159.
Feliciter. communior Theatralium Acclamationū formula. 75.
Feliciter, & , *Felix*. acclamatum in Sponſalibus. 310. 311.
Feſcenina Carmina fuiſſe olim in Nuptijs acclamata. 332. 333.
Eorum Origo nunc primùm aperitur. 334. &c.
Nominis notatio. 337.
Fuiſſe iocoſis plena conuicijs, & laſciuiâ maxime diffluentes. 339. 340.
Appellabantur *Ioci*, *Ludi*, *Sales*, *Feſta conuicia*, *Probra*; & item, *Procacia*, *Dicacia*, *Obſcœna*, *Petulantia*. 339. 340. 341.
Cur in Nuptijs acclamarentur. 342. 343. 344.
Tunc acclamata, cùm ad Mariti domū Noua nupta deducebatur. 345. 346.
A Turba, Puerorumque multitudine acclamabantur. 346. 347.
Alternis temere iactata. 347.
Feſcenina locutio, quid Catullo. 341.
Feſnum, Faſnum, Faſcinum. 337. 338.
Feſta conuicia, Agricolarum colle-

collectis frugibus. 334. 335.
Fiat, Fiat. acclamandi formula in communi conſenſu. 258.
Fiſtula, Sibilus. 106.
Fiſtulâ canere, & Sibilare. ibi.
Fiſtulæ inflatæ ſonus, Sibilus dictus. ibid.
Flagello adorare. 138.
Flagitatores, Flagitati. 399.
Floride. acclamandi formula. 123.
Floris iaculum. 132.
Florum aſpergo. ibid.
Florum coniectione honoratos Ludorum Actores, ſi placuiſſent. 131. &c.
Florum ac Frondium coniectio, φυλλοβολία à Græcis dicta. 131. &c.
Fœminas Chriſtianas populi Acclamationibus *ad Lenonem*, & *ad Leonem* petitas. 398.
Frondium coniectione honoratos Ludorum Actores, ſi placuiſſent. 131.

G.

GRæcis Declamantibus aut Recitantibus quæ maxime ſolerent acclamari. 171. &c.
Græcorum Principem appellatum inter acclamandum ab Auditoribus Dicentem ſeu Recitãtem. 174.
Gymnaſia. publicæ Scholę. 140

H.

HAereticos è Synodis eiectos infauſtis Patrum Acclamationibus. 274. 275.
Anathemate etiam percuſſos. 276. &c.
Infelices annos iiſdem inter acclamandum à Patribus optatos. 280.
Eorundem ſepultorum oſſa vt effoderentur, acclamatum à Patribus. ibid.
Hieronymi Boſſij laus. 348.
Hoſanna Filio Dauid. acclamatum à Turbis Chriſto Domino ob reſuſcitati Lazari miraculum. 368. 369.
Huius acclamandi formulę verus ac germanus ſenſus. 370. &c.
Quorundam de eâ opiniones confutatæ. 372. 377.
Hoſanna ex vocibus *Hoſia* & *Anna* compoſitum, ſed compẽdio ſermonis *Hoſanna* proñuciatum. 373.
Voces, *Filio Dauid*, cõ *O*de poſſe etiam cum, *Dicentes*, copulari. ibid.
Acclamationem hanc poſſe accipi & exponi diſtinctam. hoc modo & inter-

interpunctam; *Hoſanna. Filio David.* 374.
Poſſe eandem alio etiam modo non incommode explicari. 375.
Hoſia verbum, à quo deriuatum eſt *Hoſanna*, caſui tertio iunctum ſæpe reperiri. 375. 376.
Hoſanna idem eſt, quod *Saluifica*, ſeu *Saluum fac obſecro.* 373. 374.
Hymenæum ſolitum olim in Nuptijs acclamari. 312. &c.
Quid eſſet hoc verbi, *Hymenæus*, & Cur acclamaretur. 313. 314.
Quandonam, & à Quibus ſoleret acclamari. 315. &c.

I.

IAcobi Valerij laus. 293.
Iactare baſia. 137.
Iactare, ſeu *Mouere togam.* 84. 85.
Ieſu nomen acclamatum à Militibus Chriſtianis in belli congreſſu. 290. 291.
Ignem, & Saxa. infauſtæ Acclamationis formula. 366.
Imbrices, tegulæ curuæ & oblongæ ad arcendum imbrem. 30.
Imbrices in Plauſibus, quid. 30. 31.
Imperatori primùm electo *Auguſti* nomen tributũ ipſo Acclamationũ initio. 360.
in Imperatores à Militibus Dicteria, inconditoſque Verſus inter acclamandum ioculariter iactatos. 301 &c.
Imperatoribus fauſte olim à Senatu acclamatum, lectis publice eorum litteris. 223. 224.
Iiſdem acclamatum à Senatu accepto de Victoria nuncio. 225.
Iiſdem Triumphantibus. 226.
In Roſtris recitãtibus. ibid.
Spectacula & Ludos agentibus. ibid.
Imperatoribus Chriſtianis primò electis ac coronatis quid acclamaretur. 364. 365.
Imperatoribus Romanorum primò electis quæ fierent olim Acclamationes. 356. &c.
Imperatoris appellationem tribus olim modis acceptam. 295. 296.
Imperatorum nomina à Militibus ante prælium interdum acclamata. 291.
Impudicus Digitus. 122. 123.
Indicta & promiſſa Recitationis

tionis dies ipſius recitantis voce. 147.
Indictio hæc ſeu promiſſio, facta in craſtinum, in perendinum, & in menſtruum diem. 146. 147.
Infamis Digitus. 122. 123.
Infauſtæ Acclamationes habebant Execrationes & Conuicia in eos, quibus acclamabatur. 59. &c.
Execrationes iſtæ quomodo conciperentur. 60.
Infauſtarum Acclamationum formulę quędã. 395. 396.
Infauſte acclamantes, deterrimorum hominum nomina ad vituperationem tribuebant ijs, quibus acclamabant. 62.
Infeſte fautum in Theatro. 96. 97.
Infeſti Spectatores. 103.
Infeſtum Theatri fauorem Pollicis conuerſione expreſſum 99. &c.
Ingenioſe acclamandi formula. 172.
Inimitabiliter. acclamandi formula. 168. 171.
In ſecula, cur olim Principibus acclamaretur. 382. 383.
Inuitatos ambitioſius ac corrogatos à Scholaſticis Auditores, & Acclamatores. 144.
Morem hunc quis primus innexerit. 145.
Inuitatio hæc & corrogatio varie facta. 146.
Sparſis Libellis ſeu Codicillis. 147. 148.
Nuncijs miſſis. 148.
Inuitationis formulæ. 148. 149.
Io Saturnalia, acclamatum in Saturnalibus. 393. 394.
Io Triumphe, acclamatum à Militibus triumphanti Imperatori. 300.
Ioci Agricolarum collectis frugibus. 334. 335.
Ioci mutui Vindemiatorum ac Viatorum. 335.
Iocoſæ Acclamationes. 403. &c.
Iocoſe olim in Theatro à Spectatoribus acclamatum. 403. 404.
Etiam in Auditorijs ab Audientibus. 405. 406.
Iocularia Militum Carmina in triumphantes Imperatores iaci ſolita. 305. &c.
Fuiſſe in alios etiam præter triumphantes Impp. aliquando iactata. 306.
Iis laudes quidem Triumphantium quandoq; celebratas, at ſæpius exprobrata vitia. 306. 307.
Eorum licentiam tuliſſe quàm leniſſime Triumphantes. 307.

Ioſephi Meronij laus. 406.
Iterata multa identidè inter acclamandum. 50. 51.
Iureiurando firmatas interdum Acclamationes. 56. &c.

L.

Labiorum ductus, ad ſubſannandum. 117.
Læta omina, quid Senecæ Poetæ. 309.
Læta vox, quid Ouidio. 300. 301.
Læuini Torrentij laus. 336.
Lapidibus appetitos in Theatro ab infeſto populo Ludorum Actores, ſi inter agendum diſplicuiſſent. 127. &c.
Etiam Spectatores à cetera turba, ſi odioſi & inuiſi. 130.
Lapidibus appetitos in Auditorijs Scholaſticos ab audientibus, ſi inter dicendum aut recitandum minus probarentur. 201. 202.
Latinis Declamantibus aut Recitantibus quæ maxime ſolerent acclamari. 168. &c.
Laudicæni. 153. 170.
Libelli Recitationum diſtributi. 195.
Libellis ſeu Codicillis ſparſis factam Audientium & Acclamantium Inuitationem. 147. &c.
Linguæ exertatio, ad illudendum. 118.
Litibus acclamantes eripiendo fiebat à Scholaſticis Plauſuum & Acclamationum redemptio. 56.
Litteris Imperatorum publice recitatis, fauſte Imperatoribus ipſis à Senatu Acclamatum. 223. &c.
Longior Vita, Annique felices, quibus olim formulis ſolerent alicui acclamari. 378.
Ludorum Actoribus, ſi placuiſſent, fauſte acclamatum & plauſum. 76.
Munuſcula eoſdē ab amice fauentibus accepiſſe. 131. &c.
Florum etiam ac frondium coniectione honoratos. 131. 134. &c.
Si diſplicuiſſent, exſibilatos & exploſos. 109. &c.
Lapidibus etiam appetitos. 127. &c.
à Ludorum Actoribus adoratum quandoq; ſpectantem populum. 136. 138.
Lumine Veſperi primùm illato, *Vincamus*, ab Hiſpanis acclamatum. 388. 389.
φῶς ἀγαθὸν, à Græcis. 389.

Lunæ

Lunæ nouæ feſtum Plauſibus & Acclamationibus perſonaſſe. 391.

M.

Magiſtrales pergulæ. 140.
Magiſtrationes. 140.
Male & Indecore. acclamandi formula. 171.
Manibus ſubſannantes pinſentem roſtro ciconiam digitis exprimebāt. 120.
Aſini etiam auriculas. 121.
Manus item in obſcænum modum formabant. 122. &c.
Manibus porrectis exprimebant Patres in Synodis communem conſenſum. 255.
Manu denotare. 124.
Manu venerari. 137.
Manus iactabant acclamantes & plaudentes ad Dicentis aut Recitantis fauorem. 193. 194.
Manus mouebant Auditores ad Concionantum fauorem. 245.
Manus in obſcænum modum formata ad ſubſannandum. 122. &c.
Manuum in plaudendo conformatio & motus. 21. &c.
Manuum ſannæ. 116.
Matthæi Valerij laus. 293.
Medio digito oſtendere. 124.
Medio digito extento demōſtrare. ibid.
Medium oſtendere vnguem. ibid.
Mediū porrigere digitum. ibid.
Medius digitus extentus, ceteris compreſſis, ſupremi contemptus index. 122.
Mercede redemptas à Scholaſticis Acclamationes. 152. &c.
Mercurij Typum, appellatum inter acclamandum dicentem. 173.
Meſochorus in Auditorijs ſignum acclamandi dabat. 47.
Militares Acclamationes. 281. &c.
Militares Acclamationes in belli congreſſu. 284. 285. &c.
Milites Ethnicos Imperatorum nomina ante prælium inclamaſſe. 291.
Milites Chriſtianos, prælium inituros, *Crucis ſignum*, *Crucis victoriam*, *Crux vicit*, acclamaſſe. 284. 285.
Item, *Alleluia, Deus, Iuua, Parati*. 286. 287.
Etiam *Dei*, ac *Ieſu nomen*, ac *Tutelares Sanctos*. 290. 291.
Milites Cruce ſignatos, *Deus vult*, inter acclamandū inge-

ingeminaſſe . 288. 289.
Aperitur huiuſce formulæ Origo . 289.
Illud etiam eos acclamaſſe, *Adiuuet nos Chriſtus, & Sanctum Sepulchrum eius* . ibid.
Item *Vltreia, Vltreia* . 292. 293.
Formulę huius Origo ac ſignificatio . ibid.
à Militibus acclamatum, cùm quis in Belli Ducem eligeretur . 282. &c.
à Militibus fauſte acclamantibus fuiſſe *Imperatoris* nomine cõſalutatos Belli Duces, re feliciter geſtă. 297.
Idque toties à Militibus factitatum, quoties viciſſent Duces . 298.
à Militibus, *Io triumphe*, triũphanti Imperatori acclamatum. 299. &c.
Tunc maxime cùm triumphãs in Capitolium curru veheretur . 300.
à Militibus Iocularia Carmina fuiſſe in triumphãtes Imperatores iactata . 301. &c.
Ad muſicos ea pronunciata modos . 305. 306.
Alternis etiã temere emiſſa . ibid.
Iiſdem laudes quidem Triumphantium quandoque celebratas, at ſæpius exprobrata vitia . 306. 307.
Horum Carminum licentiam quàm leniſſime tuliſſe Triumphantes. 307.
Miraculo olim patrato fauſte acclamatum à populo . 366. 367.
Quibus verbis conciperentur huiuſmodi Acclamationes . 367.
ob Miraculũ reſuſcitati Lazari acclamatum Chriſto Domino à Turbis, *Hoſãna Filio Dauid*. 368. 369
Miſcellaneæ Acclamationes, quæ . 349. 350.
Miſſis Nuncijs factam Audientium & Acclamantium Inuitationem. 147.
Mouere, ſeu, *Iactare togam*, quid ſit Ouidio. 84. 85.
Mouere manus, ideſt, *Plaudere* . 16.
Multimodis, pro *Multis modis* . 294.
Munera dabantur bonis Ludorum Actoribus à fauente populo . 131. &c.
Quænam eſſent hæc munera . 135.
Eorundem Collectio quomodo fieret à Ludorum Actoribus. 134.
Collectio iſta, ἐπαγερμὸς, à Græcis appellata. 131. &c.

ad Muſicos omnino modos pronunciatas Acclamationes. 42. &c.

Etiam Iocularia Militum Carmina ad Muſicos modos iactata. 305. &c.

Muſicum in acclamando concentum alternis factitatum interdum, interdum ab omnibus ſimul acclamantibus. 45. &c.

N.

Nequiter acclamandi formula. 169.

Nicolai Alemanni laus. 352.

Nihil ſupra. acclamandi formula. 169.

Non poteſt melius. accl. formula. 168.

Noua nupta Nuptiarum die laudib. ornabatur. 343.

Nouo Imperatori *Auguſti* nomẽ tributum ipſo Acclamationum initio. 360

Nuncijs miſſis factam Audiẽtium & Acclamantium Inuitationem. 148.

Nuptiales Acclamationes. 308. &c.

Nuptiarum die Nouanupta laudibus ornata. 343.

Nuptiarum Ritus aliquot ſũmatim perſtricti. 310.

in Nuptijs ſolitum olim *Hymenæum* acclamari. 312. 313. Vide, Hymenæus.

Etiam *Thalaſſium* frequenter acclamatum. 318. 319. Vide Thalaſſius.

Feſcenina itẽ Carmina acclamari conſueuiſſe. 332. 333. Vide, Feſcenina.

O.

Ohe, vox ſatietatem ac faſtidium deſignans. 186.

Vſurpata à Dicentibus aut Recitantibus, vt immodicas Auditorum Acclamationes coercerent. 186. 187.

Ohe; acclamandi formula, tunc maxime ab Auditoribus vſurpata, cùm Dictio aut Recitatio in longum nimis produceretur. 188. 189.

Omina læta, quæ Senecæ Poetæ. 302.

Omnes; vel, *Omnes, Omnes*: acclamandi formula in Senatu ad communem omnium Conſcriptorũ Patrum conſenſum exprimendum. 212. 213.

Eâdem formula expreſſum etiam in Synodis communem Patrum conſenſum. 256.

Non plena acclamatio; cuĩ complendæ hæc ſunt ſubaudienda; *idem rogamus,*

gamus, aut, *ad idem conſentimus*. 214.
Omnimodis, pro, *Omnibus modis*. 294.
O nouitatem, O dictionem inauditam. acclamandi formula. 173.
Oraria olim fuiſſe in Theatro ad fauorem concuſſa & agitata. 87. &c.
Huiuſce cõſuetudinis principem & auctorem fuiſſe Aurelianum Imperatorem. ibid.
Penetraſſe eandem conſuetudinem in ſacros etiam Chriſtianorum conuentus. ibid.
Orariorum, ad fauorem agitatorum, quæ ſit Nominis *Origo*, quæ *Forma*, qui *Vſus*. 89. &c.
Oratoris nomen inter acclamandum quandoq; prolatum. 173.
Oris diſtortio, ad illudendum. 117.
Oris rictus. *ibid*.
Oris Sannæ. 116. &c.
Orthodoxum appellatum quãdoque ab Audientibus Concionantem. 244.
Oſcula data interdũ ab Auditoribus Recitationis libello ad Scholaſticorum fauorem. 195.
Oſcula iacere. 137.
Oſcula iactata ab Auditoribus in Recitantes honoris causâ. 196. 197.
Oſculo exceptos interdum ab Auditoribus Scholaſticos, finitâ Declamatione aut Recitatione. 198.
Οὐά; admirantis interiectio, dicẽti aut recitanti quãdoque acclamata. 179. &c.
Græcis idem, quod, *Vah*, Latinis. 182. &c.

P.

PArati. acclamandi formula. 287.
Paſſicrinibus, pro, *Paſſis crinibus*. 294.
Paulus Samoſatenus moleſte ferebat, ſi Concionanti ipſi minime plauderet & acclamaret audiens populus. 150. 151.
Pauſarius. 47.
Pecuniâ factam à Scholaſticis plauſuum & acclamationum redemptionem. 155. 156.
Pedes agitabant Auditores ad Concionãtum fauorem. 245.
Pedes ſupplodebant exſibilantes. 108.
Pedibus euntes in ſententiam, exprimebant Patres in Synodis communem cõſenſum. 255.

Pergulæ Magiſtrales. 140.
Perſonis ac rebus conuenientes fiebant Acclamationes. 166. 167.
Petri Scriuerij laus. 197.
Pierij Valeriani opinio de Manuum in plaudendo conformatione & motu. 21. &c.
Pinſens roſtro Ciconia; Sannę genus. 120.
Placent omnia. acclamandi formula in communi conſenſu. 257.
Plaudentium & acclamantiũ Chorus. 157. 158.
Plaudite. vſitata Comædiarum & Tragædiarum Clauſula. 77. 407.
Plauſui contrarie opponi Sibilum. 107. 108.
Plauſus Linguæ ac Vocis. 6. 7. 8. 9.
Plauſus Manuum quid. 3. 15. &c.
Multis nominibus ſignatus. 4. 5.
Semper ferme cum Acclatione coniunctus. 9. 10. &c.
Datus interdum ſine Acclamatione. 14.
Ab initio ſine Arte erat. 18.
Poſtea artificioſe dabatur. 19. 20.
Quomodo fie et. 21. 22. &c.
Genus multiplex ex multiplici plaudentium manuum ſono. 27. &c.
Bombi, Imbrices, Teſtæ. Plauſus genera. 27. 28.
Nonniſi præſentibus dabatur. 31.
Et à Stantibus. 37. &c.
Plauſus dabatur in Theatris, in Auditorijs, in Foro, in Senatu, in Eccleſijs. 70.
Plauſus datos à ſpectante populo illuſtribus Viris in Theatrum introeuntibus. 73. &c.
Etiam Ludorum Actoribus, ſi placuiſſent in agẽdo. 76.
Plauſus pretio redemptos in Theatris. 95. &c.
Plauſus ſtudioſiſſime quæſitos à Scholaſticis. 143.
Factam ab ijſdem eorum redemptionem Cænarũ impenſis, ac Sportulis. 152. 153.
Veſtium item largitione, Pecuniâ, Spondendo pro plaudentibus, eoſq; Litibus eripiendo. 155. 156.
Plauſus immodicos Magiſtratuum auctoritate coercitos. 184. 185.
Plauſus datos ab Auditoribus in Eccleſijs ad Concionantum eloquentiam cõprobandam. 229.
Repudiatos & damnatos SS. Patrum iudicio. 249.

Cur

Cur eos tolerarent SS. Patres in Concionibus Sacris. 350. 251. &c.
Plauſus datos in Ethnicorum Templis ad Deorum ac Principum honorem. 250. 251.
Plumas olim ab Auditoribus concuſſas ad Concionãtum fauorem. 245.
Pollex conuerſus. 103.
Pollex infeſtus. *ibid.*
Pollicis conuerſione expreſſum infeſtum Theatri fauorem. 99. &c.
Quo modo verteretur Pollex ab infeſte fauentibus. 100. 105.
Pollicis vtruſq; compreſſione ſignificatum propitium Theatri fauorem. 82.
Vterque Pollex in fauendo quomodo premeretur. 82. 100. 105.
Perpenditur hac de re Porphyrionis, Acronis, ac Cruquij Opinio. 101. &c.
Pontifici Romano, primùm conſecrato ac coronato, quæ ſolerent fieri Acclamationes. 350. 351. &c.
Portiſculus, in Nauibus remigandi ſignum dabat. 47.
Potentiorum ædes mutuabãtur ac cõducebant Scholaſtici, vt & ſplendidius recitarent ipſi, & frequentiores haberent Auditores, & Acclamatores. 161. 162.
Præfiſcine, ſeu, *Præfiſcini*, ad arcendum faſcinum præfabantur Veteres, aut addebant laudationibus 343.
Pretio redemptos Plauſus in Theatris. 95. &c.
Item in Auditorijs. 152. 153. 155. 156.
Principibus ad ſanitatem reductis fauſte olim à populo acclamatum & plauſum. 388.
Priuatæ Scholæ. 140. 141.
Promiſſa & indicta Declamationis, ac Recitationis dies. 147.
Promiſſio hæc ſeu indictio facta in craſtinum, in perendinum, & in menſtruum diem. 146. 147.
Προσκυνεῖν τῇ μάστιγι, Græcis idem, quod, *Flagello adorare*. 138.
Proſiliebant interdum Auditores ad Dicentium ſeu Recitantium fauorem. 192.
Proſit, quod nunc in propinationibus, aut in fine conuiuij acclamatur, à veteri formula, *Viuas*, deriuari. 385.
Πτερνοκοπεῖν; ideſt, *Sedilia calcaneis verberare*. 108.

Publi-

Publicæ Scholæ. 140.
Pugnis decertantibus, εὖ, hoc eſt, *Euge*, acclamatum. 394.
Pulchre, *Bene*, *Recte*. acclamãdi formula. 169. 172.

Q.

QVæ res recte vortat. acclamandi formula in Sponſalibus. 311.
Quirini Cnogleri laus. 182.

R.

REbus ac Perſonis conuenientes fiebant Acclamationes. 166. 167.
Recita, *Recita*. acclamatum ab Auditoribus, cùm, nondum finitâ recitatione vellet Recitator deſinere. 189. 190.
Recitantes. Vide, Scholaſtici.
Recitantibus facete olim ac iocoſe ab Audientibus acclamatum. 405. 406.
Recitantibus, honoris ac fauoris causâ, aſſurgebant Auditores, exultabant, excurrebant, proſiliebant, ſubſultabant. 192. 193.
Recitantibus in Roſtris Imperatoribus fauſte acclamatum à Senatu. 226.
Recitationis dies indicta ſæpe ac promiſſa. 147. 148.
Recitationum Libelli ſpargi ſolebant. 195.
Recte, *& Decore*. acclamandi formula. 171.
Redimebantur prece ac pretio Acclamationes, & Plauſus in Theatro, & in Auditorijs. 95. 152. 153. &c.
Regibus Chriſtianis, primò electis ac coronatis, quid ſoleret acclamari. 364. 365. &c.
Regibus Hebræorum, primò vnctis ac coronatis, quæ fierent Acclamationes. 362. 363.
Rictus Oris, ad illudendum. 117.
ad Rythmum, Muſicoſq; modos factas Accclamationes. 42. &c. 263. 305. 306.

S.

SAcerdotio dignum, appellatum ab Auditoribus inter acclamandum Concionantem. 243.
Samoſatenus Paulus moleſte ferebat, ſi concionanti ipſi non acclamarent ac plauderent Auditores. 150. 151.
Sanctos Tutelares acclamatos à Militib. Chriſtianis in belli congreſſu. 290. 291.

ad

ad Sanitatem reductis Principibus fauſte olim acclamatum à populo. 386. 387.
Quibus maxime verbis cõciperetur hæc acclamandi formula. 388.
Sannæ Manuum, & Oris. 116. &c.
Sannarum varia genera. *Oris diſtortio. Valgia. Labiorum ductus. Rictus oris.* 117.
Linguæ exertatio. 118.
Pinſens roſtro Ciconia. 120.
Aſini auriculæ. 121.
Manus in obſcænum modum formata. 122. *&c.*
Sapienter & Excellenter. acclamandi formula. 173.
Sardanapali ſtatua. 21. &c.
in Saturnalibus, *Io Saturnalia,* clamitatum. 393. 394.
Saxa iactata in Scholaſticos ab Auditoribus, ſi inter dicendum aut recitandũ diſplicuiſſent. 201. 202.
Etiam in malos Auditores à cetera Audientium turba. 202.
Scholæ olim *publicæ*, & *priuatæ*. 140. 141.
Publicæ, ideſt, publica auctoritate conſtitutę. 140.
Priuatæ; quas ſibi quiſque priuatim pro voluntate deligebat. ibid.
Habitas & in *publicis* & in *priuatis* Recitationes, Declamationes, Commiſſiones, & Concertationes Oratorias. 141.
Scholarum nomine appellatas ipſas Recitationes, Declamationes &c. 141.
Scholaſticæ Acclamationes, quæ, & cur ita appellatę. 139. &c.
Scholaſtici qui. 140. 141.
Eorum nomine dictos Recitatores, Declamatores, Oratores. 141.
Ab ijs ſtudioſiſſime quæſitas Acclamationes, & Plauſus. 143.
Auditores item, & Acclamatores ambitioſius inuitatos ac corrogatos. 144.
Moleſte ferebant ijdem, ſi dicentibus ipſis aut recitantibus minime acclamarent & plauderent Auditores. 149. &c.
Prece ac pretio redimebãt Acclamationes, & Plauſus. 152. 153. 154. 155. 156.
Alebant domi Acclamantium & Plaudentium Chorum. 157. &c.
Mutuabantur ac conducebant potentiorum ædes, vt & ſplendidius recitarent ipſi aut dicerent, & frequentiores haberent

Audi-

Auditores & Acclamatores. 161. 162.
Ipſum quoque extruebant Auditorium, conductis numeroſis ſedilib. 163.
Iiſdem recitantibus aut dicentibus large omnino, effuſeque acclamabatur & plaudebatur ab Auditoribus. 164. 165.
Eos, finitâ Recitatione aut Declamatione, oſculo exceptos ab Auditoribus, & domum honorifice deductos. 198. 199.
Scholaſticos aduerſis ac contumelioſis exceptos Acclamationibus ab Auditoribus, ſi inter dicendum aut recitandum diſplicuiſſent. 200. 201.
Exſibilatos etiam, & exploſos. ibid.
Lapidibus etiam interdum appetitos. 201. 202.
Scite. acclamandi formula. 172.
Senatoriæ Acclamationes. 203. &c.
Senatui fauſte acclamatum à Patribus in Synodis. 273.
Senatus acclamationibus omnia pene publica negotia actitata ac terminata. 203. 204.
Factam ac confirmatam Imperatorum Electionem. 215. 216.
Delectos Cenſores, & Conſules deſignatos. 218.
Bene meritos de Rep. honore affectos. 219. 220.
Male meritos contumelijs oneratos. 220. 221.
Virtutem alicuius peculiarem & excellentem laudatam. 222.
à Senatu acclamatum Imperatoribus, cùm eorum litteræ publice recitarentur. 223. 224.
Accepto de eorundem Victoria nuncio. 225.
Iijſdem Triumphantibus. 228.
In Roſtris item recitantibus. ibid.
Et Spectacula ac Ludos agentibus. ibid.
Senatus communis conſenſus Acclamationibus exprimebatur. 211. &c.
Senatus Conſulta quadruplici olim condita modo. 205. 206. &c.
Acclamationibus ſemper terminata. 205.
Seruis olim permiſſum Vindemiæ tempore iniurias in Dominos impune iacere. 335.
Sibilantes in Theatris vel Auditorijs ſupplodebant pedes. 108.
Sibilare, & *Fiſtulari*. 106.
Sibilare ad explodendũ. 107.

Sibilis

Sibilis exploſos in Theatro ab infeſto populo Spectaculorum ac Ludorum Actores, ſi minus probarentur inter agendum. 109. &c.
Ipſos etiam Spectatores, ſi odioſi & inuiſi. 111. &c.
Scholaſticos item in Auditorijs, ſi inter dicendum, aut recitandum diſplicuiſſent. 200. 201.
Sibilum Plauſui contrarie opponi. 107. 108.
Sibilus, inflatæ fiſtulæ *ſonus*. 106.
Σύριγξ, συρίζειν, συρίττειν. ibid.
Sole nubibus obducto, quid ſoleret olim à pueris acclamari. 389. 390.
Sophocles, & Laudicæni. 153. 170.
Sophos, ideſt, *Scite*, ſeu *Docte*. 170.
Frequentiſſima Latinorum acclamandi formula. ibid.
A Græcis etiam aliquando vſurpata. 171.
Cur dicatur *Grande*, *Inſanum*, *Magnum*, *Tergeminum*. ibid.
Sparſis Libellis ſeu Codicillis factam interdum Audiẽtium & Acclamantium Inuitationem. 147. 148.
Spectaculorum verba, *Fauor*, & *Fauere*. 78.
Quid ijs maxime ſignificaretur. 80. 81.
Spectaculorum ac Ludorum Actoribus, ſi in agendo placuiſſent, fauſte olim acclamatum & plauſum. 76.
Si diſplicuiſſent, Sibilis exploſos. 109. &c.
Lapidibus etiam quandoq; appetitos. 127. &c.
Spectatores adoratos interdũ à Ludorum Actoribus. 136. 137.
Si minus chari & accepti, ſibilis exploſos in Theatro à cetera turba. 111. &c.
Lapidibus etiam interdum appetitos. 130.
Sponſalibus factis, mox acclamatum, *Feliciter*, interdum; interdum, *Felix*; aliquando, *Quæ res recte vortat*; aut, *Dij bene vortant*. 310. 311.
Sportulis redimebantur à Scholaſticis Acclamationes. 154.
Stantes acclamabant & plaudebant. 37. &c.
Statua Sardanapali. 21. &c.
Subſellia numeroſa conducebant ac mutuabantur Scholaſtici, atque in Autorijs collocabant, vt frequentiores haberent

Auditores & Acclamatores. 163.
Supplodebant pedes qui in Theatris vel Auditorijs ſibilabant. 108.
Supra quàm dici poſſit. acclamandi formula. 173.
Synodicæ Acclamationes. 254. &c.
Quandonam potiſſimum emitterentur à Patribus. ibid.
Expreſſum ijs communem Patrum conſenſum. 255.
Acclamandi formulæ ad hunc conſenſum exprimendum erant iſtæ; *Omnes*; *Placent omnia*; *Dignũ eſt*, *Iuſtum eſt*; *Fiat*, *Fiat*. 255. 256. &c.
Erant canoræ omnino, & ad Muſicos pronunciatæ modos. 263.
Alternis item emiſſæ. 264.
Semiplenæ & quaſi decurtatæ interdum. 265. 266.
A Notarijs in Acta ſeu Geſta Synodica referebantur. 267.
Multa in eis iterabantur ijſdem verbis. 268.
Adnotabatur in Actis ſeu Geſtis, quoties quidque inter acclamandum fuiſſet repetitum. 268. 269. &c.
Abſentibus etiam quandoque fiebant. 271.
In Senatum quoque interdum emittebantur. 273.
Ijſdem infauſtis Hæreticos à Patribus è Synodis eiectos. 274. 275.
Anathemate etiam perculſos. 276. 277. &c.
Infelices item annos Hæreticis optatos. 280.
Optatum etiam, vt eorundem ſepultorum oſſa effoderentur. 280.
Synodos pene omnes Acclamationib. terminatas ac dimiſſas. 258.
Quibus Acclamationum formulis ſolerent Synodi terminari ac dimitti. 259. 260. &c.

T.

Alaſia pro *Lanificio* à Romanis æque vt à Græcis vſurpata. 322.
Talaſius, Talaſio. Vide Thalaſſius.
Tanto melior. acclamandi formula, cùm quis plus dediſſet, aut feciſſet, quàm quantum ab eo expectaretur, aut poſtularetur. 392. 393.

Tecti-

Tectifractis, pro, *Tectis fractis*. 294.
Θείως, hoc eſt, *Diuinitus*; Acclamationum omnium cumulus ac veluti ſumma. 175.
Quandonam fuerit primò formula hæc in Auditoria inuecta. 176. 177.
Inanis quorundam opinio, Aeſchini illam Sophiſtæ primùm impertitam exiſtimantium. ibid.
Plutarchi omnino temporibus introductam. 177.
Damnatur hæc acclamandi formula. ibid.
Recenſentur formulæ quædam illius ſimilitudinem habentes. 177. 178.
Tendere in ora manus; ideſt, *Plaudere*. 17.
Tertiumdecimum Apoſtolum appellatum ab acclamantibus Auditoribus Concionantem. 244.
Teſtæ, Vaſa ex argilla, lutoque facta, & ad ignem toſta. 29.
Teſtæ in Plauſibus quid. 31.
Thalaſſij nomen ſcribendo varie vſurpatum. 318.
Thalaſſium olim in Nuptijs frequenter acclamatum. 318. 319.
Huius nominis origo à *Talaſia*, hoc eſt, *Lanificio*, deducta ex quorundam opinione. 320.
Ex horum ſententia ob id acclamabatur, vt Nouæ nuptę ad lanificium prouocarentur. 320. 321.
Talaſium, ſeu, *Talaſionem*, ſcribendum ijs, qui vocis Etymon à *Talaſia*, h. e. *Lanificio*, deducunt. 322.
Thalaſſij nominis Origo, & acclamandi cauſa, à Romuli Duce *Thalaſſio* deriuata, ex aliorum ſententia. 323. 324. &c.
Sententiam hanc veriſimiliorem eſſe, & cur. 327. 328. &c.
Thalaſſium tunc maxime in Nuptijs acclamatum, cùm Nouanupta in Viri domum deduceretur. 330. 331.
A Turba ac Puerorum multitudine acclamari ſolitum. 331. 332.
Theatrales Acclamationes. 71. &c.
Theatralium Acclamationum communior formula, *Feliciter*. 75.
Theatri verba, *Fauor*, & *Fauere*. 78.
Quid ijs maxime ſignificaretur. 80. 81.
Theatri *fauor* erat & *propitius* ac *honorificus*, & *turpis* ac

ac *infeſtus*. 96.
Theatri fauor *propitius* & *honorificus* Pollicis vtriuſq; compreſſione exprimebatur. 82.
Veſtium etiam concuſſione ac motu. 83. &c.
Orariorum item agitatione. 87. &c.
Theatri fauor *infeſtus* ac *turpis* Pollicis conuerſione exprimebatur. 99. &c.
Sibilis etiam ac paſtoritiâ fiſtulâ. 106. &c.
Vociferatione atq; incõdito clamore. 113. &c.
Sannis item Oris, ac Manuum. 116. &c.
In Theatro acclamatum fauſte & plauſum illuſtribus Viris. 73.
Iis etiam, qui Spectacula & Ludos agebant, ſi inter agendum placuiſſent. 76.
In Theatro qui acclamarent & plauderent, pretio redemptos. 95. &c.
In Theatro infeſte etiam ac turpiter fautum. 96. 97.
In Theatro Sibilis exploſos Spectaculorum ac Ludorum Actores, ſi minus probarentur. 109.
Etiam Spectatores, ſi odioſi & inuiſi, à cetera ſpectãtium turba. 111.
Togam iactare quid ſit Ouidio. 84. 85.
Tolle, ingeminatum ab acclamantibus Iudæis aduerſus Chriſtum Dominum. 400. 401.
Huiuſce formulæ quę maxime vis eſſet ac ſignificatio. Ibidem.
Triumphanti Imperatori, *Io Triumphe*, acclamatum. 299. 300.
In eum dicteria, inconditoſque verſus à Militibus inter acclamandum iọculariter iactatos. 301. 302. &c.
Eũdem quàm leniſſime tuliſſe Militum licentiam, iocularia huiuſmodi carmina iactantium. 307.
Turpis Theatri fauor. 96. 97. 99.
Sibilis ac paſtoritia fiſtula exprimebatur. 106. &c.
Vociferatione atque incondito clamore. 113. &c.
Sannis etiam Oris, ac Manuum. 116. &c.
Turpem Theatri fauorem gradus habuiſſe. 125. 126.
Turpiſſime contra aliquem fauere, quid ſit Capitolino. 126.
Tutelares Sanctos acclamatos à Chriſtianis Militibus in belli congreſſu. 290. 291.
Tympanorum ſonitum plau-

dentibus manibus expreſſum. 27.

V.

VAh, admirantis interiectio, quandonam recitanti aut dicenti acclamata. 179. &c.
Latinis idem, quod, οὐὰ, Græcis. 182.
Valete & Plaudite. vſitata Comædiarum, ac Tragædiarum clauſula. 77. 407.
Valgia, ideſt, *Labellorum obtortiones*. 117.
A *voluendo* dicta, quaſi *Voluia*. ibid.
Vere. acclamandi formula. 171.
Verpus, ideſt, *Medius digitus*. 122. &c.
Veſtes quandoque motas ad Fauorem. 83. 193. 194.
Veſtibus concuſſis ac motis vocatos eos, qui adeſſe atque accedere iubebantur. 86.
Veſtium lagitione redemptas à Scholaſticis Acclamationes. 155.
Victoria. acclamandi formula in belli congreſſu. 284.
Victoria Crucis. acclamatum à Militibus Chriſtianis, prælium inituris. 284. 385.
Victoriæ nuncio accepto fauſte acclamatum Imperatoribus à Senatu. 226.
Vincamus. Hiſpanorum acclamandi formula, lumine veſperi primùm illato. 388. 389.
Vindemiæ libertas. 335.
Vindemiæ tempore permiſſum olim ſeruis iniurias in Dominos impune iacere. 335.
Vindemiatorum ac Viatorũ mutui Ioci. Ibidem.
Vita, & Victoria. acclamatum Chriſtiano Imperatori primùm electo ac coronato. 364. 365.
Vita longior quibus olim verborum formulis ſoleret alicui acclamari. 378.
Viuas. acclamandi formula, cùm quis vnico hauſtu grande poculum exhauſiſſet. 384. 385.
Viuat Rex. acclamatum Hebræorum Regi primùm vncto ac coronato. 362. 363.
Etiam in Chriſtianiſſimi Gallorum Regis vnctione. 365. 366.
Viuus ardeat N. infauſtæ Acclamationis formula. 396.
Vltreia, Vltreia. acclamandi formula, à Militibus Cruce ſignatis vſurpari ſoli-

ſolita. 292. 293. 294.
Formulæ huius Origo ac ſignificatio. ibidem.
Vltreia pro *Vltra eia*, breuitatis cauſa & ſcriptum olim & pronunciatum. 294.
Vnguem medium oſtendere. 124.
Vnum è decem Græciæ ſapientibus, appellatum ab Auditoribus dicentem inter acclamandum. 173. 174.
Vocibus contentis factas Acclamationes. 41. 42.
Vociferatio & inconditus clamor turpiter fauentium. 113. &c.

Z.

Zήσειας, hoc eſt, *Viuas*. acclamandi formula, cùm quis vnico hauſtu grande poculum exhauſiſſet. 384. 385.
Inanis quorundam opinio apud Suidam de formulæ huius ſignificatione. 385.

FINIS.

2806.kj.ve

#742. £9 10

L10
23426

Special 89-B
1698

THE GETTY CENTER
LIBRARY